DESTANLAR DEVRİNDEN GÜNÜMÜZE

TARİHİ COĞRAFYASI, KÜLTÜR VE SANATI

TÜRKLER'İN ALTIN KİTABI

Tercüman

CİLT • 3

DESTANLAR DEVRİNDEN GÜNÜMÜZE

TARİHİ COĞRAFYASI, KÜLTÜR VE SANATI

TÜRKLER'İN ALTIN KİTABI

Refik Özdek

CİLT 3

Ankara Savaşı

İki Türk hakanına dünya dar geliyor ve cihan hâkimiyeti için birbirleriyle savaşıyorlar

Yıldırım Bayezid'in Anadolu'da ele geçirdiği Türk devletlerinin beyleri kaçıp **Timur**'a sığınmışlardı. **Timur**'un işgal ettiği Türk ülkelerinin beyleri ise **Bayezid**'e sığınmış, ondan yardım istiyorlardı. Küçük Türk devletlerinin bu beyleri, dünyanın en güçlü iki Türk devletini, **kudretli iki Türk hakanını birbirine düşürmek için ellerinden geleni yaptılar.**

Yıldırım Bayezid, Niğbolu savaşında büyük Haçlı ordusunu mağlup etmiş, Avrupa krallarına baş eğdirmiş, bin yıldan fazla bir zamandan beri hüküm süren Bizans imparatorlarını vergiye bağlamış, onları birer kukla, bir gölge imparator haline getirmişti. **Anadolu'nun hâkimi de o idi.**

Bütün Türkler'in hakanı olduğunu söyleyen Timur ise, Hindistan Türk İmparatorluğu'nu ele geçirmiş, **Altın Ordu Devleti**'ni yıkmış, daha nice devletleri itaat altına alarak yenilmezliğini göstermişti. **Çin**'i de itaat altına alacağı kesindi. Fakat daha önce, kendisinden sonra en güçlü devlet olan Osmanlılar'ı mağlup etmedikçe cihangirlik mümkün olamayacaktı.

Timur, Çin seferinden önce mutlaka Osmanlılarla savaşmak istiyor muydu?

Tarihçiler onun bu savaşa istemeden sürüklendiğinde ittifak ediyorlar.

Yıldırım Bayezid Anadolu'daki beyliklerden asker topluyordu. Bazı Türkmen beyleri Yıldırım'ın ordusuna katılmak istemediler ve **Semerkant**'ta bulunan **Timur**'un yanına giderek Yıldırım'ı kötülediler. Önüne geçmesini, onu durdurmasını istediler. Bunlar arasında **Germiyanoğlu, Aydınoğlu** ve **İsfendiyaroğlu** da vardı. **Timur** bu beyleri dinledi. Onlara hitâben kısa bir konuşma yaptı ve sonra da onları şöyle azarladı:

"Yıldırım pek yiğit bir gazidir, diyorsunuz. Sonra da kendinizin bir günâhı olmadığını söylüyorsunuz. Hanlar günâhsız kimseyi incitmezler. Sizi incitmişse, bunun, sizin söylediklerinizin dışında gerçek bir sebebi vardır. Herhalde sizden asker istedi, "gaza edeyim" dedi. Siz de buna razı olmadınız, töreye saygı göstermediniz. Sizin söylediklerinizin yalan olduğunu sanıyorum."

Türkmen beylerinden geri dönen olmadı. Hepsi Timur'un yanında kalarak Yıldırım'ı kötülemeye devam ettiler. Gaza için asker vermediklerini gizleyerek, onun, sarayda **Sırp kızı** ile zevk âlemlerine daldığını, çok içtiğini, onun nice zaferlerden sonra sefâhat âlemlerine dalması yüzünden ülkede ahlâksızlık ve rüşvetin yaygınlaştığını söylediler.

Maalesef söyledikleri de **doğru idi.** Yıldırım Bayezid Bursa sarayında Sırp prensesi **Olivera** ile zevk ve sefâya dalmış, bu kadın, Osmanlı sarayına zevk ve sefâ âlemleriyle tantanayı sokmuştu. Henüz Müslümanlığı da kabul etmeyen bu prenses Bayezid'e her dediğini yaptırır hale gelmişti. **Ona şarabın tadını ve sarhoşluğun alçaltıcı zevkini öğreten o idi.** Halk, bazı beyler ve özellikle

Yıldırım Bayezid'in Yenişehir'de avlanması (Hünernâme-Topkapı Müzesi).

Emir Sultan, buna çok üzülüyorlardı. **Emir Sultan, Yıldırım Bayezid'**i her vesile ile uyarıyordu. Sipahiler arasında Yıldırım'ı öldürmek isteyenler bile olmuştu. En önemlisi, tesir güçleri çok fazla olan ahîler de padişahtan soğumuş, ona düşman olmuşlardı.

Timur'a sığınan **Türkmen beyleri** bütün bunları abartarak anlatmaya, onu kışkırtmaya devam ettiler. Ortalığı iyice karıştıran bu Anadolu beyleri idi. Anadolu'nun felâketini hazırlayanlar da onlar oldu.

● Zehir zemberek mektuplar

Fakat, Yıldırım'la Timur'un savaşmalarına asıl sebep olanlar, Tebriz hükümdarı **Sultan İdris'**in oğlu **Ahmed Celâyir** ile **Karakoyunlu Kara Mehmed'**in oğlu Erzincan hükümdarı **Kara Yusuf'**tur. Daha doğrusu, bunlarla ilgili olarak **Timur** ve **Bayezid** arasında geçen yazışmalardır.

Timur'un Anadolu'yu fethetmek ve orada kalmak gibi bir emeli yoktu. Tarih boyunca bütün büyük Türk hakanları, coğrafya, nüfus ve çeşitli zenginlikler bakımından en büyük ülke olan **Çin'**i fethetmek istemişlerdir. Timur'un emeli de bu idi. Fakat Çin seferine çıktığı zaman, Yıldırım gibi bir hükümdarın bu fırsatı kaçırmayacağını, kendisine tâbi olan Kafkasya, Azerbaycan, Irak gibi ülkeleri de fethetmek isteyeceğini düşünüyordu.

Gerçekten de Bayezid Timur'a karşı Mısır'la ittifak yollarını aramakta, Karakoyunlu **Kara Yusuf Bey'**i Doğu Anadolu'ya, Celâyirli **Sultan Ahmed'**i ise Irak'a göndermiş, onları Timur'un hâkimiyetine geçmiş olan illeri geri almakla görevlendirmişti. Bu yüzden **Timur, Çin seferine çıkarken, geride zararlı olacak bir güç bırakmak istemiyor, Osmanlı gücünü kırmak istiyordu.**

Timur, Karabağ'da şehzâdelerini ve kumandanlarını çağırarak bir **Harp Divanı** kurdu ve Anadolu'ya sefer yapma fikrini açıkladı. Timur'un oğulları, torunları ve kumandanlarının çoğu, bu fikre açıkça karşı çıktılar. **Osmanlılar'ın Hıristiyanlar'la mücadele eden büyük bir Türk hanedanı olduğunu, böyle bir hanedanı ezmenin doğru olmayacağını, iki devletin de Türk, Müslüman ve üstelik aynı mezhepten, Hanefî mezhebinden olduklarını söylediler.**

Timur onlara hak verdi. Ama bir mektup yazarak ve elçi göndererek, Osmanlı hakanına sığınan ve Bayezid'i kışkırtan **Ahmed Celâyir** ile **Karakoyunlu Kara Yusuf'**un kendisine teslimini veya öldürülmesini, bu da olmazsa Osmanlı topraklarından kovulmalarını istedi. Bu mektubun özeti şu idi:

"Ey Diyar-ı Rum'da Melik olan Bayezid, Bilesin ki ben mensur ve muzaffer bir Sultan-ı Cedidim. Birçok insan bize kuldur. Şunu bil ki, Kara Yusuf ve Sultan Ahmed, kılıcımızın satfetinden ve askerimizin heybetinden kaçtılar. Sana malûmdur ki bu adamlar birer müfsittirler. Bunlar birer firavun gibi kâfirdirler. Eğer kendi itibarını zedelemek istemiyorsan onları memleketine kabul etme. Onların geldikleri yere uğursuzluk ve tehlike de gelir. Bu gibi insanlar Osmanlı Devleti'nin kanatları altında himaye görmemelidirler. Onları himayeden çekininiz ve yurdunuzdan kovunuz, nerede bulursanız öldürünüz. Bu emrimize muhalefet etmeyiniz. Zira o zaman kahrımız üzerinize olacaktır. Bize karşı koyanların halini, işitmişsinizdir. Hele kavgayı hiç göze alamayasınız... Vesselâm..."

Bu, küçültücü, alçatıcı bir emirdi. Bayezid gibi bir hükümdar bu ifadeye tahammül edemezdi. Çok daha alçaltıcı, **küfürnâme** sayılacak bir mektupla cevap verdi:

"...Ey Timur ismi ile anılan Kelb-i akur! Ey tekfurlardan daha kâfir olan Timur! Malûmun olsun ki mektubunu okudum. Ey meşum! Beni bu sözlerle mi korkutacaksın! Beni Acem hükümdarı mı sanıyorsun?... Ordumuzun nizamını sen bilirsin... Harb ve gaza bizim sanat ve âdetimizdir. Eğer sen, dünya hırsı ile köpekler gibi mukateleye (vuruşmaya, boğuşmaya) kalkıyorsan, biz dahi mukatele ederiz. O zaman Allah'ın dediği olur. Malûmun olsun ki bize bu mektubu gönderdikten sonra cenk meydanına gelmez isen, kanların talâk-ı selâse ile boş olsunlar... Allah'ın lâneti de senin ve sana biat edenlerin üzerine olsun!..."

Bu çok ağır hakaretlerle dolu mektubu alan Timur, **"Murad'ın oğlu çıldırmış!"** diye haykırdı. Mektuptaki **"Kelb-i akur=** Çıldırmış köpek" hitabı çok ağırdı. Fakat, Timur'u cezalandırmazsa bir daha haremine girmeyeceğini söylemesi, doğuda, Müslüman Türkler arasında, ondan daha aşağı olmayan bir hareket ve edepsizlik sayılırdı. Çünkü birbirine saygı gösteren erkekler hiçbir zaman muhataplarının haremlerinden söz etmezlerdi. Söz etmeleri halinde de en büyük hakareti yapmış olurlardı. Yıldırım'ın bir başka ağır hakareti de, Timur'un ismi üzerine, kendi ismini altın harflerle yazdırmış olması idi.

● Asya güneşi, bu kadar kalabalık bir orduyu aydınlatmamıştı...

Savaş kaçınılmaz olmuştu. İki taraf süratle hazırlığa başladılar. **Doğu Türk hakanı** ile **Batı Türk hakanı,** çağın en kudretli bu iki hükümdarı, çağın en muhteşem iki ordusu, karşı karşıya geleceklerdi.

28 Temmuz 1402 Cuma sabahı, Ankara Ovası'nda, iki ordu karşı karşıya geldiler. İki tarafın toplam asker sayısı 500 bin kadardı. Bazı tarihçiler bunun çok daha fazla olduğunu söylüyorlar. **"Türkiye Tarihi"**ni yazan A.de Lamartine **"İskender ve Cengiz Han'dan bu yana, Asya güneşi bu kadar kalabalık orduları aydınlatmamıştı"** diyor. Doğu Türk hakanının askerleri, Batı Türk hakanının askerlerinden daha çoktu.

Batı Türk Ordusu: Başkumandan **Yıldırım Bayezid** merkez kuvvetlerinin başında idi. **Şehzâde Mustafa, İsa** ve **Musa Çelebiler** ile **vezirîâzam Ali Paşa** da yanında yeralmışlardı. **Timurtaş Paşa**'nın kumandasındaki Anadolu birlikleri sağ cenahta, veliaht **Şehzâde Süleyman Şah**'ın kumandasındaki Rumeli birlikleri sol cenahta idiler. Akıncı kuvvetleri de veliahtın yanında yeralmışlardı. Veliahtın ihtiyat kuvvetlerinin başında **Yıldırım Bayezid**'in kayınbiraderi **Prens Stefan Lazareviç** vardı. **Lazareviç**'in kumandasında 20 bin zırhlı Sırp piyadesi bulunuyordu.

Doğu Türk Ordusu: Başkumandan **Timur** merkez kuvvetlerinin başında idi. Torunu **Sultan Muhammed Mirza,** atlı birlikleriyle onun yedek kuvvetlerini oluşturuyor, yine torunları olan İskender ve **Pîr Muhammed** ise **Sultan Muhammed**'in emrinde bulunuyorlardı. Oğul **Şahruh** sol cenahta, öteki oğlu **Miranşah** sağ cenahta idiler. Sağ ve sol cenahların öncü kuvvetlerine **Ebu Bekir Mirza** ile **Emir Sultan Hüseyin** kumanda ediyorlardı. Timur'un ordusunda 30 kadar zırhlı fil de vardı ve bunlar ön safta idi.

Anadolu Türk beylerinin bir kısmı Timur'un, bir kısmı da Bayezid'in ordusunda, kendi birliklerinin başında görev almışlardı. Timur, bütün ordusunu **Türkler'in kutsal rakamı olan dokuz** birliğe ayırmıştı.

İki tarafın hükümdar ve askerleri arasında şu ortak özellikler ve benzerlikler vardı: **Hem Timur, hem Bayezid sahra savaşını tercih ediyor, kale önlerinde vakit kaybetmekten hiç hoşlanmıyorlardı. İkisi de Turan taktiğinin ustası idiler. İki tarafın da askerleri Türk'tü, Müslüman'dı, aynı dili konuşuyorlardı. İki hükümdar da yazı dili olarak Farsça'yı kullanıyordu.** Bayezid'in ordusundaki **Bizans, Sırp, Bulgar, Eflâk askerlerinin dışında ve Timur'un ordusundaki bir kısım Hindu, İranlı ve Moğol dışında, iki taraf askerlerinin savaş naraları da aynıydı. İki tarafta da Muhammed ismini taşıyanlar (Mehmetçikler) çoğunluktaydı. Türk ordusuna ilk üniformayı giydiren torunu Pîr Muhammed'in askerleri dışında, her iki taraftaki askerlerin kıyafetleri de birbirlerine benziyordu.**

İki tarafın birbirlerine amansızca saldırma şevklerini kıran asıl benzerlik şu oldu: **Savaşın yapılacağı sabah, iki taraf aynı anda namaza durdular. Timur, tam hücuma geçileceği zaman atından inip tekrar dua etmişti. Aynı şekilde Yıldırım da dua etmiş ve sonra askeri coşturmak için kısa bir hitâbede bulunmuştu. Ama bu hitâbeye rağmen, yukarıda saydığımız özel durumlardan dolayı, Batı Türk ordusunun erlerinin, Balkanlar'daki gazalarda olduğu gibi cansiperâne savaşmayacakları belliydi. Çünkü bu bir gaza-cihad olmayacak, dolayısıyla onlar da şehit olamayacaktı.**

● Bir kere daha dünyanın bir yarısı öbür yarısının üzerine düşüyor

İki taraf hükümdarlarının **'Hücum!'** emriyle savaş başladı ve sanki, bir kere daha, dünyanın bir yarısı öbür yarısının üzerine düştü.

Sabahın erken saatlerinden akşama kadar devam eden bu müthiş meydan savaşının sonunda kesin zaferi kazanan **Doğu Türk Hakanı Timur** oldu. Fakat bu Timur'un o güne kadar en güç kazandığı bir zaferdi. Kayıpları çoktu.

Yıldırım'ın bu savaşı kaybetmesinin sebepleri arasında en önemlileri şunlardı: **"Hiç fil görmemiş Osmanlı atları zırhlı fillerden ürkmüştü. Savaşın başlamasından az sonra, Bayezid'in ordusundaki Doğu Türkler'i ile Karaman, Germiyan, Candar, Menteşe, Aydın, Saruhan sipahileri, kendi beylerini Timur'un safında sancak açmış görünce hemen o tarafa geçmişlerdi. Asıl mağlubiyete sebep bu oldu.**

Savaş iyice kızıştıktan sonra düşmanın kim olduğu unutulmuş, Batı Türk ordusu o eşsiz savaş gücünü, kahramanlığını yine göstermişti ama, bu, zafer için kâfi gelmedi.

Ordusunun başında kan ter içinde savaşan **Yıldırım Bayezid,** kılıcını bırakmış, iki

ağızlı baltası ile önüne çıkanı deviriyordu. Güneş batarken yanındaki 300 kişiyle Çataltepe'ye çekildi ve dövüşmeye devam etti. Fakat bu tepe çok kalabalık bir ordu ile kuşatılmıştı. Yanında bulunan kumandanlarından **Minnet Bey, Hacı Firuz Paşa** ve kayınbiraderi Sırp despotu Stefan, kaçıp kurtulmaya vakit olduğunu, çekilmesini söylediler ama, o, kaçmaktansa dövüşerek ölmeyi yeğ bulduğu için teklifi reddetti.

Yıldırım Bayezid dövüşe dövüşe nihayet çekilirken atının ayağı sürçtü ve düştü. O sırada Çağatay Hanı **Sultan Mahmud Han**'ın bizzat kumanda ettiği birlik **Yıldırım**'ı ve yanındakileri esir aldılar. Timur, **"Bayezid'i sakın yaralamayın, attan düşürmeyin"** diye kesin emir vermişti.

Mahmud Han Yıldırım'ın yanına sokularak:

-Tanrı böyle istedi, dedi.

Yıldırım elindeki kanlı baltayı yere atarak:

-Öyleyse Tanrı'nın dediği olsun, diye cevap verdi.

-Buyrun, Şehinşah Timur'un misafirisiniz.

Yıldırım'ı alarak **Şehinşah Timur**'un çadırına götürdüler. O sırada, artık zaferin kazanıldığını gören **Timur,** oğlu **Şahruh** ile satranç oynuyordu. Tam Yıldırım'ın getirildiğini haber vermek için çadıra girildiği anda şahı ile çaprazındaki kaleyi almış ve **"Şah ruh!"** demişti (Ruh=Satranç'taki kale taşının adı). Bu garip tesadüften dolayı asıl adı **Müinüddünya Said Bahadır** olan oğlu, o günden sonra **Şahruh** olarak anıldı.

A. de Lamartine bu olayı şöyle anlatıyor:

"Timur ayağa kalkarak Yıldırım'ı saygı ile karşıladı. Mağrur olmadı. Sultan Bayezid'in de aynı din, aynı ırktan olduğunu, kâfir diyarında nice şanlı gazalar yaptığını bildiğinden neredeyse kazandığı zaferden özür dileyecek duruma geldi. Hemen bağlarını çıkarttırdı, çadırın önüne kendi yanına oturttu. Yumuşak bir sesle hitap ederek cesaretini övdü, onun mağlubiyetinden, kendisinin ise kendi imparatorluğuna denk bir imparatorluğu yıkmış olmasından dolayı üzüntü duyduğunu bildirdi. Şerefine ve hayatına dokunulmayacağını da bildirdi..."

Hizmetliler serin ayran getirdiler ve Yıldırım'a sunuldu. Bir ara Timur Yıldırım'ın yüzüne bakarak hafifçe gülümsedi. Buna fena halde canı sıkılan Yıldırım:

"Ey Timur, benim felâketimle alay etme, hakanlıkları insanlara veren Allah'tır, sana verdiği hakanlığını yarın senden de alabilir" dedi.

"Ey Bayezid, bu sözün çok doğrudur. Ama ben seninle alay etmiyorum, yalnız, seni görünce aklıma şu geldi: Allah hakanlara pek dikkat etmiyor galiba, bu dünyayı senin gibi bir kötürümle benim gibi bir topala bırakmış."

(Yıldırım Bayezid tıpkı ataları gibi nikristen muzdaripti ve bazen dizi tutmaz oluyor, zor yürüyordu)

Yıldırım'ın pek üzgün olduğunu gören **Timur** yine yumuşak sesle:

"Gam yeme, adam ki sağ ola, yine devlet bula" dedi.

Konuşmaya devam ederek beraber yemek yediler. Bir ara **Timur** sordu:

"Ey Bayezid, ben senin eline esir düşseydim halim nice olurdu?"

Yıldırım aslâ yalan söyleyecek bir insan değildi. Şu cevabı verdi:

"Eğer benim elime esir düşmüş olsaydın, bir demir kafes yaptırır, seni içine koyardım. Sonra bütün memleketi gezdirir ve halka gösterirdim. Ben böyle ahdetmiştim."

"Ben ise böyle düşünmedim, dedi Timur, benimle harp eden sultanı öldürmemeye yemin etmiştim. Kim hayır dilerse hayra ulaşır, kim fenalık dilerse fenalık bulur. Kötülük düşündün kötülük buldun. Ben ise galiba iyi düşündüğüm için muzaffer oldum."

Timur Yıldırım'la ilk konuşmasını yaptıktan sonra bir isteği olup olmadığını da sormuş, Yıldırım da oğullarının bulunmasını istemişti. Oğullarından **Mustafa** ve **Musa**'yı bulabildiler ve getirdiler. Onlar da çok iyi muamele gördüler. Timur onun en sevdiği eşi olan **Sırp Prensesi Olivera**'yı da getirtti. Ancak, Yıldırım'ın bu eşini hâlâ Müslüman edemeyişine şaştı ve ona şehâdet getirterek Müslüman etti.

Timur, Yıldırım'a iyi muamele ediyor ama onu asla gözden ırak tutmuyordu. Bu arada kaçıp kurtulabilen üçüncü oğlu, babasını kaçırmak için bazı teşebbüslerde bulunmuş ama sonuç alamamıştı.

Bir konuşmada Timur Yıldırım'a sordu:

"Oğulların benim aleyhime Anadolu ve Rumeli'yi ayaklandırıyorlar. Sana hürriyetini iade etsem, seni tekrar hükümdar olarak tanırlar mı?"

"Esaretimi kaldırır, hürriyetimi verirsen

onlara görevlerinin ne olduğunu öğretirim."

"Cesaret sultanım, seni Semerkant'a götürerek başşehrimi göstermek istiyorum. Ondan sonra emrine bir ordu vererek hürriyetini iade edeceğim."

Ancak oğullarının taht kavgasına düştüğünü öğrenen **Yıldırım** çok üzüldü. Semerkant'a götürülmeyi de hiç istemiyordu. Üzüntüsünden hasta oldu ve **8 Mart 1403 günü vefat etti.**

Yıldırım Bayezid'in yüzük taşında sakladığı zehiri içerek intihar ettiğini söyleyenler de vardır. Fakat intihar etmediğini, üzüntüsünden hastalanarak öldüğünü söyleyenlerin ileri sürdükleri deliller daha kuvvetlidir. Yıldırım hastalandığı zaman Timur onun tedavisi için devrin en ünlü hekimlerini görevlendirdi. Ölümüne çok üzüldüğü ve ağladığı da söyleniyor. Yıldırım'ın cenaze namazında bulunmuş, daha sonra, onun iki oğlundan birini, **Musa Çelebi'**yi, babasının cenazesini Bursa'ya götürüp defnetmekle görevlendirmiştir. Yalnız öteki oğlu **Mustafa Çelebi'**yi yanında alıkoymuştur.

★

Savaştan sonra Timur Anadolu içlerine dalmıştı. Askerleri her tarafı talân ediyor, direnenleri kılıçtan geçiriyordu. Birçok şehir zarar gördü. Fakat en büyük kayıp Bursa'nın talân edilmesi ve arşivlerinin yakılması idi. Hazine ve hazine kadar değerli eserler bu şehirdeydi.

Timur İzmir'de Rodos şövalyelerinin elinde bulunan ve Türkler'in **"Gâvur İzmir"** dedikleri Kale bölgesini de alarak Müslüman İzmir'e, yani Türk topraklarına katmıştı.

Anadolu'da beylikleri kendi adamlarına ve güvendiği kimselere vererek, Çin seferi için Anadolu'ya terkettiği zaman, Osmanlı toprakları **"Fetret Devri"** diye anılan bir döneme girmiş bulunuyordu.

● Yıldırım Bayezid'in eşleri ve çocukları

Yıldırım Bayezid devrin en büyük âlimlerinden ders almış, iyi bir öğrenim görmüştü. Fakat onun asıl vasfı kumandanlıktır, bir savaş adamı olmasıdır. **"Yıldırım"** ve **"Celâleddin"** unvanları, ona, çevik, cesur, gazaların yenilmez kahramanı olduğu için verilmişti.

Beyaz tenli, yuvarlak yüzlü, koç burunlu, elâ gözlü, çatık kaşlı ve çatal sakallı, geniş omuzlu idi. Yaşı ilerlediği zaman onun da ataları gibi nikristen ızdırap çektiği ve bazen felç olmuş gibi güçlükle yürüdüğü söylenir.

Bayezid'in eşi Germiyanoğlu Süleyman Şah'ın kızı **Devlet Hatun'**dur. Daha sonra tahta çıkacak olan **Çelebi Mehmed** bu anadan doğmuştur. İkinci eşi Sırp Kralı Lazar'ın kızı **Prenses Olivera,** üçüncü eşi Bulgar Prensi Konstantin'in kızlarından biridir. En çok Olivera'yı seviyor ve onu her gittiği yere götürüyordu. Onu içkiye ve sarhoşluğun alçaltıcı zevkine alıştıran o olmuştur. Fakat daha sonra ulemânın uyarı ve baskısı ile Yıldırım içkiyi bırakmıştı.

Yıldırım Bayezid'in erkek çocukları şunlardı: **Çelebi Mehmed, Ertuğrul, Emir Süleyman, Mustafa, İsa, Musa, Kasım.** Üç kızı vardı: **Fatma Hatun, Hundî Hatun** ve adı bilinmeyen bir kızı.

Ertuğrul Çelebi, Kadı Burhaneddin'le yapılan savaşta ölmüş; **Kasım Çelebi** ve **Fatma Hatun,** Emir Süleyman tarafından Bizans'a rehin bırakılmış, adı bilinmeyen üçüncü kızı **Timur'**un oğullarından **Ebu Bekir** ile evlenmiştir. **Mustafa, Timur'**la yapılan savaşta kaybolmuştu. Diğer çocukları Yıldırım öldüğü zaman hayatta idiler.

Yıldırım Bayezid'in türbesi Bursa'da, kendisinin yaptırdığı caminin yanındadır.

FETRET DEVRİ

Onbir yıl süren kargaşa dönemi

Ankara Savaşı'ndan sonra, Anadolu'da **Bayezid'**in sağladığı birlik parçalanmış, Türkmen beylikleri Timur sayesinde tekrar bağımsızlıklarını ilân etmişlerdi. Yıldırım Bayezid'in ölümünden sonra (hattâ daha önce) oğulları arasında taht kavgası başlamış, bu kargaşalık, bu saltanat fasılası, 11 yıl kadar sürmüştür. 28 Temmuz 1402'den, Mehmed Çelebi'nin tahta çıktığı ve tek başına iktidarı ele aldığı 5 Temmuz 1413'e kadar geçen bu 11 yıllık döneme **"Fetret Devri"** denir.

Ankara Savaşı'nda, son anda zaferi Timur'un kazandığı anlaşılınca, **Emir Süleyman Çelebi,** 30.000 kişilik kuvvetiyle çekilmiş, önce Bursa'ya, orada hiç beklemeden Rumeli'ye hareket etmişti. Bizans'ın engellemek istemesine rağmen Venedik ve Ceneviz gemileriyle Boğaz'ı geçmiş, Edirne'de hükümdarlığını ilân ederek Trakya ve Balkanlar'a hâkim olmuştu. Yanında kudretli ve tecrübeli vezir **Çandarlı Ali Paşa** da vardı.

Bayezid'in diğer oğlu **İsa Çelebi, Timur'**a esir olmaktan kurtulmuş, Bursa-Balıkesir yöresini ele geçirmiş, o da hükümdarlığını ilân etmişti.

Musa ve **Mustafa Çelebiler,** babaları ile birlikte **Timur'**a tutsak idiler. **Bayezid** ölünce **Timur, Musa Çelebi'**yi serbest bırakmış ve onu babasının cenazesini Bursa'ya götürmeye memur etmişti. Babasının cenazesini getiren ve yanında bir miktar asker de bulunan **Musa Çelebi,** kardeşi **İsa Çelebi'**yi Bursa'dan ayrılmaya mecbur bıraktı ve bölgeye kendisi hâkim oldu. Fakat kısa bir süre sonra **İsa Çelebi** tekrar yürüyüşe geçti ve bu defa Bursa'yı bırakmak zorunda kalan **Musa Çelebi** oldu. Musa Çelebi halasının oğlu olan Karamanoğlu'nun yanına gitti. Saltanat iddiasından vazgeçmemişti.

Serbest olan şehzâdelerden **Mehmet Çelebi, Amasya, Tokat** ve **Sivas** bölgelerine hâkim olmuştu. Durumunu kuvvetlendirince Bursa'ya doğru ilerledi. **Ulubad'**da karşısına çıkan İsa Çelebi'nin kuvvetlerini yendi. **İsa Çelebi** Bizans'a sığındı. **Mehmet Çelebi** Bursa ve İznik çevrelerini de böylece hâkimiyeti altına almış oldu.

Bu sırada Rumeli'ye hâkim olan **Süleyman Çelebi, Germiyanoğlu** ve **Karamanoğlu'**na nâme yazarak onlarla daima dost olacağını söylemiş ve kardeşi **Musa'**yı serbest bırakmamalarını istemişti. Aynı zamanda Bizans'la anlaşarak kardeşi **İsa Çelebi'**yi serbest bıraktırdı. Ona bir miktar kuvvet vererek öteki kardeşi şehzâde **Mehmet Çelebi'**nin üzerine gönderdi. Anadolu'ya geçen **İsa Çelebi** ile **Mehmet Çelebi** arasında birkaç defa vuruşma oldu ve sonunda **Mehmed Çelebi** galip gelerek **İsa Çelebi'**yi öldürttü.

İsa Çelebi'nin ölümünden sonra Süleyman Çelebi de Anadolu'ya geçti ve Bursa'yı ele geçirdi. Mehmet Çelebi Ankara'ya doğru çekildi. Fakat Emir Süleyman Ankara'yı da zaptetti. Buradan da çekilen **Mehmed Çelebi, Karamanoğlu** ve **Germiyanoğlu** ile anlaştı. Birlikte hareket ederek **Musa Çelebi'**yi

Kargaşa devrini sona erdiren Çelebi Sultan Mehmed'in tahta çıkışı
(Hünernâme-Topkapı Müzesi.)

serbest bıraktılar ve miktar kuvvetle Rumeli'ye geçmesini sağladılar.

Musa Çelebi Rumeli'ye geçince **Emir Süleyman Çelebi'**nin Anadolu'da kalmayacağı belli idi. Nitekim Süleyman Çelebi de Rumeli'ye geçti. Serbest kalan Mehmed Çelebi, Ankara ve Bursa'yı yeniden ele geçirerek bölgede hâkimiyet kurdu.

Rumeli'ye geçen Musa Çelebi, Sırplar'dan destek almasına rağmen ilk karşılaşmada **Emir Süleyman'**a yenildi, ama çekilerek gerilla savaşı yapmaya başladı.

Bu sırada Emir Süleyman'ın kudretli veziri **Çandarlı Ali Paşa** vefat etti. Onun ölümünden sonra Emir Süleyman, beyler arasında birliği sağlayamadı ve onları gücendirdi. Başta Yeniçeri Ağası **Hasan Ağa** olmak üzere bazı beyler Musa Çelebi tarafına geçtiler. Böylece Musa Çelebi'nin kuvveti arttı. Bundan sonra iki kardeş arasında yapılan savaşı **Musa Çelebi** kazandı ve **Emir Süleyman** yakalanarak öldürüldü. Nâşını Bursa'ya gönderdiler.

Artık Rumeli'nin hâkimi **Musa Çelebi** idi. Edirne'ye gelerek tahta çıktı ve Rumeli'de otoritesini kabul ettirmek için fütuhata başladı. 1411 yılında İstanbul'u da kuşattı. Timur'u Anadolu'ya gelmek için asıl kışkırtanın Bizans olduğunu söylüyor ve intikam almak istiyordu.

Musa Çelebi tarafından ortadan kaldırılan **Emir Süleyman'**ın oğlu **Orhan,** Bizans'ta idi. Bizans İmparatoru **Orhan Bey'**i kuvvet vererek Rumeli'ye gönderdi ve Musa Çelebi'ye saldırttı. Ama onu da yenen Musa Çelebi İstanbul'u tekrar kuşattı. Bizans İmparatoru bu defa Mehmed Çelebi ile işbirliğine mecbur oldu.

● Mehmed Çelebi fırsatları değerlendiriyor

Usta bir politikacı olan ve Osmanlı tahtında tek başına kalmak isteyen **Mehmed Çelebi** bu durumu değerlendirdi. Bizans'ın da yardımı ile Rumeli'ye geçti. Şimdi Musa Çelebi iyice güçlenmiştir ve Bizans'ı sıkıştırmaya başlamıştır. Ama güçlü rakibi **Mehmed Çelebi** yok edilememiştir ve fırsat kollamaktadır.

Musa Çelebi, iyi bir idareci değildi. Çevresine haşin davranıyor, beylerin kendisinden yüz çevirmelerine sebep oluyordu. En ünlü ve nüfuzlu beyleri ayrılıp Mehmed Çelebi'nin yanına gittiler.

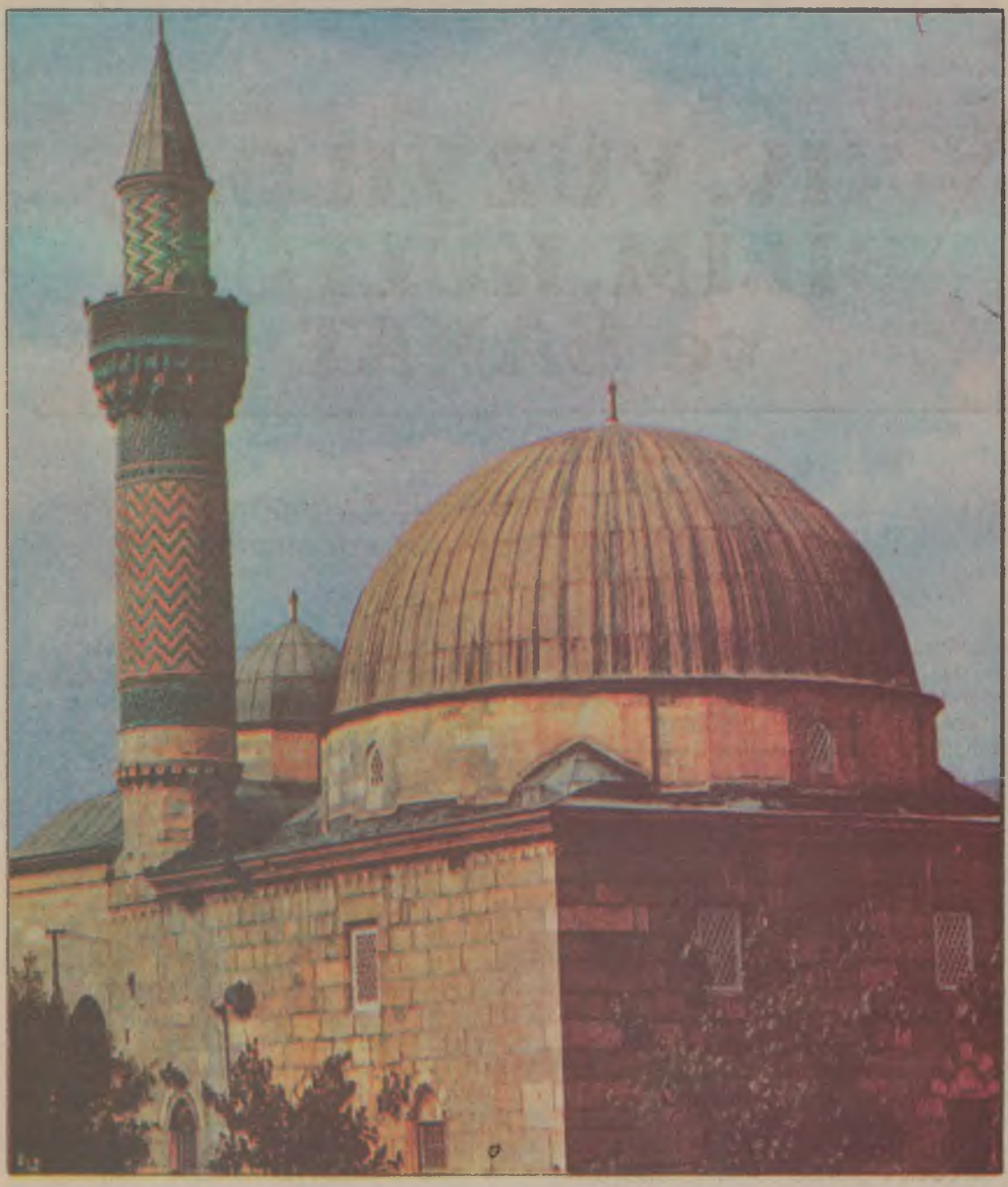
Mehmed Çelebi, kuvvetlerini toplayarak üçüncü defa Rumeli'ye geçti. Edirne'ye doğru ilerledi, Musa Çelebi'nin öncü kuvvetlerini yendi ve Edirne önüne geldi. Fakat kale kumandanı ve Edirne'dekiler şehrin kapılarını açmayarak Mehmed Çelebi'ye şu haberi gönderdiler:

"Sizi sur içinde kabul edemediğimiz için özür dileriz. Şehzâdeler aralarında hesaplaşsın, taht şehrini galip gelen tarafa teslim ederiz."

Bu, akıllı bir davranış idi. Şehri zorla almaya kalkan taraf yıpranacak, Edirneliler gözünde prestij kaybedecek ve öbür tarafın galibiyetini hazırlamış olacaktı. Mehmed Çelebi hiç ısrar etmedi. Kuzeye yönelerek kardeşinin üzerine yürüdü. Kardeş orduları Sofya yakınında şiddetli bir savaşa tutuştular. Musa Çelebi çok cesur dövüştü. Fakat atı tökezlenerek düştüğü zaman Mehmed Çelebi'nin askerleri tarafından yakalandı. Mehmed Çelebi de onu öldürterek nâşını Bursa'ya gönderdi (5 Temmuz 1413).

Bu galibiyetten sonra Edirne'de tahta çıkan **Mehmed Çelebi,** bütün rakiplerini ortadan kaldırmış, Osmanlı Devleti'nin sultanı olmuştu. Böylece **"Fetret Devri"** sona ermiş oluyordu.

Bütün bu olaylar, taht kavgaları ile geçen bu kargaşa dönemi, 11 yıl sürmüştür. Şimdi Mehmed Çelebi, Rumeli ve Anadolu'da birliği sağlayacak, Osmanlı Devleti'nin sağlam temeller üzerine kurulduğunu ispat edecektir. Artık tahtın ortağı yoktur ve **"Devlet şirket kabul etmeyecektir."**

İznik'te ***Yeşil Cami***
1397 yılında Çandarlı Hayreddin Paşa tarafından yaptırılan bu cami,Osmanlı mimarisinin ilk örneklerinden biri sayılır.

XIV. YÜZYILDA BİLİM, KÜLTÜR ve SANAT

"Devleti büyük ve güçlü yapan kurumlardır. Bilim, kültür ve sanat adamlarıdır..."

Osmanlı tarihini devirlere ayıranlar, 1299'da Osman Gazi'nin beyliğini ilân etmesinden 1453'te İstanbul'un fethine kadar olan dönemi genellikle **"Kuruluş Devri"** olarak adlandırırlar. Bizce **"Kuruluş Devri"** beylikten sultanlığa ve 14. yüzyıl ortalarında Rumeli'nin fethi ile imparatorluğa geçişle tamamlanmış, İstanbul'un fethinden yaklaşık yüz yıl kadar önce **"Yükseliş Devri"** başlamıştır. 11 yıllık **"Fetret Devri"**ndeki duraklama döneminde Osmanlı Devleti büyük devlet olmaktan, imparatorluk olmaktan çıkmış değildir.

Osmanlı Devleti kurulduğu zaman, bir devleti **"büyük"** yapan yönetim dışındaki diğer müesseseler zaten vardı. **Bilim adamları, edibleri, tarikat pîrleri, mutasavvıfları, sanatkârları** vardı. Değişen, yeniden kurulan, sadece hanedan idi. Diğer beylikler arasında sivrilip devlet haline gelen Osmanlı beyliği bunları bir başka milletten değil, yine Türkler'den, Selçuklular'dan, diğer Türkmen beyliklerinden ve Orta Asya'daki Türk devletlerinden devralmıştır. Bunlarda bir kopukluk olmamıştır.

Fetret devrine kadar yaklaşık bir asırlık bir dönemin kültür, sanat, edebiyat verimlerine göz atarken bu hususları da dikkate almamız gerekir. Hanedan yenidir, devlet henüz daha sonra ulaşacağı seviyeye göre çok küçüktür ama, kültür, sanat ve edebiyatıyla **'küçük'** değildir.

XIV. yüzyılda meydana getirilmiş mimarlık eserlerini bugün de zevkle seyrediyoruz. Yazılı eserlerini beğenerek okuyoruz.

● Pîrler ordusu

Osman Gazi'nin tahta çıkış töreninde **Ahî Evren, Şeyh Ede Balı, Hacı Bektaş Veli, Dursun Fakih** gibi din ulları, tarikat pîrleri de vardı. Bursa'nın fethinden sonra **Keşiş Dağı** (Uludağ) **"Baba"**larla, **"Abdal"**larla, **"Derviş"**lerle, **"Şeyh"**lerle dolmuştur. **Abdal Murad, Abdal Musa, Geyikli Baba, Ahî Hasan, Orhan Gazi** zamanının meşhurlarıdır. Bunlar ve daha sonra **Molla Şeyhî, Hayalî, Deli Birader, Şeyh Bistamî, Molla Fenari** gibi âlimler ve şairlerin oturdukları, buluştukları, ilham aldıkları yer, Bursa ve Keşiş Dağı idi. Yıldırım Bayezid zamanında Sivas'lı **Mevlâna Şahabettin, Simavnalı Şeyh Bedreddin, İznikli Mevlâna Kutbeddin, Şeyh Hazreti Pîr İlyasî** gibi ünlü âlimler yaşamıştır.

Osmanlılar'ın ilk devirlerinden itibaren Bursa'nın içi ve Keşiş Dağı'nın civarı camiler, mektepler, tekkeler, türbeler ile süslen-

İznik, Nilüfer Hatun İmareti

miştir. Bursa bir ilim-irfan merkezi olmuştur.

A. de Lamartine **"Türkiye Tarihi"** adlı eserinde şöyle diyor: **"Sultan Murad'ın devrinde yetişen matematikçiler, filozoflar ve şairler, Bursa'da doğup gelişen bilim ve edebiyatı, İran'a, Orta Asya'ya kadar götürüyorlardı. Bursa kadılarından birinin oğlu olan Kadızâde Semerkant'a geometri öğretmeye gittiğinde dersleri o kadar çekici oluyordu ki, ders verdiği saatlerde, bütün kentin kürsüleri boşalıyor, hattâ müderrisler bile gelip onun talebesi oluyorlardı. Yine Bursalı bilginlerden Cemaleddin, Arap lûgatını ezbere biliyordu ve görevi Sultan Murad'ın medreselerinde dil öğretmekti. Aynı devirde meşhur olan Burhaneddin'in "Allah'ın sıfatları ve ruhun mukadderatı" üzerinde yaptığı yorumlar bütün Anadolu kürsülerinde ilgi ile takip ediliyordu. Anadolu, İslâm düşüncesinin, Yunanlılar'ın çok tanrılı felsefesi ile mücadele ettiği bir bölge olmuştur."**

★

Osmanlı Devleti'nin ilk yüzyılına ait bilim ve sanat eserlerinin tamamını elbette bu kitapta sunamayız. Ama, başlıca mimarlık eserlerini, ünlü âlim ve şairleri tanıtmaya çalışacağız.

● Mimarlık

Osmanlı Devleti'nin ilk yüzyılına ait mimarlık eserleri, cami, medrese, türbe, saray, hisar, köprü ve imaret hanelerden oluşur. Günümüze ulaşan başlıca mimarlık eserleri şunlardır:

•**Orhan Bey Camii (Bursa):** Sultan Orhan tarafından 1339 yılında yaptırılmış, dikdörtgen planlı, iki kubbeli bir camidir. Kuzey tarafında beş kemerli bir son cemaat yeri vardır. Muhtelif zamanlarda onarım görmüş ve zamanımıza ulaşmış olan bu cami, klasik Osmanlı cami mimarisini hazırlayan ilk örneklerden biri sayılır.

•**Yeşil Cami (İznik):** Çandarlı Hayreddin Paşa tarafından 1379'da yaptırılan bu caminin mimarı **Hoca bin Musa**'dır. İnşaat çeşitli sebeplerden dolayı uzun sürmüş ve 14 yılda tamamlanmıştır. Üç bölümden oluşur ve 15,35x11 metre ölçüsünde bir alanı kaplar. Tek kubbelidir ve bu kubbenin yüksekliği 16,20 metredir.

•**Ulu Cami (Bursa):** Yapımına I. Murad zamanında başlanmış, Yıldırım Bayezid zamanında devam edilmiş, Çelebi Mehmed zamanında bitirilmiştir. Bu cami, düz çatılı Selçuklu camilerinin kubbeli düzene çevrilmiş bir örneğidir. Boyutları 56x68 metre olup tam 20 kubbelidir. İçinde 12 büyük ayak (sütun) vardır. Bu ayaklar caminin içini beş sahına ayırır. Sahınların her biri dört kubbe ile örtülüdür. Tel kafesli orta kubbeden bol ışık girer.

İçinde şadırvanlı bir havuzu, abonozları çivisiz olarak yapılan ve Türk doğramacılığının bir şaheseri olan minberi, duvarlarını süsleyen ünlü hattatların birbirinden güzel yazıları, Ulu Camii'yi diğer camilerden ayıran özelliklerdir. Bursa'nın en büyük camii olan Ulu Camii iki minarelidir.

•**Diğer Camiler:** Yıldırım Bayezid zamanında Bursa'dan başka Edirne, Balıkesir, Kütahya, Niğbolu, Karaferye'de (Güney Madekonya'da) de birer cami, Bursa'da büyük bir hastane ve medrese yapılmıştır.

Anadolu Hisarı: Yıldırım Bayezid tarafından 1391 yılında yaptırılmıştır. İstanbul Boğazı'nın en dar yerinde ve Anadolu yakasında yeralır. Eski adı **Güzelcehisar** olan bu kale, üç metre yüksekliğindeki bir kaya blokun üzerine oturtulmuştur. 1.5 metre kalınlıkta ve 20 metre yükseklikte olan hisarın 7 kulesi vardır. Hisar, İstanbul kuşatmasında Boğaz'dan geçerek Bizans'a yardım getirecek gemileri engellemek için yapılmış ve içine toplar yerleştirilmişti. Anadolu'dan Trakya'ya sevkedilen askerin Boğaz'dan geçirilişinde de Anadolu Hisarı çok faydalı oluyordu.

Bursa, Hüdavendigâr Camii

İlk Osmanlı Parası

Ön yüzü

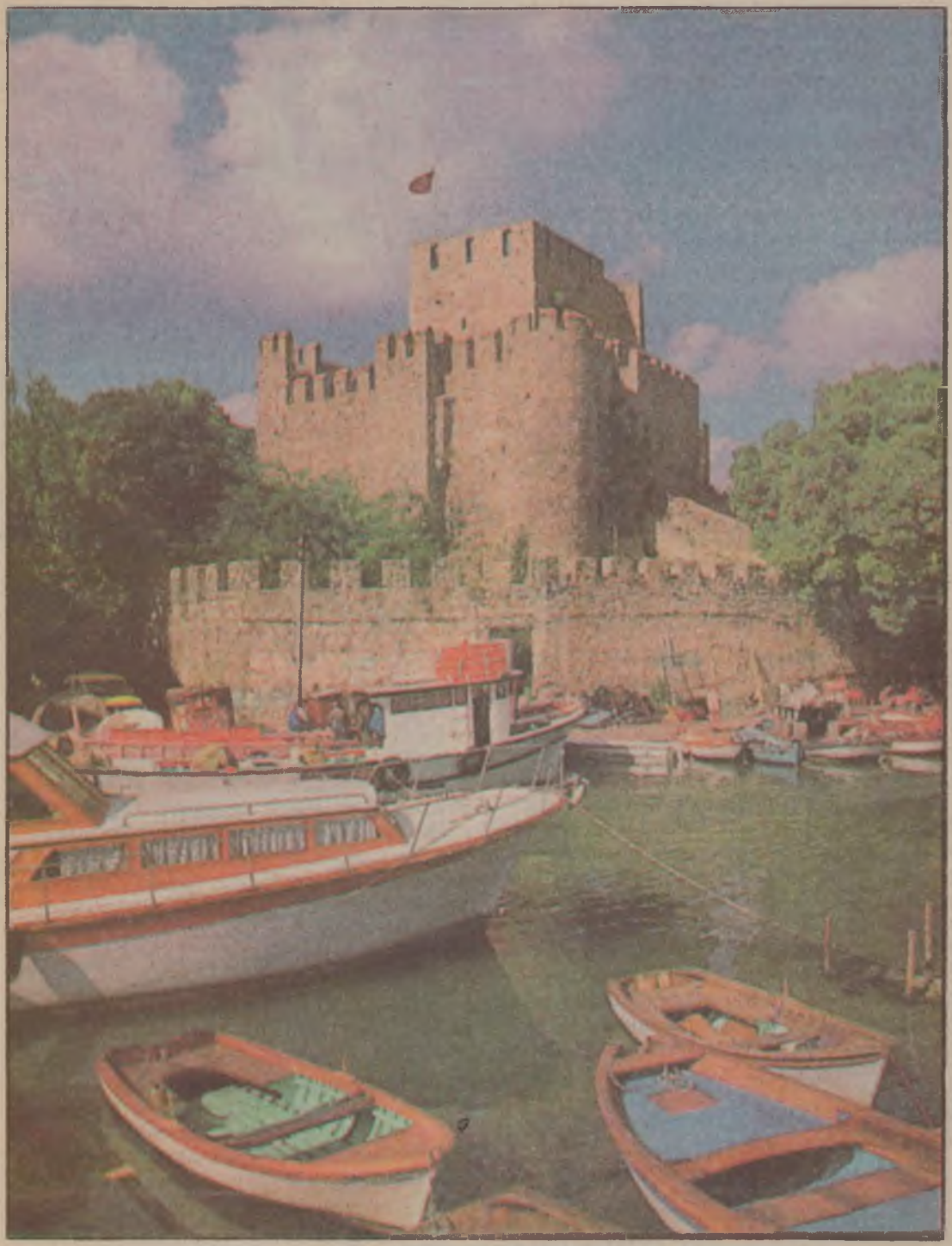
Arka yüzü

"Sikke" denilen madenî paranın, Orhan Gazi'nin ilk yıllarında, hâlâ son Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Mes'ud adına basıldığı biliniyor. Ancak Bursa fethedildikten sonra, Alâeddin Paşa'nın tavsiyesi üzerine bundan vazgeçildi. Ve Orhan Gazi adına para çıkarıldı.

"Akçe" diye anılan ve Bursa'da bastırılan bu ilk Osmanlı parasının çapı 18 mm.'dir. 900 ayar gümüşten kesilmiştir. Ağırlığı, 1,5 gramdan biraz fazladır.

Paranın bir yüzünde "Lâilâhe illallah Muhammeden Resulullah" ibaresi ile çevresinde dört halifenin adı vardır. Öbür yüzünde ise "Orhan bin Osman-Bursa" yazısı ve 3 rakkamı bulunmaktadır. Bu da, Orhan Gazi'nin beyliğe geçişinin üçüncü yılını gösterir. Ayrıca 727 (Hicrî) tarihi, paranın 1327'de basıldığını belirtmektedir.

Orhan Gazi'nin, ayrıca 1 ve 5 akçelik iki gümüş sikkesi daha bulunmuştur. Ancak, üzerlerinde tarih ve basıldığı yeri gösteren yazı yoktur. Yine, Orhan Gazi'nin adı ile, tâbi olduğu İlhanlı hükümdarını "Sultan'il Âzam" (Büyük Sultan) olarak belirten bir başka parasının üzerinde de tarih ve baskı yeri kaydedilmemiştir. Bu paraların, Orhan Gazi'nin ilk yıllarına ait olduğu bellidir.

1391 yılında Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan Anadolu Hisarı'nın bugünkü görünüşü.

XIV. yüzyılda Osmanlılar'da edebiyat

Bu âdem dedikleri
El ayakla baş değil,
Âdem mânâya derler
Surat ile kaş değil

-Kaygusuz Abdal-

Ondördüncü yüzyılda Osmanlı Devleti kuruluşunu tamamlamış, bir savaş yitirmekle yıkılmayacak sağlam temeller üzerine oturmuştur. Yine ondördüncü yüzyıl, Türkçe'nin Anadolu'da Arapça ve Farsça'nın önüne geçerek hâkimiyetini kabul ettirdiği bir dönemdir. Büyük yazarlar, şairler Farsça yazmaktan vazgeçmiş, büyük çoğunluğun konuştuğu Türk diliyle eserler vermeye başlamışlardır.

Türkçe yazma akımları daha önceki yüzyıllardan başlamıştı. **Yunus Emre** gibi, **Âşık Paşa** gibi, **Gülşehrî** gibi XIII. yüzyılın ikinci ve XIV. yüzyılın birinci yarısında yaşamış şairler güzel Türkçe yazma hünerine öncülük etmiş, bu hüneri kendilerinden sonra gelenlere aktarmışlardır.

Yunus Emre'yi, **Hacı Bektaş Veli**'yi ve Türkçe yazan diğer müellifleri **"Selçuklular'da Bilim, Kültür ve Sanat"** bölümünde anlatmıştık. Şimdi XIV. yüzyılın başlıca ünlülerini kısa biyografileri ve eserlerinden örneklerle tanıtmaya çalışacağız:

● GÜLŞEHRÎ

Gülşehrî'nin doğum ve ölüm tarihlerini tam olarak bilemiyor, fakat yaşadığı dönemi, hem kendi eserlerinden, hem de ordan söz eden diğer şairlerin eserlerinden anlıyoruz. XIII. yüzyılın sonlarında, Kırşehir'de Mevlevî tarikatini tanıtmak için bir tekke kurmuştu. Kırşehir bir gül şehri olduğu için **"Gülşehrî"** mahlasını almıştır. Asıl adının da **Ahmed** mi yoksa **Süleyman** mı olduğu bugün bile tartışma konusudur.

Mantıku't-Tayr adlı eserini 1317'de tamamladığı biliniyor. Buna göre bu tarihten sonra ve hayli yaşlı iken öldüğü tahmin edilmektedir.

Zamanımıza ulaşan eserleri şunlardır:

•**Feleknâme:** Farsça yazdığı bu mesnevisinde İslâm ve tasavvuf felsefesini işlemekte, hayat ve ölüm üzerinde durmaktadır.

•**Arûz Risâlesi:** 16 yapraktan ibaret olan bu eseri de Farsça'dır ve pek önemli değildir.

•**Kerâmât-ı Ahî Evren:** Türkçe yazılmış, 167 beyitten oluşan bir mesnevidir. Türkçe yazılmış olduğu ve çağının Türkçe'si hakkında fikir verdiği için önemlidir. Fakat bu eserin Gülşehrî'ye ait olduğu da tartışılmalıdır.

•**Kudurî Tercümesi:** Mantıku't-Tayr adlı eserinde böyle bir tercümesi olduğunu ve bunu manzum olarak tercüme ettiğini kendisi söylüyor, ama bu eser bulunamadı.

•**Mantıku't-Tayr:** İran sûfî şairlerinden Attar'ın **"Mantıku't-Tayr"** adlı eserinin Türkçeye tercümesidir. Fakat Gülşehrî'nin bu eseri tercüme olmaktan ziyade adaptedir. Aslında var olan bazı hikâyeleri almamış, daha başka kaynaklardan aldığı hikâyeleri eklemiştir. Çağın Türkçe'sine güzel bir örnek sayılan bu eserlerin yazma nüshaları İstanbul'da Süleymaniye ve Fatih kütüphanelerinde, Ankara'da ise Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'ndedir.

•**Şiirleri:** Gülşehrî'nin **"Kerâmât-ı Ahî Evren"**de 2 gazeli, **Mantıku't-Tayr**'da 1 gaze-

li, **"Camiü'n-Nazair"** adlı bir mecmuada da 3 şiiri vardır.

Mantıku't-t-Tayr'dan beyitler
Böyle giç irmeye ahşama seher
Bu gice rûz-ı kıyametdür meğer.

Bu gicenün yok mudur yâ Rab güni
Böyle uzun görmedim her giz düni.

Çok riyazetde geçirdüm giceler
Görmedi bu gice gibi kocalar.

Uşbu od kim gönlüme düştü benüm
Mûm gibi yandı kamu canûm tenüm...

Bugünkü Türkçe ile:
Sabah, akşama bu kadar geç ulaşmadı
Bu gece sanki kıyamet günüdür.

Bu gecenin yok mudur ya Rab gündüzü?
Böyle uzun görmedim hiç geceyi.

Riyazette çok geceler geçirdim
Görmedi bu gece gibi (uzunun) kocalar
(ihtiyarlar)

Bu od ki gönlüme düştü benim
Mum gibi yandı bütün canım ve tenim.

Kerâmât-ı Ahî Evren'den
Ahî Evren kim Hak'ka irmiş idi
Tanrı'nun didârını görmiş idi.

Doksanüç yıl dünyede oldı temâm
Ne helâl öginde geçdi ne haram.

Gönlünü avret odına yakmadı
Kimsenün ağzın yüzine bakmadı

Terbiyelerün teninde can idi
Ahîlere, beylere ol sultan idi.

Mustafa'nın ol âlemdarı idi
Murtaza'nın sevgili yârı idi.

Bugünkü Türkçe ile:
Ahî Evren ki Hak'ka ermiş idi
Tanrı'nın didarını görmüş idi.

Dünyada doksan üç yıl kaldı
Aklından ne helâl ne haram geçti.

Gönlünü kadın oduna yakmadı
Kimsenin ağzına yüzüne bakmadı.

Müridlerin teninde can idi
Ahîlere, beylere sultan idi.

Hz. Peygamber'in âlemdarıydı
Hz. Ali'nin ise sevgili dostu idi.

● ÂŞIK PAŞA

Âşık Paşa, Anadolu'ya Horasan'dan gelmiş, soylu, nüfuzlu bir aileye mensuptur... Dedesi, Babâî tarikatının kurucusu olan **Baba İlyas,** babası ise Konya'da altı ay hükümdarlık yapmış ve sonra bu saltanatı kendi isteğiyle Karamanoğulları'na bırakmış olan **Muhlis Paşa'**dır. Asıl adı **Ali** olan **Âşık Paşa** 1272'de Kırşehir'de doğmuş, o zaman bir kültür merkezi olan bu şehirde yetişmiş ve 1332 yılında yine bu şehirde vefat etmiştir.

Âşık Paşa bir tasavvuf şairidir. Hak yolunu manzum öğütlerle göstermeye çalışan bir Türk mutasavvıfıdır. Kırşehir'de bir zaviyesi ve birçok müridi vardı. Türbesi Kırşehir'dedir.

Âşık Paşa'nın asıl özelliği Türkçe yazması, Türkçe savunması, onu Arapça ve Farsça'nın baskısından kurtarmaya çalışmasıdır.

ESERLERİ:

•**Garibnâme:** Mesnevi tarzında kaleme alınan bu eser 12.000 beyitten oluşur ve Âşık Paşa'nın **en önemli eseridir.** Âşık Paşa bu eserini halka hitap etmek, halkı eğitmek maksadiyle Türkçe yazdığını söylemektedir ki bu da bize halkın Türkçe konuştuğunu, Arapça ve Farsça'nın aydınlar çevresi içinde kaldığını, ama bunların da Arapça ve Farsça yazmayı devam ettirdiklerini gösteriyor. Âşık Paşa'nın kendisi bu gidişe karşı çıkmış ve Türkçe yazmıştır. Türkçe yazılan **Garipnâme** çok okunmuş, onun için pekçok kopyası yapılmış, kütüphanelerde yeralmıştır.

•**Fakrnâme:** Bu da tasavvufî görüşleri açıklayan 161 beyitlik bir mesnevîdir. Bu eserin iki nüshası vardır. Biri Manisa'nın Muradiye Kütüphanesi'nde, diğeri Roma'da Biblioteca Eananatense'dedir.

•**Vasf-ı Hal:** Bu eserin iki nüshası vardır. 31 beyitten oluşan bir mesnevidir.

•**Şiirleri:** Âşık Paşa'nın Garibnâme'de görülen gazellerinden başka da şiirleri bulunmuştur. Tamamı 67 tanedir ve A.Gölpınarlı tarafından açıklamalı olarak yayınlanmıştır.

Çorum İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan Türkçe **"Kimya Risâlesi"**nin de Âşık Paşa'ya ait olduğu sanılıyor.

ÂŞIK PAŞA'DAN ÖRNEKLER:
Garibnâme'den: (I)
Kim alursa bu k itabı yâdına
İre cümle maninun bünyâdına.

Gerçi kim söylendi bunda Türk dili
İlle malûm oldu mânî menzili.

Kamu dilde var idi zapt- usûl
Bunlara düşmiş idi cümle ukul

Türk diline kimsene bakmaz idi
Türkler'e hergiz gönül akmaz idi

Türk dahi bilmez idi bu dilleri
İnce yolı, ol ulu menzilleri.

Bu Garibnâme anın geldi dile
Kim bu dil ehli dâhi mâni bile.

Bugünkü Türkçe ile:

Bu kitabı kim anarsa
Bütün anlamların yapısına erişir.

Gerçi bu kitapta Türkçe söylendi
Ama anlam menziline ulaşıldı.

Bütün dillerde esaslar tespit edilmişti
Bütün akıllılar kendilerini buna vermişlerdi.

Türk diline kimseler bakmazdı
Türkler'e hiçbir zaman gönül akmazdı.

Türk bile bilmezdi bu dilleri
O ince yolları, ulu menzilleri (tasavvufu)

Bu dili de konuşanlar anlasın diye
Garibnâme Türk diliyle yazıldı.

Garibnâme'den (II)

İşbu mülki âşk için düzdi Çalab
Yir ü gök olmaklığa âşkdur sebep.

Yire gökde zerre zerre aşk kodı
Anun içün doldı âlem aşk odı.

Ne ki varsa cümle âşıkdur ana
Hasreti şol kim yite bir kez ana.

Her birine bir nazar kılmışıdı
Bir işaret kullığa olmışıdı.

Kıldı bunlar ol işaret üstine
Herbiri hoş görinem dip dostuna.

Yire bir kez dur didi durdı durur
Aşk içinde yüz yire urdı durur.

Suya bir kez ak didi akdı akar
Aşk içinde dün ü gündüz bî-karar.

Yile bir kes es didi esdi eser
Aşk içinde günde bin menzil keser.

Oda bir kez yan didi yandı yanar
Yan durur hem âşk ile kendü yanar.

Pes bilün her nesne âşka kul durur
Aşk durur kim ağladur hem güldürür.

Bugünkü Türkçe ile:

Bu mülkü tanrı âşk için düzenledi
Yerin ve göğün olmasına sebep âşktır.

Yerde gökde zerre zerre âşk koydu.
Onun için âlem âşk oduyla doldu.

Ne varsa hepsi ona âşıktı
Hasreti bir defacık ona ulaşmaktır.

Herbirine şöyle bir bakmış idi
Bu, kulluğa bir işaret olmuş idi.

O işaret üstüne bunların herbiri
Dostuna (Tanrı'ya) hoş görünmeyim diye oldular

Yele bir kez dur dedi, durdu, durur.
Âşk içinde yüzünü yere vurdu, öyle durur.

Suya bir kez ak dedi, aktı akar
Âşk içinde gece gündüz kararsız (akar.)

Od'a bir kez yan, dedi, yandı yanar,
Hem âşk ile yandırır, hem kendi yanar...

● HOCA MESUD

XIV. yüzyılın Türkçe yazan şairlerinden biri de **Mesud bin Ahmed**'dir. Fakat bu şairin eserlerini biliyor, hayatı hakkında bir şey bilemiyoruz. Bazı kayıtlarda **Şeyhoğlu**'nun hocası olduğu belirtilmiş ve kendisinden **üstad** olarak söz edilmiştir. **"Süheyl ü Nevbahar"** adlı 5568 beyitten oluşan bir mesnevisi vardır. İranlı şair **Sadî**'nin **"Bostan"** adlı eserinden seçtiği şiirleri de Türkçe'ye çevirmiştir.

Hoca Mesud'dan bir gazel
Toldur kadehi sun elüme kıl beni serhoş
Ger ağu ola yarüm adına idüven nûş.

Bu od ile kim aşkı yüregüme bırahdı
Sanma kı damardağı kanum eylemeye cûş.

Kirpiklerinün nazûk ohı sineme batdı,
Sınamağiçün sun elüni demreni gör uş.

Yüzin göreli gitmeyiser yaş gözümden
Lâbüd güneşe kim ki baha gözi ola yoş.

İy gönlüm alan âlem eger kavga dolarsa
Fikrüm evini eylemişem aşkın içün boş.

Her gice karanuda hayalün beni ister
Koma yalınuz gelmeğe bir kimse bile koş.

Seni göreli gitdi benüm aklum u hûşum.
Her kim ki peri yüzini göre ola bî-hûş.

Bugünkü Türkçe ile:
Doldur kadehi, sun elime beni serhoş et,
Eğer zehir olsa bile yarim adına içeyim.

Yüreğime aşkı bu od ile öyle bıraktı ki
Damardaki kanım coşmaz sanma.

Kirpiklerinin nazik oku sineme battı,
Sınamak için sun elini, işte temreni gör.

Yüzünü göreli gitmiyor yaş gözümden
Elbette ki güneşe kim bakarsa gözü kamaşır.

Ey gönlümü alan, eğer âlem kavga dolarsa
Ben fikrimin evini aşkın için boş bıraktım.

Her gece karanlıkta hayalin beni ister
Yalnız gelmeğe bırakma, yanına birini kat.

Seni göreli benim aklım fikrim gitti,
Peri yüzünü gören herkesin aklı başından gider.

● ŞEYHOĞLU MUSTAFA

Şeyhoğlu Sadreddin Mustafa, XIV. yüzyılın şöhretli mesnevi şairlerindendir. 1340 yılında doğmuş ve muhtemelen 1409 yılından önce ölmüştür. Ölüm tarihi kesin olarak bilinemeyen Şeyhoğlu, **Germiyan Beyliği** sınırları içinde yaşamış, Germiyan beyi **Süleyman Şah**'ın ölümünden sonra **Yıldırım Bayezid**'in yanına gelmiş, Osmanlı sarayına intisap etmiştir.

Şeyhoğlu'nun Farsça'dan yaptığı tercümeler çoktur. Fakat onu meşhur eden asıl eseri **"Hurşidnâme"**sidir. Bu eser, mesnevi tarzında yazılmış bir **aşk ve macera romanıdır.** Önce Germiyan Bey'i **Süleyman Şah**'a, sonra Osmanlı Sultanı **Yıldırım Bayezid**'e sunulmuştur.

Hurşidnâme'nin kahramanlarından **Hurşid,** İran Şahı **Siyavuş**'un kızı, **Ferahşâd** ise batılı bir şehzâdedir.

Şeyhoğlu'nun diğer önemli bir eseri **"Kenzü'l-Küberâ"**dır. Bir çeşit siyasetnâme olan bu eser padişahların, beylerin, vezirlerin ve kadıların tutumlarını, görev ve sorumluluklarını anlatır.

Hurşidnâme'den:
Siyâvuş ol gice ay gibi gitdi
Seher-gâh olmadın Hurşide yitdi.

İrişdi kaleye kapuda durdı
Gelüben kulları tapuda durdı

Çağırdılar kapuya geldi dizdâr
Üninden padişahı bildi dizdâr.

Uçındı lerze endamına düşdi
Belânun arusı başına üşdi.

Balından tatlu olmadın damağı
Acısından halel buldı dimağı.

Ol ohtın kim kapuyı açmış idi
Şolok saât başından geçmiş idi.

Başından geçmesindendür belâsı
Vü ger ne hod elinden ne gelesi.

İçerü girdi kullarıyle sultân
Buyurdı kapuyı bağlatdı der bân...

Bugünkü Türkçe ile:
Siyavuş o gece ay gibi gitti,
Sabah olmadan Hurşid'e yetişti.

Kaleye erişince kapıda durdu
Kulları gelerek saygı gösterdi.

Çağırdılar ve kale muhafızı kapıya geldi
Sesinden padişahı tanıdı.

Korkudan sarardı, vücudu titredi
Bela arıları başına üşüştü.

Balından damağı tatlılanmadan
Acısından dimağı bozuldu.

O ki kapıyı açtığı zaman
O saat başından geçmiş idi.

Başından geçmesindendir belâsı
Bundan başka elinden ne gelir?

İçeri girdi kullarıyla sultan
Kapıcı emretti, kapıyı bağlattı.

● MEDDAH YUSUF

Meddah Yusuf, XIV.yüzyılın güzel Türkçe yazan şairlerinden biridir. Fakat doğum ve ölüm

tarihlerini bilemiyoruz. XIV. yüzyılda, Konya çevresinde yaşadığını başka kaynaklardan öğreniyoruz.

Bilinen tek eseri vardır. **"Varka ve Gülşah"** adını taşıyan bu seser, 1700 beyitten oluşan, mesnevi tarzında bir aşk romanıdır. Herhalde kalabalık topluma ve saraylarda büyük adamlara hikâyeler anlatıyordu ve **Meddah** adı bundan gelmiş olmalıdır.

"Varka ve Gülşah" aynı gece doğmuş, beraber büyümüş, beraber okula gitmiş iki kabile reisinin çocuklarıdır. Zamanla birbirlerini severler, evlenmeye hazırlanırlar. Fakat, ardarda gelen olaylar evlenmelerini engeller ve roman iki sevgilinin birbirlerine kavuşma çırpınışları ile geçer. Mutlu sona öldükten, amâ Hz. Peygamber ve sahabelerinin duaları ile dirildikten sonra kavuşurlar.

Varka ve Gülşah'tan:

Bunların iki reisi var idi
İkisi dahi karındaşlar idi.

Key bahadırlar idi bunlar kamu
Erlik içinde dükeli dütdı hû.

Birünün adı Hilâlî nâm-dar,
Ol birisinün Hümâmî şeh-süvar.

Kudretiyle ol Hümam'un bir gice
Oğlı oldı ber urur dürdanece.

Hem Hilâl'ün ol gice kızı olur,
Ol dahi bir kıymetî gevher bulur...

Bugünkü Türkçe ile:

Bunların iki reisi vardı,
İkisi de kardeşti.

Bunların hepsi bahadır insanlardı
Yiğitliği huy edinmişlerdi.

Birinin adı ünlü Hilâlî,
Ötekinin adı cesur binici Hümâmî idi.

Tanrı kudretiyle Hümamî'nın bir gece
İnci tanesi gibi parlayan bir oğlu oldu.

Hilâl'in de o gece bir kızı olur
O da kıymetli bir mücevher gibidir.

● AHMEDÎ

Germiyanoğlu Ahmedî, XIV. yüzyılda Anadolu Türkçesi'yle yazan en büyük şairdir. Asıl adı **Taceddin İbrahim bin Hızır** olan **Ahmedî**'nin doğum tarihi belli değildir. Fakat kaynaklarda 1412'de 80 yaşını geçerek vefat ettiği yazılıdır.

Ahmedî, Germiyanoğullarından sonra Aydınoğulları'na ve daha sonra Osmanoğulları'na, **I. Murad**'a intisab etmiştir. Beyezid-Timur savaşını da görmüş, savaşta Timur galip gelince bu defa da onun yanında kalmıştır.

Çok yönlü, çok verimli, Türkçe'yi çok güzel kullanan Ahmedî, tasavvufu çok iyi bilen, fakat daha çok din dışı konuları ele alan bir şair, bir tarihçidir.

Eserleri

• **Divan:** Ahmedî'nin şiirlerini toplayan divanı yaklaşık 8500 beyittir. Bu kitaptaki kasideler ve gazeller onun sanat kudretini göstermektedir.

•**İskendernâme:** Bu kitabında Makedonyalı İskender'in hayatını, aşklarını, fetihlerini anlatır. Bunları, doğuda çok yazılan başka İskendernâmelerden derlemiş, fakat kendi sanatı ve buluşlarıyla süslemiş, daha çok okunur hale getirmiştir. Bu eserlerin bizim için önemi, XIV. yüzyılda Anadolu Türkçesi'nin en güzel örneklerinden biri oluşu ve 334 beyitlik bölümün **Osmanlı tarihine** ayrılmış olmasıdır.

•**Cemşîd ü Hurşîd:** 5000 beyitten oluşan bir mesnevidir. **Emir Süleyman**'ın isteği ile yazılan bu eserde çok güzel gazeller de yer alır.

• **Tervîhü'l-Ervah:** Emir Süleyman için meydana getirilen bu eser 10 bin beyitten fazladır. İlmî-edebî bir mesnevi niteliğindedir. 1403-1410 yılları arasında Osmanlı padişahı **I.Mehmed**'e sunulmuştur ve daha çok tıpla ilgilidir.

Gazel

Sanma benim işim ki gönlümün rızasıdır
Bilgil onu ki bu feleğin iktizasıdır.

Kimdir ki ede rıza ile yâr u diyarı terk
Leykin ne çare çünkü Hak'kın ol kazâsıdır.

Yanlış hayal ile vatanın terk iden kişi
Ne türlü kim cefâ görür ise cezasıdır.

Ol kim vatan var iken ede gurbete heves,
Ne türlü kim bela göre, onun sezâsıdır.

Gurbette zehr olur kişiye âb-ı hayât leyk
Hak-i vatan bulunsa gözün tûtiyâsıdır.

Eyyûp mihnetiyle Yâkub gussesi
Sorarsan yakîn kamu gurbet belâsıdır.

KARAGÖZ ve HACİVAT

Türk gölge oyununun en önemli iki kişisi olan Karagöz ve Hacivat'ın, Orhan Gazi zamanında Bursa'da cami inşaatında çalıştıkları söylenir. Mizah ve perde sanatımızın bu unutulmaz tipleri için Bursa'da mütevazı bir anıt dikilmiştir.

Ric'at yolu çü bağlıdır çâre yoh ona
Var ise sabr'dır ki bu derdin devâsıdır.

Gurbet oduna sabr nice olsun ki kişinin
Cisminde can ki var vatanının havâsıdır.

Gazel

İlet benüm selâmımı dildâre iy sabâ,
Arz eylegii peyâmumı ol yâre iy sabâ.

Dağıt benefşe saçları gül yanah üstine
Saçgıl abîr ü anberi gülzare iy sabâ.

Pinhân var yarün tapusına varurısan
Gösterme kendözini sen ağyâre iy sabâ.

Çün gizlü râzuma seni ben mahrem eyledüm
Billâh eyteme râzumu deyyâre iy sabâ.

Bîçareliğimi benüm ol yâre arza kıl
Bâşed ki bula derdüme bir çâre iy sabâ.

Digil ki Ahmedî'ye nice zahm ırasın
Gammâz gamzelü gözi mekkâre iy sabâ.

Bugünkü Türkçe ile:

İlet benim selâmımı gönlümü baskı altında tutan sevgiliye ey sabâ,
Haberimi o yâre arzeyle ey sabâ.

Menekşe kokulu saçlarını gül yanaklar üstün dağıt
Güzel kokuları gül bahçesine saç ey sabâ.

Sevgilinin huzuruna varırsan, gizlice var,
Kendini başkalarına gösterme ey sabâ.

Madem ki ben seni gizli sırrıma sırdaş ettim
Allah aşkına kimseye söyleme sırrımı ey sabâ.

Benim ne kadar çaresiz olduğumu o yâre arzet
Ola ki derdime bir çare bula, ey sabâ.

Vuslat gülüne elim yetişmiyor, öyleyse ben
Daha ne zamana kadar o dikene tahammül edeceğim?

Ey sabâ, de ki: Ahmedî'ye daha nice zahmetler vereceksin
Gammaz gamzeli, nazlı bakışlı hilekâr!

Osman'ın Emirliği, Sıfatı ve Huyu

Gitdi Ertuğrul cihandan yirine
Oğlı Osman kaldı anun yirine.

Oldı Osman bir ulu gazi kim ol
Nireye kim vardıysa buldı yol.

Her yana virbidi bir bölük çeri
K'il uralar kati ideler kâfiri.

Bilecük'i itdi feth ol nâm-dar
İnegöl ile dahi Köprühisar.

Durmadı her yana leşker saldı ol
Az zamanda çok vilayet aldı ol.

Kâfiri yıkıp yakup ol nâmdar
Bursa vü İznik'i eyledi hisâr.

Eyle takdir etdi Hak azze ve cell
Ki almadan ol ikisin irdi ecel.

● SAİD EMRE

XIII. yüzyılın ikinci yarısında ve XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan **Yunus Emre,** kendisinden sonra gelen pek çok halk şairini etkilemiş, bu şairler Yunus gibi söylemeyi amaç saymışlardır. İşte bunlardan biri de **Said Emre**'dir.

Said Emre, Hacı Bektaş Velî'nin müridlerinden idi. XIV. yüzyılın başlarında yaşamış olan bu tasavvuf şairinin ölüm ve doğum tarihlerini bilemiyoruz. Hacı Bektaş Velî'nin Arapça yazdığı **"Makaalat"** adı eserini Türkçe'ye çeviren odur. Fakat onun XIV. yüzyıldaki yeri ve önemi, Yunus gibi **(duru Türkçe ile söyleyişi)** devam ettirmesidir.

Hece vezni ile yazan Said Emre'nin bir divanı vardır.

Said Emre'den örnekler:

—I—

Eyüdün göyne göyne
Halimüz döne döne
Düşdük ışkın odına
Can gönül yana yana.

Ne olduk bilemezüz
Bir yerde olamazuz
Aklımuz diremezüz
Ne diyelim sorana.

Nedür, neyi sevelim
Neden ne isteyelüm
Nerden nere varalum
Olduk mest ü divane.

Akl ü cân yavı kıldık
Sermest ü şeyda olduk
Yüz bin cân fedâ kılduk
Bizi bizden alana.

Varlık içre barışduk
Kadimliğe karışduk
Kopduk tenden kavuştuk
Said'e cân olana.

—II—

Hüdavendâ kulum emrüne ferman
Zira sensin benüm derdüme derman.

Senün işlerine kimse karışmaz
Âlimler cümlesi yolında hayrân.

Bezedin yer yüzin rahmet nûriyle
Yarattın gökleri bu yere sayvan.

Ebedsin senden ayrugı fenâdır
Kanı yil götüren taht-ı Süleyman.

Kanı Husrev, kanı Şîrîn ü Ferhad
Kanı ol Calinus hakîm-i Lokman.

Bular geçdi belirmedi nişanı
Çürüdi tenleri canları pinhân.

Oku bismillâhi Rahmâni Rahîm
Ki yüz bin cânuna ola nigehbân.

Said sen sözini câhile dime
Ne bilür şekkeri dağdaki hayvân?

● KAYGUSUZ ABDAL

Asıl adı **Alâeddin Gaybî** olan **Kaygusuz Abdal,** hem XIV.,hem XV. yüzyılda yaşamış, **Yunus'**tan sonra halk tasavvuf şiirinin ikinci büyük ustasıdır. **Alâîye** sancağı beyinin oğlu, **Abdal Musa'**nın müridi idi.

Kaygusuz Abdal'ın hayatı da Yunus'un hayatı gibi efsaneleşmiştir. Bir **"Bey Oğlu"** iken **Abdal Musa'**ya intisab ettiğini anlatan menkıbe şöyledir:

"Gaybî, okla yaraladığı bir geyiği takip ederek Elmalı'ya kadar gelir. Yaralı geyik burada **Abdal Musa** dergâhına girer. Dergâha giderek yaralı geyiğin kendisine verilmesini ister. Önüne çıkan dervişler oraya yaralı geyik gelmediğini iddia eder ve çekişirler. O sırada **Abdul Musa** gelir ve araya girerek ona: **"—Oğul, attığın ok bu mudur?"** diye ona koltuğunun altına saplı duran bir ok gösterir. Bunu gören Gaybî şeyhin ayağına kapanır ve onun müridi olur.

Fakat Alâîye beyi durumu hoş karşılamaz. Dergâha ordu sürer. Ancak, şeyhin müridleri ve gösterdiği kerametler karşısında mağlup olarak çekilmek zorunda kalır ve bir daha oğlunu aramaz.

Adını da değiştiren **Gaybî,** tıpkı Yunus gibi, şeyhinin dergâhında kırk yıl hizmet eder ve sonunda **Bektaşî** uluları arasına katılır.

Çile doldurduktan sonra yollara düşen Kaygusuz Abdal'ın Hicaz, Mısır, Edirne, Sofya, Filibe ve Yanbolu'ya gittiği şiirlerinde belirtiliyor.

ESERLERİ: Kaygusuz'un eserleri manzum, mensur ve manzum-mensur karışımı olarak üç grubta toplanıyor. Manzum-mensur karışık eseri **"Saraynâme"** ve **"Dilküşa"** adlarını taşır. Mensur eserleri **"Budalanâme", "Kitab-ı Miglate"** ve **"Vücudnâme"**dir. Manzum eserleri ise şunlardır: **Divan, Gülistan, Mesnevi-i Baba Kaygusuz, Gevhernâme, Minbernâme.**

Kaygusuz'un 'sürrealist' denilebilecek şiirleri de vardır. Bazı çok ciddî konuları şaka ve alay perdesi altında (şathiye) anlatır. Hem manzum, hem mensur yazılarında sade, duru, güzel bir Türkçe kullanır. Yaşadığı devirden zamanımıza kadar beş asır geçtiği halde onun Türkçe'sinin bugün herkes kolayca anlar.

KAYGUSUZ ABDAL'dan şiirler:

—I—

Yücelerden yüce gördüm
Erbabsın sen koca Tanrı
Âlem okur kelâm ile
Sen okursun hece Tanrı.

Kıldan köprü yaratmışsın
Gelsin kulum geçsin deyü
Hele biz şöyle duralım
Yiğit isen geç a Tanrı.

Garip kulun yaratmışsın
Derde mihnete katmışsın
Anı âleme atmışsın
Sen çıkmışsın uca Tanrı.

Kaygusuz Abdal yaradan
Gel içegör şu cur'adan
Kaldır perdeyi ardan
Gezelim biiece Tanrı.

—II—

Bu âdem dedikleri
El ayakla baş değil,
Âdem mânaya derler
Sûret ile kaş değil.

Gerçi et ve deridir
Cümlenin serveridir.
Hakk'ın kudret sırrıdır
Gayra bakmak hoş değil.

Âdem manâ-yı mutlak
Âdemdedür nutk-ı Hak
Âdem'den gafil olma
O hayâl ya düş değil.

Âdem gerek su gibi
Arı olsa arınsa
Âdem oldur iy hoca
Nefsi de serkeş değil.

Âdemdedür külli hal
İlm ü hikmet güft ü kâl
Âdem katında âlem
Dâne-i haşhaş değil.

Âdem oldur iy hoca
Gıdası manâ ola

Maksud âdemden ahî
Çöp veya tutmış değil.

Kendü özini bilen
Maksudın bulan kişi
Hakk'ı bilen doğrıdır
Yalancı kalleş değil.

Bu Kaygusuz Abdal'a
Âşık dimen dünyada
Nakş u sûret gözedür
Maksudı nakkaş değil.

—III—

Kaplu kaplu bağalar kanatlanmış uçmağa
Kertenkele derilmiş Kırım suyun geçmeğe.

Kelebek ok yay almış, ava, şikâra çıkmış
Donuzları korkudur ayuları koçmağa.

Ergene'nin köprüsü susuzluktan bunalmış
Edirne minaresi eğilmiş su içmeğe.

Allah'ımın dağında üç bin balık kışlamış
Susuzluktan bunalmış kanlı ister göçmeğe.

Leylek koduk doğurmuş ovada zurna çalar
Balık kavağa çıkmış söğüt dalın biçmeğe.

Kelebek buğday ekmiş Manisa ovasına
Sivrisinek dirilmiş ırgat olup biçmeğe.

Bir sinek bir devenin çekmiş budun koparmış
Salınuban seğirtir bir yâr ister koçmağa.

Bir aksacık karınca kırk batman tuz yüklemiş
Gâh yorgalar gâh şeker şehre gider satmağa.

Donuz düğün eylemiş, ayıya kızın vermiş
Maymun sındı getirmiş kaftan gömlek biçmeğe.

Deve hamama girmiş, dana delallik eder
Su sığır natır olmuş nöbet ister çıkmağa.

Kaygusuz'un sözleri, Hindistan'ın kozları
Bunca yalan söyledin, girer misin uçmağa?

● HÜKÜMDAR ŞAİRLER

Osmanlı Devleti'nin kurucusu **Osman Gazi** ümmi idi, yani okur-yazar değildi. Fakat çocukları ve sonraki padişahlar çok iyi öğrenim görmüşlerdir. Bunların arasında bilim adamı ve şair olanlar da vardır.

XIV. yüzyılda hüküm süren padişahlardan **I.Murad** hitabetiyle, **Yıldırım Bayezid** ise gazelleriyle ünlüdür. I.Murad'ın zamanımıza ulaşan şiiri bulunamamıştır. Fakat Kosova Savaşı'nda askere hitaben çok güzel bir konuşma yaptığını, sonra da dua ettiğini biliyoruz. İşte bu dua kendi zamanında nazma çevrilmiştir. Bu manzum dua ile **"Yıldırım"** mahlasiyle yazan **Bayezid**'in bir gazelini aşağıda sunuyoruz:

I. Sultan Murad'ın
Duası

Ab-ı rûy-ı Habîb-i Ekrem içün
Kerbela'da revan olan dem içün;

Şeb-i firkatte ağlayan göz içün;
Reh-i aşkında sürülen yüz içün;

Ehl-i İslâma ol mü'in ü nasîr!
Dest-i âdayı bizden eyle kasîr!

Etme ya Râb mücahidini telef
Düşman okuna bizi kılma hedef!

Bunca yıl sây u içtihadımızı,
Gazâlar içre yahşı adımızı,

Etme ya Râb, kahrın ile tabâh
Yüzümü halk içinde kılma siyâh!

Din yolu içre ben fedâ olayım,
Siper-i asker-i Huda olayım.

Din yolunda beni şehid eyle,
Ahirette hoş u sa'id eyle!

●

Yıldırım Bayezid'den
bir gazel

Yârı, rind-i zamanedir sandım,
Bahs-i vaslı, teranedir sandım.

Ehl-i hicrânâ, fitne-i ağyâr
Ortada bir bahanedir sandım!

Göz ucuyla kin kin bakışı
Dil alıp kasdi cânadır sandım.

Kıssayı anlamamış âhir-i kâr
Anı da bir fesânedir sandım.

Hışmı ile yaralanmış gönlü
Yıldırım'dan nişanedir sandım.

SULTAN I. MEHMED (Çelebi Mehmed) (1389 – 1421)

SULTAN I. MEHMED

24 savaşa girdi, 40'tan fazla yara aldı ve 'Fetret Devri'ne son vererek devletin ikinci kurucusu oldu

Çelebi Mehmed'in, Edirne'de kardeşi **Musa Çelebi**'yi yenerek tahta çıkmasından sonra, taht kavgasının ve **"Fetret Devri"**nin sona erdiğini söylemiştik.

I. Mehmed'in tahta çıkışı ve rakipsiz kalışı hem Rumeli'de hem Anadolu'da memnuniyetle karşılandı. Zaten şehzadeler arasında en çok sevilen ve en akıllısı o idi. Bilgili, adaletli, şefkatli, dostluğunda sebat gösteren bir hükümdardı. Bu özelliklerinin yanında, yakışıklı, nazik, aynı zamanda sporcu ve bedenen çok güçlü idi. Onun için halk arasında **"Güreşçi"** lâkabı ile de anılırdı. Çok iyi ok atar, en kuvvetli yay kirişlerini çekerdi. Şimdi millet ondan **birliği ve dirliği yeniden sağlamasını** istiyordu ve **I. Mehmed**'in asıl amacı da bu idi.

Çelebi Mehmed, önce birliği sağlamak için Anadolu'da Türkmen beylikleriyle, Rumeli'de Hristiyan prenslerle iyi geçinmek istiyordu. Tahta çıkışını kutlamak için gelen Bizans, Macaristan, Sırbistan, Bulgaristan ve Pelepones'den gelen elçileri çok iyi karşıladı. Bizans İmparatoru **Paleolog**'un elçilerine şöyle dedi:

"—Gidin, imparatora söyleyin ki, yardımı sayesinde atalarımdan bana kalan mülke yeniden sahip oldum. Onun bana karşı gösterdiği iyi niyete karşılık kendisine daima adaletli ve saygılı davranacağım".

I.Mehmed Çelebi, Türkler'in İstanbul'u işgal etmeyeceklerine dair teminat verdikten sonra Teselya ve Selânik'i de Bizans'a iade etti.

Rumeli prensliklerinden gelen elçilere de şunları söyledi:

"—Gidin, efendilerinize söyleyiniz ki ben herkese barış teklif ediyorum ve herkesten barış bekliyorum. Tanrı, barışı bozmak isteyenlere akıl ve adalet ihsan etsin..."

● Osmanoğlu'nun ölüsünden kaçıyoruz,ya dirisi gelseydi!..

I.Mehmed Çelebi, devletin Avrupa vilayet ve eyaletlerinde durumu yatıştırmıştı ama Anadolu'da durum hâlâ karışıktı: **Aydınoğlu Cüneyd Bey** isyan etmiş, **Karaman beyi** ise savaşa hazırlanıyordu.

I.Mehmed Çelebi, ordusunu toplayarak Anadolu yakasına geçmek zorunda kaldı. Bursa'da savaşacak düşman bulamadı. Çünkü Karaman beyi Bursa'yı işgal için gelirken, Musa Çelebi'nin cenazesi de bir cenaze alayı ile Bursa'ya götürülüyordu. Cenazeye eşlik eden bir müfreze de vardı. Karamanlılar bu müfrezeyi ve cenaze alayını görünce yardımcı kuvvet geldiğini sanarak korkuya kapılmış ve kaçmışlardı. Hattâ, **Harman Danesi** lâkabı ile anılan bir nedimi Karaman beyine:

Çelebi Sultan Mehmed'in tahta çıkışı (Hünernâme-Topkapı Müzesi).

"—Beyim, Osmanoğlu'nun ölüsünden kaçıyoruz, ya dirisi gelseydi ne yapardık" demiş, buna çok kızan Karaman beyi de onu idam ettirmişti.

I.Mehmed Çelebi, âsi Cüneyd Bey'in ele geçirdiği şehirleri almak için İzmir'e yöneldi. Önce Kiyma, Kayacık ve Nif kalelerini aldı, sonra İzmir'i kuşattı. Rodos şövalyeleri de bu kuşatmaya savaş gemileriyle yardımcı oldular. Cüneyd Bey, kuşatmanın onuncu gününde, direnmenin faydasız olduğunu anlayarak, annesi, karıları ve çocukları ile kaleden çıktı ve hep birlikte Çelebi Mehmed'in huzuruna gidip ayaklarına kapandılar. Fakat, gerçekten çelebi ve mert bir insan olan Mehmed Çelebi onları ayağa kaldırdı ve Cüneyd'i affetti. Affetmekle de kalmayıp onu Niğbolu sancakbeyliğine tayin etti (1414).

Bu sırada, Midilli, Sakız ve Foça'daki Ceneviz kolonilerinin elçileri de gelip bağlılıklarını bildirmişlerdi. Bundan sonra Menteşe Beyliği ile Teke Beyliği de Osmanlılar'a tâbi oldular.

● Karaman'ın oyunu...

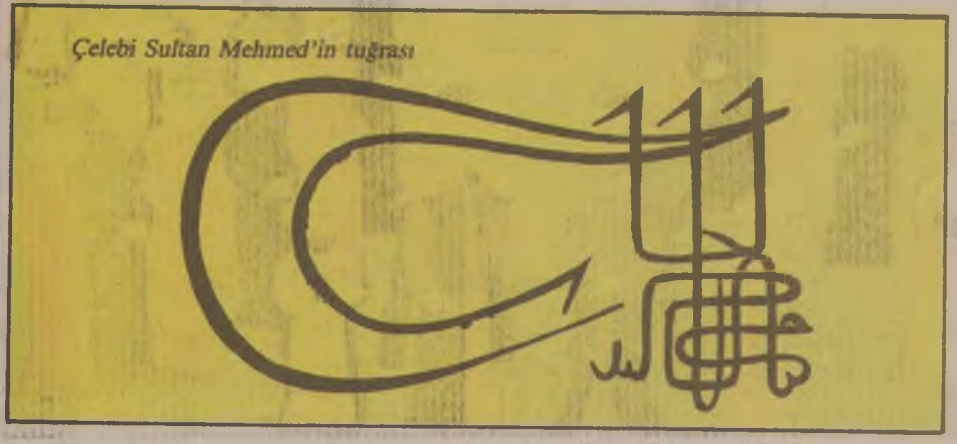
Karamanoğlu Mehmed Bey, Osmanlılar'a karşı amansız düşmanlığını devam ettiriyordu. Germiyan ve Çandar beylerinden destek alan Çelebi Mehmed, Karamanlılar'ın hâkimiyetindeki Orta Anadolu şehirlerine yöneldi ve küçük kaleleri aldıktan sonra Konya'yı kuşattı (1414). Kale dışında yapılan çok şiddetli bir çarpışmayı Osmanlılar kazanmış ama kendileri de çok ağır kayıp vermişlerdi. Çelebi Mehmed, kış mevsimi de geldiği için, bir anlaşma yaparak oradan çekilmeyi uygun buldu.

Fakat Mehmed Çelebi çekildikten sonra Karamanoğlu Mehmed Bey tekrar Osmanlı topraklarına saldırdı. I.Mehmed bu durum karşısında, ilkbaharda, Karamanlılar'ın üzerine tekrar yürüdü. Yine şiddetli bir çarpışma oldu ve yine Osmanlılar kazandı. Bu defa Karamanoğlu Mehmed Bey'in oğlu da esir alınmıştı.

Vezir Beyezid Paşa, Karamanlılar'la savaşırken Çelebi Mehmed hasta idi. Zafer haberini duyunca iyileşti. Bir atıfet olarak Karamanoğlu'nun büyük oğlu Mustafa Bey'i affetti. Onu bir kardeş gibi bağrına bastı. Bundan çok duygulanan **Mustafa Bey** de elini kaftanının altından kalbi üzerine koyarak **"Babamın adına yemin ederim ki, elimin altında hissettiğim ruhum bedenini terketmedikçe, ne ben ne de babam, sultanın en küçük malına bile göz dikmeyeceğiz"** dedi. Mehmed Çelebi de ona, fethetmiş olduğu eyaletlerin idaresini vaadederek, tabi (davul) âlem, cins atlar, develer armağan etti.

Fakat, Karaman'ın oyunu sonra belli oldu. Bu genç bey kendisine bağlı adamlarıyla babasının yanına dönerken yeminini unuttu, yolda rastladığı Sultan'a alt köleleri, atları ele geçirdi ve babasına ganimet olarak götürdü. Bu hareketlerinin gerekçesini açıklamak ister gibi şöyle bağırmıştı: **"Beşikten mezara kadar sürecek tek anlaşma, Osmanlılar'la Karamanlılar'ın her zaman her yerde savaşacaklarıdır!.."**

Yanında bulunan savaşçılardan bazıları Ankara'da, Sultan Mehmed'in huzurunda Allah'ın adını anarak yaptığı yemini hatırlatınca, onlara şu yalanı uydurdu: **"Ben yalan yere yemin etmedim; kaftanımın altında ölmek üzere olan bir güvercin saklamıştım, elimi onun üzerine koyarak, bu vücut canlı kaldığı müddetçe Osmanlılar'ın en küçük malına bile göz dikmeyeceğime yemin ettim"** dedi.

Çelebi Sultan Mehmed'in tuğrası

Çelebi Sultan Mehmed'in Eflâk seferine niyet ettiği günlerde Kızılırmak kenarında avlanması (Hünernâme-Topkapı Müzesi).

Bundan sonra Konya'yı işgal eden Osmanlılar Karamanoğulları'na ağır anlaşma şartlarını kabul ettirdiler. Bu anlaşmaya göre, Timur'un Karamanoğulları'na verdiği Sivrihisar, Beypazarı, Şarkikarağaç, Yalvaç, Kırşehir, Akşehir, Beyşehir Osmanlılar'a bırakılacak, istendiği zaman Karaman Beyliği Osmanlı sultanına asker verecekti.

● Deniz savaşı

I.Mehmed, Asya ve Avrupa'daki toprakları arasında geçişi, Boğaz'dan ordu sevkini kolaylaştırmak için kuvvetli bir donanmaya ihtiyaç olduğunu çok iyi biliyordu. Bu donanma, Adalar Denizi'nde yuvalanmış Hristiyan prensliklerinin korsanlıklarına son vermek için de gerekliydi. Bu maksatla Uludağ meşeleri kullanılarak gemiler yapıldı. Derya kaptanı **Çalı Bey'**in kumandasında 42 kadırgadan oluşan bir filo Venedik'e ait olan Ağrıboz Adası'nı vurdu ve buralarda kol gezerek, Osmanlı kıyılarını durmadan yağmalayan **Andros** Adası korsanlarına engel olmaya başladı.

Bu durumu kendi geleceği için tehlikeli gören Venedik Cumhuriyeti amiral **Loredano** kumandasında bir filoyu, Ege kıyılarında yeni yeni boy ölçüşmeye başlayan Türk filosunun üzerine gönderdi.

Türk filosu bu ilk çarpışmada bozuldu ve **Çalı Bey** şehit oldu. Venedik filosunun amirali **Loredano** da yaralanmıştı. Türkler deniz savaşında henüz yeterli tecrübe sahibi değildiler. Onun için Venedik'le anlaşmayı ve hesaplaşmanın başka bir zamana bırakılmasını uygun gördüler.

● Balkanlar'da durum

Balkanlar'da durum sakindi, fakat burada Hristiyan prensler tarafından yine Hristiyan olan bazı gruplar zulüm görmekteydi. Bosna'da gelişen ve Müslümanlığa yakın olan **Bogomil** mezhebine girenlere, Katolik Macarlar ile Bosna kralları ağır baskı ve zulüm yapmaktaydılar. Hırvatistan Kralı **Hrvoje** katolik mezhebini kabule zorlandığı için Türkler'den yardım istemişti.

Bütün bu olumsuz gelişmeleri önlemek ve Balkanlar'da hâkimiyeti sağlamlaştırmak için, **I. Mehmed,** batıya yöneldi. **İshak Paşa'**nın emrindeki akıncılar önce Bosna'ya, bir yıl sonra da Hırvatistan'a girdiler. Bosna'yı zaptetmek isteyen Macar Kralı **Sigismund'**u ağır bir yenilgiye uğrattılar. Fakat, daha sonra Temeşvar'da Macar genel valisi **Nikola Peterfi** ile yapılan bir savaşta **İshak Bey** şehit olunca, ordu bozuldu ve çekildi.

Macaristan Kralı Sigismund, Balkanlar'ı ele geçirmek istiyordu. Türk hâkimiyetinden kurtulmak isteyen Eflâk voyvodası **Mirçe** de Sigismund'la işbirliği yapmaktaydı. Bunun üzerine **Sultan Çelebi Mehmed,** voyvoda olmak isteyen Mirçe'nin akrabası **Dan'**ı kuvvetle destekledi. Sigismund ise Mirçe'yi tutuyordu. Çelebi Mehmed, Anadolu'dan (Karaman ve Çandar beyliklerinden) de asker alarak harekete geçti. Tuna'yı aşarak Eflâk şehri **Giurgiu**'da bir kale inşa ettirdi. Bu kale ilerde Ruslar'a karşı çok iyi bir savunma ve takviye merkezi olacaktı. Sultan buraya **Yerkökü** adını verdi. Kale gerçekten bu yerlere kök salmayı kolaylaştıracaktı (Zamanla Yerkökü **'Yerköy'**e dönüştü).

Artık **Dobruca'**da Türk hâkimiyeti kurulmuştu. Mirçe, oğlunu Osmanlı sarayında rehin bulundurmak ve yılda 3 bin duka altını vergi vermek şartlarını kabul etti (1417).

Bu vergi sembolik idi, ama artık Dobruca tamamen Türk'leşecekti. Buradan Erdel'e (Transilvanya'ya) akınlar düzenlendi ve Macaristan içlerine doğru akınlar başlamış oldu. 1420 ve 1421'de yapılan Erdel akınlarında Macaristan sindirildi. Brasova'da bir zafer kazanıldı ve şehir tahrip edildi.

● Simavnalı Şeyh Bedreddin Olayı

Çelebi Mehmed devrinde karşılaşılan en önemli meselelerden biri **"Şeyh Bedreddin Olayı"**dır.

Şeyh Bedreddin Kütahya'ya bağlı Simav'da doğmuş, Bursa, Konya-Suriye ve Kahire'de ünlü hocalardan ders almış, çok iyi yetişmişti. En çok **Ahlâtlı Hüseyin'**den etkilendiği söylenir. Semerkant'a giderek Timur'la da görüşmüş, oradan Anadolu'ya ve Edirne'ye gelmişti. Edirne'de **Musa Çelebi** ile görüşmüş ve Musa Çelebi onu Rumeli Kazaskeri yapmıştı. Böylece o, hem din, hem fıkıh, hem de askerî işlerle uğraşan yüksek dereceli bir yönetici oldu. Gerçekten de bu konularda değerini, ilim sahibi olduğunu kabul ettirmiştir. **"Camiü'l-Fusûleyn"** adlı fıkıh kitabı ile **"Varidat"** isimli tasavvuf kitabı meşhurdur. Daha başka önemli eserleri de vardır.

Çelebi Mehmed, Musa Çelebi'yi devirip tahtın tek sahibi olunca **Şeyh Bedreddin'**i kazaskerlikten (kadı asker) azletti ve İznik'e sürdü. İşte bundan sonra Şeyh Bedreddin, Osmanlı hanedanını devirip iktidarı ele geçirmek için faaliyete geçti. Bu amacına ulaşmak için dini, yoksulluğu istismar etmeye, bir isyan hazırlamaya başladı.

Durumlarından memnun olmayan kitleleri

Çelebi Sultan Mehmed'in Eflâk seferine giderken Tuna Nehri kenarında Urusçuk'ta kovandan bal çalanları cezalandırması. *(Hünernâme-Topkapı Müzesi)*

taraftarları arasına katmak için, Müslümanlık, Hristiyanlık ve Yahudilik arasında hiçbir fark olmadığını, bunların eşit tutulması gerektiğini iddia ediyordu. Fakir grupları kazanmak için, mülkiyet hakkının ortadan kaldırılması, mülk ve mallarda herkesin ortak olması fikirlerini savunuyordu. Peygamberler arasında da hiçbir fark olmadığını söyleyerek **'Batınî' lik** propagandası yapıyor, **"ehl-i sünnet"** akidelerini yıkmak istiyor; **Cennet** ve **cehennemin** yalnız vicdanlarda varolduğunu iddia ediyor, İslâmiyet'in haram kaldığı pekçok şeyin serbestçe yapılmasını istiyordu. Bir fetret devri geçiren Türk illerinde onun fikirlerine yatkın taraftarlar bulmak pek güç olmuyordu. Cahil kitlelere topluca isyan emri vermek için de inanmış yardımcılarına ilâhî bir emir beklediğini söylemekteydi.

Şeyh Bedreddin Anadolu'yu karıştırmakla kalmadı, Rumeli'ye de geçerek isyan ortamı hazırlamaya devam etti. Çelebi Mehmed'e bağımlı olmaktan kurtulmak isteyen Eflâk voyvodasının desteği ile Dobruca ve Deliorman şehirlerinde, özellikle Alevî Türkler'in yoğun oldukları Dobruca'da dolaşarak taraftarlarını arttırdı.

● Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal

Şeyh Bedreddin ülke içlerine kışkırtıcı ve isyanı yönetecek yardımcılar da salmıştı ki bunların ikisi önemlidir. Bunlardan biri olan **Börklüce Mustafa,** onun eski kethüdası idi. **"Dede Sultan"** adıyla anılan bu adam, İzmir yakınındaki Karaburun'da karargâh kurmuş ve beş bin kişilik bir kuvvet toplamıştı. Burada isyanı başlattı. İzmir Sancakbeyi İskender Bey'in küçük birliğini yenen âsiler, İskender Bey'i öldürdüler. Bu defa Saruhan Sancakbeyi Timurtaş Paşazâde Ali Bey karşılarına çıktı, fakat o da bir şey yapamadan çekilmek zorunda kaldı.

Ayaklanma yayılma eğilimi gösteriyor ve ülke çapında tehlike olarak patlak vermiş bulunuyordu.

Sultan Çelebi Mehmed, Amasya sancakbeyi olan büyük oğlu **Şehzâde Murad** ile veziriâzam **Bayezid Paşa'**yı âsilerin üzerine gönderdi. Âsilerin önemli bir kısmı imha edildi. Geri kalanlar tutsak edilmişti ve **Börklüce Mustafa** da tutsaklar arasındaydı. Taraftarlarının **"Dede Sultan"** dedikleri ve ölmeyeceğine inandıkları **Börklüce Mustafa** işkence ile öldürüldü.

İkinci kışkırtıcı ve isyanı başlatan yardımcısı **Torlak Kemal** adında bir Yahudi dönmesi idi. Bu adam da yanına üç bin kişilik bir kuvvet toplamış, Manisa'da harekete geçmişti. Şehzade Murad ve Bayezid Paşa'nın kuvvetleri Manisa'ya yöneldiler. **Torlak Kemal** ve müridleri öldürüldü. Aynı kuvvetler bu defa Rumeli'ye geçti. Bunlar, **Şeyh Bedreddin'**i yakalayıp Serez'de Çelebi Mehmed'in huzuruna getirdiler.

Şeyh Bedreddin, Çelebi Mehmed'in huzuruna çıkarken benzi sapsarı olmuştu. Çelebi Mehmed sert sert bakarak sordu:

"—Benzin neden bu kadar sarardı?".

Şeyh, yavaş bir sesle cevap verdi:

"—Güneş batarken sararır".

Sultan Mehmed, Şeyh Bedreddin hakkındaki cezayı mahkemeye, âlimlere bıraktı. **Heratlı Mevlâna Haydar** başkanlığındaki heyet, Şeyhi uzun uzun yargıladı. Sonunda, suçlu olduğunu bizzat Şeyh Bedreddin'in kendisi de kabul etti. **"Kanı helâl, malı haram"** şeklinde verilen hükme uyularak, Serez pazarında, bir dükkânın önünde asıldı (1420).

Böylece, bütün memleketi karıştıracak ve belki de Osmanlı Devleti'ni parçalayacak bir ihtilâl önlenmiş oluyordu.

● Şehzade Mustafa geliyor

Ankara Savaşı'ndan sonra, Timur, Semerkant'a, Yıldırım Bayezid'in yalnız bir oğlunu, **Şehzade Mustafa'**yı, götürmüştü. Mustafa Çelebi Timur'un ölümünden sonra serbest bırakıldığı halde, onun 1421'e kadar orada niçin kaldığı ve ne yaptığı pek bilinmiyor.

Şeyh Bedreddin'in isyan havası estirdiği bir sırada Semerkant'tan Karaman ülkesine gelen ve bir süre Niğde'de oturduktan sonra Rumeli'yi geçen **Şehzade Mustafa,** Eflâk voyvodasından ve Niğbolu sancakbeyi Cüneyd'in yardımları ile, Selânik ve Teselya'da etrafına adam toplamaya başladı. Büyük evlat olduğunu söylüyor, tahtta hak iddia ediyordu.

Çelebi Mehmed derhal ve bizzat kumanda ettiği kuvvetlerle, Selânik yakınlarında ağabeyi **Şehzade Mustafa'**nın kuvvetlerini yendi. Şehzade Mustafa ona yardım eden Cüneyd ve ileri gelen 30 kişi Selânik valisine sığındılar. Selânik Bizans şehri idi. Vali, Çelebi Mehmed'e Şehzade Mustafa'yı ve diğer mültecileri teslim etmiyor, ama İncil üzerine ele basarak Çelebi Mehmed hayatta olduğu müddetçe bunları serbest bırakmayacağına yemin ediyordu.

Bizans imparatoru da Selânik'teki valisini destekledi ve şehzadenin serbest bırakılmayacağına dair teminat verdi. Yalnız, şehza-

de ve 30-35 kişilik maiyeti için Osmanlı Devleti Bizans'a 300 bin akçe ödeyecekti. Selânik'e sığınan Şehzade Mustafa ve adamları daha sonra daha sıkı gözetim altında tutulmak için Limni'ye gönderildiler.

Şimdi Şehzade Mustafa tehlikesi de böylece ortadan kalkmış oluyordu. Akıncılar Eflâk ülkesini baştan başa çiğneyerek Şahzade Mustafa'ya yardım eden voyvodayı cezalandırdılar.

● Çelebi Mehmed İstanbul'da

Çelebi Sultan Mehmed kardeş kavgalarından, isyanlardan sonra birliği yeniden sağlamış, âdeta devletin ikinci kurucusu olmuştur. Böyle bir zamanda Bizans'la iyi geçinmek gerektiğini düşünmüş ve öyle hareket etmiştir. Şehzade Mustafa'nın Selânik'e sığınması yüzünden bozulur gibi olan Bizans münasebetlerini gözden geçirmek ve düzeltmek için İstanbul'a giderek imparatorla görüşmüştür. Bu, bir Türk padişahının İstanbul'u resmen ilk ziyareti olmuştur. Önce yüksek dereceli memurlar kendisini karşılayarak imparatorun hediyelerini sunmuş, sonra ona refakat ederek Beşiktaş'a götürmüşlerdir. Burada görüşen iki hükümdar barış ve dayanışmayı devam ettirmeye karar vermişlerdir. Görüşme aynı gün bitmiş, daha sonra imparatorla Çelebi Mehmed Üsküdar'a geçmişlerdir. Çelebi Mehmed oradan atına atlayarak maiyeti ile İzmit'e, Bizans İmparatoru ise kayığa binerek İstanbul'a hareket etmişlerdir.

● Çelebi Mehmed'in ölümü

1413'te tahta çıkan Çelebi Mehmed, saltanat süresini kardeş kavgasıyla, isyanları bastırmakla ve birliği sağlamak için gece gündüz çalışmakla geçirmişti. Babası Yıldırım Beyazid'in zaptettiği, fakat fetret devri sırasında Bizans'ın tekrar işgal ettiği Pendik, Kartal, Darıca, Gebze gibi İstanbul yakınındaki yerleri geri almış, Bizans'a, babasının bu mirasından başka bir şey istemediğine, İstanbul'u kuşatmayacağına dair teminat vermişti.

Bu fetihleri tamamladıktan sonra ilkbaharda Edirne'ye geçti. Fakat artık yorgundu ve üstelik dizanteri hastalığına yakalanmıştı. Bir av partisinde fenalık geçirdi ve saraya yarı baygın halde getirildi. Hekimler tedavisi için çok çalıştılar ama Sultan öleceğini anlamış ve başveziri Bayezid Paşa'yı yanına çağırarak şöyle demişti:

"—Oğlum Murad'ı veliaht tayin ettim. Bana gösterdiğin sadakat ve yardımı oğluma da göster. Her şeyden önce oğlumu buraya getirmeyi istiyorum. Ben bu hastalıktan kurtulamaz ve Murad gelmeden ölürsem memleket birbirine girer. Ölümümü bekleyen düşmanlar var. Ölürsem, Murad gelip tahta oturuncaya kadar sakın bunu kimseye duyurmayın!".

Çelebi Sultan Mehmed 4 Mayıs 1421 günü, henüz 32 yaşında iken öldü. Veliaht şehzade Amasya'da idi. Sultanın vasiyetine uyarak ve taht kavgasını önlemek için ölümünü tam 41 gün sakladılar.

Sadrazam Bayezid Paşa hekimlere sultanın cesedini mumyalattırmış, sonra da vezirleri toplayıp:

"—Padişahımız İzmir'e doğru sefere çıkacaktır" demişti.

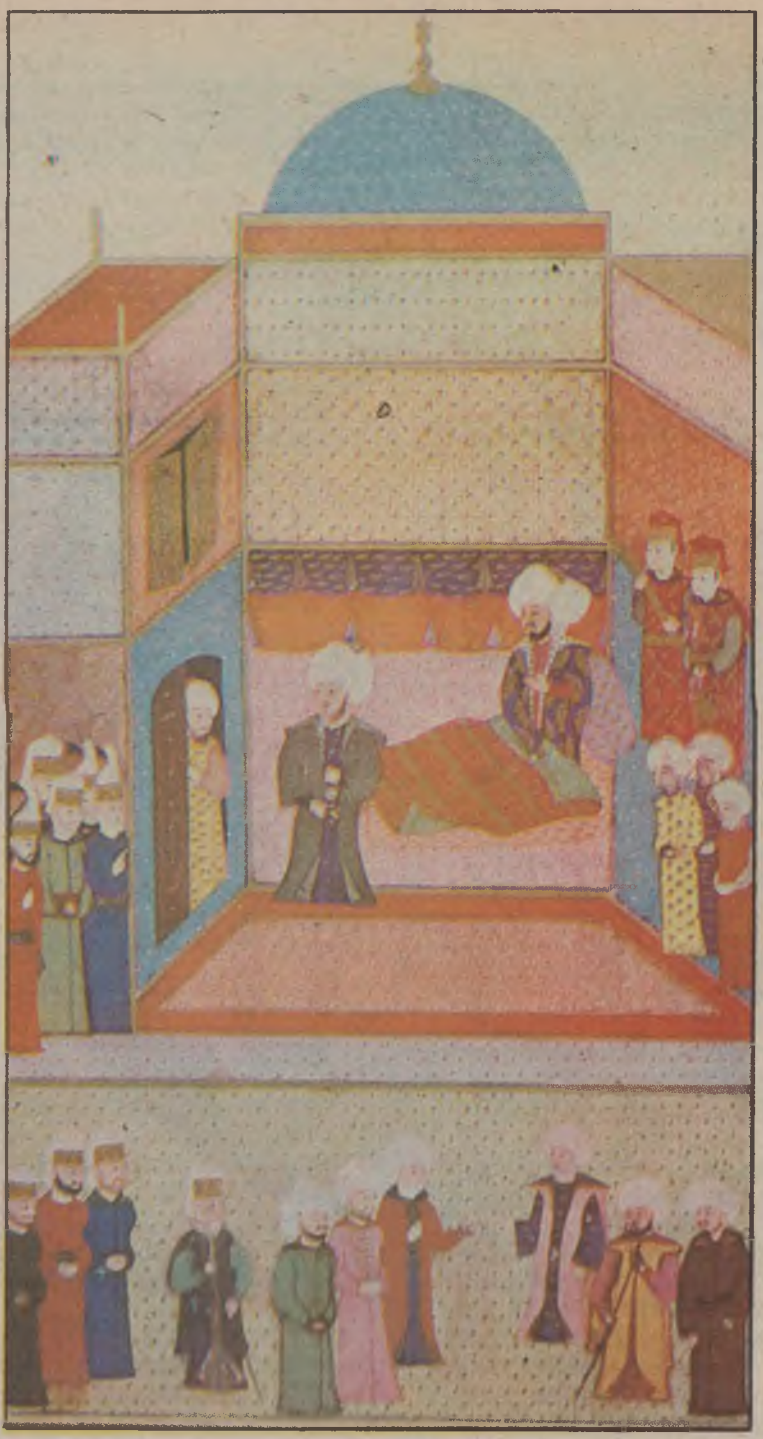
Bu sözün yayılmasını istiyordu. Onun için bir kısım askeri Gelibolu'ya sevketti. Fakat padişahın hasta olduğunu ve bir süreden beri hiç görünmediğini bilen bazı subaylar ve memurlar şüphelendiler. Bunun üzerine hakimbaşı padişahın mumyalanmış cesedine elbiselerini giydirip loş bir odada taht üzerine oturttu. Tahtın arkasına saklanan iki adama, padişahın ellerini ve başını sallattırdı. Padişah izin vermedikçe kimse yanına sokulamazdı. Yüzüne bakmakta,âdet değildi. Onun için ölmüş olduğunu anlayamadılar.

Elvan Bey ve maiyeti Amasya'ya giderek **Şehzade Murad**'a babasının öldüğünü gizlice duyurmuş, Murad'da Bursa'ya gelerek merasimle tahta çıkmıştı. Henüz 17 yaşındaydı. Çelebi Mehmed'in ölümünü ve Murad'ın cülusunu ancak bundan sonra resmen ilân ettiler. Sultanın cenazesi Bursa'ya götürülerek Yeşil Türbe'ye gömüldü.

● Çelebi Sultan Mehmed'in eşi ve çocukları

Çocuk denecek yaşta hükümdarlığını ilân eden Çelebi Mehmed'in hayatı zorlu mücadelelerle geçti. Taht kavgaları, isyanlar, birliği sağlamak ve Ankara Savaşı'ndaki yenilginin yaralarını sarmak için bir ömür harcadı. Tam 24 savaşa girdi ve askerin başında savaştı, **40'tan fazla yara aldı.** Genç yaşında yorulmasının, hattâ ölmesinin sebebi belki budur.

Genç yaşta, Dulkadiroğlu Sülü Bey'in kızı Emine Hatun'la evledi. Başka eşi olup olmadığı bilinmiyor. Murad, Ahmet, Mahmud, Yusuf, Kasım, Mustafa ve Orhan adlarında erkek çocukları; Hatice, Selçuk, Fatma, Haf-

Çelebi Sultan Mehmed'in ölümünün askerden gizlenmesi (Hünernâme-Topkapı Sarayı Müzesi).

sa, Sultan adlarında kız çocukları olmuştur. Murad hükümdar olmuş, Ahmed babasının sağlığında vefat etmiş, Mustafa başkaldırdığı için idam edilmiş, Mahmud ile Yusuf'un gözlerine mil çekilmiş ve 1429 veba salgınında ölmüşlerdir. Kasım, 1407 yılında Amasya'da ölmüş, Orhan Bizans'a sığınmış ve İstanbul'un fethine kadar orada kalmıştır. İstanbul alınırken ele geçmemek için surlardan atlayarak intihar etmiştir. Kızları Anadolu'daki beylerle evlenmiştir.

Çelebi Mehmed, azimli, metanetli, sözüne ve ahdine riayet eden, yüksek ahlâk ve fazilet sahibi bir hükümdardı. Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruyan, Anadolu'da dağılmış olan birliği tekrar kuran ve kuvvetlendiren Çelebi Sultan Mehmed, Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu sayılır.

SULTAN II. MURAD
(1404 - 1451)

SULTAN II. MURAD

Fetih ve göçlerle Balkanlar Türk yurdu oldu. Dost, düşman Türk hâkimiyetini kabul etti

Çelebi Sultan Mehmed öldüğü zaman, genç şehzade II.Murad Amasya'da vali olarak bulunuyordu. 14 Haziran 1421'de Bursa'ya gelip tahta çıkıncaya kadar babasının ölüm haberi çok iyi gizlenmiş, tahtın boş kaldığı 41 gün içinde ülkede bir kargaşa çıkması önlenmişti.

Çelebi Sultan Mehmed'in ölümü ve II.Murad'ın tahta çıktığı, kendisine Bursa'da biat edildiği haberi ilân edilince de önemli olaylar başladı. Ama artık taht boş değildi. Önce, Yıldırım Bayezid'in ve sonra Çelebi Mehmed'in birliğe kattığı Anadolu'daki bazı beylikler, bağımsız olmak için başkaldırdılar. Bundan da önemlisi, Bizans imparatorunun Limni'de gözaltında tutulan şehzade Çelebi Mustafa'yı serbest bırakması idi. Önceki bölümde de belirttiğimiz gibi, Yıldırım Bayezid'in büyük oğlu olan Çelebi Mustafa, Ankara Savaşı'ndan sonra Timur tarafından Semerkant'a götürülmüş, Çelebi Mehmed öbür kardeşlerini yenip tek başına tahta sahip olduğu bir sırada Rumeli'ye gelmiş ve hükûmdarlığını ilân etmişti. Fakat Çelebi Mehmed'e yenilerek Bizans'a sığınmış, Bizans imparatoru da onu, Çelebi Mehmed hayatta olduğu sürece salıvermeyeceğine dair yemin etmişti.

Çelebi Sultan Mehmed'in ölüm haberini geç duyan imparator, Mustafa Çelebi'yi ancak II.Murad tahta çıktıktan sonra serbest bıraktı. Osmanlı Devleti'nde taht kavgası, Bizans'a soluk kazandıran bir olaydı ve Bizans imparatorları bu durumları daima kolluyor ve değerlendiriyorlardı.

Bizans, Mustafa Çelebi'yi serbest bırakmadan önce onunla bir anlaşma yaptı. Onu asker ve para vererek destekleyecekti. Buna karşılık, Mustafa Çelebi Osmanlı tahtına oturduğu takdirde, Teselya'yı, Bulgaristan kıyılarını ve Gelibolu'yu Bizans'a bırakacaktı.

Mustafa Çelebi bu şartları kabul etti ve hemen harekete geçti. Yanında Aydınoğlu Cüneyd Bey de vardı.

Hem Anadolu'da, hem Rumeli'de Yıldırım Bayezid'in şanlı hatırası hâlâ yaşatılıyor ve onun hayatta kalan tek oğluna sempati duyuyorlardı. Bu ortamdan beylikler de yararlanmış, Karamanlılar anlaşmayı yine bozarak Akşehir, Beyşehir, Seydişehir ve Olukhisar'ı işgal etmişlerdi. Aydınoğlu, Saruhanoğlu ve İsfendiyar Bey de başkaldırdılar ve bazı yerleri işgal ettiler. Germiyanoğlu Yakup Bey II.Murad'ın padişahlığını hiç tanımamış, onun kardeşi olan ve Hamid-İli'nde sancakbeyi bulunan öbür Mustafa Çelebi'yi tutmuştu ve onu kışkırtıyordu. Biri kardeşi, diğer amcası olmak üzere, iki Mustafa, II.Murad'a rakip görünüyorlardı.

Sultan II.Murad'ın Avrupalı elçiler huzurunda dört nala at sürerken hedefe üç deta ok atması ve her atışta vurması. *(Hünernâme-Topkapı Sarayı Müzesi)*

● Şehzadeler Savaşı

Amca **Mustafa Çelebi,** kısa zamanda etrafında önemli bir kuvvet topladı. Önce Gelibolu'ya çıktı ve halk hükümdarlığını kabul etti. Fakat kale teslim olmadı. Kale kumandanı Şah Melik Bey, II.Murad'dan yana idi. Mustafa Çelebi kale kuşatmasını Cüneyd Bey'e bırakarak Edirne'ye doğru ilerledi. Geçtiği yerlerde hükümdarlığını ilân ediyor ve kabul ettiriyordu. Edirne'ye girmek üzere iken karşısına Bayezid Paşa çıktı. Veziriâzam Bayezid Paşa, Bizans'ın engellemek istemesine rağmen Boğazlar'dan geçip Rumeli'ye çıkmış ve Edirne'ye gelmişti. İki tarafın ordusu 30 Ağustos 1421 günü gönülsüzce savaştılar. Bayezid Paşa'nın askerleri Yıldırım'ın şehzadesi Mustafa'ya karşı dövüşmek istemiyorlardı. Nitekim fazla savaşmadan onun tarafına geçtiler. Böylece Bayezid Paşa'nın yenilmesine ve ölmesine sebep oldular.

Mustafa Çelebi Edirne'ye girdi ve Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki başkentinde tahta çıktı. Artık Rumeli'de hâkim durumda idi. Şimdi devletin iki başkenti ve iki hükümdarı vardı. II.Murad Anadolu topraklarına, Çelebi Mustafa ise Rumeli topraklarına hükmediyordu. Bu bölünme ancak düşmanların işine yaradı.

Mustafa Çelebi'nin Bizans imparatoru ile yaptığı anlaşmaya göre, Gelibolu Bizans'a iade edilecekti. Ancak Çelebi Mustafa kaleyi teslim etmedi. Kendisine yardımcı olan Bizans ordusunun kumandanı Dimitrius kaleye asker ve mühimmat sokmaya hazırlanırken ona şöyle dedi:

"—Benim mücadelem ve kazandığım zafer İmparator Emanuel'in menfaati için değildir. Ben İslâm beldelerini yeniden fethetmeye niyet ettim. Hz. Peygamber şefaat ederse bu niyetimi gerçekleştireceğim. Maamafih beni senin efendine bağlayan anlaşmaya da riayet edeceğim. Efendin bana itimad edebilir. Askerlerine gelince, benim artık bunlara ihtiyacım yoktur. Geri dönmekte serbestsin..."

Mustafa Çelebi Gelibolu'daki Osmanlı donanmasına da sahipti ve bu donanmayı güçlendirmek istiyordu. Bizans imparatoru Emanuel bu durum karşısında II.Murad'a yanaşmak zorunda kaldı. II.Murad da durumdan yararlanmak istiyordu. Savaşta ölen Bayezid Paşa'nın yerine tayin ettiği yeni veziriâzam Çandarlızade İbrahim Paşa'yı imparatora gönderdi.

Çandarlızade'nin Bizans imparatoru ile yaptığı görüşmeden bir sonuç alınamadı. İmparator II.Murad'dan da Gelibolu'yu istiyor, ayrıca kardeşlerinden ikisinin rehin olarak İstanbul'a gönderilmelerini talep ediyordu. Bu istekler kesinlikle reddedildi.

● Talih, II. Murad'a gülüyor

Devlette bütünlüğün sağlanması, Türk hakanlığının bir hükümdarda kalması için, ya Edirne'de oturan Mustafa Çelebi Anadolu'ya geçip Bursa'yı da alacak, ya da Bursa'da oturan II.Murad Rumeli'ne geçerek Edirne'yi alacaktı. Hele Rumeli'de tahtın kuvvetlenmesi için Anadolu'ya da hâkim olmak şarttı.

Mustafa Çelebi 1422 yılının ilk ayında Çanakkale Boğazı'nı geçerek Lapseki'ye çıktı, Ulubad Çayı kıyısına kadar ilerledi. 12 bin atlı, 5000 yaya askeri vardı. Fakat ayaklanan beyliklerin de onu destekleyecekleri belliydi.

Öte yandan II.Murad da onu karşılamaya hazırlanıyordu. Önce cülûsunda kendisine kılıç kuşatan **Şeyh-i Âzam Buharî Emir Sultan**'dan dua istedi. Emir Sultan üç gün dua etti. Bu üç gün içinde Çelebi Mustafa şiddetli bir burun kanaması geçirdi. Taraftarları bunu mağlubiyet alâmeti saydılar. Ordu savaşa isteksizdi. Hücum ertelendi. Bu sırada II.Murad Ulubad Suyu üzerindeki köprüyü yıktırıp amcasına Bursa'nın yolunu kapatmıştı.

İki ordunun Ulubad Suyu'nun iki yanında duraklamaları sırasında, Çelebi Sultan Mustafa'nın ordusundaki akıncılardan biniercesi, Sultan Murad'ın ordusunda bulunan eski reislerinin dâveti üzerine o tarafa geçtiler. Kendisine Aydın Beyliği vaadedilince **Cüneyd Bey** de 70 adamı ve altın, gümüş gibi değerli mücevher ve eşyasıyla, gece karanlığından yararlanarak II.Murad'ın ordusuna katıldı. Bu sırada bazı Rumeli beyleri de Sultan Murad'ın tarafını tutmaya karar verdiler.

Mustafa Çelebi'nin 5 bin kişilik Azebler ordusu Ulubad Suyu'nun sığ yerinden geçerek bir baskın yapmak istediler ama, bu hazırlıkları önceden öğrenen karşı tarafın yeniçerileri bir pusu kurarak onları ağır bir yenilgiye uğrattılar.

Talih II.Murad'a gülüyordu ve Türk hakanlığı çekişmesinin onun kazanacağı anlaşılmıştı. Artık Rumeli'ye doğru ilerleyebilirdi. II.Murad Mustafa Çeiebi'nin gerçek bir şehzade olmadığı ve ülkeyi Bizans'a sattığı yolunda yoğun bir propaganda da yaptırıyordu. Bu propaganda etkili oldu.

Sultan Mustafa ihanete uğradığını, adamlarının kaçtığını ve kalanların karşı tarafa haber ulaştırdığını görünce, ordugâhını bırakıp

çekilmekten başka çare bulamadı. Iyice azalmış olan maiyetiyle Rumeli'ye geçti. Çanakkale'nin her iki kıyısındaki deniz taşıma araçlarını tahrip etti. Çünkü II.Murad'ın peşinden geleceğini biliyordu.

Sultan Murad gerçekten peşinden gelmiş ve ordusunu Rumeli'ye çıkarma hazırlığına başlamıştı. Bunun için gerekli gemileri Cenevizliler'in Foça valisi **Androno**'dan istedi. Androno gerekli gemileri temin etmiş, Sultan Murad da her türlü tedbiri alarak bu gemilerle askerini karşı yakaya çıkarmıştı. Androno bu hizmetinin karşılığı olarak belli bir miktar altından başka, Şap madenlerinin işletilmesi için vergiden henüz borçlu olduğu miktarın affını da istemiş ve elde etmişti.

Sultan Murad'ın Rumeli'ye çıkışı, Rumeliler, özellikle Edirneliler tarafından coşku ile karşılandı. Sultan Mustafa bütün ümidini yitirmişti.Hazinesinden götürebileceği kadarını yanına alarak Boğdan'a doğru kaçmaya başladı. Fakat Edirne'ye bir günlük mesafede olan dağ köyü **Yenice**'de yakalandı. Maiyeti kendisini bırakıp dağılmışlardı.

II.Murad, Mustafa'yı, Edirne'ye getirterek, Edirne surlarının en yüksek kulesinde astırdı (1422). Böylece Yıldırım'ın şehzadesi saltanat kavgasında mağlup olmuş ve hayatını kaybetmişti. Onun ''düzmece'' olduğunu, gerçekten Yıldırım'ın şehzadesi olmadığını söyleyenler, yalan söylediklerini biliyor, bunu propaganda için yapıyorlardı.

● 6. İstanbul Kuşatması

Şimdi II.Murad Türk hakanı, Osmanlı tahtının tek sahibi idi. Edirne'de birkaç ay içinde durumunu iyice kuvvetlendirdi. Artık daima ikili oynayan, hiçbir sözüne güvenilmeyen Bizans'tan intikam almak isteyeceği belliydi. Telâşa kapılan Bizans imparatoru ale!acele bir elçiler heyeti hazırlayarak değerli hediyelerle Edirne'ye gönderdi. Sultan Murad'ı **"zorba"** dediği Mustafa'yı ortadan kaldırdığı için tebrik ediyor, müzakerelerin kesilmesinden Bayezid Paşa'yı sorumlu tutuyor, kendi hareketlerinden dolayı da özür diliyordu.

Padişah, kafasındaki plan ve hazırlığı tamamlamadan imparatorun elçilerini kabul etmek istemedi. Nihayet hazırlıklarını tamamladı ve ordusunu yürüyüşe geçecek hale getirdi. O zaman elçileri huzuruna çağırarak, onlara imparatorun yanına dönmelerini, cevabı ordusunun başında olarak bizzat getireceğini söyledi. Gerçekten elçilerle birlikte ordusunu da yürüyüşe geçirdi ve onlarla aynı zamanda İstanbul surlarına ulaştı.

Sultan II.Murad'ın İstanbul kuşatması için getirdiği asker sayısı 30 bin kadardı. Donanma da gelmiş, deniz yolundan Bizans'a yardım gelmesini önlemek için tedbir almıştı.

Bu, İstanbul'un Osmanlılar tarafından 6. kuşatması idi. Her kuşatma bir öncekinden daha etkili oluyor, Bizans'a daha çok kayıp verdiriyordu. Bu defa toplar biraz daha güçlüydü ama yine de surları yıkacak güçte değildiler. Yüksek tekerlekli kuleler de kullanıldı.

Fakat bu kuşatma da iki ay sonra bir sonuç alınamadan kaldırıldı. Çünkü Bizans, her zaman başvurduğu bir entrikayı bir kere daha uygulayabilmiş, II. Murad'ın Hamid-İli'nde vali bulunan 13 yaşındaki kardeşi Şehzade Mustafa'yı kışkırtmıştı. Şehzade Mustafa'yı etrafındaki hâris insanlar, sözde akıl hocaları da kışkırtıyordu.

Küçük kardeşi Mustafa'nın saltanat iddiası ile başkaldırması ve Osmanlılar'a düşman beylikleri kendi tarafına alması, İstanbul kuşatmasının kaldırılmasına sebep olmuştu.

● Şehzade Mustafa'nın isyanı

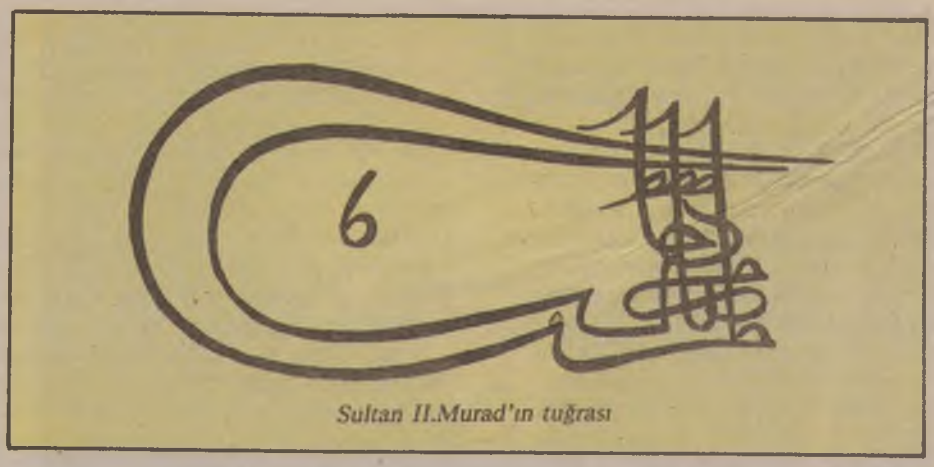
Küçük Mustafa'yı ve onu eğitenleri yalnız Bizanslılar değil, Germiyan ve Karaman beyleri de kışkırtıyor ve onu çok sayıda askerle destekliyorlardı. II.Murad İstanbul önlerindeyken, küçük kardeşi Mustafa Bursa'yı kuşattı. Bursa halkı da arasından iki kişiyi elçi olarak seçti ve onlarla Mustafa'ya 100 adet değerli halı gönderdi. Ancak, II.Murad'a sadakat yeminleri olduğu için şehrin anahtarlarını teslim etmeyeceklerini de bildirdiler.

Küçük şehzadeyi etkisi altında tutan ve yönlendiren lalası **İlyas Bey** idi. Kumanda onun elinde bulunuyordu. **İlyas Bey** şehzadeyi de alarak İznik'e yöneldi ve orasını işgal etti.

II.Murad, Şehzade Mustafa'nın kuvvetlerine karşı ünlü akıncı beyi **Mihaloğlu'**nu gönderdi. İznik'te Küçük Mustafa'yı koruyan **Kara Taceddinoğlu Mehmed Bey** ile **Mihaloğlu Mehmed Bey,** at üstünde vuruştular. Taceddinoğlu,Mihaloğlu'nu öldürdü. Fakat kendisi de bir okla kulak tözünden vurulup onun üzerine düşerek öldü.

Şehzade Mustafa'yı kışkırtan ve yöneten İlyas Bey, rüşvete eğilimli bir insandı. Paşalar ona el altından haber yolladılar. **"Hünkâr sana Anadolu beylerbeyliğini verdi"** dediler. Beylik beratını da kendisine gönderdiler ve ondan kendileri oraya gelinceye kadar çocuğu oyalamasını istediler.

İlyas Bey ihaneti tercih etti. Çocuk şehzadeyi orada oyaladı. Yanında bulunan Turgu-

Sultan II.Murad'ın tuğrası

toğulları ve Germiyan beyleri ihaneti anlayarak **"Senin hod halin malûm, bari biz tuz ekmek hakkını yerine getirelim, ihanet etmeyelim, şu çocuğu bize ver de Karaman'a, yahut Germiyan'a veya İstanbul'a ulaştıralım"** diye yalvardılar ama fayda etmedi. Çocuğu İlyas Bey'in elinden kurtaramadılar. II.Murad'ın askerleri gelip hem şehri, hem şehzadeyi teslim aldılar. Küçük Mustafa boğduruldu ve cenazesi babasının türbesine (Yeşil Türbe'ye) konuldu.

Lala İlyas Bey ihanetini mazur göstermek için **(iki ordunun vuruşmasına, çok insanın ölmesine mâni olmak için Küçük Mustafa'yı teslim ettiğini)** söylüyordu ama, bu olaydan sonra ona kimse yüz vermedi.

● Anadolu beylikleriyle savaş

Anadolu beylikleri bir sancak altında toplanmadıkça, birlik sağlanmadıkça, Osmanlı Devleti'nde kargaşanın bitmeyeceği belliydi. II.Murad her çareye başvurup birliği sağlamaya karar verdi.

İsfendiyar Bey, ordu toplayarak kendine ait olmayan yerleri işgale başlamıştı. Sultan Murad, yine İsfendiyaroğulları'ndan olan ve kendisine sadık bulunan Kasım Bey'le beraber, İsfendiyar Bey'in üzerine yürüdü. Yapılan vuruşmada İsfendiyar Bey yaralandı ve Sinop'a kaçtı. Direnmenin faydasız olduğunu anlayarak Sultan Murad'a barış teklif etti ve şartları kabul edeceğini bildirdi. Yapılan anlaşmaya göre her sefer için II.Murad'a asker gönderecek ve ona sadık kalacaktı.

II.Murad, Osmanlı hanedanı ile İsfendiyar Beyliği arasında akrabalık bağlarını da kuvvetlendirmek için İsfendiyar Bey'in kızı ile evlendi. İki kız kardeşini de onun oğulları ile evlendirdi.

Osmanlılar için her zaman en önemli tehdit Karamanoğulları'ndan geliyordu. II.Murad isyanlarla ve Bizans'la uğraşırken Karamanoğlu Mehmet Bey Antalya'yı kuşattı. Fakat kaleden atılan bir güllenin isabetiyle öldü. Bu ölüm bu defa Karaman Beyliği'nde kargaşalığa sebep oldu ve II.Murad da bunu iyi değerlendirdi. Daha çok güvendiği İbrahim Bey'in Karamanlı tahtına çıkmasına yardım etti. Ayrıca bu beylik Osmanlılar'a bağlanmayı ve Isparta dolaylarını onlara bırakmayı kabul ediyordu.

Bu arada Aydın ve Menteşe beylikleri ortadan kaldırıldı. Bunlar Anadolu beylerbeyliğine bağlı birer sancak haline getirildiler. İzmir Beyliği de sancak haline getirildi.

Germiyanoğlu Yakup Bey öldüğü zaman topraklarının Osmanlı Devleti'ne bağlanmasını vasiyet etmişti. O yıllarda öldü ve Germiyan (Kütahya) bir Osmanlı vilayeti oldu.

● Düzmece Mustafa

II.Murad Anadolu'da siyasî birliği bir defa daha sağlamış bulunuyordu. Artık Rumeli'de fetihlere devam edebilirdi. Zaten Avrupa'da bazı gelişmeler oluyor, Türkler'e vergi veren bazı vilayetler el değiştiriyordu.

Türkler karşısında güç durumda kalan Bizans imparatoru, Venedik'in baskısına dayanamadı ve Selânik'i onlara bırakmak zorunda kaldı. Oysa Selânik, Osmanlılar'a yıllık 100 bin akçe vergi vermekteydi. Üstelik bu şehir daha önce on yıl kadar Osmanlı idaresinde kalmıştı. Bu vilâyet Bizans'ın olmayacaksa artık Türkler'in olabilirdi. Onun için Sultan Murad, Venedik'in Bizans'la yaptığı anlaşmayı, yani Selânik'in onlara aidiyetini tanımadı.

Venedik, Osmanlı Devleti'ne yıllık haraç vermeyi teklif ederek anlaşmanın tanınmasına çalıştı ama, bu bir oyalama idi. Donan-

Sultan II.Murad'ın yağlıboya bir portresi
(Topkapı Sarayı Müzesi)

masını Gelibolu önlerine göndererek savaş durumuna geçti. Ayrıca İzmir beyi, Eflâk beyi ve Macar kralı ile Osmanlılar'a karşı bir ittifak kurmaya çalıştı.

Osmanlılar, Selânik'i Venedik'e bırakan Bizans İmparatorluğu'nu yeni bir anlaşmaya mecbur ettiler. Buna göre Bizans, Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nda yenilmesinden sonra ellerine geçirdikleri yerleri tamamen Türkler'e bırakacaktı. Bu yerler, Marmara, Ege ve Karadeniz kıyılarında, yani bir denizci devlet olan Venedik donanmasının hâkim olduğu bölgelerde idi. Bizans, bunlardan başka Türkler'e yılda 300 bin akçe vergi verecekti.

Bu şartlar altında Osmanlılar'la Venedikliler arasında savaş kaçınılmaz oldu. Bizanslılar gibi Venedikliler de böyle zamanlarda Osmanlı tahtına ortak çıkarmayı, hanedandan bir kimse yoksa düzmece bir isim ortaya atmayı, değişmez politikaları haline getirmişlerdi. Bu defa, Yıldırım Bayezid'in gerçek oğlu, asıl şehzadesi olduğunu söyledikleri bir **Mustafa**'yı donanmalarının desteğinde Osmanlı topraklarına gönderdiler. Sahte Mustafa ilk harekâtta epeyce zarar verdirdi.

Fakat bir yıl kadar sonra Türk gemileri Venedik kıyılarını vurmaya, kıyı şehirlerini tahrip etmeye başladılar. Venedik müttefik aramaya koyuldu. Çünkü Türkler artık denizde de üstünlük göstermeye başlamışlardı. Dünyanın en kuvvetli denizci devleti olan Venedik, Türkler'in üstünlük kurmasını önlemek için Macaristan'la anlaştı ve Macaristan Venedik yanında Osmanlı Devleti'yle ile savaşmak için harekete geçti (1426).

General Pippo'nun kumandasında bir Macar ordusunu, Tuna'yı geçe II.Murad karşıladı ve Macarlar'ı büyük bir bozguna uğrattı. Akıncılar da Hırvatistan ve Bosna içlerine akınlar yaptılar.

Venedik, Osmanlılar'la Macarlar'ı karşı karşıya getirdikten sonra daha rahat nefes alır oldu. Gerçekte, Türkler'le Macarlar'ın asıl hedefleri Tuna'ya hâkim olmaktı. Tuna'ya hâkim olmak için de Sırbistan'a hâkim olmak gerekiyordu.

Sırbistan, Osmanlı'nın fetret devrinden sonra Türkler'e bağımlı olduğunu unutmuş gibiydi. 1427'de ölen Sırp despotu Stefan'ın yerine yeğeni Georg Vulkoviç (Vulkoğlu) geçti ve bu yeni kral Osmanlı aleyhine Macaristan'la anlaşma yaptı. Bu durumlara kızan II.Murad, kendi onayı alınmadan tahta çıkarılan Georg Vulkoviç'i tanımadığını, Sırbistan tahtının kendi hakkı olduğunu, çünkü dedesi Yıldırım Bayezid'in prenses Olivera ile evlenmiş bulunduğunu ileri sürdü.

● Güvercinlik Zaferi

II.Murad'ın bu tutumundan Türkler'in bütün Sırbistan'ı yeniden ele geçirmek emelinde olduğunu anlayan Macaristan kralı **Sigismund,** daha erken davranarak Sırbistan'a girdi ve **Belgrad'**ı işgal etti. Türkler de **Alacahisar** ile Tuna üzerinde stratejik önemi olan **Güvercinlik** kalesini zaptettiler.

Macaristan, Tuna üzerindeki bu kalenin durumunu kendisi için güvenli görmüyordu. Kış gelince Güvercinlik kalesini kuşattı. Bunun üzerine II.Murad Vidin sancakbeyi Sinan Paşa'yı Güvencinlik'i korumak ve düşmanı durdurmakla görevlendirdi.

Sinan Bey âni bir hücumla Macar ordusunu müthiş bir yenilgiye uğrattı. Düşman askerleri Tuna'ya döküldü ve kılıçtan, boğulmaktan kurtulanlar da esir alındı. Macar kralı da Türk sipahilerinin eline düşmek üzere idi, fakat, silâh arkadaşı Garbow'lu **Zavissa'**nın fedakârlığı sayesinde hayatını kurtarabildi. Zavissa, kralın elbisesini giymiş, onun işaretlerini takmış ve atına atlayarak Türkler'in üzerine sürmüştü. Türkler onu kral zannedip ele geçirmek için son anda hücumu ona yönelttiler. Sigismund da bundan yararlanıp güçlükle kaçabildi (1428).

Güvercinlik Zaferi Sırbistan'ı Macaristan'ın elinden kurtarmıştı. Yeni despot Georg Vulkoviç, II.Murad'a elçi göndererek özür diledi ve **Stefan** zamanında imzalanan bağımlılık anlaşmasını yeniledi. Yine bu zaferden sonra, Macar kralının himayesine giren Eflâk ve Bosna prensleri de Osmanlı Devleti'ne tâbi olduklarını bildirdiler. II.Murad'la kral Sigismund arasında üç yıllık bir ateşkes imzalandı.

● Karamanoğlu yine âsi

Osmanlılar'ın Balkanlar'da üstünlüğünü kabul ettirmesi, Sırbistan, Eflâk, Bosna'nın hâkimiyet altına alınmaları ve Macaristan'la üç yıllık barış anlaşması, Venedik'i telâşa düşürdü. Türkler karşısında yalnız kalmışlardı. Bir yandan yeni gemileri tezgâha koyarak donanmasını güçlendirmeye çalışırken, bir yandan da Papa'ya başvurarak Türkler'le kendi başına barış imzaladığı için Macaristan'ı şikâyet etti.

Fakat bu teşebbüsleri Türkler'i durduramayacaktı. Onun için Bizans'tan öğrendiği usule başvurdu ve Anadolu'da Türkmen beylikleri arasında Osmanlılar'a başkaldıracak bir müttefik yaradı.

Heyhat! Bu müttefik yine Karamanoğulları Beyliği olacaktı. Zaten Macarlar Güvercinlik'i kuşatırken Karamanlılar bunu fırsat saymış, defalarca yapılan anlaşmaları unutup Beyşehir'i ele geçirmişlerdi.

● Venedik donanması yeniliyor ve Selânik bir Türk şehri oluyor

Venedik, Osmanlı hükümdarının Karamanoğulları ile uğraşmak için Anadolu'ya geçeceğini biliyor ve Türkler'den bazı limanları almak için savaş hazırlığını hızlandırmış bulunuyorlardı. Doğuda büyük Türk hakanı **Şahruh'**un Anadolu'ya doğru ilerlemesi de onu ümitlendirmişti. Bu durum yalnız Venedik için değil, Osmanlılar'dan korkan bütün Avrupalılar için sevindirici bir olay olarak karşılanıyordu. Fakat II.Murad, dedesi Bayezid'in Timur'u küçük gördüğü gibi **Şahruh'**u küçümsemeyecek, o çağda en kudretli devletin bu ırkdaş Türkistan Devleti olduğunu bilerek, Şahruh'a yazdığı bir nâmede onu metbu tanıdığını (ona tâbi olduğunu) bildirecek, Avrupa'daki düşmanlarına aradıkları fırsatı vermeyecekti.

Venedik, Osmanlı donanmasının henüz kendisini durdurabilecek güce ulaşmadığını, Karaman beyinin ve büyük Türk hakanı Şahruh'un Anadolu'da Osmanlı Devleti'ni çok güç durumda bırakacaklarına kanaat getirerek, donanmasını Gelibolu'ya gönderdi. İlk engelleri yıktılar. Fakat sonunda, Gelibolu önünde beş gemi kaybederek çekilmek zorunda kaldılar.

II.Murad, Venedik'in eline geçmiş bulunan Selânik'i geri almak için harekete geçti. Bu şehir, 1394'ten 1402 Ankara Savaşı'na kadar Türkler'in idaresinde kalmıştı. Fetret devrinde tekrar Bizans'ın eline geçmiş, sonra, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Bizans burasını Türkler'e karşı destek aldığı Venedikliler'e vermişti.

II.Murad Selânik'e yürüyünce, Bizans imparatoru İonennes Paleologos buna itiraz etti ve Türk sultanının Bizans topraklarına ve şehirlerine dokunmayacağı hakkındaki anlaşmaya uymasını istedi. Sultan Murad, imparatorun elçisine lâyık olduğu cevabı verdi: **"Selânik artık bir Bizans şehri değildir, çünkü imparator onu Türkler'in düşmanı olan Venediklilere bağışlamış bulunuyor. Ayrıca, Osmanlılar, Bizans ile yaptıkları anlaşmalara, ancak Bizans saygı gösterdiği takdirde uyarlar..."**

II.Murad Serez'de Hamza Bey'in kumandasındaki Anadolu birlikleriyle birleşince, Şubat 1430'da kuşatma ve top atışları başladı. Bu sırada meydana gelen şiddetli bir deprem, Venedikli muhafızlar ve halk tarafından uğursuzluk sayıldı ve onlar için moral bozucu oldu. Bu durumdan yararlanan Hamza Bey, halkın üzerine, ucuna mektuplar sarılmış oklar attırarak, Ortodoks Rumlar'ı teslim olmaya, Latinler'den, Venedik zulmünden ayrılmaya dâvet ediyordu.

Bu sırada Venedik donanması bir defa daha Çanakkale Boğazı'na geldi ve Gelibolu'ya saldırdı. Gelibolu'yu almak suretiyle Türkler'i Selânik kuşatmasını kaldırmaya mecbur etmek veya kuşatma ordusunun moralini, gücünü sarsmak istiyorlardı. Fakat Türk donanması artık güçlenmiş, Türk deniz kumandanları yetişmişti. Venedik donanması tam bir yenilgiye uğradı. Amirallik gemileri bile batırıldı.

Gelibolu'da kazanılan deniz zaferi Selânik'i kuşatmış bulunan Türk askerleri üzerinde coşturucu bir etki yarattı ve üç hafta süren kuşatma sonunda, bir şafak vakti büyük hücuma geçildi. II.Murad her tarafta görünüyor, askerleri yüreklendiren sözler söylüyordu. Bu hücum sonunda kale fethedildi.

Osmanlılar bu şehre Vardar Yenicesi'ndeki Türkler'in bir bölümünü yerleştirerek, Müslüman ve Hristiyan nüfus arasında dengeyi sağladılar.

Selânik, II.Murad'ın fethinden sonra gittikçe büyüyecek, Türkleşecek, Bursa ve Edirne ile rekabet eder duruma gelecekti.

● Deprem, veba ve kıtlık

Şimdi sıra Epir'in fethine gelmişti. Epir'in stratejik ve ekonomik önemi büyüktü. Ayrıca yöredeki halk, Rumlar ve Arnavutlar, Latin idaresinden bıkmışlardı. Türkler'i birçok defa dâvet ettiler.

Epir'in başkenti olan **Yanya** halkı, Türkler'i bir defa daha dâvet etti ve bir elçiler heyeti ile şehrin anahtarlarını II.Murad'a gönderdi. Şehri savaşsız teslim etmelerine karşılık hürriyet ve imtiyazlarının korunmasını istiyorlardı. Teklif kabul edildi ve Ekim 1431'de, Karaca Paşa kumandasında bir Türk birliği Yanya'ya girdi. Burada Latin Despotluğu kaldırıldı ve İtalyan yöneticiler uzaklaştırıldı. Halkın isteği de bu idi.

Sultan Murad'ın bütün Yunanistan'ı fethetmesini engelleyen bazı üzücü olaylar meydana gelmiş ve halk bunu **"uğursuz belirtiler"** olarak görmüştü: Selânik kuşatması sırasında meydana gelen şiddetli depremden sonra korkunç bir veba salgını oldu. Salgında ölenler arasında II.Murad'ın kardeşleri Yusuf ve Mahmud ile, Süleyman Çelebi'nin oğlu Orhan ve veziriâzam Candarlı İbrahim Paşa da vardı. Ayrıca devrin ünlüleri olan şair **Yusuf Sinaeddin** (Şeyhî), **Hacı Bayram Velî, Emir Sultan Buharî** ve mimar **Hacı İvaz Paşa** da birbiri ardından öldüler. En değerli adamlarını kaybetmesi Sultan Murad'ı çok üzüyordu. Bu üzücü olayların ardından bir de kıtlık başgösterdi. Bu sırada, bulutsuz bir havada güneş tutulması ve güpegündüz her tarafın kararması, ondan bir süre sonra bir kuyruklu yıldızın (Halley'in) görünmesi, halk arasında âdeta panik yarattı.

Bu felâketlerin ve halkın **"felâket habercisi"** saydığı tabiî olayların arasında II.Murad'ı teselli eden tek olay, bir erkek çocuğunun dünyaya gelmesi oldu. Bu, İstanbul'u fethedecek olan **II.Mehmed** idi.

Sultan Murad, Yanya'yı aldıktan sonra, bütün Arnavutluk üzerinde hâkimiyetini kabul ettirmek istedi. Ülkenin kuzeyinde ve dağlık bölgelerinde yaşayan Arnavut beylerini, Venedikliler, bazı menfaatler vaadederek kendi taraflarına çekmişlerdi. Bunlardan biri olan **Jan Kastriyota,** önemli bir yer olan Akçahisar'ın kuzeyine hâkim bulunuyordu. Rumeli

Beylerbeyi **Sinan Paşa,** emrindeki kuvvetlerle Arnavutluk'un kuzeyine yayıldı ve Jan Kastriyota'yı itaat altına aldı. Ayrıca bölgedeki köyler tımar olarak dağıtıldı. Arnavutlar bu usulü beğenmediler ve isyan çıkardılar.

İsyancılara karşı harekete geçen **Evrenosoğlu Ali Bey,** dağlık bölgede bir başarı sağlayamadı. Bunun üzerine II.Murad Serez'e geldi. Rumeli **beylerbeyi Sinan Paşa'**yı teşvik etti. O da ünlü akıncıları harekete geçirerek isyanı bastırdı.

● Macaristan, Balkan eyaletlerini kışkırtıyor

Arnavutluk âsileri Venedik'ten bir yardım görmeyince Macar kralına başvurdular. Zaten onları yalnız Venedik değil Macaristan da kışkırtıyordu. Bu arada üç yıllık ateşkes sona ermiş, Macaristan kralı II.Murad'a elçi göndererek, Sırbistan, Bosna, Eflâk ve Kuzey Bulgaristan üzerinde hâkimiyetinin tanınmasını istemişti. Bu, savaş demekti.

Sultan II.Murad Macar kralının isteğini sert bir şekilde reddedince Macaristan savaş hazırlığını başlattı. Önce Bulgaristan tahtı üzerinde hak iddia eden prensi ve Yanya âsi beylerini himayesine aldı. Venedikliler'le ittifak yolunu aradı. Bosna kralı **Tvartko** ile Sırp despodu **Georg Vulkoviç** de Macar kralının yanına gittiler.

Sırp despotu ve Bosna kralının bu teşebbüsleri gizliydi. Daha kısa bir süre önce Sırp despotu Vulkoviç, güzelliği dillere destan kızı **Maria'**yı II.Murad'a nişanlamış, oğlu Georg'u akıncı reisi **İshak Bey'**in yanında İşkodra'ya göndermişti. Böylece bağlılığını göstermiş, çeyiz olarak da çok değerli armağanlar vermişti.

Öte yandan Eflâk'da Osmanlılar'a bağlı olan voyvoda **Aldea** ölmüş, onun yerine Macaristan yanlısı **I.Vlad Drakul** voyvoda olmuştu. Bosna da Osmanlılar'dan ayrılmak için Macaristan'a yanaşmış bulunuyordu.

● Yine Karamanoğlu

Osmanlılar'ın Rumeli'deki tâbileri Macarların safında yer almış ve görünüşe göre Türkler yalnız kalmıştı. Bu, Macaristan için bir fırsat idi. Üstelik aynı günlerde Anadolu'dan kötü haberler geliyordu.

Osmanlılar ne zaman Rumeli'de bir savaşa girseler veya bu bölgede herhangi bir önemli mesele ile karşılaşsalar, Karamanlılar derhal harekete geçiyor, Osmanlılar'a bağımlı ise bağımlılıktan kurtulmak, bağımsız ise topraklarını arttırmak için yeni bir cephe açıyorlardı. Şimdi de aynı şeyi yapmış, **Hamid-İli** (Isparta) topraklarını işgal etmişlerdi.

II.Murad önce Anadolu'da güvenliği sağlamak için Asya yakasına geçti. Karamanlılar'ın işgal ettiği toprakları geri aldıktan sonra Konya'ya girdi. Her zaman bela çıkaran bu beyliği tamamen etkisiz hale getirmek istiyordu. Onun bu azmini anlayan Karamanoğlu II.İbrahim kaçtı. Sultan II.Murad, Konya'dan sonra Akşehir ve Beyşehir'i de ele geçirdi.

Sultan Murad'ın elinden kurtulamayacağını anlayan Karamanoğlu İbrahim Bey, af dilemek için karısını ve ünlü bilgin **Mevlâna Hamza'**yı Sultan Murad'a gönderdi. İbrahim Bey'in karısı Sultan Murad'ın kız kardeşi idi. Sultan II.Murad onların yalvarmalarına dayanamayarak, Karaman beyini ve beyliğini bir defa daha affetti. Yapılan anlaşmaya göre Karamanoğlu'nun işgal ettiği yerler geri alındı ve bir daha asla başkaldırmayacağına yemin eden İbrahim Bey tahtında bırakıldı.

● "Prenses Mara büyüdü, gelin olabilir..."

Sultan II.Murad şimdi Rumeli'de harekâtı başlatabilirdi. Balkanlar'da hâkimiyet kurmaya çalışan Macar kralı ile hesaplaşabilirdi. Macaristan'ın Karaman Beyliği ile ilişki kurması için aracılık yapan Sırp despotuna da gerekli cezayı vermeliydi. Padişahın böyle düşüneceğini bilen Sırp despotu ona, nişanladığı kızı **Mara'**nın büyüdüğünü, artık evlenme çağına geldiğini, dilerse alabileceğini söyledi. Gerçekten de nişan yapıldığı zaman Mara küçüktü ve büyümesi beklenecekti. Zaten bu bir siyasî evlilik olacaktı.

Sırp despotu bu teklifi Türk hakanını yatıştırmak için yapmıştı. II.Murad nişanlısını Türk topraklarına getirmeye karar verdi. Akıncılar kumandanı İshak Bey, başkanlığında kalabalık ve muhteşem bir kafileyi gelini almak üzere gönderdi. Muhteşem kafile önce Üsküp'e gitti, oradan Semendire'ye geçti ve gelini alıp Edirne'ye getirdi.

Edirne'de bir süre istirahat ettirilen gelin daha sonra Bursa'ya götürüldü. II.Murad henüz oradaydı.

● Sırbistan'ın işgali

Fakat II.Murad, defalarca dönekliğini gördüğü Sırp despotuna güvenmiyordu. Rumeli'deki kumandanlarına harekâtı başlatmaları emrini verdi.

Evrenosoğlu Ali Bey'in idaresinde yapılan akınlar bir ay kadar sürdü. Bu zaman içinde

Türk atları Erdel'i (Macaristan'ı) çiğnediler ve pek çok ganimet, tutsak aldılar. Bir süre sonra Sultan Murad da geldi ve Macaristan üzerine sefer düzenledi. Bu seferde Eflâk ve Sırp prensleri de Osmanlı ordusuna katıldılar. Erdel bir defa daha ve baştan başa çiğnendiği halde Macaristan savaşa girişmekten kaçındı. Sultan Murad da Edirne'ye döndü.

Sultan Murad'ın Edirne'ye dönmesinden sonra Macar ordusu Türkiye'nin himayesinde bulunan bazı topraklara saldırdı. Karşısına zayıf bir kuvvetle çıkan Vidin kumandanı **Ali Bey**'i yendi. Fakat Türk kuvvetleri de Sırbistan'a girdi.

Bu sırada Macaristan Kralı **Sigismund** ölmüş, yerine **Albrecht** geçmişti.

Sultan Murad tekrar odusunun başına döndü ve Sırbistan'ın o zamanki başkenti Semendire'yi kuşattı. Şehri, despot Georg Brankoviç koruyordu. Üç ay direndi, ama sonunda kaçıp Macaristan'a sığındı. Yerine bıraktığı oğlu **Georg** ise yakalanıp esir alındı.

Türkler Sırbistan'ı işgal ederek Bosna ve Macaristan sınırlarına dayandılar.

Semendire'yi kurtarmak için harekete geçen Macarlar, daha ilk anda **İshak Bey** ile **Timurtaşoğlu Osman Bey**'in idaresindeki Türk ordusuna yenildiler Macar Kralı **Albrecht** kaçarken öldü.

Şimdi, Tuna'nın güneyi, Belgrad dışında tamamen Türkler'e geçmiş bulunuyordu. Belgrad o tarihlerde daha çok Macarlar'ın oturduğu bir şehirdi ve bütün Macaristan'ın kilit noktası sayılıyordu. Belgrad kalesinin surları da çok kuvvetliydi.

Sultan II.Murad, kilit şehir Belgrad'ın kuşatılmasını emretti (1439). Kuşatma ordusunun başında Evrenosoğlu Ali Bey vardı. Kaledeki Macar muhafızlar ilk defa tüfek kullanmaya başlamışlardı. Kuşatma altı ay sürdü ve sonuçsuz kaldı. Çünkü kış bastırmıştı ve asker sayısı da yeterli değildi. Fakat öte yandan Bosna tamamen Türk hâkimiyetine alınmıştı. Balkanlar'da artık Macaristan'a söz hakkı verilmiyordu.

● Bir vahşet örneği

Macaristan, Türkler'in Balkanlar'da tek söz sahibi olmasını hazmedemiyor, bunu çıkarlarına son derece aykırı buluyordu. **Hunyadi Yanoş** adında gerçekten iyi bir asker olan Macar ordusunun başkumandanı, Türkler'i durdurmak için bir kere daha harekete geçti.

Hunyadi Yanoş kumandasındaki Macar ordusu, 25 bin akıncıya kumanda eden **Mezid Bey**'in Erdel içlerinde daha fazla ilerlemesini durdurmak için harekete geçti. Hunyadi'nin ordusu Macarlar'dan, Poionyalılar'dan, Boshemyalılar'dan ve Almanlar'dan meydana gelen bir müttefik ordusu idi. İhtiyar Türk kumandanı Mezid Bey, bu müttefik ordusunun özünü, ruhunu teşkil edenin **Yanoş Hunyadi** olduğunu çabuk anlamıştı. Onun için, süratleri, cesaretleri ve savaş hünerleriyle tanınmış üç yüz atlıyı, Hunyadi'yi sarıp yakalamak veya öldürmekle görevlendirdi.

Üç yüz kişilik gönüllü birliği önüne geleni devirerek küçük bir tepenin üzerinde savaşı yöneten Hunyadi'ye yaklaşıyordu. Fakat Hunyadi de casusları sayesinde Türk sipahilerinin asıl niyetini öğrenmiş, tedbirini almıştı. Subayları, kumandanlarını canları pahasına koruyacaklarına yemin ettiler. Bu subayların en yüreklisi olan **Kemeny'li Simon,** Macar başkumandanın zırhını, miğferini, sorgucunu giydi, onun kara koşumlu kızıl atına atladı ve başkumandan gibi emirler vererek Türk atlarının önüne yalınkılıç daldı. Hileden haberi olmayan üç yüz Türk atlısı, kendi ayakları ile gelen kurbanlarını üç bin Macar ile beraber imha ettiler.

Mezid Bey bu durumu görünce savaşın kazanıldığını zannetti ve akıncılara yağma izni verdi. Ama asıl **Yanoş** gizli bir geçitten çıkarak ordusunu Türk askerlerinin gerisine çekmiş ve arkadan vurmaya başlamıştı. Bu kanlı boğuşmada 25 bin kişilik Türk ordusundan 20 bini şehit oldu. **Mezid Bey** ve iki oğlu da ölenler arasındaydı. A.de Lamartine savaşın sonrasını şöyle anlatıyor:

"Yanoş, Erdel'in başkenti Hermanstad'a (Sibin'e) kanlara bulanmış halde girdi. O gece onun şerefine bir ziyafet düzenleyen Macarlar büyük bir vahşet göstererek silâhsız Türk esirlerini salona getiriyor ve kana susamış olan Hunyadi'nin gözleri önünde katlediyorlardı. Hunyadi ertesi gün, savunduğu dâvânın kutsallığı ve şanı ile hiç bağdaşmayan bir barbarlıkta bulundu: Mezid Bey ve oğlunun çadırlarının ganimetini altı atın çektiği bir arabaya yükledi, üzerine Türkler'in cesetlerini yığarak bir piramid yaptı ve en üstüne ihtiyar paşanın kesik başını oturtarak müttefiki Sırp despotuna armağan gönderdi... Sonra bu intikam arabası bütün Erdel'i katederek, korkudan sinmiş halka Türkler'in yenilgisi ve Macar kahramanının kanlı öcü anlatıldı..."

● Yanoş, Haçlı ordusunun başına geçiyor

Sultan II.Murad, **Mezid Bey**'in intikamını almakla görevlendirdiği Şahabeddin Kula Pa-

şa'yı 80 bin kişilik bir kuvvetle Macaristan üzerine gönderdi. Bu ordu, **Varsag**'da yapılan meydan savaşında Yanoş'a mağlup oldu ve Türkler 10 bin şehit verdiler. Timurtaş'ın kahraman torunu Osman Bey de dahil olmak üzere çok sayıda subay da şehit olmuştu. Bunun üzerine **Şehabeddin Kula Paşa** görevden alındı ve yerine **Kasım Paşa** gönderildi. Fakat o da başarı sağlayamadı. Çünkü karşısına muazzam bir müttefik ordusu çıkmıştı.

Yanoş Hunyadi'nin Türkier'e karşı askerî başarı göstermesi Avrupa devletlerini birden umutlandırdı. Yanoş'un kumanda edeceği bir Haçlı ordusu ile Türkler'i Balkanlar'dan atabileceklerini düşünmeye başladılar. Kısa zamanda Türkler'e karşı bir müttefik ordusu meydana getirildi. Müttefikler, Almanya (Avusturya), Macaristan, Lehistan, Fransa, Papalık, Eflâk, Boğdan, Bosna, Sırbistan ve Arnavutluk'tan meydana geliyordu. İşte bu ordu Sırbistan'a girdi ve Niş yakınında Morova Suyu kıyısında Kasım Paşa'nın kumanda ettiği Türk ordusu ile karşılaştı. Kasım Paşa mağlup olarak çekilmek zorunda kaldı.

Sultan Murad, Haçlılar'ın ilerleyişini duyunca Anadolu'dan Rumeli'ne geçti ve Edirne'ye geldi. Ordusunun başına geçerek ilerledi. İki ordunun öncüleri Soyfa yakınındaki **İzladi Derbendi**'nde karşılaştılar. Fakat artık şiddetli kış bastırmıştı. İki tarafın da ilerlemesine imkân yoktu. II.Murad seferi ilkbaharda tekrarlamak üzere geri çekildi.

Haçlılar Filibe'ye kadar gelmişlerdi. Filibe, Edirne'nin savunması için son önemli kale idi. Fakat, Yalvaç Savaşı'nda üstünlük gösteremeyen Haçlı ordusu daha ileriye gitmeye cesaret edemedi ve o da çekildi.

● "Osmanlı'yı ortadan kaldıralım, Rumeli senin, Anadolu benim olsun"

Osmanlılar'ın Balkanlar'da bozguna uğradığı ve Macarlar'ın ilerlemekte olduğu haberi Anadolu'da duyulmuş, büyük bir üzüntüye sebep olmuştu. Fakat bu duruma sevinen soydaşlar da vardı! Sevinenler yine **Karamanoğulları** idi. Karamanoğlu İbrahim Bey yeminini unutmuş, Papa'ya **"Siz oradan, biz buradan Osmanlı'nın işini bitirelim"** diye mektup yazıyordu. Macaristan kralına gönderdiği mektupta ise **'Rumeli senin, Anadolu benim olsun, Osmanlı'yı ortadan kaldıralım"** diyordu!

Sultan II.Murad, veziriâzam Halil Paşa'nın akıllı nasihatlerine uyarak, orduyu dinlendirmek ve güçlendirmek için bir barış dönemi hazırlamaya çalıştı. O sırada çok sevdiği büyük oğlu **Alâeddin**'in genç yaşta ölmesi, Rumeli'de uğranılan yenilgi ve kayıplar, onu üzmüş ve yormuştu. Karaman beyi de uslanmayan bir âsi idi. Onun Rumeli'deki kayıplarına seviniyor, Osmanlı'nın zayıflaması için Avrupalılar'la gizli ilişkiyi devam ettiriyordu. Bütün bu olayların yatışması, ordunun ve idarenin güçlenmesi için zamana ihtiyaç vardı.

II. Murad işte bu sebeplerle Macarlar'a barış teklif etti. Bunu Macar kralı da istiyor, ama Macar ordusu başkumandanı **Hunyadi Yanoş** istemiyordu.

Macar kralı barış görüşmeleri için elçilerini Edirne'ye gönderdi. Müzakere sonunda antlaşma şartları belirlendi. Bu şartlara göre Sırbistan yeniden kurulacak ve bağımsız olacaktı. İki taraf da Tuna'yı aşmayacak, Türkler'in Bulgaristan üzerindeki hâkimiyetleri tanınacak, Eflâk Osmanlılar'a vergi vemeye devam edecek, ama Osmanlı hükümdarının yanına gitme mecburiyeti kaldırılacaktı. Ayrıca Eflâk prensinin Osmanlılar'da rehin tutulan iki oğlu geri verilecek,Haçlılar'ın elinde bulunan padişahın damadı da 70 bin duka altını karşılığında serbest bırakılacaktı.

Türkler antlaşma hükümlerini derhal yerine getirmeye başladılar. Antlaşma, Macar kralının **Segedin** şehrinde **İncil'e**, Türk padişahının da Edirne'de **Kur'an'**a el basarak yemin etmeleriyle gerçekleşmişti (12 Temmuz 1444).

Bu barıştan hiç hoşlanmayan Hunyadi Yanoş, kendisiyle görüşmek isteyen Türk heyetini kabul etmemişti.

Segedin anlaşmasının süresi 10 yıl idi. Bu süre önce Karamanoğlu İbrahim Bey'i korkuttu. Çünkü Avrupa'da barış hüküm sürerken kendisi Anadolu'da serbestçe hareket edemez, Osmanlılar'la başa çıkamazdı. Onun için Bizans'ı, Venedik'i ve Papalık'ı kışkırtmaya başladı. Zaten Hunyadi Yanoş ve Papa da barış aleyhinde idiler.

Avrupa'da barışın imzalanmasından sonra II.Murad tekrar Anadolu'ya döndü. Karamanoğlu İbrahim Bey ihanetinin cezasız kalmayacağını biliyordu. II.Murad ordusu ile Karamanlı topraklarına girince tekrar kaçtı. Padişahın kız kardeşi olan eşini tekrar ricacı olarak gönderdi. Yalvarmalar yakarmalar karşısında ve esasen kaçtığı için ele geçmeyen Karamanoğlu İbrahim Bey, bazı şartlarla tekrar affedildi. Bu şartlara göre Karamanlılar Avrupa devletleriyle asla ilişki kurmayacak ve Osmanlılar'a asker vereceklerdi.

● II. Murad tahtı oğluna bırakıyor ama...

Böylece Rumeli ve Anadolu'da barışı sağlayan Sultan II.Murad, bir sükûn devrinin geleceğini zannetmişti. Bundan sonraki hayatını barış ve huzur içinde geçirmek için tahtından çekilmeye, padişahlığı oğlu II.Mehmed'e bırakmaya karar verdi. Bu maksatla ordusunu Mihaliç'te topladı. Burada tahtını oğlu II.Mehmed'e bıraktığını açıkladı ve şöle dedi:

"—Oğlumu sağlığımda tahta geçireyim ki, gözüm bakarken, ne türlü padişahlık ettiğini göreyim..."

Bu suretle tahta çıkan **II.Mehmed,** zekî idi, iyi yetişmişti, ama yine de bir çocuktu. 12 yaşını biraz geçmiş bulunuyordu. Sadrazam **Çandarlı Halil Paşa** tahtı 12 yaşında bir çocuğa bırakmanın doğru olmadığını söyleyerek onu caydırmaya çalıştı ama, padişah kararını değiştirmedi. Tahtı ona bıraktı ve kendisi sadık beylerini alarak Manisa'daki sarayına çekildi (Ağustos 1444).

Varna Zaferi

" Türk ordugâhında, bir mızrağın ucuna, Macarlar'la imzalanan antlaşma metni geçirilmişti. Bunun yanındaki mızrağın ucuna da yeminini bozan Kral Ladislas'ın başı geçirilecekti..."

Türk tahtının 12 yaşındaki bir çocuğa bırakıldığını öğrenen iç ve dış düşmanlar, bundan yararlanmak istediler. Karamanoğlu **İbrahim Bey** bağımsızlığını kurtarmak için bunu bir fırsat saydı. Öte yandan Bizans İmparatoru **Paieolog** ve Papa'nın baş amirali **Kardinal Françesco Gondolmieri,** Macar kralını savaşa teşvik ettiler.

Papa'nın vekili Kardinal **Julien Cesarini,** antlaşmanın üzerinden daha on gün geçmeden iptalini istedi. Bu kardinal, dini ayrı olan bir hükümdara verilmiş sözün ve yapılan yeminin hiçbir değeri olmadığını, esasen Macar kralının Papa'dan izin almadan barış antlaşması yapamayacağını söyledi. Papa'nın Venedik ve Burgonya'daki vekilleri de bu fikre katıldılar. Macaristan ordusunun başkumandanı **Hunyadi Yanoş,** kendisine Türklerden alınacak Bulgaristan'ın krallığı vaadedilince, bu fikri kuvvetle destekledi. Türkler'le yapılan barış antlaşmasına sadık kalınmasını isteyen Polonyalılar ise azınlıkta kaldılar.

Böylece, Haçlılar Türkler'e karşı yeni bir savaşa karar vermiş bulunuyorlardı. İstenilen yardımlar gelmeye, Haçlı orduları toplanmaya başladı.

Sırp kralı yardım talebini önce tereddütle karşılaşmıştı. Çünkü yapılan **Segedin Antlaşması** ile topraklarını kurtarmış, Türk kuvvetleri de çekilmişlerdi. Türkler'le kapışmak ona elindekileri de kaybettirebilirdi.

Yeni Haçlı ordusu eylül ayında harekete geçti. 100 bin kişiye ulaşan ordunun çoğunluğunu **Macar** ve **Polonyalı** askerler oluşturuyordu. Bunlardan başka Almanya İmparatorluğu'na dahil birçok küçük devlet ile **Boğdan Prensliği, Burgonya Dükalığı, Çek, Hırvat, Sloven** ve **Litvanya** birlikleri de vardı. **Fransa** bu defa küçük bir birlik göndermişti. **Venedik, Papalık** ve **Bizans,** deniz harekâtına hazır idiler. Bunlar Çanakkale Boğazı'nı kapayarak Osmanlı ordusunun imhası işini kolaylaştıracaklarını iddia ediyorlardı.

Haçlılar geçtikleri yerleri yakıp yıkarak eylül sonunda **Vidin'**e geldiler. Ancak Vidin kalesini ele geçiremeyince **Niğbolu'**ya yöneldiler. Niğbolu kalesini de alamadılar ama, yürüyüşe devam ederek **Varna** önlerine gelip ordugâhlarını kurdular. Bu karagâha, **Macar kralının kıymetli eşyaları 250 araba ile getirilmişti.**

● Eğer padişah biz isek emrediyoruz ki...

Haçlı ordusu harekete geçince, Osmanlı Devleti'nin ileri gelenleri Manisa'da bulunan II.Murad'ı tekrar tahta çıkmaya dâvet ettiler.

Fakat II.Murad bu dâveti kabul etmek istemiyordu. Bunun üzerine razı edilen çocuk hükümdar II.Mehmed'in ağzından kendisine şöyle bir mektup yazıldı:

"—Eğer padişah biz isek, size emrediyoruz, gelip ordunuzun başına geçin! Yok, siz iseniz, gelip devletinizi müdafaa ediniz!.."

Bu mektuptan sonra II.Murad, daha çok bir başkumandan sıfatıyla Anadolu askerini toplayıp yola çıktı. Çanakkale'ye gelince geçişi engellemeye çalışan iki Bizans kadırgasından biri topla batırıldı, diğeri de hasara uğratıldı. 20 Ekim 1444'de Rumeli'ye geçti. Edirne'de fazla oyalanmadan Rumeli askerini de alarak hızla Balkan dağlarını aştı. Niğbolu'daki küçük Türk birliğini de yanına alıp, 9 Kasım 1444'de Varna önlerine geldi. Haçlı ordusunun karşısında karargâhını kurdu.

● Meydan savaş başlıyor

Türk ordusunun asker sayısı 70 bin kadardı. Bunun 30 bini sipahilerden, 12 bini yeniçerilerden oluşuyordu. Merkezdeki kuvvetlerin başında başkumandan **II.Murad** vardı. Sağ kanatta iki hat halinde **Turhan Bey** kumandasındaki Rumeli askeri, sol kanatta akıncılar ve **Azebler** bulunuyordu.

II.Murad'ın savaşı idare ettiği tepede, Macar kralının yemin ederek imzaladığı antlaşma metni bir mızrağa geçirilerek oraya dikilmişti. Bu mızrağın yanına dikilen mızrakta bir şey yoktu. Buna, yeminini bozan kral **Ladislas'**ın başı geçirilecekti.

100 bin kişiden oluşan Haçlı ordusunda, Ulahlar'dan başka bütün birlikler zırhlı idi ve askerin teçhizatı mükemmeldi. Birkaç tane de küçük çapta topları vardı.

Savaş Türkler'in hücumu ile başladı. II Murad akıncıları ve Azebleri düşmanın en zayıf tarafı olan sağ kanadına doğru sürdü. Öncülerin himayesinde, arazinin durumundan da faydalanarak gizlice vadiye inen akıncılar ve Azebler, öğleye doğru düşmanın sağ kanadına yaklaştılar. Taraflar arasında hemen şiddetli bir çarpışma başladı.

Hunyadi Yanoş, vadiye inen Türk kuvvetlerine yanaşıp nizamda hücuma geçti. Düşman zırhlı olduğu için fazla kayıp vermiyordu. Yanoş'un iki yanında bulunan Grosvaradin piskoposu ile Kardinal'in alayları da hücuma geçerek Yanoş'u desteklediler. Azebler ve akıncılar bu zırhlı birliklerin hücumu karşısında gerilemeye başladılar. Bunu gören Karacabey, emrindeki sipahileri süratle Yanoş'un yan tarafına hücuma geçirdi. Bu defa Hırvatlar gerilemeye başladı. Onların yardımına da kardinalin askerleri yetişti. Fakat Karacabey'in çok iyi idare ettiği harekât ve her dakika şiddeti artan hücumu ile, düşmanın sağ kanadı bozguna uğradı ve kaçmaya başladı. Düşman çok yakından takip ediliyor, kurtulmalarına fırsat bırakmamak için her çareye başvuruluyordu. Karacabey'in birlikleri düşmanı ordugâhlarına kadar kovaladı.

Haçlıların ordugâhlarında mızraklarla meydana getirdikleri setleri, Türkler yararak içeri girdiler. Burada meydana gelen çok şiddetli çarpışmalar düşmanı iyice bozdu. Türkler ordugâhtaki arabaları ve topları da ele geçirdiler. Sonra Macarlar'ı nehrin kıyısına kadar kovaladılar. Kaçanlar Varna kapılarının kapalı olduğunu görünce Galati'ye yöneldiler, fakat buna da bataklık engel oldu. Türk kılıcından kurtulanlar bataklıklara saplanıp boğuluyorlardı. Böylece düşmanın dört alaydan oluşan sağ kanadı tamamen imha edildi.

Sağ kanatlarının yok olduğunu gören Hunyadi, Kral Ladislas kumandasındaki alayları alarak Bosna piskoposu ile birlikte ileri atıldı. Türk sol kanadıyla merkez kuvvetleri arasında beliren bir boşluktan içeri daldı ve yeniçerilerin bulunduğu yere doğru ilerledi. Düşman, destek kuvvetler de alıyordu. Durum oldukça tehlikeliydi, çünkü hücum Türk ordugâhına yönelmişti. Bu durumda bazı kumandanlar II.Murad'a çekilmeyi tavsiye ettiler. Sultan Murad bu tavsiyeleri şiddetle reddetti ve son dakikaya kadar savaşta kalacağına yemin etti.

● Boş mızrak beklediğine kavuşuyor

Hunyadi Yanoş'un merkeze girmeye çalıştığını gören II.Murad, yeniçerilere yanlara açılmaları emrini verdi. Macaristan Kralı Ladislas'ın da içinde bulunduğu düşman birlikleri boşalan sahaya hızla dolunca, kendi ayaklarıyla çemberin içine girmiş oldular. Rumeli beylerbeyi de düşmanın sol kanadını bozmuştu. Şimdi hücum sırası yeniçerilerde idi. Yanlara açılıp ortalarına aldıkları düşmana doğru en fedekâr, en cüretli hücumu yaptılar. Türk kılıçları, bozdoğan, gürz ve baltaları şimşek gibi inip kalkıyor, Haçlı askerleri amansızca kırılıyordu. Bu sırada Timurtaş adındaki bir Türk askeri balta ile Ladislas'ın atının ayağını yaraladı. Yeniçeri yayabaşı **Koca Karaca Hızır Ağa** da yetişip kralın boynuna kılıcı indirdi.

Kralın kesilen başı, Segedin Antlaşması

Macar kahramanı ve kral naibi Hunyadi Yanoş'un çelik miğferinin II. Murad tarafından kılıç darbesiyle parçalanması (Hünernâme-Topkapı Sarayı Müzesi)

metninin asılı bulunduğu mızrağın yanındaki boş mızrağa geçirildi ve ibret olsun diye teşhir edildi.

Öte yandan Yanoş, dağılan kuvvetlerini toplayıp bir kere daha hücum etmek istedi ama, Haçlı ordusu can derdine düşmüştü ve kaçacak yer arıyordu. Gece saat 21.00'de savaş bitmiş, meydan düşman ölüleri ile dolmuş ve pek çok esir alınmıştı.

Hunyadi, küçük bir müfrezeyi yanına alıp, Karadeniz kıyısında kuzeye doğru kaçmaya başladı. O kadar hızlı kaçıyordu ki, peşine düşen **Davud Paşa** onu iki gün kovaladığı halde yakalayamadı.

Ölen Haçlılar arasında Kral **Ladislas'**dan başka Papa vekili **Kardinal Cesarini** ile **Grosovardin** piskoposu da bulunuyordu. Kralın 250 arabalık kıymetli eşyası Türkler'in elindeydi.

Türk ordusunun kaybı **1000 kişiden** azdı. Fakat şehitler arasında Anadolu Beylerbeyi **Karacabey** de bulunuyordu.

Dünyaya parmak ısırtan Varna İmha Savaşı, Türk askerinin ve Türk kumandanının çok parlak başarılarından biridir. Zaferin kazanılmasında II.Murad'ın başkumandanlığı birinci derecede rol oynamıştır (1444).

Varna Zaferi'yle, Balkanlar'daki Türk varlığı ve hâkimiyeti kesin şekilde kabul ettirilmiş, Lehistan-Macaristan ordusu kırılmıştı. Bu zafer, hem Türkler hem de Batılılar için tarihin en önemli olaylarından biridir. Bu zafer kazanılmasaydı belki Rumeli elden çıkacak, Anadolu'da isyanlar artacaktı. Yine bu zafer, Hristiyan dünyası için en büyük felâketlerden biri sayılmıştır.

Varna Savaşı'nda birçok şövalye esir alınmıştı. II.Murad bunlardan bazılarını Mısır Memlûk Sultanı'na armağan olarak gönderdi. Memlûk Sultanı Çakmak, **"Allah yardımcın olsun Osmanoğlu"** diye dua etti ve Türk zaferi Mısır'da da büyük çoşkularla kutlandı.

● II. Murad tekrar tahta çıkıyor

II.Murad Varna Savaşı'na padişah olarak değil, başkumandan olarak katılmıştı. Henüz 40 yaşındaydı. Ordu ve devletin ileri gelenleri, Sultan Murad'ın bu yaşta padişahlıktan ayrılmasını, tahtını bir çocuğa bırakmasını doğru bulmuyordu. Üstelik Varna Zaferi'nden sonra Rumeli'de tekrar tehlikeli gelişmeler görülüyordu: Hristiyan donanması Karadeniz'e çıkmış, Yanoş yeni kuvvetler toplayarak Rumeli'yi tekrar tehdit etmeye başlamış, Eflâk prensi Yerköyü ele geçirmişti. Bu durum karşısında veziriâzam Halil Paşa, II.Murad'ı Edirne'ye dâvet etti. Burada Sultan II.Mehmed, babasının elini öperek tahttan feragat ettiğini bildirdi. Bunun üzerine II. Murad tekrar tahtına oturdu ve II.Mehmed veliaht olarak Manisa'ya gönderildi.

● Avrupa devletleri Türkler'e karşı bir defa daha birleşiyor

Varna Zaferi'nden sonra, Macar ve Lehistan orduları yok edilmiş, Türkler üstünlüklerini ve Rumeli'de hâkim olduklarını göstermişlerdi ama, Eflâk'da, Arnavutluk'ta ve evvelce Bizans toprakları sayılan ve despotlar tarafından idare edilen Mora'da ayaklanmalar oluyordu. Bu durum, Varna'da uğradıkları yenilginin acısını henüz unutamayan Avrupalılar'a yeni bir Haçlı ordusu kurmayı düşündürdü. Bunu anlayan II.Murad vakit kaybetmeden Mora'ya yürüdü. Önemli merkezleri, askerin başında kılıç sallayarak ele geçirdi. Eflâk ve Arnavutluk'taki ayaklanmaları da bastırarak akıncılarını Mora Yarımadası'nın her tarafına yaydı. Bu durumda Bizans imparatoru bir kere daha Türkler'e bağlılığını bildirmek zorunda kaldı. Eflâk voyvodası **Vlad Drakul** da, Bizans imparatoru gibi Türkler'e yanaştı. Onun bu tavrına çok kızan eski müttefiki **Hunyadi Yanoş** ise onu öldürttü.

Osmanlılar'a karşı ayaklanan Arnavut Beyi **İskender** de Macar kralı ve Papa ile anlaşmış, Türk hisarlarını ele geçirmeye çalışıyordu.

II.Murad Arnavutluk üzerine yürüdü. Yanına, şimdi 15 yaşına gelmiş bulunan **Şehzade Mehmed'**i de almıştı.

Sultan II.Murad, İskender Bey'in ele geçirdiği hisarları geri aldı. Ama bu sırada Haçlıların tekrar toplandığını, Türkler'e karşı yeni bir ordu çıkarmaya hazırlandıklarını öğrendi.

Gerçekten, Macar ordularının başkumandanı Hunyadi Yanoş, dört yıl önce Varna'da uğradığı yenilginin acısını çıkarmak için yeni bir Haçlı ordusu kurmuştu.

II. Kosova Zaferi

Bu zaferden sonra Avrupa, Türkler'i Balkanlar'dan çıkaramayacağını anlamış ve 'Haçlı Seferleri' düzenlemekten vazgeçmiştir

Hunyadi Yanoş tarafından kurulan yeni Haçlı ordusunda, **Almanya, Lehistan, Macaristan** gibi büyük devletlerin birliklerinden başka **Ulah, Bohemya, Sicilya, Erdel, Çek, Boğdan, Slovak** ve **Sloven** alayları da vardı. Öldürttüğü Eflâk voyvodası **Vlad Drakul**'un yerini **Vladislav** almış ve o da **Yanoş**'un emrine girmişti.

Hunyadi Yanoş, 70 bin kişilik ordusu ile Peşte'den yürüyüşe geçti. Planına göre Sırbistan'ı işgal edecek, Belgrad-Kosova doğrultusunda ilerleyecekti. **II.Murad'**ın Arnavutluk'ta olduğunu biliyordu. Eğer hâlâ orada ise onu arkadan vurarak mahvedecek, değilse, Kosova Ovası'nda hazır bekleyecek, kendisine en uygun yerde meydan savaşına mecbur edecekti.

Fakat II.Murad süratle Sofya'ya gelmiş, burada bütün kuvvetlerini toplayarak asker sayısını 60 bine çıkarmıştı. Bu orduyu cebri bir yürüyüşe çıkardı ve Kosova'ya doğru ilerledi. Maksadı düşmandan önce davranmak ve nerede rastlarsa orada vurmak idi.

● Düşman 38 koldan saldırıyor

16 Ekim 1448 günü iki ordu Kosova Ovası'nda karşı karşıya geldi. Sultan Murad savaş sorumluluğunun Haçlılara ait olacağını belgelemek ve askerî durumunu öğrenmek amacıyla, Hunyadi Yanoş'a 8 kişilik bir heyet göndererek barış antlaşması teklif etti. Düşman, II.Murad'ın bu teklifine cevap bile vermedi. Bu durumda savaş kaçınılmazdı ve meydan savaşının başlaması bir saat meselesiydi.

17 Ekim sabahı Türkler tarafında davullar çalıyor, şehitlerin ruhuna fatihalar okunuyor ve ordu hücum emrini bekliyordu. Sağ kanatta Turhan Bey kumandasında Rumeli askeri, sol kanatta Anadolu beylerbeyi kumandasında Anadolu askeri vardı. **İshak, İsa** ve **Hızır beylerin** akıncıları her iki tarafa yetişebilecek bir yer tutmuşlardı. **II.Murad** her zaman olduğu gibi merkezde ve ileri hatta idi. Ortada hafif piyade Azebler vardı. Bunların gerisinde bir hendek ve sonra yere saplanmış kalkan ve mızraklardan oluşan ikinci bir engel bulunuyordu. Yeniçeriler sultanın önünde dizilmişlerdi.

Haçlı ordularının başkumandanı **Hunyadi Yanoş** idi. Sağ kanatta Macarlar ve Sicilyalılar, merkezde Ulahlar, sol kanatta Alman, Bohemyalı ve Transilvanyalı tüfekçiler vardı.

17 Ekim sabahı başlayan savaş ilk saatlerde hafif temaslarla devam etti. Öğleden sonra, ordusunu 38 kola ayıran Hunyadi Yanoş genel taarruza geçti, fakat sonuç alamadı. Türkler de bir sonuç alamadılar. Düşman askerlerinin hepsi zırhlı olduğu için kılıç ve ok işlemiyordu. Akşam karanlığı çökünce her iki taraf eski hatlarına çekildiler.

Yanoş, Türkler'in akşam karanlığından istifade ederek çekileceklerini zannediyor ve ona göre tertibat alıyordu. Fakat habercileri Türk ordusunun çekilmek niyetinde olmadığını, aksine ikinci bir hücuma hazırlandığını söylediler. Bunun üzerine Yanoş bir gece baskınına karar verdi ve bu baskını yaptı. Bu-

nu Türk ordugâhı önceden öğrenememiş ve gerçekten çok güç durumda kalmıştı. Fakat asla panik olmadı ve bu saldırı püskürtüldü.

Sabah olunca düşman sağ ve sol kanatlarını hücuma geçirdi. Sultan Murad, büyük kumandanlara has dehasıyla, mağlup oluyor ve çekiliyormuş gibi kanatları hafifçe geriye çekti. Bu çekilmeyi gören düşman zaferi kazanmakta olduğunu sanıp olanca gücüyle merkeze hücum etti. Merkez çekilemiyordu. İki saat sonra, bütün kuvvetleri merkezde toplanan düşman saldırısına devam ederken, Sultan Murad merkez kuvvetlerini de hafif hafif çekmeye başladı. Ama aynı anda sağ ve sol kanatları hücuma geçirterek düşmanı çembere aldı. Haçlılar ilerledikçe Türk ordusunun kanatları kapanıyor, çember daralıyordu. Çok çabuk gerçekleştirilen bu manevradan sonra düşman hatasını anlamış, ama geç kalmıştı. Şimdi her taraftan hücuma uğruyor ve kaçacak bir yer bulamıyordu. Az sonra düşmanda panik başladı. Hiçbiri ata binemiyor, yaya olarak ve birbirlerini çiğneyerek kaçmaya çalışıyor, perişan oluyordu. Yanoş, akşama doğru savaşın tamamen kaybedildiğini anlamış ve ordusunu bu durumda bırakıp kaçmıştı.

19 Ekim sabahı Haçlı ordugâhında sıkışıp kalan düşmanın kurduğu barikatlar aşılmış, direnenler imha edilmiş, direnmeyenler esir alınmıştı.

İki buçuk gün süren İkinci Kosova Savaşı da Türkler'in kesin zaferiyle sonuçlanınca, Avrupa Türkler'i Balkanlar'dan söküp atamayacağını iyice anladı.

Osmanlılar'a karşı girişilen bu Altıncı Haçlı seferinde de başarı elde edemeyen Hristiyan Avrupa, artık Haçlı seferleri düzenleyemeyecek, savunma durumuna geçecekti. **Hunyadi Yanoş** ise bu yenilgiden sonra bütün itibarını kaybederek tarih sahnesinden silinecekti.

● Sultan II. Murad'ın ölümü ve vasiyeti

Sultan II.Murad, Kosova zaferinden sonra, karışıklık çıkarmaya devam eden Arnavut Beyi **İskender**'in üzerine bir sefer-i hümâyûn daha yaptı. Ayaklanmayı bastırarak Edirne'ye döndü.

Veliaht Şahzade II.Mehmed 18 yaşına gelmişti. Sultan Murad onu, Dulkadıroğlu'nun kızı **Sitti Hatûn** ile evlendirdi. Edirne'de çok muhteşem bir düğün yapıldı. Düğünden bir süre sonra veliaht şehzade babasının elini öperek tekrar Manisa'ya gitti. Baba-oğul bir daha görüşemeyeceklerdi.

Otuz yılını savaş meydanlarında, zaferden zafere koşarak geçiren II.Murad yorgundu. Bir gün kır gezintisinden bitkin bir şekilde döndü. Öleceğini anlamıştı. Oğlu II.Mehmed'e verilmek üzere vasiyetini yazdı ve vezirlerine, beylerine ona itaat etmelerini söyledi. Üç gün yattı. Dördüncü gün oğluna haber gönderdiler.

Sultan Mehmed Edirne'ye geldiği zaman babası öleli onüç gün olmuştu. Fakat ölümü, II. Mehmed'in cülusuna kadar gizlenmişti.

Sultan II.Murad, 3 Şubat 1451 günü, 47 yaşında iken vefat etti.

Sultan II.Murad, oğlu Sultan II.Mehmed'e, vasiyet niteliğinde öğütlerde bulunmuştur, ama yazılı bir siyasî vasiyetnamesi yoktur. Yalnız, Saruhan vilayetinde bulunan malının üçte birinin ne şekilde harcanacağını belirten özel bir vasiyetnamesi vardı. Ayrıca, ölüm döşeğinde şunları söylemiştir:

"—Öldüğüm zaman beni Bursa'ya, camiin yakınındaki oğlum Alâeddin'in mezarının 3-4 arşın yakınına gömün. Mezarımın üzerine büyük hükümdarlar için yapılan gösterişli türbelerden birini yaptırmayın. Vücudumu doğrudan doğruya toprağa gömün ki, Cenab-ı Hakk'ın rahmetine işaret olan yağmur üstüme yağsın. Mezarımın etrafına dört duvar yapın ve hafızların oturmaları için kenarlarında oturma yerleri bulunsun. Yanıma evlât ve akrabadan kimseyi gömmeyin. Eğer Bursa'da ölmezsem, cenazemi oraya nakledin. Bu nakil bir perşembe günü olsun ki, gömme işi cuma günü yapılabilsin".

Sultan II.Mehmed (Fâtih) bu vasiyetnameyi uygulamıştır. Cenaze Bursa'ya getirilmiş ve Muradiye semtindeki türbesine gömülmüştür.

● Sultan II. Murad'ın eşleri ve çocukları

Sultan II.Murad'ı şahsen görmüş olan Burgonyalı **Bertrandon de Labruguiere** onu şöyle tarif ediyor: Biraz tıknaz vücutlu ve kısa boyludur. Tatar yüzlü, esmer benizli, biraz küçük gözlüdür. Elmacık kemikleri çıkık, sakalı değirmedir. Mehrametli, şefkatli ve âlicenaptır. Savaşı sevmezdi. Eğer o isteseydi müthiş askerî kuvvetini ve muazzam servetini savaş için harcasaydı, Hristiyanlık dünyasının büyük bir kısmını fethetmek onun için hiç de zor olmazdı.

Sultan II.Murad'ın dört eşi oldu. Bunların birincisi İsfendiyaroğlu'nun kızı **Hatice Hûma Hâtun'**dur (Fâtih'in annesi). İkincisi **Teke Beyi'**nin kız kardeşi, üçüncüsü Sırp kralının kız kardeşi **Mara,** dördüncüsü ise korsanlar tarafından esir edilmiş bir Fransız prensesi idi.

II.Murad'ın birinci oğlu **Ahmet Çelebi** Amasya valisi iken öldü. İkinci oğlu **Alâeddin,** Karamanlılar'la yapılan savaşta vuruldu. **Fatih Sultan Mehmed** üçüncü oğludur. Dördüncü oğlu **Ahmed Çelebi,** Fâtih tahta çıktığı sırada boğularak öldürüldü. **Orhan Çelebi** ve **Hasan Çelebi** küçükken öldüler. **Fatma Sultan** ve **Şehzade Sultan** adlarında iki de kızı vardır.

İçli bir şair, âlim denecek kadar bilgili, büyük bir imârcı, hattat, musikişinas, ama her şeyden önce büyük bir asker olan II.Murad'a halk, **"Koca Murad Gazi"** veya **"Koca Murad Bey"** derdi.

II.Murad'ın ölümünde Osmanlı İmparatorluğu

FÂTİH SULTAN MEHMED

Türk Dünyası üzerine doğan bilim ve sanat güneşiyle bütün dünyayı aydınlatarak "Yeni Çağ"ın kapılarını açan Ulu Hakan

II. Murad'ın ölüm haberi, Manisa'da bulunan oğlu II. Mehmed'e üç gün sonra ulaştı. Veziriâzam Çandarlı Halil Paşa, veliahta gizlice bir ulak göndermiş, en kısa zamanda Edirne'ye gelmesinin gerektiğini bildirmişti.

II. Mehmed hiç vakit kaybetmeden atına atladı ve **"Beni seven ardımdan gelsin"** diye yola düştü. Peykleri ve baltacılarıyla birlikte iki günde Gelibolu'ya ulaştı. Manisa'dan Gelibolu'ya iki günde katettiği yol 600 km.idi.

Gelibolu'da iki gün kalarak maiyetinden geri kalanları bekledi. Bu arada, kendisini hükümdar olarak karşılamak isteyen şehirlerin idare memurlarına ve halkına zaman kazandırmış oldu.

Halk, yeni padişahı selâmlamak için yollara dökülmüştü. Vezirler, beylerbeyleri, ulema, beyler ve ordu, Edirne'nin bir fersah uzağında, Sultan Murad tarafından yaptırılan bir çeşmenin yanında bekliyorlardı.

Yeni sultan görünür görünmez süvariler atlarından inerek önünde yere kapandılar. II. Mehmed karşılama töreninden sonra, büyük kalabalıkla beraber Edirne'ye doğru ilerledi. Şehre girerken yeni sultan da atından inmiş, halkın babası için hıçkırıklarla ağlayarak yaptığı saygı ve anma gösterisine o da katılmıştı.

Şehrin kapısından içeri girildiği zaman matem havası bitmiş, ağlamalar kesilmiş, onun yerini sevinç naraları almıştı. **II. Mehmed** bu gösteriler arasında saraya girdi. Tahta çıkış töreni ertesi gün yapılacaktı.

● Başlıya baş eğdiren, dizliye diz çöktüren hükümdar o olacaktı

Ertesi gün Edirne sarayında cülus töreni başladı. Yüksek rütbeli kumandanlar, beyler, ulema ve halk yerini almıştı. II. Mehmed bu muhteşem kalabalığın huzurunda hakanlık (imparatorluk) makamına geçti. Bu sırada, padişahın hemen yanında eski veziriâzamlardan ihtiyar **İbrahim Paşa** ile darüssaade ağası **Şehabettin Şahin** vardı. İbrahim Paşa artık devlet işlerinden ayrılmış emekli bir ihtiyar olduğu için, Şahin Paşa ise aynı zamanda mabeyinci sıfatiyle, bulundukları yeri almakta bir sakınca görmemişlerdi. Fakat Sultan Murad'ın veziriâzamı olan ve halen bu sıfatı kalkmamış bulunan **Halil Paşa** ile **İshak Paşa** uzakta kalmışlardı. Halil Paşa veziriâzam olarak bırakılacağından emin değildi. Çünkü II. Mehmed'in daha önce tahta çıkışına muhalefet etmiş, babasının tarafını tutmuştu.

Sultan Mehmed onların durumlarını farke-

FATİH SULTAN MEHMED
I. Mehmed (1432-1481)

derek, Halil Paşa'nın babası olan İbrahim Paşa'ya şöyle dedi:

"Vezirlerim niçin benden bu kadar uzak duruyorlar? Halil'e söyle, mutad olan yerinde dursun; İshak Paşa'ya gelince, ben ona, Anadolu valisi sıfatiyle, babamın mübarek nâşını Bursa'ya götürmek görevini veriyorum".

Böylece veziriâzamlıkta bırakıldığını anlayan **Halil Paşa** padişaha yaklaşarak elini öptü. İshak Paşa ise verilen görevi yerine getirmek için hazırlıklara başladı.

Yıl 1451, Şubatın 18'i idi. Osmanlı tahtına **II. Mehmed** çıkıyordu. Orta Çağı kapatıp Yeni Çağı açacak hükümdar o olacaktı. İstanbul'u fethederek Hz.Muhammed'in övgüsünü hak edecek büyük kumandan o olacaktı. Otuz yıllık saltanatı boyunca 2 imparatorluk,4 krallık, 6 prenslik ve 5 dükalık olmak üzere 17 devletin topraklarını fethedecek, Türk azamet ve şevketinin altın devrini başlatacak **ulu hakan** yine o olacaktı.

Şimdi 21 yaşındaydı. Güçlü, bilgili, azimli, çok yüksek fikirlerin sahibi, idealist bir hükümdar, bir başbuğ... Ana dilinden başka Arapça, Farsça, Latince, Rumca ve İbranice'yi iyi bilen, **"Avnî"** mahlası ile güzel şiirler yazan bir şair, ilim adamlarına sonsuz saygısı olan bir hükümdar...

Bu çağ açan başbuğu fizikî yapısiyle de tanımak gerekir: Orta boylu, kalın kemikli, geniş göğüslüydü. Vücudunun yukarı kısmı bacaklarından daha uzundu. Koyu siyah saçlı, güzel yüzlü, yay kaşlı, şahin gagası burunlu..

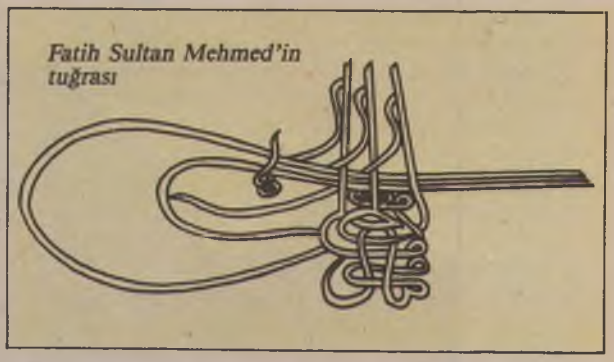
● Rakip bırakmıyor

Sultan II. Mehmed tahta çıktıktan sonra ilk iş olarak babasının üçüncü eşi olan prenses **Helen**'i Sırbistan'a yolladı. İleride saltanat iddiasında bulunabileceğini düşündüğü ve henüz emzik çağında olan **Şehzade Ahmed**'i doğdurttu. Şehzade Ahmed, Erdel prensesi **Mara**'dan doğmuştu.

Artık Sultan Mehmed'in saltanatta rakibi yoktu. Büyük emeline ulaşmak için rahat rahat hazırlanabilirdi.

II. Mehmed yeniden ve bu defa rakipsiz, alternatifsiz olarak tahta çıkınca, yabancı devletlerin kalabalık heyetler halindeki elçileri Edirne'ye gelmeye başladı. Bunlar hem yeni hükümdarı tebrik ediyor, hem de gelecek için tasavvurlarını anlamaya çalışıyorlardı.

II. Mehmed gelecek için tasavvurlarını, niyetlerini hiç kimseye belli etmedi. Önce Rumeli ve Anadolu'da güvenliği tam olarak sağlamalıydı. Onun için bütün elçilere çok iyi

Fatih Sultan Mehmed'in tuğrası

davrandı. Bizanslılar, İstanbul'da bulunan ve Osmanlı tahtına oturmak hakkının kendisinde olduğunu iddia eden **Orhan Çelebi**'yi, istedikleri tavizi koparmak için bir koz olarak kullanmak istediler. Orhan Çelebi'nin II. Murad'ın kardeşi olduğu söyleniyor, fakat hangi anadan doğduğu kesin olarak bilinmiyordu.

Bizanslılar **Orhan Çelebi**'nin masraflarını karşılamak için yılda 300 bin akçe istediler. Padişah bunu kabul etti. Ayrıca, Çorlu ve Marmara Ereğiisi'ne kadar olan bazı yerleri de Bizans'a bıraktı.

Sultan II. Mehmed Sırplar'la ve Macarlarla da barış anlaşması yaptı. Böylece batıdaki sınırlarda bir süre olay çıkmamasını sağlıyor, Bizans'ı yalnız bırakıyor, Anadolu'da güven duymadığı İbrahim Bey'i yola getirmek için zaman kazanmış oluyordu.

● Karamanoğlu durur mu?..

Osmanlılar'la rekabetten ve onlara gaile açmaktan bıkmayan Karaman Beyliği, Sultan II. Murad'ın öldüğünü ve II. Mehmed'in tahta çıktığını öğrenince de durumdan yararlanmak istemiş ve Osmanlılar'a ait bazı şehirlere saldırmıştı. Karamanoğlu İbrahim Bey, Germiyan, Aydın ve Menteşe'nin eski beylerinin hakiki veya düzmece ahfadını bu eyaletlere saldırtmış, kendisi de Alâiye'ye girmişti.

Sultan Mehmed İbrahim Bey'in bu hareketini haber alır almaz ikinci vezir İshak Paşa'yı huzura çağırdı ve şu emri verdi:

"Şu andan itibaren Anadolu beylerbeyisin ve Karamanoğlu İbrahim Bey'i tedibe memursun. Derhal yola çıkmalısın!".

Bu emirden sonra İshak Paşa'nın ardından kendisi de Anadolu'ya geçip, ordusunun başında Karaman Beyliği'ne doğru ilerledi. Fakat Akşehir'e geldiği zaman Karamanoğlu İbrahim Bey elçi göndererek tâbi olduğunu bildirdi. Ayrıca kızını Osmanlı sultanı ile evlendirmek istediğini bildiriyor, bir daha sınırı aşmayacağını taahhüt ediyordu.

SULTAN II. MEHMED'İN EDİRNE'DE TAHTA ÇIKIŞI
(Hünernâme-Topkapı Sarayı Müzesi)

İbrahim Bey'in bu teklifleri kabul edildi. Çünkü İstanbul'la ilgili asıl niyetini gerçekleştirebilmek için, karalarda ve denizlerde bütün komşuları ile barış içinde bulunması gerekiyordu.

● Behey akılsız Rumlar!

Sultan II. Mehmed'in Karaman Bey'i ile uğraştığını gören Bizans imparatoru Türkler'den daha fazla taviz koparmak için, kabul edilmez yeni taleplerde bulundu. Sultan Mehmed'in ordugâhına gönderdiği elçilerle, **Orhan Çelebi** için ödenecek tahsisatın geciktiğini, bu yüzden tayin olunan akçeyi iki kata çıkardıklarını, bu para hemen verilmezse Şehzade **Orhan Çelebi'**nin serbest bırakılacağını, silah ve donanma ile onu destekleyeceklerini söylediler.

Bu küstahlığa, Bizanslılar'a genellikle yumuşak davranan **Halil Paşa** bile şiddetli bir tepki gösterdi. Halil Paşa yaradılışı itibariyle yumuşak, genellikle anlaşma eğiliminde olan bir insandı. Hatta onun, Bizanslılar'dan çok ve değerli hediyeler aldığı, bu yüzden elçilere çok iyi muamele ettiği söylenirdi. Bütün divanın huzurunda Bizans elçilerine şöyle hitap etti:

"Behey akılsız Rumlar! Sizin hilekârlığınızı ve aldatıcı tasavvurlarınızı çoktan beri anlamış bulunuyorum. Merhum efendim ve metbuum İkinci Murad, vicdanının doğruluğundan ve ahlâkının yumuşaklığından dolayı size daima iyi davranır, iyilik etmek isterdi. Fakat yeni padişahım öyle değildir. Eğer Konstantiniyye onun fetih teşebbüslerinden kurtulabilirse, Allah'ın, fesâdlarınızı, hilelerinizi hâlâ affedebileceğini kabul ve tasdik edeceğim. Ey akılsızlar! Ahdnamenin henüz mürekkebi bile kurumamış olduğu halde, Anadolu'ya gelerek her zamanki sahte kahramanlıklarınızla bizi korkutmaya kalkıyorsunuz. Unutmayın ki biz tecrübesiz ve güçsüz çocuklar değiliz. Eğer yapmak istediğiniz şeye gücünüz yeterse yapınız! Orhan'ı Trakya hükümdarı ilan ediniz, Macarlar'ı yardıma çağırınız, sizden aldığımız vilayetleri geri almaya çalışınız! Fakat bilin ki asla başarıya ulaşamayacaksınız ve sonunda her şeyinizi kaybedeceksiniz. Ben bütün bunları efendimize anlatacağım. Onun vereceği karar ne pahasına olursa olsun yerine getirilecektir!..".

Halil Paşa böylece Rumlar'ı kaçınılmaz akıbetleriyle başbaşa bırakmış ve sultanın kutsal amacına hizmet için kendini adamış olduğunu gösteriyordu.

Fakat Sultan Mehmed, büyük bir kumandan olduğu kadar, usta bir diplomat idi. Asıl amacına ulaşmak için hissiyle değil, aklıyla hareket ediyordu. Bizans'ı daha bir süre oyalaması gerektiğini düşündü. Onun için elçilere iyi davrandı. Cevabını Edirne'ye döndükten sonra vereceğini söyledi. Hatta bazı hususları kabul edebileceğini bile ima etti.

Bizans elçilerini bu şekilde dostça davranarak geri yollayan Sultan Mehmed, Karaman seferinden dönüp Gelibolu'ya geldi. Gelibolu'da Orhan Çelebi için ayrılmış köylerin gelirine el koydurdu, buradaki Rumların kovulmasını emretti. Bu, daha Edirne'ye varmadan Bizans'a verilmiş bir cevap idi. İmparator, çok ihtiyatsız hareket ettiğini, hata ettiğini anlamıştı ama artık iş işten geçmişti. İmparatorun bu küstahlığı, sultanın haklılığını kuvvetlendirmekten ve kararını pekiştirmekten başka bir işe yaramayacaktı.

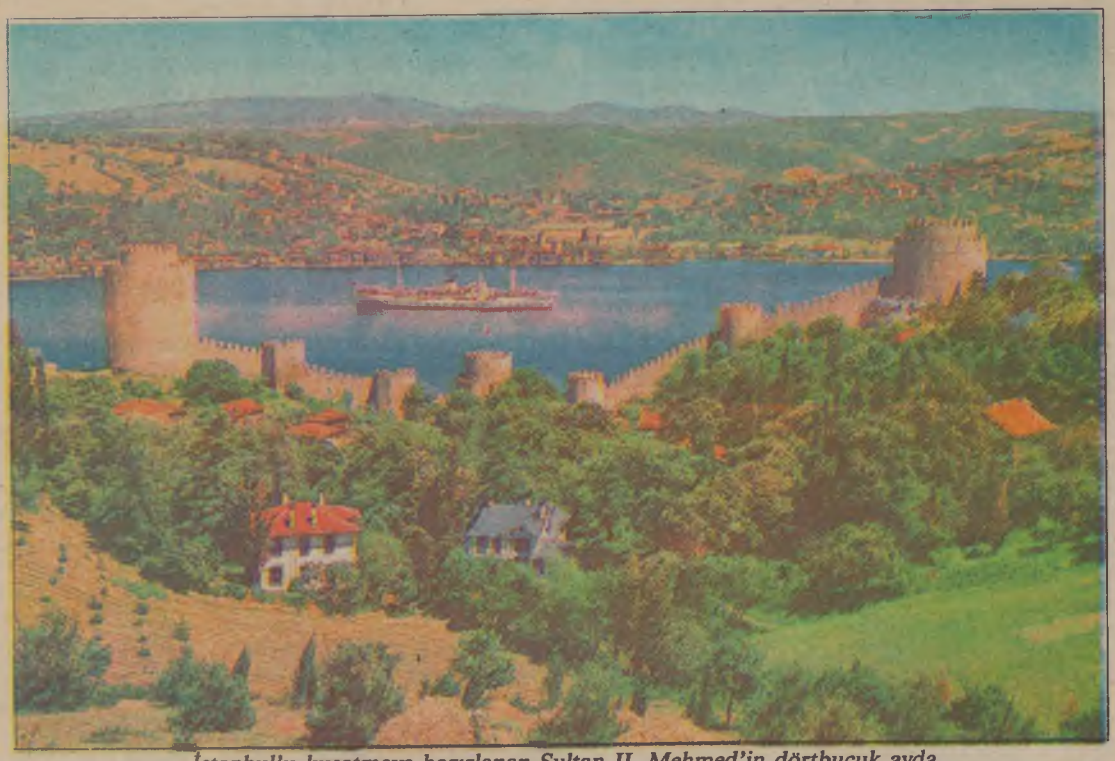
● İstanbul'a vurulan ilk Türk mührü: BOĞAZKESEN

Genç padişah artık niyetini gizlemiyordu. 1452 yılının başlarında Osmanlı ülkesinin her tarafına buyruklar gönderdi. Dülger, kireççi, duvarcı gibi yapı ustalarını davet etti. Büyük bir hisarın yapımı için her türlü araç ve gerecin hazırlanmasını emretti. Dedesi Yıldırım Bayezid'in 1395'te yaptırdığı **Güzelcehisar** (Anadolu Hisarı)'nın tam karşısına **Boğazkesen**'i (Rumeli Hisarı)'nı yaptıracaktı. Babası Murad Han Gazi'nin Rumeli'ye geçmesini engellemek için Bizans imparatoru kadırgaları ile bu mevkii tutmuştu. İki kıtaya hükmeden Türkler için Boğaz geçişinin tam olarak güven altına alınması şart olmuştu. Ayrıca, İstanbul'u fethetmeye karar verdiğine göre, Bizans'ın yardımına gelecek yabancı gemilere Boğaz geçidini kapamalıydı.

İstanbul'un dibinde, Boğaz'ın kıyısında bir hisar yapılacağını öğrenen Bizans imparatoru korkuya kapıldı. Fatih'in asıl amacını anlamıştı. Derhal en zeki ve ikna kabiliyeti olan elçilerini toplayarak Sultan Mehmed'e gönderdi. Bu elçilerle, Osmanlılar'a vermesi gereken ama bir süredir ödemediği vergiyi de yollamıştı.

● "Benim kılıcımın hükmettiği yerlere, imparatorunuzun hayalleri bile ulaşamaz!"

Bizans elçileri uzun uzun dil dökerek, pek çok sebep sayarak, bu hisarın yapılmasına gerek olmadığını sultana kabul ettirmeye,

İstanbul'u kuşatmaya hazırlanan Sultan II. Mehmed'in dörtbuçuk ayda yaptırdığı Rumeli Hisarı (Boğazkesen)'nın bugünkü görünüşü.

onu kararından caydırmaya çalıştılar. Bunun iki devlet arasındaki anlaşmalara aykırı ve tecavüz sayılacak bir hareket olduğunu söylediler. Uslûplarından hem rica ve gerekirse teminat vermek, Osmanlılar'a ödemekte oldukları yıllık vergiyi arttırmak, Orhan Çelebi için ödenek istemekten vazgeçmek gibi tavizler, hem de Hristyan dünyasını harekete geçirmek gibi tehditler vardı.

Bizans elçilerini dinleyen Sultan Mehmed onlara şu cevabı verdi:

"Ey Rum çelebileri, ben size karşı bir tecavüzde ve anlaşma hükümlerine aykırı bir davranışta bulunmuyorum. Maksadım, size zarar vermeyecek şekilde menfaatlerimi korumaktır. Taahhüdüne sadık kalmak, karşı tarafa zarar vermemek şartiyle insanların kendi menfaatlerini gözetmeleri herhalde haklı ve herkese müsaade olunan bir şeydir...

"Biliyorsunuz ki Avrupa ve Asya gibi iki ayrı kıtada hükmediyorum ve her iki kıtada muhaliflerim, muarızlarım çoktur. Kendi memleketimizi kendi isteğimizle hasımlarımıza bırakmak istemiyorsak, her yerde hazır ve nazır olmak, her iki kıtanın ihtiyaçlarını karşılamak, savunmalarını temin etmek zorundayız...

"İmparatorunuzla Macarlar ittifak edip babamın Rumeli'ye geçişine mani olmak istedikleri zaman güç durumda kaldığımızı unuttunuz mu? Kadırgalarınız Boğazı kapadı. Babam Murad Han Cenevizlilerden yardım istemeye mecbur oldu. Ben o vakit pek gençtim ve Edirne'de bulunuyordum. Türkler ve bütün Müslümanlar bu tavrınız karşısında dehşete kapıldılar. Siz ise o durumda bizi tahkire kalkıştınız... Babam Rumeli'nde bir hisar yaptırmaya daha o zaman yemin etmişti. İşte o yemini ben yerine getiriyorum...

"Denizlerine ve karalarına sahip olamayan bir hükümdar utanılacak durumlara düşer. Şikâyet ettiğiniz bu hisarı inşa edeceğim. Zaten yer bizim yerimizdir. Orası eskiden beri Asya'dan Avrupa'ya geçiş yolumuzdur. Barışın devamını istiyorsanız bu meseleye karışmazsınız. Şayet bizi geçiş hakkından mahrum etmek istiyorsanız o zaman iş değişir. Ama ahdinizi bilir ve bizim işlerimize karışmazsanız ben de barışı bozmam.. Şunu da iyi bilesiniz ki BENİM KILICIMIN HÜKMETTİĞİ YERLERE SİZİN İMPARATORUNUZUN HAYALLERİ BİLE ULAŞAMAZ!..".

Bundan sonra, Sultan Mehmed elçilerin

dönmelerine izin verdi. Bir daha benzer tekliflerle, tehditlerle gelecek elçilerin ülkelerine sağ dönemeyeceklerini de sözlerine ekledi.

● Vezirler taş taşıdılar ve...

Boğazkesen (Rumeli) Hisarı'nın temeli 21 Mart 1452'de atıldı. Padişah inşaata bizzat nezaret ediyor, işin başından ayrılmıyordu. Projeyi, sultanın tespit ettiği esaslara göre, Mimar Muslihiddin Ağa çizmişti. Buna göre, **'Mehmed'** ismindeki iki **M** harfinin bulunduğu yerde birer kule, **H** ve **D** harflerinin bulunduğu yerlerde ise istihkâmlar yapılacaktı. Vezirler taş taşıyarak usta ve işçileri teşvik ediyor, onları coşturuyorlardı.

O muhteşem hisarın yapımı dört buçuk ayda tamamlandı. Veziriâzam Halil Paşa, vezirlerden Zagnos ve Sarıca paşalar aç ayrı kulenin yapımını üzerlerine aldılar. Bu kuleler bugün de onların adlarıyla anılır.

II. Mehmed bu hisara **"Boğazkesen"** adını verdi, Boğazın en dar yerinde ve Anadolu Hisarı'nın karşısında olan bu hisarla gemilerin geçişi tam anlamı ile kontrol altına alınacaktı.

Rumeli Hisarı'nın Firuz Ağa kumandasında 400 asker bırakan Sultan II. Mehmed, 28 Ağustos 1452'de oradan ayrılarak İstanbul surları önüne geldi. Bu surların önünde üç gün üç gece kalarak gerekli keşifleri bizzat yaptı.

Tarihin akışını değiştiren büyük olay

İstanbul'un fethi

"İstanbul elbette fetholunacaktır. Ne güzel kumandandır o kumandan ve ne güzel askerlerdir o askerler".

Hz. Muhammed

Genç sultan, İstanbul kuşatmasını başlatmadan önce bütün tedbirleri alıyordu:

Bizans imparatorunun iki kardeşi Mora'da despot olarak bulunuyordu. Onların Bizans'a yardımlarını önlemek için II. Mehmed, ünlü akıncı Turhan Bey kumandasındaki birlikleri gönderdi. Bu birlikler Mora'nın gücünü kırdılar ve Bizans'a yardım edecek halleri kalmadı. Zaten yolları da tutulmuş bulunuyordu.

Onbeşinci yüzyılda İstanbul surları dünyanın en güçlü surlarıydı. Yüksekliği 17 metre, kalınlığı 4 metre olan bu surların önü su dolu hendeklerle çevriliydi. Hendeklerin genişliği 9, derinlikleri 18 metreyi aşıyordu. Kat kat yükselen surların üzerinde 30 kadar kule vardı ve bu kulelerin üzerleri kurşun kaplıydı. Türklerin hazırlıklarını yakından takip eden Bizans imparatoru surları baştan başa tamir ettirmiş, aşılmasını daha da güçleştirmişti.

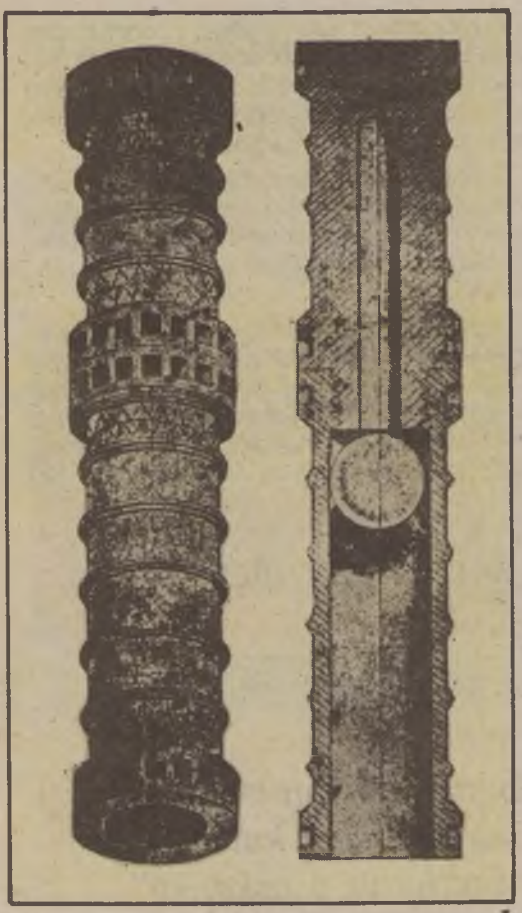
Türkler'in Edirne'den hareket ettiklerini ve İstanbul'a yaklaştıklarını gören Bizanslılar, Sarayburnu ile Haliç arasında kalın bir zincir gererek Haliç'i kapattılar. Bu kalın zincir yuvarlak dubalar üzerine oturtulmuştu ve Türk gemilerinin Haliç'e girmelerini önleyecekti.

● Büyük top

1 Şubat 1453. Sultan Mehmed **"Şahî"** adı verilen büyük topun İstanbul'a doğru yola çıkarılmasını emretti. Bir ejderi andıran bu topun çevresi 3 metreden fazla idi. Güllelerinin ağırlığı 1500 kiloyu buluyordu. Bir güllenin topa sürülmesi iki saatlik bir zaman alıyordu.

Şahî'yi 50 çift manda çekiyordu. Sağ yanında yürüyen 200 kişi ile sol yanında yürüyen 200 kişi topun kaymamasını sağlamaktaydılar. Nakliye hizmetlilerinin sayısı 1000 kişiden fazlaydı.

Topu getiren birliğin kumandanı Rumeli Beylerbeyi **Dayı Karaca Paşa** idi. Karaca Paşa topun geçeceği yolları, köprüleri tamir ettiriyor, Bizans'ın elinde kalmış olan İstanbul dışındaki son toprak parçalarını ele geçiriyor-

İstanbul'un fethine hazırlanan Fatih Sultan Mehmed'in döktürdüğü büyük tunç top (Londra Askerî Müzesi).

du. Marmara Ereğlisi, Bigados, Kumburgaz, Yeşilköy gibi yerler ele geçirilmiş, buralarda yaşayan halkın bir bölümü kaçıp İstanbul surlarının içine girmişlerdi. Onların Türk ordusunun heybetini anlatmaları Bizans'ın maneviyatını büsbütün sarsmıştı.

Büyük top İstanbul surlarının önüne gelmeden **Karaca Paşa** yolu açmış, güvenlik tedbirlerini almış ve sonra tekrar topun başına dönmüştü.

Öte yandan Sultan Mehmed de Edirne'den hareket etmiş ve üç gün sonra İstanbul önlerine gelmişti.

Şimdi, en büyük toplardan başka küçük toplar, mühimmat ve diğer silahlar, Maltepe çevresinde kurulan karargâha getirilmiş, uygun yerlere yerleştirilmişti. Karargâhta çok sıkı güvenlik tedbirleri alınmış bulunuyordu.

Türk ordusunun asker sayısı 100 bini aşıyordu. Tarihçiler Türk ordusunun sayısı hakkında değişik bilgiler veriyor (Hammer'e göre 250 bin, Venedikli Barbaro'ya göre 160 bin, Ducas'a göre 200 bin vb).

● Kuşatma başlıyor

6 Nisan 1453 Cuma günü, Sultan Mehmed bütün ordu ile birlikte Cuma namazını kıldıktan sonra kuşatmanın başlamasını emretti. Yanında hocaları olan ünlü bilginler vardı: **Akşemseddin, Akbıyık Dede, Molla Güranî, Molla Hüsrev** vb.

Birlikler Haliç'ten Marmara kıyılarına kadar yayıldılar ve kara surlarına 700-800 metre yaklaştılar.

Türk ordusunun başbuğu **Sultan Mehmed,** 15 bin kişilik yeniçeri birliği ile merkezde, Topkapı ile Edirnekapı arasında bulunuyordu. Sağ kanada Anadolu Beylerbeyi **İshak** ve vezir **Mahmut paşalar** kumanda ediyordu. Bunlar 50 bin kişilik Anadolu askeri ile Yedikule'den Topkapı'ya kadar uzanan bölgeyi tutmuşlardı. Sol kanada Rumeli Beylerbeyi Karaca Paşa kumanda ediyordu. 50 bin kişilik Rumeli askeriyle Edirnekapı'dan Tekfur Sarayı'na kadar olan yeri tutmuştu. Zağnos Paşa bugün Beyoğlu denilen ve o zamanlar boş bulunan tepeleri tutuyor, böylece Galata'daki Cenevizliler'in kalelerinden çıkmalarını ve Bizans'ı desteklemelerini önlüyordu.

Kuşatma harekâtı tamamlandıktan sonra Sultan Mehmed, vezir **Mahmud Paşa**'yı elçi olarak Bizans imparatoruna gönderdi. Mahmud Paşa, Bizans imparatoruna şehrin kuşatıldığını, Türk ordusunun çok kuvvetli, sultanın azimli olduğunu, imparatorun İstanbul'u teslim etmekten başka çaresi olmadığını bildirdi. Bu takdirde halkın canına ve malına dokunulmayacak, kan dökülmeyecekti.

İmparator teslim olmayı kabul etmedi ve bu suretle savaşın sorumluluğunu üzerine almış oldu.

● Bizans Ordusu

İstanbul'u savunan kuvvetler hakkında kesin bilgi yoktur. Fakat Hristiyan âleminden ünlü kumandanların emrinde gelen birliklerin az olmadığı, Bizans'ın da bütün kuvvetlerini surların içinde topladığı bilinmektedir.

Bizanslılar Sarayburnu'na, Kızkulesi'ne, Marmara kıyısına ve surlara çok sayıda top yerleştirmişlerdi. Fakat bu topların menzili Türk toplarına göre kısa kalıyordu. Ayrıca mazgalların gerisinde ve kulelerde **"Rum ateşi"**ni kullanmaya yarayan âletler vardı.

Barut, neft yağı ve kükürt ile yapılan Rum ateşi (Gregois) önemli bir silâh idi.

Haliç'i kapatan zincirin gerisinde Bizans'a ait 14 savaş gemisi vardı (Bazı Avrupalı tarihçiler bu savaş gemilerinin sayısını 26 olarak bildirirler). O tarihte İstanbul nüfusunun 200 binden fazla olduğu, bütün halkın imparatorun emrinde savaşa iştirak ettiği de bilinmektedir.

Bizans'ın yiyecek, silâh, mühimmat vb. bakımlardan sıkıntısı yoktu. Türkler'in kuşatmaya girişeceklerini anladıkları için depolarını erzakla doldurmuşlardı.

● Haliç'i kapatan zincir

Bizans imparatoruna elçi olarak gönderilen **Vezir Mahmud Paşa,** imparator Konstantin'in teslim olmayı reddettiğini bildirince, Sultan Mehmed hücum emrini verdi ve Türk topları ilk gülleleri İstanbul üzerine yağdırmaya başladılar.

İlk atışlardan sonra büyük toplar Sultan Mehmed'in Maltepe'deki karargâhının çevresine yerleştirildi. Surların o taraftaki kapısına o zamandan beri **Topkapı** denmektedir.

Büyük toplar 11 Nisanda yerleştirilmişti. Şehrin bütün surlar boyunca bombardımanına ise 12 Nisanda başlandı. Topçu ateşlerine Sultan Mehmed çok defa bizzat kumanda ediyordu.

İstanbul surlarına top atışları başladığı gün Türk donanması bugünkü Dolmabahçe önlerinde toplandı. O yıllarda Dolmabahçe'nin bulunduğu yer geniş bir koy halinde idi. Donanmanın başında bulunan **Baltaoğlu Süleyman Bey,** Dolmabahçe önlerine gelmeden önce İstanbul'un yakınındaki **Prens Adaları'**nın büyüklerini **(Büyükada, Heybeli, Kınalı ve Burgaz** adalarını) kolayca fethetmişti.

Türk donanması Haliç'i kapatan zinciri kırmak için harekete geçti. Fakat Bizanslılar en güçlü gemilerinden dokuzunu çok iyi şekilde silahlandırıp zincirin gerisine yerleştirmiş bulunuyorlardı. Bunların ardında da başka gemiler vardı. Onun için zincir kırılamadı.

Aynı gün Türk ordusu surlara tırmanma teşebbüsünde bulundu. Çok şiddetli geçen bu ilk hücum **Cenevizli Giustiniani'**nin ve Bizans askerlerinin karşı koyuşu ile sonuçsuz kaldı. Bunun üzerine Sultan Mehmed şehre girebilmek için surların daha bir süre dövülmesi ve gedikler açılması gerektiğine kanaat getirdi.

Bizans'ın son imparatoru
Konstantin Dragazes Paleologos

● Ceneviz filosu

20 Nisan günü beş büyük geminin Bizans'a yardım getirdikleri görüldü. Bunların dördü Cenevizliler'e, biri Bizans'a aitti. Bu filonun zinciri aşarak Haliç'e geçmelerine engel olmak için Süleyman Bey 18 gemilik bir filo ile Beşiktaş önlerinden harekete geçti. Borda düzeninde ilerleyerek Sarayburnu ile Galata kıyısı arasında düşman gemilerine hücum etti. Düşman gemileri çok büyük ve yüksekti. Türk gemileri ise küçük yapılı idi. Beş gemi yanyana Sarayburnu açıklarına girdiler. Çok müsait esen bir lodos bu gemilerin yelkenlerini dolduruyor, deniz akıntısı da Haliç yönüne gitmelerini kolaylaştırıyordu. Türk gemileri ise rüzgâra karşı yol alıyor ve ancak kürek kuvvetiyle ilerleyebiliyorlardı. Akıntıya karşı kürek çekmelerine rağmen Türk gemileri düşman gemilerine yetişti. Borda bordaya geldikleri zaman şiddetli bir vuruşma başladı. Düşman gemilerindeki savaşçı askerler çanaklıklara ve direklere çıkarak savaşıyor, suda yanan ve söndürülemeyen Rum ateşi kullanıyorlardı. Baltaoğlu Süleyman Bey'in kumanda ettiği amiral gemisi Rum teknesine baştan bindirip mahmuzladı. Levendler düşman gemisine atlayıp vuruşmaya başladılar. Bu durumda Latinler'in ve Bizanslılar'ın savaşı kazanmalarına imkân yoktu. Fakat birden şiddetlenen rüzgâr Rum ve Latin gemilerini Haliç'e sürükledi ve Türk gemileriyle aralarındaki mesafe açıldı. Bu,

savaşın seyrini değiştirdi. Haliç ağzına gelen büyük teknelere Bizanslılar zinciri açıp giriş verdiler ve onları kurtardılar.

Sultan Mehmed kıyıdan çarpışmaları takip ediyordu. Bir ara gemiler padişahın bulunduğu kıyıya çok yaklaştılar. O sırada kendisini tutamayan sultan atını denize sürerek kaftanının etekleri ıslanıncaya kadar ilerledi ve Süleyman Bey'e haykırarak emirler verdi. Bu hareketi surlar üzerinden seyreden Rumlar hayretler içinde kaldılar. Sultanın azmini anlamış, kararlılığını öğrenmiş oluyorlardı.

Süleyman Bey'in düşman gemilerini durduramamış olmasını sultan mazur görmedi. Onu derhal derya kaptanlığından azletti ve yerine **Çalıbeyoğlu Hamza Bey'**i tayin etti.

● Hristiyan donanması alarma geçiyor

Türkler'in İstanbul kuşatması başlar başlamaz, Papa, yardıma koşmaları için Hristiyan dünyasını sıkıştırmaya başlamıştı ve büyük bir Haçlı donanması toplamaya çalışıyordu. O devirde dünyanın en kudretli donanmasına sahip olan Venedikliler de bu donanmaya katılırsa Türk donanması güç durumda kalabilirdi.

Öte yandan, Haçlılar, Macaristan'ın öncülüğünde bir kara ordusunu da harekete geçirebilirlerdi. Bu orduyu karşılamak için İstanbul kuşatmasını kaldırmak gerekirdi ve bu da Bizans'ın kurtulması demek olurdu.

Veziriâzam Çandarlı Halil Paşa, işte bu ihtimalleri düşünerek, kuşatmayı kaldırması için Sultan Mehmed'i ikna etmeye çalışıyordu. Ona göre Bizans'ın ağır bir vergiye bağlanması yeterliydi. Zaten, her tarafı Türk topraklarıyla çevrili, Marmara'daki adaları da yitirmiş olduğuna göre, artık hiçbir tehlike arzetmiyordu.

Sultan Mehmed, Halil Paşa'nın kuşatmayı kaldırma teklifini kesin olarak ve sert bir şekilde reddetti.

Karadan yürüyen gemiler

Bir sabah ferman ile uyandık İstanbul kıyılarında
Bir sabah duyuldu Sultan Mehmet:
Gemilerin karadan yüzdürülsün!
Dağlar taşlar inledi: Emret!

F.H.Dağlarca

Liman önünde yapılan deniz savaşında Türk gemilerine kapalı olan Haliç'e düşman gemilerinin girmiş olması, sultanın canını çok sıkmış, ama daha bu savaş sırasında gemilerini Haliç'e geçirmek için dâhiyane bir plan yapmıştı.

21 Nisan günü kara sularına yöneltilen bombardımanla Topkapı civarındaki dış surda büyük bir gedik açıldı. Bizans bu gediği vaktinde kapatamamış, büyük bir paniğe kapılmış bulunuyordu. Fakat padişah ortalıkta yoktu.

Padişah başka bir yerde idi. O, Kasımpaşa sırtlarından, Haliç tarafındaki surların yakınına demirleyen Latin ve Rum gemilerine de gülle yağdırmaya başlamıştı. Bunu, bizzat tarif ederek döktürdüğü yeni bir topun aşırtma atışlarıyla yapıyordu. Bu icad, halen kullanılmakta olan havan topunun ilk örneği idi.

Bizanslılar'ın dikkati Topkapı civarında açılan gediğe çevrilirken ve onlar bu gedikten Türkler'in her an hücuma geçmesini beklerken, Sultan Mehmed, o güne kadar hiçbir kumandanın akıl edemediği bir projesini gerçekleştiriyordu: **Sultan o gece Türk gemilerini karadan yürüterek Haliç'e indiriyordu!**

Gece yarısı Türk donanmasındaki 67 parça gemi teker teker karaya çıkarıldı. Bugünkü Dolmabahçe ile Dolapdere-Kasımpaşa arası düzenlenmiş, gemiler ray gibi kızaklar üzerinde karadan yürütülmüştü (Başka bir rivayete göre de yağlı kızaklar üzerinden kay-

dırılan gemiler beşiklere oturtulmuştu. Beşiklar makara ve tekerleklerle hareket ediyor, binlerce asker ile öküz ve mandalar tarafından çekiliyordu.)

Ertesi sabah, gün doğmadan önce son gemi de Haliç sularına inmişti! Bizanslılar gözlerine inanamamış, şaşırıp kalmışlardı. Çünkü Haliç'i kapatan zincir yerinden oynamamıştı.

Başarı ile tamamlanan bu harekâtın planı, bu dâhiyane buluş, tamamiyle II. Mehmed'e aittir.

Gemilerin karadan yürütülerek Haliç'e indirilmesi kuşatmanın seyrini değiştirmişti. Şimdi Bizans ve Latin donanması iki taraftan sıkıştırılmış, kıpırdayamaz hale getirilmişti. Artık, daha zayıf olan Haliç surları da topa tutulabilecekti. Bizans,kuvvetlerinin bir bölümünü Haliç surlarına nakledeceği için kara surlarının savunması zayıflayacaktı. Bizans'a gizli gizli yardım etmeye çalışan Galata Cenevizlileri de göz hapsinde, kontrol altında tutulacaktı.

● Türk gemilerini yakmak istediler ama...

24 Nisan günü Bizanslılar, Haliç'e çıkan Türk gemilerini yakmak için hazırladıkları bir planı uygulamaya teşebbüs ettiler. Suda dahi sönmeyen 'Rum ateşi'ni kullanarak baskın yaptılar, fakat bir başarı elde edemediler. Baskını gerçekleştirmeye çalışan **Giustiniani'**nin gemisi büyük bir gülle ile parça parça oldu. Mürettebat suya düşüp boğuldu.

Bu arada Sultan Mehmed, çok cesaret isteyen başka bir teşebbüste daha bulundu. Bir gün içinde Haliç'e bir köprü kurduruverdi. İstihkâm birlikleri köprüyü yapmak için binden fazla fıçıyı ve sandalı demir çengellerle birbirine tutturmuş, üzerine kalaslar döşemişlerdi. 380 metre uzunluğundaki bu köprüden yanyana beş asker geçebiliyordu.

Türk askerleri iki kıyı arasında artık rahatça gidip gelebileceklerdi. Gemilerin bir kısmı bu köprünün sol yanına çekildi. Kenarlara toplar yerleştirildi. Surların en zayıf noktaları bu tarafta olduğu için köprüden yapılan atışlar çok etkili oluyordu.

Türkler'in, donanmanın bir kısmını Haliç'e çıkarmaları ve bir de köprü yapmaları, Bizans'ı çok telaşlandırmaya başlamıştı. Köprüyü ve gemileri yakmak için tekrar teşebbüse geçtiler. Bu işi bu defa Venedikli bir gemici üstlendi. Bol miktarda Rum ateşi ve başka yanıcı maddeler alarak, seçme askerlerle geceleyin köprüye yanaştı. Fakat Türkler böyle bir teşebbüsü her zaman bekledikleri için uyanık ve nöbetteydiler. 28 Nisan gecesi sabaha doğru sessizce harekete geçen düşman gemileri Kasımpaşa önüne gelince, kıyıya yerleştirilmiş Türk topları gürlemeye başladı. İkinci atışta en önde bulunan Venedikli kaptanın gemisi batırıldı. Kaptan ve 150 mürettebat suda boğuldular. Geri kalan gemiler de kaçıp gitmek zorunda kaldılar.

Bu ikinci teşebbüsün de başarısızlıkla sonuçlandığını gören Bizanslılar büyük bir öfkeye kapıldılar. Ellerinde tutsak bulunan **260 Türk'ü hisarlara çıkarıp boğazladılar ve kesik başlarını kale mazgallarına attılar.** Bu hareketleriyle Türkler'in moralini bozacaklarını sanıyorlardı. Oysa hınçlarını arttırdılar, fetih azmini daha da güçlendirmeye sebep oldular.

Bizans imparatoru Konstantin durumunun ümitsiz olduğunu anlamaya başladı. Onun için **II. Mehmed'**e başvurarak barış anlaşması kaydiyle, sultanın kararlaştıracağı en ağır vergiyi vermeye, hatta Bizans'taki güvenlik kuvvetlerinin Türkler tarafından tayinine bile razı oluyordu.

Fakat kuşatmadan hemen sonra ve hücumdan evvel yapılan teslim çağrısına uymayan Bizans imparatoruna, bu defa Türk hakanı red cevabı vererek şöyle dedi:

—"Ya ben Bizans'ı alırım, ya Bizans beni!.."

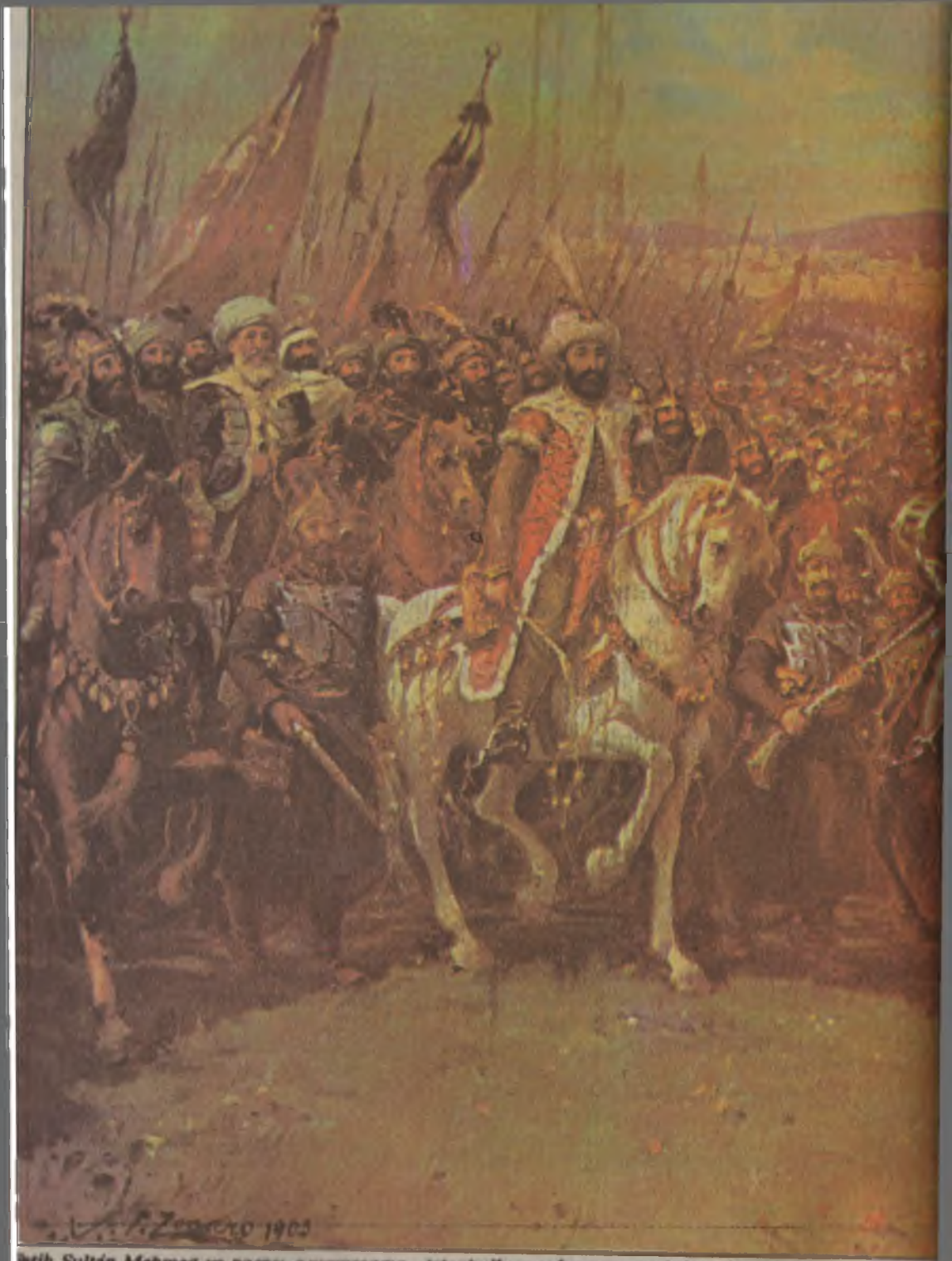
Padişahın kuşatmayı kaldırmaya, İstanbul'u almaktan vazgeçmeye hiç niyeti yoktu.

● Yeraltı savaşı

Sultan Mehmed İstanbul kuşatmasında hemen hemen hergün bir taktik uyguluyor ve Bizanslılar'ı şaşkına çeviriyordu.

Sultan, Eğrikapı tarafındaki surların 600 metre kadar uzağından bir tünel (lağım) kazdırmaya başladı. Bu tünel oldukça derin ve geniş olarak kazılıyordu. Çalışmalar hızlı bir şekilde devam etti. Hendeklerin ve surların altından geçerek şehrin içine doğru ilerlemeye başladı. Fakat yer altındaki kayaların kırılması ve kazma sesleri yankı yaptı. Toprağın derinliğinden gelen bu sesleri duyan Bizanslılar tünel kazıldığını anladılar ve derhal başka bir tünel kazmaya başladılar. Sonunda iki tarafın tünelleri karşılaştı ve yer altında zorlu bir vuruşma başladı. Bizanslılar Türkler'in kullandıkları direkleri ve destekleri ateşe verdiler. Bu da tünelin çökmesine, iki tarafın tünneldeki askerlerinin ölmesine sebep oldu.

Tünelden şehre girme teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanmıştı ama, Bizanslılar'ın korkusu artmıştı. Türkler gemileri karadan

Fatih Sultan Mehmed ve hocası Akşemseddin İstanbul'un surlarını açacak büyük toplarla Edirne'den İstanbul'a doğru ilerliyorlar (Ressam Fausto Zonaro'nun 19.yüzyılda yaptığı tablo).

yürütüyor, denize köprü kuruyor, yer altından yollar açıyorlardı. Şehrin neresini nasıl savunacaklarını bilemez oldular.

● Yürüyen kuleler

Deniz üstüne kurulan köprü, toprak altına açılan yol şaşkınlıklarını devam ettirirken, Bizanslılar Sultan Mehmed'in yeni bir teknik buluşu ile dehşete düştüler.

Türk hakanı bir gece dört saat içinde, tekerlekler üzerinde hareket eden büyük bir kule yaptırmıştı. Yüzlerce mühendis, usta ve işçinin çalışmasiyle meydana getirilen bu kule, İstanbul surlarından daha yüksekti. Altına büyük makaralar konulduğu için kolaylıkla hareket edebiliyordu. Bir şehir halkının bir ayda yapamayacağı bu büyük kulenin dört saatte yapılmış olmasını yabancı tarihçiler takdirle, hayranlıkla yazmaktadırlar.

Yürüyen kulenin çatısı iki kat deve, manda ve öküz derisiyle kaplanmıştı. Ateşe karşı dayanıklılığı artsın diye de boşluklar toprakla doldurulmuştu. İçten ve dıştan yapılan merdivenlerle üst kata çıkılmaktaydı. Alt katlarındaki büyük pencerelere toplar yerleştirilmişti. Mancınıklar, yanıcı maddeleri atacak aletler ile, inip kalkan köprüleri de vardı. Bu köprüler, surun üzerine uzatılıp geçişi, atlamayı sağlamak içindi. Ayrıca yine bu kuleden kütük, ağaç, toprak atılarak kale önündeki hendekler dolduruluyordu.

Kulenin arka kısmında, 600 metre uzunluğunda üstü kapalı bir yol yapılmıştı. Askerler kuleye bu yoldan geliyorlardı.

Yürüyen kulelerin sayısı arttırıldı. Buralardaki Türk askerleriyle surları savunanlar arasında çok şiddetli bir savaş oldu. Kuleden top atışlarıyla Topkapı surlarının bir bölümü yıkıldı. O gün çatışma akşam karanlığına kadar sürdü. Fakat gece olunca Bizans Rum ateşi ile büyük kuleyi yakmayı başardılar.

İlk kule yakılmasına rağmen beklenen işi görmüş, surların gedikleri bu yüzden artmaya başlamıştı. Sonraki günlerde birkaç kule daha yapıldı ve düşmanın direnişi iyice zayıflatıldı. Artık bombardıman aralıksız devam ediyordu.

● Sona yaklaşırken

İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesinin artık gün meselesi, saat meselesi olduğunu herkes anlıyordu. Şehir hem Haliç, hem Marmara tarafından gemilerle çevrilmiş, surlar kuşatılmıştı. Bizanslılar surlarda açılan gedikleri kapama işini zamanında yapamıyor, taş ve tuğla ile örmek yerine duvarları kum torbaları, ağaçlar ve çalılarla kapamaya çalışıyorlardı.

Bizans'ın son demlerini yaşadığını gören padişah, 23 Mayıs günü imparatora bir elçi gönderdi. Tekrar teslim olmasını istiyordu. Çünkü şehir umumi bir hücumla zaptedilirse büyük hasara uğrayabilir, daha çok kan dökülebilirdi.

Elçi olarak gelen **İsfendiyaroğlu'**nu imparator törenle kabul etti. İmparator ve İsfendiyaroğlu eskiden tanışıyorlardı.

Türk elçisi Bizans imparatoruna padişahın şartlarını bildirdi. Buna göre, şehir daha fazla kan dökülmeden teslim edilirse, imparatora Mora despotluğu verilecekti. İmparator maiyeti ve hazineleriyle çıkıp gidebilecek, halktan isteyenler de yine bütün eşyaları ve paralarıyla onu takip edebilecek veya başka bir yere gidebileceklerdi. Şehirde kalanların ise canlarına ve mallarına dokunulmayacaktı.

İmparator, Türk hakanının bu son çağrısı üzerine savaş meclisini topladı.

Galata Cenevizlileri ve Venedikliler şehrin düşeceğine hâlâ inanmıyorlardı. Bu durum imparatoru biraz ümitlendirmişti. Çünkü Haçlılar'ın yardımından da ümidini kesmiş değildi. Onun için imparator Türk elçisine şu cevabı verdi:

"Padişah barış yaparak atalarının gösterdiği örneğe uymak ve barışı devam ettirmek fikrinde ise, bundan dolayı Tanrı'ya şükrederim. Konstantiniyye'yi kuşatanların hiçbiri uzun süre saltanat sürmedi. Sultan Mehmed şehrin teslimini değil, ancak vergi isteyebilir".

İmparatorun bu cevabından sonra Sultan Mehmed'in şehri zorla almaktan başka yapacak bir şeyi kalmıyordu.

● Macarlar tehdit ediyor

Bizanslılar'ın son teslim çağrısını reddetmelerinden üç gün sonra, Türk karargâhına bir Macar elçilik heyeti geldi. Elçiler, yeni tahta çıkan Macar kralı V.Ladislas adına geliyorlardı. Bunlar, kuşatma kaldırılmazsa Macar ordusunun harekete geçmeye kararlı olduğunu söylüyor, ayrıca bir Haçlı donanmasının yola çıkarıldığını bildiriyorlardı.

Sultan Mehmed bu tehdide bir cevap bile vermedi. Sadece eliyle Türk toplarını göstermekle yetindi.

Türk hakanı ertesi gün savaş meclisini topladı. Bu meclis, kuşatmanın devamı veya kaldırılması için kesin karar alacaktı. Sultan, fethe kadar çarpışmaya taraftardı. Akşemseddin, Molla Güranî, Molla Hüsrev ve

Zağnos Paşa onun görüşünde idiler. Vezir-âzam Candarlı Halil Paşa ile bazı paşalar ise kuşatmanın kaldırılmasından yana olduklarını ifade ettiler. Bunlara göre, Avrupa'dan yardım kuvvetleri gelirse Türk ordusu iki ateş arasında kalacaktı. İstanbul zaptedilse bile Hristiyan Avrupa böyle bir şehri Türkler'in elinde bırakmayacaktı. Bu ise devletin geleceğini, varlığını tehdit eden bir gelişmeye yol açardı.

Fakat Sultan Mehmed kesin kararlıydı. Halil Paşa'nın endişelerini yersiz buldu. Kuşatma şehir alınıncaya kadar devam edecekti. O gün, büyük hücumun yapılacağı gün de kararlaştırıldı. Habercilerle subaylara iki gün sonra, yani 29 Mayıs'ta genel hücuma geçileceği duyuruldu.

Bundan sonra yoğun bir hazırlık başladı. Padişah beyaz atına binerek sur boyunca askeri teftiş ediyor, gerekli emirleri veriyor, gayret arttırıcı sözler söylüyordu.

● Mum donanması

28 Mayıs gecesi İstanbul'un çevresi ışıl ışıldı. Türkler son hücumdan önce ateş ve ışık şenliği yapıyorlardı. Bu, Türkler'in Hunlar zamanından beri yapageldikleri bir geleneği idi. Marmara'dan Haliç'e kadar kuşatma hattı boyunca, fenerler, meşâleler, mumlar, kandiller, öbek öbek ateşler yakılmıştı. Boğaziçi kıyılarında ve Galata tepelerinde bulunan çadırlar ve Türk donanmasının bütün gemileri de ışıl ışıldı.

Ordu coşku içindeydi. Her yandan neşeli haykırışlar, zaman zaman da tekbir sesleri duyuluyordu.

Bizanslılar bu şenliği, ateş ve ışık çemberini hüzünle seyrettiler. Şehrin içi kedere boğuldu. Yüreklerine korku doldu.

Gece yarısı olunca mum donanması sona erdi. Işıkların hepsi söndü ve bu defa etrafı zifiri bir karanlık kapladı. Büyük ve son hücum için askerler istirahate çekilmişti.

O sırada İstanbul'un üzerine iri yağmur damlaları düşmeye başladı.

● Borular çalınca silâh elde, ileri!

Aynı gece Sultan Mehmed, vezirlerini, büyük ve küçük rütbeli subaylarını topladı ve onlara özlü, heyecanlı bir nutuk söyledi. Genç padişah o güne kadar gösterilen gayretten, fedakârlıktan memnundu. Önce bunu dile getirerek şöyle dedi:

"Sizi buraya, cesaretinizi bir kat daha arttırmak için toplamış değilim. Siz cesaretinizi gösterdiniz. Şiddet ve faaliyetinizi askerinize gereği kadar aşıladınız. Benim bu konuşmamdaki gaye, zaferle sonuçlanacak hücum vesiyesiyle ebedî şan ve şerefin sizi beklediğini hatırlatmaktır..."

"Bu güzel belde her türlü servet ve sâman ile doludur. İmparatorun, zadegânın ve servet sahibi diğer zevatın sarayları ile doludur."

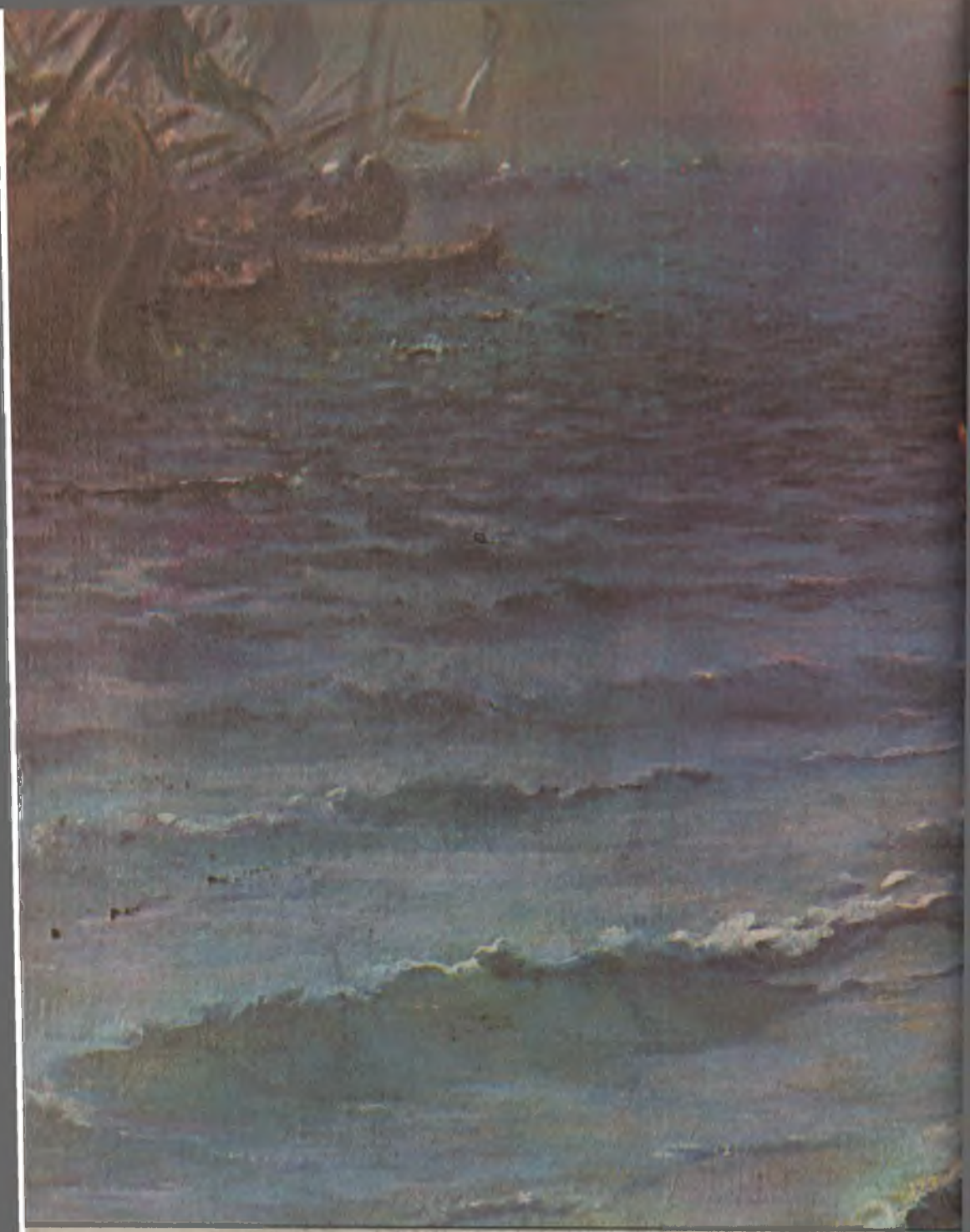
"Bugün size, kalabalık ve çok büyük olan bu şehri hediye ediyorum. Bu, eski Roma'nın başkenti olup, güzellik, zenginlik ve şerefin doruğuna ulaşmış ve adeta dünyanın merkezi olmuş bir şehirdir. Bunu size bahşediyorum. Orada siz de servet ve saadet bulacaksınız... Fakat en büyük menfaat, dünyanın en ünlü beldesini zaptetmek, fethetmek olacaktır. O belde ki nice zamandan beri karşımıza hırsla, şiddetle çıkmış, bize zarar vermeye çalışmıştır. Böyle bir zaferden daha ulvî bir şeref ve saadet var mıdır? İstanbul'un alınması bize ebediyyen güven verecek, bütün Yunanistan'ın kapılarını açacaktır... Bu beldenin görünüşteki azametine, kudretine aldanarak zaptedilmesinin güç olduğunu sanmayınız. Sizin hücumunuza mukavemet edemeyecektir. Şu dolmuş hendeklere, şu delik deşik olmuş surlara bakın. Tunç topların açtığı şu üç delikten, yalnız hafif piyadelerimiz değil, en ağır süvarilerimiz bile geçebilecektir. Şimdi önümüze serilen yol, bir koşu meydanı gibi dümdüzdür..."

"Parlak bir savaş için birbirinizi teşvik ediniz. Hatırlayınız ki parlak bir savaş için üç ana şart vardır: İyi niyet, kötü hareketlerden çekinme ve tam itaat, yani sükûnetle ve disiplin içinde verilen emirlerin tamamen yerine getirilmesi..."

"Şimdi, yüce bir azmin verdiği coşkunluk ile savaşa koşunuz ve malik olduğunuz liyakati gösteriniz."

"Bana gelince, sizin başınızda dövüşeceğime yemin ederim. Herkesin ne suretle hareket edeceğini bizzat takip edeceğim."

"Şimdi herkes kendi mevkiine dönsün. Yeyip içiniz ve birkaç saat istirahat ediniz. Emrinizdekiler de aynı şekilde hareket etsinler. Her tarafta mutlak bir sessizliğin sağlanmasını emrediniz. Sonra, tan vaktinde, kalkar kalkmaz taburlarınızı tam bir düzen içinde hazırlayınız. Hiç bir şey ile ve hiç kimsenin tesiriyle ağırbaşlılığınızı, temkininizi bozmayınız. Sakin ve rahat

Gemilerini karadan yüzdürerek Haliç'e indiren Fatih, Kaptan Paşa'ya komutunu duyurabilmek için atını denize sürüyor.

olunuz. Fakat savaş borusunun çalındığını işitince ve sancakların rüzgârla dalgalandığını görünce, silah elde, derhal ileriye atılınız!..".

● Son hücum

29 Mayıs Salı günü güneş doğmadan kalkan sultan, ordusuyla beraber sabah namazını kıldı. Bundan sonra, yüreğe işleyen kısa bir konuşma daha yaparak maiyetiyle birlikte ön saflara geldi.

Şimdi mehter cenk havaları çalıyordu. Gazi dervişlerin başlattığı tekbir sesleri surları aşıp yankılanmaya başlamıştı.

Sultan **"HÜCUM!"** emrini verince toplar gürledi, **Allah! Allah!** sesleri göğü inletti ve Türk ordusu her taraftan kabaran bir deniz gibi surlara doğru taştı. Kale bedenlerine merdivenler dayanıyor, yalınkılıç bahadırlar surlara tırmanıyorlardı. İlk hamlede surlara **2 bin merdiven dayanmış ve 50 bin yiğit ileri atılmıştı.** Bu saldırıyı bekledikleri için olanca güçlerini toplayan Bizanslılar, surlara tırmananlara kaynar yağ, Rum ateşi, taş ok yağdırıyordu. İlk hücum dalgası püskürtüldü. Ama hemen arkasından ikincisi, üçüncüsü geliyordu.

Hücum, bugün **Topkapı** denilen bölgede yoğunlaşmıştı. Hem Türkler, hem Bizanslılar bütün güçlerini o noktaya vermiş gibiydiler.

Yavaş yavaş Türk askerleri surlar üzerinde belirmeye başlamıştı, fakat bunlar sancağı dikmeye fırsat bulamadan taş, ateş ve ok yağmuru altında can veriyor, şehit oluyorlardı.

O sırada Bizans askerlerine kumanda eden Cenevizli **Giustiniani** yaralandı ve savaş alanını bırakarak çekildi. İmparator onu durdurmaya çalıştı ama başaramadı. Giustiniani'nin hiçbir umudu kalmamıştı. Limanda bekleyen bir gemiye kendisini dar attı ve Sakız adasına doğru uzaklaştı.

Sultan Mehmed, Giustiniani'nin uzaklaşmasiyle meydana gelen durgunluğu hemen farketmişti. O noktaya yeni safları sürdü.

● "Eğer sultan olmasaydım Ulubatlı Hasan olmak isterdim"

Savaş bütün şiddetiyle devam ederken Eğrikapı tarafındaki surlarda, iri yarı, insan güzeli bir yiğit, peşine 30 arkadaşını takmış, yukarı tırmanmaya başlamıştı. Sağ eliyle palasını sallıyor, sol bileğinde ve sol elinde kalkan ve sancak taşıyordu. Bu, **ULUBATLI HASAN** idi.

Hasan'ın arkadaşlarından 18'i şehit düştü. Ama o, sağ kalan arkadaşlarını gayrete getirip, kan-ter içinde yukarı tırmanmayı başarmıştı. Bizans askerlerinin üzerine arslanlar gibi saldırıyor, palasını her çevirişte birini yere seriyordu. Nihayet elindeki sancağı burcun tepesine dikti, adeta mıhladı.

Burcun üzerinde Türk sancağının dalgalandığını gören düşman biraz toparlandı. Mancınıktan fırlatılan bir taşla Hasan'ı yere yıktılar. **Hasan** dizleri üzerinde doğrulmaya çalışırken, yağmur gibi yağan taşlar onu tekrar yıktı. Bu arada vücuduna 30-40 kadar ok saplanmıştı. Fakat sancak dalgalanıyordu!

Ulubatlı Hasan'ın diktiği sancak Türk askerini coşturmuştu. Arkadaşları onun açtığı yoldan surları aştılar ve dalga dalga şehre doğru ilerlediler. Bizans direnişi hızla kırıldı ve Türk birlikleri birçok noktadan İstanbul'a aktı: **Cebe Ali Bey** Haliç surlarını, **Karaca Paşa** Tekfur Sarayı burçlarını, donanma kumandanı **Hamza Bey** Marmara surlarını yararak içeri girdiler...

Surlar aşıldıktan sonra Sultan **Mehmed, Ulubatlı Hasan'**ın oklarla delik deşik olmuş cesedini buldurdu. Başında saygı ile eğilip dua okudu. Teşekkür etti. Ve sonra yüksek sesle yanındakilere:

· **Eğer sultan olmasaydım, Ulubatlı Hasan olmak isterdim,** dedi.

Türkler şehre girince üzerindeki imparatorluk nişanlarını söküp atan imparator Konstantin Dragagez, Haliç'teki gemilerden birine sığınmayı ve kaçmayı tasarlamıştı. Yolda yaralı bir Türk askerini öldürmeye kalkışması kendi hayatına maloldu. Birden fırlayan Türk askeri kılıcıyla imparatoru öldürdü. Daha sonra onun cesedini ayağındaki çizmeden tanıdılar.

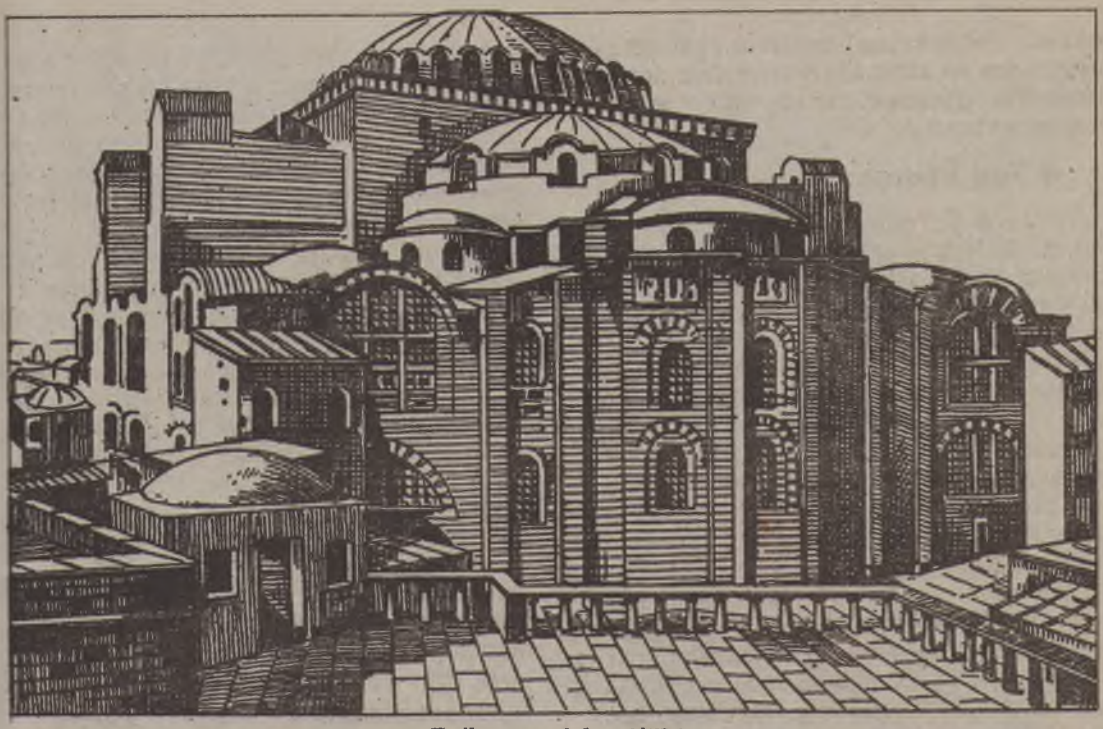
Artık, Sultan II. Mehmed, **FATİH** idi. Daha önce 28 defa kuşatılmış olan İstanbul'u o fethetmiş, **Hz. Peygamber'in övgüsüne lâyık olmuştu.**

● Ayasofya'ya kapanan 50 bin Bizanslı

Türk birlikleri surları aştıktan, bütün direnişleri kırdıktan sonra, Aksaray'da düzenli saflar halinde toplandılar. Daha sonra yine düzenli saflar halinde Ayasofya'ya doğru ilerlediler.

Ayasofya'ya 50 bin kişi sığınmış ve tunç kapılarını kapatmışlardı. Bunların arasında kaçak askerler, soylular ve papazlar da vardı.

Türk askerleri kapıları baltalarla sökerek açtılar. Mâbedin bir direniş yuvası halinde kalmasını istemiyorlardı. O çağın savaş ku-

Fetihten evvel Ayasofya.
Fetihten sonra minarelerine kavuşacak ve Mimar Sinan'ın destek duvarları ile daha da sağlamlaşacaktır.

rallarına göre, zorla zaptedilen bir yerde direnenlerin canları, galiplerin insafına kalmış olurdu. Fakat kapılar kırılıp açıldıktan sonra, halka sakin olmaları söylendi ve hiçbiri öldürülmedi. Başlarında **Patrik Grigorios** olmak üzere hepsi esir sayıldı. Ayrıca sanat ve kültür eserlerine de dokunulmadı. Oysa, 1204 yılında İstanbul'u işgal eden Haçlılar hazineyi yağmalamış, sanat eserlerini yakıp yıkmışlardı.

● Fatih'in İstanbul'a girişi

İstanbul sabahleyin saat 08.00 sıralarında fethedilmişti. Ama **Fatih** İstanbul'a Topkapı'dan öğle saatlerinde girdi. Bu giriş muhteşem bir alayla oldu. Yanında ileri gelen kumandanları ve vezirlerinden başka hocaları **Molla Güranî, Molla Hüsrev, Akşemseddin** ve **Akbıyık Sultan** da vardı.

Bizanslılar, özellikle genç kızlar, padişaha çiçek vermek için yollara dizilmişlerdi. Fakat onun çok genç olduğunu bilmiyor, bu yüzden demetleri ak sakallı mollalara, en çok da Akşemseddin'e uzatıyorlardı. Akşemseddin ise **'Padişah ben değilim'** diye yanındaki genç hakanı gösteriyordu. Buna karşılık Fatih:

- Verin, ona verin, padişah benim ama, o benim hocamdır, diye gülümsüyordu.

Alkışlar içinde ilerleyen Fatih ve maiyeti nihayet Ayasofya'nın önüne geldi. Onu beyaz atının üzerinde bütün haşmetiyle gören Ayasofya'daki halk yerlere kapandı. Halktan bir kısmı hıçkırıklar çıkarıyor, inleyip dövünüyorlardı. Fatih usulca atından indi ve korku içinde bekleşen halka ve onların önünde bulunan papazların en kıdemlisine şöyle hitap etti:

"Kalkınız! Ben Sultan Mehmed, sana ve hepinize söylüyorum ki, bu andan itibaren, hayatınız ve hürriyetiniz hususunda gazabımdan korkmayınız!"

Bundan sonra **Fatih Sultan Mehmed** ağır ağır ilerleyerek Ayasofya'nın kapısına geldi. Burada secdeye kapanarak, kendisine böyle bir zafer bahşettiği için Allah'a şükretti. Daha sonra içeri girip iki rekât şükür namazı kıldı. Ayasofya'da ilk ezan da işte bu sırada okundu. Böylece Ayasofya camie çevrilmiş oluyordu. Ayasofya'dan otağına gitmek üzere ayrılırken, kilise düzeninin kaldırılıp cami düzeninin kurulması için gerekli buyrukları verdi.

Fetihten birkaç saat sonra, ancak direnenlerin ve ellerinde silah bulunanların öldürülebileceği duyurulmuştu. Onların dışında kalanlara ve mala yapılacak her türlü saldırı yine ölümle cezalandırılacaktı.

Fatih Sultan Mehmed Topkapı'dan İstanbul'a girerken

Ayasofya'da toplanan 50 bin kişi hemen o gün serbest bırakıldı. Ertesi gün de Fatih'in fermanları okundu. Bu fermanlarla **Fatih,** saklanan halkın hiç bir şeyden korkmadan meydana çıkmasını, canlarının, namuslarının ve mallarının güven altında bulunduğunu bildiriyor, din ve mezhep hürriyetine sahip olduklarını, millî gelenek ve göreneklerine karışılmayacağını duyuruyordu.

İstanbul'u gezip gören Fatih, harap ve bakımsız mahallelerin durumuna çok üzüldü. İstanbul'u başkent yapmaya, onarmaya, imar etmeye karar verdi. Daha sonra Maltepe'deki otağına döndü ve başbakan **Lukas Notaras'ı** orada kabul etti. Kendisine iyi davrandı ve ona imparator Konstantin'in cesedinin bulunmasını, Ortodoks rahiplerin düzenleyeceği dinî merasimle gömülmesini emretti.

İstanbul'un fethiyle Doğu Roma yıkılmış, onunla birlikte Orta Çağ kapanmıştı. Fakat Yeni Çağ açılmış ve İstanbul kurtulmuştu.

Yeni çağı aydınlatan güneş

İstanbul'un fethi son hedef değildi. Şimdi Roma İmparatoru sayılan Fatih, cihana yeni bir nizam vermeye hazırlanıyordu.

İstanbul'un fethi en önemli hedefti ama, son hedef, son amaç değildi. Sadece surları yıkıp şehirler almakla bir yeni çağ açılamaz, cihana nizam verilemezdi.

Fatih Sultan Mehmed ileri görüşlü, geniş görüşlü bir padişah idi. Önce Hristiyan dünyasının kendisine karşı birleşmelerini önleyecek tedbirleri düşündü. Bunun için Katolik ve Ortodoks kiliselerinin birleşmelerini önlemeliydi. Bizans'ta son zamanlarda böyle bir birleşme için çalışanlar vardı. Fatih, İstanbul'da Ortodoksların başı olacak yeni bir patrik seçtirdi. Patrikhane meclisinin seçtiği yeni patrik Gennadios idi ve Fatih bu seçimi onayladı. Yeni patrik sultanın huzuruna merasimle kabul edildi. Patriği Bizans imparatorları da böyle kabul ederlerdi.

Fatih, patrik Gennadios'a değerli bir âsâ hediye etti, iltifat etti. Osmanlı protokolüne göre kendisinin vezir rütbesine eş seviyede olacağı bildirildi. Ayrıca muhafız olarak bir yeniçeri birliği verildi. Aile hukuku bakımından patrikhaneye yargı yetkisi tanındı. Vergi de alınmayacaktı.

Fatih Sultan Mehmed yeni patriğe şunları söyledi:

"Artık siz Rumların ruhanî reisi oldunuz. Dinî çalışmalarınız ve hareketleriniz her türlü tecavüzden korunacaktır. Devletimin himayesine güvenin, milletinizin ruhanî hukukundan kati surette emin olabilirsiniz. Selefleriniz den daha iyi, daha dürüst vazifenize devam ediniz. Çok temenni ederim ki bu vazifeyi kötüye kullanmazsınız..".

Ortodoks cihan patrikliğini ancak Roma imparatoru onaylayabilirdi. Fatih, Gennadios'un patrikliğini onaylamakla Roma imparatorunun hukukî mirasçısı da sayılırdı. Onun için, Fatih'ten itibaren Osmanlı hükümdarları **Kayser-i Rum** (Roma İmparatoru) olarak da anıldılar.

Şimdi, Doğu Hristiyanları Batı Hristiyanları karşısında yer almış bulunuyorlardı. Artık onlarla birleşmeyecek ve Türkler tarafından korunacaklardı.

● Halil Paşa'nın azli

Fatih Sultan Mehmed, yönetimde de bazı yenilikler, değişiklikler yapmak gereğini duydu. Önce **veziriâzam Halil Paşa'**dan kurtulmak istiyordu. Babasının yadigârı olan **Halil Paşa,** onun fetih siyasetine karşı çıkmış, İstanbul kuşatmasının kaldırılmasını istemiş ve Rumlar'dan rüşvet aldığı iddiası da yaygınlaşmıştı. Ayrıca, tahta ilk çıkışından sonra II. Murad'ı tahtını geri almaya ikna edenin o olduğunu da unutamıyordu. Kendisiyle ilgili bu tutumu o zaman çok küçük olduğu için haklı görebilirdi.Rüşvet olayı ve Rumlar'ı yüreklendirmesi ise affedilir şeyler değildi. Rüşvet ola-

yı belki gerçek değildi, ama bu söylenti yayılmıştı bir kere. Rum başbakanı **Lukas Notoras**'la yaptığı bir konuşma da onun kararını çabuklaştırmasına vesile oldu.

Yüce Fatih, fetihten sonra Bizans başbakanı Lukas Notoras'ı huzuruna getirtmiş ve ona şöyle bir soru sormuştu:

"Askerinizin, halkınızın ve şehrin bu derece mahvına sebep olanlardan biri de sensin. Malumundur ki şehri müdafaa edemeyeceğinizi imparatorunuza birkaç defa bildirmiştim. Ama ikiniz de beni dinlemediniz. Size yaptığım teklifler, halkınızın malen ve bedenen perişan olmasını önlemek içindi. Şehri teslim etseydiniz bunca kan dökülmeyecek, şehir tahrip edilmeyecekti. Bu günah sizin. Ne derece hatalı hareket ettiğini anlıyor musun? Bütün bu olanlardan elem ve pişmanlık duymuyor musun?"

"Sonsuz pişmanlık duyuyorum, dedi Notaras, **lâkin bu feci sonun sorumlusu biraz da sizin başveziriniz Halil Paşa'dır. İmparatordan çok rüşvet aldı ve bize "Dayanınız, kuşatma nerdeyse kalkacak" şeklinde haberler gönderdi."**

Fatih, söylenti halindeki rüşvet olayını Bizanslı yetkilinin bu konuşmasından sonra **"gerçek olabilir"** şeklinde düşünmeye başladı. Bütün söylentiler iftiradan, çekememezlikten ileri gelmiş olsa bile, artık o, makamında kalamazdı. Bir divan toplantısından sonra Halil Paşa'yı azletti ve tutuklattı, Edirne zindanına attırdı. Kırk gün sonra da hücresine giren celladlar, kendisine ancak dua edecek kadar zaman bıraktılar. Son duasını yapan Halil Paşa kendisini idam etmeye gelen celladlara, **"Başımı sultanın ayakları dibine atın, ona verebileceğim daha kıymetli bir şeyim yok"** demiştir.

Candarlı Halil Paşa'nın idamına, rüşvet iftirasından ziyade Fatih'in ince bir hesabının, bir başka kuşkusunun sebep olduğunu söyleyen tarihçilerimiz de vardır. Bunlara göre Candarlı ailesi devlet içinde **Osmanlılar'dan sonra en güçlü, en itibarlı aile idi.** Bu köklü Türk ailesinin herhangi bir sebeple saraya kafa tutacak hale gelmesi de mümkündü. Türk soyundan köklü ailelere mensup olanların zaman zaman bu hareketleri görülmüştü ve bunların uzun süre iş başında kalmalarını Fatih sakıncalı görüyordu.

Halil Paşa idam edildi ve veziriâzamlığa **Mahmud Paşa** getirildi. **Mahmud Paşa, damarlarında bir damla Türk kanı bulunmayan bir devşirme idi.** Sırbistanlı bir babadan Yunanlı bir anadan doğmuştu.

● Fethin dünyada uyandırdığı yankılar

Daha sonra surları temizleten, şehrin onarılmasını, mamur hale getirilmesini emreden Fatih, fetihten yirmi beş gün kadar sonra Edirne'ye döndü. Halk, Fatih Sultan Mehmed'i coşkun gösterilerle, sevinç gözyaşlarıyla karşıladı.

İstanbul'un fethi, Türk ve İslâm dünyasında çok büyük yankılar uyandırmıştı. Hindistan'daki **Türk sultanları** ve Mısır **Memlûk sultanları** elçiler göndererek tebriklerini sundular. Kahire'de oturan **Abbasî halifesi** camilerde Türk şehitlerinin ruhları için dua okuttu.

Fetih, Hristiyan dünyasında da geniş yankı uyandırmıştı ama onlar sevinç değil üzüntü duymaktaydılar. Avrupa devletleri birbirleriyle durumu görüşüyor, Papa'nın önderliğinde Türkler'e karşı birlik olmayı, kendi aralarındaki kırgınlıkları unutup, kuvvetlerini Türkler'e karşı kullanmayı düşündüler. Fakat artık onlar da ümitlerini yitirmiş, Türkler'e karşı koyamayacaklarını anlamışlardı. Onun için yeni bir Haçlı ordusu kurmakta başlangıçta pek başarılı olamadılar.

Öte yandan, evvelce Bizans'ın elinde bulunan **İmroz, Limni** ve **Taşoz** adaları, İstanbul fethedildikten sonra, elçiler göndererek kendiliklerinden Osmanlı Devleti'ne bağlandılar. **Enez** ve **Midilli**'deki Ceneviz Beyleri de Osmanlı hakimiyetini kabul ettiklerini bildirdiler.

● Sırbistan elçisinin getirdiği anahtarlar

İstanbul'un fethinden sonra gerekli düzenlemeleri yapmak için, komşu devletlerle bir süre barış içinde kalmayı uygun gören Fatih, tebrik için gelen Avrupalı bütün elçileri çok iyi karşıladı. Rodos şövalyelerinden başka Avrupa'nın bütün devletleri tebrik için özel elçi göndermişlerdi. Rodos şövalyelerinin elçi göndermemesi dikkatten kaçmadı. Öteden beri vergi veren devletlerle, İstanbul'un fethinden sonra bağlılıklarını bildiren adalar ve diğer kaleler vergi vermeye devam edeceklerdi.

Tebrik için elçi gönderen hükümdarlardan biri de Sırbistan kralı idi. Hatırlanacağı gibi Sırbistan, II. Murad zamanında Osmanlı Devleti'ne bağlanmış, daha sonra bağımsızlık verilerek Osmanlı Devleti ile Macaristan arasında bir tampon devlet haline getirilmişti. Fakat bazı kaleler yine Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştı.

Sırb kralının elçisi Fatih'e tebriklerini sunduktan sonra şöyle dedi:

"Sultanım, babanız Gazi Murad Han zamanında size geçmişken, vefatından sonra tekrar Sırbistan'a kalan iki kalenin anahtarlarını da kralım adına size takdim ediyorum".

Fatih bu sözleri, bu oyalama ve aldatma gayesi güden taktiği hiddetle karşıladı. Çünkü Sırbistan'ın Macarlar'la işbirliği halinde olduğunu biliyordu. Anahtarları verilen kaleler ise zaten Türkler'in hakimiyetinde bırakılmıştı.

● Fatih'in Sırbistan seferi

Sırbistan, Türkler'in Tuna'ya hakim olmak için önce Sırbistan'a hakim olmak isteyeceklerini çok iyi biliyordu. Onun için Macaristan'la güçlü bir ittifak kurmuşlardı bile. Bu durum karşısında Fatih, bir barış süresi arzu etmesine rağmen, daha fazla bekleyemezdi. Sırb kralı **Brankoviç**'e elçi göndererek bazı Sırb kale ve bölgelerinde hak iddia etti.

Brankoviç elçinin ne maksatla geldiğini çok iyi biliyordu. Onu, cevap vereceğini söyleyerek ama görüşmeyerek uzun zaman oyaladı.

Uzun zaman geçtiği halde elçinin dönmediğini gören Fatih, Sırbistan üzerine yürüdü. Ülkenin en önemli iki şehri olan başkent Semendire ile, aşılmaz sanılan surlarla korunduğu için devlet hazinesinin saklandığı **Sivricehisar**'ı kuşattı. Sivricehisar kısa zamanda fethedilerek Sırb hazinesi ele geçirildi. **Semendire**'nin de dış istihkâmları zaptedildi ama, iç kaleye girilemedi. Kış geldiği için kuşatma kaldırıldı (1454).

Fatih, Sırbistan'da az bir kuvvet bırakarak olduyu çekti. Bunu fırsat bilen Macar kralı naibi ve başkumandanı **Hunyadi Yanoş** ile Sırb kralı **Bankoviç** birleşerek, Sırbistan'da bırakılan Türk birliğine saldırdılar. Küçük Türk birliğini mağlup ettiler ve birliğin kumandanı **Mehmed Bey**'i esir aldılar. Bunun üzerine Fatih derhal geri döndü ve düşman üzerine yürüdü. Fakat **Hunyadi Yanoş** kaçıp gitmişti. Sırb kralı da Türk hâkimiyetini tanımak ve yılda 30 bin altın vergi vermeyi kabul etmek zorunda kaldı.

Fakat bütün Sırbistan ele geçirilmiş değildi ve bu devletin ilk fırsatta Macarlar'la birleşerek Türkler'e tekrar saldıracağı biliniyordu.

● Karadeniz'de hâkimiyet

Fatih Sultan Mehmed İstanbul ve Çanakkale boğazlarını ele geçirdikten sonra Karadeniz'de yabancı gemilerin serbestçe dolaşmalarına göz yumamazdı. O tarihte Karadeniz'in en önemli ticaret merkezi **Kırım**'daki **Kefe** limanı idi ve bu merkezden burada bir koloni kuran Cenevizliler yararlanıyordu. Buna karşılık da **Kırım hanlarına** belli miktarda vergi veriyorlardı.

Fatih, 50-60 gemilik bir donanmayı Karadeniz'in kuzey kıyılarına gönderince, Cenevizliler artık bu denizde diledikleri gibi hareket edemeyeceklerini anlayarak, Kırım Hanlığı'ndan başka Osmanlılar'a da vergi vermeyi kabul ettiler.

● Asıl hedef: TUNA

Tuna'ya hakim olmak için Sırbistan'a tamamen hakim olmak gerektiğini unutmayan Fatih, bu ülkeye bir sefer daha düzenlemeye karar verdi. Zaten, sınır kumandanı İsa Bey sultana haber gönderiyor "Laz vilâyetini, sultanımın devletinde, Allah izin verirse, İslâm ehli etmek gerek" diyordu.

Fatih, birinci Sırbistan seferinden bir yıl kadar sonra, yani 1455 yılında, ordusunun başına geçerek Sırbistan'a doğru ilerledi. Üsküb'ün berisindeki Kratova (Karadonlu) dağını aştı ve **İsa Bey**'in birliğiyle buluştu. Bundan sonra önlerine çıkan kaleleri birer birer fethederek ilerlemeye devam ettiler. **Nikbori, Trepsta** ve **Novoberda** kalelerinde pek çok ganimet elde edildi.

Bu kalelerin fethinden sonra Fatih, Kosova'da **I. Murad**'ın (Gazi Hüdavendigâr'ın) türbesini ziyaret etti. Onun ve oradaki diğer şehitlerin ruhlarına dualar okudu, yemekler pişirtti.

Bu sefer, Sırbistan'a daha sonra yapılacak asıl sefer için bir hazırlık, bir keşif ve yıpratma niteliği taşıyordu. Bütün ülkeyi ele geçirmek için yapılacak sefer daha sonraya bırakılmıştı.

İkinci Sırbistan seferinin yalnız Sırbistan üzerinde değil, diğer Balkan devletleri üzerinde de etkisi büyük oldu: Boğdan Prensliği Osmanlılar'a bağımlı olmayı ve yıllık vergi vermeyi kendiliğinden kabul etti. Coğrafi konumu çok önemli olan Boğdan'ın Osmanlı hakimiyetine alınmasiyle Lehistan ve Macaristan'a Karadeniz kıyıları kapanmış oluyordu.

● Arnavutluk isyanı bastırılıyor ve Rodos şövalyeleri vergiye bağlanıyor

Boğdanlılar (Romenler) Latin ırkından fakat Ortodoks mezhebinden idiler. Katolik Macarlar'la pek anlaşamıyorlardı. Sırblar'la Ma-

Fatih tarafından yaptırılan Topkapı Sarayı'nda Bab-ı Hümayûn ile Bab-ı Saadet arasındaki Birinci Avlu ve bu avluda bulunan bazı binalar (Hünernâme-Topkapı Sarayı Müzesi)

carlar'ın, Türkler'e karşı sık sık işbirliği yapmalarına rağmen, bu iki ülke halkı da birbirlerine güvenmiyorlardı. Çünkü Sırblar da Ortodoks idiler. Macar başkumandanı Türkler'e karşı zafer kazanıldığı takdirde bütün Sırbistan'a Katolik kiliseler kuracağını, Sultan Mehmed ise Brankoviç'in elçilerine her camiin yanında bir Ortodoks kilisesinin kurulabileceğini söylüyorlardı.

İki hükümdar arasındaki bu tutum ve niyet Ortodokslar'ın Türkler'e daha çok güvenmelerine sebep oldu.

Fatih Sultan Mehmed, Sırb ve Macaristan'ı bir süre kendi hallerinde bırakarak diğer bölgelerde hakimiyeti pekiştirmek istedi. Önce Arnavutluk isyanını bastırdı. İsa Bey kumandasındaki sipahi birliği, İtalyanlar'la birleşerek **Berat** şehrini kuşatan İskender Bey'in üzerine yürüdü ve Arnavut-İtalyan ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Düşman ordusunun yarısı imha edilmiş, pek çok esir alınmış, çok azı kaçıp kurtulabilmişti.

Arnavut isyanını bastıran Fatih, Rodos şövalyelerini de cezalandırmak istedi. Bunlar, Anadolu'nun kıyı şehirlerinden Bodrum ile, başta Rodos olmak üzere 9 Ege adasını ellerinde tutuyor, korsanlıkla geçiniyorlardı. En yüksek makam olarak Papalığı tanımakla beraber, bağımsız bir devlet gibi hareket ediyor, Türk ticaret gemilerine ve kıyı şehirlerine saldırıyor, esir topluyorlardı. Haçlı seferlerinin kalıntısı olan bu şövalyelerin başında "Büyük Reis" dedikleri bir başları vardı.

Fatih, 80 kadar gemiyle Rodos şövalyelerinin elinde bulunan adalara saldırdı. Bunlardan altısına çıkarma yapıldı. Pek çok esir ve ganimet elde edilmişti ama adalar zaptedilememişti. Şövalyelerin donanması da ortalıkta görünmedi.

Fatih'in azimli tutumu karşısında şövalyeler baş eğmek zorunda kaldılar. Türkler'e hiçbir zarar vermeyecek ve yıllık vergi ödeyeceklerdi.

● Enez'in fethi

Şimdi sıra Meriç'in ağzındaki **Enez** kasabası ile **Midilli, Limni, İmroz, Semendirek** ve **Taşoz** adalarını ellerinde tutan Cenevizli **Plamidi** ailesini yola getirmekte idi. Bu aile, Türkler'in Sırbistan seferi sırasında bağımsızlığını ilan etmiş, vergisini vermemiş ve düşmanca teşebbüslere girmişti. Enez Rumları Türk ahaliye düşmanca davranıyorlardı. Derhal harekete geçildi. Karadan ve denizden kuşatıldığını gören Enez'deki âsî Cenevizli aile, direnmeden teslim oldu. Diğer adalar da (Limni, Taşoz, Semendirek) hakimiyet altına alındı.

Artık, Akdeniz, Ege ve Karadeniz'de güvenlik sağlanmıştı. Baş kaldıracak güçler kırılmış, hazineleri azaltılmıştı. Fatih tekrar Batı'ya yönelebilirdi.

● Belgrad kuşatması

Fatih Sultan Mehmed, Sırbistan'a bir sefer daha yapmaya karar verdi. Bu defa hedef Belgrad olacaktı. Sava ve Tuna'nın birleştiği yerde olan bu önemli şehir o dönemde Macarlar'ın elindeydi, fakat şehrin hemen yakınından, dış mahallelerinden itibaren Sırbistan sınırı başlıyordu.

Fatih 150 bin kişilik bir ordu ile harekete geçti. Ayrıca Tuna'dan ilerleyecek 200 gemi vardı. Bu gemilerde yedisi havan topu olmak üzere 300 top bulunuyordu. Bu büyük ordunun yalnız Belgrad'ı değil, bütün Sırbistan'ı, hatta Macaristan'ı işgal edebileceğini anlayan Avrupa devletleri hemen harekete geçtiler. Papa, Belgrad'ın savunmasını üstlenmesi için bir temsilcisini oraya gönderdi. Çeşitli milletlerden toplanan 60 bin kişilik bir ordu onun emrinde olacaktı.

Öte yandan Macarlar'ın ünlü kumandanları ve milli kahramanları **Hunyadi Yanoş** da büyük bir ordu ile Belgrad'a hareket etti. Ayrıca, Tuna'da, Türk gemilerine karşı 200 gemiden oluşan bir donanmayı da harekete geçirdiler.

Türkler, çok iyi korunan ve şimdi büyük bir müttefik ordusu tarafından da desteklenen Belgrad kalesini kuşattılar. Kuşatma 39 gün sürdü. Bu süre içinde kaleye üç büyük hücum yapıldı. Son saldırı çok şiddetli oldu. Fakat, kaleden, kükürde bulanmış yığın yığın çalıların yakılarak askerlerin üzerine atılması yüzünden, içkaleye girilemedi ve Türkler çekilmek zorunda kaldı.

Türkler çekilirken karşı hücuma geçen düşman askerinden bir grup Fatih'in ordugâhına kadar gelebilmişti. Kılıcını çeken sultan, üç düşman askeriyle birden dövüştü ve üçünü de saf dışı bıraktı. Fakat kendisi de kalçasından ve alnından yaralanmıştı. Rumeli Beylerbeyi **Karaca Paşa** ile Yeniçeri **Ağası Hasan Ağa** da şehit oldular.

Düşman cephesinde de Papa'nın kumandanı Capistrano ile **Hunyadi Yanoş** ağır şekilde yaralanmışlardı. Düşmanın kayıbı çoktu. Fakat Tuna üzerindeki Türk teknelerinden birkaçını batırdıkları için nehir çarpışmasında üstünlük onlarda kalmıştı.

Fatih'in yaraları ağır değildi ama ordunun

başında savaşacak ve savaşı bizzat yönetebilecek durumda da değildi. Onun için kuşatmayı kaldırdı ve çekilmeyi emretti (1456).

Türkler'in çekilmesinden yirmi gün sonra **Hunyadi Yanoş,** üç ay sonra **Capistrano,** aldıkları yaraların etkisiyle öldüler. Onlardan az sonra Sırb kralı **Georg Brankoviç** de öldü.

● Sırbistan'ın fethi

Olen Sırb kralı Brankoviç'in yerine oğlu Lazar geçti ama o da ancak iki ay yaşadı. Bundan sonra Sırbistan'da taht kavgası başladı. Tahtta hak iddia edenler, Lazar'ın dul karısı Eleni, damadı olan Bosno kralı ve kızı Prenses Mara idi. Prenses Mara II. Murad'la evlenmiş, onun ölümü üzerine Fatih tarafından babasının sarayına gönderilmişti, yani Prenses Mara, Fatih'in üvey annesi idi.

Lazar'ın dul karısı Eleni güçlü rakipleri karşısında tahta çıkamayacağını anlayınca, Sırbistan hakimiyetini Papa'ya devrettiğini açıkladı ve böylece tahtın paylaşılması işine Papa da karıştırılmış oldu. Buna karşılık, üvey anası Mara'dan dolayı Fatih de Sırbistan tahtında hak iddia ediyordu. Bu durumda, Sırbistan tahtına ancak Türkier'in desteğini kazanan adayın geçebileceği anlaşılıyordu.

Ortodoks olan Sırblar, Papa'nın Katolikliği öne çıkarmak isteyeceğinden endişe duyuyorlardı. Onun için ortaya bambaşka bir aday çıkardılar. Bu, Türk veziriâzamı **Mahmud Paşa'**nın Sırbistan'daki Ortodoks kardeşi **Abogoviç** idi.

Lazar'ın dul karısı Eleni, Abogoviç'i destekler görünerek başkent Semendire'ye dâvet etti. Onu büyük bir törenle karşıladı, ama bu bir tuzaktı. Törenden hemen sonra onu yakalatıp Macaristan'a teslim etti.

Sırbistan, bir fetret devrine girmiş bulunuyordu. Ama bu kargaşa pek uzun sürmeyecekti. Çünkü, kargaşalık olsun olmasın, Türkler Sırbistan'ı kimseye bırakacak değillerdi.

Fatih, veziriâzam Mahmud Paşa'yı kuvvetli bir ordu ile Sırb başkentine doğru yola çıkardı. Tuna boylarında Macaristan içlerine de akın yaparak ilerleyen Mahmud Paşa bazı şehirleri ele geçirdikten sonra başkent Semendire'yi kuşattı.

Semendire bu kuşatmaya fazla dayanamadı ve teslim olmak zorunda kaldı (1459). Kale teslim olduğu için, kralıçeliğini ilân etmiş bulunan Eleni'nin hazinesini de alarak çıkıp gitmesine izin verildi.

Başkent Semendire'nin zaptı, bütün Sırbistan'ın fethi demek oldu. Artık, ne bağımlı ne bağımsız bir Sırbistan yoktu. Bu ülke bir Türk eyaleti haline getirildi.

Şimdi Osmanlı Devleti Macaristan'la sınır komşusuydu ve Tuna ovası ayaklarının altındaydı.

● Paleogoslar'ın sonu

Mahmud Paşa Sırbistan'ı fethederken, Fatih, Mora'da, son Bizans imparatoru Konstantin'in iki kardeşi tarafından idare edilen despotlukların üzerine yürümekteydi. Despotluklardan birinin merkezi **Patras,** diğerinin merkezi **Mistra** (Isparta) idi. Bu despotlukları yöneten **Dimitrios** ve **Thomas** kardeşler birbirlerine düşmüşlerdi ve halka baskı yapmaktaydılar. Mora kilisesi Fatih'i Ortodoksluğun koruyucusu olarak görüyor ve onu duruma el koymaya davet ediyordu. Durumu değerlendiren Fatih, Kuzey Mora'ya girdi ve bu bölgeyi Osmanlı Devleti'ne kattı. Güney Mora'yı ise vergiye bağlayarak idaresini despot kardeşlere bıraktı.

Bundan sonra **Attika** üzerine yürüyen Fatih, eski Yunan'ın ünlü anıtlarıyla dolu olan **Atina** şehrine girdi. Bu şehirde birkaç gün kalarak eski eserleri inceledi. Bütün Attika'yı, merkezi Patras olmak üzere bir sancak halinde Osmanlı topraklarına kattı.

Fakat Fatih'in Mora'dan ayrılmasından sonra, despot kardeşler yine birbirlerine girdiler. Fatih tekrar harekete geçince de **Dimitrios** Fatih'e sığındı. Öteki kardeş **Thomas** ise kaçıp Papa'nın yanına gitti. Bunun üzerine Fatih bütün Mora'yı Osmanlı topraklarına katarak, Bizans İmparatorluğu'nun son hanedanı Paleologaslar'ın siyasî hayatlarını da sona erdirmiş oldu (1460).

● "Zihnimden geçeni sakalımın tellerinden biri bilse onu koparıp atardım"

Fatih Sultan Mehmed Sırbistan ve Mora fetihlerini tamamladıktan sonra, Anadolu'da birliği sağlamak meselesine eğildi. İstanbul ve Çanakkale boğazına hâkimdi ama, Anadolu'nun Karadeniz kıyısındaki bazı bölgeler hâlâ kendi denetiminde değildi. Amasra Kalesi Cenevizliler'in, Sinop-Kastamonu dolayları Candoroğulları'nın elindeydi. Trabzon Rum İmparatorluğu da geniş bir bölgeye hâkim bulunuyordu.

Akdeniz'le Karadeniz arasında ticaret yapan Papalık, Cenevizliler, Venedikliler ve Trabzon Rum İmparatorluğu güç durumda kaldıkları için Osmanlılar'ın zayıf anını kollamaya başlamışlardı bile.

Öte yandan, Anadolu'da Osmanlılar'dan

sonra en güçlü Türk Devleti haline gelen **Akkoyunlu** hükümdarı **Uzun Hasan** da Fatih'in başarılarından huzursuzluk duymaya, bu hükûmdarın eninde sonunda bütün Anadolu'ya sahip olmak isteyeceğini düşünmeye başlamıştı. Onun için **Trabzon Rum İmparatorluğu** ile akrabalık bağları kuruyor, **Candaroğulları** ve **Karaman Beyliği** ile gizlice anlaşmalar yaparak onları Osmanlılar'a karşı kışkırtıyordu.

Fatih Sultan Mehmed bütün bu gelişmeleri yakından takip ediyor ve kararını vermiş bulunuyordu. Beklediği gün gelince kendisi kara ordusunun başına geçti. Veziriâzam Mahmud Paşa'ya da donanma kumandanlığını vererek Karadeniz'e açılmasını emretti. Fakat asıl emrin ve hedefin kapalı zarfta yazılı olduğunu, bu zarfı ancak Boğaz'dan Karadeniz'e açıldıktan sonra açabileceğini söylemişti. Gizlilik isteyen harekât için her zaman böyle yapardı. Bu usul bugünkü savaşlarda da aynen uygulanmaktadır.

Fatih orduyu harekete geçirdikten sonra yanındaki kazaskerlerden biri hedefin neresi olduğunu, seferin nereye yapılacağını sordu ve şu cevabı aldı:

"Baka kadı, eğer sakalımın tellerinden biri zihnimden ne geçtiğini bilecek olsa, onu hemen koparıp yakardım!"

Donanma emre uyarak Karadeniz'e açılmış ve zarftaki emir okunmuştu. 150 gemiden oluşan donanma Amasra önlerine geldi. Aynı saatlerde padîşah da ordusu ile şehri kuşattı. Bu durumda Amasra kalesinin teslim olmaktan başka yapacağı bir şey yoktu. Fatih'in **"Teslim ol"** çağrısını sabırsızlıkla beklediler ve bu teklif gelir gelmez teslim oldular (1461).

Amasra'dan sonra Sinop da karadan ve denizden kuşatıldı. Sinop Beyi **İsmail Bey,** Fatih'in ablası ile evli olduğu için onun enistesi oluyordu. Kalenin içinde 10 bin asker, 400 top ve yeter sayıda topçu vardı. Uzun zaman dayanabilirdi. Fakat Anadolu'nun birliğinden yana olan İsmail Bey buna gerek görmedi. Beylikten vazgeçtiğini ve ülkesini Osmanlı hakimiyetine bıraktığını bildirdi. Böylece Sinop da kan dökülmeden Osmanlı topraklarına katıldı (1461).

Kaleyi teslim eden İsmail Bey karargâhta törenle ve saygı ile karşılandı. Fatih de ayakta karşılamıştı. İsmail Bey sultanın elini öpmek isteyince Fatih buna izin vermedi. **"Sen benim ulu kardaşımsın, reva mıdır ki elimi öpesin?"** dedi. Sonra onu elinden tutup yanına oturttu, iltifat etti.

Kendisine dirlik olarak Yenişehir, İnegöl ve Yarhisar kazaları verilen **İsmail Bey** daha sonra Filibe sancağına tayin edildi.

İmar ve kültür işlerinde büyük hizmetleri olan İsmail Bey, İsfendiyaroğulları'nın son beyi idi.

● Trabzon'un fethi

Şimdi sıra Trabzon Rum İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılmasına gelmişti. Her ne kadar imparatorluk deniyorsa da, bu kurucusunun Bizans imparatorları soyundan olması yüzündendir. II. Haçlı seferinde İstanbul'u ele geçiren Latinler burada bir Latin İmparatorluğu kurunca, İmparator **I. Thodorus** İznik'e gitmiş ve meşru imparator ilan edilmişti. Bizans prenslerinden **Komnenos** ise Trabzon'a gelerek burada küçük bir devlet kurmuştu. Latin İmparatorluğu yıkılınca İmparatorluk merkezi İznik'ten tekrar İstanbul'a geçmiş, ama Kommenenoslar'ın Trabzon'daki devletleri zamanla İstanbul'a bağımlı olmaktan kurtulmuştu.

Trabzon Rum İmparatorluğu başlangıçta bütün Karadeniz kıyılarına hükmederken, şimdi sadece Giresun-Artvin arasında kalan bölgeye hakim idi. Her ne kadar 1456'dan itibaren Osmanlılar'a vergi veriyorlarsa da, Anadolu'da ayrı bir devlet olarak bulunmaları sakıncalıydı. Çünkü İstanbul'un fethinden sonra buraya kaçan bazı Rum soyluları, Trabzon imparatoru **IV. Yoannis'**i (İonnes'i) Doğu Roma'nın mirasçısı olarak tanımak eğiliminde idiler.

Bu küçük devlet, varlığını koruyabilmek için güçlü devletlerin hükümdarlarıyla akrabalık kurmayı politika haline getirmişti. Güzellikleri dillere destan prensesleri **Akkoyunlu, Karakoyunlu** hükümdarları, nüfuzlu **Türkmen beyleri** ve **Bizans İmparatorları** ile evlendirmişlerdi. Karakoyunlu hükümdarı **Cihanşah** ile Akkoyunlu hükümdarı **Uzun Hasan** da Trabzon Rum İmparatorluğu'nun sarayından kız almışlardı.

Bu politika onları komşularının saldırılarından kısmen koruyordu. Ama bugüne kadar yıkılmayışlarının bir sebebi de coğrafî konumları idi. Trabzon'un çevresi karlı dağlar, sık ormanlarla kuşatılmıştı. Kale de pek sarptı. Yabancı orduların bu engelleri aşıp savaşmaları pek kolay olmuyordu.

Fatih Sultan Mehmed sarp dağları aşıp Trabzon kalesini kuşatınca, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan telâşa kapıldı. Himayesinde saydığı Trabzon'a askeri yardım göndermeye cesaret edemedi ama, annesi **Şerare Hatun**'u elçi sıfatiyle göndererek Fatih'i caydırmaya çalıştı. Fatih **Şerare Hatun**'u

saygı ile karşıladı. Ona **'ana'** diye hitap etti ve Trabzon'a doğru birlikte yol aldılar. Fakat kaleyi kuşatmaktan vazgeçmedi.

Hem karadan hem denizden kuşatıldığını gören Trabzon imparatoru **David,** Fatih'e kızını vermek, ağır vergi şartlarını kabul etmek gibi bir teklifte bulundu, ama kuşatma yine kaldırılmadı. Sonunda Trabzon-Rum hükümdarı son teslim çağrısına boyun eğdi ve şehri teslim etti. Kendisi ve ailesinin İstanbul'a gitme istekleri kabul edilmişti.

Böylece Anadolu'nun Karadeniz kıyıları tamamen Osmanlılar'a geçmiş bulunuyordu (1461).

Kazıklı Voyvoda

Tarihte eşi görülmemiş bir zalim olan Drakula, kazığa oturttuğu insanlar can çekişirken, karşılarına geçip içmekten zevk alıyordu

Fatih Sultan Mehmed Karadeniz kıyılarını hâkimiyet altına alırken, Rumeli'de tarihe **"Kazıklı Voyvoda"** adıyla geçecek olan Vlad, Eflâk halkına kan kusturuyor, görülmemiş, duyulmamış işkenceler yapıyordu. Bu sapık zalimin, bu vahşi canavarın yaptıkları, masallardaki canavarların yaptıklarını bile gölgede bırakır nitelikteydi.

Bugünkü Romanya'nın bir kısmını içine alan Eflâk, **Çelebi Mehmed** zamanında vergiye bağlanmış ama tam olarak hakimiyet altına alınamamıştı. O zamanki voyvodanın oğulları olan **Vlad** ve **Radul,** İstanbul'da rehine olarak kalmışlardı. Fatih İstanbul'u aldıktan üç yıl sonra, kardeşlerden Vlad'ı Eflâk'a voyvoda olarak göndermişti. **Fatih'**in bu yardımına, yani onu voyvodalığa getirmesine karşılık olarak yıllık vergisini ödeyecek, ayrıca her yıl asker olabilecek veya çeşitli hizmetlerde kullanılmak üzere yetiştirilecek 500 genci İstanbul'a gönderecekti.

Vlad bu taahhüdleri yerine getirmediği gibi, yerli halka, Türk esirlere ve başka yabancılara akla sığmayan işkenceler yapmaya başlamıştı. Bu sapık voyvodanın en büyük zevki, insanları sivri kazıklara oturtarak öldürmek, sonra karşılarına geçerek yeyip içmekti. Bu yüzden ona halk, **'Şeytan'** anlamına gelen **'Drakul',** Macarlar cellad anlamına gelen **'Çepel',** Türkler ise **'Kazıklı Voyvoda'** adını takmışlardı. A.de Lamartine onun yaptıklarını şöyle anlatıyor:

"Drakul, önce eski voyvodaya bağlı 20 bin Ulah'ı idam ettirdi. Akınlar yaparak esir ettiği sivil Türkler'i diri diri kazığa oturtuyor, onların can çekişmelerini seyrederek eğleniyor, yiyor, içiyordu. Bazen esirlerin derilerini yüzdürüyor, üzerlerine tuz ektiriyor ve daha fazla acı çekmeleri için keçilere yalatıyordu. Bir defasında ülkesindeki bütün dilencileri ziyafet bahanesiyle büyük bir binada toplamış, onları iyice sarhoş ettikten sonra binanın kapı ve pencerelerini kapatarak ateşe vermiş, haşarat gibi dumandan boğulmalarını sağlamıştı."

"Drakul akıl almaz işkencelerini herkese, her zaman yapıyordu. Bir gün gezgin rahiplerden birini eşeği ile beraber kazığa oturttu. Metresilerinden birinin karnını yararak çocuğu olup olmadığına baktı. Bir başka gün, Eflâk'a dil öğrenmeye gelen 400 Macar öğrenciyi, panayırlara katılmak için gelen 600 Alman tüccarı ve 500 Eflâk asilzadesini kazığa oturttu, yaktırdı ve duyulmadık işkencelerle öldürttü...".

Bu kadar da değil, bilinen canavarlardan çok daha canavar, çok daha vahşi olan bu cellad, bu drakul, işkence makineleri de icad etmişti. **İnsan doğrama makinesinde insanları doğratıyor,** çömleklere doldurup pişiriyordu. Bir gün, bir kadını diri diri ateşte kızartmış, etini de çocuklarına zorla yedirmişti!..

● Elçilerin kavuklarını başlarına çakıyor

Fatih, böyle korkunç bir zalimi cezasız bırakamazdı. Cezasını vermek için, ama bu

maksadını gizleyerek onu İstanbul'a çağırdı. Voyvoda, o günlerde ülkesini bırakamayacağını, ancak bir muhafız birliği ve kumandanı kaleyi beklerse İstanbul'a gelebileceğini söyledi.

Bunun üzerine Vidin Muhafızı Hamza Paşa az bir kuvvetle Eflâk'a gönderildi. Hamza Paşa Kazıklı Voyvoda'yı alaşağı edecek, İstanbul'da bulunan kardeşi de voyvoda olacaktı. Ancak Drakul bunu anlamıştı. Bir gece baskını yaparak Hamza Paşa ve adamlarını yakaladı. Ellerini ayaklarını kestirdikten sonra hepsini kazığa oturttu.

Drakul bununla yetinmedi, Türk toprağı haline gelmiş Bulgaristan'a akınlar düzenleyerek 25 bin kişiyi esir almıştı.

Fatih durumu öğrenmeleri için voyvodaya bir elçiler heyeti daha gönderdi. Bu elçiler voyvodanın huzuruna geldikleri zaman Türk geleneklerine göre kavuklarını çıkarmadılar. Buna çok kızan voyvoda, **üçer iri çiviyle elçilerin kavuklarını başlarına çaktırdı**

Fatih Sultan Mehmed ordusunun başına geçerek Eflâk seferini başlattı. Vezîriâzam Mahmud Paşa da 175 teknelik donanma ile Eflâk kıyılarına hareket etti.

● Ceset ormanı

Kazıklı Voyvoda Fatih'in ordusu ile savaşa cesaret edemezdi. Ormanlara, dağlara çekilerek çete savaşları yapmaya başladı. Bunun üzerine Fatih akıncıları (komandoları) Eflâk içlerine yaydı. Ünlü akıncı beyleri her tarafta voyvodanın askerlerini arıyor, bulup yok ediyor, teslim olanları esir alıyordu. Binek ve taşıt için kullanılan hayvanlar da toplanarak voyvodanın savaş gücü iyice kırıldı. Fakat voyvoda bir türlü bulunamıyordu.

Fatih, Eflâk voyvodasını kovalayıp başkentine doğru ilerlerken, Türk, Bulgar ve Eflâklılar'dan oluşan 20 bin kadar cesetle, bir ceset ormanıyla karşılaştı. Henüz tanınır halde olan **Hamza Paşa**'yı kazığa geçmiş halde görmüş, dehşet içinde kalmıştı.

Drakul, Eflâk'ın karış karış arandığını görünce Macaristan'a kaçtı. Macarlar onun yaptıklarını biliyorlardı. İdam etmediler ama zindana attılar.

Fatih, Vlad'ın yerine kardeşi **Radul**'u voyvoda yaptı. Ağabeyinin zulmü ile memleketi ne hale getirdiğini görmüş, ona göre hareket etmesi gerektiğini iyi anlamıştı.

Drakul (Kazıklı Voyvoda) bir süre sonra zindandan kaçmayı başardı ve bir avuç celladı ile tekrar Eflâk'a geldi. Korkakları etkileyerek ve şiddet hareketlerine başvurarak prensliği kısa bir süre ele geçirdi. Ama o kadar kötü bir insan, o kadar vahşi idi ki en yakınları bile ondan nefret ediyordu. Nitekim, kölelerinden biri bir fırsatını bulup kafasını kesti ve Türkler'e gönderdi. Kazıklı Voyvoda'nın kesik başı Eflâk şehirlerinde dolaştırılarak, Türkler'in ülkeye tam anlamıyla hâkim oldukları anlatılmış oldu.

KAZIKLI VOYVODA
(Tarihte eşi görülmemiş bir zalim olan Efâk voyvodası Vlad'a Eflâk halkı 'Şeytan' anlamında Drakul, Macar halkı 'cellad' anlamında 'Çepel', Türkler ise "Kazıklı Voyvoda' adını takmışlardı.)

Eflâk artık bir Türk vilayeti olmuştu (1462).

● Korsan yatakları temizleniyor ve Midilli bir Türk vilayeti oluyor

Eflâk'ta asayiş sağlandıktan ve ülke Osmanlı toprağına katıldıktan sonra, Fatih, Adalar Denizi'nde de bir harekâta girişerek bölgeyi korsanlardan temizlemeye karar verdi.

Adalar (Ege) Denizi nde Oniki Ada'nın en güzeli olan **Midilli** bir süreden beri korsan yatağı haline gelmişti. Bu adayı Cenevizli **Gatelusyo** ailesi Bizanslı **Paleologos**'lardan almıştı. Halen adanın başında bulunan Nikolas Gatelusyo, bu makama öz kardeşini boğazlayarak gelmişti. Şimdi de Türkler aleyhine İtalyanlar'la işbirliği yapıyordu. Midilli'yi üs haline getiren Lâtin korsanlarına kılavuz gemiler de veriyor, onları Anadolu ve Rumeli kıyılarına saldırtıyordu.

Topkapı Sarayı'nın bahçesi **(Hünernâme-Topkapı Sarayı Müzesi)**

Fatih, kara ordusunun başında, Midilli Adası'ndan az bir mesafede bulunan Edremit kazasına geldi. Donanma Mahmud Paşa'nın kumandasında daha önce hareket etmişti. Padişah, Mahmud Paşa'nın hazır beklettiği kadırgalarla adaya geçti. Midilli kuşatıldı ve sürekli top atışlarıyla birkaç gün içinde surlar yıkıldı.

Nikolas, yapılacak başka bir şey kalmadığını görerek kaleden çıkıp teslim oldu. Padişahın ayaklarına kapanarak özür diledi. Fatih onu ve suç ortağı olan yeğeni Lucio'yu affetti. Ama adaları kasıp kavuran 300 korsan idam edildi. Adanın zengin halkı ile soyluları İstanbul'a ve başka yerlere nakledildiler. Bunlardan boşalan yerlere Türkler getirildi ve yerleştirildi. Böylece yerli halkla Türkler arasında sayı bakımından bir denge sağlanarak, **Midilli** de bir Türk vilâyeti haline getirildi (1462).

Midilli'nin fethinden sonra Fatih, İstanbul Boğazı gibi Çanakkale Boğazı'nı da hisarlarla kilitlemek istedi ve iki yakasına istihkâmlar yaptırarak bu işi gerçekleştirdi. Anadolu yakasındaki istihkâma **Kale-i Sultaniye,** Rumeli yakasındakine ise **Kilitbahir** ismi verildi.

Boğazlar'a ve adalara hâkim olduktan sonra deniz kuvvetlerinin önemi artmıştı. Gelibolu'da ve İstanbul'da yeni tersanlerin inşasına başlandı ve kısa zamanda bitirildi.

● Bosna: Yeni bir Türk eyaleti

Sırbistan'la Macaristan arasında bir krallık olan Bosna, sekizyüz yıldan beri bağımsız yaşayan bir devletti. Fakat artık zayıflamış, zaman zaman Macaristan'ı metbu tanımak zorunda kalmıştı. Şimdi bağımsızdı. Oldukça da kuvvetliydi. Ama, Müslümanlığa yakın bir mezhepten olan Bosna halkı, Katolik Macarlar ve Papa tarafından dinsiz sayılıyordu. Bu yüzden, **Bogomii** mezhebinden olan Bosna halkına bir hak tanınmıyor, bu da **Bogomiller** (Bosnalılar) ile Macarlar arasında sürekli sürtüşmelere yolaçıyor ve halk Türkler'i onlara tercih ediyordu.

Türkler'in Bulgaristan ve Sırbistan'dan sonra Bosna'ya da hâkim olmak isteyeceğini anlayan Macaristan, Bosna Krallığı üzerinde hak iddia etmeye başladı.

Balkanlar'a tam hâkim olmak için Bosna'ya da hâkim olmak gerektiğini düşünen Fatih, Bosna başkenti **Yaytsa**'ya (Yayçe) doğru yürüdü. Fakat şehre saldırmadan önce Mahmud Paşa'yı göndererek teslim çağrısında bulundu. Teslim olursa, yıllık vergi vermeyi kabul ederse ve birkaç hisarı Türkler'e bırakırsa kazançlı çıkacağını, aksi halde bütün ülkeyi kaybedeceğini, çok kan dökületeceğini, şehirlerin tahrip edileceğini **Mahmud Paşa** uzun uzun anlattı.

Alınamaz denilen kaleleri alan, nice engelleri aşıp nice ülkeleri fetheden **Fatih**'le savaşmasının mümkün olmayacağını çok iyi bilen Bosna kralı anlaşma teklifini kabul etti. Fatih, Yayçe ve Hersek'i alıp vergiye bağladıktan sonra İstanbul'a döndü.

Fakat, Türk padişahı çekilir çekilmez Papalık ve Macaristan Bosna'yı kışkırtmaya, ona destek vaadetmeye başladılar. Bunun üzerine Bosna kralı anlaşmayı iptal ettiğini söyleyerek vergi vermekten vazgeçti. Türkler'e bıraktığı yerleri de yeniden işgal etti.

Bu sebeplerden dolayı Fatih ertesi yıl (1463) tekrar Bosna'ya sefer düzenledi. Yayçe'yi ele geçirdi ve kralı da esir aldı. Sözünde durmadığı için onu ortadan kaldırdı. Bosna Osmanlı topraklarına katılarak bir vilâyet haline getirildi (1463).

● Mihaloğlu Ali Bey, Macar kralının ordusunu Sava Nehri'ne döküyor

Türkler'in Bosna'yı fetnından sonra, başta Macaristan ve Venedik olmak üzere Avrupa devletlerinin endişeleri arttı. Macaristan, ne pahasına olursa olsun, Bosna'nın başşehri Yayçe'yi Türkler'e bırakmak istemiyordu. Macar kralı fazla vakit kaybetmeden ordusunun başında yürüyüşe geçti ve Yayçe'yi kuşattı.

Yayçe Kalesi'nin kumandanı **Mihaloğlu Ali Bey** idi. Macar kralının bütün saldırıları çok şiddetli karşı hücumlarla püskürtüldü. Fakat, kış bastırmasına rağmen Macarlar kuşatmayı kaldırmadılar. Sığınaklar yaparak, zaman zaman da kaleyi zorlayarak şehrin düşmesini beklediler. Bu durumu öğrenen Fatih, veziriâzam Mahmud Paşa'ya yardım için harekete geçmesini emretti. Mahmud Paşa bir yandan asker toplayıp harekete hazırlanırken, öte yandan kale kumandanına haber gönderdi. Surların dibine gelen haberci kaledekilerle konuştu: **"Dayanın, Mahmud Paşa Rumeli ve Anadolu askeriyle birkaç gün sonra burada olacak, hünkâr dahi ardından dört nala geliyor"** dedi.

Kaledekiler bu haberi işitince çok sevindiler. Beşaret (müjde) davulları çalındı, toplar atıldı. Aynı haberi düşman da öğrenmiş, morali bozulmuştu. Onların bu halinden yararlanan **Mihaloğlu Ali Bey** kaleden çıkıp hücuma geçti. Bozguna uğrayan ve kaçmaya başlayan Macar ordusunu Sava Nehri'ne

kadar kovaladı. Kral ve maiyeti nehri güçlükle geçip canlarını kurtardılar.

Bir Türk paşasına yenilen kralın ordusu her şeyi bırakıp kaçmış, çok kayıp vermişti. Bu durum Avrupa'da Macar kralının itibarını iyice sarstı. Türkler bu savaştan sonra **Hersek**'i de hâkimiyetleri altına aldılar (1464).

Bosna ve Hersekliler, Müslümanlığa çok yakın olan Bogomil mezhebinden oldukları için kısa bir süre sonra Müslümanlığı isteyerek kabul ettiler. Bu Müslümanlar'a Türkler **"Boşnak"** adını verdiler. Boşnaklar, dil bakımından olmasa da din, kültür ve gelenek bakımından Türk'leştiler. Hırvatça'nın bir lehçesi olan dilleri de Türkçe kelimelerle ve İslâmî deyimlerle iyice zenginleşti.

Hersek bir dükâlık idi. Bu dükâlığın Türk hâkimiyetine geçmesiyle Adriyatik kıyısına iyice yaklaşılmış oluyordu. Bu kıyılar Venediklîler'e aitti ve bundan dolayı da Venediklîler'in endişesi iyice arttı. İlk tedbir olarak Macaristan'la bir ittifak kurdular ve antlaşma imzaladılar.

Venedik'le Macaristan arasında yapılan antlaşmaya göre, Venediklîler Mora ve Arnavutluk cephelerinde, Macarlar ise Bosna'da saldırıya geçeceklerdi. Türkler'e karşı isyan hazırlığı içinde olan Arnavut beyi İskender de silâh ve asker yardımı ile desteklenecekti.

● Türkler'e karşı Venedik-Macaristan ittifakı

Fatih, Avrupa'da Türkler'e karşı anlaşmaları ve bütün gelişmeleri dikkatle takip ediyordu. Birleşik Hristiyan ordusu ile savaş yine kaçınılmaz hale gelmekteydi. Herhangi bir olay büyük savaşın başlaması için sebep olabilirdi.

Savaşı başlatacak bahane kendiliğinden ortaya çıktı. Atina'daki Osmanlı sarayında bulunan bir köle, hazineden çok miktarda para çalarak, Venediklîler'in elinde bulunan Koron şehrine kaçtı. Çaldığı paraların yarısını Koron muhafızına vererek onun himâyesine girdi. Bunun üzerine Mora Beyi **Evrenosoğlu İsa Bey,** Venedik'e bir nota vererek kölenin ve çalıp götürdüğü paranın iadesini istedi. Venediklîler köleyi de, parayı da iade etmeyince savaş sebebi doğmuş oldu.

Evrenosoğlu İsa Bey, Argos şehrini zaptetti. Akıncılar Venedik topraklarını çiğnediler. Bu durumda Venediklîler de savaş ilân ettiler ve ilk anda Mora'nın bazı yerlerini ele geçirdiler. Korintos'ta (Korint'te) evvelce Osmanlılar'ın yıktığı Germehisar'ı otuzbin işçi çalıştırarak onbeş gün içinde yeniden yaptılar. Böylece 136 kulesi bulunan 7.5 kilometre uzunluğunda bir savunma hattı kurmuş oluyorlardı.

Macar kralı da harekete geçmekte gecikmedi ve Bosna'ya girerek Yayçe'yi bir kere daha ele geçirdi. Bunun üzerine Mahmud Paşa kumandasındaki Türk ordusu bir defa daha Bosna'ya yürüdü, Macarlar'ı yenerek Yayçe'yi geri aldı. Bundan sonra Venediklîler'in ilk anda zaptettikleri yerler de geri alındı ve bu çarpışmalarda Venedik ordusu imha edildi. Çarpışma sırasında Venediklîler'in başkumandanı da ölmüştü.

Venedik-Macar orduları bir kere daha mağlup edilince, bölgede güvenlik sağlanmış gibiydi. Fakat bu devletler daha sonra hemen hemen bütün Avrupa devletlerini harekete geçirerek savaşı sürdüreceklerdi.

● Karaman Devleti ortadan kaldırılıyor

Rumeli'de geçici bir durgunluğun başladığı bu günlerde, Anadolu'da, özellikle Karaman Beyliği'nde bazı olaylar meydana geldi. Karamanoğlu İbrahim Bey ölmüş, yerine oğullarından **Pîr Ahmed Bey** geçmişti.

İbrahim Bey'in yedi oğlu vardı ve yerine geçen Pîr Ahmed bunların en büyüğü değildi. En büyük oğlu **İshak Bey** idi ama o da hatunundan değil, cariyesinden doğmuştu. Diğer oğullarının annesi II. Murad'ın kızkardeşi, yani Fatih Sultan Mehmed'in halası idi.

Pîr Ahmed Konya'da Karamanlılar tahtına oturunca, **İshak Bey,** Akkoyunlu hükümdarı **Uzun Hasan**'ın yardımıyla Karaman tahtını ele geçirmek için harekete geçti. Onun kuvvetlerine karşı koyamayan **Pîr Ahmed Bey** çekilmek zorunda kaldı ve **Fatih**'e sığınarak ondan, tahtının kurtarılmasını istedi.

İshak Bey Osmanlılar'la başa çıkamayacağını biliyordu. O da anlaşmak istedi ama Osmanlılar'a bırakılacak topraklar konusunda bir anlaşma yapılamadı. Bunun üzerine Fatih, Antalya'da bulunan **Hamza Beyi,** İshak Beyi yola getirmekle görevlendirdi. Yapılan çarpışmada **İshak Bey** mağlup olarak kaçtı ve Akkoyunlular'a sığındı, **Pîr Ahmed** tekrar Karaman tahtına oturdu.

Fakat, tahtına kavuşan **Pîr Ahmed Bey,** gördüğü yardım karşılığı Osmanlılar'a bıraktığı dört şehri geri almak için bazı teşebbüslere girişti. Hem Akkoyunlular'la, hem de Venediklîler'le bir ittifak kurarak Osmanlılar'a cephe aldı. Şimdi, Osmanlılar'a her zaman mesele çıkaran Karamanlılar'ın yerini gittikçe kuvvetlenen Akkoyunlular almak üzereydi.

Osmanlı Devleti kurulduğundan beri, Karamanlılar, Selçuklular'ın mirasını onlara kap-

tırmış olmanın üzüntüsünü hiçbir zaman unutmamış, Anadolu'da birliğin sağlanmasına, bütün tavizlere rağmen en büyük güçlüğü çıkarmışlardı. Fatih, bu devlet tamamen ortadan kalkmadıkça Anadolu'da birliğin kurulamayacağına kanaat getirdi ve kararını verdi. Zaten Rumeli'deki üstünlüğünü devam ettirebilmesi için de Karamanlılar'ın idaresindeki kalabalık Türk nüfusuna ihtiyacı vardı.

Fatih, ordusunun başına geçerek Konya'ya doğru ilerledi ve bu büyük şehri zaptetti. **Pîr Ahmed Bey** ve kardeşi **Kasım Bey** güneye çekilmek zorunda kaldılar. Onların üzerine de **Mahmud Paşa'**yı gönderdi. Mahmud Paşa, Karamanoğulları'nın adını taşıyan meşhur **Karaman** şehrini **(Larende'**yi) ele geçirdi.

Fatih Sultan Mehmed, Konya'da, Karaman Beyliği'ni Osmanlı topraklarına kattığını, artık bu ülkenin bir Osmanlı ili olduğunu ilân etti. Bu kararını pekiştirmek için veliaht oğlu Şehzâde Mustafa'yı Konya beylerbeyi tayin etti. Ayrıca, burada kendi adına para bastırdı (1466).

Beylik topraklarının büyük kısmı Osmanlılar'a geçmekle beraber, **İçel** ve **Taşeli** yöresi Karamanoğulları'nın elinde kalmıştı. Ama artık bu beylik devlet olmaktan çıkmış bulunuyordu ve Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki hâkimiyetini tehdit edemeyecekti. Buna üzülenler de Avrupa'daki Hristiyan devletler oldu.

● Rumeli'nin uslanmayan prensi: İSKENDER BEY

Fatih Sultan Mehmed, Anadolu birliğini engelleyen, Rumeli fütuhatını geciktiren Karaman Beyliği'ni ortadan kaldırınca, tekrar Rumeli'ne döndü.

Rumeli'de devamlı mesele çıkaran, defalarca yenilmesine rağmen her fırsatta baş kaldıran **İshak Bey,** Rumeli'nin Karamanlısı haline gelmişti. Müslüman olmadan önceki adı **Georges Kastriota** olan **İskender Bey, II. Murad** zamanında Arnavutluk'un Osmanlı hâkimiyetine geçmesi üzerine İstanbul'a rehine olarak getirilmiş gencecik bir prens idi. İstanbul'da Müslüman olmuş, kendisine kumandanlık rütbesi verilmiş ve Türk terbiyesine göre yetiştirilmişti. Cesur ve kabiliyetli bir askerdi. Babası ölünce Mirdita Beyliği kendisine verilmedi diye kaçıp isyan etmişti. İsyan bastırılmış, ama İskender Bey ele geçirilememişti. Çok sarp kayaların üzerindeki **Akçahisar'**da oturuyor ve bu kale henüz ele geçirilmemiş bulunuyordu.

İşte bu İskender Bey, Fatih Anadolu'da Karamanlılar'la uğraşırken, Arnavutluk'ta tekrar isyan çıkarmıştı. Üstelik Müslümanlığı bırakıp tekrar Hristiyan olmuş, eski adını almış ve Papa ile işbirliği yapmaktaydı. Ona Venedikliler de yardım ediyordu.

Fatih, Bosna seferine çıktığı zaman İskender Bey barış istemiş, padişah da bu teklifi kabul etmişti. Ama şimdi yeminini bozarak Osmanlılar'la çete savaşını başlatmıştı.

İskender Bey'in üzerine gönderilen **Balaban Paşa** da Arnavut asıllı bir devşirme idi. İstanbul kuşatması sırasında Topkapı surları üzerine ilk çıkan yeniçerilerden biri olduğu için kendisine paşa rütbesi verilmişti. Balaban Paşa, soydaşları olan Arnavutlar'ın savaş taktiğini ve bölgeyi çok iyi biliyordu. Otuz bin askerle İskender Bey'in üzerine yürüdü. İskender Bey ümitsizce, ama gerçekten kahramanca savaştı. İlk çarpışmalarda başarı da kazandı. Altında üç at ölmüş, eli kolundan kopacak kadar yaralanmış, ama dövüşmekten vazgeçmemişti.

Balaban Paşa kuvvetini arttırarak daha şiddetli bir saldırıya geçti. Yine bir devşirme olan **Yakup Paşa'**yı, asileri kuşatmak için **Dibra** eteklerine gönderdi. İskender Bey, iki Osmanlı birliğinin birbirleriyle temas kurmalarına fırsat vermemek için iki tarafta birden savaştı. **Yakup Bey'**in birliğine olanca gücüyle saldırdı ve **Yakup Bey'**i bularak öldürdü. Bu, Osmanlı birliğinin moralini bozmuş ve **İskender Bey,** Akçahisar'a galip olarak dönmüştü.

Bunun üzerine Fatih, ordunun başına geçerek kesin sonuç almak üzere hareket etti. Akçahisar dışındaki her yeri işgal ederek ilerledi. Üs olarak kullanmak üzere yaptırdığı El-Basan kalesine Türk nüfus yerleştirdi. Arnavutluk'u baştan başa birkaç defa katetti. İskender Bey hâlâ ele geçirilememişti. Fakat birkaç ay sonra, Akçahisar'ın yakınındaki **"Leş"** şehrinde öldü ve bir kiliseye gömüldü (1468).

● Venedik'te ekonomik abluka

İskender Bey'in ölümünden ve Arnavutluk'un işgalinden sonra bu kargaşa merkezinde sükûnet sağlanmıştı, ama Hristiyan dünyası Türkler'e karşı güç birliği yapmaktan vazgeçmiyordu. Papa **II. Pius** karadan, Venedik cumhurbaşkanı da denizden, Türkler'e karşı seferi başlattılar. Fakat yaşlı Papa yolda öldü ve askerleri dağıldı. Venedik de bu durumda seferden vazgeçti.

Fatih, Venedikliler'in ekonomik gücünü sarsmak için, onlara **Floransa'**yı rakip çıkarmak üzere bazı teşebbüslerde bulundu. Flo-

ransa'ya Osmanlı ve yakın-doğu ülkelerinde ticaret kolaylığı getirirken, Venedik'le ticareti yasakladı. Venedik'in bu yüzden uğradığı zarar çok büyüktü.

Macaristan'ın toparlanmasına fırsat vermemek için de, Fatih, akıncıları bu ülkenin içine saldı. **Mihaloğlu Ali Bey** kumandasındaki akıncılar, akınlardan birinde Macaristan kralının kardeşini, bir başka akında kızını tutsak ettiler. Ali Bey, Müslümanlığı kabul ederek **Mehtap Hanım** adını alan bu prensesle evlendi.

İsa Bey'in kumandasındaki akıncılar da Doğu Adriyatik'i, Dalmaçya'yı ve Hırvatistan'ı vurarak Almanya (Avusturya) içlerine kadar girdiler.

Osmanlı Devleti artık aynı zamanda bir deniz ülkesi olmuştu ve o devirde en güçlü donanmaya sahip Venedik donanmasından daha güçlü bir donanmaya ihtiyacı vardı. Sultan Mehmed bu amaçla tersanelerdeki çalışmaları hızlandırdı. Yalnız Gelibolu tersanesinde **100 bin kişi çalışıyor,** en büyük, en modern savaş ve ticaret gemileri yapılıyordu. Bu faaliyet en çok Venedik'i tedirgin ediyordu. Sabotaj planları başarıya ulaşamayınca zaman kazanmak için Türkler'e barış teklif etti, ama asıl niyeti bilindiği için bu teklif kabul edilmedi.

● Eğriboz'un fethi

Barış teklifi reddedilen Venedik, Türk donanması daha fazla güçlenmeden Adalar Denizi'nde bazı Türk limanlarına saldırdı, kıyıdaki küçük kasabaları vurdu. **Enez** ve **Foça** iskeleleri ile **İmroz** ve **Limni** adalarına baskınlar düzenleyerek Türk memurları esir aldı.

Venedik'in bu tecavüzleri karşısında Fatih Sultan Mehmed, nice zamandır hazırlık içinde olan donanmasını harekete geçirdi.

İlk hedef, Venedik'in elinde bulunan **Eğriboz** adasıydı. 100 kadırga ile 200 tekneden oluşan donanma Eğriboz önlerine geldi. Burası Venedikliler'in çok önemli bir ticaret üssü idi. Donanmaya kaptan-ı derya olarak **Mahmud Paşa** kumanda ediyordu. Fatih de 100 bin kişilik bir ordu ile karadan hareket ederek en yakın yer olan ve eskiden Yunanistan fethine gelen Pers kralı **Kserkses'**in kamp kurduğu tepede otağını kurdurdu.

Venedik donanması muhteşem Osmanlı donanmasının karşısına çıkmaya cesaret edemedi, Atina körfezinin bir köşesine sıkışıp kaldı.

Mahmud Paşa, gemileri birbirine yanaştırıp kenetleyerek, karadan adaya uzun bir köprü yapmıştı. Kara ordusu bu yüzen köprüden geçerek adaya girdi. Venedik'in bu çok kuvvetli kalesi Türkler'e ancak 17 gün dayanabildi. Kale beşinci hücumda alınabilmiş, bir hayli de kayıp verilmişti. Kale kumandanı **Erizzo** önce iç kaleye çekildi ama sonra teslim olmaktan başka çare bulamadı.

Eğriboz'un Türkler tarafından fethedilmesi Avrupa'da geniş yankılar uyandırdı. Çünkü Venedik en güçlü kalesini kaybetmişti ve Akdeniz'de en güçlü donanmanın da artık Türk donanması olduğu da anlaşılmış bulunuyordu (1470).

● Doğuda ve batıda 25 devlet Osmanlılar'a karşı birleşiyor

İstanbul'un fethinden sonra bütün Avrupa Türkler'i durdurmak için çareler düşünmeye başlamıştı. Anadolu'da Karaman Beyliği'nin, Rumeli'de Bosna, Arnavutluk ve Eflâk'ın ortadan kaldırılması, bütün Arnavutluk'un ve Eğriboz'un fethi, onları birleşmeye mecbur etti. Fatih'in güçlü bir donanma kurması, Akdeniz, Ege ve Karadeniz'de denetimi ele almaya başlamış olması onları büsbütün tedirgin ediyordu. Osmanlı Devleti Anadolu'da Niğde, Aksaray, Alanya, Silifke ve bütün Taşeli yöresini de ele geçirmişti.

Bütün bu gelişmeler yalnız Batılı devletleri değil, Doğulu devletleri de, birliğe girmemekte direnen Türk beyliklerini de Osmanlılar'a karşı müttefik aramaya sevketmişti. Doğuda Karamanlılar'dan sonra **Akkoyunlular,** Osmanlı Devleti için gaile çıkarmaya başlamışlardı. Osmanlı'ya baş kaldıranları destekliyorlardı. En büyük rakipleri evvelce **Karakoyunlular** iken şimdi Osmanlılar olmuştu. **Timur-Bayezid** savaşında Timur tarafını tutmuşlar, daha sonra **Karakoyunlular'**ı ortadan kaldırmışlardı.

Kudretli bir hükümdar olan **Akkoyunlu Uzun Hasan,** Eyyübî Devleti'nin kalıntılarını da hâkimiyetine almış, İran'da Timurlu **Ebu Said'**i yenmiş, Tebriz'i başşehir yapmış, Bağdat, Şiraz ve İsfahan'a kadar yayılmış, Gürcistan'ı baskı altına almış ve devletini bir imparatorluk haline getirmişti.

Uzun Hasan bu başarılarından sonra **Osmanlılar'ı Anadolu'dan Rumeli'ye sürmek gibi bir düşünceye kapılmıştı.** Öte yandan Batılı devletler de Osmanlılar'ı Rumeli'den Anadolu'ya sürmek için fırsat kolluyorlardı. Akkoyunlular'ın güçlü bir imparatorluk haline gelmesini görmek onları çok sevindirdi. **Uzun Hasan Osmanlı'yı Anadolu'da meşgul eder, hattâ yok edebilirdi.**

Avrupa'da Türkler'e karşı başta **Venedik**

Fatih Sultan Mehmed'in miğferi

ve **Macaristan** olmak üzere **Almanya, Polonya, Kastilya, Rodos, Kıbrıs, Aragon, Burgonya, Papalık** ve **Fransa**'yı da içine alan 25 kadar devlet ittifak kurmuştu. Bunlar Türkler'i Anadolu'ya sürecek, Rumeli'deki topraklarını da aralarında paylaşacaklardı.

Kendi aralarında ittifak kuran Batılılar, **Akkoyunlular**'la sıkı bir ilişki içindeydiler. Venedikliler'le Akkoyunlular arasında yapılan anlaşmaya göre, Venedik donanması Çanakkale Boğazı'nı aşıp İstanbul önlerine, 60 bin Akkoyunlu süvari de doğudan yürüyüşe geçerek Gelibolu'ya geleceklerdi. 36 bin deniz savaşçısı ve pekçok gemisi bulunan Venedik donanmasının Türkler'i İstanbul'dan çıkarabileceğine inanmaya başlamışlardı. Venedik batıda bütün Hristiyan devletlerini, Uzun Hasan da doğuda bütün Müslüman ve Müslüman olmayan devletleri Osmanlılar'a karşı birleştirecekti. Hristiyanları **Papa,** Müslümanları **Uzun Hasan** temsil edecekti.

Doğuda ve batıda bütün düşmanları kendisine karşı birleşirken, Fatih'in bir tek müttefiki bile yoktu. Fakat o bütün gelişmeleri dikkatle takip etmekte, tedbirlerini almaktaydı. Batıdaki ve doğudaki düşmanlarının savaş hazırlıklarını biliyor ve tabii kendisi de boş durmuyordu.

● "Senin adını, sanını yok etmek için üzerine geliyorum, bilmiş ol!"

Uzun Hasan doğuda sağladığı başarılardan ve kazandığı zaferlerden sonra Fatih'e de zafernameler göndermişti. Onun Osmanlı dostu Karakoyunlu devletini yoketmesi, Cihanşah'ı öldürmesi, Fatih'i üzüyordu. Bu yetmiyormuş gibi, Uzun Hasan son gönderdiği mektupta, bir imparator olan Fatih Sultan Mehmed'e, sadece **"Mehmed Bey"** diye hitap ederek onu küçültmek istemişti. Timurlular'dan **Ebu Said**'i yendiğini ve öldürdüğünü, yine Timurlular'dan olan **Hüseyin Baykara**'nın kendisini metbu tanıdığını belirtiyor, artık korkulacak hiçbir düşmanı kalmadığını bildiriyordu. Bu hitap şekli bir meydan okumaktı ve **Fatih**'i çok kızdırmıştı.

Uzun Hasan'a bir mektup yazan sultan şöyle dedi:

"Ben, Sultan Bayezid oğlu, Mehmed oğlu, Murad oğlu Sultan Mehmed'im. Sen

Acem ülkesinin başbuğu büyük han, Hasan Han'sın!"

"Kişi devletine mağrur olup haddini aşarsa, kudretinin yutulacağı uçurumun kenarına geldiğinden emin olmalıdır. Kafanın içi şeytanca kötülüklerle dolu. Başından onları kov ve insanların anlaşmasını sağlayan akıla kulak ver. Bizim memleketimiz İslâmiyet'in merkezidir. Kâfir kanı her zaman İslâm'ın kandilini tutuşturan yağ olmuştur. Eğer bize karşı gelirsen, imanımızın düşmanısın demektir. Bütün devlet ve şeirat düşmanlarını yoketmek için atımızı eyerledik, kılıcımızı kuşandık. 'Bilemedim' yahut 'gafil idim' demeyesin. Şevval ayında muzaffer askerlerim, Allah'ın izni ile benimle beraber senin üzerine yürüyecektir. Allah bu kulunu sebep kılarak, senin zulmünü mazlumlar üzerinden kaldıracaktır. Senin adını ve sanını yok edeceğim. Sana söyleyecek fazla sözüm yok!... Ancak iyilik dileyen iyilik bulsun!"

● Akkoyunlular'la ilk çatışma

Uzun Hasan Osmanlı topraklarına saldırmaya başlamış, güçlü ordusu ile gelip Trabzon'u kuşatmıştı. Fakat limandaki Osmanlı ordusunun top ateşi karşısında çekilmek zorunda kaldı.

Uzun Hasan Trabzon'dan çekilmiş ama onu istemekten vazgeçmemişti. Fatih'e gönderdiği elçinin ağzından **"Trabzon sancağı ve Karaman eyaleti kendisine verilirse, savaşmaktan vazgeçeceğini"** söylüyordu.

Fatih, böyle bir teklifle gelen elçiyi hakaret ederek huzurundan kovdu. Uzun Hasan da büyük bir orduyu **Karaman**'a sevketti. Ordunun kumandanı, veziri **Emin Bey** idi. Ayrıca yeğeni **Yusufça Mirza, İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmed** ve Karamanlı kardeşler **Pîr Ahmed** ile **Kasım** beyler de vardı. Bu ordu Sivas ve Tokat'ı vurup yağmaladı ve Kayseriye doğru ilerledi.

Bunun üzerine Fatih, Konya valisi olan oğlu **Mustafa**'ya Akkoyunlu üzerine yürümesi emrini verdi. İki ordu **Beyşehir Gölü** yakınında, **Kireli** denilen yerde karşılaştılar. Şehzâde Mustafa, sayıca az bir kuvvete sahip olduğu halde büyük gayret göstererek ilk çarpışmayı kazandı. Akkoyunlu ordusunun kumandanı **Yusufça Mirza** esir alındı. Karamanlı **Pîr Ahmed, Uzun Hasan**'ın yanına kaçtı. Kardeşi **Kasım Bey** ise İçel'e yönelerek o bölgeyi tekrar ele geçirdi.

Fakat bu asıl büyük savaş değildi. Anadolu'nun gerçek hâkimini, gerçek sahibini belli edecek büyük savaş için iki taraf da hazırlanıyordu. Haçlılar Uzun Hasan'a Venedik gemileriyle 5 bin tüfek, 52 top ve çeşitli mühimmat göndermişler, fakat bütün yollar Osmanlılar tarafından kontrol altında tutulduğu için Venedikli kaptanlar bunu Akkoyunlular'a ulaştıramamışlardı.

Haçlılar Fatih'e karşı yalnız Akkoyunlular'a değil, Altınordu hakanı **Seyyid Ahmed** ve **Moskova prensi III. İvan**'a da ittifak teklif etmişlerdi.

Fatih ise Memlûk sultanı **Kayıtbay**'a elçi göndererek onun tarafsız kalmasını sağlamıştı. Ayrıca Timurlu hükümdar **Hüseyin Baykara**'ya da, iki taraftan birlikte hareket ederek Akkoyunlular'a saldırmayı ve ülkesini paylaşmayı teklif etmişti. Ama çok barışçı bir insan olan **Hüseyin Baykara** buna yanaşmadı.

Fatih hazırlıklarını tamamladı. Önce ordunun bir bölümünü Rumeli'de, Haçlılar'ın saldırılarını karşılamak üzere bıraktı. Diğer büyük bir ordu ile de İstanbul'dan Anadolu'ya hareket etti. Daha önce, Mihaloğlu Ali Bey kumandasında bir akıncı birliğini Akkoyunlular'ın idaresinde bulunan topraklara göndermiş, o devrin komandosu olan bu akıncılar **Kemah**'ı yağmalayıp yakmışlardı. Akıncılardan sonra gelen öncü birliğin başında da veziriâzam Mahmud Paşa ile Rumeli Beylerbeyi **Has Murad Paşa** vardı. Has Murad Paşa tedbir almadan Fırat suyunu geçmiş ve pusuya düşmüştü. Murad Paşa çarpışarak öldü, bazı kumandanlar da esir düştüler. 12 bin kişilik bu öncü birliğin büyük bir kısmı öldü, bir kısmı esir oldu ve pek azı kurtulabildi.

Uzun Hasan ünlü Osmanlı kumandanlarını esir aldığı için gururlanıyor ve kesin zaferi de kendisinin kazanacağından emin bulunuyordu.

● İki Türk hükûmdarı OTLUKBELİ'nde Anadolu'yu çekişiyorlar

Fatih, büyük ordusunun başında ilerleyerek Beypazarı'na geldi. Burada, Konya valisi olan **Şehzâde Bayezid,** kuvvetleriyle birlikte padişahın ordusuna katıldı.

Nihayet iki Türk hükümdarının orduları, Erzincan'la Tercan arasındaki **Otlukbeli** mevkiinde karşı karşıya geldiler. Burada Anadolu'yu çekişeceklerdi. Bu yer bugün **"Başköy"** adıyla anılmaktadır. **Fatih** buraya geldiğinde, **Uzun Hasan**'ın kendisi için uygun yeri seçtiğini, savaş düzenine girdiğini gördü.

Fatih de vakit geçirmeden ordusunu savaş düzenine soktu. Başkumandan Sultan Mehmed merkezde, Şehzâde Bayezid sağ kolda, Şehzâde Mustafa sol kolda idiler. Gedik Ahmed Paşa Bayezid'in, Anadolu Beylerbeyi Davud Paşa ise Mustafa'nın yanında idiler.

Akkoyunlu ordusunun merkezine Uzun Hasan, sağ kanada Şehzâde Uğurlu Mehmed, sol kanada Şehzâde Zeynel Bey kumanda ediyordu.

Osmanlı ordusunu ilk defa gören Uzun Hasan, bu ordunun disiplinli hareketi, giyimkuşam ve heybeti karşısında şaşırmış ve **"Vay kahpe Osmanlı, derya gibi asker düzmüş!"** demekten kendini alamamıştı.

İlk hücumu **Şehzâde Mustafa** yaptı ve karşısındaki Uzun Hasan'ın şehzâdesi **Zeynel Mirza'**nın kuvvetlerini daha bu ilk saldırıda darmadağın ederek üstünlük sağladı. **Zeynel Mirza** ve önde gelen kumandanlar öldürüldü. **Şehzâde Mustafa'**nın kumandanlarından biri onun adına, Zeynel Mirza'nın kesik başını Fatih'e gönderdi.

Oğlunun başarısından gurur duyan **Fatih,** sağ kanattaki oğlu **Bayezid'**e de hücum emri verdi ve Bayezid'in kuvvetleri Akkoyunlu ordusuna ikinci ağır darbeyi indirerek Uzun Hasan'ın karargâhına kadar ilerledi. Aynı anda Uzun Hasan'ı kaçırmak istemeyen Fatih de ileri atıldı. İlerleyen saatlerde, Akkoyunlu ordusu eriyor, Osmanlı ordusu bütün cephanelerde üstünlük kurmuş bulunuyordu. Sonunda Uzun Hasan, üzerine şahin gibi gelen Osmanlı ordusu karşısında hiçbir şey yapamayacağını anlayarak, yel gibi uçan boz atına atladı ve kaçmaya başladı.. Akkoyunlu ordusunun kumandanlarından biri olarak savaşa katılan Karamanoğlu **Pîr Ahmed** de onun yanındaydı.

Mehmed Neşrî, Uzun Hasan ve Pîr Ahmed'in kaçışlarını şöyle anlatıyor: **"...Arslan elinden kurtulmuş ahû gibi, at yarıştırarak, birbirini geçmeye çalışarak, dere tepe aşıp Tebriz'e doğru kaçtılar; korkularından hâşâ tumanlarına işerlerdi..."**

Fakat, bir gerçeği de kabul etmek gerek: **Uzun Hasan o güne kadar, top, tüfek kullanan bir ordu ile savaşmamış, bunların ne müthiş silahlar olduğunu öğrenememişti.** Ona bu silâhların gürültü çıkaran göstermelik oyuncaklar olduğu, güçlerinin çok abartıldığı söylenmişti. Neşrî bu durumu da şöyle anlatıyor: **"Uzun Hasan bu hali görünce Osmanlı'dan bizâr oldu; zira top tüfek cengini görmemişti. Öleceği vakit, kendisinden sonra padişah olanların Osmanoğulları ile hiç savaşmamalarını vasiyet etti. Oğulları da 'emir doğru söyledi' diye, bu nasihatı kulaklarına küpe kıldılar."**

Savaş sekiz saat sürmüş, kesin zaferi kazanan Osmanlılar, Uzun Hasan'ın otağındaki hazinesini de ele geçirmişlerdi. Ayrıca pek çok esir aldılar. Bu esirler arasında 170 kadar Akkoyunlu kumandanı ve müttefiklerinin beyleri de vardı (Ağustos 1473).

Fatih, Otlukbeli zaferinden sonra burada üç gün kaldı ve Tebriz'e doğru ilerlemeye gerek görmedi. Gerçekten iyi savaşçı olan Akkoyunlu Türkmenleri'nin muhtemel gerilla savaşlarıyla vakit kaybetmek istememişti. Rumeli'de Hristiyanlar'ın kendisine karşı ittifak halinde olduklarını unutmuş değildi. Zaferden dolayı Allah'a şükretti ve **kendi parasiyle 40 bin esiri satın olarak onları azad etti.**

Fatih Sultan Mehmed bu savaştan sonra veziriâzam **Mahmud Paşa'**yı önce görevden aldı, bir süre sonra da idam ettirdi. Çünkü Otlukbeli savaşından yedi gün önce, onun kumandanlığı altında ilerleyen öncü kuvvetlerin Akkoyunlular'a yenilmesinden ve 12 bin şehit ve esir verilmesinden onu sorumlu tutuyordu. Bu idam olayı ile ilgili olarak bir de şu rivayet vardır: Savaştan sonra İstanbul'a dönen Fatih, kahraman oğlu Karaman valisi Mustafa'nın, Silifke, Ermenek, Minan, Develi, Karahisar kalelerini alıp dönerken aniden hastalanarak öldüğünü duydu ve çok üzüldü. Rivayete göre zehirlenmişti ve zehirleten de Mahmud Paşa idi, çünkü Mahmud Paşa'nın zevcesi ile Şehzâde Mustafa arasında gizli bir gönül macerası olmuştu.

Fatih, Karaman valiliğine, Kastamonu'da bulunan henüz 15 yaşındaki **Şehzâde Cem'**i tayin etti. Vezîriâzamlığa da **Gedik Ahmed Paşa'**yı getirdi.

★

Otlukbeli zaferiyle Osmanlılar Anadolu'da birliğin sağlanmasına ve cihangirliğin kurulmasına önemli ölçüde engel olan iki engeli ortadan kaldırmış oluyorlardı. Birinci engel Karamanoğulları, ikinci engel ise Akkoyunlular olmuştu. Karaman Beyliği ortadan kaldırıldığına ve Akkoyunlular da Tebriz'e kadar uzaklaştırıldığına göre, doğuda tehlikeli bir durum kalmamıştı. Fatih Sultan Mehmed şimdi batıya yönelebilirdi. Fakat önce Karadeniz'in tam bir Türk gölü haline getirilmesi gerekiyordu.

Fatih Sultan Mehmed'in bir minyatürü
(Elinde merasim mendili ile)

Kırım Hanlığı'nın Osmanlı İmparatorluğu'na katılması

Karadeniz'in Türk gölü haline getirilmesi için **Kırım Hanlığı** ile de birlik kurulması şartı. Gerçi Kırım'da Osmanlı hâkimiyeti çok daha önce başlamıştı ama, Kırım'ın en önemli limanları olan **Kefe** ve **Soğdak** kaleleri Cenevizliler'in denetiminde idi. Evvelce Altınordu hakanlığına bağlı olan Kırım, bu devletin zayıflaması üzerine bağımsızlığını ilân etmişti. Kırım yarımadasından başka çok geniş bir bölgeyi Altınordu'nun mirasçısı olarak ellerinde bulunduruyordu. Osmanlı kuvvetleri Kefe'yi zorladığı zaman 6 bin kişilik bir kuvvetle destek sağlamış ve Cenevizliler Kırımlılar'a olduğu gibi Osmanlılar'a da yıllık vergi vermeyi kabul etmişlerdi.

Şimdi Cenevizliler'in buradan tamamen atılması gerekiyordu.

Kırım'la birliğin sağlanması, bir yandan gittikçe artan Rus tehlikesine karşı bu hanlığı güvenlik altına alacak, öte yandan yine Kırım sayesinde Osmanlı sınırları bir anda kuzey ve kuzeybatıya doğru iki misli genişleyecekti.

İşte bu sebep ve amaçlarla Fatih, Gedik Ahmed Paşa kumandasında büyük bir donanma ile Karadeniz harekâtını başlattı. 183 savaş gemisi ve 290 yardımcı gemiden oluşan Osmanlı donanması Kefe'ye hareket etti. Bu muazzam güç karşısında asla tutunamayacaklarını anlayan Cenevizliler, Kefe kalesini teslim ettiler. Diğer Ceneviz kolonileri olan **Menkup** ve **Azak** da kolayca Osmanlılar'ın eline geçti. Şimdi Kırım'ın Osmanlılar'a bağlanması kolaylaşmıştı ve Kırım Hanlığı da bunu istiyordu. Çünkü Moskova'ya kadar olan çok geniş bir araziyi elinde tutuyordu ama, Türk nüfusu azdı.

Fatih Sultan Mehmet ile Kırım Hanı arasında birleşme anlaşması resmen imzalandı. Bu anlaşmaya göre Osmanlı padişahı Kırım'a han soyundan birini tayin edecek, bütün Kırım'da Osmanlı padişahından sonra Kırım hanının adı da hutbelerde okunacak, basılan paralarda, Osmanlı hükümdarının adı ile birlikte Kırım Hanı'nın adı da bulunacaktı (Bkz. Hanlıklar: Kırım Hanlığı bölümü). Bu ayrıcalık Osmanlılar'la birleşen Anadolu beyliklerinin ve Rumeli'de hâkimiyet altına alınan diğer eyaletlerin hiçbirine tanınmamıştır.

Şimdi Karadeniz tam bir Türk gölü haline getirilmişti. Kırım Hanlığı'nın Osmanlılar'a katılmasiyle, Macaristan, Lehistan gibi ülkelerin yan yolları da kontrol altına alınmış, böylece Türk Cihan İmparatorluğu'nun sağlam temelleri atılmıştı (1475).

Kırım atlı ordusu Osmanlı Devleti'nin vazgeçilmez bir kuvveti, en sağlam dayanaklarından biri haline gelecekti. Kırım sarayı ile Osmanlı sarayı arasındaki birlik evlilik yoluyla da pekiştirilecek, Bizans'ın asıl mirasçısı olduğunu iddia eden Rusya, yüzyıllarca Karadeniz'e inemeyecekti. (Yavuz Sultan Selim Han'ın eşi ve Kanunî Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan, Kırım Hanı Mengli Giray'ın kızı idi).

● Macar kralı, Türkler'le anlaşmaktan başka çare kalmadığını anlıyor

Fatih Sultan Mehmed, Kırım seferinden sonra batıya yöneldi. Onun Kırım seferiyle meşgul olmasından yararlanan Boğdan voyvodası, Macar ve Leh krallarının da yardımiyle meydana getirdiği 50 bin kişilik bir ordu ile Rumeli Beylerbeyi'nin az sayıda ve yorgun kuvvetlerine aniden saldırıya geçmiş, bu çarpışmayı kazanmış ve esir aldığı Türkler'i kazığa vurdurarak öldürtmüştü. Bu hareketi cezasız kalamazdı.

Fatih, ordusunun başına geçerek Boğdan'a hareket etti. Öte yandan donanma Basarabya kıyılarını işgal ederek Tuna ağzına hâkim oldu. Kara kuvvetleriyle kısa zamanda Boğdan ordusunu yenen, pekçok esir alan Fatih, ülke içine dalmak istemedi. Çünkü bu sırada Boğdan'da veba salgını çıkmıştı. Voyvoda bu sayede kaçıp canını kurtarabildi.

Boğdan gibi Macaristan da Fatih'in başka cephelerde bulunmasından yararlanmak istemiş, Böğürdelen Kalesi'ni ele geçirmiş, Semendire'yi de kuşatmıştı. Ona da, başta Papalık olmak üzere diğer Hristiyan devletler yardım ediyordu.

Fatih, bu devletin hâkim olduğu bölgelere ünlü beylerin kumandasındaki akıncılarını saldı. Akıncılar, Hırvatistan ve Slovenya'yı

çiğnediler. Avusturya içlerine kadar ilerleyerek Klagenfurt Kalesi'ni yaktılar.

Akıncıların ansızın çıkıp gelmeleri, köprüleri yıkıp depoları yakmaları, önemli şehirleri vurmaları, Macaristan'ı ekonomik bakımdan olduğu gibi moral bakımından da çökertiyordu. Bu durumda Macar kralı, Papa ve öteki Hristiyan devletlerinin kışkırtmalarına kapılmaktan vazgeçip, Fatih'le anlaşma yolunu aradı. Bunun için de aldığı yerleri terkedip çekilmek zorunda kaldı.

● Bin atlı akınlarda...

Şimdi sıra, azılı Türk düşmanı haline gelen Venedik'in sindirilmesinde idi. Türk akıncıları onun hakkından da geleceklerdi. Akıncı reisi **Ömer Bey,** sadece bin atlıdan oluşan bir kuvvetle Venedik içlerine daldı. **İsonzo** Irmağı'nı aşarak stratejik ve ekonomik değeri olan yerleri vurmaya başladı.

Bu kadar az bir kuvvetle böylesine cesur ve başarılı hareketlerde bulunan akıncıları tamamen yok etmek isteyen Venedik, sayı bakımından çok büyük bir ordu ile akıncıların üzerine saldırdı. Yalnız zaferi kazanacaklarından değil, 1000 Türk atlısından bir kişiyi bile sağ bırakmayacaklarından emindiler. Öteki Hristiyan devletleri de öyle sanıyorlardı. Çünkü 1000 atlıya karşı dev bir ordu çıkarmışlardı.

Fakat, Ömer Bey'in kumandasındaki **1000 Türk atlısı, o dev gibi orduyu yendi.** Başta Venedik ordu kumandanı ve oğlu olmak üzere büyük rütbeli birçok Venedikli subayı da esir aldı.

Venedik ordusunu yenen, kumandanlarını esir alan 1000 Türk atlısı ileri harekâta devam ederek, şimşek gibi bir hızla akıyor, her tarafta görünüyor, mühimmat depolarını yakıyordu. Türk akıncılarının Venedik Gölü'ne kadar ilerlediğini gören halk paniğe kapılmış, kiliselere sığınmaya başlamıştı.

Türkler'in başarısı karşısında, Venedik'i destekleyen devletler ondan ayrılmaya başladılar. Napoli ve Aragon krallıkları Türklerle barış istediler. Türk savaş ve ticaret gemilerine Napoli limanını açtıkları için bu teklifleri kabul edildi.

Venedik yalnız kalmış, ama henüz tam olarak dize getirilememişti. Fatih bunun için önce Arnavutluk cephesindeki harekâtı sonuçlandırmak istedi. Arnavutluk'taki Akçahisar'ı aldıktan sonra çok önemli bir kale olan İşkodra'yı kuşattı.

İşkodra Kalesi direniyordu. Rumeli Beylerbeyi Davud Paşa, kale önünde döktürdüğü ve İstanbul'un fethinde kullanılanlardan daha güçlü toplarla kaleyi dövüyordu. Büyük güllelerden başka kaleye, o devir için büyük bir yenilik olan bir çeşit yangın bombası da atılıyordu.

İşkodra kuşatması ve kalenin dövülmesi devam ederken, Venedikliler'in elinde bulunan üç kale (Drivasto, Gölbaşı ve Leş kaleleri) kısa süren kuşatmalar sonunda teslim alınmıştı. Fakat İşkodra hâlâ direniyordu. Bu sırada kış bastırdı. Fatih, Evrenosoğlu Ahmed beyi 40 bin kişilik bir kuvvetle Arnavutluk'ta bırakarak İstanbul'a döndü.

Arnavutluk'taki harekâtın asıl sebebi Venedik'in hem buradaki hâkimiyetine tamamen son vermek, hem de bu ülkeyi değişik cephelere çekerek iyice yıpratmaktı. Venedik içlerine yeni akınların yapılmasına devam edildi.

Bu defa İskender Paşa'nın kumandasındaki Türk akıncıları 30 bin kişi idi. Venedik içlerine dalan Türk akıncıları Friul, Stirya, Karniyol, Karantiya bölgelerini vurdu ve yaktı. Bundan sonra Avusturya'ya kadar bir kere daha ilerleyen akıncılar, Hırvatistan'la Slovenya'yı çiğneyerek Bosna'ya döndüler.

Bütün bu akınlar Venedik'i iyice yıldırmıştı. Venedik Cumhuriyeti Türkler'den barış dilemek zorunda kaldı. 16 yıldan beri sürdürdükleri savaşı Türkler'in dikte edeceği bir antlaşma ile bitirmeye razı oldular (1479).

Bu süre içinde 25 devletle savaşan Osmanlı İmparatorluğu bunların hepsini yenmiş, Haçlı ittifaklarını dağıtmıştı. Yapılan antlaşmaya göre Venedikliler, hâkimiyetleri altına aldıkları Doğu Arnavutluk'u ve Eğriboz Adası'nı Türkler'e bıraktılar. Ayrıca yüklü bir savaş tazminatı ödemeyi kabul ettiler. Artık Türkler'e uzun zaman karşı koyamayacaklardı.

● Alman-Macar birleşik ordusu imha ediliyor

Venedik'in dize getirilmesinden ve İstanbul antlaşmasından sonra Türkler'in karşısında güçlü devlet olarak Macaristan ve Almanya (Avusturya) kalmıştı. Türk akıncıları daha büyük bir kuvvetle (43 bin atlı ile) bu devletlere nihai darbe indirmek için harekete geçtiler.

Alman-Macar orduları bütün güçlerini toplayarak akıncılara saldırdılar. Çok kanlı, müthiş bir savaş oldu ve Macar-Alman ordusu tamamen imha edildi. Fakat Türkler de 20 bin kadar şehit vermişlerdi. Akıncılar ertesi yıl akınlarına devam ederek bu şehitlerin öcünü de aldılar ve bu iki devletin gücünü tamamen kırdılar.

Rumeli'de bu akınlar devam ederken Boz-

caada ve Limni'ye Anadolu'dan getirilen Türkler yerleştirilmiş, Yunan adalarından Kefalonya, Aya Mavri ve Zanta işgal edilmiş, bu üç adayı elinde tutan Venedikli düka kaçıp gitmişti. Bu arada Hersek dükası da ölmüş ve toprakları tamamen Osmanlı topraklarına katılmıştı.

Fatih şimdi İtalya seferini başlatabilirdi. **Doğu Roma'ya hâkim olan padişahın Batı Roma'ya da sahip olmak isteyeceği zaten biliniyordu.** İtalya'ya yapılacak bir seferde Venedik'in tarafsız kalması için de bir antlaşma yapılmıştı.

İtalya seferinden önce şövalyelerin elinde bulunan Rodos'un alınması gerekiyordu. Fakat bu adanın kuşatılması görevi verilen Mesih Paşa, denizcilik tecrübesi olmadığı için adayı fethedemedi.

● Otranto'nun fethi

Mesih Paşa kumandasındaki Türk donanması Rodos'u kuşatırken, Veziriâzam Gedik Ahmed Paşa'nın kumandasındaki asıl büyük donanma da Avlonya limanından Otranto'ya hareket etti (26 Temmuz 1480).

Gedik Ahmed Paşa'nın donanması 132 gemiden oluşuyordu. 28 Temmuz 1480 günü Otranto Limanı'na gelen Ahmed Paşa karaya 18 bin asker çıkardı. Ayrıca 1000 kadar at ve yeter sayıda top da çıkarılmıştı. Bin kişilik atlı birlik keşif için İtalya içlerine dalarken, Otranto kuşatılmış, toplar kaleyi dövmeye başlamıştı bile. Kale inatla direndi. 22 bin kişilik güçlü bir savunma birliği vardı, fakat ancak 14 gün dayanabildi. Bu süre içinde savunma kuvvetlerinin yarısından fazlası ölmüştü. 14 gün sonra, 11 Ağustos 1480 günü, Türkler kaleyi ele geçirdiler ve burçlara Türk sancakları dikildi.

Kaleyi fetheden Gedik Ahmed Paşa, kuvvetlerini ikiye ayırarak birinci birliği kuzeydoğuya, ikincisini kuzeybatıya gönderdi. Maksat, **Brindizi** ve **Taranto**'yu da ele geçirmek idi.

Ülkesinin işgal edileceğini anlayan Napoli kralı, ordusunun başında harekete geçti, ama daha ilk saldırıda yenilerek geri çekildi. Türkler iç kısımlara akınlara başladılar. Napoli halkı panik içindeydi ve kaçmak için limana yığılmıştı. Bu sırada **Gedik Ahmed Paşa** Napoli kralına elçi göndererek **Brindizi, Taranto** ve **Lecce**'nin teslim edilmesini, Pulya eyaletinin Türk ordusuna bırakılmasını istedi. Aksi takdirde **Fatih Sultan Mehmed**'in büyük bir ordu ile ve dünyanın en güçlü toplarıyla krallığın bütün topraklarını zaptedeceğini bildirdi.

Bu istek bütün İtalya'da panik yarattı. Gerçekten de bütün Avrupa'da Fatih'in İtalya'ya çıkacağı hakkında yaygın söylentiler vardı. Doğu Roma'yı ortadan kaldıran Türk sultanının Batı Roma'yı da ayakta bırakmayacağı söyleniyordu. Türk padişahının 200 bin kişilik ordusuyla Arnavutluk'ta bulunduğu, İtalya'ya geçmek için hazırlık yaptığı haberi ağızdan ağıza dolaşıyordu.

Oysa bu sırada Fatih İstanbul'da, nereye yapılacağı bilinmeyen bir seferin hazırlıklarıyla meşguldü. Bu sefer belki gerçekten İtalya'ya olacaktı ama, Fatih her zaman olduğu gibi son ana kadar hedefi gizli tutacaktı.

Gedik Ahmed Paşa bütün güney İtalya'yı fethe hazırlanırken ve Avrupa dehşet içindeyken, veziriâzama yürekler parçalayan acı bir haber ulaştı. Bu, çağ açan **büyük Türk hakanının ölümü idi** (3.5.1481). Onun ölümü ile Avrupa geniş bir nefes alıyor, Türk dünyası ise mateme bürünüyordu. Batı Roma fethedilmekten kurtulmuştu.

● Çağ açan büyük Türk hakanının ölümü

Fatih Sultan Mehmed Han, 1481 yılının ilkbaharında, dünyanın en büyük ve güçlü ordusuyla, nereye yapılacağını yalnız kendisinin bildiği bir sefere çıkmak üzereydi. Bütün hazırlıklarını yapmış, bu muazzam ordu ile Maltepe-Gebze arasındaki **Sultançayırı**'nda ordugâhını kurmuştu. Sağlığından hiçbir şikâyeti yoktu. Fakat burada birden bire hastalandı. Şiddetli sancılarla kıvranmaya başladı. Hekimler çaresiz kalıyor, verdikleri ilâçlar hiçbir şeye yaramıyordu.

Koca Fatih, çağ açan büyük Türk, 3 Mayıs 1481 tarihinde, henüz 49 yaşındayken hayata gözlerini kapadı.

Yüce Fatih'in vefatı üzerine askerler hekimbaşı **Yakup Paşa**'yı parça parça ederek öldürdüler. Çünkü, Venedikli bir Yahudi ve asıl adı **Iacopo** olan Yakup Paşa'nın Fatih'i zehirlediğini gösteren belirtiler vardı.

O güne kadar Venedikliler Fatih'e **14 suikast düzenlemiş,** hiçbirinde başarıya ulaşamamışlardı.

Fatih'in cenazesi İstanbul'a getirildi. Kendisi tarafından yaptırılan ve onun adını taşıyan camide namazı kılındı. İstanbul ve haberi duyan bütün Türk dünyası yasa bürünürken, İstanbul'da ağlayanların hıçkırıkları göğe yükselirken, Hristiyan dünyası bayram yapıyordu. İstanbul'daki Venedik elçisi Papa'ya Fatih'in öldüğünü, **"Büyük Kartal öldü"** (La grande Agulle e morta) cümlesiyle bildirmiş, bunun üzerine Papa, Avrupa kiliselerinde 3

gün 3 gece çanlar çalınıp **"şükür âyini"** yapılmasını emretmiş ve bu emir yerine getirilmişti. Roma'da ise toplar atılmış, şenlikler yapılmıştı.

Fatih'in türbesi İstanbul'da, kendi yaptırdığı camiin avlusundadır. İstanbul'da gömülmüş olan ilk padişah Fatih Sultan Mehmed Han'dır. Cesedi mumyalanmıştır.

● Fatih'in eşleri ve çocukları

Fatih Sultan Mehmed'in ilk eşi Dulkadıroğlu Süleyman Bey'in kızı **Sitti Mükrime Hatun**'dur. Diğer eşleri de sırasiyle **Gülşah Hatun, Çiçek Hatun, Zağnos Mehmed Paşa'nın kızı Hatice Hatun,** Trabzon Rum imparatoru David Komnenos'un kızı **Anna,** Mora despotu Dimitrius Paleologos'un kızı **Helen,** Bizanslı tarihçi Georgias Phrantzes'in kızı **Tamara,** Karamanoğlu İbrahim Bey'in adı tesbit edilememiş bir kızı.

Fatih'in, **Bayezid, Mustafa** ve **Cem** adlarında üç erkek ve birinin adı **Gevher Sultan** olan diğerinin adı bilinmeyen iki kız çocuğu olmuştur. Kendisinden sonra tahta çıkan Sultan Bayezid, **Mükrime Hatun**'dan, Şehzâde Mustafa **Gülşah Hatun**'dan, Cem ise **Çiçek Hatun**'dan doğmuşlardır.

Şehzâde Mustafa Fatih hayatta iken ölmüştü. **Şehzâde Cem**'den daha sonra söz edeceğiz. **Gevher Sultan,** Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu **Mehmed Bey**'le evlenmiştir.

● Fatih'in özellikleri

Fatih Sultan Mehmed Han'ın özelliklerini ve hele yaptıklarını ve onun çağında meydana getirilen kültür ve sanat eserlerini, sayfalarla değil ancak ciltlerle anlatabiliriz. Burada birkaç paragrafla anlatmak zorundayız.

İstanbul'u fethettikten sonra Osmanlı Devleti'ni büyük bir imparatorluk haline getiren **Fatih, büyüklü küçüklü onyedi devleti fethetti.** Bunların ikisi imparatorluk, dördü krallık, altısı prenslik, beşi dükalıktır.

Ortadan biraz uzun boylu, ince yüzlü, çok az gülen bir insandı. Önemli bir işe karar vermeden önce çok düşünür, bilenlere danışır, bir kere karar verdikten sonra bu kararından vazgeçmezdi. Askerlik, siyaset ve devlet adamlığı bakımından bir dahi olan Fatih, bilginlere yakınlık gösterir, onları sayar ve himâye ederdi. Kendisinden önceki bazı sultanlar gibi, meselâ Yıldırım Bayezid gibi, zevk ve eğlenceye düşkün değildi. Edebiyatı sever, **"Avnî"** mahlası ile çok güzel şiirler yazardı. Arapça, Farsça, Rumca ve Lâtince biliyordu.

Fatih, İstanbul Üniversitesi'ni kuran hükümdardır. Yalnız İstanbul'da değil, imparatorluğun birçok yerinde büyük mimarlık anıtları yaptırmıştır. Devlete hamle kazandıran kanunlar yapmış, yeni müesseseler kurmuştur.

Fatih, babasından devraldığı toprakları ikibuçuk misli büyütmüştür. Tahta çıktığı zaman Türk donanması 30 savaş gemisinden ibaretti. Öldüğü zaman ise 250 savaş ve 500 nakliye gemisiyle dünyanın en büyük donanması haline gelmiş bulunuyordu.

Fatih Sultan Mehmed, dünya tarihinin en büyük hükümdarlarından biridir.

Fatih'in ölümünde Osmanlı Devleti sınırları

SULTAN II. BAYEZİD

Büyük fetihler yapmadı ama devletin "büyük" olarak kalmasını sağlayan tedbirler aldı

Fatih Sultan Mehmed Han 3 Mayıs 1481 tarihinde, Gebze yakınındaki Sultançayırı'nda öldüğü zaman, Şehzâde **Bayezid** Amasya'da, Şehzade **Cem** ise Konya'da idiler. Veliahtlık Şehzâde Bayezid'de idi. Ona haber göndererek tahta davet ettiler. Fakat veziriâzam **Karamanî Mehmed Paşa,** Cem'den yana idi. Güvenilir bir adamı ile onu da tahta davet etti. Bayezid'e gönderilen habercinin yolda oyalanması, geç ulaşması planlanmıştı. Buna karşılık Şehzâde Cem'e gönderilen ulak çok süratli hareket edecek, onun Bayezid'den önce gelip tahta çıkmasını sağlayacaktı.

Fatih zamanında, devletin ileri gelenleri arasında, **"Devşirmeler"** ve devşirme olmayan **"Soylular"** arasında ikilik ve rekabet başlamıştı. Devşirmeler (yeniçeriler) tahta Bayezid'in çıkmasını istediler. Yeniçerileri destekleyen ve kışkırtan güçlü adam, kendisi de bir devşirme olan **İshak Paşa** idi. **Karamanî Mehmed Paşa**'dan yana olan güçlü kişiler de **vezir Mustafa Paşa** ile Candarlı Halil Paşa'nın oğlu **İbrahim Paşa** idi.

Fakat İshak Paşa ölüm haberini İstanbul'daki yeniçerilere duyurmuş, Cem'e gönderilen haberci ise yolda öldürülmüştü. Bu arada isyan eden yeniçeriler de Karamanî Mehmed Paşa'yı öldürdüler. İshak Paşa duruma el koydu ve idareye hâkim oldu.

Bayezid, 4 bin adamı ile Cem'den önce İstanbul'a gelip tahta oturdu. Yeniçerilere bir hayli tavız vermek zorunda kaldı: Bol bahşiş dağıttı, aylıklarını arttırdı, İshak Paşa'yı sadrazamlığa getirdi. Bundan başka, devşirme olmayanların iktidara (veziriâzamlığa) getirilmeyeceğine de söz verdi. Gerçi daha sonra bu sözünü tutmayacaktı ama, yeniçerilerin beğenmedikleri vezirler için **"İstemezük!"** diye baş kaldırma geleneğini başlatmış oluyordu.

Bayezid, tahta çıkışının ertesi günü babasının cenaze merasimini yaptırdı.

● Şehzade Cem de sultanlığını ilân ediyor

Anadolu'da Şehzade Cem'i tutanlar çoktu. Onun için Cem, gecikerek de olsa Bursa'ya geldi ve bu eski taht şehrinde padişahlığını ilân etti. Adına hutbe okuttu ve para bastırdı.

Taht ortak kabul etmediği için iki kardeş arasında çekişme, savaş, kaçınılmaz hale gelmişti. II. Bayezid 20 bin kişilik bir kuvvetle kardeşinin üzerine yürümekte gecikmedi. Bu birliğin başında, Otranto'dan dönen Gedik Ahmed Paşa vardı. (Böylece İtalya'nın fethinden de vazgeçilmiş oluyordu). Cem'in yanındaki savaşçıların sayısı 4 binden fazla değildi. Savaşı kazanamazdı. Onun için bir elçi göndererek devletin ikisi arasında paylaşılmasını istedi. II. Bayezid **"Devlet mülkü bölünemez"** cevabını verdi ve yürümeye devam etti. Çaresiz karşı koyan **Cem,** yenilerek kaçmaya mecbur oldu. Yaralı bir vaziyette güçlükle Konya'ya gelebildi.

SULTAN II. BAYEZİD
(1450-1512)

● Cem Sultan gurbet yollarında

Cem Sultan artık Anadolu'da duramayacağını da anlamıştı. Ailesiyle birlikte Mısır'a giderek Memlûk Sultanı **Kayıtbay**'a sığındı. Kayıtbay ve Mısır halkı, Fatih Sultan Mehmed'in küçük oğlunu büyük tören ve şenlik yaparak karşıladı. Kayıtbay onu **"Sen benim oğlumsun, gam duyma"** diye kucakladı.

Cem Sultan Kahire'de kendisine ayrılan sarayda altı ay kadar kaldı. Bu arada hacca gidip geldi. **Osmanoğulları arasında hacı olan başka kimse yoktur.**

Kahire'de Cem Sultan'a gösterilen itibar gün geçtikçe azalıyordu. Karamanoğullarından Kasım Bey'in tahrikleriyle tekrar Anadolu'ya geçti. Az bir kuvvetle Konya'yı kuşattı ama şehir teslim olmadı. Ankara'yı zaptetmesi için gönderdiği eski sancakbeyi de başarılı olamadı. Sultan Bayezid'in bir ordu ile üzerine yürüdüğü haberini alınca da **Taşeli** taraflarına çekildi.

Bundan sonra Sultan II. Bayezid kardeşine haber göndererek Kudüs'e gitmesini, kendisine yollanacak yıllık gelirle orada oturmasını teklif etti. Bu teklifi kabul etseydi, bundan sonraki hayatı belki daha mutlu geçebilirdi. Fakat ağabeyine güvenmedi ve Anadolu'nun kendisine verilmesinde ısrar etti. Bundan sonra da, şövalyelerin büyük reisi **Pièrre d'Abusson**'un ısrarlı davetini kabul ederek 29 Temmuz 1482 tarihinde Rodos Adası'na geçti.

Böylece Cem Sultan'ın sıkıntılı tutsaklık hayatı başlamıştı. Artık Hristiyan âlemi onu ölünceye kadar II. Bayezid'e karşı bir koz olarak kullanacak, Fransa'da kaleden kaleye nakledecek ve Osmanlı sultanından sözde Cem'i salıvermemek ve bakımını sağlamak için mütemadiyen para isteyeceklerdi.

Bu tutsaklık devrinde, iyi bir şair olan Cem Sultan'la, yine iyi bir şair olan Sultan II. Bayezid arasında duygulu yazışmalar devam etti. Başına gelen felâketten ağabeyini sorumlu tutan Cem Sultan ona yazıp gönderdiği bir beyitte şöyle diyordu:

Sen bister-i gülde yatasun şevk ile handan
Ben kül döşenem külhen-i mihnetde sebep ne?

(Sen gül döşeğinde keyifle yatarken, benim eziyet hamamının ateşliğinde kül döşenmeme sebep ne?)

Sultan Bayezıd de ona şu dörtlükle cevap veriyordu:

Çun rûz-ı ezel kısmet olunmuş bize devlet,
Takdire rıza vermeyesün böyle sebep ne?
Hacc-ül harameynim diyüben dâ'vi kılursun,
Ya saltanat-ı dünyeviye bunca talep ne?

(Çünkü devlet bize ezelden kısmet olunmuş. Allah'ın bu takdirine razı olmak istemeyişine sebep ne? Mekke ve Medine'yi ziyaret etmekle (Hacı olmakla) da övünüyorsun. Öyleyse dünya saltanatına bunca talep ne?)

● Kili ve Akkerman'ın fethi

Sultan II. Bayezid kardeşi Cem Sultan'ı mağlup ederek yurtdışına çıkmaya mecbur bıraktıktan sonra Venedik'le eski barış antlaşmasını yenilemiş, Morava üzerine sefer yaparak Rumeli'nin büyük şehirlerini hiçbir çatışmaya gerek kalmadan dolaşmış, başkaldırma teşebbüsünde bulunan Hersek dükâlığını da Osmanlı topraklarına kesin olarak bağlamıştı (1483).

Venedik'ten sonra batıda en güçlü Osmanlı düşmanı olan Macaristan da barış antlaşması istemiş ve onlarla da bir barış imzalanmıştı.

1484 yılında Boğdan'a sefer düzenleyen II. Bayezid, bu seferde Tuna ağzındaki **Kili** kalesini zaptetmiştir. Bundan sonra Basarabya'da çok önemli bir yer olan **Akkerman Kalesi** kuşatılmıştır. Bu kuşatmaya Kırım Hanı **Mengli Giray** da 50 bin askerle katılmış ve kale onyedi gün süren bir kuşatmadan sonra fethedilmiştir.

Akkerman'ın kuşatılması ve fethi büyük yankılar uyandırdı. Fas, Akkoyunlu ve Macar hükümdarları özel elçiler göndererek bu zaferi kutladılar. Şimdi, Kırım Hanlığı ile Osmanlı Devleti arasında, Karadeniz'de kıyısı olan hiçbir devlet kalmamıştı. Gerçi Karadeniz Fetih zamanında da bir Türk gölü haline getirilmişti ama, Osmanlılar'a vergi veren Boğdan'ın burada hâlâ küçük bir kıyısı bulunuyordu.

● Yakın-Doğu, iki devlete dar geliyor

Rumeli seferinden sonra Edirne'ye dönen Sultan II. Bayezid'in Yakındoğu'nun en büyük hükümdarı, Osmanlı Devleti'nin de en büyük İslâm devleti olduğunu dost düşman uzak yakın bütün ülkeler kabul ediyordu.

Bu sırada, o devirde Rumeli'nin büyük devletlerinden olan Macaristan kralının, Yakın-Doğu'nun Osmanlılar'dan sonra en güçlü devleti olan **Mısır Memlûk Devleti** (Türk Devleti) **Sultanı Kayıtbay**'ın ve Uzak-Doğu'nun en kudretli hükümdarlarından olan Hindistan Türk imparatoru Mahmud Şah'ın elçileri, hemen hemen aynı zamanda

CEM SULTAN- *Fatih'in küçük oğlu Cem, tahtı ele geçirmek için II. Bayezid'e başkaldırmış fakat yenilerek kaçmak zorunda kalmıştı. Yabancı ülkelerde uzun yıllar çok sıkıntılı bir hayat yaşadı. Hristiyan hükümdarlar onu Sultan Bayezid'e karşı bir tehdit unsuru olarak kullanmak istediler ve sözde rahat yaşatılması için pekçok altın aldılar. Şehzade Cem, henüz 36 yaşında iken Papa Borgia tarafından zehirletilerek öldürüldü.*

Sultan II. Bayezid'in tuğrası

geldiler. Hepsi de çok değerli armağanlar getirmişlerdi.

II. Bayezid önce Hindistan'dan gelen elçileri kabul etti. Bunlar, padişahın tahta çıkışını kutlamak için gelmişlerdi. İkinci olarak Macaristan elçilerini kabul etti. Bunlar da Macaristan'la yapılan anlaşmanın kral tarafından onaylanmış nüshasını getirmişlerdi. Memlûk elçilerinin kabulü en sona bırakılmıştı. Bu, Şehzade Cem'i destekleyen Kayıtbay'a bir hoşnutsuzluk gösterisiydi. Elçiler, Kayıtbay'ın başlangıçtaki tutumundan dolayı özür dilediğini bildirdiler ama, bu olaydan sonra iki büyük Türk devleti arasında kırgınlık, anlaşmazlık böylece başlamış bulunuyordu.

Osmanlılar'la Memlûkler'in arasını açan meseleler birden fazlaydı: Bayezid'in aleyhine olarak **Cem Sultan'**ı destekleyen Memlûk Devleti, Hindistan Türk İmparatorluğu'nun II. Bayezid'e gönderdiği armağanları Mısır'a ait bölgeden geçerken uzun süre alıkoymuştu. Ayrıca, Hicaz'a giden Türk hacıları Bedevî Araplar'ın saldırısına uğruyor ve Mısır Memlûk Devleti bunları önleyecek tedbirleri alamıyordu. İki büyük devlet arasındaki sınırı Fırat Nehri belirlemekteydi. Sınır güvenliklerini sağlamak için her iki devlet kendilerine göre nehrin karşı tarafında bulunan topraklara da sahip olmak istiyorlardı. Memlûklar, Maraş'taki Dulkadir Beyliği'nin Osmanlılar'a bağlılığını tanımak istemiyordu.

Bütün bunların dışında, İslâm dünyasının kutsal beldeleri sayılan **Mekke, Medine, Kudüs** gibi şehirler, iki büyük İslâm devleti arasında gizli bir çekişme konusuydu. En büyük, en güçlü Müslüman ülke olan Osmanlı Devleti, kutsal beldelerin de kendi hâkimiyet ve himayesi altında olmasını arzu etmekteydi.

Yakın-Doğu **"En büyük iki devletin"** değil, **"En büyük bir devletin"** olacaktı ve bunun için de Osmanlı-Memlûk çatışması kaçınılmaz hale gelmekte, savaş için tırmanış başlamış bulunmaktaydı.

Nihayet beklenen gün geldi. **Karagöz Mehmed Paşa'**nın kumandasındaki Türk birlikleri Çukurova'ya girerek Adana'yı zaptettiler. Bu bölgede bulunan Ramazan Beyliği'nin hükümdarı **Ramazanoğlu Mahmud Bey,** Osmanlılar'a bağlandığını ilân etti. Buna karşılık Memlûklar da **Dulkadir Beyliği'**nin topraklarına girdiler. Dulkadir beyi II. Bayezid'in kayınpederi idi. Padişahtan acele yardım istedi. Bunun üzerine Kayseri sancakbeyi **Yakup Bey'**in kumandasındaki birlik harekete geçerek Memlûklar'ı yendi ve Dulkadir Beyliğinden çıkardı.

Osmanlı-Memlûk çatışmaları büyük savaşa doğru tırmanıyordu. Memlûklar, değerli başkumandanları **Özbek Bey'**in kumandasında bir kuvveti savaşa soktu. Memlûk kuvvetleriyle Osmanlı birlikleri arasındaki çarpışmalar aralıklı olarak birkaç yıl sürdü. Adana birkaç defa el değiştirdi. Sonunda Memlûklar üstünlük sağlayarak Kayseri ve Karaman'a kadar ilerlediler. Bu arada Dulkadir Beyliği de kuvvetli görünen Memlûklar'a meyletmeye başladı.

Bu yenilgilere çok üzülen Sultan II. Bayezid ordunun başına geçerek büyük bir sefer düzenlemeye karar verdi. İşte o zaman Memlûk Sultanı **Kayıtbay** endişeye kapıldı. Bu büyük savaşı kazanamayacağını anlamıştı. Aslında bu savaş iki Müslüman devleti yıpratacak, bundan da Hristiyan dünyası yararlanmak isteyecekti.

Kayıtbay, bir Müslüman devlet olan **Tunus** kralının aracılığı ile barış isteğinde bulundu ve Osmanlılar da bu teklifi kabul ettiler. Uzun muzakerelerden sonra iki devletin eski sınırlarına çekilmesi, Çukurova'nın Memlûkler'de, Dulkadir Beyliği'nin de Osmanlılar'da kalması kabul edildi.

Böylece, 1491'den 1495'e kadar aralıklarla devam eden çarpışmalar sona eriyordu. Birkaç yıl sonra (1498'de) Cem Sultan'ın kızı ile yeni Memlûk Sultanı Nazır Muhammed'in evlenmeleri, iki devlet arasında barışı pekiştiren bir olay sayıldı. Fakat bu da sürekli olamayacak, II. Bayezid'in oğlu **Yavuz Sul-**

Sultan Bayezid'in tahta çıkışı (Hünernâme-Topkapı Sarayı Müzesi)

tan Selim zamanında büyük savaş tekrar başlayacaktı.

● Osmanlılar'da "Büyük Amiraller Çağı" başlıyor

Sultan II. Bayezid devrinde büyük fetihler pek yoktur. Fakat bu dönemde imparatorluk sınırları korunmuş, ordunun gücü arttırılmış ve sonraki dönemlerde büyük fetihlerin gerçekleştirilmesi için uygun ortam hazırlanmıştır.

II. Bayezid döneminin en önemli olaylarından biri Türk savaş filosunun Akdeniz'in en batısında bulunan kıyılarda (İspanya, Fransa, İtalya, Tunus kıyılarında) üstünlük sağlamaya, hâkimiyet kurmaya başlamasıdır. O dönemde Avrupa'nın en güçlü donanmasına sahip olan devletlerden biri de İspanya idi. İspanyoliar, Akdeniz Türk denetimi altına girdiği için Hindistan'a batıdan giderek ulaşmayı düşünüyorlardı. Öte yandan, 710 yılından beri İberik Yarımadası'na hâkim olan **Endülüs İslâm Devleti'**ni iyice sıkıştırmış, yarımadanın güneyine sürmüşlerdi. Oysa, askerî bakımından zayıflamış olan bu İslâm devleti kültür ve sanat bakımından eşsiz idi. Bu devlet, İspanya'ya karşı Osmanlı ve Memlûklar'dan yardım istemiş. fakat bu iki büyük İslâm devleti kendi aralarındaki sürtüşmelerden dolayı İspanya Müslümanları'na yardım edememişlerdi.

Osmanlı Devleti bir donanma göndererek İspanya'yı durdurmak istedi. **Kemal Reis** kumandasındaki Türk donanması Batı Akdeniz'e açıldı. İspanya, Fransa, İtalya, Tunus kıyılarını bombaladı. Malta, Cerbe, Sicilya, Sardunya, Korsika, Balear takımadalarını vurdu. İspanya limanlarına asker çıkararak bu ülkeye darbeler indirdi.

Kemal Reis'in adı artık bütün dünya devletleri tarafından biliniyordu. Savaş gemilerine yerleştirdiği uzun menzilli toplarla Kemal Reis deniz savaşında yeni bir devir açtı. Onun seferleri İspanya'yı durdurmuş, Endülüs İslâm Devleti'nin ömrünü biraz daha uzatmış ve Türkler'in denizlerdeki üstünlüklerini sağlayan **'Büyük Türk Amiralleri'** çağını açmıştır.

● Beklenmedik bir bozgun

Sultan II. Bayezid Memlûk Devleti ile barış imzaladıktan sonra dikkatini tekrar Macaristan'a çevirdi. Defalarca kuşatılan Belgrad hâlâ Macaristan'ın elindeydi. Bu kalenin bir defa daha kuşatılması için padişah Rumeli'ye hareket etti. Bazı isyan hareketleri bastırıldı. Dört tarafa akıncılar gönderildi ve Belgrad kuşatıldı.

Fakat bu defa Macarlar, akıncıları bir baskın sonunda mağlup ettiler. Ünlü akıncı reisi **Mihaloğlu Ali Bey** şehit oldu. Esir alınan Türkler, benzeri görülmemiş işkence ve vahşetle öldürüldüler. Ağızları dikilmiş çuvallara konarak diri diri suya atıldılar. Bazılarının derisi yüzüldü, ateşte kızartılıp domuzlara yedirildi. Ulaşılmaz bir vahşet örneğini, yeni bir Drakul vahşetini gösterdiler.

Bu arada, Sultan II. Bayezid Arnavutluk'ta dar bir geçitten geçerken suikaste de uğradı. Fakat bu suikast teşebbüsünü bir Macar veya başka bir Hristiyan değil, ta İran'dan gönderilen bir Şiî fedaisi yapmıştı. Bu suikastçı muhafızlar tarafından yakalandı ve bir şey yapmasına fırsat verilmeden parçalandı.

Bu olaylar, Belgrad kuşatmasının kaldırılmasına sebep oldu ama, Türkler'in intikam azmi de artmıştı.

● 8 bin akıncı, 40 bin kişilik Macar ordusunu yok ediyor

Akıncılar bir yıl sonra İstirya Yarımadası'nın altını üstüne getirdiler. **Yakup Paşa'**nın emrindeki 8000 akıncı, seçtikleri hedeflere şahin gibi dalıyor, bir yerden başka bir yere şimşek hızı ile kayıyor, bir yıl önceki bozgunun öcünü alıyordu. Macarlar büyük bir ordu ile İstirya (Trieste)'dan dönen akıncıların yolunu kestiler.Bir yıl önceki gibi onları yine bozguna uğratacaklarından emindiler. Çünkü **8 bin akıncıya** karşı **40 binden fazla bir kuvvetle harekete geçmişlerdi.**

Yakup Bey'in akıncıları ile Macar ordusu, Hırvatistan'ın **Adbina** denilen mevkiinde karşılaştılar. Akıncılar burada eşsiz bir zafer daha kazandılar ve dillere destan bir kahramanlık gösterdiler.

Çok süratli ve şaşırtıcı manevralarla düşmanı perişan eden akıncılar birkaç saat içinde 6 bin kadar düşman askerini kılıçtan geçirmiş, 25 binini de esir almışlardı. Düşmanın sayı üstünlüğü gözönünde tutulursa, bu inanılmaz bir zaferdi. Esirler arasındaki düşman âsilzadeleri gibi Avrupa devletleri de hayretler içinde kaldılar (9 Eylül 1493).

Sonuçtan son derece memnun olan Sultan II. Bayezid, Yakup Paşa'yı Rumeli Beylerbeyliği'ne tayin etti.

● Cem Sultan'ın ölümü

Yıllardan beri İtalya'da tutsak hayatı yaşayan Cem Sultan 25 Şubat 1495 tarihinde, zehirlenerek öldürüldü. Onu zehirletenin Papa

***İNEBAHTI KALESİ**- Sultan II. Bayezid zamanında fethedilen bu kale içiçe surlarla çevrili idi. Ön planda, koyda, Türk donanması görülüyor.*

mı, yoksa II. Bayezid mi olduğu bugün bile tartışma konusudur. Ölüm haberi İstanbul'da duyulduğu zaman büyük üzüntüye sebep olmuş, ülke çapında üç gün matem tutulmuş, dualar okunmuştu.

Cem'in ölümü ile Avrupa II. Bayezid'e karşı bir kozunu kaybetmiş oluyordu. Artık, Sultan Bayezid seferlerini daha rahat başlatabilirdi.

Bu sırada Venedik'le siyasî ilişkiler tekrar gerginleşti. Bunun üzerine akıncılar Dalmaçya içlerine dalarak Venedik'in himayesinde bulunan Karadağ'ı Osmanlı himayesine aldılar. Akıncıların kumandanı **Firuz Bey** idi.

Lehistanlılar da anlaşmayı bozarak Boğdan'a saldırmış, yenilerek çekilmişlerdi. Bu hareketleri bu ülke üzerine de akınlar yapılmasına sebep oldu. Silistre sancakbeyi **Malkoçoğlu Balı Bey'**in Lehistan'a girmesi emredildi ve Balı Bey **Vistül** Nehri'ni aşıp birkaç kaleyi fethetti. **Varşova, Sandomir, Lvor** ve **Breziny** şehirlerini de yaktı. Dönüşte, Lehliler'in Vistül kıyısında bekleyen ordusunu bozdu ve sonra San Irmağı'nı aşarak Akkirman Kalesi'ne döndü.

Balı Bey aynı yıl Lehistan içlerine bir kere daha girdi, dört büyük şehri vurdu ve kış bastırınca tekrar döndü. Böylece anlaşmayı bozan ve Osmanlı himayesindeki şehirlere saldıran Lehistan'a (Polonya'ya) hakkettiği ceza verilmiş oluyordu. Bu akınlarda pekçok esir ve ganimet elde edildi.

Lehistan kralı Jean Albert, Türkler'i tek başına durduramayacağını anlayarak, Macaristan ve Litvanya ile bir ittifak kurdu. Zaten bu ülkelerin kralları onun kardeşleriydi. Üç kardeş arasında ittifak kurulması zor olmadı. Fakat bunlarla bir savaşa girilmedi. Çünkü Lehistan barış teklif etmiş ve bu teklif kabul edilmişti.

● Burak Reis, kendi gemisiyle birlikte düşman donanmasını da yakıyor

Osmanlı Devleti Lehistan meselesiyle uğraşırken Venedik savaş hazırlıklarını tamamlamıştı. Türkler de gerekli tedbirleri aldılar. **Kemal Reis** kumandasındaki donanma, Venedik'e yardım edebilecek olan Rodos şövalyelerini sindirmişti. Bundan başka İtalya'nın diğer küçük kralları (Floransa, Milano, Napoli, Ferrara, Mantua krallıkları) ile tek tek meşgul olunmuş, bunların Venedik'e yardımları engellenmişti.

Fakat Ege ve Akdeniz'de Venedik'in hâkim olduğu kıyı ve adalar az değildi. Güney Yunanistan'ın önemli limanları **İnebahtı. Mo-**

don, Koron ve **Navarin** limanları ile, **Kıbrıs, Girit, Çûha** (Cerigo) adaları Venedik'in elindeydi. Bunların dışındaki adalar Osmanlı idaresi altında idiler.

Sultan II. Bayezid, donanmanın bir kısmını Kıbrıs üzerine gönderince, Venedik kuvvetlerinin bir bölümü bu adayı savunmak için ayrıldı ve böylece Venedik donanması bölünmüş oldu.

Bu tedbirler alındıktan sonra, 1499 yılının ilkbaharında Sultan II. Bayezid Venedik seferine çıktı. Vardar Yenicesi'ne gelince Rumeli Beylerbeyi Koca Mustafa Paşa'yı İnebahtı'na, donanmayı ise Davud Paşa kumandasında Mora'ya gönderdi. Türk kara ordusu İnebahtı'nı kuşatırken, donanma da **Sapienza Adası'**na ulaştı.

Amiral **Antonio Grimani** kumandasında ve 200 gemiden oluşan Venedik donanması da bu sırada Türk donanmasının karşısına çıktı.

Türk donanmasına kaptan-ı derya olan **Küçük Davud Paşa** denizci değildi. Fakat kumanda. iyi bir denizci olan **Kemal Reis'**e verilmişti. Sağ kanatta da iyi bir denizci olan **Burak Reis** vardı.

Dünyanın en güçlü iki donanması arasında tarihin en büyük deniz savaşlarından biri meydana gelecek ve bu savaş Akdeniz'in gerçek sahibini belli edecekti.

Savaş uzaktan top atışlarıyla başladı. Burak Reis ani fakat ve ne yaptığını bilerek kendi amirallik gemisini düşman gemilerinin ortasına sürdü. Önce, 1000'er asker taşıyan iki büyük Venedik gemisi, sonra, içlerinde 500'er asker bulunan düzinelerle küçük gemi Türk komuta gemisini aralarına aldılar, kancalar atarak Türk gemisine asker çıkarmaya başladılar. Güvertede kan gövdeyi götürüyordu. Düşmanın maksadı, **Burak Reis'**e sancak indirtmek, böylece Türk donanmasını teslim almak ve imha etmekti. Fakat Burak Reis o duruma bayrak indirmek için düşmemişti. Birçok düşman gemisi sıkışık bir vaziyette başına üşüştüğü ve artık yapılacak hiçbir şeyin kalmadığı anlaşıldıktan sonra, kendi gemisiyle beraber düşman donanmasını da yakmaya karar verdi.

Önce, bir yandan güvertede savaş devam ederken, diğer yandan emir alan bir grup düşman gemilerine nefit atmaya başladı. Top atışları da devam ediyordu ve Venedik gemilerinin yelkenleri tutuşmuştu bile. Bu sırada Burak Reis kendi gemisindeki barut deposunu ateşe verdi. Bir anda, gemilerin ortasında, hortum hortum duman ve ateş yükselmeye başladı. Türk gemisiyle birlikte düşman gemileri de göklere savruluyor, onların cephaneleri de tutuştuğu için, o güne kadar duyulmamış bir patlama, görülmemiş bir yangınla sanki Akdeniz'in o bölgesinde volkanlar fışkırıyordu. Burak Reis'le birlikte gemisinin kaptanı **Kara Hasan Reis** ve 500 Türk denizcisi şehit olmuşlardı ama, düzinelerle düşman gemisindeki binlerce Venedik askeri de sulara gömülmüştü. Bunların arasında amiral **Loredano** ve Armenio da vardı.

Her iki tarafın donanmasındaki diğer gemiler bu kahramanlık sahnesini seyrederken, Türk donanmasının sol kanadına kumanda eden Kemal Reis, düşman donanmasının tamamını imha etmek için hücuma geçmişti. Fakat, başta Amiral Grimaldi'nin gemisi olmak üzere düşman gemileri kuzeye yelken açıp kaçmaya başlamışlardı bile. Akdeniz'i muzaffer Türk gemilerine bırakıyorlardı (28 Temmuz 1499).

Venedik donanmasının mağlup olduğunu öğrenen İnebahtı kalesi direnmekten vazgeçip Türkler'e teslim oldu. Türkler bu tarihten itibaren Sapienza Adası'na **'Burak Reis'** adını verdiler. Burak Reis'in kahramanlığı Türk denizcileri için örnek ve gurur kaynağı oldu.

● Artık Mora'da Venedik üssü yok...

Artık Venedik üslerini savunacak bir Venedik donanması yoktu ve daha uzun bir süre Venedikliler kendilerine gelemeyecekti.

Türk akıncıları Venedik içlerine daldılar. Kısa zamanda 130'dan fazla Venedik şehir ve kasabasını yakıp yıktılar. Osmanlı Devleti'nin bu güçlü rakibini ekonomik ve askerî güç bakımından iyice zayıflattılar. Bu arada Venedik'in tek başarısı, pek az muhafızı bulunan Kefalonya Adası'nı zaptetmek oldu. Ayrıca, Preveze'deki Osmanlı tersanesine de bir gece baskını düzenleyerek yeni yapılmış birkaç Türk gemisini yaktılar.

Bundan sonra Sultan II. Bayezid, ordusunun başına geçerek, donanmanın da desteği ile Modon Kalesi'ni kuşattı. Venedik donanması Türk donanmasını engellemeye çalışmış, ama bir kere daha yenilerek çekilmek zorunda kalmıştı.

Önce ağır toplarla dövülen Modon, sonra büyük bir hücumla ele geçirildi (24 Temmuz 1500). Bunun üzerine Navarin ve Koron kaleleri de direnme göstermeden teslim oldular. Böylece Mora da Venedikliler'e ait bütün üsler ele geçirilmiş oldu.

Tarih 15. yüzyılı Türk zaferleriyle bitiriyor, 16. yüzyılı yine Türk zaferleriyle açıyordu. 15. yüzyılın son ayında (3 Aralık'ta), Venedik ami-

II. Bayezid Manastır'da bir ırmağı geçerken, kendisine suikastte bulunan birinin öldürülmesi (Hünernâme-Topkapı Sarayı Müzesi)

rali Pesaro, Navarin önlerine gelmiş, bir Hristiyanın ihanetiyle açılan kale kapılarından girerek bu kaleyi ele geçirmişti. Fakat 30 savaş gemisiyle limana baskın yapan Kemal Reis, buradaki 8 büyük savaş gemisini zaptetmiş, Venedikliler'i esir almış, kaleye de tekrar Türk sancağını çekmişti. Bu, 16. yüzyılın ilk deniz zaferi oldu (Mart 1501).

● Venedik barış istiyor

Venedik, uğradığı bu yenilgilerden sonra Hristiyan dünyasını bir kere daha yardıma çağırdı. Papalık, Venedik ve Macaristan arasında Türkler'e karşı yeni bir ittifak kuruldu. Daha sonra bu ittifaka Fransa ve İspanya da katılarak donanmalarını harekete geçirdiler.

Fransa'nın 200 gemi ve 10 bin deniz askerinden oluşan bir donanması vardı. Bu kuvvetlerle Midilli'yi kuşattı. Az sayıda olan kale muhafızları kahramanca direndiler. II.Bayezid'in ikinci oğlu **Şehzade Korkut,** Ayvalık'tan **Midilli'ye** 800 kişilik bir yardımcı kuvvet çıkardı. Bunların bir kısmı çarpışmalarda şehit oldularsa da çoğunluğu kaleye girdi ve muhafızların gücünü arttırdı.

Fransızlar'ın Midilli kuşatması devam ederken Sultan II.Bayezid, **Hersekzâde Ahmed Paşa** ile Anadolu Beylerbeyi **Sinan Paşa** kumandasında bir donanmayı Fransızlar'ın üzerine gönderdi. Türk donanmasının yaklaştığını gören **Amiral Ravestein** mahvolacağını anlayarak çekilme emri verdi. Altı hafta sürdürdüğü kuşatmadan sonuç alamamıştı (1501).

Fransız donanması Çuha Adası açıklarına geldiği zaman müthiş bir fırtınaya yakalandı. Bütün gemileri battı ve 10 bin kişilik seçkin deniz askerlerinden ancak birkaç yüz kişi kurtulabildi.

Öte yandan Rodos ve İspanya donanmaları Ege'ye girmiş, Ege'de Fransız donanması ile birleşemedikleri için, hiçbir şey yapmadan çekilip gitmek zorunda kalmışlardı. Türkler ise Adriyatik kıyısında önemli bir ticaret merkezi olan **Dıraç** Limanı'nı ele geçirdiler. Buna karşılık Venedik, Fransız ve Papalık donanmaları, Fatih zamanından beri Türk hâkimiyetinde bulunan Ayamavri adasını zaptettiler. Fakat Türkler'in **Lofça, Brusça** (Akhisar) gibi önemli kaleleri fethetmeleri (1502) ve kara savaşını tırmandırarak üstünlük sağlamaları, Venedik'i barış istemek zorunda bıraktı. Yapılan barış andlaşmasında **Modon, Koron, İnebahtı, Ayamavri** Türk toprağı olarak tanındı. Kefalonya ise Venedik'e bırakıldı.

Venedik'le barış imzalanınca, yalnız kalan Macaristan da barış istedi ve onunla bir barış imzalandı (1503).

Böylece, Avrupa devletleriyle yıllardan beri devam eden, durup durup tekrar başlayan savaşlar sona eriyor, uzunca bir barış dönemi başlamış bulunuyordu. Artık II.Bayezid Doğu'ya yönelebilir, bu taraftaki gelişmelerle ilgilenebilirdi. Zaten Doğu'da Türk dünyasındaki birliği sarsıcı hareketler gözleniyordu.

● Şah İsmail, Dulkadir Bey'in güzel kızı kendisine verilmeyince bu beyliğin topraklarına saldırıyor

Otlukbeli Savaşı'ndan sonra Akkoyunlular'ın, Osmanlılar'ın üstünlüğünü kabul ederek doğudaki sınırlarına çekildiğini, Uzun Hasan'ın oğullarına **"Osmanlı ile iyi geçinmelerini"** vasiyet ettiğini görmüştük. Akkoyunlu ve Osmanlı sarayları arasında evlenme yoluyla dostluk pekiştirilmiş, bu iki Türk Devleti arasında uzunca bir süre barış dönemi hüküm sürmüştü.

Fakat şimdi İran'da başka bir Türk hanedanı olan Safevîler nüfuz kazanmış, Akkoyunlular'ın tahtını elinden almış bulunuyordu. 1502'de tahta çıkan **Şah İsmail Safevî,** iyi bir siyasetçi, iyi bir askerdi. Aynı zamanda açık Türkçe ile güzel şiirler yazan bir şair ve ilim adamıydı. Ama o, o güne kadar gelen Müslüman Türk hanedanlarının aksine koyu bir Şiî ve bu mezhebi bütün İslâm dünyasına kabul ettirmek isteyen hırslı bir hükümdardı.

Şah İsmail ana tarafından **Uzun Hasan'ın torunu** idi. Onun Şiîliği yaymak istemesi, Osmanlılar gibi Mısır'ı tedirgin ediyordu. Onun için, Osmanlılar'la Mısır Memlûkler'i arasında Safevî ler'e karşı bir beraberlik, bir dostluk kurulmasına sebep oldu. Osmanlılar Mısır'a denizcilik malzemesi, uzman ve silâh göndererek yardım ettiler.

İran'da yaşayan Türkmenler'in bir kısmı Şiîliği kabul etmiş, kabul etmeyenler de Anadolu'ya geçmişlerdi. Bu durumun, Türk dünyasının birleşmesini engelleyecek önemli meselelerden biri olacağı anlaşılıyordu.

Şah İsmail, Anadolu ve Mısır'a Şiî dervişler yollayarak yoğun propaganda yapıyor, bir yandan da Venedik'le siyasî ilişkiler kurarak bu devleti Osmanlılar'a karşı kışkırtıyordu. Avrupalılar, doğuda Osmanlılar'ı oyalayacak, belki de gücünü kıracak yeni bir Türk ve Müslüman devletin ortaya çıkmasından pek memnun idiler.

II.Bayezid Şiî propagandasını önlemek için Anadolu Türkleri'nin İran'a, Safevî dervişle-

Kırım Hanı Mengli Giray, sefere katılmak üzere II. Bayezid huzurunda (Hünernâme-Topkapı Sarayı Müzesi).

rinin de Anadolu'ya gelmelerini yasakladı. Şah İsmail bu tedbiri hoş karşılamadı ve II.Bayezid'e mektup yazarak bu durumu protesto etti. Yasakların askerî ve sosyal hayata zarar verdiğini söyledi.

Fakat Sultan Bayezid kararlıydı. Tedbirlerini daha da arttırdı. Anadolu'da Şiîliği kabul eden **bazı oymakları Rumeli'ye naklettirdi.**

Şah İsmail Şiîlik yoluyla bütün Müslümanlar'ı kendi etkisine alma politikasından vazgeçmiyordu. Bu maksadına ulaşmak için silâha başvurmaktan çekinmeyecek ve fırsat kollayacaktı.

Bu sırada **Dulkadır Beyliği'ne** saldırmak için bir bahane buldu. Dulkadır Beyi'nin güzel kızı ile evlenmek istemiş, fakat Şiî olduğu gerekçesiyle bu isteği geri çevrilmişti. Buna pek kızan Şah İsmail, Osmanlı topraklarından geçerek Dulkadır Beyliği'ne saldırdı, topraklarını ele geçirdi (1507).

II.Bayezid, Ankara'ya bir ordu sevkederek durumu yakından takip etmiş, fakat Şah İsmail'e engel olmamıştı. Çünkü o sırada onu meşgul eden başka meseleler vardı. Zaten Şah İsmail de bu ordudan çekinmiş, II.Bayezid'e **"Şanlı Yüce babama saygılar"** hitabı ile mektuplar yazmış ve çekilmişti.

● Şehzadelerin başkaldırmaları

Sultan II.Bayezid'in dört oğlu vardı. Bunlardan **Şehzade Ahmed** Amasya, **Şehzade Korkut** Antalya ve Isparta, **Şehzade Selim** Trabzon, **Şehzade Şehinşah** ise Konya valisi idiler (Diğer üç oğlu babalarının sağlığında vefat etmişlerdi. Ayrıca beş kız çocuğu vardı).

Şehzade Korkut evvelce Manisa valisi idi ve şimdi tekrar Manisa valisi olmak istiyordu. Çünkü böylece İstanbul'a, dolayısıyla tahta en yakın bir yerde bulunacak, babasının vefatı halinde taht merkezine önce o ulaşacaktı. Fakat padişah ve **vezirîâzam Hadım Ali Paşa,** tahta Şehzade Ahmed'i lâyık görüyorlardı. Ordu ise **Şehzade Selim**'i tutuyordu.

İsteği kabul edilmeyen Şehzade Korkut, hacca gitmek bahanesiyle Antalya'dan Mısır'a hareket etti ve Memlûk Sultanı **Kansu Gavri** tarafından büyük bir törenle karşılandı. Buraya sekiz gemi ve 140 kadar maiyeti ile gelmişti. Asıl maksadı, dışarıdan sağlayacağı destekle babasını korkutmak ve tahta en yakın bir vilâyete tayin edilmekti.

Memlûk Sultanı evvelce **Cem Sultan** olayında olduğu gibi Osmanlılarla bozuşmak istemiyordu. Onu her bakımdan rahat ettirdi ama hacca gitmesine izin vermedi. İstediği desteği de sağlamayadı. Bunun üzerine babasından af dileyen Şehzade Korkut, tekrar Antalya'ya döndü.

Şehzadelerin en hırslısı ve azimlisi, daha sonra **"Yavuz"** unvanıyla anılacak olan Selim idi. Otuz yıldan beri Trabzon'da valilik yapmaktaydı. **Oğlu Süleyman** da (Kanunî) Kefe'de (Kırım'da) vali bulunuyordu.

Şehzade Selim, kardeşi Korkut'un tahta yaklaşma gayretini, babasının ve vezirîâzamın veliahtlığı Şehzade Ahmed'e vermelerini hiç iyi karşılamadı. Kendisine Rumeli'de bir valilik verilmesini istedi. Onun maksadı da tahta yakın olmaktı. Bu dileği kabul edilmedi. Bunun üzerine, oğlunu görmek bahanesiyle Kırım'a (Kefe'ye) gitti. Babasının **"hemen Trabzon'a dön"** şeklindeki emrini de dinlemedi.

Bu bir başkaldırma idi ve tahtı kardeşlerine kaptırmamak için Selim'in her çareye başvuracağı anlaşılıyordu.

Şehzade Korkut da telâşlıydı. O da başkaldırdı ve emrindeki kuvvetleri harekete geçirerek Manisa ilini zaptteti. Böylece, verilmeyen Manisa valiliğini zorla almış oluyordu.

● Şahkulu isyanı

Osmanlı şehzadelerinin babalarına ve birbirlerine karşı faaliyette bulunmaları, taht boşalmadan taht kavgasını başlatmaları, Şiî propagandacıları için bir fırsat oldu. Kılık değiştirmiş binlerce Şiî Türkmen, Anadolu'da Sünnî Türkmenler'in arasına karışmış, yoğun bir faaliyet göstermekteydiler. Bunların bazıları lider durumunda idiler ve **Şahkulu** adındaki lider halk arasında şöhret yapmış geniş bir taraftar kitlesi toplamıştı.

Şehzade Korkut'un Manisa'ya hareket etmesini fırsat bilen Şahkulu, etrafına topladığı ve silâhlandırdığı adamlarla harekete geçti. Bir baskınla Şehzade Korkut'un arkasından gelen hazinesini ele geçirdi. Şehzade Korkut un üzerine saldığı askerleri de yendi. Bundan sonra Kütahya'ya doğru ilerledi.

Şahkulu'nu durdurmak ve cezalandırmak için üzerine gönderilen **Karagöz Paşa** da mağlup oldu ve kızağa vurularak idam edildi. Şahkulu'nun **"Kızılbaşları"** artık yenilmez bir güç olduklarına inanmaya başlamışlardı. Yeni hedef olarak Bursa'yı seçtiler ve Marmara kıyılarına indiler.

Şahkulu, büyük bir sosyal kargaşa yaratmıştı. Buna bir son vermek için veziriâzam **Hadım Ali Paşa,** Şehzade Ahmed ile birlikte

Sultan II. Bayezid'in Filibe civarında, Uzunova'da avlanması
(Hünernâme-Topkapı Sarayı Müzesi)

bir birliğin başına geçerek, Gökçay civarında Şahkulu'nu sıkıştırdı. Burada yapılan vuruşmada Kızılbaşlar dağıtılmış, Şahkulu öldürülmüş, fakat Veziriâzam Hadım Ali Paşa da şehit olmuştu. Şehzade Ahmed, Şahkulu'nun dağılan kuvvetlerini takip etmedi ve Manisa'ya döndü. Manisa'yı kardeşi Korkut'a bırakmak istemiyordu. Fakat Şahkulu'nun fedailerini yok etmediği için halkın desteğinden mahrum kalacaktı (1511).

● Baba-oğul çatışması

Sultan II.Bayezid yorgun ve hasta idi. Oğullarının isyanı onu fazlasıyla üzmüştü. Hastalığı, şehzadeler arasındaki taht kavgalarını büsbütün körüklüyordu. Şehzade Selim veliahtlığı, mümkünse tahtı ele geçirmek için, kayın pederi olan Kırım hanı **Mengli Giray**'dan destek isteyecekti. Onun bu maksatla Kırım'a gittiğini bilen veliaht Şehzade Ahmed, Kırım hanına kardeşi Selim'i desteklememesi için tehdit yollu bir mektup yazmış, ama damadını çok seven Kırım hanı bu tehdide boyun eğmemişti.

Şehzade Selim babasının emrini dinlememiş, Trabzon'a dönmemiş, ama Rumeli'ye geçmişti. Onun için Bayezid ona, çatışmayı önlemek düşüncesiyle, asırlık geleneği bozarak **Vidin** ve **Semendire** sancaklarını vermek zorunda kaldı.

Kendisine veliahtlık verilmeyen Şehzade Selim, babasının Edirne'den ayrılıp İstanbul'a gittiğini duyunca, emrindeki kuvvetlerle Vidin'den Edirne'ye doğru hareket etti ve Çorlu'ya kadar geldi. 30 bin kadar askeri vardı ve bunlar **Kırım** ve **Kafkas Türkleri'nden** oluşuyordu. Onun tahtı zorla ele geçirmek istediğini bilen devlet ileri gelenleri padişahı uyardılar ve harekete geçmesini istediler.

Selim, babası ile görüşmek ve onun elini öpmek istediğini bildiriyordu. Şehzade Ahmed'in satın aldığı ve Selim'i istenmeyen vezirler, hasta olduğu için tahtırevana binmiş olan padişaha, tahtırevanın penceresinden Selim'in ordusunu göstererek **"Saygılı bir oğul babasının elini öpmeye böyle mi gelir? Tahtı ele geçirmek için baba katili olan şehzadeler çok görülmüştür"** dediler. Böylece onun şefkat duygusunu frenlediler.

Talihsiz padişah bu ağır tahrikler karşısında tahtırevandaki hasta yatağından doğrularak, hiddetli ve titreyen bir sesle şöyle dedi.: **"—Vezirlerim, ağalarım! Bütün kullarım, bütün çerilerim! Ekmeğimi yiyen herkes! Şu âsinin üzerine yürüyün!".**

Emir süratle bütün kumandanlara, askerlere ulaştırıldı. Padişahın yanındaki 40 bin kişilik ordu ansızın hücuma geçerek Şehzade Selim'in ordusunu dağıttı.

Şehzade Selim yenildi, ama yine de tedbirli davranmış, Karadeniz kıyısındaki **Akyalı** Limanı'nda bir filoyu hazır bekletmişti. Bu filoya doğru hareket etti. **"Kara Bulut"** adlı çok süratli atına binmişti. Arkasından yetişmek üzere olan Türkmen atlılarını, onlarla Selim'in arasına giren yakın arkadaşı **Ferhad** oyaladı. Padişahın atlılarıyla karşılaşınca şiddetli darbe ile yere yuvarlanmış, fakat Selim'in arayı açmasını sağlamıştı.

Şehzade Selim, Akyalı Limanı'ndaki gemiye binerek, oğlu Süleyman'ın annesi olan Kırım hanının kızı ile evli olduğundan, kayınbabasından yardım istemek üzere Kırım'a gitti.

● Baba-oğul barışıyor ve Şehzade Selim tahta çıkıyor

Sultan II. Bayezid şehzadesi Selim'i mağlup ettikten sonra, veliaht Şehzade Ahmed'i İstanbul'a çağırdı. Tahttan çekilecek ve yerini ona bırakacaktı. Fakat ordu Selim'i tutuyordu. Devleti kargaşadan kurtarabilecek, otorite sağlayacak ancak o olabilirdi. Onun için isyan eden yeniçeriler Şehzade Ahmed'in yolunu kestiler ve İstanbul'a girmesine izin vermediler. Ayrıca, ağır baskılarla, Şehzade Ahmed'i destekleyen devlet adamlarını azlettirdiler. Bu durumda padişah, Şehzade Selim'e Semendire-Vidin valiliğini tekrar vermek zorunda kaldı.

Bu gelişmeler olurken, Şehzade Korkut yanına sadece üç adam alarak gizlice İstanbul'a geldi. Yeniçerilere sığındı ve onlarla anlaşmak istedi. Yeniçeriler ona saygı gösterdiler. Ancak tahtta Selim'i görmek istediklerini açıkça söylediler. Fakat Şehzade Korkut'a, Selim tahta çıktığı takdirde hayatına dokunulmayacağı teminatını da verdiler.

Bir yandan Kırım hanının, öte yandan yeniçerilerin desteğini sağlayan Selim'in tahta çıkacağı anlaşılıyordu.

İstanbul'a gelemeyen Şehzade Ahmed Amasya'dan Konya'ya geçerek sultanlığını ilân etmişti. Onun Amasya'dan ayrılmasını fırsat bilen Kızılbaşlar da **Nur-i Ali** adındaki liderlerinin etrafında toplanmış, Tokat ve Niksar taraflarında hâkimiyet sağlamışlardı. Kargaşa büyüyor, bu kargaşanın sona erdirilmesi için yeniçerilerin **Selim**'in tahta çıkarılması yolundaki baskıları da artıyordu. Kanlı bir isyan çıkmak üzereydi. II.Bayezid de başka bir

Sultan II. Bayezid'in başka bir portresi

çare kalmadığını anlayarak oğlu Selim'i İstanbul'a çağırdı.

Edirne üzerinden İstanbul'a gelen Şehzade Selim, kendisi için hazırlanan muhteşem otağa yerleşti. Burada birkaç gün kalıp yeniçerilerle görüştü. Tahta çıktığı zaman askerlere cömert davranacağını açıkça söyledi.

Yeniçerilerin himayesinde olan Şehzade Korkut da Selim'i karşılamış ve padişahlığını kutlamıştı.

Nihayet II. Bayezid oğlunu huzura dâvet etti. Saygı ile elini öpen oğluna tahtını bıraktığını açıkladı (24 Nisan 1512).

● Sultan II. Bayezid'in ölümü

Tahtını oğlu Selim'e bıraktıktan bir süre sonra, Sultan II.Bayezid'in sağlık durumu iyice bozuldu. Sultan Selim babasının eski sarayda kalmasını istedi ama, o Dimetoka Sarayı'nda kalmayı tercih etti. Bunun üzerine yol hazırlığı başladı.

Sultan Bayezid, mayısın ilk haftasında eski saraydan ayrıldı. Vezir Yunus ve Kasım paşalar, onun emrine verilmişlerdi. Ayrıca kalabalık bir maiyeti kendisine refakat ediyordu. Ata binemeyecek kadar halsiz olduğu için tahtırevanla gidiyor, Sultan Selim de yaya olarak yanında yürüyordu. Surlara kadar yaya yürümeye devam etti. Bu sırada babasından birkaç defa geri dönmesi ricasında bulundu.

Surlara gelince, bir süre de atla babasının yanında ilerledi. II.Bayezid oğluna devlet işleriyle ilgili öğütler veriyor, Sultan Selim de

dikkatle, saygıyla dinliyordu. Nihayet ayrılma noktasına geldiler. Burası İstanbul'a yarım gün uzaklıkta idi. Sultan Selim babasının elini öptü. Baba-oğul kucaklaştılar. İkisinin de gözlerinden yaşlar süzülüyordu.

Bu, son görüşmeleri oldu. Sultan Selim İstanbul'a dönerken, Sultan Bayezid'i götüren kafile ağır ağır Dimetoka'ya doğru ilerledi. Fakat, gut hastalığından mahvolmuş vücudu bu uzun yolculuğa dayanamadı. Edirne'ye bile ulaşamadan Havsa yakınlarında vefat etti (26 Mayıs 1512). Cenazesi İstanbul'a getirildi ve kendi yaptırdığı Bayezid Camii avlusundaki türbeye gömüldü.

Şimdi, Osmanlı Devleti'nin **"Yavuz Selim"** dönemi başlamıştı.

● II. Bayezid'in özellikleri, eşleri ve çocukları

Sultan II.Bayezid 1452 yılında doğdu, 1481'de tahta çıktı ve 26 Mayıs 1512'de vefat etti.

II.Bayezid'in ilk eşi Dulkadıroğlu Alâüddevle Bey'in kızı **Ayşe Hatun,** ikinci eşi Karamanoğlu Nasuh Bey'in kızı **Hüsnişah Hatun**'dur. Daha sonra **Bülbül Hatun** isminde bir üçüncü eşi olmuştur.

Bilinen çocukları **Selim** (Ayşe Hatun'dan), **Mahmud, Ahmed Şehin Şah** (Hüsnişah Hatun'dan)'tır. Diğer çocukları **Alimşah, Korkut, Abdullah**'tır. Kızları ise **Şehzade Hatun, Gevher Mülük Sultan, Sofu Fatma Sultan, Aynişah Sultan** ve **Hümâ Sultan**'dır.

Sultan II.Bayezid ortadan biraz uzun boylu, siyah saçlı, kuvvetli ve çevikti. Âlim, şair, bestekâr ve hattat idi. **"Adnî"** mahlası ile yazdığı şiirleri bir divanda toplanmıştır. **Çağatay lehçesini çok iyi konuşur, Uygur yazısını okur, Arapça ve Farsça da bilirdi.** Şehzadeliği zamanında içkiye düşkün olduğu söylenir, fakat padişah olduktan sonra içkiyi bırakmış, kendisini ilme vermiş, ibadetini de hiç aksatmamıştır. Bundan dolayı **'Velî'** lâkabı ile anılırdı. Zamanında İstanbul'u en büyük ilim merkezi haline getirdi. Çok okur, dinî ilimleri, felsefeyi, astronomiyi sever ve bilirdi. Bilginleri, sanatkârları korur, fakat dalkavukluktan nefret eder ve böylelerine yüz vermezdi. İlim ve sanat erbabına, eser vermeleri için, devlet hazinesinden maaş bağlamıştı. Sporla da ilgilenirdi ve usta bir okçu idi.

Sultan II.Bayezid zamanında, başta İstanbul olmak üzere imparatorluğun her tarafında imar hareketleri hız kazandı. Çok sayıda cami, kervansaray, köprü, medrese, imaret yaptırdı. İstanbul'da kendi adını taşıyan camiden başka, Galatasaray Lisesi binasını (mektep olarak) ve Edirne'de çok ileri seviyede bir hastaneyi yaptıran odur.

Osmanlı tarihinin yazılmasını emreden ilk padişah da odur. Ünlü tarihçiler olan **Neşrî**'nin ve **Bitlisî**nin eserleri onun zamanında yazıldı.

Sultan II. Bayezid'in ölümünde Osmanlı Imparatorluğu'nun sınırları.

SARAYDA BAYRAMLAŞMA

Kapının önünde mermer sütunlara dayanan tahta padişah oturur, devlet büyükleri rütbe sırasına ve çok ayrıntılı bir protokola göre, padişahın bayramını tebrik ederler.

XV. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NDE BİLİM, KÜLTÜR VE SANAT

Yeni çağı aydınlatan büyük eserler bu asırda meydana getirildi

Onbeşinci yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin zirveye tırmanış dönemidir. Bu tırmanış yalnız askerî, siyasî ve ekonomik alanda değil, bilim ve sanatın her dalında görülür. Bu asırda Osmanlılar, güçlü bir devletten güçlü bir imparatorluğa giden yolun büyük bir bölümünü aşmışlardır. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra yükseliş hızlanmış, imparatorluğun her tarafında büyük sanat eserleri meydana getirilmiştir.

Bu asırda Türkler, karanlık Orta Çağ'ı geride bırakmış, bütün dünya için aydınlık Yeni Çağ'ı başlatmışlardır.

Onbeşinci yüzyıla damgalarını vuran dört hükümdar bilim ve sanatı seven, teşvik eden hükümdarlardı. Hem idarecilik ve askerlik bakımından üstün yetenekli, hem de birer ilim adamı ve şair idiler.

•**ÇELEBİ MEHMED,** Edirne ve Bursa'da güzel camiler, saraylar, medreseler yaptırdı. Bursa'daki **Yeşil Türbe** ve **Yeşil Cami,** Edirne'deki **Eski Cami,** onun devrinden kalan şaheserlerdir. Hekimbaşısı **Şeyhî,** büyük bir tıp âlimi idi. Bu devirde hattatlık, süsleme sanatı, edebiyet, tarım, deniz ticareti gelişti.

İmparatorluğun temellerini sağlamlaştırmış, yerini alacak oğlunun tahta lâyık olması ve dolayısıyla Türk milletini yüceltmesi, mutlu kılması için, çok iyi yetiştirilmesine gayret etmiştir. Nefeslerinin sayılı olduğunu anladığı anda bir kâğıt ve kalem istemiş, şunları yazmıştır:

"... Karanlıklar yaklaşıyor, ama bizi daha aydınlık günler bekliyor; hayatımızın geçici çiçeği soluyor, fakat o başka bir hayat içinde yeniden açacaktır."

•**II.MURAD,** bilgelik ve devlet adamlığı vasıflarını şahsında toplayan bir hükümdardı. Anadolu'yu ve Rumeli'yi süsleyen saraylar, medreseler, yollar, su kanalları, köprüler yaptırdı. 174 kemerli **Ergene Köprüsü'nü** yaptıran odur. Edirne'de yine onun yaptırdığı **Üç Şerefeli Cami,** Osmanlı mimarisinin dönüm noktası sayılan bir âbidedir. Osmanlı mimarisini Süleymaniye, Selimiye, Sultanahmet'lere, ulaştıran hamlenin **"Üç Şerefli Fatihası"** bu eserdir.

II.Murad, saray divanının ve ordunun teşkilâtlanmasını, bir disiplin altına alınmasını da sağladı. O da Türk kültürüne büyük hizmeti olan hükümdarlardan biridir. Türk dili, felsefe, tarih bilimleri gelişti... Onun devrinde pek

çok Türkçe eser yazıldı. İlim ve sanatta Türkler, İran ve Mısırlılar'ı onun zamanında geçtiler. Onun zamanında musiki de büyük bir gelişme gösterdi. Uluslararası ilk müzik yarışmasında en büyük ödülü kazanan **Meragalı Abdülkadir "Makasidü'l-Elhan"** adlı musiki kitabını Sultan II.Murad adına yazmıştır.

•**FATİH SULTAN MEHMED,** Yeni Çağ'ın kapılarını yalnız İstanbul'u fethederek değil, Türk dünyası üzerine doğan bilim ve sanat güneşiyle bütün dünyayı aydınlatarak açmıştır. Fatih devrinde meydana getirilen bilim, sanat ve edebiyat eserleri saymakla bitmez.

Fatih, İstanbul'u baştan başa imar etmiş, imparatorluğun her tarafında sayısız mimarlık eserleri meydana getirmiştir. Hisarlar, kervansaraylar, su yolları, medreseler, camiler... Onun devrinde yapılan güzel camilerin sayısı **380'den fazladır.** İstanbul Boğazı'nı tutan **Rumeli Hisarı** (Boğazkesen) onun bu şehre vurduğu ilk mühürdür. İstanbul'da çok fakülteli medreseyi, yani ilk üniversiteyi yaptıran odur. Sarayburnu'nda ilk sarayı (Çinili Köşk) o yaptırdı. Fakat onun İstanbul'u aldıktan sonra yaptırdığı ilk mimarlık eseri, bugün maalesef ayakta olmayan **Pehlivanlar Tekkesi,** yani **'Spor Sarayı'**dır. Ok Meydanı'nda yapılan bu sarayda güreşçiler, kılıç kullananlar, okçular, ağır yük kaldıranlar (halterin ilk şekli), ciritçiler, çevgen oynayanlar... vb. çalışırdı. **'Pehlivan'** yalnız güreşçilere değil, her çeşit sporcu için kullanılan bir deyimdi.

Tunç ve çeliğin en kalitelisi Fatih zamanında döküldü. **Mikrobu ilk keşfeden Türk bilgini Akşemseddin** onun hocasıdır.

Semerkant Üniversitesi'nde astronomi ve matematik dersi veren ünlü Türk bilgini **Ali Kuşçu'**yu İstanbul'a davet eden ve onunla İstanbul'da ilk ciddî astronomi araştırmalarını başlatan yine Fatih Sultan Mehmed'dir. Sarayını bir akademi haline getirmişti. Yabancı ülkelerde tanınmış ilim adamlarıyla mektuplaşır, mektuplarını kendi el yazısıyla yazardı.

Biri kadan olan (Bursalı Zeynep Hatun) otuz meşhur Osmanlı şairi Fatih'ten muntazam maaş alırlardı. Kendisi de büyük bir şairdi. Ressamlar, hattatlar, bestekârlar, her türlü ilim, sanat ve hüner sahipleri onun tarafından korunmuş, teşvik edilmişlerdir.

O yüce, o kudretli hükümdar zamanında ülkenin her tarafında, huzur ve asayiş tamdı, O, ilim, sanat erbabının koruyucusu olduğu gibi, düşkünlerin de dostu idi. Neşrî şöyle anlatıyor: **"... Öyle ki İstanbul'un fakirlerinden onun filorisini (altınını) yemedik kişi yoktur. Ehl-i meskenet (düşkün dostu) idi. Büyüklüğünün doruğunda iken, bir derviş görse, ona alçak gönüllülük ve zaaf gösterirdi. Onun zamanında âlimler, sâlihler (dindar iyi insanlar) ve şairler refahda idi... Ve dahi siyasette de öyle bir mertebede idi ki, bir kişi bir kimsenin habbesini alsa, onu derhal helâk ederdi. Fahişelerin kökünü kesmişti... Onun devrinde yol kesiciler tamamen yok olmuşlardı. Hattâ bir hatun kişi bir çanta dolusu altını bir iki günlük yola alıp gitse, hiç kimse onun önüne çıkmaya cesaret edemezdi...**

En çok eserleri İstanbul'da idi... Ve Edirne'de öyle yüksek bir köşk yaptırdı ki, kimse misilini görmüş değildir. Etraf memleketlerde nice kaleler yaptırdı. Bütün âlemi mumar etmeye çalışırdı. Onun eserleri zamanların sayfalarında gün gibi parlaktır. İstanbul gibi şehri kâfir elinden darbe ile alarak imar etmesi, onun gelip geçmiş hükümdarlara üstünlüğünü, eserlerinin büyüklüğünü anlatmaya yeter".

•**SULTAN II.BAYEZİD,** bir **velî** idi. Onun devrinde memleket barış ve huzur içinde yaşadı. Bilim, kültür ve sanat alanında gelişmeler devam etti. Onun sarayı da bir ilim ve sanat akademisiydi. Başta İstanbul olmak üzere imparatorluğun her tarafında imar hareketleri hızlandı. Bugünkü **Galatasaray Lisesi'ni, Bayezid Camii'ni,** Edirne'de büyük bir hastane yaptırdığını söylemiştik. Ayrıca Amasya'da imaret ve medrese, Osmancık'ta büyük bir köprü, Tunca Suyu üzerinde başka bir köprü, daha nice köprüler ve yollar yaptırdı. Bir Osmanlı tarihinin yazılmasını emreden ilk padişahın o olduğunu da tekrar edelim.

XV. yüzyıl mimarlık eserlerinden örnekler

Osmanlı Devleti'nde onbeşinci yüzyılda meydana getirilen bilim, kültür ve sanat verimlerini tek tek tanıtmak bu kitabın hacmi içinde mümkün değildir. Ancak, onbeşinci yüzyılın silinmez damgaları niteliğindeki mimarlık harikalarının başlıcalarını, ünlü bilginleri ve buluşlarını kısaca tanıtacağız. Yazılı eser veren tarihçi, edib, ve şairlere daha fazla yer ayırarak eserlerinden örnekler sunacağız.

● YEŞİL CAMİ VE YEŞİL TÜRBE

Bursa'nın en güzel anıtlarından olan Yeşil Cami'in yapılmasını Sultan Çelebi Mehmed emretmiş, **Hacı İvaz Paşa** da emri uygulayarak 1420-1421 yıllarında eseri meydana getirmiştir. Ölçülerinin ahenk ve asaleti, kabartma ve süslemelerinin zerafeti ve bolluğu, çinilerinin pırıl pırıl ışıldamasiyle ünlü olan **Yeşil Cami** ve onunla birlikte **Yeşil Türbe,** Orta Çağ'ın doğudaki en güzel sanat eserlerindendir. Giriş kapısının üzerinde bulunan kitabede **Ahi Bayezid oğlu Vezir Hacı İvaz Paşa**'nın, Çelebi Sultan Mehmed'in emriyle bu camiin planını çizip ölçülerini tespit ettiğini ve süslerini ismarladığını okuyoruz.

Caminin içinde, üzerleri 12,5 metre çapında birer kubbe ile örtülü iki sahın vardır. Du-

TÜRK MİMARİSİNİN DÖNÜM NOKTASI

15. yüzyıl eseri olan Edirne'deki ***Üç Şerefeli Cami,*** *Osmanlı mimarisinin dönüm noktasını simgeler. Bu âbide, Osmanlı mimarisinin araya araya kendisini bulmasına bir örnektir ve başarılan bu hamlenin* ***Üç Şerefeli Fatihası'dır.*** *Osmanlı mimarisi bu dönemden sonra Süleymaniye'lere, Selimiye'lere, Sultanahmet'lere ulaşacaktır.*

Türk mimarisinde kubbenin yerini ve önemini belirten en eski örneklerden biri: İstanbul/Sultanahmet Meydanı'nda, Fatih devrinden kalma hamam ve kubbeler.

varlar üç metre yüksekliğine kadar koyu yeşil, açık ve koyu mavi çinilerle örtülüdür. Eşsiz güzellikteki bu çinileri **Mehmed Mecnun,** tahta oymacılığını ise **İlyas Ali** ustalar yapmışlardır.

Caminin yanındaki **Yeşil Türbe'**nin mimarı da **Hacı İvaz Paşa'**dır. Sekiz köşeli bir yapı olan türbenin kubbesi çadıra benzer. Dış duvarlar yeşile çalan ve İznik çiniciliğinin şaheseri olan çinilerle süslenmiştir. Bu türbede yatanlar Çelebi Sultan Mehmed, oğulları Şehzade Mustafa, Mahmud ve Yusuf ile kızları Hafize, Ayşe ve Daya hatunlardır.

● RUMELİ HİSARI (BOĞAZKESEN)

Fatih Sultan Mehmed tarafından 1452 yılında yaptırılan Rumeli Hisarı, kale mimarisi bakımından bir harika, Türk tarihi için kalebelgelerden biridir. Bu muazzam eser sadece 4 ay 16 günde yapılmıştır ve bu bir rekordur. Bu kadar kısa sürede yapılan hisarın üç büyük kulesi dünyanın en büyük kale burçlarına sahiptir ve bu da bugüne kadar aşılamayan ikinci rekordur.

Hisarın inşaatına 3 Nisan (12 Rebiülevvel) sabahı başlandı ki bu **Hz. Muhammed'**in doğum günüdür. İnşaat 132 günde tamamlandı. 132 rakamı ebced hesabı ile **'Muhammed'** adını verir. Yukarıdan bütün ile seyredildiği zaman eski yazı ile **Muhammed** (Mehmed) ismi okunur. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'a ilk mührünü. ismini kale ile yazmak suretiyle vurmuştur.

Hisarın projesi, Fatih'in belirttiği esaslar dikkate alınarak mimar Muslihiddin tarafından çizilmiş, her bölümün yapımı bir paşanın denetimine verilmiştir. Fatih deniz tarafına düşen bölümün denetimini kendi üzerine almıştı. Denizden bakıldığı zaman sağ tarafta kalan kulenin yapımına **Saruca Paşa,** sol taraftakinin yapımına **Zağnos Paşa,** kıyıdaki kulenin yapımına ise **Halil Paşa** nezaret etmişti. Bugün bu kuleler bu paşaların adlarını taşıyor.

Zemin katları ile birlikte Saruca Paşa ve Halil Paşa kuleleri dokuzar kat, Zağnos Paşa kulesi sekiz kat idi. Saruca Paşa kulesinin çapı 23,30 m, duvar kalınlığı 7 m, yüksekliği 21 metredir. Halil Paşa kulesinin çapı da 23,30 ve yüksekliği 22 metredir. Büyük kuleleri birleştiren çevirme duvarlarının kuzeyden güneye uzunluğu 250, doğudan batıya uzunluğu ise 125 metredir.

Zağnos Paşa kulesinin kapısı üzerinde hisarın inşa yılını gösteren mermer bir kitabe bulunuyor. İstanbul'daki en eski Osmanlı kitabesi budur ve şöyle denilmektedir: **"Bu güzel kalenin yapılmasını Murad'ın oğlu Sultan-ı Azam ve Hakan-ı Muazzam Meh-**

med Han emretti. Vezirlerinden Abdullah oğlu Zağnos Paşa tarafından 856 (1452) yılında inşa ettirildi."

● FATİH CAMİ

İstanbul'un fethinden 9 yıl sonra yapımına başlanan Fatih Camii, **"külliye"** denilen diğer binalarıyla 100 bin metrekarelik bir alanı kaplar. Camiin iç alanı 2450 metre karedir. Duvarların ve iki filayağının üzerine oturtulan kubbesi 26 metre çapında idi. Ayrıca mihrab tarafında iki yarım kubbe ile, yanlarda üçer küçük kubbesi vardı.

Fatih Camii külliyesi (kompleksi) bir medrese (üniversite) ile öğrenci, memur ve hocaların parasız yemek yediği bir imaret; bir hastane (darüşşifa), bir kütüphane, bir kervansaray (büyük otel) ve tabhane denilen bir dinlenme evinden oluşuyordu.

Fakat bu cami 1765'te vukubulan korkunç bir depremden sonra yıkılmış, 1771 yılında III. Mustafa tarafından ilk plana uygun olarak yeniden yaptırılmıştır.

● ÇİNİLİ KÖŞK

Topkapı saraylarının ilk yapılarından biri, 1472'de Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan **Çinili Köşk**'tür. Bu köşk, Selçuk çini sanatının Osmanlılar'da devamını gösterir. Aynı zamanda mimaride Türk sanatının bir

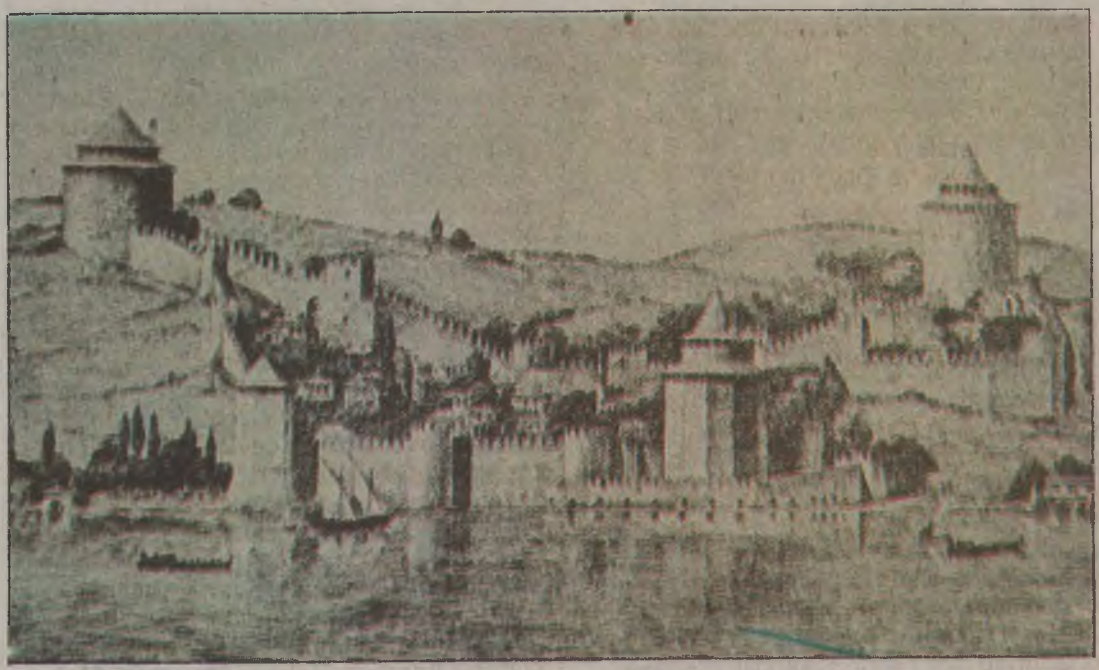

Rumeli Hisarı'nın planı

atılımıdır. İki asır sonra yapılacak şaheserlerin bir müjdecisidir.

Mimar Atik Sinan tarafından yapılan bu köşk iki katlıdır. Ortada tonozlar üzerine oturtulmuş bir ana kubbeden, köşelerde ise yine kubbeli bölmelerden meydana gelmiştir. Ön tarafta tek parça beyaz mermerden ondört sütuna dayanmış bir revak vardır.

Köşkün özelliği ve güzelliği çinilerindedir. İçi boydan boya beyaz, kahverengi, lâcivert, firuze çinilerle süslenmiştir. Bugün de sanatseverlerin hayranlıkla seyrettikleri çinilerinin güzelliğinden dolayı adına **Çinili Köşk** denmiştir. 1875'ten beri müze halinde kullanılıyor.

Rumeli Hisarı'nın eski hali.

●KAPALIÇARŞI

İstanbul'un en ilgi çekici tarihi yerlerinden biri de **Kapalıçarşı'**dır. Üzeri dam ve kubbelerle örtülü dükkanlar topluluğu olan Kapalıçarşı da Fatih devri yadigârıdır. Yapıldığı devirde bugünkü gibi değerli eşya ve mücevherler alınıp satılan Kapalıçarşı'da o zaman 1800 den fazla dükkân vardı. **Kanunî Sultan Süleyman** zamanında ahşap ilavelerle büyütüldü. Çeşitli zamanlarda meydana gelen yangınlarda ve depremlerde çok zarar gördü. Bugünkü şeklini II. Abdülhamid zamanında dört yıl süren bir onarımdan sonra aldı.

Bugün Kapalıçarşı'da 65 sokak, 4000 civarında dükkan, 20 han, 1 okul, 1 mescit, 1 kitaplık, 7 çeşme, 1 dolaplı kuyu, 1 şadırvan, 1 sebil bulunuyor. Sekizi büyük olmak üzere 18 de kapısı var.

Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan Fatih Camii'nin bugünkü görünüşü. Cami, 18. yüzyıl ortalarında deprem yüzünden yıkılmış, Sultan Mahmud tarafından yeniden yaptırılmıştır.

Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan Çinili Köşk

XV. yüzyılda yaşamış bazı ünlüler

"Zamanımda Akşemseddin gibi bir âlimin bulunmasından duyduğum mutluluk, İstanbul'un fethinden duyduğum mutluluktan daha az değildir"

—Fatih—

Onbeşinci yüzyılda tarih, edebiyat, şiir dallarında eser veren ünlüleri aşağıda, ayrı bir bölümde tanıtmaya çalışacağız. Daha önce, diğer ilim ve sanat dallarındaki bazı ünlüleri de kısaca hatırlatmak istiyoruz:

● MERAGALI ABDÜLKADİR

Onbeşinci yüzyılın en büyük müzik otoritesi olan **Abdülkadir Meragî** (Meragalı) özbeöz Türk'tür. Şöhretini önce Celâyir Devleti'nin başkenti olan Bağdat'da yaptı. Bağdat, doğunun belli başlı ilim ve kültür merkezlerinden biriydi. Bilginler ve edebiyatçılardan başka ünlü besteciler de Celâyir sarayında yaşar, himaye görürlerdi.

XIV. yüzyılın sonlarında Bağdat'da düzenlenen beste yarışmasına tanınmış besteciler yanında vezirler ve yüksek dereceli devlet adamları da katılmıştır. Bu yarışmaya Azer-

baycan'ın Meraga şehrinde yetişen Abdülkadir Meragî de katıldı ve birincilik kazandı. Birincilik ödülü 100 bin dinar idi ki bugünkü para ile karşılığı **Nobel** ödülünü kazananların aldıklarından çok fazladır ve halen kırılamayan bir rekordur.

Abdülkadir Meragî sırasiyle Sultan Ahmed Celayir'in (Bağdat), Timur'un (Semerkant), oğlu Şahrun'un (Herat), II. Murad'ın (Bursa) saraylarında yaşadı. Bursa'ya 1421'de gelmiş ve **Makasidü'l-Elhan** (Nağmelerin Maksadı) adlı eserini II. Murad'a sunmuştur. 1405 te Şahruh adına yazılmış ve en önemli musiki nazariyat kitabı sayılan **Camiü'l-Elhan** (Nağmeler Derlemesi)'ın kendi el yazısiyle yazılmış nüshası Bodleian kütüphanesindedir. **Kenzü'l-Elhan** (Nağmeler Hazinesi) adlı eserinde ebced notasiyle yüzlerce besteyi toplamıştı, fakat bu eser kayıptır. Bugün elimizde Meragî'ye ait 30 parça kâr, beste ve semâî vardır. Son eseri **Şenhü'l-Edvar** Nuruosmaniye kütüphanesindedir.

Meragî, Anadolu'da meydana gelen kargaşalıktan dolayı tekrar Türkistan'a gitmiş ve 1435'te Herat'da ölmüştür.

Meragî'nin küçük oğlu Abdülaziz, babasının işini devam ettirmiş ve İstanbul'a yerleşerek **Nakaratü'l-Edvar** adlı eserini Fatih'e sunmuştur. II. Bayezid devrinde yaşayan torunu Mahmud'un ise **Makasidü'l-Edvar** adlı bir musiki kitabı vardır

● EMİR SULTAN

1369'da Buhara'da doğan ve 1429'da Bursa'da ölen **Emir Sultan,** ömrünün 40 yılını Anadolu'da geçirdi. Anadolu'ya, Mekke ve Medine'yi dolaştıktan sonra gelmiş, Bursa'nın Gökdere yöresinde dünyadan el etek çekerek bir mağaraya yerleşmiş, kısa zamanda Anadolu Müslümanları arasında büyük bir üne kavuşmuştur.

Emir Sultan Yıldırım Bayezid'in dikkatini de çekmiş ve onun kızı ile evlenmiştir. Timur ile Yıldırım Bayezid arasındaki savaşa katıldı (1402) ve tutsak oldu. Derler ki, iki Türk devletinin savaşını istememiş, sonucu tahmin etmiş ve Yıldırım'ı uyarmıştır fakat caydıramamıştır. II. Murad'ın İstanbul kuşatmasına da katıldı.

Emir Sultan, hayatında ve ölümünden sonra birçok halk ve tasavvuf şairlerini etkilemistir. Yaratıcı halk düşüncesi onu, yüzyıllarca, insanüstü başarılarla, menkıbelerle, kerametlerle anmıştır. O, gerçekten, Anadolu tarikat ulularının en büyüklerinden biri idi. Türk halkının dinî gelenek, ahlâk ve inanışlarının oluşmasında etkisi büyük olmuştur. Yaşadığı devrin hükümdarları (Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed, II. Murad) ona saygı duyar, görüşlerinden yararlanırlardı.

Emir Sultan, 1429 yılının sonbaharında veba salgını sırasında öldü. Bugün Bursa'da onun adını taşıyan bir mahalle ve bir cami vardır. Türbesi de bu camiin avlusundadır.

II. Murad devrinde kadın kıyafeti: *Sincap kürk kaplı üstlük ve dıştan bağlı başörtü özelliğini meydana getiriyor. Kürkün dışı kahve, ön kenarı vizon renginde. Elbise mavi, örtü beyaz ve örtübağı yeşil. Ayakkabısı ile mavi elbisesinin altındaki içlik entarinin göğüs parçası sarı renktedir.*

● MOLLA FENARÎ

İlk Türk şeyhülislamı olan **Molla Fenarî**'nin asıl adı **Şemseddin Mehmed**'dir. 1350 yılında Maveraünnehir'de doğmuş, 1430 yılında Bursa'da ölmüştür. Devrinin en ünlü bilginlerinden idi. Dinî bilgiler yanında

matematik ve astronomide de derin bilgi sahibi olan bir müderris (profesör) tir. Yıldırım, Çelebi Mehmed ve II. Murad devirlerinde, bu hükümdarlardan ve halktan büyük saygı görerek vaşadı.

Molla Fenari'nın **Enmûzecü'l-Ulûm** (Bilimler Örneği) adlı eseri, yüz kadar bilim dalında ansiklopedik bilgiler verir. Ayrıca **Husûlü'l-Bedâi Usûlü-Şerait** (Şeriat usulünde yenilikler meydana getirme) ve **Feraiz-i Saraciye Şerhi** adlı eserleri vardır.

Sultan II. Murad 1424 yılında ona **"Müfti'l-Enamlık"** görevini verdi ve böylece şeyhülislamlık makamı kurulmuş oldu. O devirde şeyhülislam sadrazamdan sonra gelen en yüksek devlet memuru idi ve adalet, eğitim, diyanet işlerini yürütürdü.

Molla Fenarî, mahkemede Yıldırım Bayezid'in şahitliğini kabul etmeyerek, adalet önünde hükümdarla herhangi bir vatandaşın eşit haklara sahip olduğu ilkesini getirmiştir.

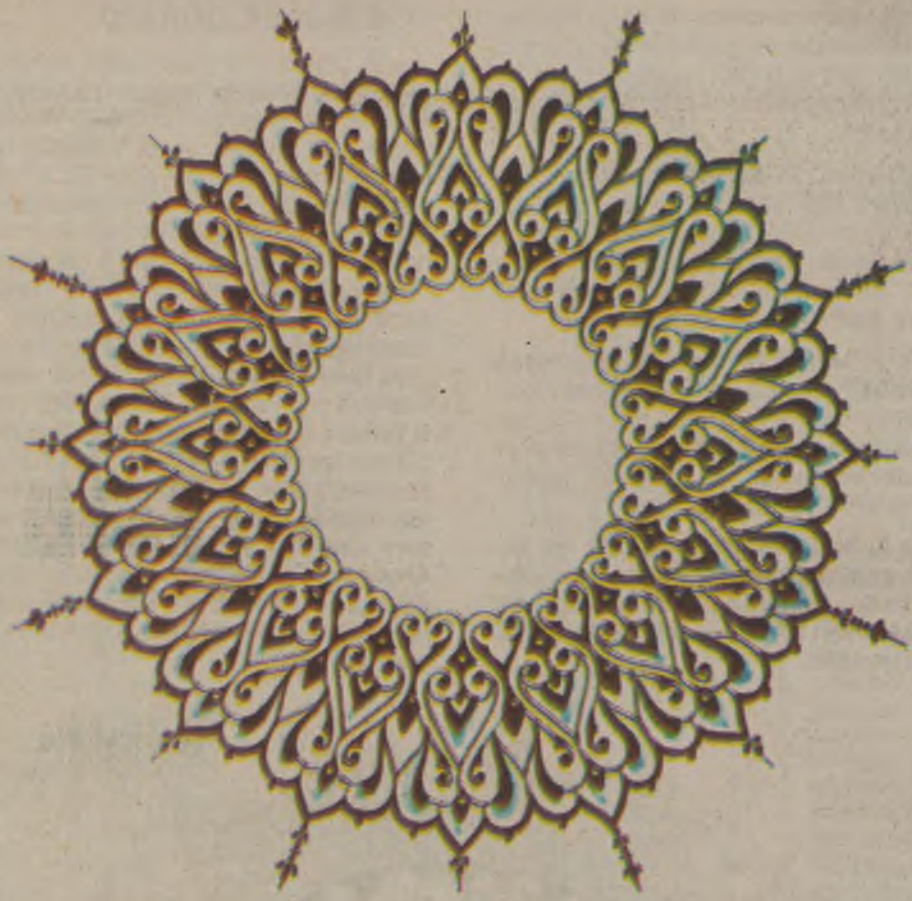
● MOLLA GÜRÂNÎ

Molla Güranî 1416'da Irak'ın Güran şehrinde doğdu, 1488'de İstanbul'da öldü. II. Murad ona Bursa'da yaptırdığı medresede müderrislik görevi verdi. **"Fatih'i eğiten Hoca"** olarak da ün yaptı. Fatih, padişah olunca hocasını vezir yapmak istediyse de Güranî bu görevi kabul etmedi. Bunun üzerine kazaskerliğe (kadı asker) getirildi.

Güranî ilk önemli eseri olan **"Tefsir"** ini padişaha (Fatih'e) sunduktan sonra şeyhülislamlığa getirildi. Bu din bilgini, ilmî çalışmalarının yanısıra çeşitli sanat dallarıyla, özellikle şiirle de ilgilendi. **Gayetü'l-Mesanî fî Tefsir-i Kelamü'r-Rabbanî** (Allah Kelamının Açıklanması yolunda Tekrarın Gayesi), **El-Kevserü'l-Câri ilâ Riyaz-ı Sahihü'l-Buhari** (Sahihü'l-Buhari'nin Bahçelerine Akan Kevser), **Keşfü'l-Esrar an Kıra'at-ı Elmmetü'l-Ahyâr** (Hayırlı İmamların Okuyuşu Konusundaki Sırların Açıklanışı) adlı eserleri dışında, İstanbul'un fethini anlatan bir de **Fetihname**'si vardır.

15. yüzyıl başlarında Türk kitap süsleme motiflerinden biri.

15. yüzyıl kitap süslemelerinden başka bir örnek

● AKŞEMSEDDİN

Akşemseddin çok büyük bir tıp bilginidir. Mikrobu, mikroskobun bulunmadığı bir devirde, Pasteur'den yüzlerce yıl önce, ilk keşfeden odur. Ama o aynı zamanda **"İstanbul'un mânevî fatihi"** dir.

Akşemseddin 1389 yılında Osmancık'ta doğdu. 1459 yılında Göynük'te vefat etti. Babası Hamza, Şahabeddin Suhreverdi (Azerbaycanlı filozof) soyundandır. Amasya ve Halep'te öğrenimini tamamladıktan sonra **Hacı Bayram Velî**'nin müridi oldu. Kısa zamanda büyük âlim olarak ün yaptı. Köse idi. II. Murad onu oğlu Mehmed'e lala tayin etti. Böylece Fatih Mehmed'in hocası oldu. Fatih İstanbul'u kuşatırken o da yanındaydı ve askerin mâneviyatını yükseltiyordu.

672 yılında Arap ordusu İstanbul'u kuşatmış, alamamıştı. Bu kuşatmada Hz. Muhammed'in sahabelerinden olan Eyyub El-Ensarî, İstanbul önlerinde şehid olmuştu. Akşemseddin, bu ünlü şehidin mezarının yerini mânevî bir güçle bulmuştu. Sultan Mehmed'e, fethin kendisine nasip olacağını, hatta fetih gününü bile bildirmişti. Onun için Fatih daha sonra **"Zamanımda Akşemseddin gibi bir âlimin bulunmasından duyduğum mutluluk, İstanbul'un alınmasından duyduğum mutluluktan daha az değildir"** demiştir.

Din ve tıp sahasında derin bilgisi olan **Akşemseddin**'in en önemli eseri, bugün mikrop dediğimiz çıplak gözle görülmeyen canlıların bulunduğunu ve bunların hastalıklara sebep olduklarını açıklayan **Maddetü'l-Hayat** (Hayatın Maddesi) adlı eseridir. Bu eserinde şöyle diyor: **"Hastalıklar, insan vücuduna giren göze görünmez bir takım canlı tohumlar yüzünden meydana gelir ve yine o canlı tohumlarla insandan insana bulaşır..."** Tıpla ilgili ikinci eseri **"Kitabu'l-Tıp"** tır. Bu kitapların ikisini de Türkçe yazmıştır. Ayrıca **"Hall-i Müşkilat"** (Güçlüklerin Halli), **Risaletü'n-Nuriye** (nur Risalesi), **Makamat-ı Evliya** (Velilerin Makamları) adlı eserleri de vardır.

15. yüzyılda Konya'da dokunmuş bir Türk halısı (Atkı ve çözgüleri yündür ve Gördes düğümü kullanılmıştır. -Sivrihisar, Şeyhbaba Yusuf Türbesi'nden).

● ALİ KUŞÇU

Türkistan ve Maveraünnehir hakanı **Uluğ Bey,** Semerkant'ta kurduğu dünyanın en büyük ve çağının en modern rasathanesine, doğancıbaşısının oğlu **Ali Kuşçu'**yu müdür tayin etti (1421). Onu kendisi yetiştirmişti. Ali Kuşçu uzun zaman ondan ve Bursalı **Kadızade Rumî'**den ders almıştı.

Uluğ Bey'in ölümünden sonra Akkoyunlu sarayının hizmetine giren Ali Kuşçu, Uzun Hasan'ın elçisi olarak İstanbul'a geldi. Fatih onu tanıyınca bilgisine hayran kaldı ve elçilik görevinden sonra yerleşmesi için İstanbul'a davet etti. Bu daveti memnuniyetle kabul eden ve bir süre sonra bütün ailesi ile gelen Ali Kuşçu, sınırdan itibaren büyük bir merasimle karşılandı.

Fatih Sultan Mehmed, Ali Kuşçu'yu Ayasofya medresesine müderris yaptı. Burada astronomi ve matematik, kalem ve dilbilgisi dersleri verdi. İstanbul'da ilk ciddi astronomi araştırmalarını başlatan odur ve onun çağında İstanbul medreselerinde matematik ve astronomi çok gelişmiştir.

Ali Kuşçu, kendisinden önceki Türkistanlı astronomlar gibi Ay'ın tutulmalarını tespit etti. Zamanın yetersiz aletleriyle dünyanın meylini (ekliptik eğimini) 23 d 30 sn 17 sl olarak bulması, çok büyük bir başarıdır. Bugün son derece hassas ve modern âletlerle bulunan ekliptik eğimin 23 d 26 sn 7 sl olduğunu biliyoruz. Gerçi başka bir Türk astronomu olan **El Bîrûnî,** Ali Kuşçu'dan beş asır önce ekliptik eğimi doğruya daha yakın bir sonuçla 23 d 27 sn olarak bulmuştu, ama Ali Kuşçu araştırma ve ölçmelere devam etmek gerektiğini göstermiş ve bunun metodlarını Osmanlı medreselerinde okuyan öğrencilerine öğretmişti.

1421 yılında Semerkant Rasathanesi'ne müdür olduğunu bildiğimiz Ali Kuşçu, İstanbul'da 1474'de öldü. Doğum tarihi bilinmiyor. Türbesi **Eyüp'**tedir.

Ali Kuşçu'nun **Risaletü'l-fi'l-Heyet** (Astronomi Risalesi) adlı eseriyle **Unkudü'z-Zevahir fi Nazmü'l-Cevahir** (Mücevherlerin Dizilmesinde Görülen Salkım) adlı eserleri çok önemlidir. **Mahbubü'l-Hamail fi Keşfi'l-Mesail** (Meselelerin Keşfinde Tılsımların En Makbulü) adlı ansiklopedik bir eseri daha vardır.

XV. YÜZYILDA OSMANLI EDEBİYATI

Türkler, sanat ve edebiyatta İran ve Mısırlılar'ı geride bıraktılar

Türkler, sanat ve edebiyatta İran ve Mısır'ı geride bıraktılar.

Fetret Devri'nden sonra, **Çelebi Mehmed**'in tahta çıkışıyla, Osmanlı Devleti'nde siyasi, ekonomik bakımlardan olduğu gibi, kültür ve medeniyet sahalarında da hızlı bir ilerlemenin başladığını gördük. En hızlı ve verimli gelişmenin edebiyat alanında olduğunu söyleyebiliriz. Bunda, bu yüzyılda yaşamış hükümdarların edebiyata önem vermelerinin ve kendilerinin de edib ve şair olmalarının tesirleri olabilir. Bu hükümdarlar, devirlerinin şair ve musikişinaslarını Türkçe eser vermeleri yönünde teşvik etmişlerdir.

Onbeşinci yüzyılda eser veren yazar ve şairler pek çoktur. Bunların ancak en önemlilerini kısaca tanıtarak eserlerinden örnekler sunacağız. Hükümdar şairlerden, kadın şairlerden de örnekler vermeye çalışacağız. Fakat önce **DEDE KORKUT** hikâyelerinden, bu asırda hikâye halinde yazıya geçirilen bu eski Oğuz Destanı'nın bölümlerinden söz edeceğiz.

● DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

Bugün **"Dede Korkut Hikâyeleri"** dediğimiz zaman aklımıza, XV. yüzyılın sonlarına doğru yazıya geçirildiği anlaşılan oniki kahramanlık hikâyesi gelir. Fakat bu hikâyeler, birinci cildde uzun uzun sözünü ettiğimiz **Oğuz Kağan Destanı**'na çağrışım yapmakta, sanki o devrin kahramanlık olaylarıyla bütünleşmektedir. Gerçekte bu hikâyeler Oğuz Destanı'ndan miras kalmış konulardır. Fakat Oğuz Türkleri'nin daha sonraki maceralarıyla birleştirilmiş, İslâmî anlayışa adapte edilmiş, uzun süre şairlerin dilinde, sazında veya ocak başlarında yaşadıktan sonra nihayet XV. yüzyılda yazıya geçirilmiştir.

Bazı kaynaklar böyle bir metnin XIII. yüzyıldan önce de var olduğunu belirtiyorsa da, bu metinler bulunamamıştır. Fakat bu hikâyelerin aslının **Oğuz Destanı** olduğunu, Oğuz Destanı'nın da baştan başa manzum yazıldığını gösteren belirtiler pek çoktur. Zaten edebiyat tarihçilerimiz Dede Korkut Hikâyeleri için **"Millî Destan"** deyimini kullanıyorlar.

Bugün elimizde bulunan ve XV. yüzyılın sonlarına doğru yazıya geçirildiği tahmin edilen metnin iki nüshası vardır. Bunlardan biri Almanya'da, **Dresden Kütüphanesi**'nde, ikincisi ise **Vatikan Kütüphanesi**'ndedir.

Prof. Fuat Köprülü Dede Korkut Kitabı için **"Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u da öbür gözüne koysanız, Dede Korkut ağır basar"** diyor. Prof. Muharrem Ergin de, Dede Korkut Kitabı'nın, **"Türk edebiyatının en büyük âbidesi, Türk dilinin en güzel eseri"** olduğunu söylüyor:

Dede Korkut, kendi adıyla anılan hikâyelerin veya destanın yazarı değil, saz eşliğinde manzum hikâyeleri anlatan bir ozanı, ak

sakallı bir pîri, bir Türk bilgesini, **Uluğ Türk**'ü simgeler. Öğüt veren, yol gösteren, ad veren, tanıtan odur "Dedem Korkut", "Korkut Ata" isimleriyle de anılır. Böyle bir **Uluğ Türk**'ün yaşayıp yaşamadığı bilinmiyorsa da, o milletin gönlünde yaşamakta, Orta Asya'da birçok yerde makamı bulunmaktadır.

Dede Korkut üzerine araştırma yapan ve hikâyeleri anlatan edebiyatçılarımız, başta **Orhan Şaik Gökyay, Muharrem Ergin** olmak üzere, çoktur.

Dede Korkut kitabında yer alan onıki hikâye şu başlıkları taşıyor:

1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu (Destanı)
2. Salur Kazan Evinin Yağmalandığı Boyu
3. Kam Büre Bey-oğlu Bamsı Beyrek Boyu
4. Kazan Bey-oğlu Uruz Beyin Tutsak Olduğu Boyu
5. Duha Koca-oğlu Deli Dumrul Boyu
6. Kanglı Koca-oğlu Kan Turalı Boyu
7. Kazılık Koca-oğlu Yeğenek Boyu
8. Basatın Tepegözü Öldürdüğü Boyu
9. Begil-oğlu Emrenin Boyu
10. Uşun Koca-oğlu Segrek Boyu
11. Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Boyu
12. İç-Oğuz'a Dış-Oğuz Asi Olup Beyrekin Öldüğü Boyu.

Dede Korkut hikâyelerinin başlıca kahramanları Oğuzların hükümdarı **Hanlar Hanı Bayındır Han,** onun damadı **Beylerbeyi Salur Kazan, Bamsı Beyrek, Uruz Koca, Dirsa Han, Begil Banu Çiçek, Burla Hatûn** ve **Selece Hatûn'**dur.

Dede Korkut hikâyelerinde manzum bölümlerin de bulunduğunu söylemiştik. Şimdi bunlardan birkaç örnek sunalım:

Dirse Han Oğlu Boğaç adlı hikâyede Dirse Han evine gelip karısına şöyle der:

Berü gelgil başum bahtı, ivüm tahtı
İvden çıkup yöriyende selvi boylum,
Topuğunda sarmaşanda kara saçlum,
Kurılı yaya benzer çatma kaşlum,
Koşa badem sığmayan dar ağuzlum,
Gül elmasına benzer al yanaklım,
Kadınum, direğüm, dülüğüm!..

Duha Kocaoğlu Deli Dumrul adlı hikâyede, Deli Dumrul Tanrı'ya şöyle yalvarır:

Yücelerden yücesin,
Kimse bilmez nicesin,
Görklü Tanrı!
Nice cahiller seni gökte arar, yirde ister.
Sen hod müminler gönlündesin,
Daim duran Cebbar Tanrı!
Bakî kalan Settar Tanrı!
Menüm canumu alır olsan sen algıl,
Azraile almaga komagıl!...

● AHMED DÂÎ

Dördüncü yüzyılın sonlarında ve onbeşinci yüzyılın başlarında yaşayan Ahmed Dâî'nin doğum ve ölüm tarihleri bilinemiyor.

Germiyan Emiri Yakup Bey, Osmanlı hükümdarlarından Emir Süleyman, I. Mehmed ve II. Murad adına kasideler yazmış hem manzum, hem mensur (düz yazıyla) eserler vermiştir. Mensur eserleri daha çok Arapça ve Farsça'dan yapılmış tercümelerdir. Şiirleri, biri Farsça, diğeri Türkçe yazılmış iki divanda toplanmıştır. Mesnevileri XV. yüzyıl Türkçesi için güzel örnekler arasında yer alır.

Ahmed Dâî'den bir gazel

Sevdim seni ben candan, canûm seven ölsün mi?
Ayıralamazam senden, canûm seven ölsün mi?
Sen hüsn ile âyetsin, bir hoş kadm ü kametsin,
Ey vây ne kıyametsin, canûm seven ölsün mi?
İy lâ'l-i lebi kandüm, cevrin odına yandum,
Lûtf eyleyesin sandum, canûm seven ölsün mi?
Ol kaş ile ol gözler, kirpik okını gezler,
Her lâhza beni gözler , canûm seven ölsün mi?
Hep cevr ü cefa senden, bu kamu belâ senden,
Derdüme devâ senden, canûm seven ölsün mi?
İy serv-i şehî-kamet, Dâî kulına rahm et,
Hak ıde sana rahmet, canûm seven ölsün mi?

Bugünkü Türkçe ile:

Sevdim seni ben candan, canım seven ölsün mü?
Ayrılamam ben senden, canım seven ölsün mü?
Sen güzelliğinle âyetsin, bir hoş boylusun,
Eyvah ne kıyametsin, canım seven ölsün mü?
Ey lâl şekerli dudaklım, cevrinin oduna yandım,
Lûtfedeceksin sandım, canım seven ölsün mü?
O kaş ile o gözler, kirpık okunu gezler,
Her lâhza beni gözler, canım seven ölsün mü?
Hep cevrü cefa senden, bu bütün bela senden,

1455 tarihli bu Besmele, Fatih devri âlimlerinden Ali Bestamî'ye ait bir eserin başında bulunmaktadır.

Derdime deva senden, canım seven ölsün mü?
Ey servi gibi uzun boylu, **Dâî** kuluna acı,
Hak eder sana rahmet, canım seven ölsün mü?

Münâcât'dan:

İlâhi sen ganîsin ben fakirem,
Zaîfem, âcizem, hârem, hakîrem.

İlâhî, rahmetün deryası taşdı,
Elüm dut, yoğ ise su başdan aşdı.

Egısnî yâ gıyâs el-mustagîsîn
Ecirnî yâ mücîr el-müstecîrîn.

Hatalar hamrın içdüm key humarem,
Atâ kıl rahmetünden câm umarem.

Yolum doğru velî fikrüm gavîdür.
Tenüm kâhil velî nefsüm kavîdür.

Günahım key ağırdur, yazuğum çok,
Yolum korkulu bil ki azuğum yok.

Gözüm yaşın silüp başım sığagıl,
Ganîsin, rahmetin çok, yarlıgagıl.

Beni benden ayır, senden ayırma,
Beni senden, seni benden ayırma.

Bugünkü Türkçe ile:

İlâhî, sen ganîsin, ben fakirim.
Zayıfım, âcizim, hor ve hakirim.
İlâhî, rahmetin deryası taştı,
Elimi tut, yoksa su başımdan aştı.
Yardım et ey muhtaç olanların yardımcısı
Koru, ey korunmak dileyenin koruyucusu.
Hatalar şarabını içtim çok humarım (başım ağrıyor)
İhsan et rahmetinden kadeh umarım.
Yolum doğru lâkin fikrim şaşırmış.
Tenim tembel lâkin nefsim kavidir.
Günahım çok ağırdır, yazığım çok,
Yolum korkulu, bil ki azığım yok.
Gözümün yaşını silip başımı sıva,
Ganîsin, rahmetin çok, bağışla.
Beni benden ayır, senden ayırma,
Beni senden, seni benden ayırma.

● ŞEYHÎ (1375-1431)

Onbeşinci yüzyılın ünlü şairi **Şeyhî**'nin asıl adı **Yusuf Sinan**'dır. Germiyan'ın başkenti Kütahya'da doğmuş, önce Germiyan sarayında, daha sonra Çelebi Mehmed ve II. Murad'ın saraylarında bulunmuştur. Germiyan sarayında hekim olarak görev almıştı.

Eserleri: Şeyhî'nin bir **"Divan"**ı, **"Harnâme"** adlı çok ünlü bir hicviyesi ve **"Hüsrev ü Şîrin"** adlı bir mesnevisi vardır.

Divan'ında 20 kadar kaside ve 200 kadar gazel yer alır. **Naat'**leri de vardır. Harnâme 126 beyitlik küçük bir mesnevîdir. Harnâme, Beydaba, Aisopos (Ezop) ve La Fontaine'in hayvan masallarından daha güzeldir. Açık ve güzel bir Türkçe ile yazıldığı için zamanımıza kadar okunagelmiştir.

Hüsrev ü Şirin (Hüsrev ile Şirin), Şeyhî'nin en değerli eseri sayılır. Fakat bu bir tercümedir. Telîf eser kadar değerli, güzel bir tercüme.

HARNAME'den

Bir eşek var idi zaif ü nizâr
Yük elinden kati şikeste vü zâr.

Gâh odunda vü gâh suda idi,
Dün ü gün kahr ile kısuda idi.

Ol kadar çeker idi yükler ağır
Ki teninde tü komamıştı yağır.

Doğranır idi arpa arpa teni
Gözü görünce bir avuç samanı.

Dudağı sarkmış idi düşmüş enek,
Yorulur arkasına konsa sinek.

Arkasından alınca palanı
Sanki it artığıydı kalanı.

Bir gün ıssı eder himayet ana,
Yani kim gösterir inayet ana.

Aldı palanını vü saldı ota,
Otlayarak biraz yürüdü öte.

Gördü otlakta yürür öküzler,
Odlu gözler, gerlü göğüsler.

Sömürüp öyle yerler otlağı
Ki kılın çekicek damar yağı.

Har-ı miskin eder iken seyran
Kaldı görüp sığırları hayran.

Ne yular derdi, ne gam-ı palan,
Ne yük altında hasta vü nalan.

Acebe kalur ü tefekkür eder,
Kendi ahvalini tasavvur eder.

Ki biriz bunlar ile hilkatte
Elde, ayakta, şekl ü surette.

Bunların başlarına tac neden?
Bizde bu fakr u ihtiyaç neden?

Bizi ger arpa ok ü yay etti
Bunların boynuzun kim ay etti?

Var idi bir eşek ferasetlû
Hem ulu yollu hem kıyasetlû.

Çok geçirmiş zamanede çağlar
Yükler altında sızurup yağlar.

Nuh Peygamberin gemisinde ol,
İblise kuyruğuyle vermiş yol.

Hoşnefesdür deyü vü ehl-ü fasih
Hürmet eylermiş hımar-ı Mesih.

Ol ulu katına bu miskin har
Vardı yüz sürdü, dedi ey server!

Sen eşekler içinde kâmilsin,
Akıl ü şeh ü ehl ü fazılsın,

Menzil-i müminine rehbersin,
Merkeb-i sâlihine mazharsın.

Nesebindir mesel hatiplere
Nefesin hoş gelir ediblere.

Bugün otlakta gördüm öküzler
Gerüban yürür idi göğüsler.

Herbiri semiz ü kuvvetlü
İçi ve dışı yağlı ve etlü,

Yok mudur gökte bizim yıldızımız
K'olmadı yer yüzünde boynuzumuz?

Her sığırdan eşek nite ola kem,
Çün meseldür ki der beni Adem,

Har eğer har ü bi temiz oldu,
Çünki yük tartar ol aziz oldu.

Bârkeşlikte çün biziz faik,
Boynuza niçin olmadık lâyık?

Böyle verdi cevabı Pîr eşek:
Ey bela berıdine esir eşek!

Bu işin aslına şit illet
Anla aklında yoğise kıllet

Ki, öküzü yaradıcak Hailak,
Sebeb-i rızk kıldı ol Rezzak.

Dün ü gün arpa buğday işlerler
Anı otlayup anı dişlerler.

Tac-ı devlet kondu başlarına
Et ü yağ doldu iç ve dışlarına.

Bizim ulu işimiz odundur,
Od uran içimize o dundur

Bize çoktur hakiki kuyruk da
Nice boynuz! Kulak ve kuyruk da..."

Döndü yüz dert ile zaif eşek,
Zar ü dilhaste vü nahif eşek:

"Varayım ben de buğday işleyeyim,
Anda yaylayıp anda kışlayayım".

Gezerek gördü bir göğermiş ekin,
Sanki tutardı ol ekin ile kin.

Aşk ile depti, girdi işlemeğe,
Gâh ayaklayu gâh dişlemeğe.

Arpa gördü göğermiş aç eşek,
Buldu can derdine ilaç eşek.

Öyle yedi gök ekini terle,
Ki gören der "Zehi kara tarla".

Başladı ırlayup çağırmağa,
Anıp ağır yükün, angırmağa.

Çıkarır har, çün enker ül asvât,
Ekin ıssına arz olur arasât.

Ağaç elinde azm-i rah etti
Tarlasın göricek bir ah etti.

Yüreği sovumadı sövmek ile
Olmadı eşeği dövmek ile,

Bıçağın çekti kodu ayruğunu
Kesti kulağını vü kuyruğunu.

Kaçar eşek acılarak canı
Dökülüp yaşı yerine kanı.

Uğrayugeldi pîr eşek nagâh
Sordu halini, kıldı derd ile ah:

"— Batıl isteyü haktan ayrıldım,
Boynuz umdum, kulaktan ayrıldım".

● AHMED PAŞA (?-1497)

Onbeşinci yüzyılın en büyük şairlerinden sayılan **Ahmed Paşa,** Edirne'de doğmuş, Bursa'da ölmüştür. Onbeşinci yüzyıl Türkçesinin en güzel örneklerini veren Ahmed Paşa, Fatih'in hocalarından biri idi. İstanbul'un fethinden sonra kazaskerlik ve vezirlik yapmıştır. Bir ara gözden düşerek Yedikule zindanına atılmış, fakat sonra affedilmiştir.

AHMED PAŞA'dan şiirler:

GAZEL

Ey fitnesi çok, kevli yalan, yandım elinden
Bir naz ile bin gönlüm alan yandım elinden.
Sen şem gibi gayr ile mecliste gülersin,
Ben akıdurum yaş ile kan, yandım elinden.
Her hâr ile sen sohbet edersin dün ü gün, ben
Derdin ederim mûnis-i cân, yandım elinden.
Ahmet çeke cevrini, göre lûtfunu ağyar
Ey şefkati az şûh-ı cihan, yandım elinden.

15. yüzyıl Türkçe'sinin en güzel örneklerini veren Ahmed Paşa

KIT'A

Medhin çemeninde bülbül olsam
Bir gönce gibi dehânım olsa
Her bir dehenimde ey şeker-leb
Susen gibi sad zebânım olsa.

Yüz bin lûgat olsa her dilimde
Her harfte bin beyânım olsa
Evsafını söylesem ve yazsam,
Tâ haşre değin zamanım olsa,
Bir şemmesi şerhin idemezdim
Alem dolu destanım olsa.

MURABBA

Gül yüzünde göreli zülf-i semen-say gönül
Kara sevdada yeler bîser ü bîpây gönül

Demedim mi sana dolaşma ana hay gönül
Vay gönül, vay bu gönül, vay gönül, eyvây gönül!

Feleğin nûş ederim nîşini sâğarlar ile
Doğradı har-ı cefâ bağrımı hançerler ile
Baş kosam diler idim ben dahi dilberler ile
Vay gönül, vay bu gönül, vay gönül, eyvây gönül!

Bizi hâk etti heva yoluna sevda nidelim!
Pâyimal eyledi o zülf-i semen-sâ nidelim!
Kul edinmezdi güzeller bizi illâ nidelim
Vay gönüi, vay bu gönül, vay gönül, eyvây gönül!

Dil, dilerken yüzünün vaslını candan dahi yeğ,
Bir demin görür iken iki cihandan dahi yeğ,
Aktı bir serve dahi âb-ı revândan dahi yeğ,
Vay gönüi, vay bu gönül, vay gönül, eyvay gönül!

Ben demezdim ki heva yoluna serbâz gelem,
Ney-i aşk ile gamın çengine demâsaz gelem,
Der idim aşk kobuzun işiderek vâz gelem,
Vay gönül, vay bu gönüi, vay gönül, eyvay gönül!

Ahmed'im kim okunur nâmım ile nâme-i aşk,
Germdir sözlerinin sûz'ile hengâme-i aşk,
Dil elinden biçilübdür boyuma câme-i aşk
Vay gönül, vay bu gönül, vay gönüi, eyvay gönül!

Der-medh-i Sultan Mehmed Han
Ey muhît-i keremün katresi umman-ı kerem
Bağ-ı cûd ebr-i kefünden dolu bârân-ı kerem.
Matla'ı subh-ı zafer mihr-i zekâ ebr-i hayâ
Felek-i izz ü âlâ dâver-i devran-ı kerem.
Tac bahş-ı ser-i sultân-ı selâtît-i cihan
Zînet-i taht-ü nigîn Hazret-i Sultan-ı kerem.
Zıll-i Hak Şâh Mehemmed ki işiği gökünün
Kemterîn ılduzı olur meh-i tâbân-ı kerem.
Ahmed'ün gam makası kesdi dilin sem' gibi
Sana rûşen diyemez hâlini sultân-ı kerem.
Sen Süleymân'ı ne dille öğe bir mûr-ı zaîf
Getüre nutka meğer lûtfun ile anı kerem.

Bugünkü Türkçe ile:
Ey cömertliğinin damlası bile bir kerem ummanı olan,
Cömertlik bağı senin elinin bulutlarından kerem yağmuru ile doludur.
(Ey) zafer sabahı güneşinin doğduğu yer!
(Ey) zekâ güneşi ve hayâ bulutu! Ululuk, yücelik göğü!
Kerem devrinin insaflı padişahı!
Cihanın sultanlar sultanının başına tac bahşeden,
Mührün ve tahtın ziyneti yüce, kerem sultan!
Tanrı gölgesi Şah Muhammed eşiğindeki göğün en alçak yıldızı, cömertliğin dolunayıdır.
Gam makası Ahmed'in dilini mum gibi kesti
Kerem sultanı sana o halini açıkça söyleyemez.
Sen Süleyman'ı (Süleyman gibi padişahı), zayıf bir karınca hangi dille öğer?
Ancak onu, kerem ve lûtfun konuşturur

● NECATİ BEY (?-1509)

Onbeşinci yüzyılın Ahmed Paşa ile birlikte en büyük şairi olan Necati Bey'in doğum tarihi bilinmiyor. Asıl adının İsa veya Nuh olduğu söyleniyorsa da bu da kesin değildir. Yalnız Edirne'de doğduğu, kimsesiz olduğu için, çocuksuz bir hanım tarafından evlât edinildiği, genç yaşında Kastamonu'ya gidip yerleştiği biliniyor.

Ahmed Paşa'nın dikkatini çeken Necati, onun aracılığı ile İstanbul'da divan kâtipliğine tayin edilmiştir.

Necati'nin elimizde bulunan eseri yalnız "Divan"ıdır. Divan'ında sâde Türkçe ile yazılmış 650 gazel, 25 kaside, ölen katırı için yazılmış 25 beyitlik bir mersiye, 94 kıta, ayrıca bazı büyükler için yazılmış mersiyeler, dörtlükler vardır.

NECATİ BEY'den şiirler:

GAZEL
Çıkalı göklere âhım şereri döne döne
Yandı kandil-i sipihrin ciğeri döne döne.

Hattat Şeyh Hamdullah'a ait, sülüs ve nesih hatla yazılmış bir sayfa

Ayağı yer mi basar zülfüne berdâr olanın
Zevk ü şevk ile verir cân u seri döne döne.
Sen durup raks edesin karşına ben boynum eğem
İne zülfün kuça sen sîm-beri döne döne.
Şam-ı zünfünle gönül Mısr-ı harab oldu deyü
Sana illeti kebûter haberi döne döne.
Sen olasun deyü yer yer asılıp aynelerde
Gelene gidene eyler nazarı döne döne.
Kâbe olmasa kapın ay ile gün leyl ü nehar
Eylemezlerdi tavâf ol güzeri döne döne.
Ey Necati yaraşır mutribi şeh meclisinin
Raks urup okuya bu şi'r-i teri döne döne.

Bugünkü Türkçe ile:

Çıkalı göklere ahımın kıvılcımı döne döne
Yandı gökyüzü kandilinin ciğeri döne döne.
Ayağı yere mi basar zülfüne asılanın
Zevk ve şevk ile canını, başını verir döne döne

(Yani: Sevgilisinin saçına asılan sevinçten göklerde uçar. İpe asılmış bir insan gibi, ama zevk ve arzu ile döne döne can verir).

Sen kalkıp raks edesin, ben karşında boyun eğeyim

Zülfün inerek, sen gümüş göğüslüyü döne döne kucaklasın.

Saçının karasiyle gönül ülkesi harab oldu diye
Sana iletti güvercin haberi döne döne.
Sen olasın (yansıyasın) diye aynalar yer yer asılıp
Gelene gidene döne döne bakar.
Eğer kapın Kâbe olmasaydı, ay ile güneş ve gece ile gündüz,
O uğrak yerini döne döne tavaf eylemezlerdi.
Ey Necati, Şah meclisinin mutribi
Raks edip döne döne okusun.

GAZEL

Bir alay oldu perî şivelü âhû begler
Gözü ahûların alayına yâhû begler.

Bir perî için akar iki gözüm çeşmeleri
Sakının, bilmiş olun ılıdır ol su begler.

Kimseye uymayasın ulaşmasın Allah Allah...
Zülf-i bî-dîn ile ol gamze-i câdû begler

Bîvefalıklar eder yoluna canlar verene
Acaba böyle m'olur dünyede hep bu begler.

Ne güzeller, ne Necati, ne selâmün ne aleyk
Fâriğuz idemezüz kimseye tapu, begler.

II. Bayezid'in gülistanî kemahadan merasim kaftanı

Bugünkü Türkçe ile:

(Diğerleri anlaşılır olduğu için sadece iki beyti sadeleştiriyoruz).

Kimseye uymasın, ulaşmasın Allah Allah...

Dinsiz imansız saç ile o cadı gamzesi beğler.

Ne güzeller, ne Necatı, ne selâmün, ne aleyk

Umurumuzda değil. Kimseye dalkavukluk etmez ve tapmayız beğler.

● SÜLEYMAN ÇELEBİ

İslâm dünyasının en çok okunan Türkçe eseri **Mevlid** (Vesîlet ün-Necat), en ünlü din şairi de bu eserin müellifi olan **Süleyman Çelebi**'dir.

Yukarıda 1351 olarak gösterdiğimiz doğum tarihi kesin değil, bir tahmine dayanır. Asıl adı **"Vesîlet ün-Necât"** olan ve Türk dünyasında **'Mevlid'** olarak adlandırılan eserin yazılması 1409'da tamamlanmıştır. Bursa'da yaşadığı, buradaki Ulu Cami'in ilk imamlarından olduğu biliniyor.

Süleyman Çelebi'nin tek eseri **"Mevlid"** dir. Bu eserde, Hz. Peygamberimizin doğum olayı ve O'nun bütün peygamberlerden üstün son peygamber olduğu anlatılır.

Mevlid, şüphesiz bir sanat eseridir. Ama onun 600 yıldan beri, köylerde, kasabalarda ve şehirlerde adeta kutsal bir kitap gibi okunmasını sağlayan özelliklerinin başında, çekici, açık, herkes tarafından anlışalın samimi bir uslûpla ve açık Türkçe ile yazılmış olması gelir. Süleyman Çelebi bu eserinde, her türlü şüphe ve riyâdan uzak olarak, Allah'a olan büyük inancını, Kur'an yolunun güzelliklerini ve Peygambere derin hayranlığını anlatır.

MEVLİD'den bölümler
Münacaat bölümünden)
Allah adın zikr idelüm evvelâ
Vâcib oldur cümle işte her kula.

Allah adın her kim ol evvel ana,
Her işi âsân eder Allah ana.

Bir kez Allah dise şevk ile lisan
Dökülür cümle günâh misl-i hazan.

İsm-i pâkin pâk olur zikreyleyen
Her murâda irişür Allah diyen....

PEYGAMBERİN DOĞUŞU
Amine Hatûn Muhammed ânesi
K'ol sedeften doğdu ol dür danesi.

Hem Muhammed gelmesi oldu yakîn
Çok alâmetler belürdü gelmedin.

Ol nice kim doğdu ol Hayr ül beşer
Anesi anda neler gördü neler.

MİRAC BÖLÜMÜNDEN
İşit imdi Mustafa mircanı
Nice urundu saadet tâcını.

Göklere hem nice seyran kıldı ol
Hak Te'âlâ hazretine buldu yol.

Anda ol gördüğün âdem görmedi
Kimse hem, ol irdüğüne irmedi.

Enbiyâ ervahına indi nidâ
Kim kılar Mustafa'ya ikdida.

Önüne düşdü, ana oldu delil
Aldı gitti Mustafa'yı Cebrail.

Gördüler nurdan örülmüş nerdibân
Nerdibandan oldular göğe revan.

Ol gök ehli cümle karşu geldiler
Mustafa'ya hayli ikram kıldular.

Her ne denlü kim melekler var idi
"Kutlu olsun bu kerametler" didi.

Bu kerametler ki Hak verdi sana
Vermedi hiç kimseye önden sona.

● EŞREFOĞLU (1535-1469)

Asıl adı **Abdullah** olan **Eşrefoğlu Rûmî,** İznikli'dir. İyi bir tahsil gördükten sonra kendisini tasavvufa vermiş, önce Emir Sultan'ın, sonra Hacı Bayram Veli'nin müridi olmuştur. Daha sonra, Kadiriyye ve Bayramiye tarikatlerini birleştirerek 'Eşrefîyye' adlı bir tarikat kurmuştur. Yunus tarzında hece ile söylenmiş güzel ilâhileri vardır.

İLAHİ
Aşkın odu ciğerimi
Yaka geldi, yaka gider.
Garib başım bu sevdayı
Çeke geldi, çeke gider.

Fırkat kâretti canıma
Gelsin âşıklar yanıma
Aşk zencîrin, dost, boynuna
Taka geldi, taka gider.

Bülbül edüb zâr ü efgan
Aşk odına yandı bu can
Benim gönülcüğüm heman
Hak'dan geldi, Hakk'a gider.

Arifler durur sözüne
Gayrı görünmez gözüne
Eşref Oğlu yar yüzüne
Baka geldi, baka gider.

İLAHİ
Ben dost hevâsına düşdüm
Özge hevâ neme gerek.
Başımda dost sevdası var
Dahi sevda neme gerek.

Ben dost yolunda nakdümü
Hep oynayup ütdürmüşem
Çün gitti küllî varlıgum
Haf u recâ neme gerek.

Gerçi suretde insanam
Ben suret-i ins ü canam
Ben farig-i dü-cihanam
İşbu kavga neme gerek.

Ben Eşrefoğlu Rûmîyem
Ben kadîmem, ben bâkîyem
Ben ol müra-ı lâhâtîyem

● YAZICIOĞLU MEHMED (?-1453)

Yazıcıoğlu Mehmed Gelibolulu'dur. Doğum tarihi bilinmiyor. İyi bir öğrenim gördükten sonra Hacı Bayram Velî'ye intisap etmiştir. Ünlü eseri **Muhammediye'**yi, rüyasında Hz. Muhammed'den aldığı talimat üzerine yazdığını söyler. Onun bu eseri yalnız Anadolu ve Balkanlar'da değil. Maveraünnehir, Kırım, Kazan ve Başkurt Türkleri arasında da büyük ilgi görmüş, şöhret kazanmıştır.

MUHAMMEDİYE'den
Eğer Rum'un revânında görürsem ben dilârayı
Revanına revân idem Semerkand ü Buharayı.

Dilârâdur dutan hurrem gözüm gönlüm cihanın
Ve illâ nite bulaydı dil arayı dilârâyı.

Gelür derler dilâramı, gider derler dil aramı
Şu dem bulur dil aramı ki ben bulam dilârâyı.

Bana bağ u gülistanun gülü serve safâ vermez
Teferrüc sensin açarsan cemâl-i âlemarâyı.

Hemişe aşk odı can ü cihanı yaka gelmişdür
Yanar pervaneler şem'a ururlar cânâ yarayı.

Çü sen ol sırr-ı ekbersin gelen nur-ı ilâhiden
Çü sen ol rûh-ı a'zamsın kılan gayât-ı büşrâyı.

Çü gördü Yazıcıoğlu ki sensin âşık u ma'şuk
Bi-küllî sende mahv oldı kodı tedbir ile râyı.

Muradı sensin ey dilber ki sensin âleme rehber
Seni kılar gönül ezber nider pes ağı karayı.

Açıklama: **Dil:** gönül; **ârâ:** bezeyen, süsleyen, donatan; **dilâra:** sevgili, gönül bezeyici. **hurrem:** Sevinçli, gönül açıcı. **âram:** dinlenme, rahat etme, durma. **teferrüc:** açılma, ferahlanma, durma. **hemişe:** her zaman. **büşrâ:** müjde. **hayât:** Gayeler. **rây:** fikir, oy. **res:** imdi, artık, bundan sonra. **ağı karayı** (akı karayı (beyazı karayı).

XV. yüzyılın kadın şairleri

Onbeşinci yüzyılda eser vermiş ve şiirleri zamanımıza ulaşmış iki kadın şairimiz vardır. Bu şairlerin divan edebiyatında isim yapmaları, divan şiir dili ve kültürünün ev hanımları arasında da ilgi gördüğünü, yaygınlaştığını göstermektedir.

● ZEYNEP HATUN

Fatih Sultan Mehmed devrinin kadın şairlerinden olan Zeynep Hatun, bir kadı kızıdır ve Amasyalı'dır. Evde babasından ders almış, Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Asıl adı **Zeynun-Nisâ**'dır. Divan'ı bulunamamıştır. Şiirlerine tezkirelerde rastlıyoruz.

GAZEL

Keşfet nikâbını yer ü göğü münevver et
Bu âlem-i anasırı Firdevs-i enver et.
İki cihanda kılmamışım nesneye hemin
Yârab Habibünün bana vaslın müyesser et.
Depret lebüni cûşa getür havz-Kevser'i
Anber saçum çöz bu cihanı muanber et.
Ab-ı hayat olmayıcak kısmet ey gönül
Bin yıl gerekse Hızr ile seyr-i Skender et.
Zeyneb çü dost zülfü bigi tarmarsın
Divane olma şi'rini divan ü defter et.

Bugünkü Türkçe ile:

Peçeni aç, yeri göğü aydınlat
Bu unsurlar âlemini aydınlık firdevs et.
İki cihanda hiçbir şeye ulaşmamışım
Yârab, bana Habibinin (Peygamberin) vaslını müyesser et.
Depreştir dudağını coşsun Kevser havuzu
Anber kokulu saçını çöz, bu cihanı kokularla doldur.
Ab-ı hayat kısmet olmayınca ey gönül
İstersen bin yıl Hızır'la İskender'in seyrini yap.
Zeyneb, sevgili saçı gibi darmadağınıksın
Divane olma, şiirlerini bir defterde topla.

● MİHRÎ HATUN

Asıl adı Mihrünissa olan bu kadın şairimiz de Amasyalı'dır ve onun babası da kadı idi. Çok güzel olduğu halde hayatı boyunca evlenmemiştir. İskender Çelebi'ye aşık olduğu, ama bu aşkın platonik olarak kaldığı söylenir. Bir Divan'ı vardır. Eserin baş tarafında 'Tazarrunâme' adıyla küçük bir mesnevi yer alır. Ayrıca kasideler, gazeller, murabbalar da vardır.

Bir aşk şairi olan Mihrî Hatun'un Divan'ının bir yazma nüshası İstanbul Üniversite Kütüphanesi'nde, ikincisi Fatih Millet Kütüphanesi'nde, üçüncüsü de Ayasofya Kütüphanesi'ndedir.

GAZEL

Ben umardım ki seni yâr-ı vefadar olasın
Ne bileydüm ki seni böyle cefakâr olasın.
Hele sen kaide-i cevrde eksük komadın
Dostluk hakkı ise ancağ ola var olasın.
Reh-i aşkında neler çekdüğüm ey dost benüm,
Bilesin bir gün ola aşka giriftâr olasın.
Sözüme uymadın ey asılası dil, dilerem
Ser-i zülfüne anun âhiri berdâr olasın
Beni âzadelike aşka giriftâr ettin
Göreyim sen de benüm gibi giriftâr olasın
Beddua etmezem ammâ ki Hüdâ'dan dilerem
Bir senün gibi cefakâra havâdar olasın.
Şimdi bir haldeyiz kim ilenen düşmenine
Dir ki Mihrî gibi sen dahi siyehkâr olasın.

Bugünkü Türkçe ile:

Ben umardım ki vefalı bir sevgili olasın
Nerden bilirdim böyle cefakâr olacağını?
Cevr yapma kaidelerinde eksik komadın
Dostluk hakkı ise bu, ancak bu kadar olur, var olasın.
Ey dost, aşk yolunda neler çektiğimi
Bir gün aşka tutulunca bilirsin.
Sözüme uymadın ey asılası gönül, dilerim ki
Sonunda onun saçının teline asılasın.
Beni, azade iken aşka düşürdün.
Sen de benim gibi aşka düş de göreyim.
Beddua etmiyorum amma Hüdâ'dan dilerim.
Senin gibi bir cefakâra düşesin.
Şimdi öyle bir haldeyiz ki düşmanına ilenen (beddua eden) "Sen de Mihrî gibi bahtsız olasın." der.

XV. yüzyılın hükümdar şairleri

Onbeşinci yüzyılda hüküm süren hükümdarların hepsi edib ve şairleri teşvik etmekle kalmayıp kendilerinin de şiir yazdıklarını önceki bölümlerde belirtmiş, diğer özelliklerini anlatmıştık.

Şimdi bu hükümdarların şiirlerinden örnekler sunuyoruz:

SULTAN II. MURAD'dan şiirler

GAZEL

Uyhuda dün gece canum gibi canan gördüm
Ten-i efsürdede kalkub eser-i cân gördüm.
Edirne gerçi güzeller yeridir ey hemdem
Bursa'da dahı nice dilber-i fettan gördüm.
Nagehan ben bu gece Kadr'e erüb Kaplıca'da
Bir gümüşden yapılu serv-i hıraman gördüm.
Ey Murâdî şeh-i devrân iken el'an seni
Zülfüne kılmış esir ol şeh-i hûban gördüm.

Bugünkü Türkçe ile:

Uykuda dün gece canım gibi sevdiğim cananı gördüm
Uyandığım zaman donmuş vücudumda bir canlılık gördüm.
Edirne gerçi güzeller yeridir ey dost
Ama Bursa'da nice fettan güzeller gördüm.
Ben bu gece ansızın Kadr'e erip Kaplıca'da
Gümüşten yapılmış bir servi boylu güzeli salınır gördüm.
Ey Murad! devrin padişahı şimdi sensin ama
Seni saçlarıyla bağlayıp esir etmiş bir güzeller şahı gördüm.

BİR KITA

Sakıy getir, getir yine dünkü şerabımı
Söylet, dile getir yine çeng ü rebabımı
Ben var iken gerek bana bu zevk u bu sefâ,
Bir gün gele ki görmeye kimse türâbımı.

İKİ BEYİT

Varalım bir iki gün zikredelim Mevlâyı
Bize ısmarladılar mı bu yalan dünyayı.

Çalınır çengler ayaklar karsılur
Raks urur rakkas, çardak sarsılur.

FATİH SULTAN MEHMED (Avnî)

Devrinin kuvvetli bir şairi olan, **"Avnî"** mahlasiyle divan şiirleri söyleyen **Fatih Sultan Mehmed'**in küçük bir Divan'ı vardır. Bu divançenin tek nüshası İstanbul'da Millet Kütüphanesi'ndedir. Bu divançede 68 gazel, 1 muhammes, 1 kıta bulunuyor.

GAZEL

Bir güneş yüzlü melek gördüm ki âlem mâhıdır
Ol kara sümbülleri âşıklarının âhıdır.
Kareler giymiş meh-i tâbân gibi ol serv-i nâz
Mülk-i Efrengin meğer kim hüsn içinde şâhıdır.
Ukde-i zünnarına bir kimse kim dil bağlamaz
Ehl-i imân olmaz ol, âşıkların gümrâhıdır.
Gamzesi öldürdüğüne lebleri canlar verir
Var ise ol rûh-bahşın dini, İsa râhıdır.
Avnîya, kılma güman kim sana râm ola nigâr
Sen Sitanbul şâhısın, ol Galata'nın şâhıdır.

İKİ BEYİT

Benim, sen şâh-ı meh-rûye kul olmak lîedir fahrım
Geda-yı dilber olmak yeğ, cihânın padişâsından.

N'ola oldu ise Avnî, cihan sultanların hânı
Ki düştü üstüne sâye, senin destin hümâsından.

SULTAN II. BAYEZİD

'Adlî' mahlası ile şiir yazan Sultan II. Bayezid'in 125 Türkçe, 3 Farsça gazelden oluşan bir Divan'ı vardır. Kardeşi **Cem'**e yazdığı beyitler de meşhurdur.

Sultan II. Bayezid'den şiirler:

MÜNACAAT
Hudayâ Hudalık sana yaraşur
Nitekim gedâlık bana yaraşur.

Çü sensin penâhı cihan halkının
Kamudan sana iltica yaraşur.

Şeh odur ki, kulluğun itti senin
Kulun olmayan şah, gedâ yaraşur.

Sen eyle onu ki sana yaraşur
Ben ittim onu ki bana yaraşur.

Şu günde ki bir çâresi kalmaya
Ana çare-res Mustafa yaraşur.

GAZEL
Subha dek nâlânam ey hurşîd-ruh sen mâhdan
Nice bir feryad idem korkmaz mısın Allah'dan

Zülfi zencîrin uzatmaz gör nice ser-fitnedür
Açılup, Mecnûn olan diller çokadur çâhdan.

Nâlesinden âşıkun ya Râb niçe handân olur
Ah elünden ol sitem-kârun kayurmaz âhdan.

Kapuna vermağa kûyun itlerinden korkaram.
Ben gedâ bu hirmeti umar mıdum sen şâhdan.

Hâk-i pâyine yüzün bir kerre sürsem Adiliyâ
Başuna devlet yiterdi sana ol Allah'dan.

Bugünkü Türkçe ile:
Sabaha dek inliyorum sen güneş yüzlü aydan
Daha nice feryad edeyim, korkmaz mısın Allah'dan?
Saçının zincirini de uzatmaz, gör, nasıl fitnenin başıdır
Saçını açsa, deli olan gönüller zindandan çıkar.
Yâ Râb, (o sevgili) aşığın iniltisinden ne zamana kadar gülecek?
Ah o sitemkârın elinden, hiç korkmaz ahdan!
Kapına varmağa köyün (mahallenin) itlerinden korkarım
Ben zavallı bu yasağı umar mıydım sen şahdan?
Ey Adlî, ayağının tozuna bir kere yüzünü sürsen
Sana Allah'dan başına devlet olarak o yeterdi.

CEM SULTAN

Ağabeyi II. Bayezid ile Osmanlı tahtını çekişen **Şehzade Cem'**in talihsiz macerasını önceki bölümlerde anlatmıştık. Farsça ve Arapça'yı çok iyi biliyordu. Yüksek kültürlü ve çok iyi bir şair olan Cem, 36 yaşında vefat etmiş olmasına rağmen iki cildlik bir Türkçe Divan, Selman-ı Sâvecî'den **"Cemşîd u Hurşîd"** tercümesi ile 48 beyitten oluşan **"Fâl-ı Reyhan-ı Sultan Cem"** adlı bir eser bırakmıştır.

Bu duygulu şairin gurbet ve vatan şiirleri çok güzeldir.

CEM SULTAN'dan şiirler:
VATAN Can dimağına erüb buy-ı vatan
Dil diler kim görüne ruy-ı vatan.

Çeşme-i hayvandan ey dil, hoşdürür
Ben garib üftadeye cuy-i vatan.

N'ola candan istesem, çün yeğdürür
Bağ-ı Cennetten bana kûy-ı vatan.

Gönlüm eyler daima anı taleb
Bend olaldan bana giysû-yı vatan.

Hurrem olub can-ı **Cem** erdi safâ
Dil sabadan alalı bûy-ı vatan.

Bugünkü Türkçe ile:

Can dimağına erdi vatan kokusu
Gönül, vatan yüzünün görünmesini diliyor.

Ey gönül, abıhayat çeşmesinden daha hoşdur
Ben garib düşküne vatan ırmağı.

Ne olur bunu candan istesem, çünkü bana vatanın bir sokağı (mahallesi, toprağı) Cennet bağından daha iyidir.

Gönlüm daima onu ister
Vatan saçıyla bağlanalı beri.

Gönül sabâh rüzgârından vatan kokusunu alınca
Cem'in canı mutlu olup sâfâ buldu.

XV. yüzyılın diğer Osmanlı şairleri

Onbeşinci yüzyılda eser vermiş şairler elbette bu kadar değildir. Bu asrın belli başlı şairleri arasında şu isimleri de saymamız gerekir:

Abdülvâsi Çelebi, Hümâmî, Atâyî, Safî, Cemâlî, Hatiboğlu, Şahidî, Nisânî, Melihî, Şeyh Elvan Şirâzî, Nizâmî, Mesihî, Şâdi-i Cem, Visâlî, Sarıca Kemal, Abdürrahim Karahisarî, Cafer Çelebi, Hâfız Halil vb.

XV. yüzyılda nesir (düzyazı)

Onbeşinci yüzyıl şairlerinden bazıları (Ahmed Dâî, Eşrefoğlu Rûmî vb.) mensur (düzyazı ile) eserler de vermişlerdir. Fakat yalnız nesirleriyle tanınan eser sahipleri de az değildir. Bunlardan bazıları sade dille, herkesin anlayacağı güzel, açık bir Türkçe ile yazmışlardır. Bazıları da şiirin sanat anlayışını nesirde de kullanmış **'sanatlı nesir'** örneği vermişlerdir.

Şimdi onbeşinci yüzyılın başlıca nesir ustalarını tanıtalım:

● SİNAN PAŞA (1440-1486)

Asıl adı **Yusuf Sinaüddin** olan **Sinan Paşa,** Nasreddin Hoca'nın soyundan gelir. Zekî, kültürlü bir yazardır ve sanatlı nesrin kurucusu sayılır. Önce Edirne'de müderrislik yapan Sinan Paşa daha sonra Fatih'in teveccühünü kazanmış, onun hocaları arasında yer almış, vezir olmuştur. Fakat daha önce Fatih, Sinan Paşa'nın **Ali Kuşçu**'dan ders almasını da sağlamış, kültürünün gelişmesine böylece yardımcı olmuştur.

Eserleri: Sinan Paşa'nın en önemli eseri **"Tazarrûnâme"** dir. Sanatlı Türk nesrinin ilk büyük örneği budur. Bu tasavvufî eserinde Sinan Paşa aşk konusunu ele alır ve **'varlık'**ın aslını bulmaya çalışır. Allah'a hitap ederek O'nun büyüklüğüne sığınır. Bu eserde 7 büyük peygamberin hayatları da anlatılır.

İkinci eseri olan **'Maarifnâme'**de İslâmî ahlâk üzerinde durulur.

Üçüncü eseri **"Tezkiretü'l-Evliya"** dır. Adından da anlaşıldığı gibi bazı evliyaların hayat ve menkıbelerini anlatır.

Sinan Paşa'nın uslûbuna örnek göstermek için **'Tazarrûnâme'** ve **'Maarifnâme'** adlı eserlerden birer paragrafı aynen sunuyoruz:

Tazarrûnâme'den:

"... Kibir sâhibini hor ider ve kendüyü görmek kişiyi kör ider. Feragat derûna huzur verir ve beşâşet yüze nûr verir. Tevazu izzeti mûcib olur ve devlet muhabbeti müstevcib olur. Kusurun bilen sûd-mend olur ve kendüyü öğen nâmerd olur. Şehvete yelen hayvân olur ve gazaba uyan şeytan olur... Hod-rây olanın tâlii onağan olmaz ve kendü fikrine uyanun işi onağan olmaz... Hak isteyen tevekkü de olur ve ten besleyen ekilde olur..."

Maarifnâme'den:

"...Rivayet olunur ki bir südci var idi. Südune su katar idi. Bir gün sel geldi, koyunun apardı. Ehl-i ibret idi, hâlini anladı. Bu hâl neden olduğın bildi ve hâline ağladı: Hayf ki o süde katduğum, sular sel oldı geldi, koyuncuklarumu aldı, der idi....".

● MERCİMEK AHMED

Onbeşinci yüzyılda, sâde, açık Türkçe ile güzel yazı yazan ediblerden biri ve en ünlüsü olan **Mercimek Ahmed**'in telif eseri yoktur. Yalnız, **Kaabus Unsurü'l-Ma'âli** tarafından oğlu **Geylânşah**'a hitaben yazılmış bir nasihatname, bir ahlâk ve siyaset kitabı olan **Kaabusnâme**'yi Türkçe'ye çevirmiştir. Bu eser birçok yabancı dile ve bu arada Türkçe'ye de birkaç defa çevrilmişti. Fakat Sultan **II. Murad** bu tercümelerin hiçbirini beğenmemiş, daha açık, daha güzel ve anlaşılır bir Türkçe ile tercümesini istemişti. İşte bu görev **Mercimek Ahmed**'e verildi.

Mercimek Ahmed, **Kaabusname'**nin tercümesinde, **Sultan II. Murad'**la birlikte aydınların da, halkın da zevkle okuduğu **"güzel, açık Türkçe"** örneğini göstermiştir.

İşte Mercimek Ahmed'in güzel Türkçe'sine bir örnek:

".. Ey oğul, eğer şair olup şiir eyitmeğe kasd etsen, cehdet ki şiirde sözün murabba ola, yani rûşen ola, açuk ola. Ve sakın ki mânası şerhin sen bilesin ve ayruk kişi bilmeye, anun gibi sözü söyleme. Zirâ şiiri halk için eydürler, kendü kendüleri için eyitmezler. Pes şiirin mânası açuk gerektir ki rûşenlügi sebebinden ötürü kim gerekse rağbet ede.

Amma şiir gerekdür ki hemen vezne ve kafiyye kani olmaya. Pes sen dahi hayalsüz ve tertibsüz ve sınâatsuz şiir eyitme.

Tecnis ve tatbik ve müteşâbih ve müstear ve tecnis-i mükerrer ve müreddef ve ne ki buna benzer var ise bunda şerh olmaz arûzda bulasun ve bilesin. Sözü müstear söyle ama istiare'yi imkânla söyle.... Amma eğer gazel eyidesin, terâne içün, iğen dahı masnû olmazsa kayırmaz. İllâ lâtif ve ter gerekdür ki gazeli eyidesin. Ve ammâ kafiyesi ve redîfi gerek ki bir mâruf kafiye ve redîfte eyidesin. Yâni, söylenmemiş kafiyedür deyüb bir meçhul kafiyede eyitme. Gerekmez yerde Arabî müşkil lâfız katub şiirin sovuk etme.."

"... Andan girü, şöyle bilmiş ol ki ey oğul, söz dört kısımdur: Bir kısmı ol sözdür ki anı bileler ve söylemeyeler. Ve ikinci kısım söz de oldur ki ne bileler ve ne söyleyeler. Üçüncü kısım söz de oldur ki hem bileler ve hem söyleyeler. Dördüncü kısım söz de oldur ki söyleyeler velî bilmeyeler. Geldük imdî bu sözlerün şerhine: Ol söz kim anı bileler ve söylemeyeler, oldur kim, bireğünün ayıbın bile, velî söylemeye. Zirâ anun gibi sözün hâsılı gavga olur.. Akîl olan bunun gibi sözü söylemez, bilürse dahi. Geldük ol söz ki ne bileler ve ne söyleyeler, oldur ki yalan ola, dinine ve dünyasına kişinin ziyan değüre. Pes anun gibi sözün bilmesinden ve söylemesinden sakınmak gerek. Amma ol söz ki hem bileler ve hem söyleyeler oldur ki gerçek söz ola, hem dinine yarar kişinün ve hem dünyada. Pes faidelü söz budur. Velî ol söz ki söyleyeler ve bilmeyeler, oldur ki Hak Teâlâ Kur'an'da âyetler viribişmişdür, mânileri muhalif ve lâfızları müşabih...".

●KÜÇÜK ABDAL VE OTMAN BABA

Onbeşinci yüzyılda yaşamış ve eseri zamanımıza ulaşmış yazarlardan biri de **Küçük Abdal'**dır. Küçük Abdal'ın doğum ve ölüm tarihlerini bilmiyoruz. Yalnız, 1483'te yazılan **"Velâyetname-i Otman Baba"** adlı menakıbnamesinden, onun **Otman Baba'**nın müridi ve halefi olduğunu anlıyoruz. Yine bu menakıbnâme'den, Orta Asya'dan gelmiş bir **Türk velîsi** olan Otman Baba'yı tanıyoruz.

Otman Baba, 1378 yılında Türkistan'da doğmuş, 1402'de **Timur'**la birlikte Anadolu'ya gelmiş ve 1478'de Bulgaristan'da ölmüştür. Muhtemelen **Timur'**un yakınlarından ya da sarayından idi.. Asıl adı **Hüsâm Şah'**tır. Bir kalenderî şeyhidir. Kendisinin ve müridlerinin sakal ve bıyıkları yoktu. Traş edilmişti. Anadolu'da bir süre kaldıktan sonra Balkanlar'a geçmiştir. Bulgaristan'da bir tekkesi olduğu ve bunun önemli Bektaşî tekkelerinden biri sayıldığı da biliniyor. Fakat **Otman Baba'**nın Bektaşîler hakkındaki düşünceleri onlarla çelişki halinde bulunduğunu göstermektedir.

Küçük Abdal'ın menakıbnâmesinde (Velâyetname-i Otman Baba'da), şeyhin kerametlerinden söz edilir, nasıl bir insan olduğu anlatılır. **Velâyetname-i Şâhî** olarak da tanınan bu eserin elde bulunan tek nüshası, Ankara'da, Cebeci İl Halk Kütüphanesi'ndedir.

Velâyetname-i Otman Baba'da anlatılan olaylar Anadolu ve Balkan şehirlerinde geçer. Hastalıkları iyileştirmek, gaibden ve gelecekten haber vermek, ruhun bedeni geçici olarak terketmesi, tabiat kuvvetlerine hâkim olmak, tenasüh (Ruhun bir cisimden başka bir cisme, bir canlıdan başka bir canlıya geçmesi, ruh sıçraması), hulûl (Allah'ın insan bedenine girmesi) gibi konular ele alınır. Şeyhin kerametlerinden uzun uzun söz edilir.

Velayetname-i Otman Baba'dan:

"... Rivayet ederler kim ol vakit kim Timurleng, Maşrık tarafından Rûm kasdına revân olup geldükde, ol server-i kutb-ı âlem bile gelmiş idi ve kendünün nutku dahı öyle idi; kemâl-i mürüvvetinden kim "Ol Şarklı koca benem" dir idi. Çün Rûm'a kadem basdı, mecmû-ı Rûm'un evliyaları haberdar oldı kim Maşrık tarafından bir er geldi, begaayet heybetlü ve selâbetlü..."

XV. yüzyılda Osmanlı tarihçileri

Onbeşinci yüzyılda Osmanlı tarihini yazan müelliflerin sayısı da az değildir. Hem yazarların, hem de geniş halk kitlesinin zaten eskiden beri var olan tarih konularına ilgisi, bu asırda daha da artmıştır.

Bu devirde yazılan bazı tarih kitapları anonim, yazarı belli olmayan kitaplardır. Bunlar daha çok **Osmanlı tarihini** geniş halk kitlelerine okutmak için sade, açık bir Türkçe ile kaleme alınmışlardır. Genellikle **"Tevarih-i Âl-i Osman"** adıyla anılırlar. Bazıları da yine aynı maksatla manzum olarak yazılmışlardır.

Manzum veya düz yazı ile yazılmış tarihlerin bir kısmı destan niteliği taşıyor. Tarihî olaylara temas etmekle beraber çok eskiden beri söylenegelen Türk destanlarıyla bütünleştirilmiş, ayni motifler işlenmiştir. Daha çok rivayetlere, kahramanlık menkıbelerine dayanırlar. Diğer bazıları ise hem bilgi, hem uslûp bakımından önemli, yazarları belli olan kitaplardır ki, **elimizdeki bu kitabın hazırlanışında onlardan biz de yararlandık.**

Onbeşinci yüzyılda eser vermiş tarih yazarlarının başlıcaları şunlardır:

● ÂŞIKPAŞAZADE (1393-1481)

Âşık Paşazade, 1393 yılında Amasya'ya bağlı Ulvan köyünde doğdu ve 23 Mart 1481 de öldü. Kendisini **"Derviş Ahmed Aşıkî"** diye tanıtır...

Âşık Paşazade'nin yazdığı tarihin adı **"Tevârih-i Âl-i Osman"** dır. Kısaca **"Aşık Paşazade Tarihi"** ya da **"Aşık Paşa Tarihi"** olarak anılır. Anlattığı olayların bir kısmını bizzat görmüş, görerek yazmıştır. Başlangıçtan **Yıldırım Bayezid**'e kadar olan olayları Orhan Gazi'nin imamı İshak Fakih'in oğlu **Yahşi Fakih**'ten, Yıldırım Bayezid'in Macarlar'la yaptığı savaşı bu savaşta bulunan **Timurtaşoğlu Umur Bey**'den, 1402 Ankara Savaşı'nı da bu savaşta bulunan bir görgü tanığını dinleyerek yazdı.

Kitabın aslı 1478'de Fatih'in İşkodra'yı zaptedişi ile bitmektedir. Bundan 1502'ye kadar olan bölümün başkaları tarafından ilâve edildiği anlaşılıyor.

1437'de hacca giden Âşık Paşazade, dönüşünde Üsküp'e geçerek Rumeli Beylerbeyi **İshak Bey**'in himayesine girdi. İshak Bey'in oğulları ile akınlara katıldı. Kosova savaşında da bulunan Âşık Paşazade, burada bir düşman öldürerek II. Murad'dan ödül aldı.

Âşık Paşazade Tarihi'nin yurt içinde ve yurt dışında 14 nüshası bulunmaktadır. Eser, Cumhuriyet devrinde çeşitli zamanlarda basılmıştır. Son defa **Nihal Atsız** tarafından sadeleştirilmiş ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın **"1000 Temel Eser"** dizisinin 23. kitabı olarak yayınlanmıştır.

Âşık Paşazade'nin uslûbuna bir örnek sunmak için, kitabın başlarından bir bölümünü aktarıyoruz:

"Osman Gazi'nin dedesi Süleyman Şah'dur. Rum'a gelmesine sebep budur kim Âl-i Osman zamanında leşker-i Arab galib idi. Rûm'un üzerine ve Acem dahı mağlub idi. Acem, göçer Türk'i kendüye sened idindi. Arab'a galib oldılar ve ol sebepden kâfir Müslüman'a itaat itmez oldı. Beğleri ittifak itdiler kim bu göçer ivli Türk'i kendülerün üzerlerinden ırağ ideler. Süleyman Şâh Gazi'ye elli bin göçer Türkmen ve Tatar ivin koşdılar. Geldi, Erzurum'dan ve Erzincan'dan yöridiler...".

● ORUÇ BEĞ (15. yy)

Oruç Beğ'in doğum ve ölüm tarihleri bilinmiyor. Hayatı hakkındaki bilgilerimiz de azdır. Fatih Sultan Mehmed ile Sultan II. Bayezid devirlerinde yaşamıştır. Kitabında kendisinin Edirneli olduğunu söyler.

Oruç Beğ'in yazdığı eserin adı da **Tevârih-i Âl-i Osman"** dır ve **"Oruç Beğ Tarihi"** olarak anılır.

Oruç Beğ Tarihi'nin bir nüshası Manisa Umumi Kütüphanesi'ndedir. İngiltere'de Oxford ve Cambridge kütüphanelerinde, Paris'te "Bibliothèque Nationale" de ve Münih'te "Bayericsh Staat Bibliohet"te de birer nüshaları vardır.

Oruç Beğ tarihinde onbeşinci yüzyıl sonuna kadar geçen olaylar anlatılır.

● YAZICIOĞLU ALİ (15. yy)

Yazıcıoğlu'nun hayatı ve şahsiyeti hakkında yeter bilgiye sahip değiliz. Fakat II. Murad devrinde, Mısır'da, Memlûk sultanlarının yanında Osmanlı elçisi olarak bulunduğunu biliyoruz. Eserini de II. Murad'ın emriyle yazmıştır.

Yazıcıoğlu'nun zamanımıza ulaşan **"Tevârih-i Âl-i Selçuk"** adlı eseri destan niteliğindedir. **"Selçukname"** ve **"Oğuzname"** adlarıyla da anılır. Bu eserde Türk-Oğuz, Selçuk, Moğol, Beylikler ve Osmanlı tarihi anlatılır. Eser, 15. yüzyılın sade Türkçesi için güzel bir örnek sayılır.

Yazıcıoğlu'nun Türkçe'sine örnek olarak eserinden iki paragraf sunuyoruz:

"... Rivayet ederler ki Oğuz kavmi Türkistan'dayken şekilleri Moğol çehreyidi ve lehçeleri dahi onlara yakındı. Çün İranzemin ve Rûm ve Şam'a geldiler, şekilleri Tacik çehre ve dilleri revan ve yumuşak oldı. El kıssa, bunların nesebleri, rivayetin kelimeleri ve muteber nâkilleri Uygur hattiyle Oğuzname'de yazılmışdur..."

"Ol vaktin ki Oğuz ile atası ve kardaşları arasında Tanrı'ya tapduğı vasıtasiyle muhalefet oldı ve savaş itmeğe başladılar. Oğuz'un bazı urugları ve hısımları anun ile birikdiler ve anun canibin tutub bertaraf oldılar. Ol tâife ki Oğuz'a ulaşub ana meded iderdi. Oğuz anlara Uygur ad verdi ki anun mânisi ol zaman Türkî dilince bize ulaşdı ve meded ve muvafakat etdi demek olır..".

"Padişahumuz Sultan Murad bin Mehemmed Han ki eşref-i âl-i Osman'dur, padişahlığa enseb ve elyakdur. Oğuz'un kalan hanları urugından, belki Cengiz Hanları urugından dahı mecmuından ulu asıl ve ulu sünükdür. Şer' ile dahı örf ile dahı Türk hanları dahı kapusına gelüp selam virmeğe ve hizmet itmeğe lâyıkdur...

Peygamber aleyh is-selâm zamanına yakın zamanda Bayât boyından Korkut Ata kopdı. Oğuz kavminün bilgesiydi. Ne dir ise olurıdı. Gaibden haberler söyler idi. Hak, Teâlâ anun gönline ilham iderdi. Eyitdi: "Ahır zamanda girü hanlık Kayı'ya değe. Dahı kimesne ellerinden almaya". O didüğü Osmân rahmetullah neslidür..."

● NEŞRÎ (15.yy)

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş dönemine ait ayrıntılı ve önemli bilgiler veren **Neşrî**'nin hayatı hakkında fazla bilgimiz yoktur.

Yakın zamanlara kadar asıl adının **Mehmed** olduğu söyleniyordu. Fakat, Kâtip Çelebi'deki **'Mevlâna Mehmed Neşrî'** kaydına bakarak kabul edilen bu isimin, (Şehabettin Tekindağ'ın İslâm Ansiklopedisi'ne yazdığı açıklayıcı makaleden sonra) yanlış olduğu anlaşılmıştır. Babasının adı **Mustafa**'dır. **Neşrî** onun mahlası, yani şiirlerinde kullandığı addır.

Neşrî'nin eserine verdiği ad **Cihannümâ**'dır. Tevârih-i Âl-i Osman adıyla da anılmıştır. Şimdi kısaca **'Neşrî Tarihi'** diyoruz.

Neşrî Tarihi'nde Osmanlılar'ın başlangıcından II. Bayezid devrinin bir bölümüne kadar geçen olaylar anlatılır.

Neşrî Tarihi'nin yurt içinde ve yurt dışında nüshaları vardır. Günümüz Türkçe'sine Prof. **Mehmed Altay Köymen** tarafından iki cild halinde çevrilmiş ve son olarak 1. cildi 1983 te, 2. cildi 1984'de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır.

"Dünya bir hükûmdara yetecek kadar büyük değildir" diyen padişah

YAVUZ SULTAN SELİM

**Anadolu'da Türk birliğini kurdu;
Üç meydan savaşı kazandı;
Sekiz yıllık saltanat süresinde
ülke topraklarını üç misli genişletti;
Halifelik onun zamanında Osmanoğulları'na geçti.**

Yavuz Sultan Selim 25 Nisan 1512'de tahta çıktığı zaman 42 yaşındaydı. Saltanatı 8 yıl sürdü. Bu kısa sürede üç büyük meydan savaşı kazandı ve imparatorluğun yüzölçümünü 2 milyon 373 bin kilometre kareden 6 milyon 557 bin kilometre kareye çıkardı.

Onun tahtı zorla ele geçirdiğini bundan önceki bölümde gördük. İstediğini zorla alan, amacına ulaşmak için şiddete başvurmaktan kaçınmayan çok sert tabiatlı bir hükümdardı. Tahta çıkar çıkmaz saltanat iddiasında bulunabilecek bütün rakiplerini ortadan kaldırdı. Önce, savaşarak ağabeylerini yani Şehzade Korkut ile Şehzade Ahmed'i safdışı bıraktı ve öldürttü. Sonra, ağabeyinin çocuklarından beşini boğdurdu. Memleketin içinde bulunduğu büyük kargaşa, parçalanma tehlikesi, onu süratli ve acımasız bir şekilde hareket etmek zorunda bıraktı.

Fakat bu çok sert tabiatlı ve bağışlamasız hükümdarın idam ettirdikleri yalnız saltanat iddiasında bulunabilecekler değildi. Sadrazamlar, vezirler, kazaskerler, subaylar ve şairler de onun gazabına uğradılar ve canlarından oldular. Anadolu'da Şiîliği kabul eden ve yayılmasına çalışan binlerce Türkmen de öldürüldü. Ülkedeki sosyal terörü padişah terörü ile bastırdı.

Yavuz Selim padişah olduktan sonra, halk arasında, beddua edilmek istenen kişilere **"İnşallah Sultan Selim'e vezir olursun"** demek adet olmuştu. Tarihçi **Solakzade** o devri şöyle anlatıyor: **"... Vezirlerin divan toplantısından idam sehpasına gitmeleri pek mümkündü. O yüzden bütün vezirler vasiyetnamelerini üzerlerinde taşırlardı. Divan toplantısından sağ çıktıkları zaman kendilerini yeniden doğmuş hissederlerdi..."**.

Bu şiddetin, bu idamların gerekçesi şu idi: **"Nizam-ı âlem için, devlet mülkünün bölünmemesi için, devletin bekası için.."**.

YAVUZ SULTAN SELİM
(1470-1520)

Çaldıran Zaferi

● "Şah İsmail üzerine seferim vardır!"

Yavuz Selim saltanatını sağlamlaştırdıktan, otoritesini tam olarak kurduktan sonra, Anadolu'da birliği tehdit eden en büyük tehlikeyi ortadan kaldırmak istedi. Bu tehlike, İran'da hüküm süren başka bir Türk hükümdarından, Safevî hükümdarı **Şah İsmail**'den geliyordu.

Yavuz Sultan Selim tahta çıkınca bütün devletler tebrik için heyetler göndermiş, fakat Şah İsmail bir temsilci göndermemişti. Çünkü Yavuz'u meşru padişah saymıyordu. Yavuz'un ağabeyisi Şehzade Ahmed'in iki oğlunu himayesine almıştı ve Osmanlı tahtının mirasçısı olarak onları görüyordu.

O yıllarda her iki Türk hükümdarı, yani **Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim ve Safevî hükümdarı Şah İsmail,** kuvvetlerinin en yüksek noktasına ulaşmış durumdaydılar. Biri batıda, diğeri doğuda geniş toprakları ellerine geçirmişlerdi. Şimdi sıra aralarındaki kozun paylaşılmasına gelmişti.

Şah İsmail Mısır sultanına elçiler göndermiş, Osmanlılar'a karşı birlikte hareket etme teklifinde bulunmuştu. Bir yandan da Osmanlı toprakları içinde **Şiilik** propagandasını yoğun bir şekilde devam ettiriyordu.

Yavuz İran üzerine sefere çıkmaya kararlıydı ama önce bazı tedbirler alması gerekiyordu. Anadolu'da ve Rumeli'de **Şiilik** etkisinde kalan ve Şah İsmail'den yana olanları tespit ettirdi. Bunların idam veya hapsedilmelerini emretti. Bu emir yerine getirildi. Bu çok şiddetli ve zalimce hareketle, İran seferi sırasında kendisini arkadan vurabilecek bir kuvvet veya teşkilat bırakmamış oluyordu.

Yavuz bundan sonra ağa, kethüda, bölükbaşı ve odabaşılarını bir araya topladı. Onlara İran hükümdarı Şah İsmail'in niyetlerini ayrıntılı olarak açıkladı. Tedbir alınmazsa devletin büyük bir felakete uğrayabileceğini anlattı ve konuşmasını şu cümle ile tamamladı:

"Şah İsmail üzerine seferim vardır!".

Geleneklere göre toplantıya katılanların bu kararı onaylaması gerekirdi. Bunun için bir tanesinin bile olumlu cevap vermesi yeterli sayılıyor ve padişahın kararı onaylanmış oluyordu. Toplantılardakinin hiçbiri kararı onaylamazsa padişah bu sefere çıkamazdı. Fakat toplantıdakiler susuyordu. Yavuz bir daha tekrarladı:

"Şah İsmail üzerine seferim vardır!".

Yine cevap verilmemesi ve cevap vermek istemeyen devlet adamları arasında yeniçeri başlarının da bulunması, onların kandırıldığını belli etmekteydi.

Ancak padişah da kararında ısrarlı idi. Üçüncü defa aynı cümleyi söyledi. Bunun üzerine, adı **Abdullah** olan bir oda kethüdası padişaha şu cevabı verdi:

"Padişahım, ne dursun. Allah uğrunu açık ve kılıcını keskin etsin. Biz gittiğin yere gider, kaldığın yerde kalırız. Ferman padişahımızındır.".

Yavuz istediği cevabı almıştı. Bu mert kethüdaya Selanik Beyliğini bahşettiğini bildirdi ve derhal sefer hazırlıklarına başlanmasını emretti.

● Geliyorum ey şöhretli Emir İsmail!

1514 yılının 19 Mart'ında Edirne'den yola çıkan Yavuz, 20 Nisan'da Üsküdar'a geçti, 23 Nisan'da Maltepe'den hareket edildi. İzmit'e gelindiği zaman, ordu içinde Şah İsmail'in bir casusu yakalandı. Yavuz Selim bunu Safevî hükümdarına mektup göndermek için iyi bir fırsat saydı. Çünkü mektubu kendi adamları ile gönderirse bunları Şah İsmail'in öldürtmesinden çekiniyordu.

Yavuz, Şah İsmail'in casusu ile gönderdiği mektupta şöyle diyordu:

"Ben ki Osmanlılar'ın hükümdarı, gazilerin serdarı, kahramanların efendisi, iman düşmanlarını yıkan, diktatörlerin korkusu, kibirli ve zalim hükümdarların önünde diz çöktükleri Bayezid oğlu Muzaffer Sultan Selim Han'ım!"

"Sen ki Safeviler'in şöhretli İsmail'isin. Sana şöyle hitap ediyorum ki, insanlara tevdi edilen işler sebepsiz değildir. Bunlarda insan ruhunun nüfuz edilmez sırları vardır. İnsan ilâhî buyruklara bağlı olmalı ve din yolundan ayrılmamalıdır. Sultanların adalet üzre bulunmaları, zulümden sakınmaları gerekir..."

Dedikten sonra Şah İsmail'in kötü yolda olduğunu, inançların saflığını bozduğunu, Müslümanlar'a baskı kapılarını açtığını söylüyor,

Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkışı
(Hünernâme'den)

sapıklığı yıkmak için savaşacağını belirtiyor ve şöyle devam ediyordu:

"...Alınan âsil kararlara göre, seninle savaşa girmiş bulunuyoruz. Şimdi İstanbul'dan hareket edip sana doğru gelmekteyiz. Seni, geçtiğin yerde yükselttiğin alevlerin altında boğacağız!

Sana bu mektubu yazışımın sebebi, seni gerçek mezhebi kucaklamaya çağırmaktır. Gayrimeşrû olarak üzerlerinde hak iddialarında bulunup bize bağlı ülkelerden zorla kopardığın toprakları bırakmanı da tavsiye ederiz. Eğer güven içinde, huzurlu yaşamak istiyorsan, söylediklerimizi hemen yapmalısın!

Yok, eğer hatalarında direnirsen, hâlâ kudretli olduğunu sanıyor ve çılgınca yiğitlik iddialarında ısrar edersen, az zaman içinde ovalarının çadırlarımızla kaplandığını görürsün...

Hidayet yolunda olanlara selâm!"

Bu, bir meydan okuma, bir savaş ilânı idi. Mektubun gönderilmesinden sonra yoluna devam eden Yavuz, **Battal Gazi** ve **Mevlânâ**'nın türbelerini ziyaret etti. Sivas'a gelince 40 bin kişilik ordusunu burada bıraktı. Bunlar, yaşlılar, hastalar ve acemilerden oluşuyordu. Geride muhtemel isyanları bastırmak ve orduya yiyecek göndermek işini yapacaklardı.

Geriye kalan 100 bin kişilik seçme birlikleriyle ilerlemeye devam etti.

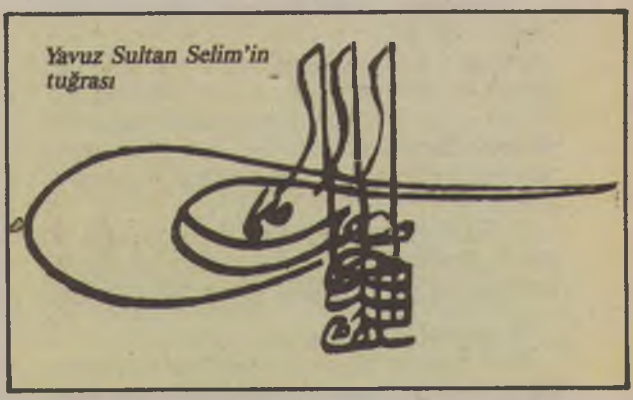
Öte yandan, Şah İsmail, Osmanlı ordusunun geçeceği yerlerde barınakları yıkıyor, ekinleri ve stok tahılları yakıyordu. Fakat öncü veya ardçı kuvvetlerine rastlanmıyor, izi bile bulunamıyordu. Yavuz'un gönderdiği mektuba cevap vermemişti. Bunun üzerine Yavuz ikinci bir mektup yazmaya karar verdi.

Yavuz Selim, Şah İsmail'e gönderdiği ikinci mektupta onunla yine alay etmiş, ayrıca ona hediye olarak hırka, asâ, misvak, kuşak gibi şeyh kıyafetini oluşturan şeyler göndermişti. Böylece Şah İsmail'in bir şeyh ailesinden geldiği, şah torunu olmadığı anlatılmış oluyordu.

Erzincan'a gelince Şah'a üçüncü bir mektup gönderdi. İlk iki mektup Farsça yazılmıştı. Onların bir özeti olan bu mektup ise Türkçe idi. Bu mektubunda ayrıca şunları da söylüyordu:

"...Kılıcı belâlara göğüs germesini bilenler kullanmalıdır. Serverlik sevdasında olanlar kılıç ve teberden (savaş baltasından) korkmazlar.

Devlet gelinini, ancak sararmadan kılıç dudaklarını öpebilenler kucaklayabilir. Karanlıkta rahat arayanlara 'er' denilmesi hatâdır. Ölümden korkanlar ata binmeye ve kılıç kuşanmaya lâyık değildir."

Yavuz Sultan Selim'in tuğrası

● Şah İsmail cevap veriyor

Osmanlı ordusu 18 Temmuz 1514'de **Yassı Çiman** civarında karargâh kurmuştu. Bu sırada Şah İsmail'in elçileri, Yavuz Selim'in üç mektubunun cevabını getirdiler. Elçilik heyetinin başkanı **Şah Kulu,** mektupla birlikte padişaha bir de altın kutu verdi. Bu kutunun içinde afyon dolu bir hokka vardı.

Şah İsmail, edibâne ve kuvvetli bir ifade ile yazılmış mektubunda Yavuz Selim'i savaşa sürükleyen sebebi anlamadığını söylüyor, bir padişaha yakışmayan o mektupları herhalde afyon yutmuş kâtiplerin yazdığını, altın kutudaki afyon hokkasını onlar için yolladığını bildiriyordu. Kendisinin bu mektubu İsfahan'da bir av sırasında yazdığını, bu dostça cevabın padişah tarafından iyi karşılanmadığı takdirde, üzerine ordusuyla yürüyeceğini de bildiriyordu.

● Miğfer yerine başörtüsü, zırh yerine çarşaf giymekten vazgeç!

Şah İsmail'in mektubu Yavuz Sultan Selim'i çok öfkelendirdi. Derhal hızlı bir yürüyüşle orduyu harekete geçirdi. Fakat düşmana rastlanmıyordu. Buna karşılık uğranılan yerler tahrip edilmiş, erzak depoları yakılmıştı. Ordunun aç kalma tehlikesi başgösterdi. Yeniçeriler söylenmeye, geri dönme arzusunda olduklarını duyurmaya başladılar. Bu fikre yavaş yavaş vezirler de katılıyordu. Nihayet bir gün, Yavuz Selim'in çocukluk arkadaşı Karaman Beylerbeyi **Hemdem Paşa,** vezirlerin teşviki ile huzura çıktı. Issız ve harap olmuş memleketlerde ordunun daha fazla ilerlemesinin büyük tehlike doğuracağını söyledi.

Yavuz Selim'i, hele Şah İsmail'den meydan okuyan bir cevap aldıktan sonra kararından hiç kimse caydıramazdı. Kararına karşı gelenler, en yakınları bile olsa, en ağır cezaya çarptırılırlardı. Nitekim, **Hemdem Paşa'nın derhal idamını emretti** ve onun yerine **Zeynel Paşa'**yı Karaman Beylerbeyliği'ne tayin etti.

Bundan sonra ordu tekrar yola düzüldü ve Yavuz, Şah İsmail'e Türkçe olarak dördüncü mektubunu yazdı. Özetle şunları söylüyordu:

"...İsmail Bahadır,

Sen benim ülkemin sınırları üzerinde görünmekle, bana meydan okudun; işte geldim! Haftalarca yürümekte olduğum halde ne senden, ne de askerinden bir eser var. Ölü müsün, sağ mısın bilemem. Sen, hile ve entrikadan başka bir şey bilmez misin? Eğer korkuyorsan bir tabib çağır ki seni tedavi etsin. Seni çok korkutmamak için seçkin askerlerimden 40 binini Kayseri'de bıraktım. Düşman hakkında işte bu kadar yüksek ruhluluk gösterilir. Lâkin kendini gizlemekte devam edecek olursan erkek sayılmazsın. Öğütlerimi iyi dinle! Miğfer yerine kadın başörtüsü, zırh yerine çarşaf giyerek hükmetmek arzusundan vazgeç!..."

Yavuz mektubunda sözünü ettiği kadın giyeceklerini Şah İsmail'e armağan olarak göndermişti.

● Eğer içinizde mert yoksa ben tek başıma savaşırım!

Yavuz Selim, bugünkü Ağrı ilimizin Molla Süleyman köyüne gelindiğinde, orduya iki gün istirahat verdi. Burada Gürcistan Prensi **Mirza Canbey Han'**ın gönderdiği elçiler geldi. Bu elçiler 300 deve ile orduya yiyecek de getirmişlerdi. Yanlarında, Zülkadriye harekâtında İranlılar'ın eline düştükten sonra firar eden **Şehsuvaroğlu Ali Bey'**in iki oğlu da vardı.

İstirahat sırasında İran Şahı'nın ülke içine çekilmiş olduğu, bu yüzden Şah ordusunun İran içlerine kadar takip edileceği söylentisi çıktı.

Aylardan beri yol yürüyen ve çok yorgun olan yeniçerilerin bu söylentiden sonra morâlleri bozuldu ve başkaldırdılar. Boş yere yol almaktan usandıklarını, geri dönmek istediklerini söylediler. Hattâ Yavuz'un çadırı civarında toplanarak ok atmaya, tüfek atmaya başladılar.

Onları bazı subayların, hattâ vezirlerin kışkırttığı belliydi. Durum tehlikeli görünüyordu. Bunca zaman hazırlık yaparak, bunca yol katettikten sonra dönmek, padişahın bütün otoritesini sarsabilirdi.

Fakat cesur olduğu kadar soğukkanlı da olan Yavuz, çadırından çıktı, atına atladı ve isyancı askerlerin ortasına girerek onlara, atalarından gelen hitâbet kudretiyle şöyle dedi:

"Be hey asker kıyafetli korkaklar! Maiyetimde, yiğitlik ve kahramanlık göstereceğinize böyle mi hareket edersiniz! Askerde itaat emre karşı gelmek midir? Çoluğunu, çocuğunu, karısının kucağını savaş meydanına tercih edenler, geriye dönsünler, onlara izin veriyorum. Ben buraya geri dönmek için gelmedim! Meşakkatlere, zahmetlere göğüs germeden nasıl zafer kazanılır? Asıl hedefimize bu kadar yaklaşmış iken, rezil bir şekilde dönmek yiğitliğe, mertliğe yakışır mı? Ölümden korkanlar geri dönsünler. Bizi isteyip yolumuzda can ve baş feda edecek yiğitler ölümden korkmazlar. İçinizde er yoksa ben tek başıma savaşırım!."

Yavuz Sultan Selim bu sözlerini bitirir bitirmez, atının başını İran yönüne çevirmiş ve ilerlemişti. Bu konuşmasiyle askeri utandırmış, isyanı yatıştırmış, morallerini yükseltmişti.

Bu sırada haberciler Şah İsmail'in **Çaldıran Ovası'**na doğru geldiğini bildirdiler. Düşmanla nihayet karşılaşılacağı anlaşılmıştı. Yavuz hareket emrini verince tek yeniçeri Türk sancağının gölgesinden ayrılmadı. Ordu, bir bütün halinde, kararlılıkla. İran ordusunun üzerine doğru ilerledi.

Türk ordusu Çaldıran Ovası'na geldiği zaman İran ordusunun kendilerinden önce gelip orada beklemekte oldukları görüldü. Vakit akşam üzeriydi. Padişah hemen savaş meclisini topladı. Bu mecliste savaşı başlatma zamanı üzerinde tartışmalar oldu. Vezirlerin büyük bir kısmı yol yorgunluğunu üzerinden atamamış olan askerin bir gün dinlendirilmesi gerektiğini ileri sürdü. Yalnız Rumeli defterdarı **Pirî Çelebi,** askere dinlenme ve düşünme fırsatı verilmemek gerektiğini, akıncıların bir kısmı Şiî oldukiarından düşmanla anlaşabileceklerini, bu süre içinde düşmanın ordunun içine sızdığı anlaşılan casusları tarafından etkili bir propagandaya girişebileceğini söyledi. Yavuz Selim de bu görüşü destekleyince, hemen ertesi sabah, yani **23 Ağustos 1514 sabahı,** savaşa girilmesi kararı verildi.

Bunun üzerine durum değerlendirilmesi yapıldı ve savaş planları hazırlandı.

● Çaldıran Ovası'nda kararan güneş ve parlayan yıldız

Sabahın ilk ışıkları parlarken, **Çaldıran Ovası'**nda iki ordu karşı karşıya idi: **İki büyük Türk ordusu!** Zaten tarihte Türkler cihangirlik savaşını yalnız başka milletlerle değil, kendileriyle de yapmışlardır. Dandanakan'da Selçuk oğulları **Tuğrul** ve **Çağrı** beylerin Gazne hükümdarı Sultan Mesud'la, Ankara Ovası'nda **Timur'**un **Bayezid'**le, Otlukbeli'nde **Fatih'**in **Uzun Hasan'**la savaşması gibi, şimdi de Osmanlı Türkleri'nin padişahı **Yavuz Selim,** Safevî Türkleri'nin hükümdarı **Şah İsmail** karşı karşıya idiler. O dönemde bu ordular dünyanın birinci ve ikinci kuvvetleriydi ve cihangirlik için savaşacaklardı.

Osmanlılar'ın hazırladığı plana göre, ordu başlangıçta savunmada kalacaktı. Düşmanın hücumu merkezde yeniçerilerin ateşiyle, kanatlarda ise topların ateşiyle karşılanacaktı. Toplar kanatlardaki Azepler'in hemen arkasına yerleştirilecekti. Azepler süratle geri çekilince topların önü açılmış olacak ve düşman top atışlarıyla iyice sarsılacaktı. Bundan sonra her iki kanadın gerisinde bulunacak süvarilerin hücumu ile düşman kuşatılacak ve imha edilecekti.

Sağ kanada Anadolu Beylerbeyi **Sinan Paşa,** sol kanada Rumeli Beylerbeyi **Hasan Paşa** kumanda edeceklerdi.

Safevî ordusunun sağ kanadına bizzat **Şah İsmail** kumanda edecekti ve bu kanat 40 bin süvariden oluşuyordu. Bu kanadın diğer kumandanları arasında Bağdat, Horasan, Muğan valileri de vardı. Merkezde sadrazam **Seyyid Abdülbaki Han** 15 bin piyade askerine kumanda edecekti. Sol kanadın başında Diyarbakır Beylerbeyi **Ustaçoğlu Mehmed Han** bulunuyordu ve o da 15 bin süvariye kumanda edecekti. Ordunun toplam mevcudu 100 bin kişi idi.

Safevîler'in hazırladığı plana göre sağ ve sol kanat aynı anda çok şiddetli bir hücuma geçecek, Osmanlı hatlarını yarıp açtıktan sonra yanlara sarkarak yeniçerileri arkadan çevireceklerdi. Piyade olan merkez grup hücuma katılmayacak, ancak cepheden yapılacak muhtemel hücumu karşılayacaktı.

Osmanlı ordusu aylarca yol aldığı için yorgundu.. Savaşa bir gün bile dinlenmeden girecekti. Ordunun geçtiği yerde erzak depoları Şah İsmail tarafından yakılıp yıkıldığı için beslenmesi zayıftı. Fakat Osmanlı hafif piyadesi tüfekle savaşacaktı, ayrıca hareket edebilen toplar da vardı.

Safevîler'in asıl kuvvetleri ağır ve hafif zırhlı süvarileriydi. Şah topları önemsemiyor, onların meydan savaşlarında işe yaramayacağını, ancak kale kuşatmalarında veya savunmalarında yararlı olabileceğini düşünüyordu.

Osmanlılar'ın morallerini yükselten bir olayı da anlatmak gerekir: **Yolda yürüyüş devam ederken bir ara güneş tutulmuştu. İranlılar eskiden güneşe taparlardı. Şah İsmail'in mühründe de güneş resmi vardı. Müneccimler güneş tutulmasını "Sultan Selim'in yıldızı Şah İsmail'in güneşini karartacak" şeklinde yorumlamış ve bunu bütün orduya duyurmuşlardı.**

Her iki ordunun başında zamanın en büyük hükümdarları vardı ve bunların ikisi de yenilgi yüzü görmemişlerdi. Şah İsmail doğuda birçok devleti yenerek sınırlarını genişletmişti. Yavuz ise zamanın en büyük kahramanı idi ve askerî bir dehâya sahipti.

● Toplar tozu dumana katınca...

Savaş, Şah İsmail süvarilerinin Osmanlı ordusunun sol kanadına hücumu ile başladı ve çarpışmanın ilk saatleri çok şiddetli geçti. Safevî hücumu başarılı bir şekilde gelişiyordu. Çok bitkin olan Rumeli askeri bu müthiş saldırı karşısında toplara doğru çekilme planını uygulayamadı. Beylerbeyi Hasan Paşa'nın ve bazı ünlü akıncı beylerinin şehit düşmeleriyle dağılmaya yüz tuttu. Şah bu kanadı yarıp Osmanlı merkezini arkadan çevirmek niyetindeydi.

Fakat, Osmanlı ordusunun sağ kanadına kumanda eden **Sinan Paşa** harekâtı ustalıkla idare etti ve düzenli şekilde açılarak topların önünü serbest bıraktı. Bu anı bekleyen topçular derhal ateşe başladılar ve düşmanın bu kanadını perişan ettiler. Bu sırada bir Türk süvarisi, Safevîler'in ünlü kumandanı **Ustaçoğlu'**nu öldürmüş, Safevî askerleri şahın bulunduğu tarafa kaçmaya başlamışlardı. Derken, Yavuz'un emriyle, yeniçeri tüfekçileri ve okçuları zor durumda kalan Rumeli askerinin yardımına koştu. Az sonra düşmanın sağ kanadı da bozuldu ve Anadolu askeri Şah İsmail'in askerlerini arkadan sardı. Şimdi savaş göğüs göğüse ve amansız bir şekilde devam ediyordu. Safevî ordusunun bir kısmı imha edildi, bir kısmı esir alındı.

Şah İsmail askerini toparlayamadı ve her şeyin yitirilmekte olduğunu görerek can kaygısına düştü. Kaçmadığı takdirde Osmanlılar'ın eline geçeceğini anlamıştı. Etrafı sarılıydı. Bu sırada Safevî subaylarından biri **"Şah benim"** diye ileri atıldı. O esir alınırken bir seyis kendi atını Şah İsmail'e verdi.

Yavuz Sultan Selim'in bir aynaya ok atması
(Hünernâme'den)

Bulduğu bir gedikten kaçan **Şah, atını da Tebriz'e kadar dört nala sürdü.** Orada da tutunamayacağını, direnirse mutlaka esir edilip Yavuz'un karşısına çıkarılacağını anladığı için, İran'ın iç bölgelerine çekildi. Böylece başşehir, Sultan Selim'in işgali için açık hale getirildi.

Şah İsmail kaçarken ordugâhını, tahtını, beraberinde getirdiği hazinelerini, atlas çadırını orada bırakmıştı. Şahın eşlerinden biri olan **Taclu Hanım** ile bazı emirlerin zevceleri de esirler arasındaydı. Ele geçirilen mücevheratın haddi hesabı yoktu.

İki taraf ordularının kahramanca dövüştüğü bu savaşta Osmanlı ve Safevî kumandanlarından şehit düşenler çoktu. Sonuç, Türk, İslâm ve Yakındoğu tarihi bakımından büyük önem taşıyordu. Dünya tarihinin gidişini bile etkilemişti.

● Tebriz yollarına serilen ipek halılar

Yavuz, aylarca yol yürüyerek **Çaldıran'a** gelmiş, dünyanın en güçlü ordularından birini yenmiş, en büyük ganimeti kazanmıştı. Fakat onu bekleyen asıl zenginlik, o dönemde İran'ın başşehri olan **Tebriz'de** idi.

Savaşın ertesi günü Yavuz, kazanılan büyük zaferden dolayı vezirlerin ve kumandanların tebriklerini kabul etti. Dörtbir tarafa fetihnameler gönderildi, askere armağanlar dağıtıldı ve şehitler defnedildi.

Ordu Çaldıran'da iki gün istirahat ettikten sonra tekrar yürüyüşe geçti ve 6 Eylül 1514 günü taht şehri Tebriz'e ulaştı. Yavuz, Tebriz'e muhteşem bir alayla girdi. Yollara ipekli kumaşlar ve halılar serilmişti. Halk sokaklara dökülüdü. 8 Eylül Cuma günü Yakup Camiindeki hutbe Yavuz Selim adına okundu.

Yavuz Tebriz'de 9 gün kaldı. Yüzyıllardan beri biriken muazzam servetin hepsi Yavuz'un oldu. Ayrılırken tanınmış sanatkâr ve bilginlerden 1000 kişiyi İstanbul'a gönderdi. Bunlar arasında **Hafız Mehmed Efendi** ile oğlu **Hasan Can** da vardı. **Hasan Can** daha sonra Yavuz'un en yakın dostu oldu. Türkistan hükümdarı Hüseyin Baykara'nın oğlu ve **Timuroğulları'nın sonuncusu** olan **Bedlüzzaman Mirza** da bunların arasındaydı ve Yavuz tarafından saygı ile karşılandı, kendisine yüksek bir ödenek bağlandı, itibar gösterildi. Fakat bu Timurlu hükümdar İstanbul'a vardıktan bir yıl sonra vefat etti.

Yavuz, sefere çıktıktan 14.5 ay sonra İstanbul'a döndüğü zaman, Diyarbakır, Mardin, Gaziantep, Tunceli, Adana, Urfa, Hatay, Muş, Siirt, Bingöl ve Bitlis illeri, Dulkadir Beyliğinin toprakları ile Musul, Kerkük, Erbil ve tabii Azerbaycan, Osmanlı sınırları içine alındı. Fakat Tebriz'de ve Azerbaycan'da askerî kuvvet bırakılmadığı için, Şah İsmail buraları bir süre sonra tekrar ele geçirdi.

Yavuz, İstanbul'da isyan için kışkırtıcılık yapan bazı kişileri, yeniçeri ocağının ileri gelenleri arasındaki bozguncuları idam ettirdi ve bu ocağı disiplin altına aldı. Dünyanın en büyük donanmalarını gölgede bırakacak büyük bir donanma meydana getirmek için Kasımpaşa'da bir tersane kurulmasını emretti. Kurulan tersanenin 160 gözü vardı. Burada büyük tekneler kızağa konuldu.

Türkler'e Mısır'ı kazandıran

Mercidabık Zaferi

Bu zaferden sonra halifelik Abbasîler'den Osmanoğulları'na geçti.

Yavuz Sultan Selim Çaldıran zaferinden sonra **Dulkadir Beyliği'ne** ait toprakları da Osmanlı topraklarına katmıştı. Kayseri ve Bozok sancakları evvelce Dulkadir Beyliği'ne ait idi. Dulkadir Beyliği'nin hutbelerinde Mısır sultanının adı okunduğu için de bu beylik Mısır'a bağlı görünüyordu.

O yıllarda Mısır çok güçlü devletlerden biriydi. O da İran gibi Osmanlılar'ın cihangirliğine engel sayılıyordu. Fakat, dünyanın en kudretli devleti olan Osmanlı Devleti'nin, ikinci güçlü devlet olan İran'ı yendikten sonra, üçüncü güçlü devlet olan Mısır'ı da etkisiz hale getirmeye çalışacağı anlaşılıyordu. Bunu anlayanların başında da Mısır **Memlûk Sultanı Kansu Gavri** geliyordu.

Yavuz Sultan Selim'in Dulkadir hükümdarı Alâüddevle'ye karşı serefi sırasında, Deresi kenarında, otağ kurduğu yerde kaplan avlaması (Hünernâme'den)

Yavuz Selim İran seferinden dönerken Mısır Memlûk devletinden gelen elçiler padişaha, sultan Kansu Gavri'nin bir mektubunu getirdiler. Kansu Gavri bu mektubunda Kayseri ile Bozok sancaklarının Dulkadir Beyliği'ne geri verilmesini istiyordu. Gerekçe olarak da Dulkadir Beyliği'nin hutbelerinde Mısır sultanının adının okunmasını gösteriyordu.

Bu istekler Yavuz'u çok kızdırmış ve elçilere şu cevabı vermişti:

"Eğer sultanınız mertse, hutbe, medrese ve sikkede isminin anılması gibi saltanat haklarını artık Anadolu'da değil, Mısır'da muhafaza etsin!".

Bu cevap Yavuz'un niyetini daha açık ortaya koyuyordu. Zaten o, **"Dünya bir hükümdara yetecek kadar büyük değildir"** sözü ile, bir cihan imparatorluğu kurmak emelinde olduğunu çoktan belli etmişti.

Kansu Gavri, Yavuz'un Mısır üzerine sefer düzenleyeceğini düşünerek ordusu ile Kahire'den Suriye'ye geldi. Yavuz'u Suriye'de karşılamak istiyordu. Bir yandan da, Çaldıran yenilgisinden sonra itibarı iyice sarsılan Şah İsmail'e elçiler göndererek, ona, Osmanlılar'a karşı müşterek cephe kurmayı teklif etti.

Yavuz Selim hazırlıklarını tamamlayarak Doğu Anadolu yönünde harekete geçti. Bu sırada asıl maksadını belli etmemek için Mısır sultanına bir mektup yazarak seferin İran üzerine olduğunu bildirdi. Öte yandan veziriâzam Sinan Paşa'yı Anadolu'daki hazırlıkların başına yollamıştı. Yavuz'dan 40 gün önce Kayseri'ye gelen Sinan Paşa, buradaki 40 bin kişilik ordunun başına geçmişti.

Yavuz'un ordusu ile Sinan Paşa'nın kuvvetleri Maraş civarında birleşti.

Bu sırada Mısır sultanına gönderilen elçiler Kansu Gavri'yi ordusu ile Halep'te bulduılar. Osmanlı elçileri Mısır sultanı tarafından tahkir edildi ve hapse konuldular. Kısa bir süre sonra da serbest bırakılarak dönmelerine izin verildi. Kansu Gavri Türk elçileriyle Yavuz'a şöyle bir cevap göndermişti:

"...Selim beni aldatmaya çalışıyorsa yanılıyor. Madem ki maksadı İran seferidir, Sinan Paşa ordusu ile bu bölgede ne arıyor? Donanmanızı İskenderiye önüne neden yolladınız? Yoksa, Diyarbakır yolunu unuttunuz mu? Devlet işini çocuk oyuncağına benzetmek istiyorsanız teessüf ederim. İşte Sultan Selim'e söyleyeceklerim bundan ibarettir. Selâm ediniz!"

Ordu, 25 Temmuz 1516'da Elbistan'dan hareket etti. 27 Temmuz 1516'da Memlûk sınırı aşıldı. O gün, Adana ve Tarsus çevresinde hüküm süren Ramazanoğulları Beyliği Osmanlı hâkimiyetine alındı ve **Ramazanoğlu Mahmud Bey** Adana sancakbeyliğine getirildi. Böylece Anadolu Türk birliğinin son merhalesi aşılmış, birlik gerçekleştirilmiş oldu.

● Gavri denilen o zalime haber verin ki...

30 Temmuz'da, Malatya'nın kuzeyindeki Tohma suyu kenarına gelen ordu, burada beş gün istirahat etti. Bu arada Mısırlılar'a dair haberler gelmeye başladı. Mısır sultanının, Türk ordusunun durumunu anlamak için gönderdiği bir casus yakalandı. Ondan, **Kansu Gavri'**nin bütün ordusu ile Halep'te bulunduğu öğrenildi. Bunun üzerine toplanan savaş meclisinde harekât planlarına son şekil verildi. 18 Ağustos'ta Besni Kalesi teslim alındı. Memlûklar'ın Ayıntap (Antep) valisi **Yunus Bey,** padişahın emrinde olduğunu arzederek Yavuz'u Ayıntap'a davet etti ve şehrin anahtarlarını teslim etti.

Mısır sultanı Osmanlı ordusunun hareketini yakından takip ediyordu. Yavuz'a **Moğolbay** başkanlığında bir elçiler heyeti gönderdi. Heyettekilerin hepsi zırhlı, çok süslü silâhlarla donatılmış askerlerdi. Huzuruna o şekilde çıkan bu süslü, silâhlı elçilere Yavuz çok kızdı. **"Gavri bu sefareti ifa etmek için askerlerden başka kimseyi bulamadı mı?"** diye heyeti huzurundan çıkardı ve cezalandırılmalarını emretti. Fakat Yunus Paşa padişaha yalvararak Moğolbay'ın hayatını bağışlattı. Ama **Moğolbay geldiği yere sakal ve bıyıkları kesilerek ve uyuz bir eşeğe bindirilerek gönderildi.**

Böylece Yavuz, kendi elçilerine Kansu Gavri'nin yaptığı harekete cevap vermiş oluyordu. Moğolbay'a, Kansu Gavri'ye ulaştırılmak üzere şunları da söylemişti: **"Varın, Gavri denilen o zalime haber verin ki vaktine hazır olsun. Ben onun saltanatını yıkmaya karar verdimi".**

Mısır sultanı Kansu Gavri, Yavuz Selim'i Halep'in yakınlarındaki **Mercidabık** (Merc-i Dabık)'ta bekliyordu.

Türk ordusu 23 Ağustos 1516'da **Tellühabeş** mevkiine geldi. Güvenlik tertibatı alındı ve ertesi gün yapılacak savaşa hazırlanıldı. Gavri de Halep'ten çıkarak Tellühabeş'e doğru yürüyüşe geçti.

24 Ağustos sabahı Türk ordusu ağır ağır güneye, Mısır ordusu da kuzeye doğru ilerlediler ve Halep'in 55 km. kuzeyindeki Mercidabık Ovası'nda karşı karşıya geldiler.

Türk ordusunun sağ kanadına veziriâzam Sinan Paşa kumanda ediyordu. Sol kanat Yunus Paşa'nın kumandasına verilmişti. Merkez

Yavuz Sultan Selim'in Nil Nehri kıyısında kılıcı ile bir timsahı kesmesi
(Hünernâme'den)

ise başkumandan Yavuz Sultan Selim'in kumandasında idi. Yavuz'un yanında birçok ünlü kumandan ve devlet adamı da vardı. Anadolu Beylerbeyi Zeynel Paşa, Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa, Dulkadir Beylerbeyi Şehsuvar Ali Bey, Ramazanoğlu Mahmud Bey, Rumeli Beylerbeyi Yusuf Paşa, Amasya Beylerbeyi İsfendiyaroğlu Mehmed Paşa, Diyarbakır Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa, Kırım Hanı Mengli Giray'ın oğulları Saadet ve Mübarek Giray'lar bunlar arasındaydı.

Askerin önünde 300 top sıralanmış ve Çaldıran Meydan Savaşı'nda olduğu gibi, bunlar zincirlerle birbirlerine bağlanmışlardı. Cephe ağırlık arabalarıyla da tahkim edilmişti. Her iki tarafın orduları, piyade ve süvari olmak üzere, yaklaşık 80 biner askerden oluşuyordu.

Memlûk ordusunun sağ kanadına Şam saltanat naibi **Şaybek,** sol kanadına Halep saltanat naibi **Hayrbay,** merkeze ise **sultan Kansu Gavri** kumanda ediyordu.

● Yavuz fırtına gibi...

Savaş, güneş doğar doğmaz Memlûk süvarilerinin hücumu ile başladı. İlk anlarda Osmanlı sağ ve sol kanatları sarsılır gibi oldu. Bunu gören Kansu Gavri, savaşın ağırlık merkezini Türk ordusunun kanatlarına kaydırmaya çalıştı. Fakat, yağız atıyla savaşın her tarafına yetişen **Yavuz,** derhal yardım kuvvetleri gönderdi. Kendisi de merkezden bütün şiddetiyle düşmanın üzerine yürüdü. Bu arada top ve tüfek ateşi de yoğunlaştırıldı. Şimdi cephe boyunca ve tek kumanda altında Türk hücumu başlamıştı. Türk topları Memlûk hatlarında doldurulmaz gedikler açarken, Yavuz'un yönetimindeki birlikler yay gibi açılıp kapanarak Memlûk ordusunu çember içine aldılar ve imha etmeye başladılar.

Bu sırada savaşın şiddetine dayanamayan 80'lik ihtiyar **Kansu Gavri** felç geçirmiş ve sonra ölmüştü. Bu olay, zaten bozguna uğrayan Mısır ordusunu büsbütün sarstı. Bu fırsatı çok iyi değerlendiren Yavuz, düşmanın toplanmasına meydan vermeden hücumun şiddetini arttırdı. Şimdi düşman iyice bozulmuş, kaçmaya başlamıştı.

Sekiz saat süren çarpışma sonunda düşman ordusunun çok büyük bir bölümü imha edildi. Ölümden ve esir olmaktan kurtulan kumandanların her biri bir tarafa kaçmıştı. Yavuz, Mercidabık Ovası'nı gururla seyrederken, Yunus Paşa kaçanları kovalıyor ve rastladığı yerde imha ediyordu. Pekçok esir alındı. Yalnız **Canberdi Gazali** ve diğer birkaç kumandan Şam'a sığınabildiler.

● İstanbul'u almak için getirilen hazine

Mısır sultanı bu savaşı kazanıp İstanbul'a yürümeyi planlamıştı. Bunun için, yani İstanbul yürüyüşünü gerçekleştirmek için, çok paraya ihtiyaç vardı ve Gavri bu amaçla hazinesini de getirmişti. **Bu hazine 100 kantar altın, 200 kantar gümüşten ibaretti.** (1 kantar, Doğu Akdeniz ülkelerinde 23-40 kg. arasında değişen ağırlığa, Türkiye'de ise 56.425 kg.'lık ağırlığa eşitti. Türkiye'deki birimi esas alırsak, 100 kantar, 5642.5 kg. eder).

Kansu Gavri'nin muhteşem otağı ve kıymetli eşyaları da savaş meydanında kalmıştı. Hazine ve otağ olduğu gibi Türkler'in eline geçti.

Esirler arasında, Kansu Gavri ile Mercidabık'a gelmiş olan **Abbasî Halifesi III. Mütevekkil** de vardı. Yavuz ona saygı gösterdi ve Kahire'ye gönderdi.

● Ben Mekke ve Medine'nin hizmetkârıyım

Mercidabık zaferinden sonra Yunus Paşa, Memlûk askerlerini kovalayarak ve bir direnme ile karşılaşmadan Halep'e girdi. Savaştan dört gün sonra da Yavuz Selim, o devrin çok önemli ticaret merkezlerinden biri olan bu şehirde büyük bir törenle karşılandı. Burada Memlûk hazinesi ve değerli eşyalar da muhafaza altına alındı.

Halep'te kılınan ilk Cuma Namazı'nda hutbe Yavuz Sultan Selim adına okundu ve kendisinden **"Mekke ile Medine'nin hâkimi"** diye söz edildi. Halifenin adı da söylenmedi. Böylece **halifelik son Abbasî halifesinden Sultan Selim'e ve dolayısiyle Osmanoğulları'na geçmiş oluyordu.**

Yavuz Selim, hutbeyi okuyan hatip kendisinden **"hâkim"** diye söz ederken onun sözünü kesmiş, **"Mekke ile Medine'nin hâkimi değil, hadimiyim (hizmetkârıyım)"** demişti.

Namazdan sonra Yavuz Sultan Selim, milyonlar değerindeki kaftanını sırtından çıkarıp hatibe giydirdi.

Sonraki günlerde bütün Suriye, Lübnan ve Filistin kolaylıkla ele geçirildi ve böylece Mısır yolu açılmış oldu.

Ridaniye Zaferi

İki gün, iki gece aralıksız süren sokak çarpışmalarından sonra Kahire yangın yerine dönmüş, sokaklar ceset dolmuştu.

Yavuz Sultan Selim, Hama ve Humus alındıktan sonra Şam'a gelmiş, burada ikibuçuk ay kalmıştı. Bu süre içinde Suriye'ye yeni bir düzen verdi. Bu arada ünlü kumandan ve hükümdar **Selâhaddin Eyyûbî'**nin türbesini ziyaret etti. Büyük mutasavvıf **Muhyiddin Arabî'**nin mezarına bir türbe yapılmasını emretti. Bu türbe bugün de sapasağlam ayaktadır.

Artık hazırlıklar tamamlanmış, Mısır üzerine yürümenin zamanı gelmiştir. Bu bölgede askerî harekât için en uygun zaman kış mevsimi idi ve Yavuz harekete geçmek için bu mevsimi beklemişti.

Memlûk Sultanı **Kansu Gavri** Mercidabık savaşında ölünce, Mısır Memlûk hükümdarlığına **Tumanbay** getirilmişti. Yavuz Selim'in Mısır üzerine yürüyeceğini bilen Tumanbay, Gazze valisi Canberdi Gazalî'ye 10 bin kişilik bir kuvvetle, Osmanlılar'a Kahire yolunu kapatma görevini verdi. **Canberdi, Filistin** ile Sina arasında dolaşarak Osmanlılar'ın çölü aşmalarına engel olacaktı.

Yavuz, Canberdi'nin üzerine veziriâzam **Sinan Paşa'**yı gönderdi. Sinan Paşa'nın kuvvetleri Gazze'ye tayin edilen **Mehmed Bey'**in kuvvetleriyle birleşti ve böylece Türk öncü kuvvetlerinin asker sayısı 9 bine çıktı.

21 Aralık 1516'da, Gazze yakınlarındaki **Han Yunus** mevkiinde, Sinan Paşa'nın kuvvetleriyle **Canberdi Gazalî'**nin kuvvetleri karşılaştılar. Burada, top ve tüfek gibi ateşli silâhların da kullanıldığı müthiş bir savaş oldu. Sonunda büyük bir bozguna uğrayan Gazalî'nin 10 bin kişilik kuvvetinden 9 bini kırıldı. Kalan 1000 süvarisi ile kaçan Gazalî, Kahire'ye vardı.

Gazze savaşı olarak anılan bu çarpışmanın muzaffer kumandanı Sinan Paşa, bir gece yürüyüşü yaparak Aralık 1516'da Gazze'ye girdi.

● Kızıl Çöl aşılıyor

Şimdi Kahire'ye varması için Yavuz'un önündeki tek engel büyük **Sina Çölü** idi. Tarih boyunca nice cihangirlerin aşmaya cesaret edemediği bu çöl ince kumluydu. Yılan ve akrep gibi zehirli haşerattan başka üzerinde canlı yoktu. Kumu ince, suyu yok, gündüzleri kavuran bir sıcak, geceleri donduran bir soğuk vardı. Bu durumu dikkate alan vezir **Hüseyin Paşa,** çölü geçmenin imkânsız olduğunu, geri dönülmesi gerektiğini söyledi. Bunu bir bozgunculuk olarak gören Yavuz Selim ise vezirin idamını emretmekte tereddüt göstermedi.

Yavuz alınan tedbirleri bir daha gözden geçirdikten sonra çölü aşmak üzere yürüyüşe geçti. Akdeniz'e yakın bir yol takip ediliyordu. Yürüyüş sırasında silâhlı bedevî kabileler su sağlanmasını engellemek için birçok yerde saldırı düzenlemişlerdi. Fakat bunlar önemli bir engel teşkil etmedi. Oysa Tumanbay bu bedevîlere, **getirilecek her Türk askerinin başı ağırlığında altın vereceğini vaadetmişti.**

Yavuz ordusu ile 400 kilometre yol yürüyerek çölü 13 günde aştı.

● Türk Haber Alma Teşkilâtı

Mısır Memlûk sultanı Tumanbay da hazırlıklarını tamamlamıştı. Venedikliler'den yüksek fiyatla 200 kadar top satın almış, bunları kullanacak topçuları yine yüksek ücret vererek tutmuştu. Bu topları Kahire için en elverişli ve tek giriş yolu olan Adiliye'ye yerleştirmişti. Osmanlı ordusunun bu yoldan geçmeye mecbur olduğunu düşünen Tumanbay, bu çakılı toplarla Osmanlı ordusunu dağıtıp perişan edeceğini sanıyordu.

Fakat Türk ordusunun gizli haber alma teşkilâtı çok iyi çalışıyor ve Tumanbay'ın planını padişaha duyurmuş bulunuyordu. Yavuz Selim yürüyüş, yolunu değiştirdi. Memlûk topları yere çakılıydı, tek yönde ateş edebiliyorlardı ve hareket kabiliyetleri yoktu.

Sultan Selim, topların karşısında bir gösteriş hücumu yapmak, Tumanbay'ı böylece oyalayarak şaşırtmak için Sinan Paşa'yı görevlendirdi. Kendisi de asıl büyük kuvvetlerin başına geçerek güneye indi ve başka bir

yoldan Memlûk ordusunun arkasına düştü.

Bu dâhiyane manevra karşısında Tumanbay da savaş planını değiştirmek zorunda kaldı. 200 top ve bunların gerisindeki hendekler işe yaramaz hale gelince, düzlüğe çıkıp meydan savaşı vermekten başka çaresi kalmamıştı.

● Kahraman Sinan Paşa

Osmanlı ordusunun asker sayısı 50 bin, Memlûkler'in ise 140 bin kadardı. Memlûk askerinin önemli bir bölümü zırhlı süvarilerden oluşuyordu.

Osmanlı ordusunun merkezinde Yavuz Sultan Selim, sağ kanatta veziriâzam Sinan Paşa, sol kanatta ikinci vezir ve Rumeli beylerbeyi Yunus Paşa kumanda edecekti.

Savaş 22 Ocak 1571'de Osmanlı ordusunun baskın şeklindeki hücumu ile başladı. Mısır ordusu savaşı kabul etmek zorunda kalmıştı. Toplarını kullanmak imkânını bulamadılar. Buna karşılık Türk topları hepsi birden ve isabetli atışlar yapıyordu. At ve silâh kullanmakta gerçekten usta olan **Kölemen** askerleri fedakârane dövüştüler. Bir aralık bütün güçleriyle Türk sağ kanadına yüklendiler. Bu hücuma Mısır'ın en cesur, en seçkin zırhlı süvarileri katılmıştı. Bunlar Türk sağ kanadını karıştırır gibi oldu. Sinan Paşa'nın yerinde müdahaleleri ile bu saldırı püskürtüldü. Fakat Sinan Paşa da birkaç yerinden yaralandı. Yavuz, Bali Bey kumandasında sipahilerden oluşan bir yardım kuvvetini sağ kanada gönderdi, yaralanan Sinan Paşa'nın geri alınmasını emretti. Fakat Sinan Paşa hayatında ilk defa Yavuz'un emrine uymayarak Bali Bey'in ellerine sarıldı: **"Ölmek ne gün içindir, devlete can borcumuz var"** diye çekilmeyi kabul etmedi. Bir devenin üzerine yerleştirilen mahfeye (sepete) oturarak savaşı idareye devam etti. O haliyle düşmanın sol kolunu ezerek merkeze doğru ilerledi. Yavuz, kahraman verizinin mücadelesini hayranlıkla seyrediyor, **"Sinan'sız meydan savaşının zevki yoktur. Devlete daha nice hizmetler edecektir, Allah korusun"** diyordu.

● Devlerin savaşı

Öte yandan Yunus Paşa da sol kanattan düşmanı geriletmeye başlamıştı. **Sinan** ve **Yunus** paşaların gayretleri durumu Türkler'in lehine çevirmişti. Bunu gören **Tumanbay,** yanına **Alanbay** ve **Kurtbay** gibi ünlü kumandanları ve Mısır'ın en seçkin süvarileriyle, gerçekten büyük bir cesaretle, Türk ordusunun merkezine doğru atıldı. Maksadı, burada, en seçkin savaşçıları sayesinde **Yavuz**'u

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinde ele geçirdiği ve Mısır Memlûkları'ndan Kayıtbay'a ait bir zırh.

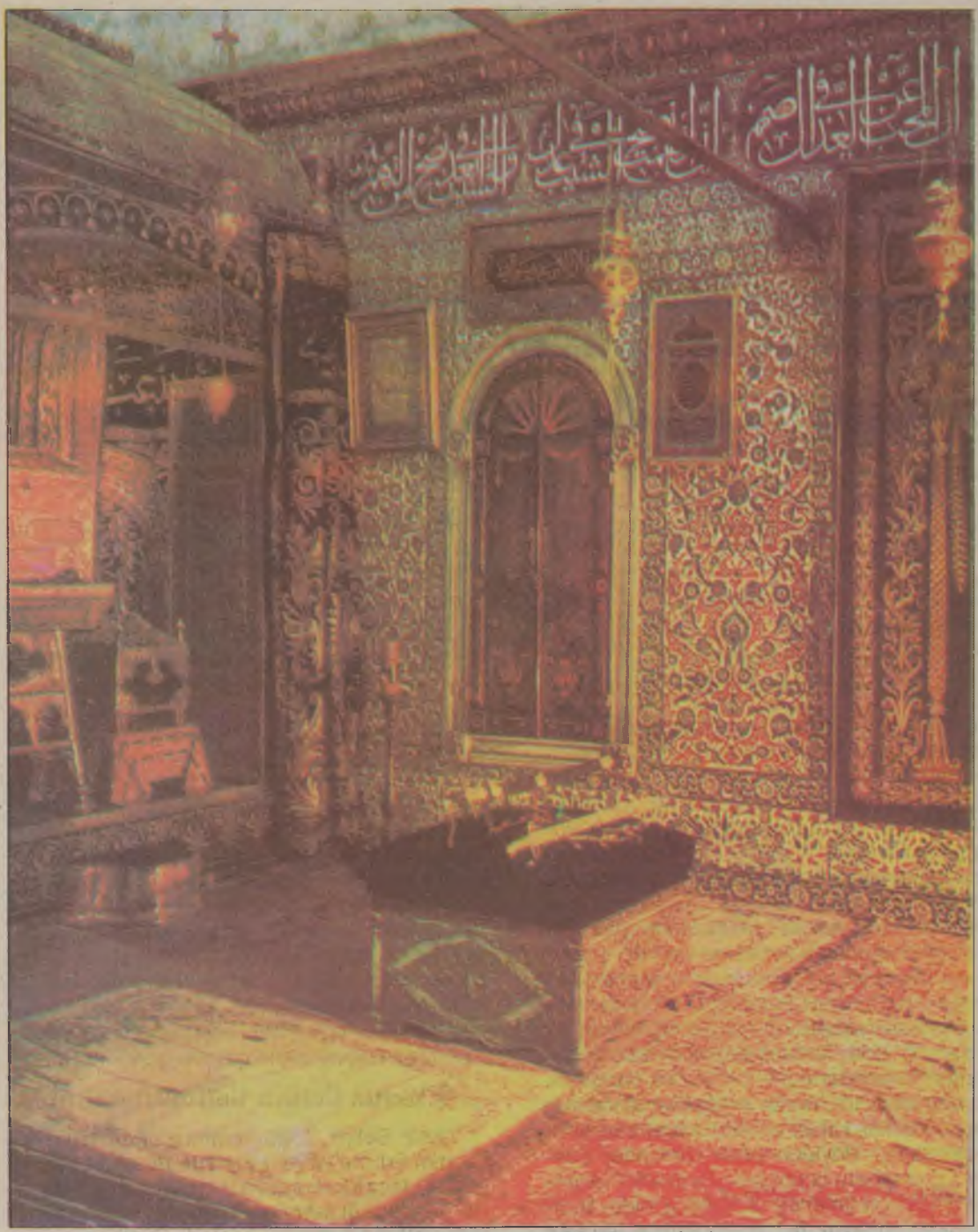
ele geçirip öldürmek ve Türk ordusunu dağıtmak idi.

Tumanbay'ın fedaileri cepheyi yararak ordugâhın içine kadar girdiler. Ama hücum ettikleri yerde padişah değil, Sinan Paşa bulunuyordu. Sinan Paşa onları aynı şiddetle karşıladı. Yeri göğü sarsan, etrafı alt üst eden o müthiş çarpışmada, Tumanbay amacına ulaşamadı. Fakat Türk ordusunun en iyi kumandanlarından ve Yavuz Sultan Selim'in sağ kolu olan **Sinan Paşa şehit oldu.** Aynı hücumda **Mahmud** ve **Ali Bey**'ler de öldüler.

Savaşın ikinci günü, öğleden sonra Osmanlı ordusunun üstünlüğü kesin şekilde belli oldu. Tumanbay savaş meydanında 25 bin ölü bırakarak ve kılıç artıklarını toplayarak Salihiye sahrasına kaçtı. Daha sonra kurtulanlar Kahire'de toplandılar.

Akşam üzeri Ridaniye'de binlerce meşale yanıyor, davullar çalınıyor, Türk ordusu zaferini kutluyordu. Fakat, Yavuz Selim üzgündü, yüzü gülmüyordu. Otağının önünde başını elleri arasına almış düşünüyordu. Yunus Paşa'ya şöyle dedi: **"Lalâ, Mısır'ı aldık ama ne çare ki Sinan'ı kaybettik."**

Cesur ve inatçı bir hükümdar olan Tumanbay mücadeleyi bırakmıyordu. Bozulan askerleri toplamış, Urban'dan yeni kuvvetler getirtmişti. Bu kuvvetlerle 27 Ocak 1517'de

Topkapı Sarayı'nda Mukaddes Emanetler Dairesi

Kahire'ye bir baskın yaptı. Yavuz henüz şehre girmemişti ve buraya pek az muhafız yerleştirilmişti. Tumanbay şehirdeki Osmanlı askerlerinin tamamını kılıçtan geçirdi. Aynı gece Osmanlı ordusuna bir baskın yaparak şansını bir kere daha denemek istedi. Fakat Yavuz bunu öğrendi ve tedbirini aldı. Tumanbay 27 Ocak günü Osmanlı ordusunu ayakta görünce baskından vazgeçerek Kahire'ye döndü. Hemen barikatlar yaptırdı, hendekler kazdırdı. Bütün şehir halkı direnişe hazır hale getirildi.

Yavuz Sultan Selim de hazırlıklarını tamamlamıştı. Yunus Paşa'yı yanına çağırarak

şehrin mutlaka alınmasını buyurdu ve şöyle dedi: **"Bak Paşa, Sinan'ımı gördün, nasıl vuruştu, nasıl düştü. Senden de öyle gayret beklerim!."**

Ertesi gün Kahire'ye hücum edildi. Yunus Paşa'nın kuvvetleriyle Tumanbay'ın askerleri ve halk arasında çok şiddetli bir savaş başladı. Mısırlılar sokak sokak, ev ev şehri savunuyorlardı. Evlerden taşlar, yanar halde yağlı paçavralar atılıyor, kadınlar bile savaşa katılıyordu. Bu, tarihte çok az görülen sokak çarpışmalarından biri oldu. Bir vezirin bir düşman askeri ile göğüs göğüse dövüştüğü bile görüldü. Kayıplar ağırdı. Fakat buraya meydan savaşlarını kazanarak gelen bir ordunun geri çekilmesi düşünülemezdi. Görülmemiş mücadele iki gün, iki gece devam etti. Şehir yangın yerine döndü, sokaklar cesetlerle doldu.

Nihayet 30 Ocak günü silahlar sustu. İki gün içinde 500 bin kişi can verdikten sonra şehir teslim olmuştu.

Şehirde sıkı güvenlik tedbirleri alındıktan sonra Yavuz Sultan Selim büyük bir törenle Kahire'ye girdi.

● Yavuz, kahraman düşmanına saygı gösteriyor

Tumanbay çete savaşları ile Osmanlılar'a kayıplar erdirmeye devam etti. Bunun üzerine Yavuz,Tumanbay'ın peşine düştü ve bir süre sonra yakalatarak esir aldı.

Son Mısır hükümdarını Yavuz, misafir muamelesi yaparak karşıladı. Onun, memleket için son gücüne kadar, bütün fedakârlıkları göstererek canla başla çarpışmasını takdirle karşılıyordu. Ancak bazı kimselerin Tumanbay lehinde gösteri yapmalarına canı sıkıldı. Geride kuvvetli bir şahsiyetin bırakılması Mısır'ın elden çıkmasına yolaçacak kadar ciddi tehlikeler yaratabilirdi. Bu düşünceyle, 13 Nisan 1517'de, Tumanbay'ı idam ettirdi. Cenazesi hükümdarlara mahsus pek parlak bir törenle kaldırıldı. Yavuz, şanlı düşmanının cenaze törenine katıldı ve tabuta omuz vererek bizzat taşıdı. Böylece, babalarınkinden başka hiçbir tabutu taşımayan Osmanlı hükümdarlarının bu geleneği bozulmuş oldu. Bundan sonra Yavuz üç gün boyunca sadaka dağıttı.

● Mukaddes emanetler padişaha emanet...

Mısır galibiyetinden sonra Hicaz da Osmanlı İmparatorluğu'na katıldı. Hicaz'daki kutsal makamların anahtarları Mekke Şerifi tarafından Yavuz Selim'e gönderildi. Mekke ve Medine'de bulunan mukaddes emanetler de padişa sunuldu. Bunlar bugün İstanbul'da Topkapı Sarayı'ndaki özel dairesinde muhafaza edilmektedir.

Ayrıca Kızıldeniz kıyıları fethedildi ve Kızıldeniz bir Türk gölü haline getirildi. Sudan, Libya'nın doğusu, Bingazi ve çevresi imparatorluk sınırları içine alındı. Eritre, Kenya, Somali gibi yerler, Tanganika ve Mozambik kıyıları Türk nüfuzu altına girdi. Yemen'den gelen elçiler de Türk hâkimiyetini kabul ettiklerini bildirdiler.

Yavuz, Mısır seferine çıkarken donanmayı da Suriye kıyılarına sevketmişti. Mayıs ayı sonunda Nil Nehri'ne getirilen bir kadırgaya binerek, İskenderiye'ye geçti. Burada, gemilerden ve kalelerden atılan toplarla selâmlandı. Ertesi gün de donanmaya geçit resmi yaptırdı.

● Barbaros, Yavuz Selim'e bağlılığını bildiriyor

Yavuz Sultan Selim Mısır'da iken **Barbaros Hayreddin**'den elçiler geldi. Barbaros Akdeniz'de büyük kahramanlıklar göstererek Cezayir'i fethetmiş ve orada yerleşmiş bir Türk denizcisi idi. Elçileri, padişaha bağlılığını bildirmek için gönderiyordu. Yavuz buna çok memnun oldu. Barbaros'a hükümdarlık alâmeti olan pek süslü bir kılıç gönderdi. Cezayir'de bundan sonra hutbe Yavuz Selim adına okundu ve paralar da onun adına basıldı.

Yavuz Sultan Selim, Barbaros'un emrine 2 bin Osmanlı askeri, bol cephane ve silâh gönderdi. Ayrıca Anadolu'da ferman çıkarılarak Cezayir'e gitmek ve levend yazılmak isteyenlerin bütün masraflarının Osmanlı Devleti tarafından karşılanacağı duyuruldu. Bunun üzerine 4 bin gönüllü yazıldı. Bunlar eğitimden geçirildiler, silâhlı olarak Cezayir'e, Barbaros Hayreddin'in emrine gönderildiler.

● Yavuz Sultan Selim'in ölümü

Yavuz Selim, 1520 Temmuz'unda İstanbul'dan Edirne'ye hareket etti. Bu onun son seferi olacaktı. Hedefin Macaristan ya da Rusya olacağı tahmin ediliyordu. Fakat yolculuk zahmetli olmaya başladı. Çünkü sırtındaki çıban çok ağrı veriyordu.

Yavuz'un önce önemsemediği bu çıban şirpençe (Arslan pençesi) **denilen bir çıbandı. Bunun bir süre önce Edirne'de görülen vebanın belirtisi olduğunu söyleyenler de vardır.**

Yavuz ve maiyeti, daha önce babasının Dimetoka'ya giderken vefat ettiği yerde, Uğraş mevkiinde, mola verdiler. Öldürücü çıbana ge-

Yavuz Sultan Selim'in ressam Kapıdağlı tarafından yapılan resmi.

cikerek müdahale edildiği için tedavisi mümkün olmadı ve büyük padişah 22 Eylül 1520 tarihinde hayata gözlerini yumdu.

Ölürken Yavuz'un en yakın adamlarından olan **Hasan Can** başucunda idi. Kur'ân okuyordu. Hasan Can, sadrazam ve orada bulunan vezirler ölüm haberini ordudan gizlediler. Manisa'da bulunan **Şehzâde Süleyman**'a derhal haber gönderildi. Sekiz gün sonra Şehzâde Süleyman İstanbul'a gelince ölüm haberi duyuruldu. Yavuz'un başka oğlu yoktu. **Sultan Süleyman** 30 Eylül 1520'de törenle tahta çıktı. Bir gün sonra babasının İstanbul'a getirilen cenazesini karşıladı. Cenaze, bugün onun adını taşıyan semtte toprağa verildi. Daha sonra Kanunî Sultan Süleyman burada babası için bir cami ve türbe yaptırdı.

● Yavuz Sultan Selim'in özellikleri

Yavuz Sultan Selim'in çok sert tabiatlı olduğunu, **"nizam-ı âlem için"** gerektiğinde

kılıcı giyotin gibi kullandığını bu bölümün başında söyledik. Fakat o aynı zamanda duygulu bir insandı. Çok güzel şiirler yazmış büyük bir şairdi. Devlet adamlarına ne derece şiddetli ve bağışlamasız ise, ilim adamlarına da o derece saygılı ve hoşgörülü idi. Mısır'ın fethinden sonra Kahire'den Şam'a dönerken, yanında yürüyen **Kazasker Kemâi Paşazade**'nin atı bir su birikintisine girmiş ve sıçrayan çamurlar Yavuz'un kaftanına yapışmıştı. Sapsarı kesilen Kemâl Paşazâde ne yapacağını, nasıl özür dileyeceğini bilemez bir haldeyken, Yavuz onu şu unutulmaz sözleriyle teselli etti: **"Bir âlimin atının ayağından sıçrayan çamur, benim için şereftir. Öldüğüm zaman bu kaftanı böylece sandukamın üzerine koysunlar."**

Yavuz öldüğü zaman bu vasiyet yerine getirilmiştir.

Muhakemesi kusursuzdu. Eğlenceyi sevmez, gece gündüz çalışır, ancak satranç oynarken ve şairlerle sohbet ederken dinlenirdi. Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilirdi. Daha çok Farsça yazardı. Türkçe şiirleri azdır. **"Şiir öyle bir kaptır ki onun içine temiz olmayan şeyler atılmaz"** derdi.

Gösterişi sevmez, lüzumsuz masraftan kaçınır ve sade giyinirdi. Bazen kıyafet değiştirerek gece veya gündüz halkın arasına karışır, dükkânlara, kahvehânelere gider, halkı tabii hallerinde görür ve dinlerdi.

Yavuz'un fizik yapısını ve görünüşünü, onun devrinde yaşamış yerli ve yabancı gözlemciler şöyle anlatıyor: **"Hafif esmer tenli, ama yanakları kırmızı, iri gözleri hafif çıkık, gür ve çatık kaşlı, gür bıyıklı idi. Sakal bırakmamış, ancak Kafkas Türkleri'yle olan sıkı temasları sonunda, onlar gibi, ağzının kenarlarına doğru incelen ve yüz ifadesine daha bir sertlik veren palabıyıkları vardı. Vücudunun gövde kısmı bacaklarına oranla daha uzun olduğu için at üzerinde pek muhteşem dururdu. Ata çok bindiği için de bacakları hafif kavisliydi. Olduğundan on yaş daha genç görünen, kuvvetli, korku nedir bilmeyen bir insandı."**

Kısa saltanat süresinde mimarlık faaliyetleriyle fazla meşgul olamadı, ama Osmanlı Devleti'nin en önemli meselelerinden biri olan **"Anadolu birliği"**ni kesin olarak sağladı. Osmanlılar'dan sonra dünyanın en güçlü devletleri olan İran ve Memlûk imparatorluklarını ortadan kaldırdı. Halifelik onun zamanında Osmanlılar'a geçmiş ve Yavuz ilk Osmanlı halifesi olmuştur.

● Yavuz Sultan Selim'in eşi ve çocukları

Yavuz Sultan Selim Han'ın eşi **Hafsa Sultan,** Kırım Hanı **Mengli Giray**'ın kızıdır. Oğlu Kanunî Sultan Süleyman bu anadan doğmuştur ve başka erkek çocuğu olmamıştır. Şah Sultan, Hafise Sultan, Hatice Sultan ve Fatma Sultan adlarında dört de kızı vardı.

Hafsa Sultan, oğlu Süleyman'ın valiliği sırasında uzun yıllar Manisa'da kaldı ve burada büyük bir külliye yaptırdı. Bu külliyede cami, medrese, aşevi, hastahane, ilkokul ve hamam bulunuyordu. Manisa'da her yıl yapılan mesir şenlikleriyle bu hayırsever kadın anılmaktadır.

Kızlarının hepsi Osmanlı paşaları ile evlenmişlerdir.

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN
1495 - 1566

Muhteşem imparatorluğun,
muhteşem padişahı

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN

• Ordusunun başına geçip 13 büyük sefer yaptı.
• 46 yıllık saltanatının 10 yıldan fazla bir süresi at üstünde geçti.
• Osmanlı İmparatorluğu'nu en ihtişamlı, en güçlü çağına ulaştırdı.

Kanunî Sultan Süleyman 30 Eylül 1520'de tahta çıktığı zaman 25 yaşında idi. Saltanatta hak iddia edecek başka erkek kardeşi yoktu. Babası Yavuz Sultan Selim ona, üç kıtaya yayılan büyük bir imparatorluk, eşsiz bir ordu ve çok zengin bir hazine bıraktı. Böyle muhteşem bir mirasa tek başına sahip olan delikanlı bir hükümdar ne yapardı? Aşırı gurura kapılır, dünyayı kana boğan korkunç bir zalim mi olurdu? Sefalar sürmeye, eğlence âlemlerine dalar, devlet idaresini kendi çıkarlarını her şeyin üstünde tutan kurnaz dalkavuklara mı bırakırdı? Yoksa, o muhteşem mirasa **lâyık olmak için, kendisinden sonra gelecekiere daha değerli bir miras bırakmak için, nizam-ı âlem için...** yapması gerekenleri mi yapardı?

O, muhteşem mirasa lâyık olmaya çalıştı. **"Devlet benim"** demedi. **"Mülkün temeli adalettir"** dedi. Kanunlar yaptı ve bunun için **"Kanunî"** olarak anıldı. Avrupa, Asya ve Afrika'nın kapılarını, denizlerin kilit adalarını elinde tutmak için şanlı seferler düzenledi, imparatorluğun her tarafını muhteşem eserlerle donattı. Osmanlı İmparatorluğu'nu ihtişamının doruğuna, devletin gücünü erişilmez bir düzeye çıkardı ve bundan dolayı da **"Muhteşem"** olarak anıldı. Bazı mısralarını dörtbuçuk asırdan beri eskimeyen atasözleri gibi tekrarladığımız güzel şiirler de yazdı: **("Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi..."** mısraları)

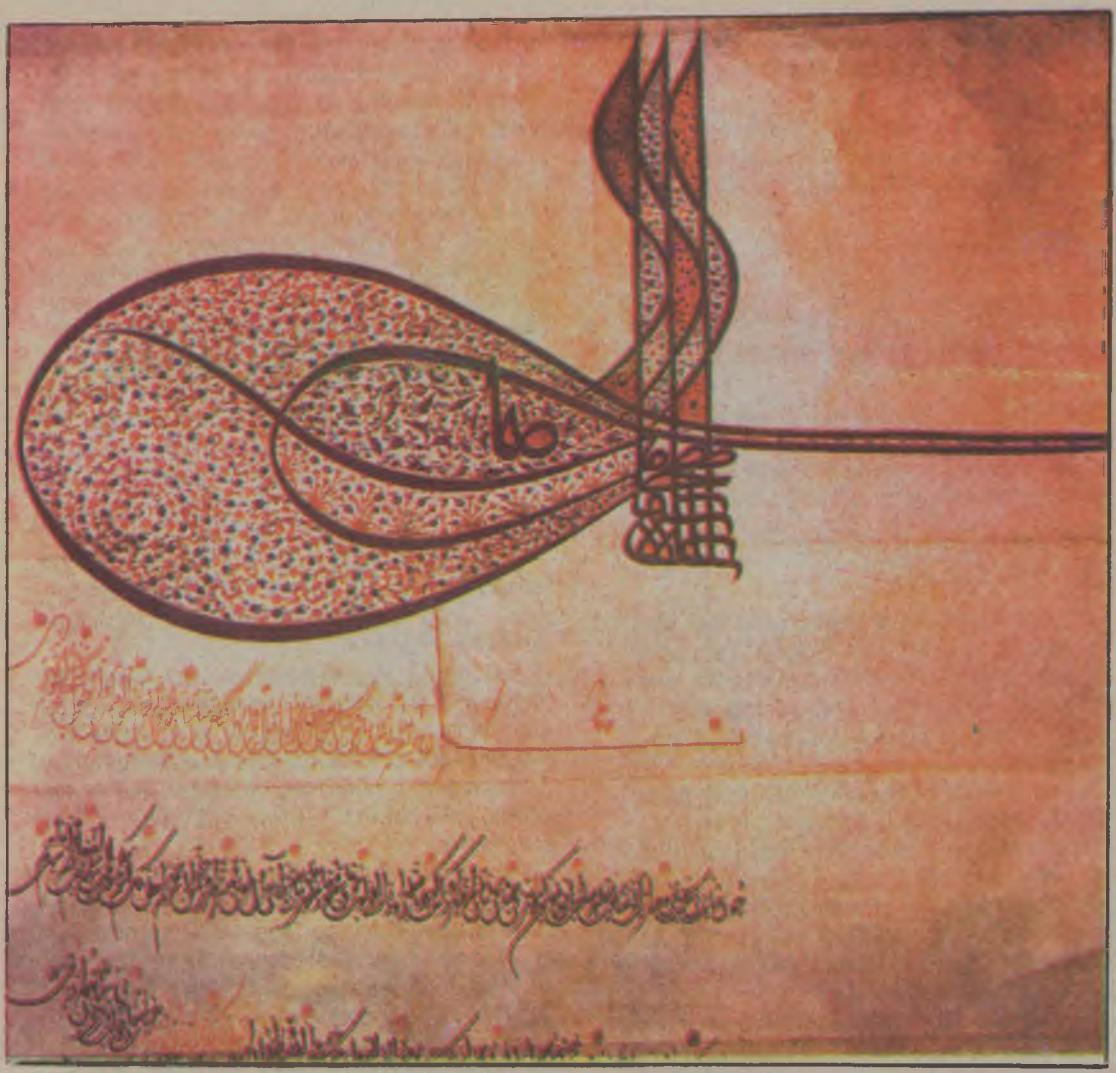
Kusurları, hataları olmadı mı?

Elbette hataları da, kusurları da vardı ve bunların bazıları doruğa çıkardığı imparatorluğun, kendisinden sonra daha ileri gitmemesine, gerilemenin başlamasına sebep olacak nitelikte önemli hatalardı.

Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatı 46 yıl sürdü. Bu uzun ve dopdolu geçen dönemin yalnız önemli olaylarını anlatmak bile cildler doldurur. Biz bu olayları ancak özet olarak sunacak, çok önemlilerine biraz daha geniş yer vereceğiz.

● Kanun Hâkimiyeti

Kanunî Sultan Süleyman tahta çıktığı zaman gençti ama tecrübesiz değildi. Uzun yıllar Trabzon'da, Kefe'de, Manisa'da valilik yapmış, Yavuz seferde iken İstanbul'da sadaret kaymakamı olmuştu. Çok iyi hocalardan ders almış, çok okumuş, ülke ve dünya meseleleriyle yakından ilgilenmiş ve öğrenmişti. Tah-

Kanunî Sultan Süleyman'ın tuğrası

tın rakipsiz adayı olarak daha şehzadeliği sırasında bazı reformları tasarlamıştı.

Kanunî tahta çıkar çıkmaz, şikâyet konusu olan bazı meselelere el attı. Önce, babasının devrinde, İran'la ilişkilerin iyice bozulması üzerine yasaklanan ipek ticaretini yine serbest bıraktı. Artık Şah İsmail tehlikesi ortadan kalktığına göre, ekonomiye zarar veren ve **"İbrişim yasağı"** denilen bu tedbire gerek yoktu. Yine babası zamanında Mısır'dan zorla getirilen 1800 kadar bilgin ve sanatkârlardan isteyenlerin ülkelerine dönebileceği yolunda bir buyrultu çıkardı. Bunların, Mısır fethedildiği zaman orada kalmaları Osmanlı hâkimiyeti için tehlikeli görülmüştü.

İpek ve silâh ticaretinin yasaklanması yüzünden iflas eden tüccarlara zararları ödetildi. Öte yandan, hür insanları köle olarak satmaya kalkan, kendi çıkarları için zenginleri ve nüfuzlu kimseleri tehdit eden yüksek rütbelileri tespit ettirdi ve ölümle cezalandırdı. Bunların arasında gereksiz yere şiddet göstererek kan döken donanma kumandanı (kaptan-ı derya) **Cafer Ağa** da vardı.

Genç padişahın bu icraatı, tam adaletli davranışı, kısa zamanda imparatorluğun her tarafında duyuldu ve Osmanlı tebası içinde tam bir güven ortamı yaratıldı. Bundan sonra tüccarlar ve yöneticiler işlerini, onun, bilen kişilere hazırlattığı kanunlara uygun olarak yapacaklardı.

● İlk İsyan

Osmanlı tahtının sahip değiştirmesini isyan için fırsat sayanlar her zaman görülmüştür. Bu defa ilk isyan eden, Şam Beylerbeyi **Canberdi Gazâlî** idi. Gazâlî, Hırvat asıllı bir

köle iken, II.Bayezid tarafından Mısır sultanına hediye olarak gönderilmişti. Mısır Sultanı Tumanbay'ın gözüne giren Gazâlî Suriye valiliğine atanmıştı. Yavuz Selim Mısır seferinden sonra, kendisine yardım eden Gazâlî'ye Kudüs, Gazze ve Şam'ın idaresini bırakmıştı.

Gazâlî hırslı bir insandı. Mısır'ı ele geçirmek ve halife olmak istiyordu. Onun için Şam Kalesi'ni tam kontrolünde aldı ve adına hutbe okutmaya başlatı. Adına hutbe okutmak, bağımsızlığını ilân etmekti. Kısa bir süre sonra Beyrut'u da zaptetti, Halep'i kuşattı.

Kanunî, isyan bastırma görevini vezir Ferhad Paşa'ya verdi. Ferhad Paşa kuvvetleri Canberdi Gazâlî'yi Şam kalesinde kıstırdı, ordusunu yenerek âsîyi ortadan kaldırdı.

● Avrupa'nın Kapısı: BELGRAD

Kanunî, **Avrupa'nın kapısı olan Belgrad'ı** ve **Akdeniz'in kilidi olan Rodus'u** almadan, bölgede hâkimiyetin tam olarak sağlanamayacağına inanıyordu. Belgrad Macarlar'ın, Rodos ise Sen-Jan (Saint-Jean) şövalyelerinin elindeydi.

Amacı Belgrad'ı ele geçirmek olan **Kanunî,** önce Macar kralı **Layoş'a** bir elçi göndererek, Macaristan'ın Osmanlı Devleti'ne yıllık vergi vermesini istedi. Layoş ise bu teklife, Kanunî'nin elçi olarak gönderdiği **Behram Çavuş'u** idam ettirerek cevap verdi. Bunun üzerine Kanunî, Macaristan üzerine ilk sefer-i hümayûnunu başlattı.

Kanunî ordusunun başında olarak İstanbul'dan ayrıldı. Büyük ordunun ağırlıklarını **10 bin deve** taşıyordu. Ayrıca **10 bin arabaya** da un ve arpa yüklenmişti. Orduda **filler** de vardı ve bunlar o devrin tankları idiler. Öte yandan, 50 gemiden oluşan ince donanma da Tuna üzerinde ilerlemekteydi.

Ordu Niş şehrine gelince Kanunî burada savaş meclisini topladı. Taktik tespit edildi. Plana uygun olarak yollar tutuldu ve Macaristan'ın Belgrad kalesine kuvvet sevketmesini önlemek için bütün tedbirler alındı. Önce, **Fatih** zamanında Türkler'in kurduğu ve şimdi Macarlar'ın eline geçmiş bulunan **Böğürdelen** Kalesi fethedilecekti ve öyle oldu. **Böğürdelen, Kanunî'nin fethettiği ilk kaledir.**

Ordu Sava Nehri'ne geldiği zaman, askerin karşı tarafa geçmesi için bir köprü yapılmasına karar verildi. Çünkü yeter sayıda mavna yoktu. Coşkun akan o geniş nehrin üzerine on gün içinde büyük bir büyük bir köprü kuruldu. Bu köprüden mehter marşı ile ve toplar atılarak, şenlikler yapılarak geçildi.

Ordu Belgrad Kalesi'nin önüne gelmişti. Kuşatma daraltıldı ve top atışları başladı. Kale bir hafta dövüldüktün sonra Türk askerleri açılan gediklerden içeri girdiler. Fakat iç kaleye çekilen savunma kuvveti inatla tam üç hafta direndi. Sonunda teslim olmak zorunda kaldı. Yeniçeriler içeri girip burçlara Türk sancaklarını çektiler. Onların ardından gelen müezzinler ezan okudular ve böylece **"Alınamaz"** sanılan kalenin alındığını dost düşman herkes öğrenmiş oldu.

Belgrad Kalesi gerçekten zaptedilmesi çok güç bir kale idi. Daha önce II.Murad, Fatih Sultan Mehmed ve II.Bayezid tarafından üç defa kuşatıldığı halde alınamamıştı. Bu defa da ve hiçbir zaman alınamaz sanılıyordu.

Kale perşembe günü (29 Ağustos 1521) fethedildi. Kanunî ertesi gün şehre törenle girdi. Cuma namazında Osmanlı sultanı adına hutbe okundu.

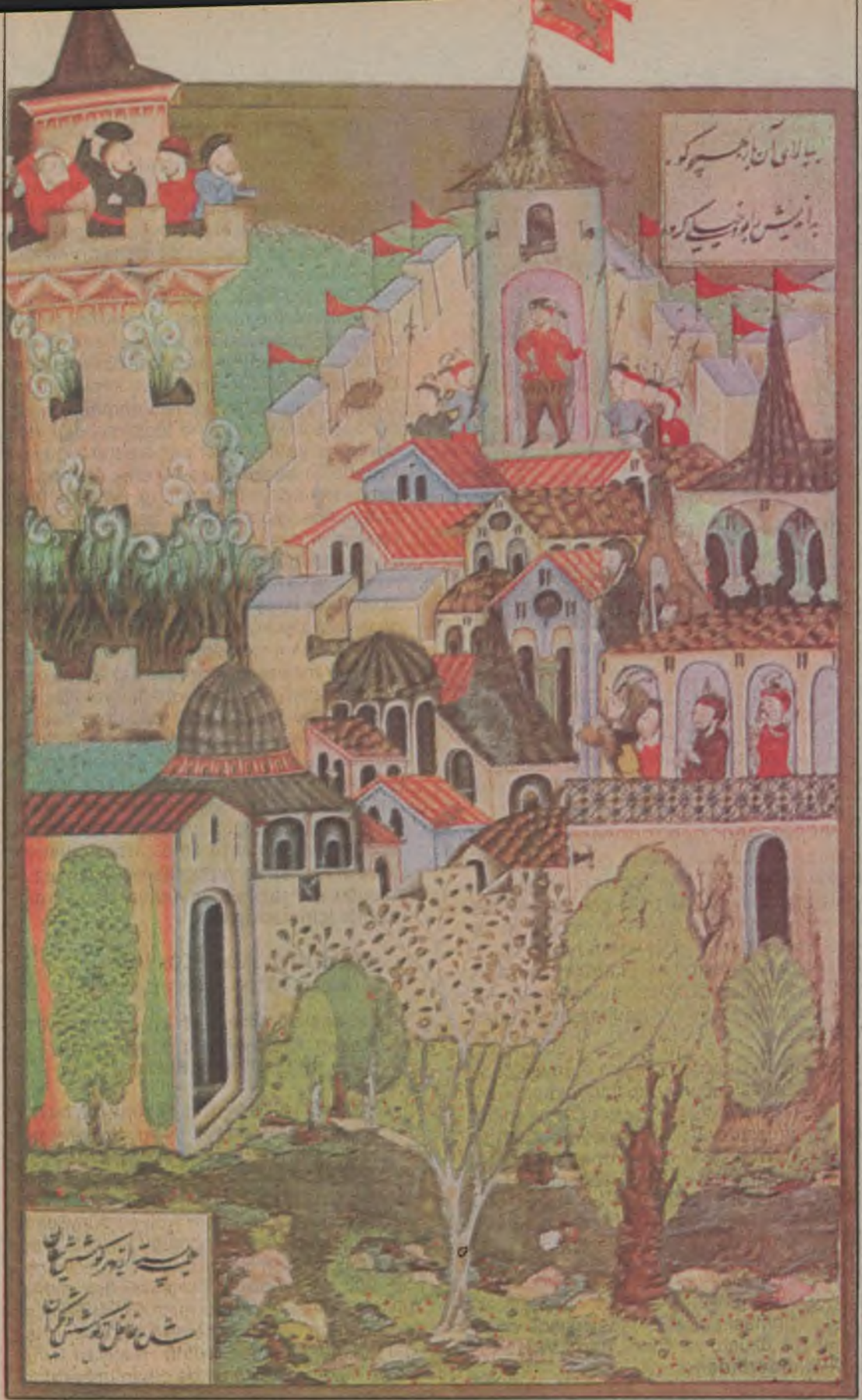
Avrupa'nın kapısı Belgrad artık Türkler'in elindeydi. Bu kalenin alınmasından sonra çevredeki diğer küçük kaleler de direnmeden teslim oldular. Kanunî, kale savunması için 3 bin yeniçeri ve 200 top bırakarak İstanbul'a döndü. Bu birinci sefer-i hümayûn 5 ay sürmüştü.

Belgrad'ın fethi dünyada büyük yankılar uyandırdı. Yabancı devletler özel elçiler göndererek Kanunî'yi tebrik ettiler. Bu arada; yeni Türk padişahının kudretini daha iyi anlayan Venedik, anlaşma teklifinde bulundu ve bu teklif kabul edildi. Yapılan anlaşmaya göre, Osmanlı Devleti **Kıbrıs** ve **Zanta** adalarına saldırmayacak, buna karşılık Venedik Türkler'e yılda 15 bin duka altını vergi ödeyecekti.

● Akdeniz'in Kilidi: RODOS

Şimdi, Akdeniz'in kilidi sayılan **Rodos'un** fethine sıra gelmişti. **Sen-Jan şövalyelerinin** elinde bulunan bu ada bir korsan yatağı idi ve korsanlığı yapanlar da tarikatin mensuplarından, yöneticilerinden başkaları değildi. Ticaret gemilerini, hacıları taşıyan yolcu gemilerini, Anadolu kıyılarını vuruyor, Türkler'e karşı harekete geçenlere (mesela Suriye'de baş kaldıran Canberdi Gazâlî'ye) yardım ediyorlardı. Aldıkları esirleri ağır işlerde kullanıyor, zindanlarda çürütüyor, genç kızları ve kadınları da saray hizmetlerine alıyorlardı.

Kanunî önce Rodos'un savunma durumu hakkında esaslı bilgiler topladı. Adada casusları çoktu ve bunların başında, esir alınmış şövalyelerin sarayında cariye ya da hizmet-

16. yüzyılda Belgrad Kalesi'nin görünüşü

Kanunî Sultan Süleyman ve silâhtarları

çi haline getirilmiş Türk kadınları geliyordu. Bu kadınlar Türk ordusuna sürekli haber ulaştırdılar. Casus teşkilâtının başı, şövalyelerin güvenini kazanarak onların hizmetine girmiş bir hekimdi. Şövalyelerden bazıları da elde edilmişti.

Hem donanma erleri, hem kara ordusuna bağlı birlikter adaya çıkmış, güçlü Rodos Kalesi kuşatılmıştı. Türk topçuları, kalenin zayıf taraflarını hedef alıyor ve çok isabetli atışlar yapıyordu. Bu atışlar sırasında, Türk askerlerine ışıklarla işaret veren hekim ve bir Türk kadını yakalanarak öldürülmüş, başka bir Türk kadını da bir anbarı kundaklarken yakalanmış ve işkence edilerek kaleden atılmıştı.

Rodos, Avrupa'dan yardım alamayacağına ve Türk saldırısına dayanamayacağı anlamıştı. Teslim olmaktan başka çaresi yoktu. Yapılan anlaşmaya göre, **şövalyeler on gün içinde Rodos ile birlikte 12 adayı boşaltacak,** topların dışında taşıyabilecekleri eşyalarını götüreceklerdi. Tabii bu arada Hristiyanlar'ın elinde bulunan son Anadolu toprağı **Bodrum** da Türkler'e geçiyordu.

Şövalyeler Malta Adası'na, bir kısmı da Avrupa içlerine gittiler. Rodos'un Türkler tarafından alınması Hristiyan dünyasında o kadar büyük üzüntü yarattı ki, **Papa VI.Hadrıyanüs kederinden öldü.**

● Mısır'da İsyan

Rodos'un fethinden sonra İstanbul'a dönen Kanunî Sultan Süleyman, **Pirî Mehmed Paşa**'yı emekliye ayırarak, yerine **Makbul İbrahim Paşa**'yı veziriâzam yaptı. 2. vezir **Ahmed Paşa** da Mısır valiliğine tayin edildi.

Veziriâzamlığa tayin edilmediği için kırgın olan Ahmed Paşa, Mısır'a varınca Memlûk ileri gelenlerine menfaat sağlayarak onlarla anlaştı. Bundan sonra İstanbul'a vergi vermekten vazgeçti ve emirleri dinlemeyerek bağımsızlığını ilân etti. Fakat, kendisine veziriâzam yaptığı Kadızâde Mehmed Bey Kanunî'ye sadıktı. Etrafına toplayabildiği yeniçeriler ve yerli Araplar'dan oluşturduğu kuvvetlerle bir baskın düzenleyerek **Ahmed Paşa**'yı yakaladı ve idam ettirdi. Böylece Mısır isyanı Anadolu'dan ordu gelmesine gerek kalmadan bastırılmış oldu.

Mısır'da bir ıslahat yapılması düşünen Kanunî bu iş için **İbrahim Paşa**'yı görevlendirdi. İbrahim Paşa Mısır yolunda iken İstanbul'da yeniçeriler huzursuzluk çıkarmaya başladılar. Ganimet elde etmek için yeni bir sefer düzenlenmesini istiyorlardı. Ayaklanma çıkararak İbrahim Paşa'nın konağını yaktılar. Bunun üzerine Kanunî sert tedbirlere başvurdu. Elebaşıları yakalatarak idam ettirdi. Bir yandan da İbrahim Paşa'yı geri çağırdı.

İbrahim Paşa İstanbul'a gelince Kanunî ona sefer hazırlığı yapmasını emretti. Sefer, yeniçeriler istediği için değil, Avrupa'da, İspanya ve Almanya imparatoru Charles-Quint'in Fransa ile yaptığı savaşla denge bozulduğu ve Fransa kralı Kanunî'den yardım istediği için yapılıyordu.

● Fransız Ana Kraliçesi Kanunî'ye yalvarıyor:

"Ey zulme uğramışların koruyucusu Ulu Hakan, kral oğlumu düşmanının pençesinden kurtar..."

Onaltıncı yüzyılda, Batı Avrupa'da, büyük bir kuvvet olarak ortaya çıkan devletlerden biri de **Almanya İmparatorluğu** idi. Almanya-İspanya İmparatoru **Charles-Quint** (Şarlken), irili ufaklı onaltı devlete hâkim olmuş, son olarak, bütün Hristiyan dünyasına hâkim olmasına engel gördüğü Fransa ile de savaşmış ve Pavi'de Fransız ordusunu yenerek kral **I.François** (Fransuva) esir almış, Madrid Kalesi'ne hapsetmişti. Fakat Fransa'yı tamamen işgal edememişti. Bu ülkenin işgal edilmesi halinde, bütün Hristiyan Avrupa'ya hâkim olabilir, bu da cihan imparator-

Kanunî Sultan Süleyman'ın yağlı boya bir portresi (Topkapı Sarayı)

luğu için bir tehdit oluşturabilirdi. Buna engel olmak gerekiyordu.

İşte bu sırada, İstanbul'a kral François ve annesi Louise de Savoie (Luiz dö Savua) adına bir elçi geldi. Bu elçi, kral ve kralın annesi tarafından yazılan iki mektup getirmişti. Bu mektuplarda, Macaristan'ın **Charles-Quint'**in kardeşi **Ferdinand'**ın himayesinde olduğu söyleniyor, Türk sultanından bu ülke üzerine bir sefer düzenlemesini rica ediyor,

Avrupa'nın Alman istilasından kurtarılması için François'nın kurtarılması isteniyordu.

O devirde Fransa'nın Türk İmparatorluğu'nu, Kanunî'nin de Fransa'yı nasıl gördüklerini, bu mektupların ve Sultan Süleyman'ın bunlara verdiği cevabî mektubun bazı bölümleri çok iyi belirtmektedir.

François'nın annesi tarafından yazılan mektupta şöyle deniyordu:

"... İspanya kralı Charles-Quint, oğlum François'yı Pavi Savaşı'nda esir alıp hapsetti. Şimdiye kadar oğlumun kurtuluşunu Charles-Quint'in insanlığına bırakmıştım. Oysa o umduğumuz insanlığı gösteremediği gibi, oğluma hakaret dahi etmektedir. Dünyanın tasdik ettiği büyüklük ve şanınız ile, oğlumu düşmanın kahredici pençesinden kurtararak yüceliğinizi göstermenizi zat-ı şahanenizden bilhassa yalvarırım..."

Kral François'nın mektubunda ise şunlar vardı:

"...Birçok memleket ve beldenin hâkimi ve padişahı ve bütün zulme uğramışların koruyucusu olan büyük sultan ve ulu hakan hazretlerine arzım budur ki:"

"... Macaristan kralı Ferdinand üzerine hücum ettiğinizde, biz dahi yardım ve desteğinizle hapisten kurtulup, İspanya Kralı Charles-Quint üzerine hücum ederek öcümüzü alırız. Siz ki, şanı yüce olan şahlar şahısınız. Onun hakkından gelmeye lûtuf buyrulur ise, bundan böyle iyilikbilir köleleri olacağımızdan şüphe buyrulmaya...".

Kanunî Sultan Süleyman Fransa elçisi **Frangipanî**'yi huzuruna kabul etti ve iltifatlarda bulundu. Sonra, François'ya ulaştırılmak üzere bir mektup yazdı. İbrahim Paşa tarafından kaleme alınan bu cevabî mektup siyasî zekânın en büyük anıtlarından biridir. Veziriâzamın uslûbunu göstermesi bakımından da ilgi çekicidir.

Kanunî mektubunda şöyle diyor:

"Esirgeyen ve bağışlayan Tanrı'nın adıyla,

"Cenab-ı Hakk'ın inâyeti;

"Peygamberlik güneşinin, resûller âleminin yıldızının, azizler alayının ruhanî başkanının, Hz. Muhammed'in (Tanrı ondan razı olsun) hayır duaları ile dolu mucizeleri;

"Ve dört halife: Hz.Ebu Bekir'in, Hz.Ömer'in, Hz.Osman'ın ve Hz.Ali'nin kutsal ruhlarının (Tanrı onlardan razı olsun) himâyesi altında;

"Daima muzaffer Sultan Selim Han oğlu Şah Sultan Süleyman Han: Ben ki, sultanların sultanı, kralların kralı, ülkelerin hükümdarlarına taç giydiren, Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi, Karadeniz'in ve Akdeniz'in, Rumeli'nin ve Anadolu'nun, Dulkadır, Diyarbekir, Kürdistan, Azerbaycan, Acem, Şam, Halep, Mısır, Mekke, Medine, Kudüs eyaletlerinin, Arabistan ve Yemen'in bütün bölgelerinin imparatoru ve tek hâkimi; şanlı ve yüce atalarımın muzaffer kudretleri sayesinde alevlenen kılıcıma emanet ettikleri birçok eyalet ve ülke sahibi; nihayet, Sultan II.Bayezid'in oğlu Sultan Selim Han oğlu Şah Sultan Süleyman Han'ım;

"Sen ki Fransa Krallığı'nın kralı François'sın!

"Kralların sığınağı olan Osmanlı Hükûmeti'ne yolladığınız mektuptan güveninize lâyık olan Frangipani'nin bana sözlü olarak nakletmesini istediğiniz haberlerden öğrendiğime göre, düşman ülkenizi yağma ve tahrip ederken, sizi de hapsetmiş; kurtulmanız için benim bu taraftan size yardım etmemi istiyorsunuz. Söylediğiniz her şey herkese açık olan tahtımın önünde ortaya kondu; açıklama için ilâve edilen bütün ayrıntılar anlaşıldı ve benim yüce bilgim hepsini kavradı. Yaşadığımız zamanda imparatorların mağlup edilmesi ve hapsedilmesine şaşmamak lâzımdır. Yüreğiniz teselli bulsun! Ruhunuz hiçbir zaman ümidini kesmesin! Bu böyle iken, şanlı büyüklerimiz ve ulu atalarımız (Tanrı son saatlerini aydınlatsın) sadece düşmanı yenmek ve fetihler yapmak için seferlere çıkmak hatasını göstermemiştir; ve ben de onların izinden giderek her mevsim güçlü ve erişilmez olan eyaletler ile kaleleri itaat altına aldım. Ne gündüz, ne gece uyudum ve kalıcımı asla yanımdan ayırmadım. İlâhî Adalet hayırlı işi kolay yapmamızı sağlasın! Her yerde her zaman nazarları ve iradesi hazır olsun!

"Elçinizi olayların durumu ve gelişmesi hakkında sorguya çekiniz; size söyleyeceği şeylere inanın ve bilin ki her şey öyledir."

Mohaç Zaferi (Hünernâme-Topkapı Müzesi).

Türkler'e bütün Macaristan'ı kazandıran

Mohaç Zaferi

İki saat süren meydan savaşı sonunda Mohaç Ovası büyük Macar ordusuna mezar olmuş, Türkler sadece 150 şehit vermişlerdi.

Kanunî Sultan Süleyman sefer hazırlıklarını tamamladıktan sonra, 1526 yılının sonlarına doğru, muhteşem ordusu ile İstanbul'dan hareket etti. Ordunun mevcudu 100 bin kişi idi. Ayrıca 300 kadar top vardı. Ordunun ilerlemesi büyük bir disiplin içinde devam etti. **Ekili araziye girmek, buralarda hayvan otlatmak, Hristiyan halkın hayvanlarını almak veya onlara başka türlü zarar vermek şiddetle yasaklanmış, bu yasaklara tam olarak uyulmuştu.**

Ordu Belgrad'a ulaştığı zaman Ramazan Bayramı da gelmişti. Bayram namazı burada kılındı ve kutlama töreni yapıldı. Sonra tekrar yola çıkıldı. Uylok, Petervaradin, Osiyek gibi bazı kaleler fethedildi.

Drava Nehri'ne varıldığı zaman burada bir köprü yapmak gerekti. Padişah ve veziriâzam köprünün yapımına bizzat nezaret ettiler. Ordu bütün ağırlıklarıyla bu köprüden geçtikten sonra **Kanunî** köprünün yıkılmasını emretti. Böylece Macaristan'ı tamamen almadan geri dönülmeyeceğini belli ediyordu.

Drava Nehri'nin aşılmasından sonra hiçbir tabii engel bulunmayan geniş Macar Ovası'na çıkılmıştı. Fakat yağmur ve sis yüzünden ilerleme yavaş oluyordu. Köprüyü geçtikten sonra yağmur hafiflemişti ama yol çamurdu ve yerler bataklık oluşmuştu.

İstanbul'dan Mohaç Ovası'na Türk ordusu 4 ay süren bir yürüyüşle gelmişti. Öte yandan Macar ordusu da Budapeşte'den yola çıkmış ve 40 günlük bir yürüyüşten sonra ancak 160 kilometrelik bir yol alarak Mohaç Ovası'na yaklaşmıştı.

Charles-Quint Macarlar'a yardım edecek durumda değildi. Çünkü o günlerde İngiltere, Fransa ve İtalya, Charles-Quint'e karşı bir ittifak kurmuşlardı. Fakat **Papa** tarafından gönderilen ücretli askerler Macar ordusuna katılmıştı.

● İki ordu karşı karşıya

Şimdi iki ordu Mohaç Ovası'nda karşı karşıya gelmiş bulunuyordu. Macar ordusu 150 bin kişilikti. Ayrıca 100 kadar topları vardı. Türk ordusu 100 bin kişiden meydana geliyordu ama 300 kadar topu vardı. Macarlar daha çok ağır zırhlı süvarilerine güveniyorlardı ve Türkler'in savaş teknolojisindeki üstünlüğünü, topu çok iyi kullandıklarını henüz anlayamamışlardı. Tabii Türk ordusunun asıl kuvveti asla toplardan ileri gelmiyordu.

26 Ağustos'ta her iki taraf savaş için hazırlıklarını bitirmiş, ovaya doğru ağır ağır ilerlemeye başlamışlardı.

Türk ordusunun 5 bin kişiden oluşan öncü kuvvetinin başında **Bali Bey** vardı. Onu Rumeli askeri ve 150 top ile **Sadrazam İbrahim Paşa** takip ediyordu. Sadrazamın gerisinde de Anadolu askeri ve geri kalan toplarla **Behram Paşa** bulunuyordu. Daha sonra muhafızlar, yeniçeriler ve süvari alayları ile Türk ordularının başkumandanı **Kanunî Sultan Süleyman** geliyordu. Artçı vazifesi gören Bosna süvarisinin başında **Hüsrev Bey** vardı.

Bu düzende **Mohaç'a** giren Türk ordusu, ovanın güneybatı yamaçlarını hâkimiyeti altına aldı.

28 Ağustos'ta bir savaş meclisi toplandı ve ertesi gün yapılacak savaşın planları tartışıldı. Bu meclise eski savaşları görmüş tecrübeli ve bilgili kumandanlar da çağrılmıştı. Bu tecrübeli kumandanlardan biri olan ve düşman kuvveti hakkında bilgisi bulunan **Bali Bey,** kütle halinde cephe hücumu yapılmaması, darbenin yan ve gerilerden vurulması fikrini ileri sürdü. Bu görüş oybirliğiyle kabul edildi. Hazırlanan plana göre ordu batıdaki tepelerin gerisinde hazırlanacaktı. Macar zırhlı süvarisinin hücumunu kırmak için bir topçu hattının kurulmasına da karar verildi.

Düşmana hücum edilmeyip onun hücum etmesi beklenecek, düşman hücum edince de kıtalar hafifçe geriye ve yanlara kaydırılacaktı. Macarlar bütün kuvvetlerini merkeze yönelttikleri ve içeri girdikleri zaman, birden kanatlarına hücum edilecek ve o zamana kadar sol kanat açığında tutulacak süvari kıtaları ile düşmanın gerisi de çevrilerek imha edilecekti.

Macar ordusunun planı da şöyle idi: Savaş, **Nazinyart** ve **Külküt** köyleri arasındaki arazide olacaktı. Sol kanat Tuna'ya dayanacak, sağ kanat ise mümkün olduğu kadar uzatılacaktı. Birinci hat bütün gücüyle Türk ordusunun merkezine atılacak ve Türkler'in birinci hattı ne pahasına olursa olsun püskürtülecekti. Bundan sonra çekilmeye mecbur bırakılan Türk kuvvetlerini zırhlı süvariler takip ederek ezecek, imha edecekti.

● Üçtük Mohaç ufkunda...

29 Ağustos 1526. Mohaç Ovası'nda tarihin en büyük imha savaşlarından birinin başlayacağı gün.

Günlerden beri şiddetlenip yavaşlayarak yağan yağmur o gün bir fırtına halini aldı. Macarlar bu havada Türkler'in savaşı başlatamayacaklarını düşündüler. Ama Bali Bey'in keşif kollarını görünce Türk ordusunun savaş için hazır duruma geçtiğini anladılar ve hemen onlar da hazır duruma geçtiler.

Kanunî, ovanın en yüksek tepesini tutmuştu. Buraya daha sonra **"Türk Tepesi"** veya **"Hünkâr Tepesi"** adı verilecekti.

Sabah namazı topluca kılındı. Bu sırada düşman sancaklarının göründüğü haberi geldi. Bunun üzerine Kanunî kendi sancaklarını açtırdı, zırhlılarını giydi ve askere kısa, özlü bir hitabede bulundu. Savaş öncesinde güzel ve etkili konuşma, Osmanoğulları'nda babadan oğula geçen üstün yeteneklerden biriydi. Herkesin gözlerini yaşartan hitabeden sonra sultan ellerini açarak dua etti: **"İlâhî, kuvvet ve kudret sendedir! İmdat ve himâye senden! Ümmeti Muhammed'e yardım et!"** dedi.

Bunun üzerine süvariler atlarından inerek secde ettiler. Sonra tekrar atlarına binerek padişahlarının uğrunda canlarını feda edeceklerine yemin ettiler. Veziriâzam da kahramanlık göstereceklere büyük ödüller vaadetti ve ilk safta vuruşmak üzere Rumeli askerinin başına geçti.

Fakat saatler geçtiği halde çarpışma başlamıyordu. Kanunî, plan gereğince önce düşmanın saldırmasını beklemekteydi.

İkindi vakti Macar zırhlı süvarileri hızla ileri atıldılar, olanca güçleriyle Türk birinci hattına yüklendiler ve yıldırım gibi Türk ordusunun içine girdiler. Bu andan itibaren Türkler'in planı titizlikle uygulandı: İbrahim Paşa kuvvetleri sağ ve sol kanada açılarak geriledi. Bu gerilemeyi bozgun zanneden kral **II.Layoş,** ikinci hattaki kuvvetlerini de hücuma geçirdi. Fakat Macar ordusu Rumeli askerinin yanlara çekilmesiyle karşılarına Anadolu askerinin çıktığını gördü. Bu hattı yarmaya başladıkları zaman ise yeniçerilerin inatçı direnişi ile karşılaşmış ve az sonra da topların menziline girmişlerdi. Yine plan gereğince Bali ve Hüsrev beyler, akıncı birlikleriyle düşmanı yandan çevirmeye başladılar. Aynı anda 300 top birden ateşlendi ve Macar zırhlı süvarisi hatasını o zaman anladı, ama perişan olmaktan kurtulamadı. Aynı zamanda sağ ve sola açılan Türk piyadesi karşı hücuma geçmiş, düşmanı çembere almıştı.

● Kanunî tek başına 3 şövalye ile dövüştü ve yendi

Macar şövalyelerinden 32'si, Osmanlı padişahını ölü veya diri ele geçirmek ve böylece zaferi kazanmak için yemin etmişlerdi. Bunlar gerçekten büyük bir fedakârlık ve yiğitlikle vuruşarak Türk ordusu merkezine kadar yaklaştılar. Fakat Kanunî'nin bulunduğu yere ancak üç tanesi ulaşabildi. **Kanunî bu üç şövalye ile tek başına vuruşarak onları kılıcı ile öldürdü!** Bu arada kendisi de birçok darbe almış ve sayısız oklara hedef olmuştu. Fakat üzerindeki zırh onu koruyordu.

● Mohaç Ovası zafer marşlarıyla yankı yankı...

Savaşın başlamasından birbuçuk saat sonra Macarlar Türk planını nihayet anlamışlardı ama artık çok geçti. İki taraftan sarılmışlardı. Kıskacı yarmaya çalıştıkları zaman tam bir başarısızlığa uğradılar ve bataklık tarafına sürüklendiklerini gördüler. Başkumandan ve kral, Macar ordusunun yönetimini kaybetmiş durumdaydılar.

Türk toprakları Macarlar'ın sağ ve sol kollarını karıştırdıktan sonra merkez birliklerini de dağıtmıştı. Bunlar takip edildi. Başta başkumandan **Pol Tomori** olmak üzere 25 bin düşman askeri kılıçtan geçildi. Kral **II.Layoş** ile birçok Macar asilzadesi ve kumandan, Karasu bataklığına saplanıp boğuldular. **Mohaç Ovası** ve **Karasu** (Kvasso) bataklığı koca Macar ordusuna mezar oldu. Türkler ise böyle müthiş bir savaşta tarihin kaydetmediği, eşine rastlanmayan bir başarı göstermiş, sadece 150 şehit vermişlerdi! Sade-

ce 150 şehit vererek koca Macar ordusunu imha etmek, iki saat gibi kısa bir zamanda olmuştu.

Savaşın kesin sonucu akşamdan evvel alınmış olmasına rağmen padişah, gece yarısına kadar kimsenin yerini terketmemesini tellallar aracılığı ile emretti. Fakat boru ve mızıka takımları zafer marşlarıyla Mohaç Ovası'nı yankı yankı inletiyor, adeta sarsıyordu. Kanunî, gece yarısına kadar at üstünde, askerlerinin arasında dolaşarak, ordunun zafer sevincini onlarla beraber yaşadı (29 Ağustos 1526).

Ertesi gün, erguvan renkli otağı humayunda tahtına oturan padişah tebrikleri kabul etti. Kumandanlara derecelerine göre hediyeler dağıtıldı. Askerler ödüllendirildi. Savaş meydanı ölülerden temizlendi. İstanbul, Bursa, Şam, Kahire, Diyarbakır, Halep, Edirne, Eflak ve Boğdan'a zafernameler yazıldı. Padişah annesi **Hafsa Sultan**'a bizzat yazdığı mektupla zaferini bildirdi.

Kanunî 3 Eylül'e kadar Mohaç'ta kaldı. 3 Eylül'de yola çıkıldı ve 10 Eylül'de Macaristan'ın başkenti **Budin** (Buda) şehrinin önüne gelindi. Halk arasından seçilen bir heyet şehrin anahtarını teslim edince, Kanunî ertesi gün büyük bir törenle Budin'e girdi. Burada on gün kaldıktan sonra Peşte'ye geçti. (Bugün Buda ve Peşte birleşerek **'Budapeşte'** adını almış bulunuyor).

Kanunî Budapeşte'de iken Türk birlikleri Macaristan'ın geri kalan önemli kalelerini birer birer ele geçirdiler. Cihan padişahı Macar tahtını Erdel voyvodası **Yanoş Zapolya**'ya verdi.

Kanunî, örnek bir askerî yürüyüşle Belgrad-Sofya, Edirne üzerinden İstanbul'a geldiği zaman **bütün Macaristan Türk hâkimiyetine geçmiş bulunuyordu.**

Birinci Viyana Kuşatması

Şiddetli kış başlayınca kuşatma kaldırılmıştı. Fakat Alman İmparatorluğu'nun askerî ve ekonomik gücü sarsılmış, Macaristan'ın fedâ edilemeyeceği dosta düşmana gösterilmişti.

Mohaç zaferinden ve ordunun İstanbul'a dönüşünden bir süre sonra Macaristan'da bazı karışıklıklar çıktı. Kanunî'nin Macar tahtına oturttuğu Erdel voyvodasını, **Charles-Quint** ve onun himayesinde bulunan kardeşi Viyana arşidükü **Ferdinand** tanımamışlardı. Macar tahtını isteyen Ferdinand, Zapolya'nın bazı taraftarlarını da elde etmişti. Ordusunu toplayarak Zapolya'nın üzerine yürüdü ve onu yendi. Zapolya, kayınbabası olan Lehistan kralı **Sigismund**'a sığındı. Sadık bir adamını da gizlice Kanunî'ye göndererek yardım istedi.

Kanunî, Macaristan tahtının koruyamadığı için Zapolya'ya kızmıştı. Ama yine de, kendisine bağlı olan bu voyvodayı korumaya ve Macaristan meselesini kesin olarak halletmeye karar verdi: **Bu defa Almanya üzerine sefer yapacaktı.**

"I. Viyana Seferi" ve **"Gazâ-yı Bec"** adıyla anılan bu sefer, 1529 yılının ilkbaharında başladı. Ordunun mevcudu 200 bin kişi idi. Ayrıca 300 kadar top ve ağırlıkları taşıyan 22 bin deve vardı.

Uzun ama her zamanki gibi disiplinli bir yürüyüşten sonra, ordu Mohaç Ovası'na geldi. Ordugâh kuruldu. Zapolya burada 6 bin kişilik kuvveti ile gelerek sultanın huzuruna çıktı, el öptü ve bağlılığından dolayı iltifat gördü. Kanunî ona pek değerli dört hil'at giydirdi, ayrıca mücevherli takımlarla donatılmış çok kıymetli atlar hediye etti.

● Taç hırsızlarının peşinde...

Bu arada, en heyecanlı senaryo veya macera romanlarında bile rastlanmayacak bir olay yaşanıyordu. Viyana arşidükü Ferdinand'ın adamları, maddî ve manevî değeri çok yüksek olan Macar krallık tacını çalmışlar, Viyana'ya götürmek için yola koyulmuşlardı. Bu tacın beş yüzyıldan fazla bir geçmişi vardı. Papa tarafından Hristiyanlığı ilk ka-

Kanunî Sultan Süleyman Budin Kalesi önlerinde

bul eden Macar kralına giydirilmişti. 73 yıl sonra da Bizans imparatorunun gönderdiği çok kıymetli bir çelenk bu taca eklenmiş ve değeri daha da artmıştı. Halk onu kutsal bir emanet olarak görüyor ve bu tacı giymeyen hükümdarları gerçek kral saymıyordu.

Türk haber alma teşkilâtı, **'Korona'** denilen bu tacın kaçırıldığını öğrenir öğrenmez derhal harekete geçti. Önce çok hızlı at süren komandolar (akıncılar), Viyana'ya doğru ilerleyerek bu şehrin giriş yollarını tuttular. Başka ekipler de tacı kaçıranları aramaya başladı. Harekâtı **Bali Bey** yönetiyordu. Akıncılar ip uçlarını birleştirerek tacı kaçıranların izlerini buldular. Kaçmaca, kovalamaca ve çatışmalardan sonra, tacı kaçıranlar Viyana yolunda yakalandı. Akıncılar tacı sapasağlam ele geçirip **Kanunî Sultan Süleyman'a** gönderdiler.

Kanunî, ordusuyla Budin'e doğru ilerledi. Almanlar'ı başkent Budin'den ve bütün Macaristan'dan çıkarmak, karşılaşırsa ordusunu yok etmek istiyordu. Fakat ne Charles-Quint, ne Ferdinand ne de orduları vardı ortalıkta. Dünyanın en güçlü ordusu gelince onlar gitmişlerdi.

Kanunî, iki yıl önce Ferdinand'ın ele geçirdiği Budin'i kuşattı ve şehir ancak beş gün direnebildi. Beşinci gün teslim olan şehre Türk ordusu merasimle girdi. Kanunî burada dört günden fazla kalmayarak ilerlemeye devam etti. Onun Budin'den ayrılışından iki gün sonra, kutsal tac, bir Osmanlı paşası tarafından, Sultan Süleyman adına Zapolya'ya giydirildi.

Budin'den ayrılışından dokuz gün sonra Almanya sınırına varan Kanunî, Macarlar'ın **Bec** dediği **Viyana** şehrinin önlerine geldi. Türk ordusunun öncüleri düşman ordusunun öncüleri ile karşılaşmış ve imha etmişlerdi.

Bec (yani Viyana), her bakımdan ünlü bir taht şehriydi. Türkler'in **"Kızıl Elma"** dedikleri bir hedefti. Şimdi oraya gelmişlerdi. Kızıl Elma'yı alacaklar mıydı?

Sultan Süleyman, İstanbul'dan çok uzakta, henüz tam anlamıyla itaat altına alınamayan Macaristan'ın ötesinde olan bu şehri almak için çok büyük fedakârlığı göze almak, ikmal merkezlerinden uzakta kışlamak istemedi. Gayesi şehri almaktan çok düşmanı yıpratmak, kuvvetini görmek, ona bir ders vermek, Hristiyan dünyasındaki birliği dağıtmak idi. Gayesi bu olduğu için ağır toplarını getirmemiş, onları Budapeşte'de bırakmıştı.

Düşman, Viyana'yı savunmak için Viyanalılar'ı da huzursuz edecekti. Nitekim halk zorla şehirden çıkarıldı ve burada yalnız 22 bin kişilik savunma kuvveti bırakıldı. Bu kuvvetlere, kahraman bir general olan Kont Nicolas von Salm kumanda edecekti. Macar kralığında hak iddia eden Ferdinand, Viyana'nın 160 kilometre kadar batısında bulunan Linz şehrine çekilmişti ve yardım kuvvetlerini burada toplayacaktı.

Kuşatma 27 Eylül 1529 günü başladı. Viyana'da olduğu gibi bütün Almanya'da büyük telâş başlamıştı. O bölgede eylül ve ekim aylarında kuşatmayı sürdürmek zaten doğru değildi. Çevre bataklıktı. Onun için düşman şiddetli yağışlara kadar dayanmak için bütün gayretini gösteriyordu.

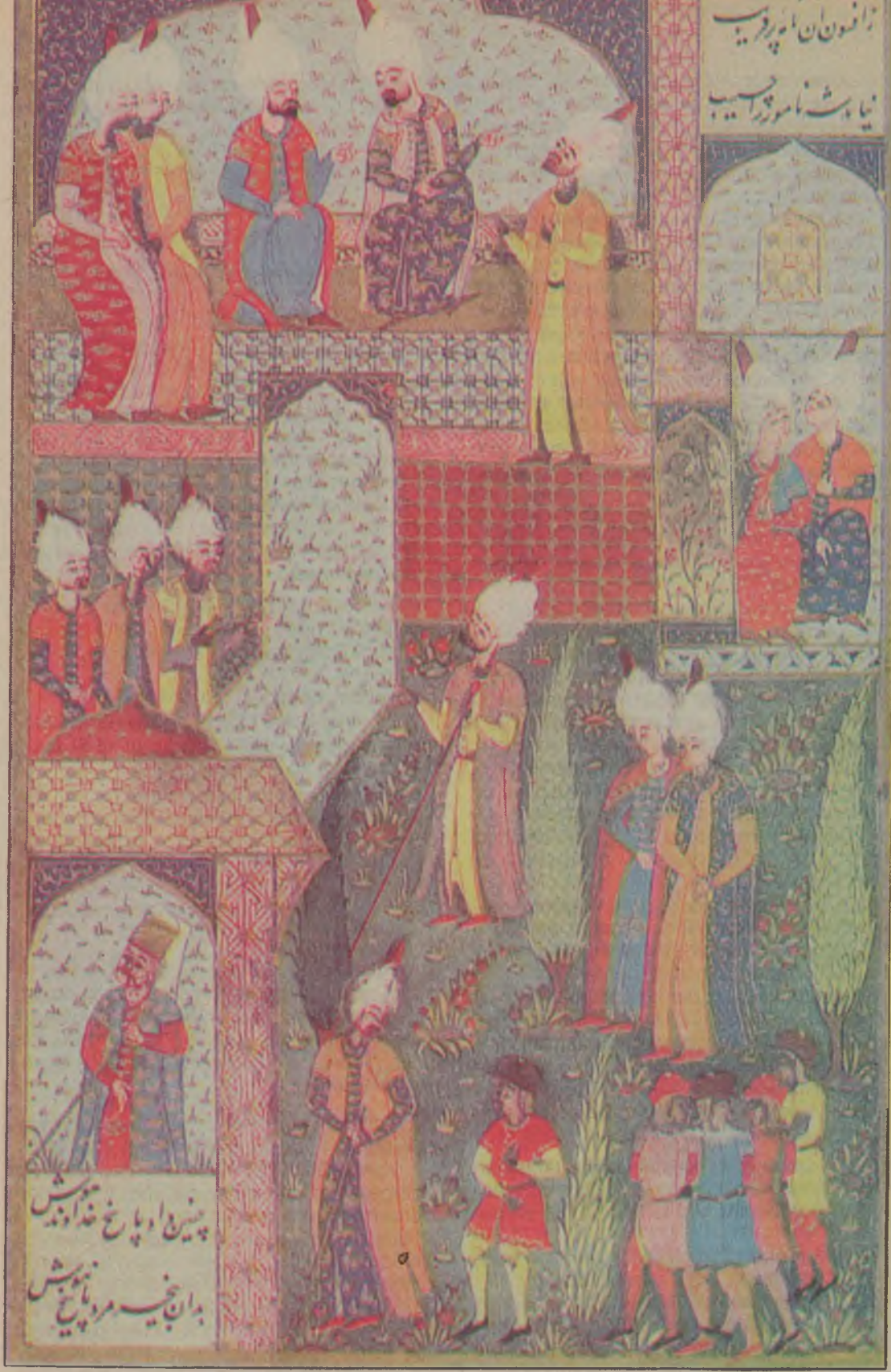
Türk ordusunda ağır toplar bulunmamasına rağmen Viyana Kalesi'nin surları delik deşik oldu. Almanlar büyük kayıp verdiler. Dayanma güçleri tükeniyordu. Fakat fena havalar şiddetini arttırıyor, Türkler de ağır yaralı ve şehit olarak 14 bin kişilik bir kayba uğramış bulunuyorlardı. Kanunî, şehrin alınması için daha fazla can kaybını onaylamadı. Zaten düşmana gerekli ders verilmiş, ekonomisi bozulmuş, halkın yöneticilere karşı güveni sarsılmıştı. Artık Macaristan'a uzun süre saldıramazlardı. Onun için kuşatmanın kaldırılmasını ve ağırlıkların taşınmasını emretti.

27 Eylül'den 16 Ekim'e kadar süren kuşatmadan sonra İstanbul'a doğru yürüyüş devam etti.

i. Viyana Kuşatması 20 gün kadar devam etmişti, fakat sefer 7 aydan 7 gün fazla sürdü. Kuşatmadan küçümsenmeyecek sonuçlar alınmıştı. Pek çok ganimet ele geçirilmiş, Alman İmparatorluğu'nun hem askerî, hem ekonomik gücü sarsılmış, Macaristan'ın terkedilemeyeceği dosta düşmana gösterilmişti. Ayrıca bu seferde Türk akıncıları Bavyera, Slovenya, Çekoslovakya ve Avusturya'da akınlar, keşifler yapmış, Zagreb teslim alınmış, Hırvatistan'ın hemen hemen tamamı, Slovenya'nın da bir bölümü Türk topraklarına katılmıştı. Alman seferi ve Viyana kuşatmasının bu sonuçlarından başka, Papa'nın nüfuzunun sarsılması, Avrupa'da Protestan mezhebinin resmen tanınması, Fransa'nın kurtarılması gibi sonuçlar da alınmıştı.

● Almanlar Kanunî'nin dikte ettirdiği barış andlaşmasını imzalıyor

Almanlar Macaristan tahtında hak iddia etmekten vazgeçmiyorlardı. Fakat artık tahtı zorla değil, Osmanlı padişahının rızası ile almayı denediler. İstanbul'a gönderdikleri bir elçi ile, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı kal-

Kanunî Sultan Süleyman'ın Avusturya elçisini kabulu (Süleymannâme)

mak şartiyle, tahtın Ferdinand'a verilmesini istediler. Bu teklif reddedildi.

Türk ordusunun çekilmesini fırsat sayan Ferdinand, Budin'i kuşatmış, fakat Türk-Macar ortak savunması sayesinde şehri alamamıştı.

Birinci seferin Almanlar'ı iyice yıldırmadığını gören Kanunî, onları Macaristan'a hâkim olmak sevdasından vazgeçirmek için bir sefer düzenlemek gerektiğini düşündü ve buna karar verdi. 100 bin kişilik bir ordu ve 400 topla yürüyüşe geçti. Belgrad'a geldiği zaman Kırım hanının ve Bosna sancağının kuvvetleri de orduya katıldılar.

Kanunî, Charles-Quint'i meydan savaşına zorlamak istiyordu. Bunun için gerekirse Alman topraklarını baştan başa çiğneyecekti. Ferdinand'ı savaşa zorlamak için çok ağır mektuplar yazdı. Fakat Alman orduları yine ortalıkta görünmediler. Ferdinand'ın ele geçirdiği Macar kalelerinin hepsi geri alındı. Çok önemli olan **Kanije** Kalesi de bunların arasındaydı.

Daha sonra Avusturya içlerine girildi. Tuna'nın bir kolu olan Raab Irmağı aşılarak bölgenin en güçlü kalesi olan **Guns** kuşatıldı. Bu kale Osmanlı kuşatmasına 18 gün dayanabilmiş ve bu kadar dayanması Avrupalılar'ı sevindirmişti. Türk ordusu ilerlemeye devam ederek Viyana'dan sonra en büyük şehir olan Granz'ı kuşattı ve kısa zamanda teslim aldı. Çevrede her yer işgal ediliyor, Avusturya'da girilmedik bölge kalmıyor, ama Alman ordusu hâlâ görünmüyordu. Akıncılar Almanya'nın (Avusturya'nın) manevî gücünü de yok etmişlerdi.

Ganimetler toplandıktan, kalelerde gerekli tedbirler alındıktan sonra, Kanunî İstanbul'a dönmeye karar verdi. Çünkü Anadolu'dan iyi olmayan bazı haberler alıyordu.

Kanunî'nin bu ikinci seferinden sonra Almanya (Avusturya) Türkler'le barış yapmaktan başka çıkar yol olmadığını anlamıştı. Tam yetkili bir Alman elçilik heyeti İstanbul'a geldi ve barış istedi. Uzun bir süre devam eden barış görüşmelerinden sonra şu şartlarla bir anlaşma imzalandı (22 Haziran 1533):

1- Ferdinand Macaristan krallık tahtından vazgeçecek, Zapolya'yı Macaristan kralı olarak tanıyacak, Bohemya Krallığı ile yetinecektir;

2- Viyana-Budapeşte yolu üzerinde bulunan Yanıkkale, Türkler'e bırakılacaktır;

3- Ferdinand tıpkı Zapolya gibi Kanunî'ye bağlı kalacak ve Kanunî ona **"Şefkatli baba"** muamelesi yapacaktır;

4- Ferdinand Osmanlı protokolünde veziriâzamla eşit seviyede sayılacak ve yazışmalarda birbirlerine **"kardeşim"** diye hitap edeceklerdir;

5- Macaristan'ın kuzeybatısında ince bir şerit Ferdinand'ın elinde kalacak, ama bu toprak Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak Türkler tarafından himaye edilecektir.

Kanunî'nin Doğu seferi

Kanunî Avrupa'da iken, ülkenin doğu sınırlarında bazı gelişmeler olmuştu. Şah İsmail'den sonra onun yerine geçen oğlu **Şah Tahmasb** ile Azerbaycan valisi **Ulama Han**'ın arası açılmış ve Ulama Han Osmanlılar'a sığınmıştı. Buna karşılık evvelce Osmanlı hâkimiyetini tanıyan Bitlis hanı da İranlılar tarafına geçmişti. İran'a bağlı olan Bağdat valisi **Zülfikâr Han** ise, **Kanunî**'ye bu şehrin anahtarını göndermişti. Bu önemli şehrin anahtarı geri çevrilemez, teslim alınmaması düşünülemezdi.

Öte yandan İran Şiîlik propagandasına devam ediyordu ve aynı zamanda halife olan Kanunî Süleyman, bu duruma da göz yumamazdı.

Kanunî, doğudaki durumu düzeltmek için önce veziriâzam İbrahim Paşa'yı gönderdi. Daha sonra veziriâzamın da dileği ile kendisi de sefere çıktı. Konya'ya gelen Kanunî, burada Mevlâna'nın mezarını ziyaret etti. Daha sonra Sivas-Erzincan üzerinden Tebriz'e ulaştı ve coşkun gösterilerle karşılandı. Avcan'da veziriâzamla buluşan Kanunî burada bir divan toplantısı yaptı. Bundan sonra İran şahının ordusu ile karşılaşmak için **Sultaniye**'ye doğru ilerledi.

Fakat İran şahı ortalarda görünmedi ve Türk ordusu hiçbir direnme ile karşılaşmadan Bağdat'a ulaştı. İbrahim Paşa önden giderek şehri teslim almış, Kanunî'yi bekliyordu. Kanunî, Tebriz'de olduğu gibi burada da törenle karşılandı.

Bağdat'a giren Kanunî ilk iş olarak **İmam-ı Âzam**'ın türbesini ziyaret etti ve dua okudu.

Kanunî Sultan Süleyman kışı Bağdat'ta geçirmeyi kararlaştırdı. Kış boyunca Irak'ta bazı düzenlemeler yaptı. Osmanlı toprak rejiminin burada da aynen uygulanmasını sağladı. Bu arada Kerbelâ'yı, Hz. Ali ve oğlu Hüseyin'in mezarlarını ziyaret etti. Abdülkadir Geylânî'nin ve Ebu Hanife'nin mezarları üzerine bir türbe yaptırdı. Ebu Hanife'nin kabri üzerine bir türbe inşa ettirdi.

Kanunî Irak'ta kışı geçirirken İran şahı **Tah-**

Kanunî Sültan Süleyman İran elçisini huzura kabul ediyor (Süleymannâme)

masb'ın Tebriz'e geldiği öğrenildi. Onun için, İstanbul'a dönmeden önce muhteşem ordusu ile Azerbaycan'da bir defa daha görünmek istedi ve göründü. Bu, Şah Tahmasb'ı uyarmaya yetmişti ve Şah Tahmasb çekildi. İran içlerine girildiği halde yine ortalıkta görünmedi.

Doğu'da tehlike ortadan kalkmıştı. Kanunî, dört ay süren uzun ama rahat bir yürüyüşten sonra İstanbul'a döndü.

Kapitülasyonlar

Fransa'nın kalkınması için bağışlanan imtiyazlardı

Kanunî Sultan Süleyman Irak seferinde iken Fransa bir elçi göndermiş ve bu elçi ordugâhta kabul edilmişti. Fransa kralı **"Almanya'ya karşı birlikte hareket"** teklif ediyordu. Bu elçi ile konuşmalar sefer sırasında başladı ve İstanbul'a dönüldükten sonra da devam etti.

Fransa ile Almanya'nın arası tekrar bozulmuştu ve Fransa kralı ancak Türkler'in yardımı ile Almanlar'a karşı koyabileceğini biliyor ve şunları talep ediyordu:

1- **Savaş için Fransa'ya 1 milyon altın lira tutarında ekonomik yardım;**
2- **Türk donanmasının Akdeniz'in batısına gönderilmesi.**

Fransa kralı, bu yardım yapılırsa savaşın mutlaka kazanılacağını söylüyor, ayrıca **her yıl Osmanlı Devleti'ne vergi vermeyi taahhüt ediyordu.** Bunlardan başka, **büyük ve ileri Osmanlı Devleti'nin, fakir ve küçük Fransa'nın kalkınmasına yardım için bazı kolaylıkların sağlanmasını da istiyordu.**

Osmanlı Devleti'ne kıyasla Fransa gerçekten önemsiz, küçük bir krallık idi. Ondan daha büyük ve Hristiyan dünyasının en güçlü imparatorluğu olmasına rağmen Almanya İmparatorluğu da Türkler'in gözünde **Bec** (Viyana) **Krallığı'ndan** ibaretti. Fakat bu devlete karşı, evvelce olduğu gibi şimdi de Fransa'yı desteklemek Türk dış politikasına uygun düşmekteydi.

Bu durum ve görüşten dolayı Kanunî, Fransa'ya, eşit bir devletmiş gibi ticari anlaşmalar yapmak yerine, yardım için bazı imtiyazları bağışlamayı ve bunun için de imzalı bir belge vermeyi yeterli gördü. Bu, Fransa'ya verilen bir çeşit sadaka idi.

İşte **"kapitülasyon"** denilen imtiyaz belgesi budur. Ama, sonraki dönemlerde bunun Osmanlı İmparatorluğu'na çok zararı olacaktı. Çünkü bu, Türkler'in tek taraflı ve zorunlu bir fedakârlığı haline gelecek, **'kapitülasyon'** deyimi daha çok diğer anlamı ile, yani, **"Haktan vazgeçme ve teslim şartnamesi"** anlamiyle değerlendirilecekti.

"Kapitülasyon" denilen ve Fransızlar'la imzalanan imtiyaz belgesi 16 maddeden ibaretti. Bununla Fransızlar'a sağlanan hakları şu 8 maddede özetleyebiliriz:

1- Osmanlı Devleti'ndeki Fransızlar arasında çıkacak hukukî anlaşmazlıklar Fransız konsolosları tarafından halledilecektir;

2- Her iki devletin uyruğunda bulunanlar, karşı ülkelere, gümrük vergisinden başka hiçbir kayda bağlı olmaksızın serbestçe ticaret yapabileceklerdir;

3- Türkler'e borçlu olan Fransızlar memleketlerine gittikleri takdirde, borcun ödenmesinden İstanbul'daki Fransız konsolosu sorumlu tutulmayacak, fakat bu borcun ödenmesi için Fransa kralı borçluyu mecbur edecektir;

5- Osmanlı Devleti'nde ölen Fransızların mirasları, kanunî mirasçılarına kalacaktır.

6- Esirler karşılıklı olarak serbest bırakılacak ve yeni esir alınmayacaktır. Esir gemicilerin angarya işlerinde kullanılmaları yasaklanacaktır;

7- Fransa'da oturan Türkler'le, Osmanlı Devleti'nde oturan Fransızlar on yıl süre ile hiçbir vergiye ve angaryaya tabi tutulmayacaktır;

8- Fransızlar Müslüman olmak için zorlanmayacak, her iki taraf uyruğunda olanlar bu anlaşmayı kabule mecbur tutulacaklardır.

Fransızlar'a tanınan bu kapitülasyon haklarından, sekiz ay içinde görüşmelerini tamamlarlarsa, **İngiltere** ve **İskoçya** krallıkları ile **Papalık** da yararlanabilecekti. Kapitülasyonların süresi, Kanunî Sultan Süleyman ile

Kanunî Sultan Süleyman'ın Barbaros Hayreddin Paşa'yı kabulü (Süleymannâme)

Fransa kralı François'nın hayatları ile sınırlı idi, onların ölümünden sonra geçerliliğini kaybedecekti.

● Makbul Paşa 'Maktul Paşa' oluyor

1536 yılının önemli olaylarından biri, veziriâzam İbrahim Paşa'nın idam edilmesidir. İbrahim Paşa, Parga'da doğmuş bir Hristiyan gemicinin oğlu idi. Bir akın sırasında esir alınmış, Manisalı bir ailenin yanında Türk ve Müslüman terbiyesi alarak yetişmiş olan bu devşirme, genç yaşlarda Kanunî'nin gözüne girmişti. Zeki ve becerikli olduğu için kısa zamanda devlet işlerini kavramış ve süratle yükselmişti. Kanunî'nin kız kardeşi Hatice Sultan'la evlendirilerek saraya damad da olmuştu.

İki defa Rumeli Beylerbeyliği makamında bulunan, büyük yetkilerle Osmanlı ordusunun başkumandanlığına getirilen İbrahim Paşa, Kanunî'nin ikinci veziriâzamıdır. Pirî Mehmed Paşa'nın emekliye sevkedilmesinden sonra bu makama getirilmiş ve bu makamda 12 yıl 8 ay kalmıştır.

İbrahim Paşa Kanunî'nin o kadar gözüne girmişti ki sefere çıkarken padişah onu donanma ile yolcu etmiş, yürüyüşlerde kendisiyle atbaşı gitmesine izin vermiş, onu çok geniş yetkilerle donatmıştı. Bu yüzden ona **"Makbul İbrahim Paşa"** diyorlardı.

Fakat Makbul İbrahim Paşa, kavuştuğu şöhret, zenginlik ve iktidardan fazla gurura kapıldı. Kendisine rakip gördüğü vezirleri safdışı bırakmak için bazı entrikalara girişti. Mesela Irak seferinde iken kendisini **"Serasker Sultan"** diye ilan etmesi karşısında, Başdefterdar İskender Paşa **"Sultan unvanını yalnız padişah kullanabilir"** diye karşı çıktığı için onu azlettirmiş ve sonra da idam ettirmişti.

Kanunî'nin gözünde pek makbul olan bu İbrahim Paşa, son zamanlarda onun gözünden de düşmeye başladı. Buna sebep, Müslümanlığının samimi olmadığı yolundaki söylentilerin yaygınlaşması, Irak seferinde başarılı olamaması ve özellikle de Kanunî'nin dikkatini batıdan doğuya, Osmanlı ordusunu Avrupa'dan İran'a sevketmekte ard niyetle hareket ettiğinin, hatta Birinci Viyana Kuşatması'nın onun ihaneti yüzünden neticesiz kaldığının söylenmesi idi.

Fransızlar'la kapitülasyon anlaşmasını da o hazırlamış ve imzalamıştı. Bunlardan başka, Hürrem Sultan'ın Kanunî'yi onun aleyhinde kışkırttığı da söylentiler arasındadır.

Bütün bu ve bilinmeyen başka sebeplerle Kanunî Sultan Süleyman, İbrahim Paşa'nın idamını emretmiş ve bu emir 14/15 Mart 1536 gecesi yerine getirilmiştir. Bundan sonra da **"Makbul İbrahim Paşa", "Maktul İbrahim Paşa"** olarak anılmıştır.

İbrahim Paşa, Osmanlı tarihinde idam edilen sadrazamların **sekizincisidir.**

Bütün zamanların en büyük denizcisi Kapdan-ı Derya **BARBAROS HAYREDDİN**'in

Preveze Zaferi

Birleşik Avrupa donanması, gemi asker ve top sayısı bakımından, Türk donanmasına göre kat kat üstündü ve bu donanmaya ünlü denizci Andrea Doria kumanda ediyordu

Fakat Türk donanmasının başında eşsiz Derya Kaptanı Barbaros Hayreddin vardı ve onun uyguladığı taktik yüzyıllarca amirallere ders oldu...

Yalnız Kanunî çağının değil, bütün çağların en büyük denizcisi, en büyük amirali, **Barbaros Hayreddin Paşa**'dır. Denizlerin eşsiz sultanı odur. Onun Kanunî devrinde yaşaması, en büyük zaferlerini onun zamanında kazanarak Sultan Süleyman'ın ihtişamını daha da arttırması, Türk tarihi için ayrı bir mutluluktur.

Deniz savaşlarında uyguladığı taktik yüzyıllarca amirallere ders olarak öğretilen Barbaros'un Osmanlı hizmetine girmeden önceki hayatını kısaca anlatmakta yarar vardır. Gerçekte onun zaferleri ancak ciltlerle anlatılabilir. Hakkında en çok kitap yazılan denizci de odur.

● Yakup Ağa'nın dört oğlu

Fatih Sultan Mehmed'in sipahilerinden olan **Yakup Ağa,** Midilli adasının fethinden sonra buraya yerleşmişti. Yakup Ağa'nın, **İshak, Oruç, Hızır** ve **İlyas** adlarında dört oğlu vardı. **İshak** Midilli'de oturur, diğer üç kardeş gemileriyle ticaret seferleri yaparlardı. Bir gün Rodos şövalyeleri **Oruç**'un gemisini çevirdiler ve onu esir aldılar. Vuruşmada küçük kardeş **İlyas** şehit düştü.

Oruç Reis esaretten kurtulduktan sonra bir süre Memlûk devletinin hizmetinde bulundu, Daha sonra II. Bayezid'in oğlu ve Antalya valisi **Şehzade Korkut** 22 gemi verdi ve Oruç, kardeşi Hızır'la korsanlığa başladı. Kısa zamanda meşhur oldular. Daha sonra Midilli adasından ayrılıp **Cerbe** adasına yerleştiler. Sağladıkları ganimetin beşte birini Tunus Beyi'ne vererek, Tunus'un iskelesi **Halk-ul Vâd** kalesinde barınmak izni aldılar.

Oruç Reis korsanlar arasında **Baba Oruç** diye anılırdı. Yabancı korsanlar da ona italyanca **'Kızıl sakal'** anlamına gelen **'Barbarossa'** derlerdi. Bu unvan Oruç'un ölümünden sonra **Hızır Reis**'e geçti. Hızır Reis'e **Hayreddin** lâkabını da Sultan Süleyman verdi. Dünyanın en büyük denizcisi olan **Barbaros Hayreddin,** işte bu **Hızır Reis**'tir.

Barbaros kardeşler 1516 yılında İspanyolları, yenerek Cezayir'i fethettiler ve burada bir devlet kurdular.İki yıl sonra **Tlemsen**'de yerli halk ve İspanyollar'la yapılan savaşta Oruç Reis şehit düştü. Onun yerine **Hızır Reis** (Barbaros Hayreddin) Cezayir hükümdarı oldu. Fakat, memleketine hizmet etmek istediği için, Cezayir'i Osmanlı Devleti'ne sunarak, Yavuz Sultan Selim'e bağlılığını bildirdi: Yavuz Selim de ona **'Beylerbeyi'** unvanını vererek emrine 2 bin yeniçeri ile top ve savaş araçları gönderdi.

Barbaros Hayreddin Osmanlı paşası olduktan sonra Akdeniz'de zaferden zafere koştu.

● Barbaros Kanunî'nin huzurunda

Kanunî Sultan Süleyman Macaristan'ı bir Türk eyaleti haline getirdikten sonra Alman İmparatoru ve İspanya kralı **Charles-Quint**'e de hem karadan, hem denizden darbe indirmek istiyor, planlarını buna göre yapıyordu.

Deniz savaşları için başarılarını nice za-

mandan beri takdirle takip ettiği **Barbaros** gibi bir amiral gerekiyordu. Barbaros, gerçekten çağın en büyük denizcisiydi. Kanunî donanmanın başına Barbaros'u (Hızır Reis'i) geçirmek istiyordu. Onun için Sinan Çavuş ile bir ferman gönderdi ve Barbaros'u İstanbul'a dâvet etti. Davet mektubunda şöyle deniyordu: **"... Şöyle bilesin ki, eğer Yüce Allah izin verirse, murad-ı şahanem İspanya kıralı mel'una bir ders vermektir. Emr-i şerifimi alınca, acele olarak saadet kapıma gelip hâk-i payime (ayak toprağıma) yüz süresin. Zira bu mühim işde bana lâzım kulumsun. Yerine bir bahadır arslanı vekil bırakasın. O gazi Ocak benim şanım, şerefim ve iftiharımdır..."**.

Barbaros bu dâveti memnuniyetle kabul etti. Yerine mânevi oğlu **Hasan Ağa**'yı vekil bırakarak, 18 namlı kaptanı ve 18 Cezayir gemisi ile yola çıktı.

Hristiyanlar, Barbaros'un Kanunî Sultan Süleyman tarafından çağrıldığını öğrenmiş, onun büyük Osmanlı donanmasının başına getirileceğini anlamışlardı. Ne pahasına olursa olsun buna engel olmak istiyorlardı. Onun için, İspanya kıralı ve Papa, **Amiral Andrea Doria**'ya tedbir almasını bildirdiler. Bir yandan da Müslümanlar esirleri Cezayir'e iade ederek onlarla İspanya'nın Cezayir'e saldıracağı haberini yaymaya, böylece Barbaros'u Cezayir'den ayırmamaya çalıştılar.

Barbaros gerekli tedbirleri almıştı. Önce Sardunya adasına çıktı. Oradan Sicilya'ya yöneldi. Messina Boğazı açıklarında rastladığı 18 Hristiyan gemisinin yük ve mürettebatına el koydu. Bu arada **Andrea Doria**'nın 50 parça gemiyle Koron'a gittiğini öğrendi ve hemen o tarafa yöneldi. Fakat Andrea Doria Barbaros'un geldiğini anlayınca İtalya'ya kaçtı. Yine de, peşine takılan Türk filosunun elinden iki gemisini kurtaramadı.

Daha sonra Barbaros Osmanlı donanması ile buluştu ve birlikte İstanbul'a geldi.

● Fakir armağanı

Barbaros'un İstanbul'a gelişini İstanbullular coşkun gösterilerle karşıladılar. Şehir baştan başa donatılmış, halk kıyılara yığılmış, sürekli alkışlarla büyük kahramana büyük sevgi gösterisinde bulunmuştu. Mehterin selâm havaları, karadan ve denizden atılan top sesleri, yeri göğü inletmişti.

Denizlerin hâkimi Barbaros, cihan padişahı Kanunî Sultan Süleyman'a çok değerli armağanlar getirmişti. İşte onlardan bazıları:

☐ **Altın kupalarla gümüş sürahiler taşıyan 200 seçme esir;**

☐ **Boyunlarında değerli gerdanlıklar ve omuzlarında sırmalı kumaşlar taşıyan 200 esir çocuk;**

☐ **Altın ve gümüş tepsiler taşıyan eşsiz güzellikte 200 genç kız;**

☐ **İpekli kumaş denkleri taşıyan 100 deve;**

☐ **Zincirlerle bağlı her türlü Afrika hayvanları...**

Ve daha birçok hediye.

Barbaros bu hediyeleri padişaha nasıl takdim ettiğini **"Gazavat-ı Hayreddin Paşa"** adlı hatıra kitabında şöyle anlatıyor:

Bir Hayreddin kulun geldi
Sen ol Şah-ı Süleymane
Sana lâyık nemiz vardır,
Kabul eyle fakirane.

Sultan Süleyman hediyelerden çok memnun oldu. Yanında 18 kaptanı ile huzura çıkan, el öpen Barbaros'a ve kaptanlarına ağır hediyelerle mukabelede bulundu. Din ve devlete hayırlı hizmetler görmesi dileğiyle Barbaros'a **"Hayreddin"** adını verdi. Andrea Doria hakkında ondan bilgi aldı. Onun mert ve dürüst konuşmalarından memnun kaldı. O kış tersanede çalışmalarını ve istedikleri şekilde gemiler yaptırmalarını buyurdu.

Barbaros bu arada Halep'te bulunan veziriâzam İbrahim Paşa'yı görmek için oraya gitti ve oradan beylerbeyi rütbesiyle geri döndü. İstanbul'a gelince **"Kaptan-ı Derya"** ilan edildi.

● Yeni donanma Tunus'ta

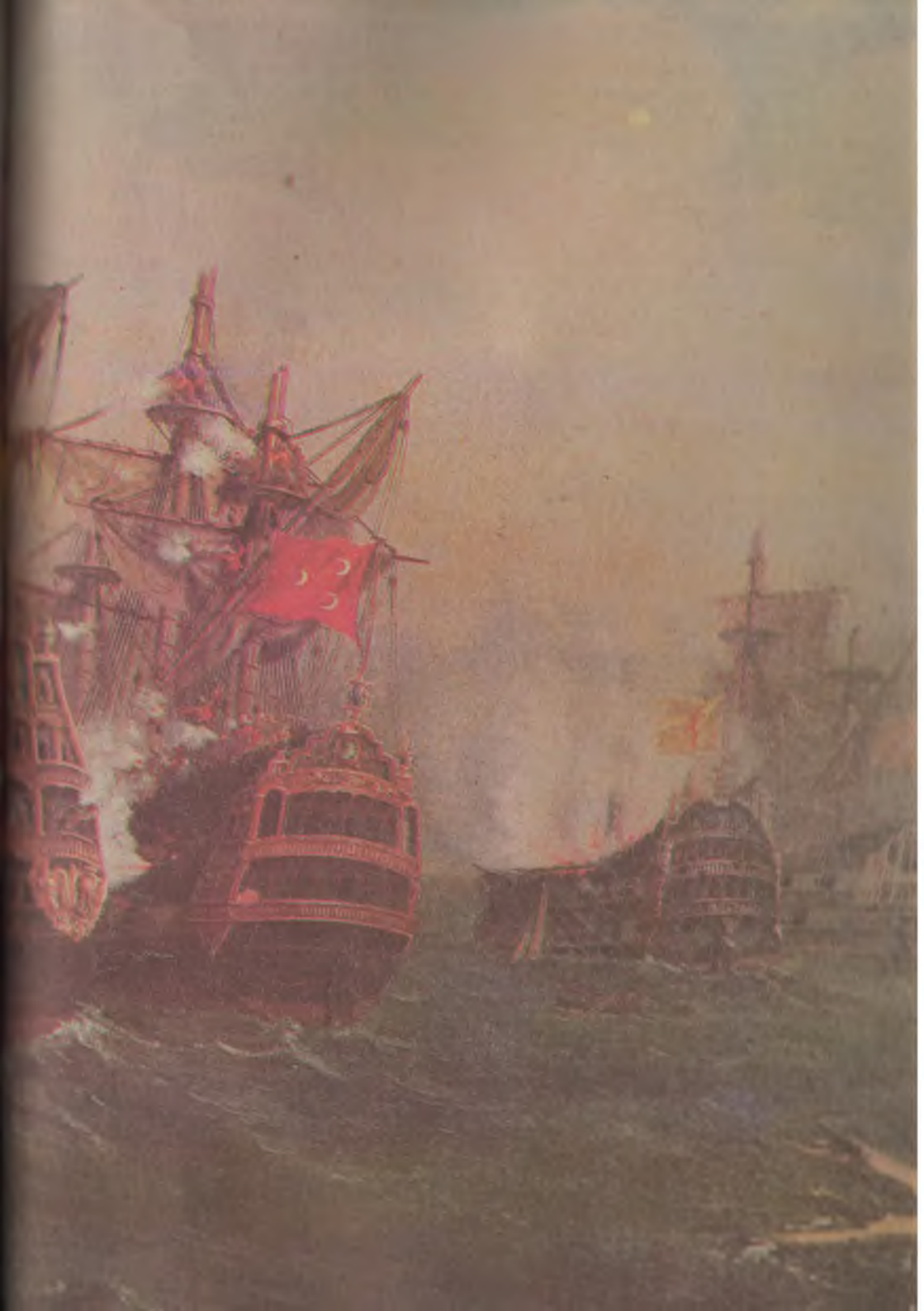
Barbaros, Galata tersanelerinde 61 kadırga ve baştarde inşa ettirdi. Bunlara Cezayir'den getirdiği 18 kadırga ile 5 levend gemisini de kattı. Filoda çok iyi teçhiz edilmiş ve eğitilmiş 8 bin asker vardı. Filonun inşası 800 bin altına malolmuştu.

1534 yazının ilk günlerinde Kanunî Sultan Süleyman Irak seferine çıkarken, Barbaros Hayreddin de yeni donanması ile İtalya'ya doğru yelken açtı.

Messina Boğazı'na giren donanma **Reggio** şehrini yağmaladı ve sonra yukarı doğru çıkarak İtalya kıyılarını vurdu. **Citraro** limanındaki 18 İspanyol gemisi yakıldı. Yıldırım hızıyla yapılan bu seferde elde edilen **16 bin esir, 425 sandık dolusu para, 18 kale anahtarı İstanbul'a gönderildi.**

Barbaros, Sardunya adası kıyılarını da vurduktan sonra Cezayir'e yöneldi. Fakat çıkan bir fırtına yüzünden Tunus'un **Bizerte** limanına sığınmak zorunda kaldı. Bu olay Tunus'un geçici bir süre Türk idaresinde kalmasına

sebep oldu. Barbaros burada **Halk-ul Vâd** kalesine asker çıkardı.

Tunus sultanı **Mevlay Hasan** 44 kardeşinden 42 sini öldürmüş ve rezil bir hayat yaşıyordu. Bu yüzden halk onu hiç sevmiyordu. Barbaros 9 mil içerdeki Tunus şehrine yürüyünce Sultan Mevlay Hasan kaçmış, Kayrevan'a geçmişti. Barbaros Mevlay Hasan'ı orada da mağlup ederek bütün Tunus'u ele geçirdi.

Fakat Mevlay Hasan yine kaçabilmiş ve bu defa Charles-Quint'e başvurarak yardım istemişti.

Tunus, Sicilya ve Sardunya adaları ile İtalya'nın güney kıyılarına çok yakındı. Burada üslenecek Türk donanması sık sık İtalya kıyılarını vurabilirdi. Bu yüzden telaşa kapılan Charles-Quint, **500 gemiden oluşan İspanyol-Portekiz** filosuyla harekete geçerek Halk-ul Vâd önüne geldi. Bu filoda **Alman, İtalyan, İspanyol, Portekiz, Papalık** ve **Malta** kuvvetlerinden oluşan 30 bin asker vardı. Sayısız topları da olan Avrupa'nın bu en seçme ordusunun başında bizzat **Charles-Quint** bulunuyordu.

Barbaros ise İtalya kıyılarına yapılan seferlerden sonra 40 gemiyi esirler ve ganimetlerle birlikte İstanbul'a göndermişti. Daha sonra yeni ganimet mallarını 10 gemi ile tekrar İstanbul'a, 20 gemiyi ise sefere yollamıştı. Elinde ancak 14 gemi kalmıştı. Bu gemiler de **Bon** (Beled-ül Ünnab) burnunda demirli idiler.

● Tunus elden çıkıyor

Charles-Quint'in kuvvetleri bir ay süren kuşatmadan sonra Halk-ul Vâd kalesini aldılar. Daha sonra Mevlay Hasan'dan da takviye kuvvetler alarak Tunus'a girdiler. Barbaros'un elinde sadece 7.200 kişi vardı. Barbaros bir huruç hareketi yaparken yerli Araplar şehirdeki 10 bin kadar esir Hristiyanı salıverdiler ve kale kapılarını kapattılar.

Barbaros düşmana bir hayli zarar verdirerek savunma yaparken, Kanunî Irak seferinde olduğu için İstanbul'dan yardım alamıyor, buna karşılık **Charles-Quint'**in donanması aralıksız takviye ediliyordu. Bu durumda Barbaros, **Beled-ül Ünnab'**a gidip 14 gemisiyle denize açıldı ve Cezayir'e geçti.

Hristiyan askeri Tunus'a girince Araplar yaptıklarına çok pişman oldular. Çünkü Hristiyanlar kadın-erkek, genç-ihtiyar demeden 30 bin kişiyi kılıçtan geçirdiler, 10 bin kişiyi de esir aldılar. Mevlay Hasan Charles-Quint'e vergi vermeyi, onun Tunus'ta donanma ve asker bırakmasını kabul ediyordu.

Böylece Tunus zaptedildiği yıl elden çıkmıştı. Tekrar Osmanlı hakimiyetine girmesi 1574 yılında gerçekleşecek ve bundan sonra 307 yılı Osmanlı idaresinde kalacaktı.

● Venedik'e darbe

Barbaros, Tunus'un düşmesinden onbeş gün sonra Afrika'nın batısındaki **Majorka** ve **Minorka** adalarını vurup İstanbul'a döndü. Bu çıkarmada 5700 esir ve bir hayli ganimet almış, Müslüman esirleri taşıyan iki İspanyol gemisini yakalayarak esirleri kurtarmış, ayrıca iki Portekiz gemisi ele geçirmişti.

Bir yıl sonra Kanunî Sultan Süleyman, İtalya'ya sefer yapmaya karar verdi. Bunun için Osmanlı donanması kara askerini Adriyatik denizine, Avlonya limanına getirdi. İtalya'nın topuğuna rastlayan Castro ve Otranto kaleleri fethedilerek birçok esir ve ganimet alındı. Fakat bu sırada Venedik düşmanca hareketlere giriştiği için İtalya'nın güneyindeki harekâttan vazgeçilerek Venedik üzerine yürüme kararı alındı ve Venedikliler'in elinde bulunan **Korfo** adasına çıkarma yapıldı. Adadaki bütün köyler işgal edilerek Korfo kalesi kuşatıldı. Venedik Fransa aracılığı ile barış isteyince kuşatma kaldırıldı.

Bundan sonra Barbaros donanmadan 60 kadırga ve 30 çektiri ayırarak yeni fetihlere girişti. İyon Denizi'nde yine Venedikliler'in elinde bulunan Kefalonya adasını vurdu. Daha sonra Ege'ye geçerek burada birçok adayı zaptetti. Girit adasından 15 bin esir alındı. Girit'le Rodos arasındaki Kasos ve Karpatos adaları da ele geçirildi. Böylece Ege'de Venedik hâkimiyeti çökertilmiş oluyordu.

● Ünlü Andrea Doria işbaşında

Türkler'in Akdeniz'e yayılmalarından ve hâkimiyet kurmalarından, Papalık, Almanya ve İspanya İmparatoru Charles-Quint ile Venedik çok tedirgin idi.

Fransa ve İngiltere'nin dışında bütün Avrupa devletleri Türkler'e karşı donanmalarını birleştirmek ve ünlü amiral **Andrea Doria'**nın kumandasına vermek kararını aldılar. **Charles-Quint'**in meşhur amirali **Andrea Doria,** dünyanın en büyük ve görünüşe göre en güçlü donanmasına kumanda edeceği için artık kendinden emindi.

Haçlı donanması Korfo adasında yığınak yapmaya başladı. Doria, 15 Mart 1538'de Korfo'da bulunacağını bildirdi. Buraya ilk gelen Venedik donanması oldu. 17 Haziranda da Papa donanması geldi. Fakat Andrea Do-

Barbaros Hayreddin Paşa'nın İstanbul/Beşiktaş'taki mütevazı türbesi

*ria'nın kumandasındaki İspanyol donanma*sı bir türlü görünmüyordu. Kendisine bir şeref payı çıkarmak isteyen Papalık donanmasının kumandanı **Marko Grimani** 30 gemi ile **Preveze'**ye bir baskın yaptı ve kaleyi kuşattı. **Barbaros** bu sırada İstanköy'de bulunuyordu. Durumu öğrenince derhal harekete geçti ve *Modon üssüne vardı. Ünlü denizci* **Turgut Reis'**i öncü olarak göndermişti.

Haçlı donanması Turgut Reis'in öncü filosunu görünce kuşatmayı kaldırdı. Barbaros da Kefalonya'ya uğrayıp 120 köyü tahrip ettikten sonra dosdoğru Preveze'ye girdi. Kalenin yıkılan yerlerini tamir ettirdi. Bu arada üç

süratli gemiyi keşif için gönderdi. Bunlar bir süre sonra düşman donanmasının Korfo'da olduğu haberini getirdiler.

● Dünyanın en büyük donanması Türk donanmasına karşı

En büyük deniz savaşının günü yaklaşıyordu. Andrea Doria'nın kumandasındaki Haçlı donanması 308'i savaş gemisi, 300'ü taşıt olmak üzere **608 gemiden meydana geliyordu.** 300 büyük savaş gemisinden 20 si, 2000 den fazla asker taşıyacak kapasitede idiler. Kat kat olan bu gemiler ağır toplarla donatılmıştı. Toplam olarak **2595 top, 60 bin asker** ve **onbinlerce forsaya** sahip idiler.

Hristiyan dünyasının en büyük hükümdarı sayılan **Charles-Quint,** en büyük ve ünlü amirali **Andrea Doria,** o güne kadar görülmemiş büyüklükteki bu donanma ile kesin bir zafer kazanacaklarından emindiler. Hatta, bu zaferden sonra Osmanlı topraklarını nasıl paylaşacaklarını bile kararlaştırmışlardı.

İki tarafın kuvvetleri arasında büyük bir dengesizlik vardı. Çünkü Barbaros Hayreddin Paşa'nın kumandasındaki Türk donanması sadece **122 gemiden** ibaretti ve bu gemilerde **20 bin asker** ile **366** top vardı. Fakat Türk gemileri hafif, manevra kabiliyetleri fazla ve süratli idiler. Daha önemlisi, Türk donanmasının başında **Barbaros Hayreddin** gibi çağlar boyunca eşine rastlanmayan bir amiral, oğlu **Hasan Reis,** evlatlığı öteki **Hasan Reis, Turgut Reis, Murad Reis, Sadık Reis, Güzelce Mehmed Reis, Seydi Ali Reis, Şaban Reis** ve **Sinan Reis** gibi kurt denizciler vardı.

Haçlı donanmasında çok sayıdaki ağır toplara karşılık, Türk donanmasındaki topların menzili uzundu. Türk topçuları tam isabetle atış yapan tecrübeli askerlerdi.

Barbaros, iki donanma karşı karşıya gelmeden önce bütün reislerini Kaptan-ı derya kadırgasına (amiral gemisine) dâvet etti ve bir savaş meclisi toplanmış oldu. Burada ileri sürülen fikirlere göre böylesine dengesiz kuvvetlerle açık deniz savaşına tutuşmaktansa, limanda beklenmesi, hareketsizlikten bıkacak Haçlı donanmasının çekilip gideceği görüşü ortaya atıldı.

Barbaros bu görüşlere katılmadı. Düşman gemi sayısı bakımından beş misli, asker sayısı bakımından üç misli üstün görünüyordu ama, önemli olan kumanda üstünlüğü idi. Bütün Avrupa gemileri bir araya gelmişken onların hepsini yenmek Akdenizin üstünlüğünü Türkler'e kesin olarak verecekti. Bu bir tarih idi ve fırsat kaçırılmamalıydı. Preveze'de beklerken düşman donanmasından ayrılacak filoların Türk kıyı kalelerini vurmalarına da göz yumulamazdı.

● Barbaros ve Andrea Doria karşı karşıya

Andrea Doria, Türk donanmasının limandan çıkıp açık denize açılamayacağını, böylesine büyük bir donanma ile açık deniz savaşına cesaret edemeyeceğini sanıyordu. Oysa Barbaros, limandan çıkmak için içeriden esecek uygun bir rüzgâr beklemekteydi.

27 Eylül 1538 günü Türk donanması limandan açılarak düşman donanmasının üzerine doğru ilerledi. Ummadığı bir anda Türk donanmasını karşısında gören Andrea Doria, daha uygun bir yerde savaşmak için yelken açtı. Onu takip eden Türk donanması ile Haçlı donanması nihayet **Preveze** önlerinde karşı karşıya geldiler.

Türk donanmasının orta kanadına kaptan-ı derya **Barbaros Hayreddin** Paşa kumanda ediyordu. Sağ kanat kumandanı **Salih Reis,** sol kanat kumandanı **Seydi Ali Reis,** yedek filonun kumandanı ise **Turgut Reis** idi. Orta kanatta Barbaros'a öz ve mânevi oğulları iki **Hasan Reis** yardım edeceklerdi. **Sadık, Mehmed** ve **Murad reisler** de **Turgut Reis'**in yardımcısı idiler.

Andrea Doria donanmasını birbiri ardına dizilen üç sıra haline getirmişti. Ağır ve büyük teknelerden oluşan kalyon filosu önde, kadırga filosu ortada, yedek filosu da arkada yer alıyordu.

Bir gün önceki şiddetli rüzgâr dinmişti. Barbaros, rüzgârsız kalan düşman kalyonlarını, kadırgaları yetişmeden savaş dışı bırakmak için şiddetle saldırmaya başladı. Fakat düşman kadırgaları kalyonların yanına vaktinde yetiştiler. Kamyonların gerisinde, Türkler'in top atışından korunacak şekilde yer aldılar.

Doria'nın planı, kendi kalyon hattının kanadından dolaşarak kıyı ile Türk donanmasının arasına girmek ve sonra süratle geri dönerek Türk donanmasını kadırgaları ile kalyonları arasında bırakmak ve imha etmekti. Barbaros ise önce düşmanın asıl kuvvetini oluşturan kadırgalarının üzerine atılmak istiyordu.

Doria planını uygulamak için büyük bir hız-

la Ayamavro adasına doğru seyretti ve sonra birden bire dönerek engine açıldı. Batı rotasında derhal bir pruva hattı oluşturdu.

Fakat, Doria'dan çok daha akıllı ve bilgili olan Barbaros Hayreddin düşman amiralin planını ve ne yapmak istediğini hemen sezmişti. Derhal düşman kadırgalarına paralel bir rota ile seyrederek Doria'nın manevrasını boşa çıkardı. Böylece iki filo kalyonların bulunduğu alandan hızla uzaklaştılar. Türk kadırgalarının kendi kadırgalarını baş taraftan sıkıştırdığını gören Doria, bu manevraya devam ettiği takdirde tehlikeye düşeceğini anlamış, süratli bir dönüşle tekrar kalyonların arkasına gelmişti. Bu defa şansını öbür kanattan denemek istedi. Barbaros buna da ayni manevra ile cevap verdi. Doria her manevrada kendi kalyonlarının arkasına çekiliyordu. Bu yüzden de kalyon filosunu dolaşarak hedefe varmak güçleşiyordu.

● Görülmemiş bir taktik

Sabahın erken saatlerinde başlayan uzak atışlarla ve en iyi pozisyonu almak yarışıyla devam eden savaştan bir sonuç alınamıyordu. Barbaros, düşmanın gece karanlığından yararlanıp kaçmaması için, akşam olmadan, ne pahasına olursa olsun savaşı bitirmek istiyordu. Bütün Avrupa donanmasını bir arada yakalamıştı ve bu fırsatı kaçırmamalıydı. Hem bu savaşın sonu Akdeniz'e kimin hâkim olduğunu da belli edecekti.

Barbaros, son derece cüretkâr, ufak bir hata ile sonucu felâket olabilecek bir karar verdi: Düşman kalyon hattını yararak gerisindeki kadırgalara hücum edecekti. Tabii bunun planını, ince hesabını da yapmıştı. Gemi, asker ve top sayısı bakımından kat kat üstün görünen düşman kuvvetlerini yarma hücumu ile parçalara bölecek, küçük kuvvetler haline getirecekti.

Deniz tarihinde o güne kadar görülmemiş bu hareketin bütün sorumluluğunu kendi omuzlarına aldı.

Kararını veren Barbaros, hiç vakit kaybetmeden, süratle düşmanın kalyon hattına ilerledi ve şiddetle saldırdı. Türk donanması gümüş hilalli al sancaklarını çekmişti. Levendler eşsiz bir savaşa atıldıklarının bilincinde, zurna, tabil ve nefir sesleri arasında **"Barbaros Şarkısı"** nı söylüyorlardı:

Deniz üstünde yürürüz,
Düşmanı arar buluruz,
Öcümüz komaz, alırız,
Bize Hayreddinli derler!

Düşman kalyon hattını önce ikiye, sonra daha çok parçalara bölen ve aralarından geçen Türk gemileri, bu hattı kanattan da aştılar. Bir yandan bölünen kalyonlar topa tutulurken, öte yandan hızla düşman kadırgalarına saldırdılar. Bu korkunç ve hızlı manevra düşmanın maneviyatını kırmıştı. Küçük parçalara bölünen Andrea Doria'nın donanması Barbaros'un gülleleriyle yok olmaktaydı.

Andrea Doria durumun kötüleştiğini anladı ve çekilme emri verdi. Fakat bu sırada, arkasının Turgut Reis'in kumandasındaki gemilerle kuşatılmış olduğunu gördü. Şimdi iki ateş arasında kalmıştı. Üstelik sabahtan beri Türkler'in aleyhine esen rüzgâr şimdi yön değiştirmiş, Türkler'in lehine esmekteydi.

Müthiş çarpışma beş saat kadar sürdü. Gülleler suları hortum hortum savuruyor, gemiler alev alev, duman duman yanıyordu. Andrea Doria hava kararırken kaçmaktan başka çare bulamadı. Savaş gemilerinden 128'i batmış veya işe yaramaz hale getirilmişti. Nakliye gemilerinden çoğu kaybedilmişti. 8 kadırga, 7 parya, 12 fırkata sağlam olarak Türkler'in eline geçmişti. Düşmandan 2775 esir alan, onbinlercesini öldüren Türkler'in kaybı ise 400 şehit ve 800 yaralıdan ibaretti. **Bir tek Türk gemisi bile kayıp verilmedi.**

Andrea Doria öyle bir korkuya kapılmıştı ki, karanlıkta kaçarken izini belli etmemek için, kalan gemilerin fenerlerini söndürmüştü.

Bu parlak zafer Akdeniz'in gerçek sahibini belli etti: **Akdeniz artık bir Türk gölü idi.**

● Deniz Harp Okulları'nda ders

Preveze, Türk denizcilik tarihinin en büyük zaferidir ve hiçbir devletin tarihinde böyle büyük bir zafer yoktur. Bu savaş dünya denizciliğine bir örnek, tarihte birçok amirale ders olmuş, deniz harp okullarında **"eşsiz taktik"** olarak öğretilmiştir.

Preveze Zaferi'ni Kanunî Sultan Süleyman'a Barbaros'un oğlu Hasan Reis ulaştırdı. O sırada Kanunî de Boğdan seferinden zaferle dönüyordu. Barbaros'un zafer haberini alan Kanunî derhal divanı topladı. Çağların en büyük denizcisinin zafernamesi okunurken padişah ve bütün vezirler ayakta dinlediler. Zafer bütün vilayetlere duyuruldu. İmparatorluğun her tarafında haftalarca süren şenlikler, donanmalar yapıldı. Barbaros'un eşsiz başarısı yürekten kutlandı.

Türk donanması Hint Okyanusu'nda

Onaltıncı yüzyılda kıta dışına çıkarak yayılmacılık politikası güden iki Avrupa devleti **İspanya** ile **Portekiz** idi. Bu denizci ülkelerden İspanya, yeni keşfedilmiş olan Amerika kıtasında, Portekiz ise Asya kıyılarında tutunmaya ve Hristiyanlığı yaymaya çalışıyorlardı. Portekizliler Asya'da, özellikle Hindistan'ın kuzeybatısında Müslüman devletleri tehdit etmekteydiler. Gucerat hükümdarı **Bahadır Şah** Portekizliler'e karşı koymakta güçlük çektiği için Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım istemişti. Osmanlı hükümdarı aynı zamanda İslâm Halifesi olduğu için, Hristiyanlara karşı Müslüman devletleri himaye etmek ona düşüyordu.

Kanunî Sultan Süleyman, Mısır valisi Hadım Süleyman Paşa'ya, Süveyş'de bir donanma kurma görevini verdi. Mısır valisi de uzaktan getirilen ve uzun zamanda temin edilen malzemelerle 80 gemiden oluşan bir donanma meydana getirdi. Barbaros Preveze savaşı için Akdeniz'e açıldığı sırada Süveyş donanması da Süleyman Paşa'nın kumandasında Aden'e inmiş bulunuyordu. Aden itaat altına alındı ve donanma Hint Okyanusu'na açılarak Hindistan kıyılarına ulaştı. Burada Portekizliler'in elindeki iki kaleyi fethettikten sonra Gucerat'ın Dlu (Goa) limanına hareket etti.

Bu sırada, Osmanlı hükümdarından yardım isteyen Gucerat hükümdarı Bahadır Şah ölmüş yerine oğlu **Mahmud Şah** geçmişti. Bu yeni şah tahta çıkarken Portekizliler'den destek almıştı ve onlardan yana bir politika takip ediyordu. Türk donanmasının gelişinden pek memnun olmadı ama bunu belli etmek istemedi. **Hadım Süleyman Paşa**'nın kuvvetlerini yıpratacak gizli teşebbüslerde de bulundu. Bunun üzerine Süleyman Paşa Diu'ya hakim olmaktan vazgeçti ve askerlerini toparlayarak geri çekildi. Çünkü Portekiz donanması ile Gucerat arasında, başka deyişle iki ateş arasında kalması ihtimali vardı.

Diu seferi, Osmanlı donanmasının Hint Okyanusu'nda boy göstermesi bakımından önemliydi. Karadeniz ve Akdeniz gibi Kızıldeniz de kontrol altına alınmış, Türk deniz kuvvetleri okyanusa açılmışlardı. Türk gemilerinin Hint Okyanusu'na açılmaları Portekiz yayılmasını frenlemiş ve onların korkulu rüyası haline gelmişti.

● Macaristan bir Türk eyaleti oluyor

Kanunî Sultan Süleyman Macaristan'ı vergiye bağlayıp bu ülkenin tahtına Zapolya'yı oturttuktan sonra, Alman imparatoru Charles-Quint'in kardeşi Ferdinand, akıncılar tarafından birkaç defa ülkesi çiğnenmek suretiyle ceza gördüğü halde, Macaristan tahtında hak iddia etmekten vazgeçmiyor, fırsat kolluyordu. Voyvoda Zapolya öldüğü zaman bu fırsatı bulduğunu sandı.

Zapolya 1540 yılında öldü. Öldüğü zaman bir tek çocuğu vardı ama o da henüz 15 günlüktü. Vasiyetnamesinde **Erdel** ve **Macar** krallığını bu bebeğe bırakmış, nalb ve vâsî olarak da annesi kıralîçe **İzabella** ile Varadin başpiskoposunu tayin etmişti.

Kanunî'nin Macaristan'daki tam yetkili temsilcisi **Sinan Çavuş,** bebeği Erdel Prensi olarak tebrik etti ama onu kıral olarak görmedi. Öte yandan Ferdinand da vasiyetnameye uyulmasını kabul etmemişti ve krallığın kendi hakkı olduğunu söylüyordu. Tahtı zorla ele geçirmek için askerî hazırlıkları başlattı. Bir yandan da Osmanlı padişahına elçiler göndererek tahtın kendisine verilmesini rica ediyor, padişaha bağlı kalacağını, vergi ödeyeceğini bildiriyordu.

Olayları dikkatle takip eden Kanunî, Macaristan meselesini kökünden halletmek için yeni bir sefer başlattı ve Budin'e doğru yola çıktı.

Almanlar tahtı ele geçirmek için Budin'i kuşatmış bulunuyorlardı. Padişahtan önce hareket eden vezir **Mehmed Paşa**'nın geldiğini haber alınca hemen savunma hazırlığına giriştiler. Arkadan bizzat padişahın da gelmekte olduğunu öğrenince Ferdinand kaçmaktan başka çare olmadığını anladı. Fakat kuvvetlerini Tuna üzerinden geçirirken Mehmed Paşa'nın baskınına uğradı. Burada düşmanın bütün kuvvetleri imha edilmiş, başkumandan **Von Regendorf** bile yaralı olarak güçlükle kurtulmuştu.

Türk ordusu Almanlar'ın eline geçmiş olan Peşte'yi geri aldı. Bundan dört gün sonra da Kanunî ordusunun başında Budapeşte'ye girdi.

Kanunî, Zapolya'nın çocuğuna sadece Erdel'i verdi. Bebek, Erdel Prensi olacak, isterse **'kral'** unvanını da taşıyabilecekti. Fakat Macaristan Osmanlı İmparatorluğu'na katıldı. Bu ülke artık bağımlı, bağımsız bir devlet değil, bir Türk eyaleti idi ve Budin Beylerbeyliği olarak kalacaktı. Beylerbeyliğin merkezi Budapeşte idi. Ramazanoğlu Süleyman Paşa Budin Beylerbeyi tayin edildi. Kıraliçe İzabella ve bebek kıral Budin'i terkederek Erdel'e gittiler.

Kanunî İstanbul'a döndü. Bu sefer beş ay bir hafta sürmüştü.

● Bütün Afrika'yı vererek Barbaros'u satın almak istiyorlar

Alman İmparatoru Charles-Quint, Osmanlı İmparatorluğu'nu savaşarak zayıflatamayacağını anlayınca, ülkeyi içinden sarsmak, **Barbaros Hayreddin Paşa**'yı adeta satın almak istedi. Ona gizlice gönderdiği bir elçi ile, Osmanlı hizmetinden ayrılırsa kendisini bütün Afrika'nın hükümdarı olarak tanıyacağını söyledi. Barbaros bu teklifi derhal padişaha ve divana bildirdi. Divan, yani bakanlar kurulu, **Charles-Quint**'in oyalanmasını tavsiye ettiği için, elçileri herhangi bir cevap vermeden uzunca bir süre alıkoydu. Belli bir süreden sonra elçilerden birini tutuklattı. Çünkü o, Osmanlı uyruğunda idi. Bu tutuklamadan sonra **Charles-Quint,** Barbaros'un niyetini anlamıştı. Bu defa hiç vakit kaybetmeden Barbaros'un evlatlığı **Hasan Reis**'e başvurdu. Ona, Osmanlılar'ın hizmetinden ayrıldığı takdirde **Cezayir Krallığı**'nı vaadediyordu. **Hasan Reis** de tıpkı Barbaros gibi davrandı ve ona da Charles-Quint'e olumlu cevap vererek Afrika üzerine çekilmesi yolunda gizli bir talimat verildi.

● Alman İmparatoru başından tacını çıkarıp denize atıyor

Charles-Quint kurduğu tuzağa düştü. İstanbul'a başkaldıracağını sandığı Hasan Reis'i desteklemek için büyük bir donanma hazırlattı. Tecrübeli deniz subaylarını ve seçme askerleri toplayarak, bunları, Preveze mağlubiyetini unutamayan Andrea Doria'nın emrine verdi. Başkumandanlığı üstlenerek sefere kendisi de katıldı.

Haçlı donanması **574** gemiden oluşuyordu ve bunun 274'ü büyük savaş gemisiydi. Charles-Quint'in bizzat kumanda ettiği gemilerde 12 bin seçme deniz eri ve 24 bin kara askeri vardı. Ama savaşa katılacak ordu mevcudu çok daha fazla idi.

Charles-Quint bir taşla iki kuş vuracaktı: Hem Türk amiralini ihanete sevkedecek ve Cezayir'i alacak, hem de, Akdeniz'deki Türk hakimiyetine ağır bir darbe indirecekti. Bu işi o sırada uzaklarda bulunan Barbaros gelmeden gerçekleştirmeliydi. Sonuçtan emin oldukları için bu zaferi görmek üzere, Avrupa yüksek sosyetesine mensup kadınlar bile özel gemilerle bölgeye gelmişlerdi.

Hasan Reis Charles-Quint'in o günlerde geleceğini hiç düşünmemişti. Çünkü mevsim sonbahardı ve deniz manevraları için elverişsiz günlerdi. 600 Türk levendi ve 2 bin Arap gönüllüsü ile büyük Haçlı donanmasını durdurması gerçekten mucize isteyen bir işti.

Charles-Quint, Hasan Reis'in kuvvet durumunu çok iyi biliyordu. Kuvvetler arasında böylesine büyük bir dengesizlik karşısında onun asla direnmeyeceğini, bunu hiç düşünmeyeceğini sanıyordu. Olumlu cevap alacağından emin olarak teslim olmasını istedi.

Hasan Reis İmparator Charles-Quint'in teslim çağrısını şiddetle reddetti. Bunun üzerine Haçlı gemileri ardı arkası kesilmeyen askerleri kıyıya boşaltmaya başladılar.

Düşman askerleri kıyıya çıktıktan üç gün sonra **Hasan Reis** bir gece baskını düzenledi. Çok az bir kuvveti olmasına rağmen namlı Haçlı şövalyeleri bozguna uğratıldı. O gece 3 bin Haçlı askeri kılıçtan geçirildi. Haçlı askerleri zırhlara gömülmüş oldukları için kaçmayı bile beceremiyorlardı. Charles-Quint neye uğradığını şaşırdı. Zaten askerlik vasfı yoktu. Bu durumda askerlerin gemilere çekilmesini emretti. Tecrübeli bir savaşçı olan Hasan Reis düşmanın paniğe kapıldığını sezmiş, baskılarını arttırmıştı. O sırada çıkan fırtına ve şiddetli yağmur kaçmalarını büsbütün zorlaştırdı. Araziyi bilmedikleri için çamura saplanıyor, birbirlerini çiğneyerek kıyıya yığılıyor, fakat gemilere de binemiyorlardı. Gemilere güçbela sığınanlar da uzaklaşamadılar. Şiddetli fırtına yüzünden gemiler kıyıya vurdu ve Türkler tarafından tahrip edildi.

Ölen, boğulan ve esir olan düşman askerlerinin sayısı 20 binden fazla idi. Bütün toplar Türkler'in eline geçti. Gemilerle getirilen 4 bin saf kan at boğulmuş veya yiyecekleri de bittiği için bunları kesip yemişlerdi. Karaya çıkarılan silahların ve diğer ağırlıkların hiçbiri tekrar gemilere götürülememişti.

Düşman donanmasının kumandanlarından biri de **Meksika fatihi Fernando Kortez** idi ve kadırgası **Aztekler'**den elde ettiği çok değerli eşyalarla dolu idi. Bu kadırga da o değerli eşyalarla birlikte sulara gömülmüş, Fernando kendi canını zor kurtarmıştı.

Canını güç bela kurtaran Alman İmparatoru Charles-Quint (Şarlken) perişan bir durumda idi. Başından tacını çıkarıp denize atarak şöyle bağırmıştı:

"Git başımdan zavallı oyuncak, benden daha talihli bir hükümdarın başına kon!".

Haçlılar'dan alınan esirlerin sayısı pek çoktu ve bunları koyacak yer bulunamıyordu. Onun için her eve birkaç esir yerleştirildi. Cezayir'de halâ söylenen **"Bir Hristiyan esir bir baş soğan etmez"** sözü o zamandan kalmadır.

Charles-Quint, kurtulabilen az sayıdaki gemi ve adamı ile perişan bir vaziyette ülkesine ulaştı. Dönüş yolunda gemiler birbirinden ayrılmışlardı. Ünlü şövalyelerin herbiri ayrı bir limana ayak bastılar.

Charles-Quint, Cezayir'de uğradığı bozgundan sonra tacını denize atmıştı ama, tahtını bırakmıyordu. Bir süre daha Hristiyan dünyasının en büyük hükümdarı olmaya devam edecekti.

● 8 bin kale muhafızı, 100 bin kişilik düşman ordusunu imha ediyor

Alman İmparatoru Charles-Quint Türk donanmasının sonbaharda sefere çıkmayacağını düşünerek Cezayirde kolay bir zafer kazanma hayaline kapıldı. Kardeşi Ferdinand da aynı şekilde düşünmüş, mevsim kış olduğu için Türk kara ordusunun gelemeyeceğini hesaplamış, Budin'e bir kere daha saldırmıştı. Yarısı Alman diğer yarısı çeşitli Avrupa ülkelerinden toplanmış 100 bin kişilik bir ordu ile Budin'i kuşattı. Kalede, **Yusuf Ağa'**nın kumandasında 8 bin kadar muhafız vardı. Yusuf Ağa, zamanında yardım gelemeyeceğini bildiği halde teslim teklifini şiddetle reddetti.

Düşman, 40 büyük topla kaleyi uzun süre dövdü. İki büyük hücum yaptılar. Fakat muhafızlar kahramanca direndi. Düşmanın iki saldırısını büyük kayıplar verdirerek püskürttü. Üçüncü bir saldırıya cesaret edemeyen Haçlılar çekilme kararı aldılar. Bunu anlayan Türk askerleri kaleden çıkarak ani bir hücuma geçtiler ve büyük bir zafer kazandılar. Ölen ve esir alınan düşman askerlerinin sayısı 50 binden fazla idi. Silâh ve ağırlıklarını da yitirmişlerdi. Bir avuç Türk'ün büyük bir orduyu bu şekilde imha etmesi, Hristiyan dünyasını şaşkına çevirdi.

Kanunî yardıma gelmeden Budin'de zafer kazanılmıştı ama, padişah seferi başlattığı için yoluna devam ederek, **Valpo, Peç, Rakoça** gibi önemli kaleleri almıştı. Bundan sonra meşhur Estergon kalesini kuşattı ve birkaç gün içinde bu kale de teslim oldu.

Estergon'un daha ilerisinde bulunan ve Macarlar'ın kutsal saydıkları **İstolni-Belgrad** şehri de zaptedildi. Burası, Macar kıralların tac giydikleri ve öldükleri zaman gömüldükleri şehirdi. Kanunî, buradaki büyük kilisenin camiye çevrilmesine izin vermedi ve böylece Macarlar'ın atalarına saygılı davrandığını göstermiş oldu.

Kanunî bu seferden dönerken, Manisa'da vali bulunan çok sevdiği oğlu **Mehmed'**in ölüm haberini aldı. Pek üzüldü, 22 yaşında ve herkes tarafından sevilen bu şehzade veliaht olacaktı. Her bakımdan buna lâyık görülüyordu. Süratle İstanbul'a gelip cenazesine yetişti. Daha sonra onun adına bugün **"Şehzade Camii"** olarak anılan güzel camiyi yaptırdı. **Mimar Sinan'**ın ilk büyük eseri olan bu caminin yapılması için hiçbir fedakârlıktan kaçınmadı.

● Fransız elçisi ayaklarına kapanıp yalvarınca Barbaros, Roma'yı Hristiyanlar'a bağışlıyor

Osmanlı İmparatorluğu Fransa'yı Charles-Quint'e karşı korumak için sefer yapmış, kalkınması için kapitülasyon denilen imtiyaz belgelerini imzalamıştı. Buna rağmen bu devlet Türkler'den çok Charles-Quint'e yanaşıyor, en küçük çıkarı için ondan yana bir tavır alıyordu. Şimdi ise yine Charles-Quint tarafından tehdit ediliyor ve yine Türkler'den yardım istiyordu.

Türkler de Fransa'nın bu tavırlarına rağmen onu korumak durumunda kalıyordu. Çünkü Şarlken'in Fransa'yı da yutarak biraz daha büyümesini istemiyordu. **Kanunî,** Büyük Amiral **Barbaros Hayreddin Paşa'**nın kumandasında, 154 gemiden oluşan bir donanmayı Fransa kıyılarına gönderdi.

Barbaros'un donanmasında 30 bin kadar asker vardı. Fransa elçisi de Barbaros'la birlikte vatanına dönüyordu.

Barbaros Messina Boğazı'na gelince, çizmenin ucundaki Reggio kalesiyle onun karşısındaki Sicilya adasının Messina burnunda bulunan kaleleri zaptetmeyi gerekli gördü. Bu boğazdan her zaman güven altında geçme-

si için o iki kalenin alınmasında fayda vardı. Buradan İtalya'nın batı kıyılarına yöneldi. Roma ile Napoli arasındaki **Gaeta** kalesini kuşattı. Kale direndi. Fakat bu direnişe rağmen sadece üç şehit vererek kaleyi ve **Gaeta** koyunu güven altına aldı. Kuzeybatıya doğru ilerlemeye devam ederek **Ostia** limanına geldi.

Ostia limanı **Roma**'ya sadece 15 km uzaklıkta idi. Türkler'in bu kaleyi almaları, Papalığın merkezi Roma'da ve bütün Avrupa'da büyük heyecan uyandırdı. Roma'da panik başlamıştı ve onbinlerce Romalı şehri terkediyordu. Barbaros'un Roma'ya girmesini önleyecek hiçbir engel, hiçbir kuvvet yoktu ve o da bu şehri almaya karar vermişti.

Fakat, amiral gemisinde bulunan Fransa elçisi **Polin, Barbaros**'un ayaklarına kapanarak Roma'ya girmemesi için yalvardı. Fransa'yı kurtarmak için gelen paşanın Hristiyanlığın merkezini işgal etmesi halinde, bütün Hristiyan dünyasının Fransa kralına düşman olacağını, bundan ülkesinin çok büyük zarar göreceğini ve bir daha bu düşmanlığın unutulmayacağını söyledi.

Barbaros duygusuz bir insan değildi. O sırada bütün Hristiyan dünyasını bir kere daha birleştirebilecek olan bu teşebbüsten, elçinin yalvarmalarına da dayanamayarak vazgeçti. Roma işgal edilseydi belki tarihin akışı değişirdi. O çağda bu değişme Osmanlı İmparatorluğu'nun yararına olabilirdi. Fakat onbir asır önce Papa'nın yalvarmaları karşısında Roma'yı bağışlayan Attila gibi, o da, Polin'in yalvarmaları karşısında bu şehri Hristiyanlara bağışlıyordu.

Barbaros İtalya kıyılarından ayrılarak Fransa'nın Toulon limanına geldi ve bir kurtarıcı olarak karşılandı. Sonra Marsilya'ya geçti. Burada 16 gün kaldı. Marsilya limanına girerken Fransız gemileri direklerine Türk bayrağı çekmişlerdi. Bu, hem bir saygı gösterisiydi, hem de Barbaros'un emrinde olduklarını gösteriyordu. Bütün halk Türk gemilerini ve levendlerini görmek için kıyıya koşuyordu.

Barbaros Fransız donanmasını kendi donanmasına katarak Toulon'a döndü. Burada kaleye Türk bayrağı çekildi.

Şimdi hedef Nice limanı idi. Barbaros, İspanyollar'ın eline geçmiş olan bu limanı onlardan alıp Fransızlar'a verecekti. Kuvvetli bir kale olan Nice'i savunan İspanyollar hazırlıklı idiler.

Toplar **Nice** kalesini dövmeye başladı. Fakat çok geçmeden Fransız gemileri birer birer ateşi kestiler. Çünkü barutları bitmişti. Barbaros'un barut dolu sandığı fıçılar şarap doluydu. Ama o kalenin fethi için zaten onlara güvenmemişti. Derhal karaya top ve asker çıkararak kaleyi kuşattı. İki hafta sonra da fethederek Fransızlar'a devretti.

Osmanlı donanması tekrar Toulon'a geldi ve burasını üs olarak kullanmaya başladı. Şehri elinde tuttuğu sekiz aylık sürede kale burçlarında Türk bayrakları dalgalandı, ezanlar okundu. O yıl şehrin vergisi Türk memurlara ödendi. Türk donanmasından ayrılan küçük filolar zaman zaman İspanya ve İtalya kıyılarına akınlar yaptılar. Sayısız ganimet alarak tekrar Toulon'a döndüler. Ama **Andrea Doria**'nın filosunu boş yere aradılar. Preveze yenilgisinden sonra Andrea Doria Türkler'in karşısına çıkmaya cesaret edemiyordu.

Barbaros, Akdeniz'de Türk hakimiyetini bir kere daha kabul ettiren bu harekâtından sonra İstanbul'a döndü. Sefer 15 ay sürmüştü. İstanbul'a dönüşünde coşkun gösterilerle karşılandı.

● Almanlar'la barış imzalanıyor ve Avusturya vergiye bağlanıyor

Alman İmparatoru Charles-Quint, Osmanlı himayesindeki Fransa'nın bağımsızlığını ortadan kaldırma çabalarından vazgeçti ve Türkler'le anlaşmaktan başka çare olmadığını kabul etti. İstanbul'a barış isteğiyle ve tam yetkiyle gelen Alman elçilerini Türk hükûmeti de olumlu karşıladı. Uzun süren müzakerelerden sonra, **8 Ekim 1547**'de Kanunî tarafından onaylanan anlaşmanın şartları özet olarak şöyleydi:

1.O güne kadar Türkler'in Macaristan'da fethettikleri bütün yerler yine Türkler'de kalacaktır;

2. Almanya ve ona bağlı devletler Türk topraklarına karadan ve denizden hiçbir şekilde tecavüz etmeyeceklerdir;

3.Hristiyan haydutlar Türk topraklarında herhangi bir zarar-ziyana sebep olurlarsa, bunu Alman hükûmeti Türk hükûmetine ödeyecektir;

4. Ferdinand, elinde bulunan topraklarda ancak Osmanlılar'a bağımlı kalmak şartiyle hüküm sürecek ve **Osmanlı Devleti'ne yılda 45 bin duka altını vergi ödeyecektir;**

5.Osmanlı ve Alman imparatorluklarının vatandaşları, her iki imparatorluğun sınırları içinde serbestçe ticaret yapabileceklerdir;

6.Osmanlı Devleti'nden Almanya'ya kaçanlar olursa bunların Müslüman ya da Hristiyan olmaları dikkate alınmadan, Alman hü-

kûmeti tarafından derhal Osmanlı Devleti'ne iade edilmeleri sağlanacaktır.

7. Kral Ferdinand, Osmanlı padişahına bağlı bir hükümdar olacak, Türk protokolünde veziriâzamla eşit sayılacaktır. Yıllık 45 bin duka altını vergiden başka, bazı giderleri karşılamak üzere 8 bin duka altını daha ödeyecektir.

Avrupa'da Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra en büyük devlet Alman İmparatorluğu idi ve o da Osmanlı Devleti'nin dikte ettiği anlaşma şartlarını aynen imzalıyor, uygulayacağını taahhüt ediyordu.

Bu, Charles-Quint için çok ağır, itibar kırıcı bir anlaşma idi. **Kanunî ile çağdaş olmayı kendisi için talihsizlik sayan bu hükümdar birkaç yıl sonra tahtından da vazgeçmek zorunda kalacaktır.**

Yukarıdaki anlaşmayı Charles-Quint ya da kardeşi Ferdinand'ın, uygun ortam bulunur bulunmaz bozmaya kalkışacakları biliniyordu. Ama, cezaları da ancak taahhütlerini yerine getirmedikleri zaman verilebilirdi. Nitekim, anlaşmadan bir süre sonra, Ferdinand'ın kışkırtması ile Erdel, Osmanlı hakimiyetinden çıkma teşebbüsünde bulundu. Macaristan Türk eyaleti haline getirilirken, Macar kralının bebek oğlunu Erdel Prensi tayin etmiş, ona vasî olarak da **Papaz Martinuzzi**'yı görevlendirmişti. İşte bu papazla Ferdinand'ın, Erdel'i Alman topraklarına katmak için gizli görüşmeler yaptıkları öğrenildi. **Kanunî,** Rumeli Beylerbeyi **Sokollu Mehmed Paşa**'ya, papaza haddini bildirmesi emrini verdi.

Sokollu Mehmed Paşa Erdel'e gitti. Papazın kuvvetleriyle çarpışarak bazı kalelerini zaptetti. Fakat önemli bir kale olan Tameşvar'ı ele geçiremedi. Bu kale bir yıl sonra **Ahmed Paşa** tarafından ele geçirilecekti.

Ferdinand ve Papaz, anlaşma şartlarına uydukları takdirde ödeyecekleri vergiden çok daha büyük kayıplara uğrayarak cezalandırılmış oldular.

● Kanunî'nin ikinci İran seferi

Kanunî Sultan Süleyman, Hıristiyan dünyasının en güçlü hükümdarı Charles-Quint'i dize getirdikten sonra dikkatini tekrar doğuya çevirdi. Şimdi İran tahtında Şah İsmail'in üçüncü oğlu **Tahmasp** vardı. Tahmasp'ın kardeşi **Elkas Mirza** kaçıp Osmanlılar'a sığınmış ve İstanbul'da çok iyi karşılanmıştı. Kendisine çok konforlu bir hayat sağlanmış ve çok zengin hediyeler verilmişti. Fakat **Şah Tahmasp** Türkler'in doğu şehirlerine tecavüzlerde bulunuyordu. Onun için Kanunî Iran üzerine sefer yapmaya karar verdi.

Kanunî'ye sığınan Elkas Mîrza, kardeşinden İran tahtını almak istiyordu. Sefere o da katıldı ve öncü kuvvetlerle sınıra gönderildi. Kanunî de 1548 Nisanında yola çıktı. Önce Anadolu'da, yolda, şehzadeleri Selim, Bayezid ve Mustafa ile görüştü. Şehzade Cihangir de yanında idi. Erzurum'a geldiğinde, burada eyalet kuvvetlerinin de toplanmış olduğunu gördü. Buradan Pirî Paşa'yı Van kalesinin zaptı için gönderen Kanunî'nin kendisi Tebriz'e yöneldi.

Van kuşatıldı ve bir hafta sonra teslim oldu. Kanunî'nin Tebriz'e geldiğini gören Şah Tahmasp kaçmıştı. Bunun üzerine Kanunî Diyarbakır'a geçmeye karar verdi (1549).

Kanunî'nin uzaklaştığını gören Şah Tahmasp Türk şehirlerine tekrar akınlar yaptı. Kars'ta halkı kılıçtan geçirdi, Erzincan'a uzanarak şehirleri yağmaladı. Bunun üzerine Ahmed Paşa şahın üzerine gönderildi. Fakat ondan önce paşalardan biri şahın ordusu ile karşılaşmış, çarpışmış ve yenmişti. Şah kalan askerleriyle yine kaçtı. Onu yakalamak, meydan savaşına zorlamak mümkün olmuyordu.

İran şahının kardeşi Elkas Mirza'nın isteği üzerine kendisine bir mikdar kuvvet verildi ve Elkas Mirza İran içlerine girerek Hemedan, İsfahan, Kom, Kâşân şehirlerini yıkıp yaktı. Pek çok ganimet aldı ve bunları Kanunî'ye gönderdi. Şahın hazinelerini de ele geçirmişti. Fakat daha sonra anlaşma vaadeden şahın yanına gitmiş, Şah da onu yakalatıp bir kaleye hapsettirmişti.

Türk paşaları Gürcistan içlerine girerek 7 önemli kaleyi ele geçirdiler. Doğuda tekrar güvenlik sağlandı ve Kanunî İstanbul'a döndü.

● Üçüncü İran seferi, bir saray entrikası ve Şehzade Mustafa'nın idamı

Kanunî Sultan Süleyman ikinci İran seferinden sonra Edirne'ye gitmiş, Rumeli'deki durumları gözden geçirmişti. Şimdi veziriâzamlığa **Rüstem Paşa** getirilmiş bulunuyordu. Savaşsız geçen bu süre içinde memleketin imarıyla meşgul olunmakta, büyük eserlerin yapılması için emirler verilmekteydi. Dünyanın en büyük mimarı, İstanbul'un en büyük camii Süleymaniye'yi inşa etmekteydi. Köprüler, yollar, su kanalları yapılmakta, medreseler (üniversiteler) açılmakta, ilim ve sanat adamları eser vermeleri için adeta yarıştırılmakta idi.

Fakat, büyük başın derdi de büyük oluyordu. Padişahın Edirne'ye çekilmesini fırsat bilen Şah Tahmasp doğu illerini yine vurmaya başlamıştı. Saray içi entrikalar, şehzadeleri taht kavgasına düşürmek isteyen çıkarcılar artmaya başlamıştı.

Doğu sınırlarının güvenliği için İran'a kesin bir darbe indirmek gerektiğini düşünen Kanunî, bu ülkeye bir sefer daha düzenlemeye karar verdi. Bu karardan sonra veziriâzam Rüstem Paşa serdar (başkumandan) tayin edilerek doğuya gönderildi. Kendisi İstanbul'da kalacaktı.

Rüstem Paşa Aksaray'a ulaşınca burada konakladı. Birkaç gün sonra da Kanunî'ye bir mektup gönderdi. Bu, dramla sonuçlanacak bir planın, bir ihanetin uygulamasına geçiş idi. Sadrazam mektubunda **Şehzade Mustafa'**nın isyan hazırlıkları içinde olduğunu bildiriyordu. Bu gerçek değildi. **Şehzade Mustafa'**nın üvey annesi **Hürrem Sultan (Roxelane)** ile **Rüstem Paşa,** tahta **Şehzade Selim'**in geçmesini istiyorlardı. Ama ordu ve halk Mustafa'yı tutuyordu. Mustafa Amasya'da, Selim ise Saruhan'da vali olarak bulunuyorlardı.

Kanunî mektuptaki ihanet haberine inanmak istemedi, ama Rüstem Paşa sahte belgeleri çok ustaca hazırlamıştı. Hürrem Sultan'ın telkinleri de etkili oluyordu. Rüstem Paşa mektubunda, askerin padişahı başlarında görmek istediğini de bildiriyordu ki bu dahi planın bir parçası idi.

Kanunî sadrazamı geri çağırdı ve yanına **şehzade Cihangir'**i alarak yola koyuldu. Yolda, önce Saruhan valisi olan **Şehzade Selim** gelerek babasının elini öptü. Daha ileride **Şehzade Mustafa da geldi. Fakat babasının elini öpmek için otağına gelince dilsiz celladlarla karşılaştı.** Yedi dilsiz cellad Mustafa'yı boğdular. Bu, **Kanunî'nin en büyük hatalarından biri oldu (1553).**

Ordu, Şehzade Mustafa'nın öldürüldüğünü öğrenince karmakarışık oldu. Askerler, öldürmek için Rustem Paşa nın otağına gittiler ama bulamadılar. Otağı yıkıp eşyalarını tahrip ettiler. Matem ve protesto işareti olarak da öğle yemeklerini yemediler. İsyanı yatıştırmak için ilk tedbir olarak Rüstem Paşa'nın azledildiği, yerine **Vezir Ahmed Paşa'**nın geçtiği teblığ edildi.

Ahmed Paşa ordu tarafından seviliyordu. Ama o, şehzadeye kıyılmış olmasını asla affetmemekle beraber, orduda disiplinin kalkmasına, devletin sarsılmasına müsaade edemezdi.

Ordunun, şehzadenin öldürüldüğü yerde daha fazla kalması tehlikeli görüldü ve yürüyüşe devam edildi. Halep'e geldikleri zaman **Kanunî** burada kışlamaya karar verdi.

Şehzadê Mustafa'nın öldürülmesine en çok üzülenlerden biri de küçük kardeş olan ve Kanunî ile beraber bulunan Şehzade Cihangir idi. O sırada 22 yaşında olan **Cihangir üzüntüden hastalandı. 27 Kasım 1553 günü Halep'te vefat etti.** Şehzade Mustafa'nın öldürülmesini emrettiği için azap duyan Kanunî, Cihangir'in ölümüyle büsbütün sarsıldı. Bu olaydan sonra, ordunun ileri gelenlerini, bütün vezirlerini ve yaşlı askerleri huzura çağırıp çok duygulu, dokunaklı bir konuşma yaptı. Güzel konuşuyordu. Dinleyenlerin gözleri yaşardı. Onu, en uzak yere kadar takip edeceklerini söyleyerek padişahı rahatlattılar.

Bundan sonra İran'a yürüme hazırlıkları başladı. Bahar gelmişti. Önce Şah Tahmasp'a bir nâme yazılarak savaşa dâvet edildi. Şah, bir meydan savaşını göze alamıyordu. Kanunî ilerlemeye devam ederek Revan ve Nahcıvan'ı ele geçirdi. Yol üzerindeki bütün kasaba ve kaleler zaptedilmişti. Şaha bu kadar cezayı yeterli gören Kanunî, orduya dönüş emrini verdi. Fakat ordunun bir bölümü şahın askerleriyle karşılaşmış ve zafer kazanmışlardı. Küçük gruplar arasında ise yer yer çarpışmalar devam ediyordu.

Şah Tahmasp bir elçi göndererek Kanunî'den barış istemek zorunda kaldı. Amasya'da yapılan uzun müzakerelerden sonra nihayet iki devlet arasında bir saldırmazlık anlaşması imzalandı.

Kanunî Amasya'da 8 ay kalmış, Amasya valisi iken öldürülen Şehzade Mustafa'nın taraftarları arasında meydana gelen hoşnutsuzluğu gidermek için gayret göstermiş, şehir halkını bir yıllık vergiden affetmek gibi tavizler vermişti.

● İç olaylar yoğunlaşıyor

Kanunî Sultan Süleyman üçüncü İran seferinden döndükten sonra uzun bir süre askerî harekâta girişmedi ve devletin diğer meseleleriyle meşgul oldu. Meseleler az değildi. Önce, İstanbul'da bulunan **Sahib Giray,** bazı vezirlerin entrikaları ile gözden düşürüldü. Yerine getirilen **Devlet Giray** da onu idam ettirdi. Bu, Kanunî'nin bir başka hatası idi. Çünkü Devlet Giray, Sahip Giray'ın yerini tutamadı ve bundan da yeni yeni büyümeye başlayan ve yeni bir hasım olarak ortaya çıkan Rusya yararlandı. Ruslar meydanı boş bularak **Kazan** ve **Ejderhan'**ı işgal ettiler.

Bu sırada Selanik taraflarında bir **"Düz-**

mece Mustafa" olayı çıkmıştı. Oldürülen Şehzade Mustafa'ya çok benzeyen biri saltanat iddiasına kalkışmış, bir haylı de taraftar toplamıştı. Bu meselenin halli Vezir Mehmed Paşa'ya verildi ve Mehmed Paşa Düzmece'yi yakalatarak ortadan kaldırdı.

Önemli olaylardan biri de Vezirîâzam Ahmed Paşa'nın idamıdır. Bazı hareketleri Kanunî'yi şüphelendiren ve kızdıran Ahmed Paşa, Hürrem Sultan'ın da telkinleriyle iyice gözden düşmüştü. Onun, Şehzade Mustafa'ya babasının otağına gelmemesi için haber gönderdiğini öğrendiği için de kızıyordu

Kanunî'yi etkilemesini çok iyi bilen Hürrem Sultan yine Rüstem Paşa'nın vezirîâzam olmasını istemekteydi. Öyle oldu: 29 Eylül 1555'te Rüstem Paşa tekrar sadrazamlığa getirildi. Tameşvar fatihi **Koca Ahmed Paşa**'nın sadrazamlıktan azledilerek idamı, içeride ve dışarıda hiç hoş karşılanmadı.

● Şehzadeler arasında taht kavgası başlıyor

Şehzade Mustafa'nın öldürülmesinden ve Şehzade Cihangir'in Halep'te hastalanarak ölmesinden sonra Kanunî'nin hayatta iki erkek ve bir kız çocuğu kalmıştı. En büyük oğlu Şehzade Mehmed'in 1543'te, Kanunî İstolni-Belgrad seferinden dönerken öldüğünü söylemiştik.

Hürrem Sultan kendi oğlu Şehzade Selim'in tahta çıkması için entrikalara devam ediyordu. Damadı Sadrazam Rüstem Paşa ile o sırada divan veziri olan ve daha sonra sadrazamlığa getirilecek **Sokollu Mehmed Paşa**'yı da elde etmişlerdi. Bu üçlü, başka anadan doğan **Şehzade Bayezid**'i gözden düşürmek için ellerinden geleni yaptılar.

Osmanlı hanedanında, daha doğrusu tarih boyunca bütün Türk hanedanlarında, tahta çıkan kardeşin, devlet mülkünün ve merkezi otoritenin bölünmemesi için diğer kardeşleri ortadan kaldırmaları bir gelenek halını almış, kanun haline de getirilmişti. Şehzadeler ya tahtı ele geçirecek ya da öldürüleceklerdi.

Şimdi tahtın adayı olan **Şehzade Selim** ve **Şehzade Bayezid** idi ve veliahtlık da Şehzade Selim'in üzerinde bulunuyordu. Hayatta kalabilmesi için Bayezid'in tahtı zorla ele geçirmeye çalışması bir zorunluluk idi.

İki kardeş arasında kaçınılmaz mücadele nihayet savaşa dönüştü. Kardeş orduları Karaman dolaylarında çarpıştılar. Şehzade Bayezid mağlup oldu ve dört oğlunu yanına alarak İran Şahı Tahmasp'a sığındı. Hatırlanacağı gibi Tahmasp'in kardeşi Elkas Mirza da taht kavgasını kaybedince Kanunî'ye sığınmıştı. Elkas Mîzra'nın İstanbul'da gördüğü hatırlı misafir muamelesini Bayezid de İran'da gördü. Bu ve buna benzer daha nice olaylar, iki Türk hanedanı arasında hakimiyet mücadelesinin nasıl kıyasıya ve çok yönlü olduğunu göstermektedir.

Kanunî Sultan Süleyman, oğlunun iadesi için Şah Tahmasp'ı sıkıştırmaya başladı. Tahmasp, Bayezid'i bırakması karşılığında yüklü bir fidye ile Bağdat vilayetinin kendisine verilmesini istiyordu.

Kanunî, bütün kavgaların devlet mülkünü, bu mülkün bütünlüğünü korumak için yapıldığını, bu yüzden toprak veremeyeceğini, ama yine de Kars kalesini ve istenilen parayı verebileceğini bildirdi.

Şah Tahmasp bu teklife yanaştı. Şehzade Bayezid ve oğulları bir anda hatırlı misafir olmaktan çıkarılıp ayrı ayrı zindanlara konuldular. Uzun süren hapis hayatından sonra da Şehzade Selim'in kuvvetlerine teslim edildiler. **Şehzade Selim de hepsini idam ettirdi.**

Şehzade Bayezid ve oğullarının Selim'in kuvvetlerine teslim edilerek öldürülmelerine Kanunî kızdı ve çok üzüldü. Olay, Anadolu ve Rumeli'de de büyük tepkiyle karşılanmış ve Muhteşem Süleyman'ın itibarı sarsılmıştı. Oğlunun ve torunlarının ölümlerine yol açacak şekilde davrandığı için Şah Tahmasp'a Kars kalesini bırakmaktan vazgeçti ve vaadettiği paranın da ancak bir kısmını verdi.

Kanunî artık Şehzade Selim'i istese de cezalandıramazdı. Çünkü tahtın varisi olarak yalnız o hayatta kalmıştı.

Öte yandan, hatırlı misafirlerini düşmanın ellerine teslim ettiğinin ve bunu para karşılığında yaptığının anlaşılması üzerine Şah Tahmasp'ın da itibarı sarsılmış, İran şehirlerinde, özellikle Azerbaycan'da aleyhine gösteriler yapılmıştı.

● "Üçüncü Kıta"nın tek hâkimi

Muhteşem Süleyman muazzam imparatorluğunu korumak, daha da büyütmek için, ordusunun başında seferden sefere koşmuş bir padişahtır. Saltanatının 10 yıldan fazla bir bölümünü seferlerde geçirmiştir. Geniş imparatorluğunun sınırları içindeki büyük geziler bunun dışındadır. Bir bakıyoruz, Kanunî Avrupa'nın merkezinde, Viyana kapılarındadır. Bir de bakıyoruz, doğuda, Bağdat, Tebriz veya Nahcivan'dadır. Çünkü o hem Asya'da, hem Avrupa'da geniş toprakları bulunan ve bu iki kıtanın hakimi olan hükümdardır. Ama o, üçüncü Kıta Afrika'nın da hâkimidir ve bu

Kanunî Sultan Süleyman'ı müzik dinlerken gösteren bir minyatür (Süleymannâme'den)

üçüncü kıtada hüküm sürdüğü toprakların yüzölçümü, Asya ve Avrupa'daki topraklarının yüzölçümünden fazladır (8.700.000 km²). Her üç kıtadaki topraklarının yüzölçümü ise 14 milyon 893 bin kilometre kare idi ki bu bütün Avrupa'nın yüzölçümünden yaklaşık 4 milyon 374 bin kilometre kare daha büyüktür.

Bu kısa hatırlatmadan sonra, Kanunî Sultan Süleyman'ın Afrika'ya "sefer-i humayûn" düzenlemediğini de belirtelim. Ordusunun başına geçerek Afrika seferine çıkmamıştır ama, onun çağında Afrika'da hem kara, hem deniz savaşları olmuştur. Hem kara sınırları genişlemiş, hem de Kızıl Deniz ile Batı Akdeniz tam olarak Türk donanmasının hakimiyetine girmiştir. Afrika savaşlarının kahramanları daha çok denizci paşalardır.

● Barbaros'tan sonra

Büyük Amiral Barbaros **Hayreddin Paşa'nın 4 Temmuz 1546'da ölümünden** sonraki birkaç yıl içinde büyük deniz harekâtı olmadı. Bunun bir sebebi Charles-Quint'in Osmanlılar'la mücadeleden vazgeçmesi, ikinci ve daha önemli sebebi de kaptan-ı deryalığa (donanma kumandanlığına) meslekten olmayanların getirilmesidir.

Barbaros'un ölümünden az önce, oğlu **Hasan Paşa** (evlâtlığı olan Hasan Paşa değil) Cezayir beylerbeyliğine vekâleten tayin edilmişti. Hasan Paşa Cezayir'e henüz gelmişti ki Barbaros Hayreddin vefat etti ve beylerbeyliğine asaleten tayin edildiğini bildiren ferman da hemen gönderildi.

Faslılar, Türkler'e bağlı Tlemsen şehrini ele geçirmek için 30 bin kişilik bir kuvvetle harekete geçmişlerdi. **Hasan Paşa** bu hücumu karşıladı ve Fas ordusunu yendi. Fas kumandanı Mevlay Abdulkadir savaş sırasında öldü. Hasan Paşa başkent Fas şehrine kadar ilerledi. Ama bir süre sonra İstanbul'a çağrıldı ve onun yerine ünlü denizcilerden **Salih Paşa** tayin edildi.

Salih Paşa, kumandanlarından biri olan **Turgut Reis** ile birlikte, Balear adalarına yaptığı bir seferden dönerken Fas İmparatorluğu üzerine bir kere daha yürüdü. Fakat o zamanın büyük devletlerinden olan Fas İmparatorluğu'nun 80 bin kişilik ordusu vardı. Salih Paşa'nın emrindeki Türk askerinin sayısı ise 7 binden ibaretti. Buna rağmen, arka arkaya yapılan üç çarpışmanın üçünü de Salih Paşa kazandı. Fas Sultanı II. Muhammed kalan kuvvetleriyle iç bölgelere çekildi ve Salih Paşa başkenti işgal etti. Burada 4 ay kadar kalarak Türk teşkilatını kurdu. Bundan sonra İspanyollar'ın elinde bulunan **Becâye Kalesi'**ne yürüdü.

Salih Paşa'nın Becâye'ye hareketinden yararlanan Fas sultanı, Fas şehrini tekrar ele geçirdi ve Charles-Quint'den de yardım istedi.

Salih Paşa, iki hafta süren kuşatmadan sonra Becâye şehrini aldı ve oradan Oran şehrine yürüdü. Burası da İspanyollar'ın elindeydi ve büyük bir kuvvetle savunuluyordu. Onun için İstanbul'dan yardım istedi.

Bir süre sonra İstanbul'dan 40 kadırga ve 6000 yeniçeriden oluşan bir yardım kuvveti gelmişti. Şimdi Salih Paşa toplam 40 bin kişilik bir ordu kurmuş bulunuyordu. Derhal Oran üzerine yürüdü. Fakat bu sırada hastalanarak öldü. Bunun üzerine İstanbul Oran'ın (Vahran'ın) fethinden vazgeçti.

● Bir Türk levendi Fas Sultanı'nı ortadan kaldırıyor

Salih Paşa'nın ölümünden sonra Cezayir beylerbeyliğine tekrar Barbaros'un oğlu **Hasan Paşa** tayin edildi.

Kanunî Sultan Süleyman Hasan Paşa'ya, Fas sultanına kesin bir darbe indirmesini emretti. Çünkü Fas sultanı, Charles-Quint'in yerine geçen oğlu İspanya kıralı **II. Felipe** ile Türkler'e karşı bir anlaşma yapmıştı.

Hasan Paşa, Fas sultanına kesin darbe indirmek için bir plan hazırladı. Bu işi, çok becerikli birkaç casus-komando ile halledecekti. Türk levendlerinden Salih Kâhya'ya gizli bir görev verdi.

Salih Kâhya, yanına birkaç atlı alarak, Fas'ın yeni başkenti Merakeş'e hareket etti. Burada Fas sultanına, Hasan Paşa'dan kaçtığını ve sığınmak için geldiğini söyledi. Fas sultanı yaptığı sorgulamadan sonra ona inandı. Onu, Türkler'den oluşan bir hassa alayına aldı. Bu alaydaki Türkler'i başka Araplar'a ve Hristiyanlar'a karşı savaştırıyor fakat Türkler'in üzerine salamıyordu.

Salih Kâhya kısa bir süre sonra kendisini hassa alayına kumandan tayin ettirmeyi başardı. Bundan sonra da küçük ekibi ile birlikte alayın subaylarını Hasan Paşa tarafına çekti. Artık darbe indirmek için uygun bir zaman kollamaya başlamıştı. Alayı talim maksadiyle şehir dışına çıkardığı bir gün aradığı fırsatı buldu. Sultan, onların talim ve gösterilerini seyretmek için kalabalık maiyeti ile araziye gelmişti. Salih Kâhya, planını uygulamak için bekledikleri **"G"** gününün geldiğini adamlarına bildirdi. Derhal harekete geçtiler ve yıldırım hızı ile Fas sultanını ve bütün maiyetini öldürdüler.

Fas, Hasan Paşa'nın tahmin ettiği gibi büyük bir kargaşa içine düşmüştü. Cesur Türk levendi Türk hassa alayının başına geçmiş ve önemli bir kale olan **Taduant**'a yürümüş ve bu kaleyi fethetmişti.

Bu sırada Fas'ın yeni sultanı iş başına geçmiş, ordusunu toplamış bulunuyordu. Bütün ordusu ile Taduant kalesini kuşattı. Salih Kâhya ağır kayıplar vermesine rağmen buradan çekilerek **Tlemsen'e** gelebildi. Ama artık Fas devleti "büyük" olmaktan çıkmıştı.

● Mostaganem Zaferi

Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa, Salih Kâhya'nın habercisinden ve daha başka casuslarından durumu öğrenmişti. Hemen Fas'a girdi. Yeni Fas sultanı 45 bin kişilik ordusu ile meydan savaşı yapmaya mecbur oldu. İlk çarpışmada Faslılar ağır kayıp verdiler, ama mevzilerinde tutunabilmişlerdi. İkinci bir hücumda imha edilecekleri muhakkaktı. Fakat bu sırada Hasan Paşa, Oran'da bulunan 25 bin kişilik İspanyol ordusunun kendisini arkadan vurmak için harekete geçtiğini haber aldı. Bunun üzerine Faslılar'a nihaî darbeyi indirmekten vazgeçip İspanyollar'la savaşmak üzere tertibat aldı.

İspanyollar karadan ve denizden saldıracaklardı. İspanyol ordusunun mühimmatını taşıyan 4 nakliye gemisinin yolda olduğu da öğrenildi. Hasan Paşa'nın küçük bir filo göndererek bu gemileri ele geçirmesi zor olmadı.

Tlemsen'i ele geçirmek için yola çıkan İspanyollar buna cesaret edemediler, kıyıya daha yakın ve önemli bir şehir olan **Mostaganem**'i kuşattılar. Hasan Paşa da şehri korumak için oraya hareket etti.

Hasan Paşa'nın kuvvetleri gelince kuşatmayı kaldırıp meydan savaşı yapmak zorunda kalan İspanyollar ağır bir yenilgiye uğradılar. Kumandanları da dahil olmak üzere bütün İspanyol ordusu imha edildi.

İspanyollar bu yenilgiden sonra Cezayir ve Fas'ta askerî bir harekâtta bulunmaktan vazgeçtiler. Artık Afrika'da Türkler'in hâkim olduğunu kabul etmişlerdi.

Cerbe Zaferi

İkinci büyük deniz zaferinin kazanıldığı Cerbe'de Türkler, batmaktan kurtulan 55 gemi ve aralarında ünlü kumandanlar da bulunan 18 bin esir aldılar

Barbaros Hayreddin Paşa'dan sonra Türk denizciliğinin en ünlü kaptan-ı deryası **Turgut Reis**'tir.

Turgut Reis denizciliğe basit bir levend olarak başlamış, **Oruç** ve **Hızır** reislerin yanında tecrübe ve ün kazanmıştı. Barbaros'tan sonra bir süre serbest hareket etmiş, kendisine bağlı gemilerine Güney Tunus'taki Cerbe adasını üs yapmıştı. Zamanla Tunus'un büyük bir bölümünü ele geçirdi ve Mehdiye kalesini kuvvetlendirdi. Daha sonra Tiren denizini tamamen kontrol altına alarak İtalya kıyılarını vurdu. Korsika adasını fethetti.

Trablusgarb Beylerbeyi Murad Paşa ölünce, onun yerine **Turgut Reis** beylerbeyi tayin edildi. **Turgut Reis şimdi Turgut Paşa** idi. Evvelce fethettiği, sonra Hristiyanların eline geçen Mehdiye kalesini tekrar aldı.

Bu sırada Sinan Paşa ölmüş, kaptan-ı deryalığa **Piyale Paşa** getirilmişti. Piyale Paşa denizcilik konusunda Turgut Reis (Paşa)'e uyuyor ve onun sözünden çıkmıyordu. Hep birlikte hareket ediyorlardı.

1558'de Piyale Paşa ile Turgut Reis, 150 gemi ile Akdeniz'e açıldılar. İspanya kıyılarına yakın Balear adalarını zaptettiler.

Türkler'in bir gün kendilerini de güç durumda bırakacaklarını anlayan Malta şövalyeleri, Akdeniz'de kıyısı olan bütün Hristiyan devletlere başvurarak, güven ve refahın kurulabilmesi için Trablusgarb'ın Türkler'in elinden alınmasını istediler.

● 200 gemiden oluşan yeni Haçlı donanması

Malta şövalyelerinin isteklerini haklı bulan ve onları destekleyen Papa IV. Pius, Akdeniz devletlerini bir "Haçlılar Donanması" kurmaşa teşvik etti. Bunun üzerine İspanyol, Alman, Ceneviz, Papalık, Malta, Monako ve Toskana gemilerinin katıldığı 200 parçadan oluşan bir donanma meydana getirildi. Bu

gemilerdeki kara askerinin sayısı 30 bin kadardı. Donanmaya Medina-Coeli dukası Jean de la Cerda, kara askerlerine ise İspanyol asilzadelerinden Don Alvarode Sandi kumanda edecekti.

Haçlılar'ın hazırladığı plana göre Cerbe adası ve Trablusgarb ele geçirilecek, Malta ve Sicilya donanmaları orada bırakılacaktı. Cerbe, Trablusgarb'la Tunus'un anahtarı durumundaydı. Burada bekleyecek olan Malta ve Sicilya donanmaları Türk donanmasının Akdeniz'in batısına geçmesini engelleyeceklerdi. Böylece, İstanbul'dan yardım alamayacak olan Cezayir'i ele geçirmeleri de kolaylaşacaktı.

Haçlı donanması 2 Mart 1560 günü Cerbe önlerine geldi. 7 Martta da çıkartmaya başladılar.

● Haçlılar Cerbe'de

Cerbe'yi koruyan Türk kuvveti 1000 kişiden ibaretti. Üstün kuvvetler Cerbe'yi kolay ele geçirdiler. Çünkü buradaki bin kişilik Türk birliği kaleyi boşaltıp Turgut Reis'e katılmayı uygun görmüştü.

Düşmanın hazırlıklarını yakından takip eden ve hedefini anlayan Turgut Reis durumu İstanbul'a bildirmiş, tedbirler alınmasını Kanunî Sultan Süleyman'a arzetmişti.

Bu sırada Ruslar Azak Denizi'nde, Portekizliler Basra Körfezi'nde dolaşır olmuş, Şehzade Selim ile Şehzade Bayezid arasında daha Kanunî hayatta olduğu halde taht kavgası başlamıştı. Böyle bir durumda Haçlı donanmasının Trablusgarb'a saldırması Kanunî'yi düşündürüyordu.

Fakat Kanunî, kaptan-ı derya Piyale Paşa'ya emir vererek derhal bütün tedbirlerin alınmasını istedi. Bunun üzerine kısa zamanda hazırlıklar tamamlanarak, İstanbul'dan 120 savaş gemisi ile harekete geçildi.

Donanma Mora'ya gelince Midilli Sancakbeyi **Kurdoğlu Muslihiddin** Mustafa ile Rodos Sancakbeyi **Kurdoğlu Ahmed,** üçer kadırga ile donanmaya katıldılar.

7 Mayısta Malta'ya ulaşan donanma burasını bombaladı, esir ve ganimet aldı, sonra da Cerbe adasına doğru yelken açtı. Çünkü Turgut Reis'in gönderdiği bir kadırgadan ve alınan esirlerden düşmanın henüz Cerbe'de olduğu ve Trablusgarb'a hücum edeceği anlaşılmıştı.

Öte yandan, Türk donanması Malta'da görülünce Malta şövalyeleri hızlı bir kadırga donatıp yola çıkardılar ve Haçlı donanmasına Türkler'in geldiğini bildirdiler. Bu haber müttefiklerde büyük bir korku uyandırdı. Çünkü onlar Osmanlı donanmasının ancak yaza doğru sefere çıkabileceğini, bu arada Trablusgarb'ı kolayca ele geçirebileceklerini hesaplamışlardı.

Türk donanması 13 Mayıs 1560'ta Cerbe sularına gelerek 12 mil açığına demir attı. Ertesi sabah, heybetli Türk donanması savaş düzenine girmiş, tıpkı Preveze savaşında olduğu gibi, bir yarımay şeklinde adaya doğru ağır ağır ve emin olarak ilerlemeye başlamıştı. Ortada kaptan-ı derya Piyale Paşa, sağ kanada Kurdoğlu Ahmed Bey, sol kanada Kurdoğlu Mustafa Bey kumanda ediyordu. Bu defa düşman donanması da bir yarım daire şeklindeydi.

● Büyük Haçlı donanması paramparça

Savaş top atışlarıyla başladı. Daha ilk anlarda Türk gemilerinden yapılan top atışlarının çok becerikli, isabetli olduğu, düşman donanmasında ise bozgun belirtileri görüldü. Bunu farkeden **Piyale Paşa,** süratle düşmanın üzerine gidilmesini emretti. Piyale Paşa'nın üzerlerine doğru geldiğini gören **Medina-Coeli** (Medinaseli) dukası donanmasını ikiye böldü. Piyale Paşa'nın şiddetli hücumuna dayanamayan bu gemilerin bir kısmı denize açılmak istiyor, bir kısmı hisarların altına sığınmak için kıyıya doğru gidiyordu. Piyale Paşa, kendisi açık denize açılanların üzerine yüklenirken, Kurdoğlu'nu karaya yanaşanların üzerine gönderdi.

Şimdi, herbiri 800 zırhlı İspanyol'u taşıyan parçalar, ya Türk toplarının ateşiyle batıyor, ya da teslim oluyorlardı.

Kurdoğlu, hisarların altına sığınmış kadırgalara saldırdı. Öte yandan Piyale Paşa, kurtuluşu kaçmakta gören Andrea Doria'nın yeğeni **Ciovanni Doria'**nın gemilerini yakalamış, rampa etmiş ve amansız bir dövüş başlamıştı. Göğüs göğüse, boğaz boğaza yapılan bu savaş sırasında kumandan **Ciovanni Doria, gemilerini yüzüstü bırakıp kaçtı,** fakat ağır şekilde yaralanmaktan kurtulamadı.

Midilli Beyi Mustafa Bey de Piyale Paşa ve Ahmed Bey'den geri kalmıyor, su kesimleri çok olduğu için karaya yanaşamayan gemilerinden levendlerini düşman kadırgalara atlatıyordu.

Şimdi savaş hem denizde, hem karada devam ediyordu. Fakat savaşa Piyale Paşa tamamen hakim olmuş, kesin zaferin Türklerde kalacağı anlaşılmıştı. Nitekim, deniz savaşı birinci günde Türkler'in kesin zaferiyle

bitti. İlk gün düşman 20 kadırga, 26 gemi kaybetti. Ertesi gün kara savaşları devam ederken düşmanın gemi kaybı 70'i buldu. Medinaseli'nin muhteşem donanmasından bir şey kalmamıştı. Kıyı baştan başa karaya vurmuş gemiler ve kıyı boyunca dizilmiş esirlerle dolmuştu. Kaçabilen gemiler çok azdı. Düşman askerlerinden 18 bini esir alınmış, geri kalanların çoğu ya öldürülmüş, ya da ağır yaralanmıştı. Kurtulabilenler Cerbe kalesine sığındılar.

Türkler'in kaybı 1000'den az şehit ve biriki küçük tekneden ibaretti.

Türk donanması ile Haçlı donanması arasındaki savaşa **Turgut Reis** ancak bittikten sonra yetişebildi. Fakat kaçan düşman gemilerinden bazılarını yakalayarak onların kaybını büsbütün arttırdı.

Deniz savaşı bittikten sonra Piyale Paşa'nın askerleri Cerbe kalesini kuşattılar ve bir süre sonra ele geçirdiler. Kaleyi savunan 9 bin İspanyol askerinden hiçbiri kurtulamadı.

Cerbe zaferi, Preveze'den sonra gelen ikinci büyük deniz zaferimizdir. Cerbe'nin alınışından iki ay kadar sonra, 27 Eylül 1560 günü, Türk donanması İstanbul limanına giriyordu. Düşmandan alınan ve tahrip edilmeyen 28 harp, 27 nakliye gemisi ve 18 bin esir de getirilmişti. Amiral gemisinin arkasında esir kumandanlar Don Alvaro De Sandi, General Sanyo de Levya, Sicilya ve Napoli donanmaları kumandanı Don Juan bulunuyordu.

Kanunî Sultan Süleyman, muhteşem ve muzaffer donanmasını sarayın deniz kenarındaki köşkünden vekarla, gururla seyrederken, yüzbinlerce İstanbullu kıyılara dizilmiş, coşkun alkışlarla sevinçlerini belli ediyorlardı.

Kanunî, muzaffer kumandan **Piyale Paşa**'yı torunu **Gevherhan Sultan**'la evlendirerek onu kendine damad yaptı.

● Malta Kuşatması ve Turgut Reis'in şehit olması

Alman İmparatorluğu'na bağımlı olmamak için Türkler'den sürekli ve karşılıksız yardım gören Fransa'nın başı yine dertte idi. Korsika adasını ellerinden çıkarmışlardı. Türklerden bu adanın yeniden fethedilip kendilerine verilmesini istiyor, bu defa karşılığını vergi vererek ödeyeceklerini de söylüyorlardı. Babıâli ise ona **"Korsika'yı ne zaman zaptedeceğimizi biz biliriz, size İtalya kıyılarında zaptedeceğimiz kaleleri emanet ederiz, onları korumaya bakın"** mealinde bir cevap verdi.

Gerçekten de kaptan-ı derya **Piyale Paşa,** Napoli dolaylarında birçok adayı zaptedip Fransızlar'a bıraktı. Ama Fransızlar bunları da koruyamadılar.

Bu sırada, Charles-Quint'in yerini alan İspanya kıralı II. Felipe, yeni bir donanma hazırlıyordu. Bir yandan da diğer Hıristiyan devletlerin donanmalarını birleştirerek yeni bir Haçlı donanması meydana getirmeye çalıştı. Bunu başardı da. Papalık, Ceneviz, Portekiz, Malta ve Toskana donanmalarıyla birleştirilerek Türkler'e karşı yeni bir Haçlı donanması meydana getirdiler. Kumandanlığına da tutsaklıktan kurtulmuş bulunan Ciovanni Doria'yı getirdiler.

Ciovanni Doria, 89 savaş gemisi ve 20 bin askerle, ilk hedef olarak İspanya'nın yakınında kayalık bir ada olan **"Penon de Velez"**e saldırdı. Bu kayanın bir uğrak yeri olmaktan başka özelliği yoktu ve pek az Türk muhafız tarafından korunuyordu. Bu bir avuç askerin kalabalık bir orduya karşı direnmesi imkânsızdı. Kalede kaybedilecek bir şey de yoktu. Onun için direnmeyi gereksiz buldular ve hiçbir kayıp vermeden adayı boşalttılar. Bu kayalığın vuruşmasız zaptedilmesi Haçlı donanmasının mâneviyatını yükseltti ve Avrupa'da büyük bir zafer kazanılmışçasına yankı uyandırdı.

Fakat kısa bir süre sonra Türk donanması Piyale Paşa'nın kumandasında Haçlı donanmasıyla karşılaşmak üzere denize açıldı ve Akdeniz'in çok önemli bir üssü olan Malta adasını ele geçirmeye karar verdi. Turgut Reis (Paşa) ve Piyale Paşa Malta'nın ele geçirilmesinde ısrar ediyorlardı ve Divan da bunu nihayet kabul etti.

Türk donanması 144 savaş gemisi ve 50 nakliye gemisinden oluşuyordu. Bunlara 30 bin asker bindirilmişti. Donanmaya kaptan-ı derya Piyale Paşa, kara askerine Mustafa Paşa kumanda ediyordu. Bunlara, Trablusgarb'dan hareket edecek Turgut Reis'in filosu ile Cezayir'den hareket edecek Hasan Paşa'nın filosu da katılacaktı.

Donanma Malta'ya ulaştı, 20 bin asker karaya çıkarıldı. Karaya çıkan askerler Malta kalesinden sonra adanın en güçlü direnme merkezi olan **Saint-Elme'**yi kuşattılar. Az sonra **Turgut Paşa** ve **Uluç Ali Reis** kumandasındaki filolar da geldi.

Saint-Elme kalesinin önünde çok şiddetli çarpışmalar oldu. Ard arda yapılan saldırılar-

Malta seferinde Turgut Reis'in şehit olması

dan,hem Türkler hem kaleyi savunanlar ağır kayıplar verdiler. Surlar iyice tahrip olduktan sonra Turgut Paşa (Reis) 5 bin askerle hücuma geçti. Bu altıncı hücum idi ve askerler bu hücumda surların üzerine çıkmayı başardılar. Fakat tam bu sırada Turgut Reis başına isabet eden bir şarapnel parçasıyla ağır yaralandı. Kanlar içinde hemen çadırına götürüldü. Hepsi kendisi tarafından yetiştirilen ünlü deniz kumandanları başında toplandılar. Fakat kısa bir süre sonra Turgut Reis şehit oldu. Cenazesini ancak Saint-Elme alındıktan sonra kaldırmaya karar veren amiraller hücumlara devam ettiler. Altı gün sonra ve 8. hücumda kaleye girildi. Göğüs göğüse yapılan çok şiddetli çarpışmalardan sonra kale fethedildi (1560).

Turgut Reis'in cenazesi Trablusgarb'a götürüldü. Türbesi hâlâ oradadır. Oraya giden Türkler'in mutlaka ziyaret ettikleri yerlerden biri de, hayatı şerefli zaferlerle dolu olan bu ünlü denizcinin türbesidir.

Malta'da Saint-Elme fethedilmişti ama, asıl Malta kalesi fethedilemedi. Adada hiçbir malzeme bırakmadan, disiplin içinde kuşatma kaldırıldı ve ordu çekildi. Fakat Malta şövalyeleri uzun zaman Türk kıyılarına saldıramayacaklardı.

Pirî Reis

Türk gemilerinin Karadeniz, Ege ve Akdeniz'den başka Kızıldeniz'i de bir Türk gölü haline getirdiklerini, Batı Hindistan kıyılarında sancak dalgalandırdıklarını görmüştük.

Hint seferine çıkan ünlü deniz kumandanlarından biri de **Pirî Reis**'tir. Pirî Reis Hint seferine 30 kadar gemi ile çıkmıştı. Herhangi bir fetih gerçekleştiremedi ama Türk gemilerinin Hint Okyanusu'nda büyük bir güç olduğunu gösterdi.

Fakat, Hürmüz'ü kuşatan Pirî Reis'in burasını ele geçirmeden kuşatmayı kaldırması hoş karşılanmadı ve azline sebep oldu.

Pirî Reis'in en önemli yanı bir coğrafya ve kartoğrafya bilgini olmasıdır (Bu konuyu "Kültür ve Medeniyet" bölümünde göreceğiz).

Pirî Reis'ten sonra Süveyş Kaptan-ı Deryalığı'na **Murad Reis** tayin edildi. Murad Reis de kısa süre sonra görevden alındı ve yerine **Seydi Ali Reis** getirildi. Seydi Ali Reis, Gucerat'a kadar üç yıl süren bir sefer düzenledi. Portekiz donanmasıyla savaşarak, Hint Okyanusu'nun azgın dalgalarıyla mücadele ederek geçen bu maceralı seferde de herhangi bir fetih olmadı. Fakat bu sefer Türk gemilerinin dünyanın bütün denizlerine açıldığını gösteren başka bir olaydır.

● Habeşistan Türk eyaleti

Kanunî Sultan Süleyman zamanında Habeşistan (Etyopya)'da Türk hâkimiyetine alınmıştır. Süleyman Paşa'nın Hindistan seferine katılan kumandanlardan biri olan **Özdemir Bey** (sonra paşa oldu) daha sonra Nil'den güneye inerek Nübya'ya (Sudan'a) ulaşmış, buradan doğuya yönelmiş, Eritre, Somali ve Habeşistan'ın önemli bölgelerini ele geçirmiştir. Bu bölgeler önce Mısır beylerbeyliğine bağlandı, fakat daha sonra Habeşistan beylerbeyliği haline getirilerek, Özdemir Bey, paşa rütbesiyle Habeş beylerbeyi oldu.

Habeşistan'ın Hristiyan kralı bir yıl kadar sonra Portekizliler'in yardımı ile Türk hâkimiyetinden kurtulmak isteyince, Özdemir Paşa 30 bin kişilik bir kuvvetle Habeşistan fetihlerine başladı. Bu harekât sırasında Nil'in kaynağına doğru ilerleyerek nehrin iki yanında kaleler yaptırdı. Böylece beyazların ilk defa ayak bastığı bu yerlerde Türk hâkimiyetini kurdu. Bu putperestler diyarına saray, mescid, cami ve çeşitli yapılarla medeniyet getirmeye çalıştı.

Habeşistan beylerbeyliği 7 yıl süren Özdemir Paşa, bir tropikal hastalığa yakalanarak öldü (1560). Cenazesi, Habeşistan'ın (Etyopya'nın) Kızıldeniz kıyısındaki Massava şehrine gömüldü ve yerine oğlu **Osman Paşa** tayin edildi.

Son Sefer

Kanunî Sultan Süleyman, saltanatının son yıllarında bir sefer-i hümâyûna çıkmadığı için bazı tenkidlere uğruyordu. Sefere çıkmasını gerektiren önemli sebepler pek yoktu. Ayrıca artık yaşlanmış bulunuyordu. 71 yaşındaydı.

Nihayet, sefer-i hümâyûnu gerektiren bir sebep ortaya çıktı. Almanya ile yapılan barış antlaşmasından bir süre sonra Ferdinand ölmüş, yerine **II. Maksimilyan** geçmişti. Bu yeni hükümdar antlaşma şartlarına göre vermesi gereken vergiyi göndermiyor, Zigetvar kalesindeki düşman askerleri de çevredeki Türk şehirlerini yağmalayarak zarar vermeye başlamış bulunuyordu. Bu kalenin ele geçirilmesi kaçınılmaz olmuştu.

Kanunî yaşlıydı, yorgundu, hastaydı ama, kendilerini devlete adamış padişahların son yıllarını dahi dinlenerek veya eğlenerek geçirmeye hakları yoktur. O, bu son seferine çıkarken öleceğini sezmiş, Kütahya sancakbeyi olan Şehzâde **II. Selim**'e kısa bir özel vasiyetname yazarak göndermişti.

● Vasiyetname

Kanunî, **Zigetvar** seferine çıkmadan iki gün önce yazdığı bu vasiyetname ile, iki pazubendin ve mücevherli büyücek bir kutunun satılıp, parasıyla **Mekke** ve **Medine**'yi kapsayan Hicaz'ın Kızıldeniz'deki iskelesi olan **Cidde** şehrine su getirilmesini oğlundan istiyordu.

Vasiyetnâme şöyle idi:

"Benim canımdan sevgili, iki gözümün nuru Selim Han'ım,

Bu iki pazubendi ve bir mücevherle el sandığını vakfeylemişimdir. İki cihan iftiharı Muhammed Resûllah Hazretleri'nin, Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun, çok şerefli ruhu içindir.

Bunları satıp Cidde'ye su getiresin. Oğulluk edip bu vasiyeti yerine getir. Sa-

raydaki bütün ağalar ve bütün hizmetliler şahittir. Sen benim el yazımı bilirsin. Bunlar Peygamber Efendimiz'indir, benim değildir. Umarım değerine satarsınız.

Allah bu seferi mübarek edip Resûlu hürmetine gönül hoşluğu ile geri dönmeyi müyesser etsin."

9 Şevval 973 (23 Nisan 1566)

● Kanunî'nin ölümü

Kanunî, 1566 Mayıs'ının ilk gününde İstanbul'dan hareket etti. İlk defa at üstünde değil, araba ile gidiyor, yalnız şehirlerden geçerken ata biniyordu. Yanında, bir yıldan beri veziriâzam olan **Sokollu Mehmed Paşa** ile üç vezir daha vardı.

Ordu, 5 Ağustos 1566'da **Zigetvar**'a geldi ve kuşatma hemen başladı. Güçlü kale direniyor, çarpışmalar çok şiddetli geçiyordu. Veziriâzam Sokollu Mehmed Paşa bile birkaç defa ölüm tehlikesi geçirdi. Padişah, civardaki bir tepeye kurulmuş otağında çarpışmaları seyrediyor ve kuşatmanın uzamasından, fethin çabuk yapılamamasından üzüntü duyuyordu. Çünkü öleceğini hissetmişti.

Çarpışmaların şiddetle devam ettiği bir sıyen **6/7 Eylül 1566 günü, Kanunî Sultan Süleyman, otağında vefat etti.** Ölümü askerden gizlendi. Padişahın cesedini yıkadılar, kefenlediler ve tahtının altına kazılan geçici bir mezara gömdüler.

Kuşatma devam ediyordu. Veziriâzam Sokollu ve yanındakiler bazı tedbirler aldılar. Boy bos bakımından Kanunî'ye çok benzeyen **İmam Hasan Ağa**'ya padişah elbiselerini giydirdiler. Yüzüne makyaj yaparak tahta oturttular. Sokollu Mehmed Paşa, kapıcılar kethüdasını otağa davet ettirerek padişahın ağzından talimat verdirdi. Padişahın, son bir hücumla kalenin o gün alınmasını istediği bildirildi.

Bu son hücum yapıldı ve Zigetvar fethedildi (7 Eylül 1566).

Kanunî'nin ölüm haberini Şehzâde **II. Selim**'e duyurmak için yola çıkarılan **Hasan Çavuş,** her menzilde at değiştirerek ve at çattatarak Kütahya'ya varmış, mektubu onbir günde II. Selim'e ulaştırmıştı.

Kanunî'nin iç organları otağının kurulduğu yere gömülmüştü. Sonradan buraya güzel bir türbe yapıldığı için bu mahal Macaristan'da **"Türbek"** olarak anılır. Fakat 17.yüzyılda Katolik papazlar türbeyi yıktırmışlardır.

Babasının ölüm haberini alan **II. Selim,** Kütahya kendi adına hutbe okutarak tahta çıktığını duyurdu. Daha sonra İstanbul'a geldi.

Kanunî'nin nâşı önce Belgrad'a getirilmiş, birinci cenaze namazı burada törenle kılınmış ve törene yüzbinlerce insan katılmıştı. II. Selim de törene yetişmişti. Daha sonra cenaze İstanbul'a doğru yola çıkarıldı. İstanbul'da, yine yüzbinlerce insanın katıldığı bir törenle ikinci defa cenaze namazı kılındı ve 46 yıl saltanat süren Kanunî Sultan Süleyman, bu muhteşem hükümdar, Süleymaniye Camii'ndeki türbesine gömüldü.

● Kanunî'nin eşleri ve çocukları

Kanunî Sultan Süleyman'ın eşleri **Mihridevran Hatun, Küçük Sultan, Gülfem Sultan** ve **Hürrem Sultan**'dır. Bunların içinde en çok sevdiği ve telkinlerine kapıldığı **Hürrem Sultan** idi. Asıl adı **Roxelane** olan Rus asıllı Hürrem Sultan kendi çocuğu olan Şehzâde Selim'i tahta çıkarmak için entrikalara girişmiş ve önceki bölümlerde gördüğümüz gibi bunu başarmıştır.

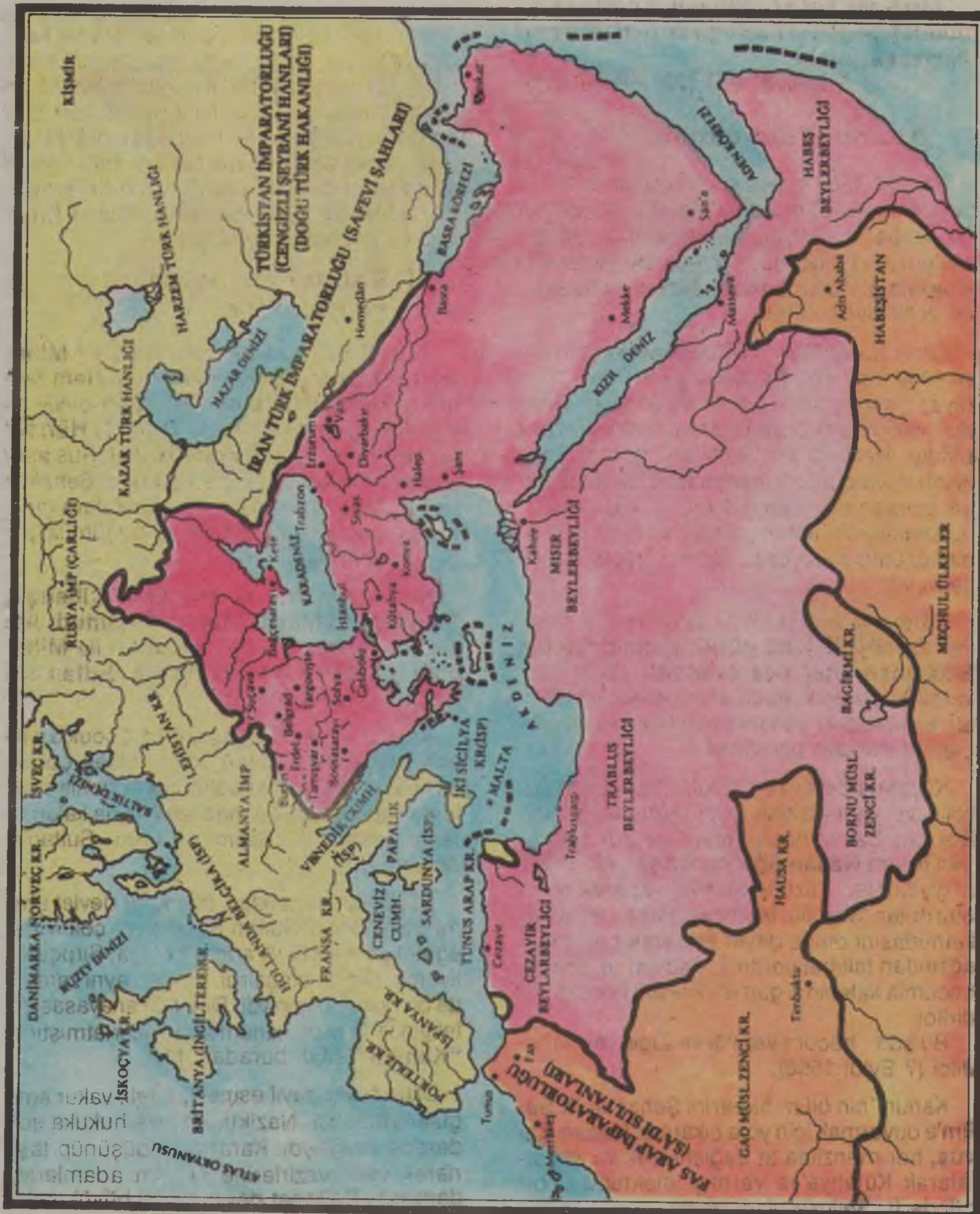
Kanunî'nin, **Selim, Mustafa, Cihangir, Bayezid, Mehmed, Murad, Mahmud, Abdullah** adlarında erkek çocukları ile **Mihrimah Sultan** ve **Tasasız Raziye Sultan** adlı kız çocukları olmuştur.

Kanunî'nin küçük yaşta ölen çocukları ile taht kavgasına kapılan, idam edilen çocukları hakkında önceki bölümlerde geniş açıklama yapmıştık. Sonunda tek başına kalan ve tahta çıkan II. Selim Hürrem Sultan'ın oğludur.

Büyük bir kumandan, büyük bir devlet adamı olan Kanunî Sultan Süleyman, çok iyi bir eğitim görmüştü. Arapça, Farsça, Sırpça biliyordu. Büyük bir şairdi. Fakat o aynı zamanda bir hukuk bilginiydi. Devletin anayasası niteliğinde yeni bir kanunnâme hazırlatmıştır ki **"Kanunî"** sıfatı buradan gelir.

Uzun boylu, zayıf esmer çehreli, vakur ama güler yüzlü idi. Nazikti. Hak ve hukuka son derece saygılıydı. Kararlarını düşünüp taşınarak verir, vezirlerine ve ilim adamlarına danışırdı. Saltanat devrinde 13 büyük sefer yaptı, at üstünde, ordunun başında savaştı ve yalnız son seferinde, hasta olduğu için araba ile seyahat etti.

Kanunî devrinde imparatorluğun her tarafı ilim-irfan yuvalarıyla dolmuştur. Özellikle mimarlıkta şaheserler meydana getirilmistir.

Kanunî'nin ölümünde Osmanlı İmparatorluğu

SULTAN II. SELİM

11. padişah olan SARI SELİM zamanında Kıbrıs ve Tunus fethedilmiş, fakat donanma İnebahtı'nda bozguna uğramıştı.

Kanunî Sultan Süleyman 6 Eylül 1566'da vefat ettiği zaman, tahtın tek mirasçısı **Şehzâde II. Selim** idi. O sırada beylerbeyi (genel vali) olarak görev yapıyordu. Ölüm haberini, dolayısiyle tahta çıkacağı haberini getiren **Hasan Çavuş** onu Sincanlı'da buldu. II. Selim, Hasan Çavuş'u da maiyetine alarak önce Kütahya'ya hareket etti. Oradan da Kadıköy'e ve sonra Üsküdar'a geldi. Artık haber duyulmuştu. Şehir II. Selim'i karşılamaya hazırlanıyordu. Yeni padişah saltanat kayığına binip Topkapı Sarayı'na gelirken, onun tahta çıktığını ilân eden toplar atılıyordu.

II. Selim, İstanbul'da sadece üç gün kaldı ve gerekli gördüğü bazı tedbirleri aldı. Bu arada atalarının ve Eyüp Sultan'ın kabirlerini ziyaret etti. Bundan sonra **Zigetvar**'a doğru yola çıktı. Önceki bölümde de söylediğimiz gibi, **Belgrad**'da babasının cenaze namazına katıldı.

Her culustan sonra bahşiş alan yeniçeriler daha çok bahşiş koparmak için olay çıkarmayı maalesef gelenek haline getirmişlerdi. II. Selim İstanbul'a dönüşünde yolların yeniçeriler tarafından tutulduğunu gördü. Bu yüzden bir süre şehre giremeden at üstünde beklemek zorunda kaldı. Sonunda onlara istediği bol bahşişi verdi.

Öte yandan, II. Selim kardeşiyle çarpışırken kendisini tutan ve kapıkulluğu vaadedilen 8 bin kişi de İstanbul'a gelmiş, mükâfatlarını istemişlerdi. Bunlar epeyce kargaşalık çıkardılar. Elebaşıları idam edildi, fakat çoğu, tımarlar dağıtılmak suretiyle susturuldu.

II. Selim bol bahşiş dağıtmakla, istenen tavizi vermekle, daha işin başında otoritesini zayıflattı. İyi ki, babasının tecrübeli vezirlerini ve tabiî veziriâzam **Sokollu Mehmed Paşa**'yı iş başında bırakmış, yönetimi onlara vermişti. Sokollu Mehmed Paşa, büyük âlim **Şeyhülislâm Ebussuud Efendi** ve **Celâlzâde Mustafa** gibi şahsiyetler kısa zamanda kargaşalığı ortadan kaldırdılar.

● Basra ve Yemen'de isyan

Tahtın sahip değiştirmesini fırsat sayarak ilk isyan edenler, Basra ve Yemen eyaletleri oldu. Basra'da başkaldıran **Alayyanoğlu**'nu, Anadolu'dan gönderilen az miktarda yeniçeri itaat altına aldı. Fakat Yemen isyanı önemliydi. Burasını Osmanlı padişahı adına idare eden yerli **Zeydiye** ailesinden **İmam Muhtaharra,** imtiyazlarının arttırılmasını istiyor, emirleri dinlemiyordu. Bu yüzden imtiyazları tamamen geri alınmak istenince de isyan bayrağını çekerek şehirleri işgal etmeye başladı ve Zebid beylerbeyi **Murad Paşa**'yı esir aldı. Bunun üzerine **Sinan Paşa** Yemen serdarlığına, **Özdemiroğlu Osman Paşa** da Sana valiliğine tâyin edildiler.

Bu iki paşa ve **Kurdoğlu Hayreddin Hı-**

SULTAN II. SELİM
(1566-1574)

zır Reis'in levendleri asi **Mutaharra**'ya kısa zamanda boyun eğdirdiler.

● Türk filosu Endonezya'da

Endonezya'nın batısında bulunan **Sumatra** adasının kuzeyinde Müslüman Açe Devleti vardı. Bunlar **Kanuni** zamanında Osmanlılar'dan yardım istemiş, Portekizliler'den zarar gördüklerini bildirmişlerdi. Bunlara o zaman ancak bir miktar top ve 8 topçu gönderilmişti. **Açe sultanı** bağlılığını bildirerek şimdi daha çok yardım istiyordu.

II. Selim, **Kurdoğlu Hızır Hayreddin Reis** kumandasında 22 gemiden oluşan bir filoyu ve bu filo ile bol miktarda savaş malzemesini ve bir teknik kadroyu Kuzey Sumatra'ya gönderdi. Açeliler Türk filosunu coşkun gösterilerle karşıladılar. Buraya inen leventlerden ve teknik kadrodan bazıları Açeli kadınlarla evlenerek ülkeye yerleştiler. Bunların bazıları yüksek mevkilere de geldiler. Böylece hem Sumatra'nın savunma gücünü arttırdılar, hem de Osmanlı nüfuzunu burada da hâkim kıldılar.

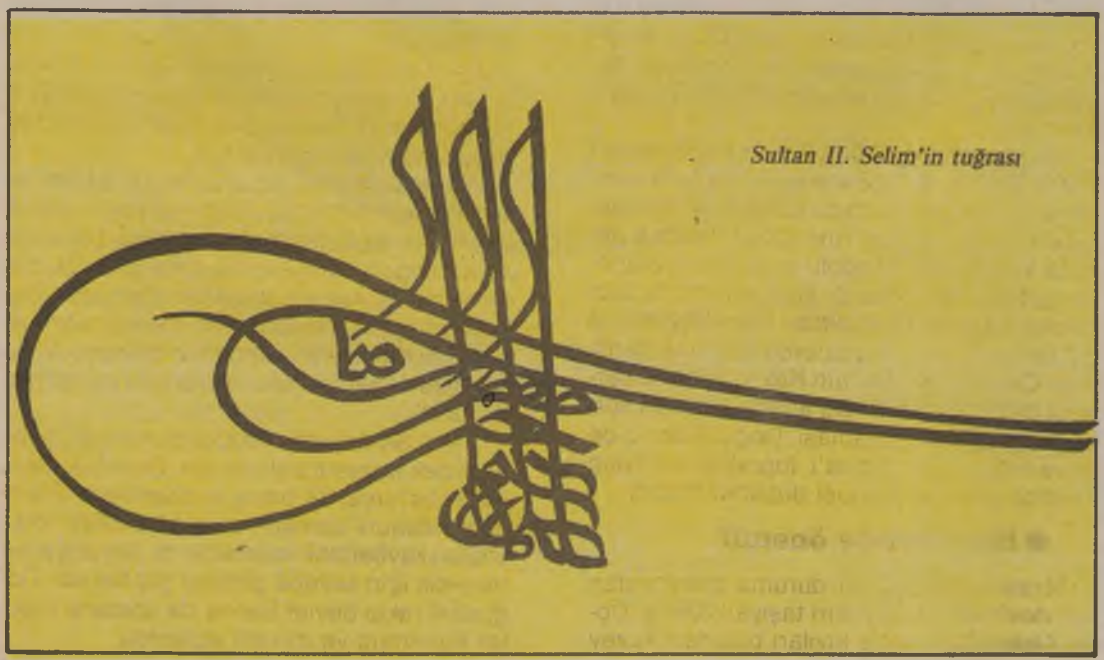
● Hazar ve Karadeniz'i kanalla birleştirme projesi

II. Selim, imparatorluğun kuzeydoğu sınırlarında ulaşımı kolaylaştırmak için, ta Yavuz Sultan Selim zamanından beri düşünülen bir tasarıya el attı. Bu, Don ve Volga (İtil) nehirlerinin birbirlerine çok yaklaştığı yerde bir kanal kazdırarak **Karadeniz, Azak ve Hazar** denizlerini birleştirmek tasarısı idi. Azak zaten bir Türk gölüydü ve Kerç Boğazı ile Karadeniz'e açılıyordu. Bu kanal açılırsa Osmanlılar için ulaşım güçlüğü gösteren Türkistan yolu da açılmış olacaktı. Ayrıca Osmanlı ordusu bu yoldan giderek Ruslar'ın birkaç yıl önce ele geçirdikleri **Kazan** ve **Astrahan** hanlıklarını kurtarabilecekti.

Kaptan-ı derya Ali Paşa kumandasında bir donanma ile 25 bini asker olmak üzere 30 bin kişi Azak Denizi'ne gönderildi. Kırım Hanı **Devlet Giray** da kanal projesi ve Astrahan'ın fethi için 30 bin kişilik bir asker ve çok sayıda işçi ile bölgeye geldi.

Önce Astrahan kuşatıldı. Fakat kuşatma sonbaharda başlamıştı. Havalar soğuyunca kuşatma güçleşti. Buradaki askerlerin başına gönderilen **Kasım Paşa,** tecrübeli ve kudretli bir kumandan değildi. Kırım hanı ile aralarında anlaşmazlık oldu. Kuşatma başarıya ulaşmazsa kanal projesi de gerçekleşemezdi. Anlaşmazlık sonunda kuşatma kaldırıldı ve kanal projesi de ertelenmiş oldu.

Bu projeden vazgeçilmesi yalnız Ruslar'ın işine yarıyordu. Çünkü Osmanlılar için Türkistan yolu açılamamış ve ileriki yüzyıllarda bölgenin Ruslar tarafından işgali önlenememişti. Ama Astrahan kuşatmasından iki yıl sonra, **Kırım Hanı Devlet Giray,** bölgede hâkimiyet kurmaya çalışan Rusya'ya saldırmış, **Moskova'yı fethederek şehri yakmıştı.** Bu, Ruslar'ı uzunca bir süre durdurmuştu.

Sultan II. Selim'in tuğrası

II. Selim zamanında Süveyş Kanalı'nın açılması da düşünülmüştü. Bu kanal açılırsa, Portekizliler'in Hindistan yolu tutulacak, oradaki varlıklarına son verilecekti. Fakat bu projeyi gerçekleştirmek için teşebbüse geçilmedi. İlk defa Türkler'in düşündüğü bu proje yaklaşık 310 yıl sonra (1869'da) Osmanlı İmparatoriuğu'na bağlı Mısır Hidivliği ile Fransa ve Ingiltere arasında yapılan bir anlaşma sonunda gerçekleştirilecekti.

Türkiye için her devirde hayatî önem taşıyan yeşil ada

Kıbrıs'ın fethi

Kıbrıs'ın fethi 50 bin şehide maloldu. Adaya, Konya ve İçel yöresinden getirilen Türkler yerleştirildi.

Kanunî Sultan Süleyman zamanında Akdeniz'de Türk hâkimiyetine karşı koyacak devlet kalmamış, Haçlılar birleşip en güçlü donanmayı meydana getirseler bile yenilmekten kurtulamamışlardı. Fakat, Akdeniz'in doğusunda kalan **Kıbrıs** ve **Girit** adaları hâlâ işgal edilmemişti.

II.Bayezid zamanında Kıbrıs Adası Venedik hâkimiyetine girmiş ve bir meclis tarafından idare olunmaya başlamıştı. Venedikliler Kıbrıs için Memlûkler'e vermekte oldukları yıllık 8 bin duka altın tutarındaki vergiyi kabul etmişlerdi ve o zamandan beri bu vergiyi Osmanlılar'a aksatmadan ödüyorlardı. Bu sebeple Kıbrıs'ın fethine teşebbüs edilmemişti.

Fakat, vergi verdiği için serbest bırakılan Kıbrıs'ta Venedik donanması gittikçe kuvvetleniyor, bunlar ve burada üslenen korsan gemileri zaman zaman Türk tüccar ve hacı gemilerini vuruyor, Anadolu ve Suriye kıyılarında soygun yapıyorlardı. Batı Avrupa'da bazı ülkelerin kıyıları hariç olmak üzere Akdeniz'in bütün kıyılarına ve yüzlerce adasına sahip olan Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Adası'nı serbest bırakması, hele bu adada üslenen korsanları cezalandırmaması, Doğu Akdeniz'de güvenliği bozan Kıbrıs'ı topraklarına katıp kontrol altına almaması düşünülemezdi.

● Her devirde önemli

Stratejik ve coğrafî durumu bakımından her devirde büyük önem taşıyan Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de geniş kıyıları bulunan Kuzey Afrika, Suriye, Filistin ve Lübnan'ı sınırları içine alan Osmanlı Devleti için çok önemliydi. Yılda 8-10 bin duka altın vergi vererek serbest kalması o gün için uygun olsa bile sonraki dönemlerde zararlı olabilirdi. Onun için bu adanın yönetimi mutlaka Türkler'in elinde olmalı, ne pahasına olursa olsun ada alınmalıydı.

Gerçekten de o günlerde büyük fedakârlıklara malolacak Kıbrıs'ın fethi geniş yankı uyandıracak, hattâ bu fedakârlık lüzumsuz bile görülecek, fakat sonraki dönemlerde bunun en önemli fetihlerden biri olduğu anlaşılacaktı.

Her bakımdan çok önemli olan Kıbrıs Adası'nın Osmanlı yönetimine alınması, Kanunî'nin oğlu ve 11. Osmanlı padişahı olan **II. Selim** zamanında gerçekleşti.

Kıbrıs seferinin yapılmasını **II. Selim** ile birlikte vezirlerin çoğunluğu istiyordu. Fakat sadrazam **Sokollu Mehmed Paşa** böyle bir seferi uygun bulmuyordu. Ona göre, bu sefer yapılırsa Avrupa devletleri Osmanlı aleyhine birleşip saldırabilirlerdi. Osmanlılar kuvvetlerini Kıbrıs'a yöneltmişken birleşecek Avrupa devletleri bundan yararlanmak isteyebilirlerdi.

Fakat Sokollu azınlıkta kaldı. Ayrıca gerekçesi pek kuvvetli bulunmadı. Çünkü Almanya (Avusturya) ile barış imzalanmıştı. Fransızlar Kanunî zamanında elde ettikleri imtiyazları kaybetmek istemezlerdi. Almanya'nın Venedik için savaşa girmesi şüpheliydi. Doğudaki rakip devlet İran'la da dostane ilişkiler kurulmuş ve devam ediyordu.

● Ya korsanlığı bırakın, ya adayı...

II. Selim, Şeyhülislâm **Ebussuud Efendi**'den de fetva alınca, sefer hazırlığına başlanılmasını emretti. Fakat önce meselenin barış yoluyla halledilip halledilemeyeceğini denemekte yarar vardı. Bunun için Venedik'e üst üste iki elçi gönderildi. Birinci elçi **Tercüman Mahmud Efendi** idi. Kıbrıs sularında meydana gelen olayları anlatarak bunların önlenmesini ve burada üsleneri korsanların sebep olduğu zararın ödenmesini istedi. **"Ya korsanlığı bırakın, ya adayı alırız!"** dedi. Bu istek karşılanmayınca, bir süre sonra ikinci elçi gönderildi. İkinci elçi **Kubad Çavuş** idi ve açıkça Kıbrıs'ın Osmanlılar'a terkedilmesini istedi. Bu istek de kabul edilmeyince sefer kararı kesinleşmiş oldu.

Venedikliler de bu seferin yapılacağını bildikleri için Avrupa'da müttefik aramaya başladılar. Tahmin edildiği gibi Almanya, Fransa ve Avusturya, Venedik'le işbirliğine yanaşmadılar. Fakat İspanya, Papalık ve Malta yardım edeceklerini bildirdiler. Yani Akdeniz'in en eski ve güçlü denizci devletleri Türkler'e karşı yine birleşeceklerdi.

● Türk donanması Kıbrıs kıyılarında

Sultan II. Selim Kıbrıs seferi için serdar (başkumandan) olarak beşinci vezir **Lâlâ Mustafa Paşa**'yı tayin etti. Kaptan-ı deryalığı da üçüncü vezir **Piyâle Paşa** yapacaktı. Donanmanın ikinci kumandanlığına da **Müezzinzâde Ali Paşa** getirildi.

180 kadırga, 10 mavna ve 170 küçük deniz aracından oluşan 360 parça gemiye 60 bin kara askeri bindirildi. Çıkartma başladıktan sonra Anadolu kıyılarından, Halep ve Şam'dan yeni asker sevkedilecek ve ordunun mevcudu artacaktı.

Öte yandan, Venedik'in yardım isteğine olumlu cevap veren **İspanya, Malta** ve **Ceneviz** donanmalarına ait 206 gemi ve 36 bin asker **Girit Adası'**nda biraraya gelmişti. Bunlar Kıbrıs'taki Venedik kuvvetleriyle birleşeceklerdi.

Türk donanması 15 Mayıs 1570'te İstanbul'dan ayrıldı ve 1 Temmuz'da Limasol kıyılarına ulaştı. Ertesi gün karaya asker çıkarıldı ve hiç direnmeden teslim olan **Leftari Kalesi** alındı. Serasker **Lâlâ Mustafa Paşa,** halkın canına ve malına dokunulmayacağına söz vermişti. Fakat Venedikliler, direnmeden kaleyi boşaltan **Leftari halkının erkeklerini öldürüp kadın ve çocuklarını dağa çıkardılar.** Böylece, direnmeden teslime yanaşacak diğer kalelerin halkına gözdağı vermiş oluyorlardı.

4 Temmuz'da Larnaka iskelesinden toplar çıkarıldı. 9 Temmuz'da Anadolu'ya bakan kıyıdaki **Girne Kalesi** yine direnmeden teslim oldu. Böylece Kıbrıs'ın merkezi olan **Lefkoşe** güneyden ve kuzeyden çevrilmiş oluyordu.

● Lefkoşe Kalesi teslim oluyor

Lefkoşe, 3 mil uzunluğunda yüksek surlarla çevrilmişti. Kuvvetli istihkâmları bulunan, çok iyi savunulan bir kale idi. Herbiri 2 bin asker ve 4 top alan 11 tabyası vardı ve kaleyi 10 bin kişilik bir kuvvet savunuyordu.

Lâlâ Mustafa Paşa emrindeki askeri yedi gruba ayırarak tabyaların karşısına yerleştirdi. 22 Temmuz'da top atışlarını başlattı.

Bombardıman günlerce devam etmesine rağmen, çok sağlam olan kale bedenlerinde gedik açılamıyordu. Yapılan üç genel saldırıda, kaleyi savunanlara büyük kayıplar verdirildiği halde içeri girilemedi. Bunun üzerine **Lâlâ Mustafa Paşa,** 9 Eylül günü, büyük bir hücum için donanmadan 20 bin asker getirtti.

Fakat bu kuvvetlerin kullanılmasına gerek kalmadı. Gün doğmadan önce dört tabya birden zaptolunmuş ve Türkler şehre girmişti. Kıbrıs genel valisi **Nicola Dandolo** hükûmet konağına çekilerek ümitsiz bir savunmaya geçti, ama binanın üzerine çevrilen dört topun atışları sırasında öldü.

Böylece ele geçirilen **Lefkoşe'**den sonra, dayanma güçlerini yitiren **Baf, Limasol** ve **Larnaka** kaleleri de birbiri ardınca teslim oldular.

Venedik'in müttefikleri toplanmış oldukları **Girit Adası'**ndan 13 Eylül 1570'de Kıbrıs'a doğru harekete geçtiler. Fakat hareketlerinden 9 gün sonra Türkler'in Lefkoşe'yi zaptettiklerini öğrenince, artık bir şey yapamayacaklarını anlayarak geri döndüler.

● Bir kış süren kuşatma

Lefkoşe kuşatması sırasında, Maraş beylerbeyi **Mustafa Paşa** da Magosa'yı kuşatma altında tutuyordu. Fakat bu uzaktan yapılan bir kuşatma idi. Serdar Lâlâ Mustafa Paşa'nın gelişi üzerine 18 Eylül günü Magosa iyice kuşatıldı. Burası, Lefkoşe'den daha kuvvetli, çok iyi korunan bir kale idi.

Orduyu Kıbrıs çıkartması için getiren Osmanlı donanması ekimin ilk haftasında geri dönmüş, Kıbrıs sularında sadece 40 kadırga

Kıbrıs Adası, 1570'de Sultan II. Selim tarafından fethedilmiş ve 19. yüzyılın sonlarına doğru İngilizler'e bırakılmıştı. 1974 yılındaki "Barış Harekâtı"ndan sonra, bayrağımız tekrar Kıbrıs semalarında dalgalanmaya başladı.

bırakılmıştı. Lâlâ Mustafa Paşa da kalenin uzun süre dayanabileceğini hesaplamış, kış mevsiminde orduyu yıpratmayarak, büyük saldırıyı ilkbahara bırakmayı uygun bulmuştu.

Kale 7 ay boyunca, hücum edilmeden abluka altında tutuldu. Bu gevşemeden yararlanan 12 Venedik gemisi 23 Ocak günü Magosa limanına girmeyi, 1600 asker, mühimmat ve erzak getirmeyi başardı. Bu olay ablukanın daraltılmasına sebep oldu.

Artık beklenen zaman gelmişti. Nisan ortalarından itibaren kaleye hücum için gerekli çalışmalar başlatıldı. Magosa tabyalarının karşısına 74 top yerleştirildi, hendek ve siperler kazıldı. Yüksek okçu kuleleri yapılarak uygun yerlere konuldu. Nihayet 15 Mayıs günü toplar ateşlendi ve esas harekât başlamış oldu.

Magosa Kalesi'nin savunmasını yöneten Venedikli kumandan **Marco Antonio Bragadino** idi. Yanında **Hector Baglioni, Giovanni Antonio Kirini** gibi ünlü kumandanlar da vardı.

● Siviller Türk Ordusu'nun himayesinde

Venedikli kumandan kalede bulunan 8 bin sivilin dışarı çıkarılmasına izin verilip verilmeyeceğini sordu. Bu izin verildi. Bunun üzerine kaleden çıkarılan 8 bin sivil, Türk askerlerinin koruması altında köylere gittiler. Kalede yalnız savunma kuvvetleri kaldı. Bunların da sayıları şimdi 7 bine inmiş bulunuyordu.

Zorlu kuşatma ikibuçuk aydan beri devam ediyor, ard arda hücumlar yapılıyor, fakat kale hâlâ alınamıyordu. Surlar çok sağlamdı ve savunma kuvvetleri de gerçekten iyi idare ediliyorlardı.

Surların ancak lağımların patlatılmasıyla tahrip edilebileceği anlaşılmıştı. Bunun için lağım açma işine hız verildi. Venedikliler'in güçlü savunmalarına rağmen Kilis sancakbeyi **Canbolat Bey,** deniz tarafındaki kulenin altında bir lağım açtırmıştı.

28 Mayıs 1571 günü lağımın patlatılmasiyle surlarda gedikler açıldı, fakat gece yarısına kadar yapılan çarpışmalardan bir sonuç alınamadı. Venedikliler geceleyin gediği kapattılar. Ama artık surlar daha çabuk, daha çok tahrip ediliyordu.

● Düşman teslim antlaşması istiyor

Lâlâ Mustafa Paşa artık iyice yıkılan surların üzerinden genel hücumu başlatmak üzere iken, Venedikliler, 1 Ağustos 1571 sabahı, beyaz teslim bayraklarını dalgalandırmaya başladılar. Aynı gün teslim antlaşması imzalandı.

Vireye (teslim antlaşmasına) göre, kaleyi savunanlar silâhları, atları ve eşyalarıyla Girit Adası'na serbestçe gidebileceklerdi. Bunları oraya Türk gemileri götürecekti. Şehir halkının can ve mal güvenliği sağlanacak, Venediklilerin ellerinde bulunan **50 kadar Türk esiri de serbest bırakılacaktı.**

Venedikliler'i Girit'e götürmek üzere 14 Türk gemisi limana girdiği zaman, Lâlâ Mustafa Paşa, nezaketen huzura kabul ettiği **Bragadino**'ya, **"Türk gemilerinin, Venedik donanmasının üssü olan Girit'ten bir zarar görmeden dönmelerini sağlayacak güvencenin ne olduğunu sordu ve böyle bir güvence için bazı kumandanların rehin bırakılmasını istedi."**

● Düşman vireyi bozuyor

Bragadino bu isteği **"Teslim antlaşmasında (virede) sözkonusu edilmediği"** gerekçesiyle reddetti ve kimseyi rehine bırakamayacağını söyledi. Bunun üzerine Lâlâ Mustafa Paşa, vireye göre 50 Türk esirinin serbest bırakılması gerektiğini ve bu şartın yerine getirilmesini istedi. Bragadino bu defa **"Türk esirleri öldürttüm"** diye cevap verdi. Bu yetmiyormuş gibi küstahça tavırlar takındı.

Gerçekten de Venedikliler, serbest bırakacaklarını söyledikleri 50 Türk esirini işkence çektirerek öldürmüşlerdi. Ahdini tutmayarak 50 Türk'ü öldürten Bragadino'ya çok kızan Lâlâ Mustafa Paşa şöyle dedi:

"Teslim şartında 50 Türk esirinin serbest bırakılması vardı. Bu şarta uymamakla vireyi bozmuş oluyorsun. Bunun cezasını hayatınla ödeyeceksin."

Venedik kumandanının vireyi bozması, küstahça tavırları, kendisinin ve diğer 9 kumandanın hayatına mal oldu. Ayrıca Girit'e gönderilecek Venedikliler de esir sayıldı.

Böylece, uzun süren kuşatmadan sonra Kıbrıs'ın fethi tamamlanmıştı. Burası beylerbeylik haline getirildi. Adaya Anadolu'dan getirilen Türk nüfus yerleştirildi. **Daha çok Karaman'dan getirilen Türkmenler'le Kıbrıs'ın nüfusu kısa zamanda 120 binden 360 bine çıktı. Bugün Kıbrıs'ta bulunan soydaşlarımızın büyük çoğunluğu bu Türkmenler'in torunlarıdır.**

Fakat, uzun süren Kıbrıs kuşatması ve fethi çok pahalıya malolmuş, **Türkler bu savaşta 50 bin şehit vermişlerdi.**

İnebahtı bozgunu ve sonuçları

"Paşa! Paşa! Bu devlet isterse donanmanın bütün lengerlerini gümüşten, yelkenlerini atlastan, halatlarını ibrişimden yaptırır!

Magosa kuşatması başladıktan sonra Türk donanması geri dönmüş, Haçlı donanmasının Kıbrıs'a yönelmesini engellemek için faaliyetlerini Adriyatik kıyılarına kaydırmıştı. Donanma kışı İstanbul'da geçirdikten sonra tekrar Akdeniz'e açılmış, Haçlılar donanması da Türk donanması ile karşılaşmamak için elinden geleni yapmıştı.

Türk donanması Haçlı donanması ile buluşmaktan ümidi esince **İnebahtı** limanına gelmiş ve burada demir atmıştı. Bu arada donanmadaki subay ve erlerin bir kısmına da izin verilmişti.

Bu sırada, 300 savaş gemisi ve 30 bin askeri olan Haçlı donanmasının İnebahtı'na doğru yelken açtıkları haberi geldi. Düşman bulduğu fırsatı kaçırmak istememişti ve Akdeniz'in en ünlü Hristiyan denizcileri bu harekâtta görev almışlardı.

Kaptan-ı Derya **Müezzinzâde Ali Paşa,** derhal bir savaş meclisi topladı. Bu toplantıda Cezayir beylerbeyi **Uluç Ali,** kara kuvvetlerine kumanda eden **Pertev Paşa** da vardı. İçlerinde yalnız **Uluç Ali** denizci, diğerleri karacı idiler. Kaptan-ı deryalık verilen Ali Paşa, bir denizci olan Uluç Ali'nin tavsiyelerine, ısrar ettiği halde onun öne sürdüğü plana uymadı. Deniz tarafını tutmak yerine kara tarafını tutmaya karar verdi ve fazla ayrıntılara da girmek istemedi.

Bu gaflet, zaten subay ve er noksanı fazla olan donanmamızın kara ile düşman kadırgaları arasında sıkışıp kalmasına sebep oldu. Uluç Ali 20 kadar gemi ile düşman hatlarını dövüşe dövüşe ve düşmanın sol kanadını ortadan kaldırarak geçmeye muvaffak olmuştu, ama Ali Paşa şehit, oğulları da esir olmaktan kurtulamamıştı (7 Ekim 1571).

Bu baskında **Türk donanması 140'tan fazla gemi kaybetti, 20 bin kadar şehit ve esir verdi.** Haçlılar'ın kaybı da büyüktü. 8 bin ölü vermişlerdi. 20 bin de yaralıları vardı. Ayrıca isabet almamış tek gemileri yoktu. Fakat bu savaşın galibi onlar oldu.

II. Selim bozguna son derece üzüldü. **Uluç Ali Paşa'**nın adını **Kılıç Ali Paşa'**ya çevirerek onu kaptan-ı deryalığa getirdi ve hemen o kış eskisinden daha güçlü bir donanma meydana getirilmesini emretti.

● Paşa! Paşa!

Donanmanın eskisinden daha güçlü olarak yeniden kurulması için ferman çıktığı zaman kış mevsimi gelmiş bulunuyordu. Fermanda ise yeni donanmanın ilkbahardan önce kurulması isteniyordu. Ancak, bir kış mevsiminde koskoca bir donanmanın kurulması da imkânsız görünüyordu. Kılıç Ali Paşa bu konudaki endişesini veziriâzâm Sokollu Mehmed Paşa'ya bildirdiği zaman, Sokollu ona şu cevabı verdi:

"Paşa! Paşa! Bu devletin kuvvet ve kudreti o derecededir ki, bütün donanma lengerleri (gemi demiri) gümüşten, resenleri (halatları) ibrişimden, yelkenleri atlastan yapılmak ferman olunsa lâyıktır. Hangi geminin malzemesi yetişmezse gel benden al!."

Devletin gücünü ve malî kaynaklarını en iyi bilme mevkiinde olan veziriâzam böyle konuşunca, mesele kalmıyordu. Kılıç Ali Paşa onun elini öperek:

"Gerçekten anladım ki, bu donanmayı siz tamamlarsınız" dedi.

Böylece, 21 Ekim 1571'de başlayan gemi inşa faaliyeti dört ay sonra bitmiş ve bazı Osmanlı tarihçilerine göre 200, Kâtip Çelebi'ye göre ise 158 gemi, 15 Şubat 1572'de sefere hazır hale getirilmişti. Ancak Başbakanlık Arşivi'nde bulunan 15 Haziran 1572 tarihli bir belgede **"Tersane-i âmiremde 250 pâ-**

re mürettep ve mükemmel kadırga hazırlanıp" cümlesine rastlandığından, o kış yapılan gemilerin 200'den az olmadığı anlaşılır.

Donanmanın yeni gemilerinden 8 tanesi, o zamana kadar görülmemiş büyüklükte olduğundan, Avrupa'da büyük korku uyandırmıştır.

● Kazınan sakal gür çıkar

Türk donanmasına defalarca yenilip İnebahtı baskınını zaferle sonuçlandırmış olmaları, Venedikliler in cesaretini arttırmıştı. Osmanlı donanması mahvolmuşken yapılacak bir barış antlaşması ile kendi lehlerine birtakım şartları kabul ettireceklerini sanıyorlardı. Bu maksatla Venedik elçisi **Sokollu Mehmed Paşa**'yı makamında ziyaret etti. Görevi, Osmanlılar'ın bir barış antlaşmasına yanaşıp yanaşmayacaklarını anlamak, bu konuda bir sondaj yapmaktı.

Elçinin niyetini sezen veziriâzam Sokollu Mehmed Paşa, ona şu tarihi cevabı verdi:

"Son olaydan sonra, cesaretimizin ne kadar sağlam bulunduğunu görüyorsunuz. Lâkin sizin zayiatınızla bizimki arasında büyük bir fark vardır. Biz, sizden bir krallık yer almakla (Kıbrıs'ı fethetmekle), bir kolunuzu kestik. Siz ise, donanmamızı mağlup etmekle, sakalımızı tıraş etmiş oldunuz. Kesilmiş bir kol yerine gelmez ama tıraş edilmiş sakal evvelkinden daha gür çıkar!."

Gerçekten de bir kış içinde güçlü bir donanma yapıldı. Venedikliler ile yapılan barış antlaşmasında ise sadece Türkler'in şartları kabul edildi. Venedikliler tazminat ödemek, vergi vermek, eski vergileri arttırmak, bazı kaleleri iade etmek, Kıbrıs'ın Türk hâkimiyetine geçmesini resmen tanımak gibi, Osmanlılar'ın ileri sürdüğü bütün şartları kabul etmek zorunda kaldılar. Türk donanması tekrar bütün Akdeniz'de hâkimiyet kurdu.

● Tunus'un fethi

İnebahtı bozgunundan sonra, yukarıda da anlatıldığı gibi donanma yenilenmiş, eskisinden güçlü bir hale gelmiş ve Akdeniz'e açılmıştı. Venedik tazminat vererek barış antlaşması yapmak zorunda kalmış, fakat İspanyollar Kuzey Afrika kıyılarında hâkimiyet kurma çabalarından vazgeçmemişlerdi. Tunus'taki Halkul-Vâd Kalesi onların elindeydi. Tunus'u da ele geçirerek idaresini **Mevlây Hasan**'ın oğlu **Muhammed**'e vermişlerdi.

II. Selim, İnebahtı bozgununun intikamını almak ve İspanyollar'ı Tunus'tan çıkarmak için donanmayı Tunus'a göndermeye karar verdi. Yaklaşık 300 gemiden oluşan donanmaya **Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa** kumanda ediyordu. Gemilerin taşıdığı kara ordusunun kumandanı ise **Sinan Paşa** idi.

Türk donanması 15 Mayıs 1574'de İstanbul'dan ayrıldı. Mora'nın güneyinden Messina'ya geldi. Sicilya kıyılarını vurarak, yaklaşık 2 ay 10 gün sonra Tunus'a ulaştı. İlk hedef, **Halkul-Vâd** (La Goulette) Kalesi idi. Bu kale alınmadan, onun karşısında bulunan Tunus şehri alınamazdı. Kale hemen kuşatıldı. İspanyollar, çok iyi tahkim ettikleri bu kalenin Türkler tarafından fethedilmesini imkânsız görüyorlardı. Kalede yüzlerce top ve 7 bin kadar seçme İspanyol-İtalyan askeri vardı.

Kuşatma ve çarpışmalar 33 gün sürdü. İspanyollar gerçekten çok iyi direndiler. Fakat sonunda 5 bin ölü verdiler ve kalanlar teslim oldu. Ölenler arasında ünlü kumandanları da vardı. Başkumandanları **Pagano Doria** ile Tunus'un idaresi verilen **Mevlây Muhammed** de esir alınmışlardı.

Kalede ele geçirilen ganimetlerin en önemlisi 225 adet top idi. Bunların 35'i Tunus'u savunmak için bırakıldı, diğerleri ise İstanbul'a gönderildi. Bundan sonra Kılıç Ali Paşa (Uluç Ali Paşa) lağımlarla kaleyi yıktı.

Halkul-Vâd'den sonraki hedef, Tunus'u koruyan küçük **Bastion Kalesi**'ydi. Burasını 1100 kadar İspanyol askeri savunuyordu. Beş günlük bir kuşatmadan sonra burası da fethedildi.

Şimdi Tunus tamamen Türkler'in eline geçmiş bulunuyordu (13 Eylül 1574) ve artık üç yüzyıl boyunca Türkler'in elinde kalacaktı.

● Sultan II. Selim'in ölümü

Sultan II. Selim, bir gün saray hamamında yıkanırken ayağı kayarak, mermer zemine sert bir şekilde düştü ve birkaç gün sonra da beyin kanamasından öldü (15 Aralık 1574). Her zaman olduğu gibi veliaht şehzâde tahta çıkıncaya kadar ölüm haberi gizlendi. Veliaht Şehzâde **III. Murad,** Manisa'da vali olarak bulunuyordu ve 28 yaşında idi. Kendisinden küçük beş erkek kardeşi daha vardı.

Veziriâzam **Sokollu Mehmed Paşa, sultanın ölümünü bildiren mektubu veliaht şehzâdeye Hasan Çavuş**'la gönderdi. Kanunî'nin ölümünü bildiren mektubu II. Selim'e götüren de o idi.

Sultan II. Selim'in bir minyatürü

III. Murad 22 Aralık 1574'de merasimle tahta çıktı. Aynı gün II. Selim'in cenaze merasimi yapıldı ve İstanbul'da, Ayasofya'nın yanındaki türbesine gömüldü.

● Sultan II. Selim'in eşi ve çocukları

Dedesi Yavuz Sultan Selim gibi 50 yaşlarında ölen ve onun gibi 8 yıl saltanat süren II. Selim sarışın ve mavi gözlü olduğu için **"Sarı Selim"** olarak da anılır. Hafifçe kekeme olduğu da söylenir. Zevk ve sefâya düşkün bir hükümdardı. Fakat çok iyi eğitim görmüştü ve kuvvetli bir şair idi. Yay çekmede, ok atmada pek usta olduğu bilinmektedir.

II. Selim'in eşi **Nûrbanû Sultan'**dır. 7 erkek ve 4 kız çocuğu olmuştur. III. Murad tahta çıktığı zaman 5 erkek kardeşi hayatta idi. Fakat tahta çıktıktan bir gün sonra, 23 Aralık 1574'de, **"Nizam-ı âlem için"** gerekçesiyle bu beş şehzâdeyi boğdurmuştur.

Sultan II. Selim, Kanunî'nin çocukları arasında tahta **en az lâyık olanı** idi. Fakat annesi **Hürrem Sultan'**ın entrikaları sonunda rakipsiz kalmıştı.

Ataları olan padişahlar gibi, bilginleri, şairleri ve sanatkârları himaye etmiş, imar hareketlerine önem vermiştir. Mimar Sinan'a yaptırdığı Edirne'deki Selimiye Camii, erişilmez bir mimarlık harikasıdır.

SULTAN III. MURAD
(1546-1595)

SULTAN III.MURAD

Osmanlı İmparatorluğu en geniş sınırlarına bu padişah zamanında ulaştı.

Sultan III. Murad 22 Aralık 1574'te tahta çıktığı zaman, eniştesi olan veziriâzâm Sokollu Mehmed Paşa'yı ve diğer vezirleri yerlerinde bıraktı. Bu, iç ve dış politikanın daha uzunca bir süre değişmeyeceğini gösteriyordu.

III. Murad taht kavgalarıyla ve tahtın sahip değiştirdiği günlerde görülen isyanlarla karşılaşmadı. Yaklaşık 20 yıl süren saltanat devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları en geniş şekline ulaşmıştır.

● Afrika seferi

Onikinci Osmanlı padişahı olan **III. Murad** devrinin ilk önemli olayı Fas Sultanlığı'nın Osmanlılar'a bağlanmasıyla sonuçlanan Afrika seferidir.

Fas, II. Selim zamanında Türk hâkimiyetini tanımıştı. Fakat Sultan I. Abdullah 1574'te ölünce, tahta çıkan oğlu **III. Muhammed'**in amcaları ile araları açıldı. Amcalarından biri olan **Abdülmelik** Türk dostu idi. İspanyol ve Portekizliler'in Fas'ı işgal etmelerine ancak Osmanlı Devleti'nin engel olabileceğini çok iyi biliyordu. Onun için İstanbul'a geldi. Padişah kendisini merasimle kabul etti. Abdülmelik Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı kalmak şartıyla Fas Krallığı'nın kendisine bırakılmasını istiyor, Kaptan-ı Derya **Kılıç Ali Paşa** da onu destekliyordu.

Osmanlı Devleti Fas'ı himayesine almaya karar verdi ve bunun sağlanması için Cezayir beylerbeyi **Ramazan Paşa'**yı görevlendirdi.

Fas sultanı, Ramazan Paşa'nın, bir kısım topraklarını amcası Abdülmelik'e bırakması yolundaki teklifini reddetti. Bunun üzerine Ramazan Paşa, yanında Abdülmelik de olduğu halde, 15 bin kişilik bir kuvvetle Fas üzerine yürüdü. Abdülmelik taraftarlarının katılmasiyle bu kuvvet 20 bin kişilik oldu. Buna karşılık Fas sultanının 60 bin kişilik bir ordusu vardı. Fakat Ramazan Paşa, Fas ordusunu kısa zamanda bozguna uğratarak Fas'ı işgal etti ve **I. Abdülmelik'i tahta oturttu.**

Yenilen ve Merakeş şehrine çekilen III. Muhammed Portekizliler'den yardım istedi ve Portekizliler de bunu Fas'ın kuzey şeridini ele geçirmek için bir fırsat bildiler.

Bu sırada Cezayir beylerbeyi Ramazan Paşa'ya Tunus beylerbeyliği verilmiş, onun yerine Hasan Paşa tayin edilmişti. Çünkü Ramazan Paşa, Merakeş üzerine yürüyen yeni Fas Sultanı Abdülmelik'i burada yeteri kadar desteklememiş ve Merakeş alınamamıştı.

● Üç Kral Savaşı

Portekiz Kralı **Sebastiao, İspanya, Papalık, Fransa, İtalya** ve **Almanya'**dan da aldığı yardımcı kuvvetlerle 80 bin kişilik bir ordu topladı. Bu orduda 360 top vardı. Portekiz kralının kuvvetleri devrik Fas Sultanı III.Muhammed'in kuvvetleriyle birleşti. Bu orduyu durdurmak için Ramazan Paşa'nın yanında yeni Fas Kralı I. Abdülmelik de yeralmıştı.

Böylece yapılacak savaşta üç kral bulunacaktı ve onun için bu savaş **"Üç Kral Savaşı"** olarak da anılır.

Ramazan Paşa'nın kumandasındaki ordu Vadisseyl **(Vadi-s-Seyl)** mevkiine geldi. Emrindeki asker sayısı 55 bin kadardı ve bunun ancak yarısı Türkler'den oluşuyordu.

Vadisseyl'de yapılan meydan savaşı ancak birkaç saat sürdü ve bu süre içinde Türk ordusu büyük bir zafer kazandı. **Portekizliler 20 bin ölü, 40 bin esir verdiler.** Geri kalanlar güçlükle kaçıp canlarını kurtardılar. Ölenler arasında Portekiz kralı ve namlı asilzâdeleri de vardı. Onları yardıma çağıran **III. Muhammed** de yakalandı ve öldürüldü (4 Ağustos 1578).

Fas tahtına I. Abdülmelik oturtulacaktı ama buna ömrü yetmedi. Zaferin kazanılmasından sonra ve **Türkler'in az bir kuvvetle büyük bir orduyu feci şekilde mağlup etmesine çok sevindiği için heyecandan ölmüştü.** Onun yerine kardeşi Prens Ahmed, Fas sultanı ilân edildi.

Portekiz ordusundan canlarını kurtarabilen 20 bin kişi kıyıdaki gemilere binip uzaklaşmaya çalıştıkları bir sırada, İstanbul'dan gönderilen **Sinan Reis** kumandasındaki Türk donanması da yetişmiş, birçok Portekiz kadırgasını batırmıştı. Kaçanların bir kısmı da burada öldü, bir kısmı esir alındı ve pek azı kurtulabildi.

Artık Fas'ta Osmanlı hâkimiyeti tam olarak başlamıştı. Yeni Fas sultanı devlet ve saray teşkilâtını, Osmanlılar'ı örnek alarak yeniden kurdu (1578).

Portekizliler Vadisseyl bozgunundan sonra bir daha toparlanamadılar ve iki yıl içinde İspanyollar'ın hâkimiyetini kabul ederek bağımsızlıklarını yitirdiler. Buna karşılık Türkler Afrika içlerinde yayılmaya devam ettiler ve Ekvator'a iyice yaklaştılar. Bugünkü **Mali Cumhuriyeti, Çad** ve **Nijer**'in bulunduğu geniş topraklar Osmanlı sınırları içine alındı.

● Polonya Türk hâkimiyeti altında

III Murad devrinin önemli olaylarından biri de **Lehistan'ın (Polonya'nın) Türk hâkimiyetine alınması**dır.

Osmanlı İmparatorluğu Kuzey Afrika olayları ve savaşlarıyla meşgul olurken Avrupa'da Osmanlılar'ı yakından ilgilendiren bazı gelişmeler gözlenmekteydi. Lehistan kralı ölmüş ve tahta çıkacak bir mirasçı bırakmamıştı. Bu, Osmanlılar gibi Almanlar'ı da çok ilgilendiriyordu. Almanlar Leh tahtına Alman **Habsburg** hanedanından birinin geçmesini, Türkler ise kendilerine taraftar olacak birinin geçmesini istiyorlardı. Türk baskısı ağır geldi ve Fransa veliahtı **Henri,** Leh krallığına getirildi. Fakat kısa bir süre sonra ağabeyi olan Fransa kralı ölünce, Leh tahtını bırakıp Paris'te **"III. Henri"** adıyla Fransa krallığını ilân etti.

Leh tahtı için Türk ve Alman çekişmesi tekrar başladı. Sonunda yine Türk tarafının isteği doğrultusunda, Erdel Prensi **Bathory,** Leh tahtına oturtuldu.

Yeni Leh kralı Bathory gerçekten Türk taraftarıydı ve Türk desteğine de muhtaçtı. 1577'de yazdığı bir belge ile Osmanlılar'a bağlılığını, bundan sonra Leh tahtına ve Erdel prensiliğine gelecek hükümdarın Osmanlı padişahı tarafından seçileceğini kabul ediyordu. **Türkler'in dostuna dost, düşmanına düşman olacak ve Osmanlılar'a bağlı Kırım Hanı'na vergi vermeye devam edecekti.** Bu, Lehistan'ın kesin şekilde Türkiye'ye bağlandığını gösteriyordu.

Fakat bir süre sonra Bathory varis bırakmadan ölünce, yerine İsveç veliahtı **Sigismund** geldi ve bu kral İsveç kralı öldükten sonra iki krallığı birleştirerek Lehistan'ı Osmanlı hâkimiyetinden çıkardı.

● Ruslar Hazar Denizi'ne iniyor

Onaltıncı yüzyılın sonlarına doğru, özellikle III. Murad devrinde, Rusya büyük devlet olma yoluna girmiş. Türk hâkimiyeti sınırlarını zorlamaya başlamıştı. Rus tahtına çıkan **IV. İvan** (Müthiş İvan) devrinde Ruslar, **Kazan** ve **Astrahan** Türk hanlıklarını işgal ederek Hazar Denizi'ne sokuldular.

Müthiş İvan (çok zalim olduğu için bu lâkapla anılır)'ın yayılma politikası Türkler tarafından çok iyi biliniyordu. Onu durdurmak ve güçlenmesini engellemek için Kırım Hanı **Devlet Giray** seferler düzenlemiş, Moskova'yı işgal etmişti. Oğlu **İslâm Giray** da Moskova önlerine kadar gelmiş, Rusya'yı yıllık vergiye bağlamış ve Rus çarları bu vergiyi muntazaman ödemek zorunda kalmışlardı.

Fakat 1590'a doğru Ruslar Urallar'ı aşarak Sibirya'yı işgal ettiler. Öte yandan başka bir Türk devleti olan **Özbekistan'**ı tehdide başladılar. Özbek hanı İstanbul'a elçiler göndererek Rus tehlikesini anlattı. Rus yayılmasını durdurmak için Astrahan'ın alınması gerektiğini, bunun için de yardım edilmesini istedi.

Fakat, Kırım Hanı **İslâm Giray,** Ruslar'

Astrahan'da değil, Moskova'da durdurmak gerektiğini söylüyordu. Bunun için de Moskova üzerine yürüdü. Ama bu yürüyüş sırasında öldüğü için seferden vazgeçildi.

Batıda Avusturya, savaşı kaçınılmaz hale getirdiği için Osmanlı Devleti Rusya meselesini bir süre kendi haline bırakmak zorunda kaldı.

Bir avuç Türk askeri 50 bin kişilik İran ordusunu yeniyor

Meşaleler Savaşı

Bir ellerinde kılıç, bir ellerinde meşale tutan askerlerin hareketleri, kayan yıldızları andırıyor...

İran tahtına **II. İsmail** geçince, Osmanlı-İran dostluğu da bozulmaya başladı. II. İsmail, Doğu Anadolu'daki Kürt beylerini isyana teşvik ediyordu. Bunun üzerine İran'a sefer açılmasına karar verdi ve **Lâlâ Mustafa Paşa** başkumandan tayin edildi.

İstanbul'da sefer hazırlığı devam ederken İranlılar'ın sınır tecavüzünde bulundukları, Bağdat civarına akınlar yaptıkları haberi geldi. Lâlâ Mustafa Paşa hareketini çabuklaştırarak 5 Nisan 1578'de ordusuyla Üsküdar'a geçti. 3 Temmuz'da Erzurum'a ulaştı. Burada toplanan savaş meclisinde Gürcistan, Şirvan ve Dağıstan'ın zaptedilmesi kararlaştırıldı.

Lâlâ Paşa'nın en dirayetli kumandanlarından biri **Özdemiroğlu Osman Paşa** idi. Gürcistan, Şirvan ve Dağıstan'ın fetihlerinde onun rolü büyük oldu. Fakat Lâlâ Mustafa Paşa fethedilen yerlerde pek az bir kuvvet bırakarak orduyu geri çekti.

Özdemiroğlu Osman Paşa Şirvan ve Dağıstan arazisinde, çok az bir kuvvetle kendi kaderine terkedilmiş gibiydi. Bu durumda asilerle başa çıkması zordu. Erzak kervanları sık sık vuruluyor, her tarafta isyanlar oluyordu. Özdemiroğlu bir adamını İstanbul'a göndererek durumu anlattı ve daha fazla kayıtsızlık gösterilirse kazanılmış yerlerin elden çıkabileceğini bildirdi. Bu sırada İranlılar Özdemiroğlu Osman Paşa'ya kesin bir darbe indirmek için 50 bin kişilik bir ordu ile Derbend'e doğru yürüyüşe geçmişti. İran ordusu Niyazabad Ovası'nda Yakup Bey kumandasındaki Osmanlı keşif birliklerine saldırdı ve bu ilk çarpışmayı kazandı. Bir avuç askerle koca bir orduya karşı koyan **Yakup Bey** son nefesine kadar dövüşmüş, kendisi ve bütün erleri şehit olmuştu.

İmam Kuli kumandasındaki İran ordusu biraz daha ilerleyerek Derbend yakınlarına geldi. Doğu illeri büyük bir tehlike ile karşı karşıya idi ve İstanbul'dan kısa zamanda yardım gelmesi imkânsızdı.

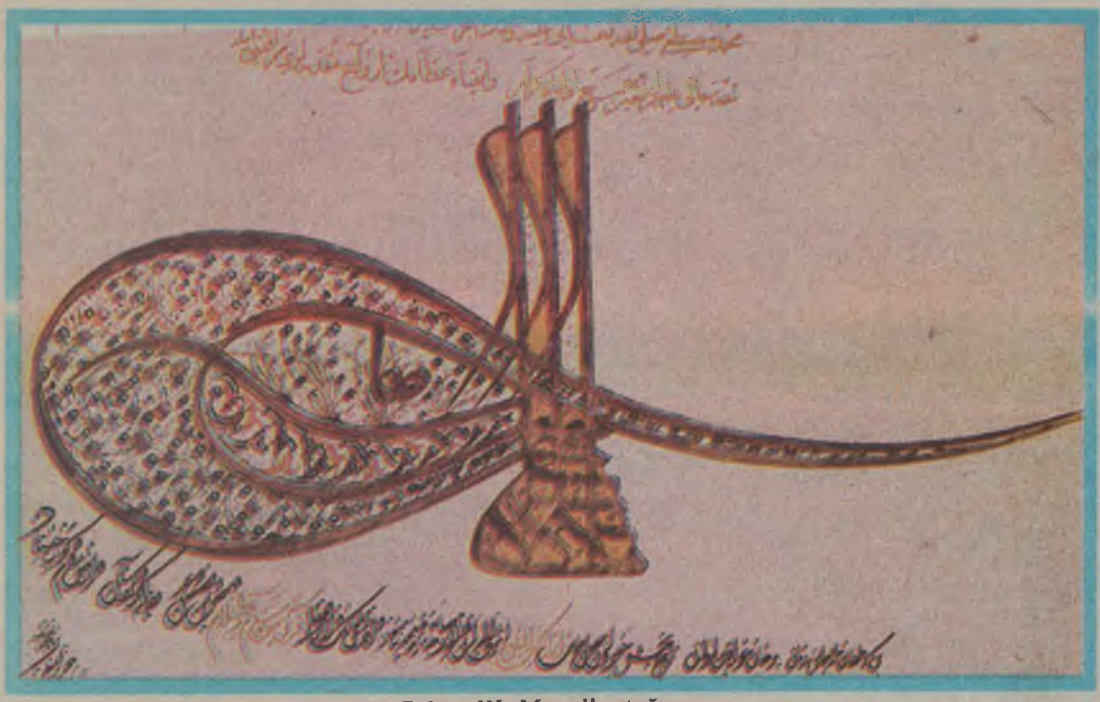
Osman Paşa 29 Nisan 1583'de, az sayıda askerden oluşan ordusuyla, İran ordusunu karşılamak üzere Derbend'den çıktı. 8 Mayıs günü **Kuba** şehri yakınlarında, **Beş Tepe** mevkiinde iki ordu karşı karşıya geldi. İran sayı bakımından üstündü. 50 bin kişilik ordusuyla Özdemiroğlu Osman Paşa'nın 14 bin kişilik ordusunu yeneceğinden emindi.

Türk kuvvetlerinin merkezinde **Osman Paşa** vardı. Sağ kanada Sivas beylerbeyi **Haydar Paşa,** sol kanada Kefe beylerbeyi **Cafer Paşa** kumanda edeceklerdi.

Özdemiroğlu Osman Paşa, en sadık savaş arkadaşı olarak gördüğü yağız atına binmiş, oradan oraya koşuyordu. Bir atın kişnemesi orduda zafer işareti sayılmaktaydı. Osman Paşa'nın atı sabırsızca kişniyordu.

● Meşaleler yanınca...

Savaşın ilk iki günü kesin sonuç alınamadı. İkinci günün akşamında ise savaşa ara verilmedi, iki taraf da meşaleler yakarak savaşa devam ettiler. Binlerce meşalenin ışığı altında, tarihte eşi görülmemiş bu savaş sabaha kadar devam etti. Askerler bir ellerinde meşale, bir ellerinde kılıç tutuyorlardı... Bu

Sultan III. Murad'ın tuğrası

yüzden bu savaşın adı tarihe **"Meşaleler Savaşı"** olarak geçti.

Gün ağardığı zaman hâlâ bir sonuç alınamamıştı. Fakat **İmam Kuli** Türk ordusunu kuşatmaya muvaffak olmuştu. Artık zaferden emin görünüyor ve sol kanada olanca gücüyle yükleniyordu. Bu gerçekten çok şiddetli saldırı sonucu **Cafer Paşa** kuvvetleri bozulur gibi oldu. Bu durumda Türk ordusu çemberi yaramazsa sonuç tamamen aleyhte olabilirdi.

Bu sırada Özdemiroğlu tekrar yağız atına bindi. Yanına ünlü kumandanlardan Köstendil beyini alarak askerin başına geçti ve sol taraftan hücuma geçirdi: **"Haydi şahbazlarım! Ya şehit olacağız, ya gazi!"** diyordu. Bütün beyler ve paşalar askerin önünde, ateş hattında savaşıyorlardı.

Türk ordusundaki her subay ve erin hayatını hiçe sayarak savaşması, iki saat içinde durumu değiştirdi. İran Safevî ordusu mağlup ve perişan oldu.

Bu meşhur Meşaleler Savaşı'nda İranlıla'ın kaybı 11 bin ölü, 3 bin esir ve onbinlerce yaralıydı.

Kesin zafer kazanılmıştı. **Özdemiroğlu** bir hafta yürüdükten sonra **Şemahı'**ya yürüdü ve şehri yeniden teslim aldı.

İstanbul'dan, Özdemiroğlu Osman Paşanın uyarısı üzerine hareket eden 100 bin kişilik ordu, doğu sınırına, Meşaleler Savaşından ancak üç ay sonra gelebilmişti.

Bu savaş sonunda III. Murad, Özdemiroğlu Osman Paşa'yı sadrazam yaptı. Sadrazam Özdemiroğlu, yeni ve büyük bir orduyla Tebriz üzerine yürüdü, ama şahın ordusuyla hiçbir yerde karşılaşmadı. Nihayet Tebriz önlerine gelindi ve şehir sokak çarpışmaları ile alındı.

Fakat Osman Paşa Tebriz'in fethinden beş hafta sonra hastalanarak öldü.

● Avusturya ile savaş ve III. Murad'ın ölümü

Meşaleler Savaşı'ndan sonra İran barış istemek zorunda kalmış ve İstanbul'da yapılan barış antlaşmasına göre, Osmanlılar'ın fethettiği bütün yerler Osmanlılar'ın elinde kalmıştı. İran Osmanlılar'ın üstünlüğünü bir kere daha kabul etmiş oluyordu.

Fakat batıda başka gelişmeler vardı. Avusturya yıllık vergisini geciktiriyor, vermek istemiyor ve Hırvatistan sınırlarında bazı huzursuzluklara sebep oluyordu. Bosna beylerbeyi **Telli Hasan Paşa,** Avusturya'yı cezalandırmak için akınlar düzenlemiş, 1000 esir, 12 top ve birçok ganimet alarak Bosna'ya dönmüştü. Ama bu Avusturya'yı Osmanlılar'a karşı daha büyük tedbirler almaya, tecavüzlerini de arttırmaya sevketti. Divanda, Avusturya'nın bu davranışına Telli Hasan Paşa'nın

Sultan III. Murad'ın Topkapı Sarayı'nda bulunan başka bir resmi.

sebep olduğu ileri sürülmüşse de, savaş açılmasına karar verildi (4 Temmuz 1593).

Yirmibeş yıldan beri **Osmanlı-Avusturya** arasında barış hüküm sürmekteydi. Şimdi başlayan bu savaşın da uzun süreceği anlaşılmıştı. Nitekim III. Murad döneminde hiçbir sonuç alınamadı. Çarpışmalar bazen galibiyet, bazen yenilgilerle devam ederken, **Sultan Murad** hastalandı ve 15/16 Ocak 1595 gecesi, mesane hastalığından öldü. 49 yaşındaydı.

III.Murad'ın ölüm haberini veliaht şehzâde **III. Mehmed**'e annesi **Safiye Sultan** tarafından gizlice bildirildi. O tahta çıkıncaya kadar padişahın ölümü gizli tutuldu. Manisa'dan at üstünde Mudanya'ya gelen, oradan İstanbul'a geçen III. Mehmed, babasının ölümünden 11 gün sonra (27 Ocak 1595'te) tahta çıktı. Aynı gün babasının cenaze törenine katıldı. III. Murad, Ayasofya avlusundaki türbesine gömüldü.

Tahta çıkışından bir gün sonra, III. Mehmed, yine o meşhur **"Nizam-ı âlem için" gerekçesiyle 19 kardeşini boğdurdu.** En büyüğü 17 yaşında olan bu kardeşlerin, en küçükleri meme çağındaydı.

● Sultan III. Murad'ın özellikleri, eşleri ve çocukları

III. Murad devrinde Osmanlı sınırları en geniş boyutlarına ulaşmış, fakat ilmiye ve askerî teşkilâtta bozulmalar başlamıştır.

Sultan Murad, orta boylu, şişman, pembebeyaz çehreliydi. Çok iyi bir eğitim görmüştü. Bilgin sayılacak bir kültüre sahipti, zeki idi. Buna karşılık çok zayıf iradeliydi. Eğlenceye, özellikle kadınlara çok düşkündü. Büyük nüfuz sahibi olan 1 numaralı eşi Safiye Sultan'dı. Ayrıca 40 kadar cariyesi vardı. **Bu 41 kadından 130 çocuğu olmuştu.** Bunların çoğu doğarken ve küçük yaşta ölmüşlerdi ama, öldüğü zaman **19 erkek ve 26 kız çocuğu hayattaydı.**

Onun kadınlara düşkün ve zayıf iradeli oluşundan saray kadınları yararlanmış ve bunlar devlet işlerine de karışmışlardır. Yine bu düşkünlük yüzünden son zamanlarda asabı iyice bozulmuş, çabuk kızan, sert ve merhametsiz davranan bir insan olmuştu.

Doruktan aşağılara doğru iniş devrini başlatan padişah

SULTAN III.MEHMED

Eğri, Haçova zaferi kazanılmış, fakat Osmanlı Devleti "Akıncılar" sınıfının ortadan kalkması ile tarihinin en büyük kaybına uğramıştı.

Sultan III.Mehmed 27 Ocak 1595'te tahta çıktığı zaman 28 yaşında idi. Önceki bölümde de söylediğimiz gibi ilk iş olarak **19 kardeşini öldürttü** ve İstanbul'u yasa boğdu. Daha sonra, Belgrad'da ordu ile kışlamakta olan veziriâzam **Sinan Paşa'**yı azletti ve onun yerine **Ferhad Paşa'**yı getirdi.

Avusturya ile birbuçuk yıl kadar önce başlayan savaş devam ediyordu. Erdel, Eflâk ve Boğdan beyleri de isyan etmişlerdi. Yeni veziriâzam Eflâk seferleri için hazırlığa başladı. Önce Edirne'ye geldi ve kendisine gönderilecek silâh ve cephaneyi bekledi.

Öte yandan, azledildiğini henüz öğrenemeyen Sinan Paşa, Alman saldırılarını püskürtmek için elinden geleni yapmaktaydı ama, Erdel ve Avusturya'dan (Almanya'dan) yardım gören Eflâk voyvodası 70 bin kişilik bir kuvvet toplamış bulunuyordu.

● Estergon Kalesi subaşı durak...

Bu sırada Almanlar Estergon Kalesi'ni kuşattılar. Kaleyi savunan kuvvetler kahramanca direndiler ama sayıları düşmana göre çok azdı ve susuzluk çekiyorlardı. Yeni veziriâzam **Sinan Paşa'nın** oğlu **Serdar Mehmed Paşa** yakın bir yerde bulunduğu halde yardıma gitmedi. Ama Yanık beylerbeyi **Osman Paşa,** Serdar Mehmed Paşa'nın emrini dinlemeden Estergon üzerine yürüdü. Çünkü Mehmed Paşa'nın korkaklığını, Ferhad Paşa aleyhinde entrika çevirmekten başka bir şey yapmadığını biliyordu.

Osman Paşa Estergon önlerinde düşman kuvvetlerinin bir bölümünü kendi üzerine çekince kale biraz rahatlamış, şiddetli baskıdan kurtulmuştu. Fakat burada çok yararlık gösteren ve kahramanca dövüşen **Osman Paşa** vuruldu, şehit oldu.

Düşmanla nihayet burun buruna gelen Mehmed Paşa ise gerçekten çok korkaktı. Cesaret bulmak için rakı içip sarhoş oldu. Sarhoş olduğu için de atından düştü. Sonra dört nala kaçmaya başladı. Bu, bozguna sebep oldu. Fakat diğer subayların gayretleri ile ordu imha olmaktan kurtulmuştu. Ağırlıkların bir kısmını Budin'e getirebildiler.

Bu sırada yeni veziriâzam Sinan Paşa, Bükreş yakınlarına gelmişti. Eflâk voyvodası Mihai'nin ordusu ile bataklık bir bölgede karşılaştılar. Türkler, bilmeden saplandıkları çamur deryasında hareket edemez oldular ve Sinan Paşa çekilmekten başka çare göremedi. Fakat çekilme bozguna dönüştü. Sinan Paşa da kaçtı. Çamura saplandığı bir sı-

SULTAN III. MEHMED
(1566-1603)

16. yüzyılda Estergon Kalesi
(Süleymannâme, Matrakçı Nasuh)

rada askerlerden biri onu sırtına alarak kurtardı.

Eflâk voyvodası Türkler'in bozguna uğramasından yararlanamadı. Çünkü o gece yeniçerilerin dikkatsizliği yüzünden ordunun barut fıçıları ateş almış, müthiş patlamalarla gökyüzünü alevler sarmış ve karanlık gece gündüz gibi aydınlanmıştı. Düşman bunu bir tuzak, bir baskın hareketi sandı.. Korkunç alevlerden kaçıp canlarını kurtarmaya çalıştılar ve Bükreş'i savunmasız bıraktılar. Sinan Paşa da savunmasız ve adetâ bomboş kalan Bükreş'i işgal etti.

Fakat Estergon Kalesi'ni savunan az sayıdaki gaziler çok güç durumdaydılar. Düşman günde en az 2 bin gülle yağdırıyor, vurulan ve yaralananlar çoğalıyor, kale susuzluktan kırılıyordu. Erzak depoları düşmanın eline geçmiş, cephane tükenmişti. Bu durumda kaleyi teslim etmek için bir anlaşma yapmaktan başka çare yoktu.

Anlaşma yapıldı. Buna göre Türkler üzerinde taşıyabilecekleri her türlü eşya ile kaleden çıkabileceklerdi ve kendilerine dokunulmayacaktı. Bu önemli kaleyi almak için Almanlar da çok kayıp vermiş ve bu şartları zorluk çıkarmadan kabul etmişlerdi.

Çoğu yaralı, sakat, aç ve bitkin olan gaziler, gözyaşları içinde kaleyi terkettiler. Tuna üzerindeki gemilere binerek uzaklaştılar.

Bunların arasında, yaralı halde bulunan Anadolu beylerbeyi **Lâlâ Mehmed Paşa** da vardı. 1543'te Kanunî Sultan Süleyman tarafından fethedilen kale, 2 Eylül 1595'te düşmana terkedilmiş oldu. Türkler 10 yıl sonra kaleyi tekrar alacaklardı ama, şimdi bu kaleyi yitirmek, asker sivil bütün Türkler'i can evinden vurmuştu. **"Estergon Kalesi Subaşı Durak"** mısraı ile başlayan yanık Estergon türküsü işte o günlerde yazıldı.

● Voyvoda esir Türkler'i ateşte kızartarak kendisine ziyafet çekiyor

Sinan Paşa Bükreş'te 16 gün kaldıktan sonra 100 bin kişilik ordusundan sadece 2 binini bırakarak buradan ayrıldı ve **Targorişte**'ye gitti. Muhafızların başına **Satırcı Mehmed Paşa'yı** beylerbeyi sıfatiyle tayin etmişti. Bu kadarcık bir kuvvetle, güçlü bir kalesi olmayan Bükreş'in büyük kuvvet toplayan voyvodaya karşı savunulması kolay değildi.

Sinan Paşa Bükreş'ten sonra Eflâk voyvodasının başşehri oian Targorişte'yi de zaptetti. Voyvoda **Mihai** kuvvetlerini ezdirmemek için çekilmiş, şehri savunmasız bırakmış, kendisi gibi isyan eden Erdel Prensliği'nin topraklarına geçmişti. Fakat casusları ve öncüleri vasıtasiyle Türk ordusunun bütün harekâtını takip ediyor, fırsat kolluyordu.

Sinan Paşa Targorişte'de bir ay kadar kaldıktan sonra, buraya muhafız (kale kumandanı) olarak **Ali Paşa'yı** bıraktı ve şehirden ayrıldı. Onun ayrılmasından hemen sonra da voyvoda Mihai şehri top ateşine tuttu. Sinan Paşa kaledeki gazilere yardım için birkaç bin kişilik bir kuvvet gönderdi. Fakat bunlar şehir yakınında pusuya düşürüldüler ve bozguna uğratıldılar. Korkak sadrazam Sinan Paşa bu durumda voyvodanın üzerine yürümek yerine, Bükreş'e doğru hareketini hızlandırdı. Voyvoda Mihai de iki gün sonra Targorişte'yi ele geçirdi.

Voyvoda Mihai'nin Targorişte'de esir aldığı 3500 Türk'e yaptığı zulüm, önceki bölümlerde gördüğümüz Kazıklı Voyvoda'nın zulmunu bile gölgede bıraktı. Mihai, başta kale kumandanı Ali Paşa ve yardımcısı Koçu Bey olmak üzere YÜKSEK RÜTBELİ SUBAYLARI HAFİF ATEŞTE ÇEVİRE ÇEVİRE KIZARTTIRDI VE O AKŞAM MAİYETİYLE BİRLİKTE BÜYÜK BİR İŞTAH İLE YEDİ! Diğer Türklerin hepsi kazığa vurdurularak öldürüldü!

● Osmanlı Devleti'nin en büyük kaybı

Targorişte'yi düşmana bırakıp Bükreş'e gelen Sinan Paşa burada ancak iki gün kaldı ve

Sultan III. Mehmed'in tuğrası

süratle Yerköyü'ne çekilmeye karar verdi. Tuna kapısındaki Yerköyü'nden Rusçuk'a geçecekti.

Ordunun, topların ve diğer ağırlıkların Tuna köprüsünden karşı yakaya geçmesi üç gün aldı. Geçişin bu kadar uzamasına, köprünün öbür ucunda askerin durdurularak tahsildarlar tarafından üzerlerindeki ganimet eşyasının sayılması, devlet ve serdar hakkı olarak beşte birinin alınması idi. Oysa düşman ordusu pek yakındı. Köprü gibi bir yerde tahsildarlıkla vakit geçirmek en büyük tedbirsizlikti. Mal hırsına kapılan paşaya bu tehlike anlatıldığı halde kimseyi dinlemedi. Düşman gülleleri köprüye düşmeye başlayınca hatasını anladı. Süratle geçilmesini emretti ama çok geç kalmıştı.

Bu sırada akıncılar ordunun gerisinde, geçiş güvenliğini sağlamakta idiler. Asıl kuvvetler geçtikten sonra köprü top atışlarıyla yıkıldı. Köprünün yıkılması sırasında üzerinde bulunan binlerce akıncı, sonbahar yağmurlarıyla azgınlaşan Tuna'nın dalgalarında boğuldu. Geride kalanlar ise 70 bin kişilik Eflâk ordusu ile son nefeslerini verinceye kadar çarpışarak erimiş, yok olmuşlardı.

Akıncı sınıfının yok olması ve bir daha belini doğrultamaması, bizce, Osmanlı Devleti'nin tarihi boyunca uğradığı en büyük kayıplardan biridir. Bu, çok önemli bir meydan savaşını kaybetmekten daha önemlidir. Rumeli'de bundan sonra gerilemenin başlaması ve durdurulamaması da bu yüzdendir. Bunun sorumlusu da, korkaklığı, mal hırsı ve beceriksizliği yüzünden, hem ordunun, hem milletin **yüz karası haline gelen sadrazam Sinan Paşa'dır.** Onun için de tarihimizde **"Serdar-ı bî-âr"** (Utanmasız, namussuz serdar) olarak anılır. Korkak oğlu Mehmed Paşa ise **"Muhannes-ibni-muhannes"** (Kahpe oğlu kahpe) ve **"Menhus-ibni-menhus"** (Uğursuz oğlu uğursuz) diye anılmaktad

Sinan Paşa bu olaydan sonra azledildi ama, onun yerine tayin edilen Lâlâ Mehmed Paşa, bu göreve geldikten dokuz gün sonra vefat edince tekrar (beşinci defa) sadrazamlığa getirildi. Sadrazamlığa muazzam serveti ve entrikaları ile geliyordu ve **III. Mehmed**'de çok zayıf iradeli, saray kadınlarının etkisinde kalan bir hükümdardı. **Bu nitelikler, duraklamanın ve gerilemenin asıl sebepleri arasındadır.**

Sinan Paşa'nın uğradığı yenilgiler, asi Erdel prensini de cesaretlendirmiş, bu prens (voyvoda) Türkler'e ait bazı kaleleri alarak ta Tameşvar'a kadar gelmişti.

Eğri Zaferi

Eğri devrin en sağlam, zaptedilmesi en güç kalesi idi.

Sinan Paşa beşinci defa sadrazamlığa geldikten dört ay sonra ölmüş, yerine Damad İbrahim Paşa getirilmişti. Bu sırada Avusturyalılar ileri hareketlerine devam etmekteydiler. Sultan III. Mehmed her ne kadar çekingen, zayıf iradeli idiyse de, Avusturyalılar'a karşı yeni bir sefer düzenlemesi ve ordunun başına bizzat geçmesi gerektiğini düşündü. Zaten sınırlardaki beylerbeyleri canhıraş mektuplar yazarak onu sefere dâvet ediyorlardı. Sonunda, **Hoca Sadeddin Efendi'**nin de telkinleriyle padişah kararını verdi. Kanuni'nin ölümünden beri hiçbir padişah ordunun başına geçip sefere çıkmamıştı.

Karardan sonra hemen sefer hazırlığına girişildi. Kırım Hanı **Gazi Giray'**a da haber gönderilerek yardım istendi. Askerin geçeceği köprüler tamir edildi. Nihayet, 21 Haziran 1591'de, padişah, muhteşem bir alayla ve coşkun gösterilerle İstanbul'dan ayrıldı. Edirne-Filibe-Sofya-Niş üzerinden, 50 gün sonra (9 Ağustos'ta) Belgrad'a geldi. Burada da halkın coşkun gösterileriyle karşılandı ve askere bir geçit resmi yaptırdı.

Padişah, Belgrad'da onbir gün kaldıktan sonra tekrar harekete geçti ve **Salankamen'**e vardı. Burada toplanan savaş meclisinde, Eğri üzerine yürünmesi ve bu kalenin fethi, kararlaştırıldı.

Eğri Kalesi, Budapeşte'nin 138 kilometre kuzeydoğusunda, Tisa Irmağı'nın kollarından olan **Eger** (Eğri) Suyu'nun üzerindedir. Çok önemli bir serhad kalesi olan Eğri 1555'te **Kara Ahmed Paşa** ve **Sokollu Mehmed Paşa** tarafından 40 gün müddetle kuşatılmış, fakat zabtedilmemişti. Kış mevsimi geldiği için Kanunî'nin orduları kuşatmayı kaldırıp çekilmek zorunda kalmıştı.

● Vahşi katliam

III. Mehmed daha **Segedin'**de iken Budin'in kuzeydoğusunda bulunan Hatvan Kalesi'nin düşmek üzere olduğu haberi geldi. **Cigaloğlu Sinan Paşa** kumandasında buraya yardım kuvvetleri sevkedildi ama bu kuvvetlerin oraya ulaşması gecikti. Savunmalarını çok az bir kuvvetle yapan ve dayanma güçleri tükenen kale muhafızları vire ile teslim oldular.

Fakat Avusturyalılar vire şartlarına uymayarak Hatvan muhafızlarını, kadın, erkek ve çocuk demeden bütün şehir halkını katlettiler.

Bu vahşi hareket Türk askerinde intikam arzusu uyandırdı. Ordu 21 Eylül günü Eğri önüne bu duygu ile geldi. Fakat padişah, Türk örf ve âdetlerine uyarak, kan dökülmesini önlemek üzere, kale kumandanına teslim çağırısında bulundu. Gönderdiği mektupta **"...İslâm dinini kabul ederseniz mal ve mülkünüz üzerinde eskisi gibi tasarruf edebilir, hür olursunuz. Buna yanaşmazsanız serbestçe çıkıp gidebilir, hayatınızı kurtarırsınız. Bu şartlardan birini kabul etmeyip savaşa girişirseniz birinizi sağ komam, bilmiş olasınız..."** diyordu.

Kale kumandanı teslim çağrısını red ve Türk elçisini hapsetti. Bunun üzerine kuşatma başlatıldı. Bu sırada Rumeli beylerbeyi **Hasan Paşa** ile Kırım Hanı **Gazi Giray'**ın kardeşi **Fetih Giray** da maiyetlerindeki askerlerle geldiler. Hasan Paşa'nın maiyetindeki askerlerin ve **Fetih Giray'**ın maiyetindeki Tatar süvarilerin terbiye ve teçhizatları mükemmeldi. Bu durum ordunun mâneviyatını daha da yükseltti.

● Devrin en güçlü kalesi

Doğu tarafı bir dağa yaslanan ve dört yanında mazgallar bulunan Eğri Kalesi devrin en sağlam, zaptedilmesi en güç kalelerinden biriydi. Stratejik önemi de çok büyüktü. Kalede, biri Avusturyalı, diğeri Macar olmak üzere iki kumandan vardı.

Kale beş koldan kuşatılmış ve şiddetli top atışları başlamıştı. Birçok yerde gedikler, duvarların altında lağımlar açıldı. Fakat gedik ve lağımlardan hemen faydalanmak mümkün olmuyordu. Çok mükemmel bir konumu olan kaleden yağmur gibi gülle ve kurşun yağdırıyorlardı. Düşman bir çıkış ve saldırma hareketini denedi ama çok büyük kayıplar vererek tekrar kaleye çekilmek zorunda kaldı.

Kuşatmanın sekizinci günü, kale etrafındaki hendekler, çuvallar dolusu toprak taşınarak doldurulduğu. Onbirinci gün üç lağım daha patlatıldı ve Türk askerleri kaleye girdi. Düşman iç kaleye çekilerek ümitsiz bir direnişe geçti. Ama artık teslim olmaktan başka çaresi kalmamıştı. Kale kumandanı 10 kişilik bir heyet göndererek aman diledi ve 12 Ekim 1596'da teslim oldu.

Avusturyalılar'ın serbestçe çıkıp gitmelerini padişah kabul etmişti. Fakat Hatvan muhafızlarına ve halkına uygulanan katliamı affetmeyen askeri zaptetmek mümkün olmadı. Avusturyalılar da aynı akıbete uğradılar.

Eğri'nin 18 günde fethedilmesi ve fethedilemez sanılan bu kalenin bir eyalet olarak Osmanlı topraklarına katılması III. Mehmed'in itibarını büyük ölçüde arttırdı ve tarihte **"Eğri Fatihi"** olarak anılmasına sebep oldu. Eğri'nin fethinden birkaç gün sonra Hatvan Kalesi de geri alındı.

Haçova Zaferi

Ordugâha giren düşman birliklerini aşçılar, seyisler, hademeler karşıladı ve...

Osmanlı ordusu Eylül 1596'da Eğri Kalesi'ni kuşatmaya devam ederken, Arşidük Maksimilyan kumandasında büyük bir Avusturya ordusu Türkler'le savaşmak için Haçova'ya doğru yürüyüşe geçmişti. Bu orduya Erdel, Alman, Leh, Çek, Macar ve İtalyan askerleri de katılmış, böylece **300 bin kişilik bir kuvvet meydana getirmişlerdi.** Türk ordusunun asker sayısı **140 bin** kadardı.

Şimdi veziriâzam **İbrahim Paşa** idi. İbrahim Paşa, Avusturya ordusunu kaleye yardım için gelen önemsiz bir kuvvet sanmıştı. Onun için **Cafer Paşa** kumandasındaki bir birliği bu ordunun üzerine gönderdi. Cafer Paşa, emrindeki kuvvetleri derhal savaş nizamına sokarak hücum emrini verdi. Fakat düşman ordusunun çok kalabalık olduğunu, saldırmanın bir çeşit intihar anlamına geleceğini gören yeniçerilerin bir kısmı bu emri dinlemedi. Birliğin ön safta savaşanları öldü, üçte ikisi geri çekildi. Cafer Paşa'nın büyük bir cesaretle düşmanın üzerine at sürerek çarpışması da sonuç vermedi. 1000 yeniçeri ve 100 tımarlı sipahi şehit düştü. Ayrıca 42 top kaybedildi.

Bu olay Osmanlı ordusunda eski disiplinin kalmadığını gösteriyordu. Oysa o güne kadar Osmanlılar'ın asıl üstünlüğü çelikten bir disiplin ve iradeye sahip olmalarıydı. Böyle olduğu için de sayıca kendinden kat kat üstün olan nice orduları yenmiş, eşsiz zaferler kazanmıştı. Şimdi ise bu disiplinin sarsıldığı görülüyordu ve bu durumda düşmanın sayıca fazla olması halinde savaş kaybedilebilirdi.

● Padişah düşmandan yüz çevirmez...

Akşam olunca, **Cafer Paşa** gecenin karanlığından yararlanarak kaleye çekildi. Bundan sonra Osmanlı karargâhında bir savaş meclisi toplandı. Devlet büyüklerinden bazıları savaşa taraftar değillerdi. Fakat **Hoca Sadeddin Efendi** bu görüşte olanlara şiddetle karşı çıktı. Başında padişahın bulunduğu bir Türk ordusu savaştan kaçamazdı. Savaşa girilmese bile düşman bu çekingenlikten yararlanıp takibini sürdürür, kendisine daha uygun şartlarda savaşı kaçınılmaz hale getirebilirdi.

Bunları hatırlatan Sadeddin Efendi, **"Osmanlı Devleti'nde bir padişahın çok kuvvetli bir sebep olmadıkça düşmandan yüz çevirdiği işitilmemiştir!"** diye bağırdı.

Paşalar arasında yapılan tartışmalardan sonra savaşa karar verildi ve Hoca Sadeddin Efendi padişahın huzuruna çıkarak düşmanla vuruşma kararı alındığını bildirdi.

24 Ekim 1596'da Osmanlı ordusu **Haçova**'ya gelmiş, savaş nizamını almıştı. Padişahın otağı epeyce gerilerde kurulmuş, Rumeli beylerbeyi **Hasan Paşa** sağ kanatta, Anadolu beylerbeyi **Lâlâ Mehmed Paşa** sol kanatta yer almışlardı. **Cigalzâde Sinan Paşa** ise öncü birliklerini idare edecek, **Fetih Giray** Kırım süvarileriyle onun yanında yer alacaktı.

25 Ekim günü küçük çapta vuruşmalar ve karşılıklı top atışlarıyla geçti. Ertesi sabah Türk kuvvetleri bataklıkla geçitleri aşarak hücuma başladılar. Avusturyalılar başlangıçta uzun menzilli topları ve tüfekçi kıtalarının ateşiyle savunmada bulunuyorlardı. Fakat, ikindiye doğru önce piyadeleri ve süvarileri öne sürerek büyük ve gerçekten çok şiddetli bir hücuma geçtiler. Öncü kuvvetlerin başında bulunan Sinan Paşa asıl kuvvetlerin bulunduğu yöne doğru çekilmeye başladı. Sağ kanatda düşmanı asıl kuvvetlerinden ayırmak ve parça parça tepelemek için yavaş yavaş geriye çekildi. Tam bu sırada Fetih Giray'ın kumandasındaki süvariler düşmanın gerilerine doğru hücuma geçti. Fakat çok şiddetli karşılık göstererek geri çekildi. Böylece şiddetli bir baskı altında bulunan sağ kanadın çekiliş yolu tıkanmış oluyordu. Türk ordusunun bu kısmında başgösteren kargaşalığı düşman kendi askeri sanarak şevk ve gayretini arttırdı, bataklık geçitleri aşarak Türk ordugâhına kadar girdi ve yağmaya başladı.

Aslında bu çekilme bir taktik gereği idi ve düşmanı çembere almak amacını güdüyordu. Fakat düşmanın ordugâha kadar girmesi beklenmiyordu.

● Kazma, kürek ve kepçelerle dövülen düşman ordusu

İlk defa bir meydan savaşına katılan **III. Mehmed** bu manzara karşısında şaşırdı ve **"Bundan sonra çare ve tedbir nedir?"** diye sordu. Hoca Sadeddin Efendi onu şu sözlerle yatıştırdı:

"Padişahım, cengin hali budur. Lâzım olan, yerinizde kararlı olarak kalmaktır. Hatırınızı hoşça tutun, zafer bizim olacaktır."

Artık ateş kesilmiş, askerler göğüs göğüse savaşmaya başlamıştı. Tehlike büyüktü. Vezirler, devlet erkânı, padişahın etrafını çevirerek arslanlar gibi dövüşüyor, Hoca Sadeddin Efendi durmadan askerin mâneviyatını yükseltecek sözler söylüyordu.

Düşmanın ordugâh çadırlarını yağmalamaya başlaması paniğe sebep olmadı. Aksine, buradaki geri hizmet bölükleri arasında beklenmeyen bir hareket oldu. **Karakollukçu (hademe), aşçı seyis, deveci ve katırcılar ellerine geçirdikleri kazma, kürek, balta, kepçe, satır ve kazanlarla düşmana saldırdı. Karargâhta tarihin o güne kadar kaydetmediği derecede korkunç ve o derecede hayret edilecek bir boğuşma başladı.** Baltalar durmadan kafa kol koparıyor, satırlar adam doğruyor, dirgenler vücutlara saplanıyor, ağır kepçeler kafalara iniyordu.

Bu manzara ordunun diğer birliklerine de gayreti arttırdı. Padişahın at üstünde ve dimdik durduğunu gören asker yeni bir heyecanla coşmuştu. O sırada Sinan Paşa'nın öncü birlikleri ve Kırım alayları hücuma geçti. Neye uğradığını anlayamayan düşman birden bozuldu. Can havliyle bataklığa kaçan 20 bin düşman askeri orada boğuldu. Kılıçtan geçirilenlerle birlikte **Avusturya ordusu 50 bin ölü vermişti.** Pek çok da yaralı vardı. Ayrıca 95 büyük Avusturya topu ele geçirilmişti.

Fakat bu parlak zaferden gereği gibi yararlanılmadı. Viyana yolu açılmış olmasına rağmen ordu buraya yürümeyip Eğri'ye çekildi.

Padişah III. Mehmed birbuçuk ay sonra İstanbul'a döndü ve coşkun gösterilerle karşılandı.

70 yaşındaki Tiryaki Hasan Paşa'nın zekâsı ve savaş hileleriyle kazanılan

Kanije Zaferi

9 bin Türk askeri 100 bin kişilik Avusturya ordusunu imha etmişti

Kanunî Sultan Süleyman zamanında, Macarlar'ın **"Nagykanizsa"** dedikleri **Kanije, "Esztergon"** dedikleri **Estergon** kaleleri fethedilmiş, fakat daha sonraki dönemlerde elden çıkmışlardı. 1599 yılında üçüncü defa sadrazamlığa getirilen **İbrahim Paşa** bu kaleleri kurtarmaya karar verdi. Bunun için Macaristan seferine çıktı. Kışı Macaristan'da geçiren Kırım Hanı **Gazi Giray**'da kendi kuvvetleriyle orduya katıldı.

Önce **Uyvar** üzerine gidilmesi kararlaştırılmıştı, fakat Avusturyalılar'ın barış istemesi üzerine bundan vazgeçildi. Ama barış şartlarında uyuşma sağlanamadı. Bu arada sefer mevsimi geçmişti. Uyvar taraflarına birkaç akın düzenlendikten sonra Belgrad'a dönüldü.

Bir yıl sonra Avusturyalılar'dan Estergon Kalesi'ni geri almak için harekete geçildi. Fakat, **Ösek** konağında toplanan savaş meclisinde, eski Budin beylerbeyi **Tiryaki Hasan Paşa,** Kanije gibi önemli bir kalenin geride ve düşman elinde bırakılmasının tehlikeli olabileceğini söyledi. Burada bulunan Avusturya birlikleri Osmanlı ordusunun geçtiği köprüleri tahrip edebilir ve onu yandan vurmaya çalışabilirdi. Zaten bu kalenin savaşçı halkı ikide bir Tuna kıyılarındaki palangalarımızı vuruyor, Osmanlı idaresini rahatsız ediyordu.

Tiryaki Hasan Paşa'nın görüşleri kabul edilerek, stratejik önemi olan Kanije'nin fethedilmesine karar verildi ve bu amaçla 10 Eylül 1600'de Kanije önlerine gelindi. İki gün sonra da kuşatmaya geçildi.

Kanije Kalesi'nin etrafı sazlık ve bataklık idi. Bu yüzden lağım açılamıyor, kalenin düşürülmesi için surların uzun zaman top atışlarıyla tahrip edilmesi gerekiyordu.

● Göz yaşartan fedakârlık

Kuşatmanın ikinci haftası dolarken; kalede esir olan ve aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 170 Türk, göz yaşartan bir fedakârlık ve kahramanlık gösterisi yaptılar. **Bu esir Türkler kalenin barut mahzenini ateşlediler ve müthiş patlamada kendileri de havaya uçtular.**

Bu sabotaj sonunda birkaç gün toplarını ateşleyemeyen Avusturyalılar, yalnız tüfeklerle savunma yaptılar. Bu arada surlar Türk toplarıyla epeyce tahrip edildi.

7 Ekim günü 40 bin kişilik bir ordu kaledekilerin imdadına geldi. Bu takviye ordunun 100 kadar da topu vardı. Türk ordusu bu yeni gelen kuvvetlere karşı cephe aldığı için kalenin kuşatması zayıfladı. Öte yandan, artık eski özelliklerini yitiren yeniçeriler de savaşmadan çekilmeye başladılar. Fakat timarlı sipahilerin yanlardan, Tatar süvarilerin de arkadan hücuma geçmeleriyle Avusturyalılar perişan edildi. Yenileceklerini anlayınca gece karanlığından yararlanıp çekildiler.

Avusturya imdat kuvvetlerinin mağlup olarak çekildiğini gören Kanije muhafızları, 22 Ekim sabahı, Osmanlı ordusu genel hücuma hazırlanırken, teslim bayrağını dalgalandırdılar.

Ertesi gün teslim antlaşması imzalandı. Vireye (antlaşmaya) göre kaleyi savunanlar şahsî eşyalarını alıp gittiler. Kaledeki 51 büyük, 25 küçük top Türkler'e kaldı.

23 Ekim'de 1600 Türk askeri Kanije Kalesi'ne girdi ve burçlara Türk bayrakları çekildi.

Beylerbeylik haline getirilen Kanije, **Tiryaki Hasan Paşa'nın** yönetimine bırakıldı.

● Düşman ordusu Kanije'ye güle oynaya yaklaştı ama...

Kanije'nin Türkler tarafından alınması Avusturyalılar için büyük bir darbe oldu. Bu kalenin stratejik önemi büyüktü.

Sadrazam **Damat İbrahim Paşa,** Belgrad karşısındaki Zemlin Ovası'na çekilerek otağını kurmuş, Avusturya ile barış meselesini

görüşmek için bir heyeti Budin'e göndermişti. Fakat birden hastalandı ve 10 Temmuz 1601'de öldü. Cenazesi İstanbul'a gönderilirken yerine serdar olarak **Yemişçi Hasan Paşa** atandı. Hasan Paşa İstanbul'dan hareketle Belgrad'a geldi ve Zemlin'de ordugâha geçti.

Öte yandan Avusturyalılar Kanije gibi çok önemli bir kaleyi geri almak için hazırlıklarına ara vermeden devam ettiler. Nihayet eylül başlarında Arşidük Ferdinand'ın kumandasındaki 100 bin kişilik Avusturya ordusu Kanije önlerine geldi. Bir yıl önce Türkler'e kaptırdıkları kaleyi ne pahasına olursa olsun almak istiyorlardı.

Avusturya ordusunda her zaman olduğu gibi İtalyan, İspanyol, Alman, Malta hattâ Macar ve Fransız askerleri de vardı. 47 büyük topları bulunuyordu ve donatımları mükemmeldi.

Avusturyalılar'ın hazırlığından haberdar olan ve kaleyi almak için ellerinden geleni yapacaklarını bilen Tiryaki Hasan Paşa da boş durmamıştı. Bir yandan düşman ordusu hakkında bilgi topluyor, bir yandan da kaleye erzak yığıyordu.

Arşidük Ferdinand hücuma geçmeden önce iki defa kale önüne keşif birlikleri göndermiş ve Türkler'in sadece tüfek ateşi açmalarından dolayı sevinmişti. Çünkü bundan, kalede top bulunmadığı sonucunu çıkarmıştı.

Ama, 9 Eylül günü, güle oynaya kaleye yaklaşan düşman ordusu ummadığı bir darbe yedi. Keşif birliklerine tüfek ateşi açtırıp, kalede top bulunmadığı izlenimi veren Tiryaki Hasan Paşa, ilk oyununu oynamıştı. Aynı anda gürleyen 100 küçük kale topu düşmana epeyce kayıp verdirmişti.

Fakat Kanije'deki Türk askerinin sayısı 9 binden ibaretti. Osmanlı serdarı (başkumandanı) yetişmezse kuşatmaya uzun süre dayanmak çok zor olacaktı.

● Kara Pençe'nin getirdiği haber...

Düşmanın büyük topları her gün binden fazla gülle atıyor, kale bedenlerindeki gedikler genişliyordu. İkinci hafta düşman askerleri burçlara tırmanma hazırlığına giriştiler. Bir yıl önce Türkler'in yaptığı gibi, çubuk ve sazlardan hasırlar örüp, bataklık üzerine **"sıçan yolu"** döşediler. Hendek kenarına varınca da köprü kurdular. Fakat gece yarısı dışarı çıkan Türk fedaileri yolu da, köprüyü de yakıp yıktılar.

Avusturyalılar ikinci köprüyü kurunca bu defa daha şaşırtıcı bir olay meydana geldi. Kaleden uzatılan çengellerle köprü içeri çekilmiş, üzerindeki düşman askerleri hendeğe düşerek boğulmuşlardı.

Bu arada, 70 yaşındaki kurt kale kumandanı **Tiryaki Hasan Paşa,** Kara Pençe adlı kahramanı ikinci defa göndermiş, acele yardım istemişti. Ne yazık ki, daha önceki mektubunda **"O tarafa varmak üzereyiz"** diyen serdar **Yemişçi Hasan Paşa,** İstolni-Belgrad'a gittiğini, dönüşte geleceğini söylüyordu. Böylece kaledekiler kendi başlarının çaresine bakmak zorunda bırakılmışlardı.

Fakat Tiryaki Hasan Paşa, kumandanlarını toplayıp, onlara, serdarın ağzından kendisinin yazdığı bir mektubu okuttu. Bu sahte mektupta serdarın yakında geleceği bildiriliyordu. Bu mektup bütün askeri heyecanlandırmış, gayretlerini arttırmalarına sebep olmuştu.

Birkaç gün sonra iki düşman askeri yakalandı. Bunları sorguya çeken Tiryaki Hasan Paşa, Avusturya ordusundaki Macarlar'a pek güvenilmediğini anladı. Sonra **Kara Ömer Ağa**'ya emir verdi:

"Götür, bunların kellelerini al".

Kara Ömer Ağa, iki esiri, kaledeki Macar ahır işçilerinin arasından geçirdi. Sonra fısıltılı bir sesle:

"Gördükleriniz Macar'dır dedi. Her üç gecede bir, bin kadar Macar fedaisi nöbetle buraya gelir. Aslında ben de sizdenim. Küçükken esir edip Paşakulu yapmışlar. Fakat kim olduğumu unutmam. Kale düşünce sizin tarafa geçeceğim."

Kara Ömer Ağa, ayrıca Türkler'in asker ve cephane durumu hakkında kabarık rakamlar verdi. Sonra da, güya Tiryaki Hasan Paşa'nın haberi yokmuş gibi iki esiri gizlice salıverdi.

Salıverilen iki esir Avusturya ordugâhına gelip olayı anlatınca, arşidük Ferdinand hayret ve üzüntü duydu. Macarlar'a güveni kalmadı. Türkler'in tahmin ettiğinden daha kuvvetli durumda olmaları ise iyice canını sıkmıştı.

● Tiryaki Hasan Paşa'yı esir alana 40 köy verilecekti

Avusturyalılar surların iyice tahrip olduğunu görünce genel hücuma geçmeyi kararlaştırdılar. Burçlara ilk çıkacak olanlara **10 köy, Tiryaki Hasan Paşa'yı yakalayacak olana ise 40 köy vermeyi vaadediyorlardı.**

Düşmanın kararını öğrenen **Hasan Paşa,** askerlerini toplayıp onların kahramanlık duygularını alevlendirecek bir nutuk verdi. Sonra, hücuma nasıl karşı konulacağına dair her-

kese ayrı ayrı talimatını bildirdi.

Ertesi sabah, gün ağarırken Avusturya hücumu başladı. Düşman dalgalar halinde surlara yükleniyordu. Fakat, Tiryaki Hasan Paşa öylesine ustalıklı bir savunma planı hazırlamıştı ki, düşmanın bütün gayretlerini boşa çıkardı. **Düşman, surlar önünde 18 bin ölü bırakarak çekilmek zorunda kaldı.**

Bu ağır zayiata rağmen Avusturyalılar kuşatmayı kaldırma niyetinde değillerdi. Bombardımanı yoğunlaştırdılar, gece gündüz durmadan atışlara devam ettiler. Artık atılan gülle sayısı günde 2 binden aşağı düşmüyordu. Bazı kesimlerde surlar tamamiyle yıkılmıştı.

Bu arada kaledeki barut tükenmeye yüz tuttu. Ancak, vaktiyle Avusturyalılar'dan kalma güherçile ve kibrit stoku bulunduğu anlaşıldı. **Uzun Ahmed** adlı bir yeniçeri, barut yapma tekniğini biliyordu. Derhal bir imalathane kuruldu ve bol miktarda barut yapılmaya başlandı.

Birkaç gün sonra, Tiryaki Hasan Paşa'nın iç oğlanlarından, Macar dönmesi **Kenan** ve **Handan** adlı iki kilerci gizlice kaçıph, düşman tarafına sığındılar. Bu, çok kötü bir olaydı. Çünkü kalenin gerçek durumunu öğrenen Avusturyalılar'ın, son darbeyi indirmek üzere harekete geçmeleri kesinleşecekti. Fakat, o güne kadar zekâsı ve kurnazlığı ile her tehlikeyi savuşturan ihtiyar Paşa, buna da çare buldu. Türk gazilerinin yakalayıp getirdiği birkaç esiri huzuruna çıkartıp:

"İki adamımı göndermiştim, kralınızla buluştular mı?" diye sordu.

Esirlerin verdiği bilgiye göre kaçak içoğlanları durumu olduğu gibi anlatmış, genel bir hücumla kalenin düşürülebileceğini söylemişlerdi.

Bundan sonra önceki oyun tekrarlandı. Kara Ömer Ağa, güya idam etmeye götürdüğü esirleri bir kapıd an salıverirken:

"Ben sizdenim, dedi. Zaten daha önce iki kişiyi kurtarmıştım. Size sığınan içoğlanlarını ise, Paşa mahsus gönderdi. Bunlara kalenin durumunu kötü gösterip, sizi burada oyalamak görevini yapacak. Halbuki kalede bol zahire ve barut var. Yakında Zigetvar'dan takviye kuvvet gelecek. Beri yanda, ordunuzdaki Macarlar da Türkler'le işbirliği halindeler. Yani sizi kış bastırıncaya kadar tutup, sonra mahvedecekler. Kralınız dikkatli olup ona göre davransın!".

● Düşman eline geçen mektup

Tiryaki Hasan Paşa, Serdar Yemişçi Hasan Paşa'ya hitaben sahte bir mektup yazdırıp mühürledi. Bunda, serbest bırakılan esirlere verilmiş yalan bilgiler yeralıyor, durumun o esirlere söylendiği gibi olduğu belirtiliyordu. Fedai Kara Pençe, gece giziice dışarı çıktı ve mektubu, düşman ordugâhına yakın bir yere, güya düşürmüş gibi bıraktı. Sonra gerçek durumu serdara bizzat anlatmak üzere, Zigetvar'a doğru at sürdü.

Kaleden salıverilen esirlerin ifadesi ve bu mektuptaki bilgiler üzerine Avusturyalılar, kendilerine sığınan iki içoğlanı casus zannedip öldürdüler.

Bu arada aynı usulle ikinci bir mektup daha bırakıldı. Büyük bir ihanet karşısında olduklarına iyice inanan Avusturyalılar, Macar beylerini idam etmeyi kararlaştırdılar. Fakat Macar askerleri tehlikeyi öğrenip kaçtılar. Böylece, aslında olmayan bir durum gerçekleştirilmiş oldu. Kuşatma ordusunun miktarı da azaldı.

● Kanije Destanı

Havalar birden bire soğumuştu. Üç gün süren ve suları donduran kar yağışından sonra, güneş çıktı. Kara Ömer Ağa, yanına 300 kişi alarak bir baskın hazırladı. Kaleden çıkıp önüne ilk gelen düşman metrisini bastı. Orada 900 kişiyi öldürüp, 150 esir aldı, 12 top ele geçirdi.

Aynı anda kaleden toplar atılıyor, Avusturya askeri ne yapacağını bilemiyordu. Tiryaki Hasan Paşa şaşkınlıktan yararlanarak kalede sadece 600 kişi bıraktı. Sonra da askerinin başına geçerek hücum emrini verdi.

Avusturya askerleri karargâhlarını boşaltıp düzensiz şekilde kaçmaya çalışırken, kitleler halinde yere seriliyorlardı. O gün **30 bin** kayıp verdiler.

18 Kasım 1601'de yatsı vaktinde, düşman karargâhı tamamen boşalmış, **47 büyük kuşatma topunun hepsi, 14 bin tüfek, 60 bin çadır, 14 bin kazma ve kürek, binlerce araba dolusu yiyecek, giyecek, barut, ilâç vs. ele geçirilmişti. Hemen ardından 3 bin atlıyla Avusturya topraklarına dalan Kara Ömer Ağa, 3 bin kadar köyü zaptetmişti.**

Dünya tarihinde, **Kanije savunması** gibi bir destana rastlanamaz. 9 bin Türk askeri, yokluklar içinde ve kendisinin 10 katından büyük bir orduya meydan okumuş, sonunda muhteşem bir zafer kazanmıştı.

Avusturya'nın bu savaşta kaybettiği asker sayısı ise, meydan savaşlarındaki kayıpları gölgede bırakıyordu. **Çünkü 80 bin ölü vermişlerdi.**

● Doğuda tehlikeli gelişmeler

III. Mehmed'in saltanatının son yıllarında, imparatorluğun doğu ve kuzeydoğu sınırlarında bazı tehlikeli gelişmeler oldu. Bu dönemde Ruslar Kafkasya'ya yavaş yavaş yerleşmeye, bölgedeki prenslikleri ve küçük hanlıkları Osmanlılar'a karşı kışkırtmaya başladılar. Gürcistan ayaklanmış, Küri Kalesi'ni ele geçirmişti. Fakat Cafer Paşa kumandasındaki bir birlik, âsî prens Simon'u yakalayarak İstanbul'a getirmişti.

İran sınırında da yeni meseleler çıktı. Sınır kumandanlarından Gazi Bey merkezle uyuşmazlığa düşmüş ve İran Şahı Abbas'a sığınmıştı. Şah Abbas, Tebriz'e ve Nahcivan'a saldırmış bulunuyordu. Türk-İran savaşı kaçınılmaz hale geldi. Fakat bu dönemde başlayan Türk-İran savaşı ancak **I. Ahmed** döneminde sonuçlanacak ve bir barış imzalanacaktı.

Celâli isyanları

Anadolu sipahileri ile yeniçeriler arasındaki çekişmeler

Sultan III.Mehmed döneminin en önemli iç meselelerinden biri **"Celâlî İsyanları"** olarak bilinen olayların başlamasıdır.

Celâlî isyanlarının asıl sebebi, Anadolu'daki tımarlı sipahi sınıfının, İstanbul'daki yeniçeri sınıfının hak ve görevlerde imtiyazlı hale getirilmelerine duydukları tepkidir. Bu hoşnutsuzluk Yavuz Sultan Selim'in son zamanlarında başlamıştı. **Bozoklu Celâl Bey** adındaki bir kumandan ilk defa başkaldıran sipahi olduğu için, bu isyanlar **"Celâlî"** deyimi ile anılır.

Onaltıncı yüzyılın sonunda, aynı sebeplerden dolayı ayaklanan **Yazıcıoğlu** ve adamlarına da **"Celâlî"** adı verildi. Anadolu'daki bazı sipahilerin tımarları ellerinden alınmış, güç şartlarda bırakılmışlardı. Hoşnutsuzluk artmış, yaygınlaşmış ve Yazıcıoğlu hoşnutsuzların başına geçerek büyük bir kuvvet toplayabilmişti. Bu kuvvetlerle Ankara'dan Urfa'ya kadar olan bölgeleri ele geçirdi ve hâkimiyet kurdu.

Celâlî isyanlarını bastırmakla görevlendirilen **Mehmed Paşa, dengesiz, korkak ve hâindi.** Bu yüzden, daha önce de belirttiğimiz gibi, **"Kahpe oğlu kahpe"** gibi bir küfürle, böyle aşağılayıcı bir lâkapla anılıyordu.

Sözde isyanı bastırmak için Anadolu'ya geçen Mehmed Paşa, Celâlîler'le işbirliği yaptıkları gerekçesiyle ve daha başka sebeplerle yüzlerce insanı idam ettirdi. Görülmemiş bir zulüm yapmaya başladı ve halk, sözde devleti temsil eden bu paşaya Celâlîler'i tercih eder oldu.

Yüzlerce günahsızın kanına giren Mehmed Paşa, Yazıcıoğlu'na (Kara Yazıcı Abdülhalim Bey'e) yenildi. Hem Anadolu'dan, hem İstanbul'dan hakkında pek çok şikâyet gelen Mehmed Paşa, görevden azledilerek geri çağrıldı. Yazıcıoğlu da affedilerek önce Manisa, sonra Çorum sancakbeyliğine getirildi.

Fakat bir süre sonra Yazıcıoğlu tekrar ayaklandı. Etrafına daha kolay ve daha çok taraftar topladı. 30 bin kişilik bir ordu meydana getirdi ve bu kuvvetlerle üzerine gönderilen paşaları yendi. Ama bir yıl sonra Hasan Paşa'nın kumandasındaki birliklere yenilerek Canik dağlarına kaçtı. Burada yakalanarak öldürüldü. Onun yerine kardeşi **Deli Hasan Bey "Celâlî Reisi"** seçildi. Bu, Celâlî isyanlarının devam edeceğini gösteriyordu.

● Celâli İsyanı İstanbul'a sıçrıyor

Bir süre sonra İstanbul da Celâlî isyanları ile çalkalanmaya başladı. Şeyhülislam **Sunullah Efendi,** Celâlîler'i haklı buluyordu, ve İstanbul'da sipahileri ayaklandırdı. Bu sırada sadrazamlığa **Yemişçi Hasan Paşa** getirilmişti ve bu paşa halk tarafından hiç sevilmiyordu. Fakat Yemişçi Hasan o sırada Avusturya cephesinde idi. İsyancılar bu sadrazamın azlini istediler. Padişah, Yemişçi Hasan'ın adamı olan ve İstanbul'da sadaret kaymakkallığına getirilen **Saatçi Hasan Paşa'**yı azletmekle yetindi. Onun yerine, muarızlarından olan **Güzelce Mahmud Paşa'**yı tayin etti.

İstanbul'da isyan genişliyor ve **Sunullah Efendi** de duruma hâkim olamıyordu. Cepheden dönecek Yemişçi Hasan Paşa'nın ken-

dilerinden intikam almasından korkan sipahiler padişahtan **"Ayak Divanı"** istediler.

Ayak Divanı, Türkler'de çok eski bir gelenek ya da müessese idi. Bu geleneğe göre her vatandaş, hakana ya da padişaha, kalabalık huzurunda şikâyetlerini, fikirlerini doğrudan doğruya söyleyebilirdi. III. Mehmed de bu geleneğe uyarak tahtını Topkapı Sarayı'nın avlusuna çıkardı ve burada oturarak isyancıların şikâyetini dinledi. Sipahi subayları devlet işlerindeki bazı aksaklıkları sayarak bunun baş sorumlusunun Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa olduğunu söylediler. Bu arada bazı ağaların rüşvetle mevki ve rütbe sattıklarını anlattılar. Padişah buna kani oldu ve derhal idamlarını emretti. Bunlar, Darüssaade Ağası **Habeş Osman Ağa** ile, Babüssaade Ağası Macar asıllı **Gazanfer Ağa** idi.

Sunullah Efendi, Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa'nın idamı için de fetva vermiş, bunu kazaskerlere de imzalatmıştı. Fakat Rumeli'de bulunan Yemişçi Hasan bunu haber aldı. Yeniçeri ağalarına rüşvet olarak dağıtılmak üzere İstanbul'a onbinlerce duka altını gönderdi. Bu tedbiri aldıktan bir süre sonra kendisi de geldi ve sarayına geçti. Sipahiler onun geldiğini öğrenir öğrenmez idam hükmünün yerine getirilmesi için sarayı bastılar. Fakat sadrazam arka kapıdan kaçarak yeniçeri ocağına sığındı. Sipahiler dışında bütün askerleri kışkırttı ve sipahiler azınlıkta kaldılar. Sipahilerin bulundukları yerlere baskınlar yapan yeniçeriler bunların binlercesini öldürdüler. Bu bir **"sipahi-yeniçeri"** başka deyişle **"devşirmelerle devşirme olmayanlar"** mücadelesi halini aldı.

Yemişçi Hasan Paşa İstanbul'da duruma hâkim olmuştu. Cigaloğlu (Cağaloğlu) Sinan Paşa'yı serdar tayin ederek Anadolu'daki Celâlîler'in üzerine gönderdi. Cağaloğlu, Celâlî isyanını şiddet yoluyla bastıramayacağını çok iyi anlamıştı. Reisleri Deli Hasan Bey'le anlaşmayı uygun gördü ve İstanbul da buna razı oldu. Deli Hasan'a, **"paşa"** rütbesiyle Bosna Beylerbeyliği verildi. Diğer bir kısım Celâlîler de affedildiler.

Fakat bu, **"Celâlî İsyanları"** nın sonu değildi. Çünkü Anadolu sipahileri Yemişçi Hasan Paşa'ya güvenmiyorlardı. Bu yüzden kuvvetlerini dağıtmadılar, sadece beklemeye geçtiler.

● Veliahd Şehzade Mahmud'un idamı ve III. Mehmed'in ölümü

İmparatorluğun doğusunda,batısında savaşlar ve içeride isyanlar devam ederken, İstanbul'da çok üzücü bir olay daha meydana geldi: III. Mehmed'in henüz 16 yaşında olan veliaht oğlu Mahmud'un idam edilmesi olayı.

Şehzade Mahmud bir şeyhe fal baktırmış, bu şeyh de onun yakında tahta çıkacağını müjdelemişti. Şehzade çok sevinmişti. Şeyh ona, Anadolu'da huzuru sağlayacağını ve başarıya ulaşacağını da söylemişti. Zaten bazı askerî başarıları dolayısiyle halk arasında da sevilen Şehzade Mahmud, Celâlîler'i bastırmak için hazırlanan ordu serdarlığının kendisine verilmesini padişahtan ve vezirlerden ısrarla istedi. Bu ısrarın sebebini ve falcı şeyhin söylediklerini, bir saray mensubu padişaha abartarak anlattı. Buna çok kızan III. Mehmed, çok dindar olmasına rağmen, dilsiz celladlara emrini verdi ve veliaht oğlunu boğdurdu.

Sonraları, şehzadesi Mahmud'u öldürtmüş olması onu çok üzdü ve vicdan azabı duyarak hastalandı. Bir gün, Edirne'de, atla şehrin içinden geçerken bir derviş yolunu kesti. Bu dervişlerin, Allah adına konuştukları için dokunulmazlıkları vardı ve padişaha her şeyi söyleyebilirlerdi. Derviş III. Mehmed'e **"Günlerini durma say, ecelin pek yakın"** dedi. Bu sözler onu büsbütün sarstı. 20/21 Aralık 1603'de kalb krizinden öldü.

III. Mehmed öldüğü zaman henüz 37 yaşındaydı. Tahta, 14 yaşındaki Şehzade **I. Ahmed** geçti.

Şehzade Ahmed tahta çıkınca 150 senelik bir geleneği bozarak, hayatta kalan tek kardeşi Şehzade Mustafa'yı öldürtmedi. Onu veliaht ilan etti. Halk bu olayı büyük bir sevinçle karşıladı.

● Sultan III. Mehmed'in eşi, çocukları ve özellikleri

29 yaşında tahta çıkan ve 8 yıl saltanat süren III. Mehmed'in bilinen eşi **Handan Sultan**'dır. **Mahmud, Ahmed,Cihangir, Mustafa, Selim** adlı beş erkek çocuğu ve adları bilinmeyen iki kız çocuğu olmuştur. Büyük oğlu Mahmud'u idam ettirmiş, Cihangir ve Selim küçük yaşta ölmüşlerdi. Öldüğü zaman I. Ahmed tahta çıkmış ve kardeşi Şehzade Mustafa'yı veliaht ilân etmişti.

Sultan III. Mehmed dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun doruktan aşağılara doğru iniş devrini başlatır. Bu padişah zamanında Eğri, Haçova, Kanije zaferleri kazanılmıştır ama, batıda Estergon Kalesi, doğuda Tebriz, Nahcivan ve Erivan kaybedilmiştir. Celâlî isyanları da onun zamanında yayılmıştır. Bütün bunlardan daha önemlisi Osmanlı Dev-

leti'nin Rumeli'deki vurucu kuvvetini oluşturan **"Akıncı sınıfı"** onun zamanında yıkılmıştı.

III. Mehmed çok dindardı. Beş vakit namazını aksatmazdı. Tasavvufa meyleden ince ruhlu bir şairdi. "Adlî" mahlası ile yazılmış güzel şiirleri vardır. Fakat zayıf iradeli, evhamlı, iftira ve telkinlere kolayca inanan, saraydaki kadınların ve en çok da annesinin etkisinde kalan bir padişahtı.

16. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğu

Mimar Sinan'ın şaheserlerinden: Kazasker İvaz Efendi Camii

XVI. YÜZYILDA OSMANLILAR'DA KÜLTÜR ve SANAT

Osmanlı tarihinin bilim, kültür ve sanat devleri 16. yüzyılda buluştular

Onaltıncı yüzyılda Osmanlı Devleti en geniş sınırlara, en yüksek askerî ve ekonomik güce ulaşmakla kalmamış, bilim, kültür ve sanatta da doruklara çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin en kudretli hükümdarı **Kanunî Sultan Süleyman,** en büyük amirali **Barbaros Hayreddin Paşa,** en büyük mimarı **Koca Sinan,** en büyük şairlerinden olan **Fuzulî, Bakî** ve **Ruhî** bu asırda yaşamışlardır.

Yine bu yüzyılda yaşayan nice kumandanlar altın harflerle yazılacak zaferler kazanmış, daha nice âlim, edib, şair, mimar, nakkaş ve bestekâr unutulmaz eserler bırakmışlardır.

Onaltıncı yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşamış, eser vermiş, sonraki devirler için örnek olmuş ünlüleri anlatmak, ancak herbiri için en az bir cildi doldurun kitaplar yazmakla mümkündür. Yazılı eser vermiş bu ünlüleri ve eserlerini, aşağıda **"Edebiyat"** bölümünde anlatacağız. Mimarlıkta, denizcilikte, nakkaşlıkta, müzikte... ölmez eserler bırakan başlıca ünlüleri burada kısaca sunuyoruz.

● 16. yüzyılda mimarlık

16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde meydana getirilen mimarlık eserleri yalnız bu asrın ve yalnız Osmanlı Devleti'nin değil, bütün zamanların ve bütün dünyanın en güzel, en muhteşem eserleri arasında yer alırlar. Bunların en güzelleri de hiç şüphesiz mimarlar mimarı olan **Koca Sinan'**ın eserleridir.

● Mimar Koca Sinan

Başta İstanbul olmak üzere, birçok şehrimizi, cami, mescit, saray, türbe, imaret, hastane, kervansaray, han, hamam, su yolu.. gibi büyük eserlerle donatan **Sinan,** 1490 yılında, Kayseri'nin Kesi bucağına bağlı **Ağırnas** köyünde doğdu. **Yavuz Sultan Selim** zamanında istihkâm subayı olarak ordu hizmetine girdi. Yavuz'un İran ve Mısır; Kanunî'nin Belgrad, Rodos, Mohaç, Viyana, Almanya, Irak, İtalya, Boğdan seferlerine katıldı. Bu seferlerde askerî binalar, köprüler kuruyor, bir yandan da eski medeniyetlerin eserlerini inceleyerek bilgi ve görgüsünü arttırıyordu.

Sinan eserlerinde **Anadolu Selçuklularının** tekniğini geliştirerek ona kendi dehasının ürünlerini kattı. Türk mimarlık sanatını doruk noktasına ulaştırdı. **Onun kubbeleri dağ gibi yüce, kuş gibi hafiftir.** Güzeldir ve sağlamdır. Yaptığı kubbelere küpler yerleştirerek ve bu küplerin ağızlarına sayısı ve şekilleri değişen delikler açarak, seslerin frekans karakteristiğini ayarlayan **akustik sihirbazı** odur. Onun yaptığı camilerde sesler net olarak duyulur ve ruhu okşayan yankılar meydana getirir.

Sapasağlam, dimdik ayakta duran Sinan'ın eserleri, 16. yüzyılın yalnız mimarlık sanatını değil, mermer oymacılığı, çinicilik, hat, nakış (resim) ve çok boyutlu süsleme sanatlarını da yansıtır. Devrin nakkaşları, hattatları,

Süleymaniye Camii: Koca Mimar Sinan'ın İstanbul'daki en güzel eseri.

çinicileri onun eserlerinde buluşmuş, sanat dehâlarını göstermişlerdir.

Koca Sinan "çıraklım eserim" dediği **Şehzade Camii'**ni, 1548 yılında tamamladı. "Kalfalık eserim" dediği **Süleymaniye Camii'ni** 1550-1557 yılları arasında yaptı. "Ustalık eserim" dediği ve **II. Selim** adına yapılan Edirne'deki **Selimiye Camii'ni** ise 1574'te bitirdi.

Mimar Sinan 1588'de öldüğü zaman yaptığı eserlerin sayısı 400'ü aşıyordu.

● Sinan'ın eserleri

Mustafa Sâî'nin **"Tezkiretü'l-Enbiya"** adlı kitabında Sinan'ın yaptığı eserler sayılmıştır. Buna göre, bugünkü sınırlarımız içinde ve bugün sınırlarımız dışında kalan Bulgaristan, Yunanistan, Macaristan, Yugoslavya, Kırım, Suriye, Suudi Arabistan'daki eserlerinin sayısı şöyledir: **84 cami, 51 mescid, 57 medrese, 7 darülkurra, 22 türbe, 17 imaret, 3 darüşşifa, 5 su yolu ve kemer, 8 büyük köprü, 18 kervansaray, 35 saray, 8 mahzen (büyük depo), 46 hamam.**

Buna göre Sinan toplam 361 eser meydana getirmiştir. Fakat Prof. **Abdullah Kuran'**ın tespitlerine göre, Mimar Sinan'a ait bazı eserler bu listede yer almamıştır. Meselâ **Konya'daki Selimiye Camii** unutulmuş, sebiller, çeşmeler, vakıf hanları ve diğer küçük binalar sayılmamıştır. Sayın Prof. Kuran'ın araştırmalarına göre Koca Sinan'ın yaptığı eserlerin sayısı 411'dir.

Nakkaş ve hattatlar

Onaltıncı yüzyılın ünlü nakkaş ve hattatlarının Koca Mimar Sinan'ın yaptığı cami ve saraylarda buluştuklarını söylemiştik. Bunların en ünlüleri Süleymaniye Camii'ni süsleyen **Nakkaş Sarhoş İbrahim, Hattat Karahisarlı Şemseddin** ve onun öğrencisi olan **Hasan Çelebi**'dir. **Matrakçı Nasuh** ve **Nakşî Bey** de bu devrin ünlü minyatürcüleri, ressamlarıdır. Fakat Türk süsleme sanatını en yüksek derecesine ulaştıran sanatçılar aynı asrın sonunda yaşamış olan **Nakkaş Osman, Lütfü Abdullah** ve **Hasan Paşa**'dır.

SARHOŞ İBRAHİM adıyla anılan ünlü nakkaş, camiin 138 penceresindeki renkli camları dökmüştür. Işık, bu renkli camlardan içeriye süzülüyor ve insanı adeta büyülüyor.

KARAHİSARLI AHMED ŞEMSEDDİNin Süleymaniye'nin kubbesini ışıldatan hattı ise ruhları da aydınlatıyor. Bu hat **"Allah gökleri aydınlatmıştır"** mealindeki âyetin yazısıdır. Bu yazılara göz nuru döken sanatkâr, işinin sonuna doğru iyi göremez oldu ve yazıları onun öğrencisi olan **HASAN ÇELEBİ** tamamladı.

Edirne'deki Selimiye Camii: Koca Mimar Sinan'ın şaheseri.

MATRAKÇI NASUH, aynı zamanda coğrafyacı, tarihçi, matematikçi ve çeşitli silâhları kullanmada usta olan çok yönlü bir bilgin, ressam ve silahşördür. Silah kullanmadaki ustalığından dolayı Kanunî Sultan Süleyman kendisine Osmanlı ülkelerinde **"üstad"** ve **"reis"** olarak tanınmasını sağlayan bir berat vermişti.

Nasuh, Türk minyatür sanatının en önemli ustalarından biridir. Osmanlı ordusunun seferlerini anlattığı kitaplarını kendisinin yaptığı minyatürlerle süslemiştir. Matrakçı Nasuh'un **"Tuhfetü'l-Guzat"** adlı eserinde çeşitli silâhların nasıl kullanılacağı ve dövüş hünerleri anlatılır. **Cemalü'l-Küttab** ve **Kemalü'l-Hisab** ile **Umdetü'l-Hisab** adlı geometri ve matematik kitaplarını da yazmıştır. **Umdetü'l-Hisab,** uzun yıllar matematikçilerin el kitabı olarak kullanılmıştır. Tarih kitaplarında Sultan Selim, Sultan Bayezid ve Kanunî devrinin olaylarını anlatır. Nasuh aynı zamanda iyi bir hattattır.

NAKKAŞ OSMAN, III. Murad zamanında yaşamış bir saray ressamıdır. Onun doğum ve ölüm tarihlerini kesin olarak bilemiyoruz. Birçok yazma eseri resimleyerek **en mükemmel İran ve Hint minyatürlerini gölgede bırakmıştır.** Uslûbunun en belirgin yanı minyatürlerinde açıklık, gerçeklik ve uyumun bir arada bulunmasıdır.

Nakkaş Osman'ın en güzel minyatürleri III. Murad devrinde düzenlenen ve **"Hünernâme"** adını taşıyan iki cildlik albümde yer alır. Bu çok renkli minyatürlerde Türkçe ve Farsça şiirler de bulunmaktadır. Savaş sahneleri, av ve at yarışı gibi sahneler, kitapların metinlerine uygun olarak yapıldığı için, yapıldığı dönemi aydınlatan **birer belge** niteliğindedir. Bu albümde devrin diğer nakkaşlarını da tanıyoruz ki sayıları az değildir.

NAKKAŞ LÛTFÎ ABDULLAH da aynı dönemde yaşamıştır. **"Siyer-i Nebî"** adlı altı ciltlik esere 800 kadar minyatür yapmıştır. Bu eserin ilk üç cildi Topkapı Sarayı'nda, beşinci

cildi Almanya'nın Dresden şehrinde, diğer ciltleri ise New-York ve Dublin'dedir.

ABDULLAH KIRIMÎ de bu devrin ünlü hattatlarındandır. Nesih yazıda çok başarılı olan **Kırımlı Abdullah'**ın eserlerinden bazıları Topkapı Sarayı'ndadır.

TARİHÇİLER

Onaltıncı yüzyılda eser vermiş başlıca tarihçiler Şeyhülislâm İbni Kemal, Veziriâzam Damad Lütfi Paşa, Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi, Gelibolulu Mustafa Ali Paşa, Selânikli Mustafa Efendi, Ebulfazl Mehmed Efendi, Mustafa, Cenabî, Abdülkadir efendilerdir. Matrakçı Nasuh'un tarihçiliğinden de yukarı söz etmiştik.

Bu yazarlardan bazıları çok yönlü üstadlardır ve "edebiyat" bölümünde eserlerinden örnekler sunulacaktır.

Coğrafyacılar ve Pîrî Reis

Pîrî Reis 1465-1470 yılları arasında doğmuş, 1554 yılında Mısır'da ölmüştür. Yalnız Osmanlı Devleti'nin değil, bütün dünyanın en büyük kartoğrafı yani haritacısıdır. Aynı zamanda çok ünlü bir denizcidir. 1481'de denize açılmış ve ömrü boyunca pek çok yer görmüştür. 1521'de tamamladığı Kitab-ı Bahriye adlı denizcilik kitabı çok meşhurdur. Fakat onun bundan sonra önemli eseri çizdiği iki dünya haritasıdır.

Kitabında gezip gördüğü yerleri tarihî ve coğrafî özellikleriyle anlatmış, haritalarını çizmiştir. Fırtınaları, rüzgâr çeşitlerini de anlatmış, **dünyayı kaplayan denizlerin ve karaların oranını belirtmiştir.**

Pîrî Reis, Akdeniz'i bütün kıyıları iie ayrıntılı olarak tanıtmıştır. Fakat çizdiği iki dünya haritasında bütün denizleri ve Avustralya kıtasından başka hemen hemen bütün karaları belirtmiştir. Onun **Kanunî Sultan Süleyman'**a sunduğu eserinde şu mısralar yer alıyor:

Lodos üstünde bulundu o diyar
Septe'den dört mil öte uzar
Hangi tarihte bulundu işbu yer
Anlatayım, tarihçiler bak ne der:
Tarih-i hicret bu idi o zaman
Ta sekiz yüz yetmiş idi tam o an
İşbu tarihte bulundu o zemin
İsmine ANTİLYE dediler hemin...

Son yıllarda Amerika'da yapılan çeşitli incelemeler, Pîrî Reis haritalarının özelliklerini şöyle belirtiyor:

Pîrî Reis'in yaptığı bu harita, Amerika'nın doğu kıyısı ile Atlas Okyanusu'nu ve Avrupa ile Afrika'nın batı kıyılarını gösteriyor.

Pîrî Reis'in haritası: İnebahtı Kalesi ve kıyıları.

•Pîrî Reis kıtaları, kıyıları, adaları, dağ sıralarını, ova ve nehirleri son derece doğru çizmiştir. Öyle ki, bu doğruluk, ancak uydulardan ve uzay araçlarından çekilen fotoğraflarla anlaşılmıştır.

•Haritalarda görülen Antarktika dağları, 1952 yılına kadar bilinmiyordu. Bu tarihte ancak ses yansıtıcı araçlarla keşfedilmiştir.

• Grönland'ın tek bir ada olduğu sanılırken, Pîrî Reis onu üç ada halinde göstermiştir. Uzaydan çekilen fotoğraflar Grönland'ın gerçekten üç adadan meydana geldiğini göstermektedir.

•Dünyaya uzaydan bakıldığında, aşağılara doğru gelen kıtalarda bir büzülme görülür. Pîrî Reis'in haritalarında da aynı özellik vardır.

● SEYDİ ALİ REİS

Onaltıncı yüzyılın ve bütün zamanların en ünlü denizcisinin **Barbaros Hayreddin** olduğunu söylemiş, za[illegible]erini anlatmıştık. Barbaros'un yetiştirmesi olan **Seydi Ali Reis** de bu asrın büyük denizcilerinden biridir. **Ama o aynı zamanda bir coğrafyacı, matematik bilgini, yazar ve şairdir. Şiirlerini Çağatay Türkçesi ile yazmıştır.**

Seydi Ali Reis 1554'de, **Maskat** açıklarında, Türk gemilerine Hint yolunu kapamak isteyen 34 gemilik **Portekiz donanmasını yendi.** Hindistan'a çıktı ve levendleriyle birlikte Delhi'ye gitti. Orada Timurlular'dan **Humayun Şah'**ın veziri oldu. Humayun Şah öldükten sonra İstanbul'a döndü. Kanunî tarafından mükâfatlandırıldı. **"Muhit"** adlı eserinde zamanındaki matematik, astronomi, coğrafya, denizcilik konularını çok mükemmel olarak anlatır. **Miratü'l-Memâlik** (Ülkelerin Aynası) adlı eseri çok değerlidir ve başlıca Batı dillerine çevrilmiştir.

MATEMATİK VE ASTRONOMİ'de eser vermiş veya öğrenci yetiştirmiş ünlüler de şunlardır: **Yusuf bin Kemal, Hacı Muhyiddin bin Mehmed, Derviş Mehmed bin Lutfi, Cezayirli Ali bin Veli, Hızır Halife, Mustafa Zeki, Abdullah bin Perviz, Hafız Mehmed bin Ali, Takyüddin Mehmed...** vb.

TIP sahasında eser vermiş ünlüler de az değildir: **Ahî Mehmed Çelebi, Kaysûnîzade Mehmed Çelebi, Sinaüddin Yusuf, İlyas bin İsa, Atûfî Hayreddin, Cerrah İbrahim, Derviş Nidaî, Perviz Abdullah...** vb.

● BESTECİLER

Onaltıncı yüzyılda yaşamış ve besteleri zamanımıza kadar ulaşan bazı bestekârlar: **Nefirî Behram Ağa, Hasan Can Çelebi, Şeyh Abdülâii, Kemençeci Şahkulu, Emir-i Hacc, Tanburî Hacı Kasım, Gazi Giray Hac...** vb.

XVI. yüzyılda Osmanlı edebiyatı

Osmanlı edebiyatı, imparatorluk tarihinin en yüksek seviyesine ulaşıyor

Onaltıncı yüzyılda Osmanlı lehçesi diğer edebi Türk lehçelerini geçerek, işlek bir hale gelmiş ve Osmanlı Devleti edebiyat alanında da Türk dünyasının merkezi olmuştur. Gerçi bu devirde **Çağatay** ve **Azerî** lehçeleri ile yazanlar ve bu lehçelerde güzel eser veren sanat ve bilim adamları çoktur. Çağatay lehçesiyle yazmış olan **Nevâî** hükümdar ve şairleri etkilemeye, en büyük şairlerimizden olan **Fuzulî** ve daha nice şairler Azerî lehçesiyle yazmaya devam etmişlerdir. Fakat artık nesir ve nazımda Osmanlı lehçesi üstünlüğünü kabul ettirmiştir. Ama bu üstünlük, aşağıda da söyleyeceğimiz gibi **"Türk dili"** nin pek yararına olmamıştır.

Onaltıncı yüzyılda, Türk dünyasının edebî şark Türkçesi'ni kullanan şair ve hükümdarları da Osmanlıca yazmaya başlamış ve güzel eserler meydana getirmişlerdir. Meselâ Kırım hanlarından **Gazi Giray** en güzel şiirlerini Osmanlıca yazmıştır.

Onaltıncı yüzyıl Osmanlı edebiyatının en çarpıcı örneklerini bölümlere ayırarak sunmaya çalışacağız. Divan ve Halk edebiyatından, düz yazılardan, Tekke şiirlerinden örnekler verecek, ünlülerin hayatlarını kısaca tanıtacağız.

XVI. yüzyılda divan edebiyatı

Aşk ve ızdırab şairi

Fuzulî

"Tanrım, ben Türk'üm. Türkçe yazmak istiyorum. Benden iltifatını esirgeme".

*

İlimsiz şiir, esası yok divar olur ve esassız divar gayette bî-itibar olur...".

Fuzulî, en büyük şairlerimizden biridir. Azerî lehçesiyle yazmıştır. Fakat o bütün Türk dünyasında okunmuş, anlaşılmış, sevilmiştir. Ama asıl şöhretini ve tesirlerini daha çok Osmanlı sınırları içinde yapmıştır.

Fuzulî'nin hayatı hakkında bilgimiz azdır. Doğum tarihi bilinmiyor. Fakat 1556 yılında Irak'ı kasıp kavuran bir veba salgınında öldüğü zaman 60 yaşını geçtiği tahmin edilmektedir. **Oğuz Türkleri'nin Bayat boyundan** olduğu bilinen **Fuzulî,** hemen hemen bütün ömrünü Hille, Bağdad ve Kerbelâ şehirlerinde geçirmiştir.

Kanunî Sultan Süleyman 1534'de Bağdad'ı fethettiği zaman, **Fuzulî, "Geldi burci evliyaya padişah-i namdar"** mısraı ile tarih düşürmüştür. Bu mısranın bulunduğu kasidesini padişaha sunmuş, ayrıca veziriâzam, vezir, nişancı ve kazaskere de kasideler yazmıştır. Fakat hayatı boyunca sıkıntılar içinde yaşadığı, belirli bir geliri olmadığı anlaşılıyor. Kanunî'nin emriyle Evkaf gelirleri

Fuzulî'nin bir beyti:
Âşk imiş her ne var âlemde
İlm bir kıyl u kaal imiş ancak.
(Bu sülüs yazı, yakın bir tarihte Kâmil Akdik (1861-1940) tarafından yazılmıştır.)

'zevaid'inden bağlanan 9 akçelik maaşını bile alamamıştır. Fuzulî'nin bu vesile ile yazdığı ve Nişancı Celâlzade Mustafa Çelebi'ye sunduğu **"Selâm verdim rüşvet değildir deyü almadılar..."** yolundaki şikâyetnamesi, onun bu sıkıntısını çok iyi anlatmaktadır (bkz. 16. yüzyılda Nesir).

Fuzulî kendisini çok iyi yetiştirmiş âlim bir şairdir: **"Aklî meselelerde filozofların muhtelif hükümlerinin yakasına yapışırım; naklî meselelerde hukukçuların anlaşmazlığında imtiyaz dâvasında bulunurum"** diyor. Ayrıca, **"İlimsiz şiir, esası yok divar olur, esassız divar gayette bî-itibar olur"** dedikten sonra, **"İlimsiz şiirden ruhsuz kalıp gibi"** nefret ettiğini bildiriyor.

Ana dilinin Türkçe olduğunu her fırsatta söyleyen Fuzulî, Oğuzca'nın Anadolu şivesinden biraz değişik olan Azerî lehçesiyle yazmıştır ki bugün de Kerkük Türkleri bu Türkçe ile konuşurlar. Arap ve Fars dillerini de iyi bilirdi ve Türkçe'den başka bu dillerde de eserler vermiştir.

Daha çok **gazel şairi** olarak tanınır ama her tür şiir yazmıştır. Gençlik devrinde yazdığı şiirlerde beşerî aşkı anlatmış, ama daha sonra bunu bırakıp tasavvufî aşkı işlemiştir.

Fuzulî bir aşk ve ızdırab şairidir. Ayrılık, dert ve üzüntüyü arayan şairdir. Acı çekmenin insanı olgunlaştırdığını söyler. İnancına göre insanın kaderinde hayatta acı çekmesi yazılıdır. Onun şiiri tam anlamıyla liriktir. Düşünce, heyecan acı üzüntülerini olduğu gibi okuyucunun yüreğine aktarır. Ona göre aşk bir şiir yazma gücü, yaşamanın anlamı ve aynı zamanda bir çeşit ahlâktır.

Fuzulî'nin Türkçe divanı 100 defadan fazla basılmış, hemen hemen bütün Batı dillerine, bu arada Rusça'ya çevrilmiştir. "Leyla ve Mecnun" adlı manzum romanı Rusya'da opera olarak bestelenmiştir.

FUZULÎ'nin Türkçe eserleri

Fuzulî'nin Türkçe, Arapça ve Farsça eserler verdiğini yazmıştık. Türkçe eserleri şunlardır:

• **Divan:** Şairin kendi eliyle tertiplediği bu Türkçe divanda, düz yazıyla yazılmış bir önsözden sonra 9 na't, 27 kaside, 302 gazel, musammatlar, kıta ve rübâiler yer alır.

• **Leyla ve Mecnun:** En ünlü mesnevisi (manzum romanı) budur. Türk, Arap ve Fars edebiyatlarının ortak konusu olan **Leyla ve Mecnun,** Fuzulî'nin kalemiyle en yüksek uslûp ve anlam değerine kavuşmuştur.

• **Beng ü Bade** (Esrar ile Şarap): Şair, 440 beyitlik bu mesnevisinde afyonla şarabı karşılaştırır ve şarabı üstün tutar. Rakı, boza, afyon, berş, nukl, kebab gibi içecek ve yiyecekleri canlandırır ve bunların maceralarını anlatır.

• **Sohbetü'l-Esmar** (Meyvelerin Sohbeti): 200 beyitlik bu mesnevide bağdaki meyveler karşılaştırılır ve bunlar kendilerini över, birbirleriyle tartışırlar.

• **Hadis-i Erbain Tercümesi:** İranlı Cami'den yapılan "40 Hadis" tercümesidir. Bu tercümede Nevâî'nin "40 Hadis"inden de yararlanmıştır.

• **Hadikatü's-Süeda** (Uluların Bahçesi): Düz yazı ile yazılmıştır ama arada manzum parçalar vardır. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilişini anlatır.

• **Şikâyetnâme:** Fuzulî'nin **Nişancı Celalzâde Mustafa Çelebi'ye, Musul Beylerbeyi Ahmed Bey**'e, **Bağdad Valisi Ayâs Paşa**'ya ve **Şehzade Bayezid**'e yazdığı mektuplar da bulunmuştur. Bu beş mektuptan biri olan ve Celâlzade Mustafa Çelebi'ye yazılan mektup **"şikâyetnâme"** adıyla tanınır ve divan nesrinin en güzel örnekleri arasında yer alır. Büyük şair bu mektubunda, elindeki berata rağmen "Evkaf Zevaidi"nden kendisine bağlanmış olan 9 akçe maaşı alamadığını anlatır. İki yüzlü, hak yeyici memurları hicveder. Bu hiciv onun nükteci kişiliğini ve ince zekâsını da ortaya koymaktadır.

FUZULÎ'DEN ŞİİRLER

SU KASİDESİ

Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlare su
Kim bu denlü dutuşan odlare kılmaz çâre su.

Ab-gûndur günbed-i devvar rengi bilmezem
Ya mûhît olmuş gözümden günbed-i devvare su.

Suya versün bağban gülzarı, zahmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün-tek verse bir gülzâre su.

Arızun yâdiyle nemnâk olsa müjgânum n'ola
Zâyi olmaz gül temennâsiyle virmek hâre su.

Gam günü etme dil-i bîmârdan tîgün dirîg
Hayrdur virmek karanu gicede bîmâre su.

Ravza-i kûyına her dem durmayup eyler güzâr
Aşık olmuş galiba ol serv-i hoş-reftâre su.

Su yolın ol kûydan toprağ olup dutsam gerek
Çün rakîbümdür dahi ol kûya koyman vare su.

Dest-bûsi arzusuyle ölürsem dostlar
Kûze eylen toprağım sunun anınla yâre su.

İçmek ister bülbülün kanın, meğer bir reng ile
Gül budağının mizacına gire, kurtare su.

Hâk-i pâyine yetem der, ömrlerdir muttasıl
Başını taştan taşa vurur gezer âvâre su.

Umduğum oldur ki rûz-i haşr, mahrum olmayan
Çeşme-i vaslın vere, ben teşne-i dîdâre su.

Bugünkü dille:

Ey göz, gönlümdeki ateşlere gözyaşlarından su saçma,
Ki bu denli tutuşan odları (söndürmek için) suyun yararı olmaz.
Şu dönen gökkubbe su renginde midir, yoksa gözyaşlarım mı bu gökkubbeyi kapladı, bilemiyorum.
Bahçıvan gül bahçesini sele versin, boşuna yorulmasın.
Ama, bin gül bahçesine su verse, onların hiçbirinde senin yüzün gibi bir gül açılmaz.
Kirpiklerim yanaklarını özleyerek ıslansa (ağlasa) ne zararı var? Gülün açılmasını dileyerek dikene verilen su boşa gitmez.
Gamlı günümde hasta gönlümden kılıç gibi bakışlarını esirgeme. Karanlık gecede hastaya su vermek hayırdır.
Su, durmadan onun bulunduğu cennet gibi bahçede dolaşıyor. Galiba o selvi boylu güzele âşık olmuş.
Sevgilinin bulunduğu yere gitmesin diye toprak olup su yolunu tutsam gerek. Çünkü o benim rakibimdir, oraya gitmesine engel olmalıyım.
Dostlar, onun elini öpmek arzusuyla ölürsem, sevgiliye, toprağımdan yapılan su kabıyla su verin.
Dikenli dal bülbülün kanını içmek ister, su, bir hile iie dalın damarına girer ve onu kurtarabilir.
Su, ömürler boyunca (Hz. Peygamber'in) ayağının toprağına erişeyim diye, başını taştan taşa vurur ve başıboş dolaşıp durur.
Umduğum odur ki, mahşer gününde (seni görmekten) mahrum olmayayım. Sana kavuşma çeşmesi, senin güzelliğine susamış olan bana su versin.

GAZEL

Dostum âlem senünçün ger olur düşmen mana
Gam değil zirâ yetersen sen mana

Aşka saldum men meni pend olmayup bir dôsttan
Hiç düşmen eylemez anı ki etdüm men mana.

Can ü ten oldukça menden derd ü gam eksik değil
Çıhsa can, hak olsa ten ne can gerek ne ten bana.

Vasl kadrin bilmedin, firkat belâsın çekmedin
Zulmet-i hecr etdi tarîk işi rûşen mana.

Dûd ü ahkerdür mana serv ile gül ey bâğbân
Neylerem men gülşeni, gülşen sana külhan mana.

Gamze tîğın çekdi ol meh olma gâfil ey gönül
Kim mukarrerdir bugün ölmek sana şiven mana.

Ey Fuzulî çıhsa can, çıhman tarîk-i aşkdan
Reh-güzâr-ı ehl-i aşk üzre kılun medfen mana.

Bugünkü dille:

Dostum, senin için eğer âlem bana düşman olursa gam değil. Zira dost olarak sen bana yetersin.
Aşka saldım ben beni bir dosttan öğüt almayıp, benim bana yaptığımı hiçbir düşman yapamaz.
Can ve tenim oldukça gam ve derdim eksilmiyor. Can çıksa, vücudum toprak olsa ne olur. Bana can ve vücut gerekmez.
Kavuşma kadrini bilmeden, ayrılık belâsını çekmeden, sevgiliden ayrılığın karanlığı bana nice karanlık işleri aydınlattı.
Ey bahçıvan, selvi ağacın ve gülün bana duman ve ateş gibi gelir. Gül bahçesini ne yapayım, Gül bahçesi senin, külhan benim olsun.
Gafil olma ey gönül, ay yüzlü güzel, gamze kılıcını çekti. Bugün senin ölmen, benim de yas tutup ağlamam kararlaştırılmış.

Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna (16. yüzyıl): Mevlâna olağanüstü bir su canavarı ile (Topkapı Sarayı Müzesi)

Ey Fuzulî, canım çıksa ben aşk yolundan çıkmam. Âşıkların gelip geçtiği yolda bana bir mezar yapın.

GAZEL

Ey melek sîma ki, senden özge, hayrandır sana
Hak bilir, insan demez her kim ki insandır, sana.

Virmeyen canın sana bulmaz hayat-i câvidan
Zinde-i câvid ana derler ki kurbandır sana.

Âlemi, pervane-i şem-i cemâlin kıldı aşk
Can-ı âlemsin, feda her lâhza bin candır sana.

Âşıka, şevkinle can vermekliğin müşkül değil
Çün Mesih-i vaktsin, can vermek âsândır sana.

Çıhma yârum giceler ağyar ta'nmdan sahın
Sen, meh-i evc-i meiâhatsin, bu noksandır sana.

Padişahım zulm edip âşık sana zalim demiş
Hûb olanlardan yaman gelmez, bu bühtandır sana.

Ey Fuzulî, hûb-rûlardan tegafüldür yaman
Ger cefâ hem gelse anlardan bir ihsândır sana.

GAZEL

Yâr, hal-i dilimi zâr biliptir, bilirem
Dil-i zârımda ne kim var biliptir, bilirem.

Yar-û ağyar biliptir ki bana yâr olmaz
Ben dahi anı ki ağyâr biliptir, bilirem.

Ben ne hacet ki kılam derd-i dilim, yâre ıyan
Kamu derd-i dilimi yâr biliptir, bilirem

Yâr, hem-sohbetim olmazsa Fuzulî ne aceb!
Özüne sohbetimi ar biliptir, bilirem.

BİR MÜSEDDES'ten

Ne mülk ü mal bana çerh verse memnûnem,
Ne mülk ü malden âvare kılsa mahzunem.
Eğerçi müflis ü pest ü muhakkar u dûnem,
Demadem öyle hayal eylerem ki Karun'em.

Bugünkü dille:

Felek bana ne mal ve mülk verirse sevinirim
Ne de bunlardan mahrum bırakırsa üzülürüm.
Gerçi ben iflas etmiş, hor görülen, zavallı biriyim ama, kendimi hep Karun gibi hayal ederim.

MECNUN'un ağzından söylenmiş bir gazelinden:

Vefâ her kimden kim istedim, ondan cefâ gördüm,
Kimi kim bîvefâ dünyada gördüm bîvefa gördüm.

Kime kim derdimi izhar kıldım isteyip derman
Özümden hem beter bir derde onu müptelâ gördüm.

Fuzulî, ayb kılma şüz çevirsem ehl-i âlemden
Neden kim hir kime yüz dutdum ondan yüz belâ gördüm.

● HAYÂLÎ (? - 1556)

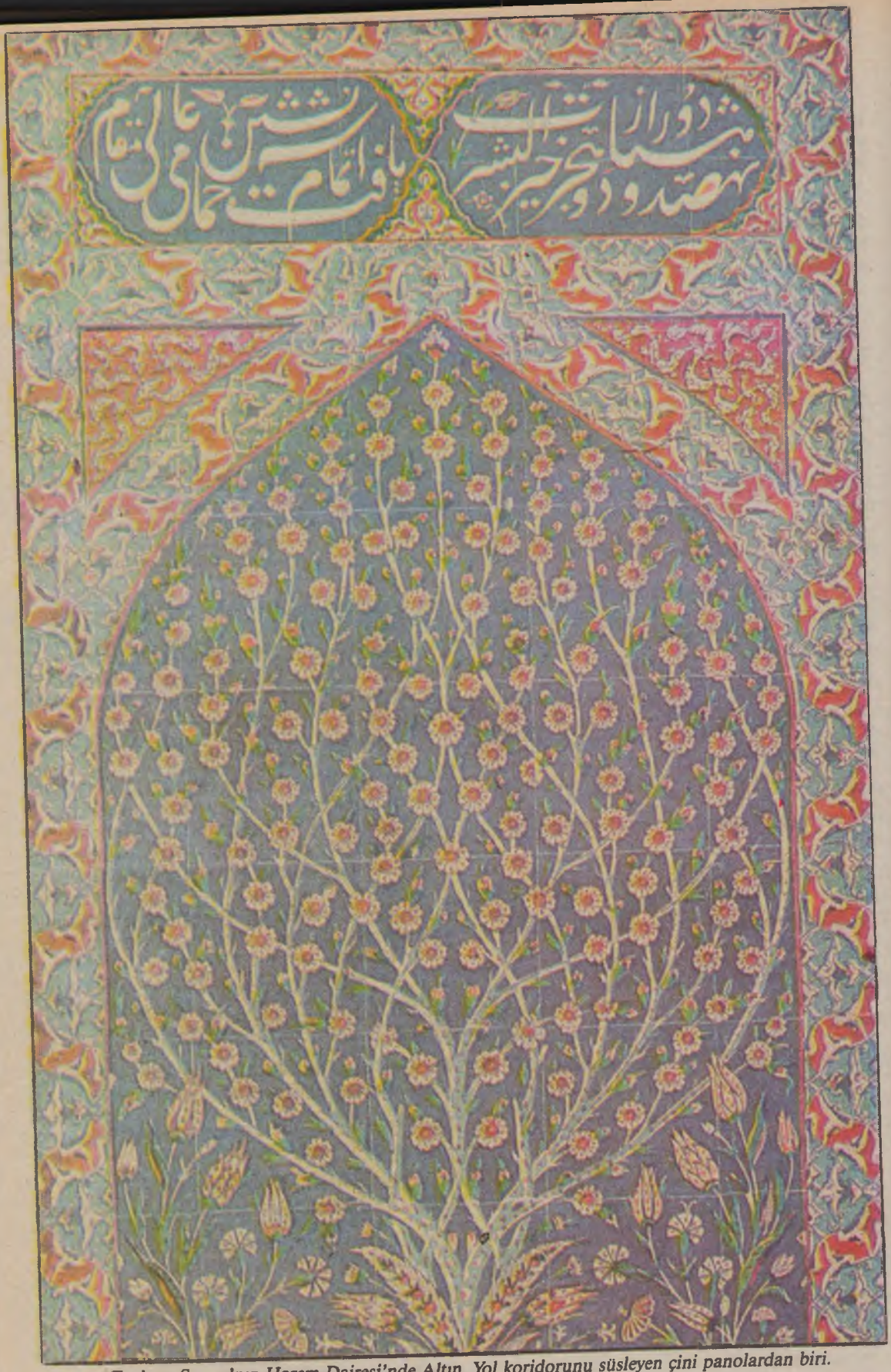
Onaltıncı yüzyılın kudretli şairlerinden biri olan **Hayâlî**'nin doğum yılı bilinmiyor. 1556 da Edirne'de bir sancak beyi olarak öldü. Asıl adı **Mahmud**'dur.

Hayalî, Selânik yakınındaki Vardar Yenicesi'nde doğmuştur. Şiir sanatına çocuk yaşta başlamış. bir süre derbeder gençlik hayatı yaşamış, sonra, Haydarî şeyhi **Baba Ali Mest**'in müridi olmuştur. Şeyhi ile birlikte İstanbul'a gelen Hayalî, **Sadrazam İbrahim Makbul (Maktul)** Paşa tarafından himaye gördü ve daha sonra Kanunî'nin iltifatlarına nail oldu. Saraya girip çıkan ve büyük devlet adamlarıyla tanışan Hayâlî, Kanunî'nin Bağdad seferine de katıldı. Burada büyük şair **Fuzulî** ile tanışıp sohbet etmiş, onun tesirinde kalmış ve ona nazireler de söylemiştir.

Padişahın ve diğer devlet büyüklerinin iltifatlarına, ihsanlarına garkolan Hayalî, büyük servete de kavuşmuştur. Ama rindane bir hayat yaşayan şair bütün servetini cömertçe dağıtmıştır.

Bağdad seferinden sonra Hayalî'nin en güçlü koruyucuları olan Sadrazam **Makbul İbrahim Paşa** ile **İskender Çelebi**'nin idam edilmeleri ve padişahın kendisine artık ilgi göstermemesi, onun talihini tersine çevirdi. Zaten, başta **Taşlıcalı Yahya Bey** olmak üzere, zamanın diğer ünlü şairleri onu çekemiyor, bazı iftiralarla gözden düşürmeye çalışıyorlardı.

Hayalî, rakiplerinin kıskançlığını, onu ni-

Topkapı Sarayı'nın Harem Dairesi'nde Altın Yol koridorunu süsleyen çini panolardan biri.

çin taşladıklarını biliyor, ağırbaşlılığını bozmuyordu. Ama şöyle bir cevap yazmaktan da kendini alamadı:

Cefâ taşın ne gam atsa, Hayalî, sana alçaklar,
Belâgat meyvesini hasıl eden nakl-i hünersin sen!

Divân edebiyatının üstün şairlerinden olan Hayalî, Sayın Ahmed Kabaklı'nın deyişiyle **"Bâkî'de gelişecek İstanbul şivesini hazırlayanlardan biri olmuştur".**

Gür ve güzel söyleyişi, lirizmi ve pervasız edası ile Hayalî'yi tezkireciler övgü dolu sözlerle tanıtmış, ona **Hafız-ı Rum** (Anadolu'nun Hafız'ı), **Sultanü'ş-Şuara, Rum ili Şairlerinin Serdarı...** demişlerdir.

ESERLERİ

Hayalî'nin şiirleri ölümünden sonra derlenen, kasideler ve gazellerden oluşan bir divandan ibarettir. Burada 20'si Kanunî adına olmak üzere 27 kaside, 668 gazel, 5 tahmis, murabba, muhammesler vardır.

HAYALÎ'DEN ŞİİRLER

GAZEL

Cihan-ârâ cihan içindedir, arayı bilmezler,
Ol mâhiler ki derya içredir, deryayı bilmezler.

Harabad ehline dûzah azabın anma ey zâhid
Ki bunlar ibn-i vakt oldu, gamı feryadı bilmezler.

Şafak-gün kan içinde dâğını seyretse âşıklar
Güneşde zerre görmezler, felekde ayı bilmezler.

Hamîde katlerine rişte-i eşki takup bunlar
Atarlar tîr-i maksûdı, nedendür yayı bilmezler.

Hayalî, fakr şalına çekenler cism-i uryânı
Anunla fahr ederler, atlas u dîbâyı bilmezler.

Bugünkü dille:

Cihanı süsleyen (Tanrı) cihandadır, ama (insanlar onu) aramasını bilmezler. Balıklar ki denizin içindedir, denizi bilmezler.

Harabad ehline (meyhaneyi mesken tutanlara) cehennem azabından (gelecekten) söz etme ey ham sofu, bunlar vaktin oğlu oldular, gamı feryadı bilmezler.

Aşıklar şafak gibi kızıl yaralarını seyretse, gökyüzünde güneşi zerre kadar görmezler, ayı farketmezler.

Bükülmüş boylarına gözyaşı ipliğini takıp istek okunu hedeflerine atarlar da, yayın neden yapıldığını bilmezler.

Hayalî, çıplak vücutlarına yoksulluk şalını çekenler, bununla övünürler de atlas ve dibâyı bilmezler.

● ZÂTÎ (1471 - 1546)

Asıl adı **Satılmış** (kısaca **Satı**) olan ve zamanla **Zatî** olarak anılan bu divan şairi, Balıkesir'de doğmuştur. Genç yaşta çizmecilik yaptı. Sonra İstanbul'a gelerek edebiyatla meşgul oldu. **II. Bayezid, Yavuz Selim** ve **Kanunî Süleyman'a** kasideler yazdı. Fakat onun en önemli yanı bir hoca, bir yetiştirici olması, genç şairlere dersler vermesi ve onları yetiştirmesidir.

Bâkî gibi bir şairin yetişmesinde Zatî'nin rolü büyük olmuştur. Öğrenim görmeyen, önce kendi kendini, sonra da genç şairleri yetiştiren Zatî'nin Beyazıt Camii avlusunda küçük bir dükkânı vardı. Burası devrin şiir meraklıları ile dolup taşardı.

Varlıklı bir kimse olmayan Zatî, bu dükkanda yaşlılık yıllarında remil dökerek, fal bakarak geçimini sağladı. Şiirinin bir kısmını, para karşılığında, ısmarlayanlar için yazmıştır.

ESERLERİ

Zatî'nin 1600 kadar gazeli ve 400'den fazla kasideyi içine alan hacimli bir divanı vardır. Diğer eserleri **Ahmed ü Mahmud, Mecmuatü'l-Letâif, Siyer-i Nebî ve Mevlid, Şem ü Pervane, Ferruhnâme** adlarını taşır.

Zâtî'nin **"Şem ü Pervane"** adlı eserinde çok usta bir nakkaşı (ressamı) anlatan şu şiiri meşhurdur:

RESSAM

Meğer var idi bir nakkaş-ı kâmil
Olurdu Mânî-i Çin ana kavil.

Ne kim yazarsa ol şîrîn düşerdi
Asel resmeylese zenbûr üşerdi.

Ne yirde yazsa yüz şevk ile bir şem
Olurdu ol yire pervaneler cem.

Eger resm itse bir mahbub-ı ter gül
Figan eylerdi karşısında bülbül.

Havada su yazardı sel akardı
Suya od çisze mâhîler yakardı.

Şeker resm itse konardı megesler
Okurdu tûtî-i şîrîn nefesler.

Güneş resm itse mah andan ala nur
Cihanda kalmaya bir zerre deycur.

Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mustafa'nın türbesini süsleyen çiniler.

Görenler dirdi kâmil gördüm anı
Misalün sanman anun gördü Mâni.

Meğer ki mülk-i Çin'in şahı Fağfur
İdüp bir kasrını manend-i mamur.

Ana ol kasr-ı bî-nazırî yazdırırken
Revan suret verip yazıp dururken

Kızı var idi adı Şem'a Bânu
Çerağı şemsden yakardı âdeme rû.

Anun nâgeh görür nakşın o nakkaş
Derununda olur resm ol göz ü kaş.

Muhabbet hâmesiyle nakşın anun
Sarayında yazup dururdı cânun.

Ana emr oldu kim bu kasr-ı alâ
Nakuşuyla ola mahbub-ı ziba

Sanayi rengini can ile ezdi
O bikrin suretün bu kasra yazdı.

Ol ortalıkta gösterdi kemalin
Görenler bilmedi kılca hayalin

Anı şol denlü hoş-ter yazdı kim o
Sanurlardı görenler bir içim su.

O şeklün gerdenin dirdi görenler
Dua-yı nûr tomarına benzer.

Yazarken çeşmüni sihr itdi anun
K'oia meftun görüp halkı cihanun.

O tasviri şu denlü itdi garra
Kim ana can virirdi görse İsa.

Zemini lâcivert altunlı şemse
Yazaydı gönderirdü gökde şemse.

● BAĞDADLI RUHÎ (? - 1605)

Asıl adı **Osman** olan **Ruhî,** Bağdad'da doğdu. Doğum yılı bilinmiyor. Edebiyatımızın en büyük terkib-i bend şairlerinden olan Ruhî, çevresindeki olaylara tenkitçi bir gözle bakar. Sosyal hayatın aksayan taraflarını hicveder. Şiirlerinde, tenkidlerinde serttir. Belki bu, asker-şair oluşundan, yoksulluk çekmesinden ve hayatının bazı dönemlerinde haksızlıklara uğramış olmasından ileri gelir. Bağdad'dan küçük yaşta ayrılmış, pek çok yer dolaşmıştır.

Ruhî, orduda sipahi olarak görev yapmıştı. Emekliye ayrılınca kendisine dirlik olarak Çalı kazası verildi. Hayatının son günlerini Şam'da geçirdi ve 1605 yılında bu şehirde öldü.

Divanında yer alan 17 bendlik **"terkib-i bend"**i Türk edebiyatının hiciv şaheserleri arasında sayılır.

RUHÎ'den ŞİİRLER

1. Bend'den

Sanman bizi kim şîre-i engür ile mestiz,
Biz ehl-i harabattanız mes-i elestiz.

Ter-dâmen olanlar bizi alûde sanur lîk
Biz mâil-i bûs-i leb-i câm u kef-i destiz.

Sadrun gözetüp neyleyelüm bezm-i cihanun,
Pây-ı hum-ı meydür yerimiz bâde-perestiz.

Mâil değilüz kimsenin âzarına amma
Hâtır-şiken-i zâhid-i peymâne-şikestiz.

Erbab-ı gâraz bizden ırağ olduğı yeğdür
Düşmez yire zirâ okumız sahib-i şastuz.

Bu âlem-i fânide ne mîr ü ne gedâyız
A'lâlara a'lalanıruz pest ile pestiz.

Hem-kâse-i erbâb-ı diliz arbedemüz yok
Meyhanedeyüz gerçi velî aşk ile mestiz.

Biz mest-i mey-i meygede-i âlem-i cânuz
Ser halka-i cem'iyyet-i peymane keşânuz.

Bugünkü dille:

Bizi üzüm suyu ile sarhoş sanmayın
Biz harabat ehlindeniz (meyhane sakinleriyiz)
Elest günü toplantılarının sarhoşlarıyız.
Etekleri kirli olanlar bizi de öyle sanırlar ama
Biz sadece şarap kadehinin dudağını ve elin ayasını öpmeye düşkünüz.
Bu cihan toplantısında başköşeyi gozetip neyleyelim
Bizim yerimiz şarap küpünün dibidir, bâdeperestiz.
Biz kimseyi kırmak, incitmek istemeyiz ama, kadehi kıran ham sofunun gönlünü kırmaktan da çekinmeyiz.
Garaz erbabının bizden ırak olması iyidir, çünkü biz usta okçularız, okumuz yere düşmez (hedefini şaşmaz).
Bu fani dünyada ne beyiz ne de dilenciyiz, İyilerle iyi, kötülerle kötü oluruz.
Gönül adamlarıyla kadeh arkadaşlığı ederiz, onlarla kavgamız yoktur. Gerçi meyhanedeyiz ama, bizi serhoş eden aşktır.
Biz, canlar âleminin meyhanesindeki şarapla sarhoş olmuşuz.
Kadeh çekenler halkasının başında otururuz.

10. Bend'den

Nâcar çeker halk bu zahmetleri yoksa
Adem kara dağ olsa getirmez buna takat.

Halin kime açsan sana der: Hikmeti vardır,
Öldürdü bizi ah, bilinmez mi bu hikmet!

Beyhude dönüp neyler ola başumuz üzre
Halkın bu felek dediği dülab-ı meşakkat.

İbrik: 16. yüzyıl Türk eseri

14. Bend'den
Âlemde ki kâmil çeke gam, zevk ede cahil
Yerden göğe dek yûf bana, ger demez isem yûf!

16. Bend'den
Bir devrde geldik bu fanî âleme biz kim
Asar-ı âtâ yok ne beşerde, ne melekte..

Mutbaklarına aç varanlar değenek yer
Çavuşları var, göz kapıda, el değenekte.

Şairler Sultanı

Bâkî

Avâzeyi bu âleme Davud gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş.

*

Kadrini seng-i musallada bilip ey Bâkî
Durup el bağlayalar karşına yâran saf saf.

Onaltıncı yüzyıl Osmanlı Divan şiirinin en kudretli temsilcisi olan **Mahmud Abdülbâkî** 1526 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Fatih Camii müezzinlerinden **Mehmed Efendi**'nin oğludur. Ailesi fakir olduğu için çocukluğunda bir süre saraç çıraklığı yaptı, sonra medreseye girdi. Genç yaşta şiirleriyle isim yapmaya başladı. Kısa zamanda yüksek mevkilere geldi. Önce 25 akçe maaşla bir kenar medreseye, sonra Süleymaniye müderrisliğine tayin edildi. Mekke kadılığı, İstanbul kadılığı gibi yüksek memuriyetlerde bulundu. Kanunî Sultan Süleyman'dan iltifat ve destek gördü. Onu takdir edenlerin başında gelen ve kendisi de güzel şiirler yazan Kanunî Sultan Süleyman **"Bâkî gibi büyük bir kabiliyeti bulup ona mevki vermeyi padişahlığımın en zevkli hadiselerinden biri telâkki ediyorum"** demiştir.

Gerçekten de Kanunî büyük şairi ihsanlara garketmiş, çok değerli kitaplar vermiş ve nazireler yazması için kendi şiirlerini ona göndermiştir.

Kanunî öldükten sonra en büyük dayanağını kaybeden Bâkî, meşhur mersiyesini yazarak

bu türde bir şaheser meydana getirmiş ve manevî borcunu ödemiştir.

Kanunî'den sonra gelen üç padişah devrinde de el üstünde tutulmuştur, ama onu kıskananlar yüzünden bazı güçlüklerle de karşılaşmıştır. Bâkî şeyhülislam olmak istiyor ve bunu en büyük amaç sayıyordu. Fakat şeyhülislamlığın eşiğine iki defa geldiği halde, bu makama, gerçekten değerli şahsiyetler olan **Hoca Sadeddin Efendi** ve daha sonra **Sunullah Efendi** getirilmiştir. Buna çok üzülen Bâkî sitem mısraları yazmış, **"kadri bilinmediği"**nden yakınmıştır.

Bâkî 7 Kasım 1600'de İstanbul'da öldüğü zaman, cenaze merasimine o güne kadar görülmemiş bir kalabalık geldi. Cenaze namazını kıldıran **Şeyhülislâm Sunullah Efendi,** bu merasimde Bâkî'nin

Kadrini seng-i musallada bilip ey Bâkî
Durup el bağlayalar karşına yâran saf saf

beytini de okudu.

Bâkî, onaltıncı yüzyıl Osmanlı edebiyatının en büyük şairidir. Zamanında ve öldükten sonra pek çok şairi etkilemiş, şöhreti Osmanlı sınırlarını aşarak İran ve Hindistan'a kadar yayılmıştır. En geniş sınırlara ulaşan Osmanlı Devleti'nin her şehrinde zevkle okunmuştur. Çünkü Bâkî'nin bir özelliği de halk deyimleriyle bezenmiş, sade, açık bir dil kullanmasıdır. Akıcı İstanbul şivesini şiirleriyle de güzelleştiren biri ve belki de ilki **Bâkî'**dir.

ESERLERİ

Bâkî'nin en büyük eseri şüphesiz **"Divan"**ıdır. Fakat nesirle yazılmış dört eseri daha vardır. Bu dört eser tercümedir.

• **Divan:**Bâkî'nin Divan'ı 27 kaside, 2 terkib-i bend, 1 terci-i bend, 7 tahmis, 619 gazel, 24 kıta, 1 tarih ve 38 müfred'den oluşur. Defalarca basılmıştır. Bu Divan'da en güzel bölümü Kanunî Sultan Süleyman'ın ölümü üzerine yazılan yedi bendlik mersiyesidir. Bu şiirlerde, devrin kudret ve azameti mısralarla gözler önüne serilir. **Mimarlıkta Sinan'ın Süleymaniye'si, Selimiye'si ne ise, edebiyatta da Bâkî'nin Divan'ı odur.**

BÂKÎ'den ŞİİRLER

MERSİYE'den

6. Bend

Tigûn içürdü düşmene zahm-ı zebânları,
Bahs etmez oldı kimse kesildi lisanları.

Gördi nihal-i serv-i ser-e farz-ı nîzeni,
Serkeşlik adın anmadı bir dahı bânları.

Her kande bassa pay-ı semendün nisâr içün,
Hanlar yolunda cümle revân etti cânları.

Deşt-i fenâda mürg-i hevâ turmayup konar,
Tigûn Huda yolında sebîl etti kanları.

Şemşîr gibi rûy-ı zemîne taraf taraf,
Saldun demür kuşaklu cihan pehlevanları.

Aldun hezâr bütgedeyi mescid eyledün
Nâkûs yerlerinde okutdın ezanları.

Ahır çalındı kûs-ı rahîl etdün irtihal
Evvel konağın oldı cihan bûstânları.

Minnet Hudâ'ya iki cihanda kılup saîd
Nam-ı şerîfün eyledi hem gâzî hem şehîd.

Bugünkü dille:

Kılıcın düşmana dil yaralarının kanını içirdi. Kimse konuşamaz oldu, dilleri tutuldu. Bânlar (Macar beyleri), senin mızrağının selviyi andıran uzun boyunu gördüler de, serkeşliğin bir daha adını bile anmadılar. Atının ayağı her nereye bassa, Hanlar yoluna saçmak için canlarını koşturup getirdiler. Bu fani dünyada arzu ve heves kuşu durmadan bir yerlere konar. Senin kılıcın ise Huda yolunda kanları sebil gibi akıttı.
Yerin her tarafına kılıç salar gibi
Saldın demir kuşaklı cihan pehlivanları.
Binlerce tapınağı alıp mescid eyledin, çan kulelerinde ezanlar okuttun.
Sonunda ölüm kösleri çaldı, sen de göçtün ilk durağın cennet bahçeleri oldu.
Allah'a şükürler olsun ki seni iki cihanda mutlu etti, hem gazi hem şehid etti.

GAZEL

Ferman-ı aşka can iledir inkıyadımız
Hükm-i kazaya zerre kadar yok inadumuz.

Baş eğmezüz edaniye dünya-ı dûn içün
Allah'adur tevekkülümüz, itimadumuz.

Biz mütteka-yı zer-keş-i caha tayanmazuz
Hakk'ın kemâl-i lûtfunadur istinadumuz.

Zühd ü salâha eylemezüz iltică hele tutdı
gerçi âlem-i kevni fesadumuz.

Meyden safa-yı batın-ı humdur garâz hemân
Erbab-ı zâhir anlayamazlar murâdumuz.

Minnet Huda'ya devlet-i dünya fenâ bulur
Bâkî kalur sahife-i âlemde adumuz.

Bugünkü dille:

Aşk fermanına candan uyarız. Allah'ın hükmüne karşı zerre kadar inadımız yoktur.

Bohça: II.Selim'in kızı Gevher Sultan'a ait saray işlemesi

Bu dünya için alçaklara bağ eğmeyiz,

Tevekkülümüz ve itimadımız Allah'adır.
Biz mevkiin altın işlemeli yastığına
dayanmayız.

Bizim dayanağımız Allah'ın büyük lutfudur.
Gerçi kötülüklerimiz dünyayı tuttu ama,
(bundan kurtulmak için) sahte dindarlığa da
sığınmayız.

Şaraptan istenen, şarap küpünün iç
temizliğidir,
Dış görünüşe bakanlar bizim ne istediğimizi
anlayamazlar.

Dünya devleti (bir gün) son bulur.
Şükür Allah'a ki dünya sahifesinde adımız
bakî kalır.

GAZEL

Lâ'lin göricek kana döner gözden akanım
Oynar yüreğim derd ile dinmez hafakanım

Zerd oldu yüzüm derd ile sankim yerekandır
Lutfeyle beğim dökme benim yok yere kanım.

Âhım dolanır subha değin gökleri kat kat
Kûyun yörenir döne döne eşk-i revanım.

Cânâne giden nâmedeki mühr değildir
Ardınca kalır reşk ile çeşm-i nigerânım.

Canım özenir kim komaya şişede Bâkî
Mecliste dedim ben de görünce koma canım.

Bugünkü dille:
Dudağını görünce kana döner gözden akanım
Oynar yüreğim derd ile dinmez yüreğimin çırpıntısı
Yüzüm dertten, sarılık hastalığı gibi, sapsarı oldu. Lutfeyle beyim, kanımı yok yere dökme.
Ahım, sabaha kadar göğü kat kat dolanır
Bulunduğun yerde gözyaşlarım akıp gider.
Sevgiliye giden, mektuptaki mühür değildir
Onun ardınca gözlerim kıskançlıkla ardınca baka kalır.

ONALTINCI YÜZYILIN ÖTEKİ ÖNEMLİ ŞAİRLERİ

Onaltıncı yüzyıl edebiyatı, sanatın diğer dalları gibi, çok ve kudretli şairleriyle temsil edilmiştir. Yukarıda eserlerinden örnekler verdiğimiz şairlerden başka, güzel şiirleri zamanımıza ulaşmış daha niceleri vardır.

Hükümdar şairleri ve Halk edebiyatının temsilcilerini aşağıda ayrı bölümler halinde sunacağız. Burada, önemli divan şairlerinden bazılarının adlarını bildirmekle yetiniyoruz:

Ubeydî, Emrî, Helâkî, Agehî, Taşlıcalı Yahya Bey, Makalî, Azerî, Muidî, Ulvî, Şem'î, Kabulî, Cenanî, Sıvaslı Şemseddin, Nev'î, Gelibolulu Mustafa Âli, Vasfî, Figanî, Gazalî, İshak Çelebi, Behiştî, Talîî, Usulî, Kemalpaşazade, Hayretî, Meâlî, Şükrî, Şahidî, Nazmî, Zâifî, Fazlî, Rahmî, Dukakinzâde Ahmed Bey, Celilî, Fevrî, Lâmiî... vb.

XVI. yüzyılda hükümdar şairler

Onaltıncı yüzyılda Osmanlı edebiyatının çok yüksek bir düzeye çıkmasının sebeplerinden biri de, bu asırda yaşamış hükümdarların edebiyata yakın ilgi duymaları, kendilerinin de şiir yazmaları, şair ve edibleri himaye etmeleridir.

Onaltıncı yüzyılda hüküm süren padişah ve hanlar gerçekten güzel şiirler yazmış, aynı zamanda büyük şair olduklarını göstermişlerdir.

● YAVUZ SULTAN SELİM (SELİMÎ)

Yavuz Sultan Selim'in saltanatı 8 yıl sürdü (1512-1520). Bu kısa sürede onun çok büyük zaferler kazandığını, devletin sınırlarını üç misli genişlettiğini, kendi bölümünde anlatmıştık.

Usta bir şair olan Yavuz Seiim'in Türkçe şiirlerinden başka Farsça bir Divan'ı da vardır. Şiirlerinde **"Selimî"** mahlasını kullanmıştır.

İşte şiirlerinden örnekler:

MURABBA

Gözlerin fitnede ebrun ile enbaz mı ki,
Dil, asılmağa iver zülfüne canbâz mı ki,
Bizi kahreylediğin lûtfuna ağaz mı ki,
Neyi ki, şive mi ki, cevr mi ki, naz mı ki?

Dili saydetmede âlem bilir üstadlığın,
K'ey sakın âleme yayılmaya bidâdlığın,
Bilmezem sırrı nedir bilmiş iken yadlığın,
Neyi ki, şive mi ki, cevr mi ki, naz mı ki?

Dil nedir! nesne mi var aşk oduna yakmadığın!
Aşk zincirine gerden mi kodun takmadığın?
Beni gördükde yüzün döndürüben bakmadığın
Neyi ki, şive mi ki, cevr mi ki, naz mı ki?

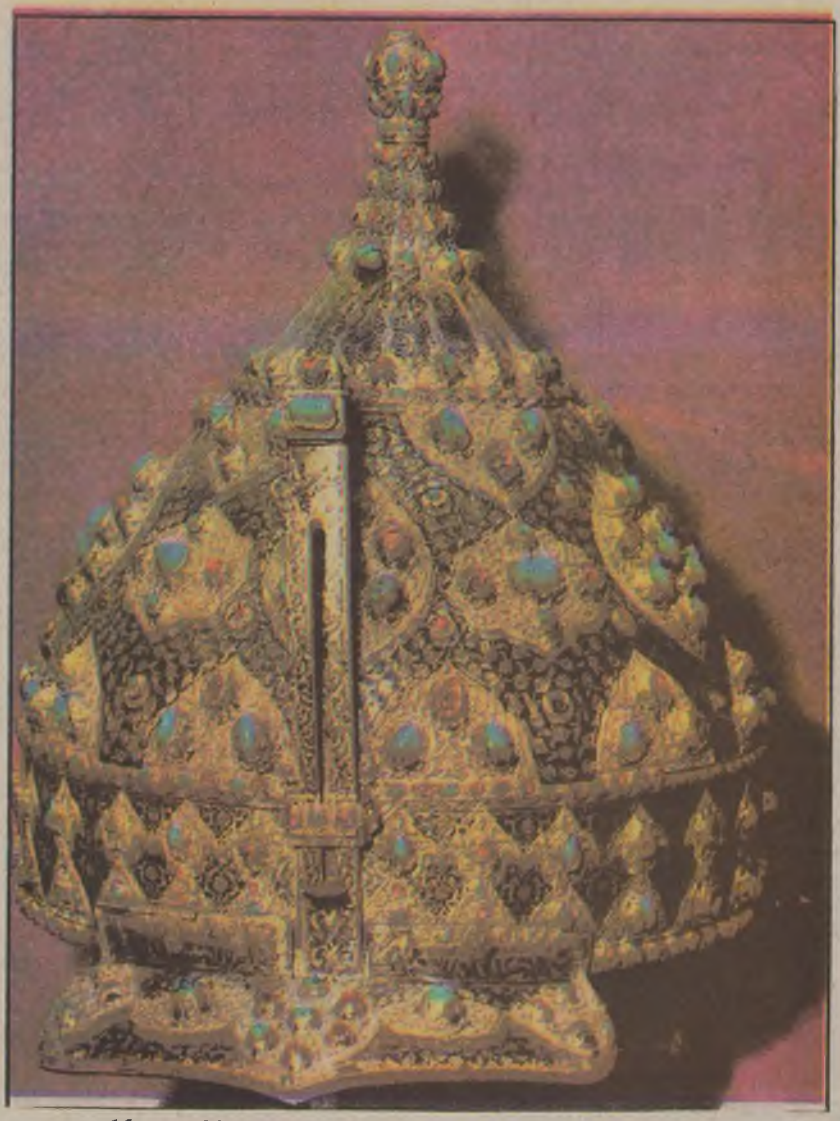
Kasteder hûnî gözün hançer ile cânımıza!
Bî-güneh girme bizim pâdişehim kanımıza!
Bizden i'râz edüben gelmediğin yanımıza
Neyi ki, şive mi ki, cevr mi ki, naz mı ki?

Bu Selimî kuluna cevr revan eylediğin,
Bunca sıdkın reh-i aşkında yalan eylediğin,
Yüzünü gösterüben yine nihan eylediğin,
Neyi ki, şive mi ki, cevr mi ki, naz mı ki?

Bugünkü dille:
Gözlerin fitnede kaşlarınla ortak mı ki
Gönül, saçlarına asılmak için acele ediyor, canbaz mı ki
Bizi kahredişin lûtfuna bir başlangıç mı ki
Ne ola: Şive mi, eziyet mi, naz mı?

Gönül avlamada ustalığını herkes biliyor
Sakın bu zulmün âleme yayılmasın
Yadlığını bilirim de (yaptıklarının) sırrını bilmem
Ne ola: Şive mi, eziyet mi, naz mı?

Gönül nedir ki! Aşk oduna yakmadığın nesne kaldı mı?

16. yüzyılda yapılan ve o devirde kullanılan bir Türk miğferi.

Aşk zincirine takmadığın gerdan bıraktın mı?
Beni görünce yüzünü döndürüp bakmayışın
Ne ola: şive mi, eziyet mi, naz mı?

Kan saçıcı gözlerin hançer gibi canımıza kasteder
Ey padişehim günahsızım girme bizim kanımıza
Bizden yüz çevirip yanımıza gelmeyişin
Ne ola: şive mi, eziyet mi, naz mı?

Bu Selimî kuluna eziyet edişin
Aşk yolunda bunca dürüstlüğümü yalanlayışın
Yüzünü gösterip sonra yine gizleyişin
Ne ola: şive mi, eziyet mi, naz mı?

BİR BEYİT

Hep seninüçündür benim dünya cefasın çektiğim
Yoksa ömrüm varı, sensiz neylerim dünyayı ben!

● KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN (MUHİBBÎ)

Osmanlı padişahlarının en muhteşemi olan **Kanunî Sultan Süleyman,** âlim, edib ve şairlerin de en büyük koruyucusu idi. Atasözü haline gelen beyitler yazan bu muhteşem hükümdar, aynı zamanda, onaltıncı yüzyılda en çok gazel yazan bir şairimizdir. **"Muhibbî"** mahlasını kullanmıştır.

Muhibbî'nin büyük bir Divan'ı vardır ve bu

Divan 2799 gazel, 1 terci-i bend, 30 murabba, 18 muhammes, 56 kıt'a ve 217 beyitten oluşur.

MUHİBBÎ'den şiirler:

GAZEL

Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi.

Saltanat dedikleri ancak cihan gavgasıdır
Olmaya baht u saadet dünyada vahded gibi.

Ko bu ayş u işreti çünkim fenâdır akıbet,
Yâr-ı bâkî ister isen olmaya tâat gibi.

Olsa kumlar sayısınca ömrüne hadd ü aded,
Gelmeye bu şişe-i çerh içre bir saat gibi.

Ger huzur etmek dilersen ey Muhibbî fariğ ol
Olmaya vahdet cihanda kûşe-i uzmet gibi.

GAZEL

Ol perî-peyker melek kim benzemez insan ana
Sad hezârân dil feda olsun hezârân can ana.

Hey ne kafirdür gelür imâna sanman zülfini
Den mi vardır ruhları arz etmeye iman ana.

Tîr-i müjgânı gelürse can verem şükrane ben
Çün görelden yâ kaşını olmışam kurban ana

Bir devâsız derde düşdi bu Muhibbî haste-dil
Ey tabîb-i dil meğer derdün ola derman ana.

İkinci gazelin açıklaması:

O peri yüzlü melek ki hiç bir insan ona benzemez
Binlerce can ve gönül ona feda olsun.
Ne kâfirdir onun saçları! İmana gelir sanmayın,
Yanaklarının onu imana getirmeye çalışmadığı bir an mı var!
Bu gönül, sevgilinin aşk bağında belâ çeken bir bülbüldür. Taze gül, onun sinesinde açılmış bir yara gibidir.
Sevgilinin oku gelirse şükrane olarak ona canımı veririm. Çünkü, yay gibi kaşını göreli ona kurban olmuşum.
Bu gönül hasta Muhibbî bir devâsız derde düştü.
Ey gönül doktorum sevgili, ona ancak senin aşkının derdi çare bulabilir.

GAZEL

Allah Allah diyelim, sancak-ı şahı çekelim
Yürüyüp her yandan Şark'a sipahi çekelim.

İki yerden kuşanalım yine gayret kuşağın
Bulanıp toz ile toprağa bu râhı çekelim.

Pâymâl eyleyelim mülkünü din düşmeninin
Gözüne sürme deyü dud-ı siyâhı çekelim.

Bize farz olmuş iken olmamız İslâma zaîr
Nice bir oturalım burıca günahı çekelim.

Umalım rehber ola bize Ebubekr u Ömer
Ey Muhibbî yürüyüp Şark'a sipahi çekelim.

● SULTAN II. SELİM

Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu ve 11. Osmanlı padişahı olan Sultan II. Selim de, tıpkı babası ve dedeleri gibi, şairleri korumuş, kendisi de şiir yazmıştır. Şiirlerinde doğrudan doğruya **"Selim"** adını kullanır.

GAZEL

Yüzünden zülfü sür, keşf-i nikaab et
Cemalin mihr ü mâhın bî-hicâb et.

Nazar kıl, çeşm-i mestanınla bir dem
Bana gel, şevk ile mest-i harab et.

Lebin emsem olur mu hasta, cânâ!
Tabibim gel, mürüvvet kıl, cevâb et.

Sakın göz değmesin hüsnün gülüne
Rakıyb-ı bed-nazardan içtinâb et.

Yahya Kemal Beyatlı, aşağıdaki beyti Sultan II. Selim'in şaheseri sayar:

Biz, bülbül-i murik dem-i güizâr-ı firâkız
Ateş kisilir geçse sabâ gülşenimizden.

(Biz, gül bahçesinden ayrı düşen ve yüreği yanan bülbülüz. Sabah rüzgârı gül bahçemizden geçse ateş kesilir.)

● SULTAN III. MURAD (MURADÎ)

Onikinci Osmanlı padişahı olan Sultan III. Murad, şiirlerini **"Muradî"** mahlası ile yazdı. Aşıkane ve tasavvufî şiirleri olan Muradî'nin **"divan"**ından başka **"Esrarnâme"** ve **"Fütûhatü's-Siyam"** adlı iki eseri daha vardır

MURADÎ'den şiirler:

GAZEL

Bizi sûretde gördün padişayuz
Velî manâda bir kemter gedâyuz.

Adem ile Havva ve Onüç İkizi (Zübdetü't-Tevarih, Topkapı Sarayı Müzesi)

Bizi yâr işiğinde anlama yâd
Kamuya yâd u yârâ aşinayuz.

Bu sûret âleminde cahilüz biz
Velîkin müctebâ vü muratazâyuz.

Kuduret gösterüp âlemde her dem
Velî bâtında ey dil asfiyâyuz.

Murâdî nesne yok zâhir amelden
Velî âyine-i ibret-nümâyuz.

(Bizi suret olarak görürsen padişahız,
Ama mânada zavallı bir dilenciyiz.
Bizi yâr eşiğinde yabancı sanma,
Herkese yabancıyız ama sevgiliye âşinayız.
Suretler âleminde biz bir cahiliz
Ama aslında seçkin bir kişiyiz.
Dünyada daima dertli görünürüz,
Ama mâna âleminde saf bir kişiyiz.
Ey Murâdî, sende ibadetlerden görünür
bir nesne yok, ama biz ibret gösteren
bir aynayız.)

GAZEL

Kim ne derse desin oi şuh-ı cihânı severim
Her kimi gönlüm dilerse ben anı severim.

"Her kadeh başına bir bûse alırmış" der imiş
Söylesün, sâkıy, bunun gibi yalanı severim.

Mütevellisi midir gönlümün ağyâr benim
Kimi sevme der ise nisbeten anı severim.

NEFES

Aç gözün bu nevm-i gafletten uyan
Uyan uykusu çok gözlerim uyan
Azrailin kasdı canadır inan
Uyan uykusu çok gözlerim uyan.

Seherde uyanur bu cimle kuşlar
Kendi dilleriyle tesbihe başlar
Tevhid eder dağlar, taşlar, ağaçlar
Uyan uykusu çok gözlerim uyan.

Bu dünya fânidir sakın aldanma
Mağrur olup tac u tahta dayanma
"Yedi iklim benim" deyü güvenme
Uyan uykusu çok gözlerim uyan.

Benim Murad kulun, suçumu affet
Cürmümü bağışla, günahım ref-et
Hazretin sancağı dibinde haşr'et
Uyan uykusu çok gözlerim uyan.

● GAZİ GİRAY (GAZÂYÎ)

Onaltıncı yüzyılda Osmanlıca yazan hükümdar şairlerden biri de Kırım hanlarından **Gazi Giray**'dır. 1553'te Bahçesaray (Kırım) da doğdu ve 1607'de Akmescit'de vebadan öldü. Ruslar'a karşı gösterdiği kahramanlıklarından dolayı **"Bora"** lâkabı ile de anılır.

Değerli bir hükümdar ve iyi bir şair olan **Gazi Giray,** millî kahramanlık şiirleriyle Türk divan edebiyatına çok güzel gazeller kazandırmıştır. Türk'ün savaşçılığını, Türk bayrağını aşka ve kadına üstün tutan ve **"Rayete meylederiz..."** diye başlayan gazeli çok ünlüdür. Bu gazele birçok nazire yazılmıştır.

Gazi Giray şiirlerinde **"Gazâyî"** mahlasını kullanmıştır.

Gazayî'nin bir divançesi, Çağatay lehçesiyle yazılmış **"Gül ve Bülbül"** adlı bir mesnevisi vardır. Resmî ve özel mektupları da toplanmıştır. Hoca Sadeddin Efendi'ye gönderdiği mektuplar önemlidir.

GAZÂYÎ'den şiirler:

GAZEL

Râyete meyi ederüz kamet-i dilcû yerine
Tuğa dil bağlamışuz kâkül-i hoş-bû yerine.

Heves-i tîr ü keman çıkmadı dilden asla
Naveg-i gamze-i dil-dûz ile ebrû yerine.

Sürerüz tığımuzun zevk u sefasın her dem
Sîm-tenlerle olan lezzet-i pehlû yerine.

Gerden-i tevsen-i zîbâda kutâs-ı dilbend
Bağladı gönlümüzi zülf ile gîsû yerine.

Severüz esb-i hünermend-i sabâ -reftârı
Bir peri-şekl-i sânem bir gözü âhu yerine.

Gönlümüz şâhid-i zîbâ-yı cihada verdik
Dilber-i mâh-rûy u yâr-ı perî-rû yerine.

Seferün cevri çok ümmid-i vefa ile velî
Olduk âşüftesi bir şuh-ı cefa-cu yerine.

Olmışuz cân ile billâh Gazâyî teşne
Kanını düşmen-i dinin içerüz su yerine.

Bugünkü dille:

Gönül alıcı (sevgilinin) boyuna bayrağı tercih ederiz, (Çünkü) hoş kokulu kâkül yerine tuğa bel bağlamışız.
Sevgilinin kaşları ve gönüle saplanan kirpikleri yerine, bizim gönlümüzden yay ve ok sevgisi asla çıkmadı.

Biz, gümüş tenli kadınlarla olan zevk ve sefanın yerine,
Her zaman kılıcımızın zevk ve sefasını süreriz.

Bizi, sevgilinin saç ve kâkülü yerine
Güzel bir atın yelesi bağladı.

Biz, peri yüzlü, ceylan gözlü güzelden çok

Rüzgâr kanatlı bir atı severiz.
Gönlümüzü peri yüzlü, ay yüzlü sevgili yerine Cihadın (savaşın) gösterişli güzeline verdik.
Vefa ümidi ile seferin zahmeti çoktur ama,
Biz cefa veren şuh bir güzel yerine ona vurulduk.
Ey Gazâyî, içimiz yanıyor, susamışız, onun için din düşmanının kanını su yerine içeriz.

XVI. yüzyılda Osmanlı edebiyatında nesir

Onaltıncı yüzyılda nesir edebiyatında çok güzel eserler verilmiştir. Tarih kitaplarında, bir çeşit bilginler ve şairler ansiklopedisi olan **"tezkire"**lerde, antoloji niteliğinde olan **"Nazire Mecmuaları"**nda, fetvalarda, diğer resmi ve özel yazışmalarda, onaltıncı yüzyılın en seçkin nesir örneklerini görebiliriz.

Ancak, 16 yüzyıl, Türk nesrinin Türkçe'nin bir çıkmaza sürüklendiği dönemdir. Edebî nesir Türkçe'ye çok sayıda Farsça ve Arapça kelimelerin katılmasiyle, yabancı terkiplerin alınmasiyle, **bir karma dil haline gelmiş, 'Türkçe olmaktan çıkmış ve daha sonra "Osmanlıca"** olarak anılacak bir karma dil oluşmuştur.

Bu dil, halkın konuştuğu yaşayan dilden kopmuş, halk, geniş kitle, bu külfetli dili anlayamaz olmuştur. Süs ve hüner uğruna açıklık ve anlaşılırlık feda edilmiştir. Cümleler gereksiz yere uzatılmış, noktalama işaretleri konmamış, uslûp güzelliği yalnız kelimelerin sıralanmasında aranmış, nesirden çok nazım kuralları uygulanmıştır: Cümleler arasında **'seci'** denilen nesir kafiyelerinin bulunmasına önem verilmiştir.

Fakat, bu anlaşılmaz külfetli nesri kullananlar daha çok derin bilgisi olmayan ikinci sınıf yazarlardır. Değerli eserler vermiş birinci sınıf yazarların nesri (yine konuşulan dilden uzaklaşmakla beraber) daha anlaşılır, daha sade, aynı zamanda daha güzeldir. Bunlar devrin modasına uyarak eserlerinin giriş bölümlerinde aynı külfetli dili kullanmışlardır ama, ana metinde bu hataya daha az düşmüşlerdir.

Onaltıncı yüzyıl nesrine örnek olarak daha çok o devirde yazılmış tarih kitaplarından cümleler alacağız. Böylece, asrın tarih ve çeşitli bilim dallarında yazılmış eserlerini de tanımış olacağız. Fuzulî'nin pek ünlü olan "Şikâyetnâme"si, Lâtifî'nin tezkiresi gibi nesir şaheserlerinden örnekler sunacağımız da tabiîdir.

● Fuzulî

Fuzulî'nin hayatını ve eserlerini anlatırken, onun, divan nesrinin en güzel örnekleri arasında yer alan bir mektubundan da söz etmiştik. Büyük şair, Nişancı Celalzâde Mustafa Çelebi'ye yazdığı bir mektupta, elindeki berâta rağmen kendisine bağlanan 9 akçe maaşı alamadığını anlatır. Bir şikâyetname, daha doğrusu bir hicviye olan o mektubun bir bölümünü (noktalama işaretlerini de koyarak) aşağıya alıyoruz:

SELAM VİRDÜM RÜŞVET DEĞİLDÜR DİYÜ ALMADILAR...

"... Mücmelen ümid-i temam ile ihtiyarsuz durdum ve ibraz-ı hükm için evkaf huzuruna yüz urdum. Elhak...

Selâm virdüm rüşvet değildür diyü almadılar. Hüküm gösterdüm faidesüzdür diyü mültefit olmadılar. Eğerçi zâhirde sûret-i itaat gösterdüler ammâ zebân-ı hâl ile cemî-i sualüme cevab virdüler:

Dedüm: Ya eyyüha'l-eshâb, bu ne fi'l-hâtâ ve çîn-i ebrûdur?

Dediler: Muttasıl âdetümüz budur.

Dedüm: Benim ve re'âyetüm vacib görmüşler ve bana berat-ı tekaüd vermişler ki evkaftan hemîşe behre-mend olam ve padişaha feragatle dua kılam.

Dediler: Ey miskîn senin mezalimüne girmişler ve sana sermaye-i tereddüd vermiler ki müdâm bî-faide cidâl idesin ve nâmübarek yüzler görüp nâ-mülâyim sözler işidesin.

Dedüm: Berâtumun mazmûnı niçün sûret bulmaz?

Dediler: Zevâyiddür husûli mümkin olmaz.

Dedüm: Böyle evkaf zevâyidsüz olur mu?

Dediler: Zarûriyyât-ı âsitaneden ziyâde kalursa bizden kalur mu?

Dedüm: Vakf mâlin ziyade tasarruf itmek vebâldir.

Dediler: Akçemüzle satın almışuz, bize helâldir.

Dedim: Hisâb alsalar bu sülûkünüzün fesâdı bulunur.

Dediler: Bu hisâb kıyamette alınur.

Dedüm: Dünyâda dahi hisâb olur zirâ haberin işitmişüz.

Dediler: Andan dahi bâkümüz yokdur, kâtibleri razı etmişüz.

Gördüm ki suâlime cevabdan gayri nesne virmezler ve bu berât ile hâcetüm revâ görmezler, nâçâr terk-i mücâdele kıldum ve meyûs u mahrum gûşe-i uzletüme çekildüm. Ben berâtumdan ihânet çekdügüm içün andan münfail, berâtum benden faidesüz azâb gördügi içün benden hacil, ol şâhid-i mecrûh gibi takrîrden peşîman, ben müddeî-i kâzib gibi teşni'den perişan, ol âyet-i mensûh gibi memnû'ül-amel, ben ümmet-i mensûh gibi maktû'ül-emel..."

● Kemal Paşazâde (1468-1534)

Kemal Paşazade, **İbni Kemal** adıyla da anılır. Aynı zamanda şairdir. Büyük bir Divan'ı, 7777 beyitlik bir **"Yusuf ile Züleyha"** mesnevisi vardır. Bu çok yönlü ve çok verimli müellifin Türkçe, Arapça, Farsça eserlerinin sayısı 200'ü bulur.

Asıl adı **Şemseddin Ahmed** olan İbni Kemal'in babası Süleyman Bey, dedesi ise Nişancı Kemal Paşa'dır. 1468'de Tokat'da doğdu. Önce orduda görev aldı. Fakat kuvvetli bir medrese öğrenimi gördüğü ve kabiliyetli olduğu için kendini ilme verdi. **Sultan II.Bayezid** devri savaşlarına, daha sonra kazasker olarak **Yavuz**'un Mısır seferine ve **Kanunî**'nin seferlerine katılmış ve nihayet şeyhülislam olmuştur.

Kemal Paşazade'nin en değerli eseri hiç şüphesiz **"Tevarih-i Âl-i Osman"** adlı Osmanlı tarihidir.

Kemal Paşazade bu eserinde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1526'ya kadar geçen olayları anlatır.

KEMAL PAŞAZÂDE'NİN "Tevarih-i Âl-i Osman" adlı eserinden cümleler

"... Ol evanda Osman Bey birkaç münasib müsahible süvâr olup kenâre çıkdı. Taze bahâre gem olup seyran ederek Eskihisar canibine şikâre çıkdı. Giderek ol nâhiyede İtburnu demekle marûf bir köy var idi. Ana vardı. Gördü sebze-zârında açılmış ezhar-ı eşcân gülzarında açılmış taze verdi. Ol köyün ki san çârşû-yı Çîn ü

16. yüzyılda yapılmış bir İznik vazosu

kûy-ı Kandehan içinden uğrayup giderken miyân-ı gülistanını ve kenar-ı pürnigârını teferrüc kılup temâşa ederken gönlü kuşunun geh kendü hevasında fârigü'l-bâl uçardı, ayağı duzağa tuş olur, ol arada nâgâh gözi bir mah-ı cihan-ârâ görür ki yüzüni gören kimse bî-hûş olur..."

● Lûtfî Paşa (1488-1563)

Aynı zamanda şair olan Lûtfî Paşa da onaltıncı yüzyıl nesrinin önde gelen temsilcilerinden biridir. Sultan II.Bayezid devrinde Avlonya taraflarından devşirme olarak İstanbul'a getirilmiş, saray hizmetlerinde bulunmuş ve eğitim görmüştür. Kanunî devrinde Aydın ve Yanya'da sancak beyi, Karaman'da beylerbeyi olarak bulundu. Daha sonra Anadolu ve Rumeli beylerbeyliklerine getirildi. Yavuz Sultan Selim'in kızı ile evlenen Lûtfî Paşa, Arnavut asıllı idi. 1563 yılında Dimetoka'da öldü.

Lûtfî Paşa'nın en önemli eseri, daha önce yazılmış anonim tarihlerin etkisinde kalarak kaleme aldığı **"Tevarih-i Âl-i Osman"** (Lûtfî Paşa Tarihi olarak anılır) adlı kitabıdır.

Kanunî Sultan Süleyman kumandanlarını kabul ediyor
(Matrakçı Nasuh, Süleymannâme)

Bu eserde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1554'e kadar geçen olaylar anlatılır.

İkinci önemli eseri **"Asâfnâme"**dir. Siyasetnâme niteliğindeki bu küçük eserinde veziriâzamlara devleti en iyi nasıl yönetecekleri öğretmeye çalışır.

Asâfnâme'den cümleler

"...Sadrıâzam olan evvelâ îrâdı masrafa galip ettürmek gerek. Ve kul taifesin çoğaltmaktan hazer etmek gerek, asker az gerek, uz gerek. Cümle defteri mazbût ve kendüsi mevcud ve esamisi deftere muvafık gerek. Ulufeli onbeş bin asker çok askerdir. Hiç eksilmeyüp sâl-be-sâl on beş bin âdeme mevacib yetişdürmek pehlivanlıkdur..."

★

"...Sultan Selim merhum zamanında bir kerre feth-i Diyarbekir'e giderken otak önüne birkaç casus haramzâdeler ki Şah İsmail tarafından irsal olunmışlar, hayme-i padişahî'yi ateşe urub gece ile padişahı bekleyüb taşra çıkarsa hançer ile urmak niyyetine gelmişler imiş. Duyuiub haklarından gelinmiş idi. Ol zaman birer nevbet ile bir bölük ağası beklemek emr olunmuştur..."

★

"... Kemal Paşadaze merhuma demiş ki: "Tersane'yi üç yüz aded yapmak isterüm. Ta Galata hisarundan Kâğıthane'ye dek olmak gerek deyü buyurmuş. Niyyetim feth-i Efrence'dür..."

● Selânikli Mustafa Efendi (?-1600)

Selânikli oduğu kendi notlarından anlaşılan **Mustafa Efendi,** 16. yüzyılda yaşamış ve Osmanlı tarihin en önemli kaynaklarından birini meydana getirmiş tarihçilerden biridir. Doğum yılı bilinmiyor. 1600'de İstanbul'da öldü.

Birçok memuriyete giren Mustafa Efendi Şark Türkçe'sini de çok iyi biliyordu.

Selânikî, Kanunî'nin Zigetvar seferine katılmış, onun ölümünün orduda yarattığı derin üzüntüye şahit olmuş ve bu olayı ayrıntılı olarak yazmıştır.

Mustafa Efendi'nin başlıca ve çok değerli eseri 1563'ten 1600'e kadar geçen olayları anlatır. Devletin her bakımdan ihtişamını olduğu gibi gösterir, aynı zamanda yorgunluğun, duraklamanın başladığını belirtir.

MUSTAFA EFENDİ'nin nesrinden örnekler

"...Gece bir orman kenarı mahal idi. Gayet müessir düşdü. Gerçi merhumın intikalin bilmez âdem kalmamış idi ve merhumunun meyyiti bu vakte değin kırk sekiz gün setr olunmuş idi. Amma keşf-i sırr olub âşkâre..."

★

"...Vilâyet-i Cezire-i İngiltere ki üç bin yedi yüz mil bir deryada Halic-i Konstantiniyye'den ba'îddir. Hâkimesi avret, milk-i mevrûsına ve devlet ü saltanatına kudret-i tamame ile hükm edüb milleti üzre ubudiyetnâme ve elçisi ve pîşkeşi ve hediyyesi gelüb çekildi. Ol gün galebe Divan olub elçiye kanun üzre ziyâfet ve ikrâm olundı...".

★

"...Ve selh-i şehr-i recebde Özbek Tatarı Hanı, Semerkand ve Buhara hâkimi Abdullah Han elçisi nâme-i nâmisi ile divân-ı madelet-mekâna gelüb, kanun-ı kadim-i devlet üzre kalabalık divân olub, âlî zişafet olundı...".

● Hoca Sadeddin Efendi (1536-1599)

Onaltıncı yüzyılın en büyük âlimlerinden ve tarihçilerinden biri de **Hoca Sadeddin Efendi**'dir. Sultan Selim'in yakın nedimi Tebrizli Hasan Can'ın oğlu olan Sadeddin Efendi, 1536'da İstanbul'da doğdu ve 1599'da yine İstanbul'da öldü.

Sağlam bir tahsil gören, ünlü hocalardan ders alan Sadeddin Efendi önce müderris oldu. Sonra Şehzade Murad'ın hocalığına getirildi. Şehzade Murad (III.Murad) tahta çıkınca **"Hace-i Sultanî"** unvanı ile padişah hocası oldu. 1595'te tahta çıkan III. Mehmed de onu padişah hocası olarak yanına aldı ve Sadeddin Efendi onun en büyük, en etkili müşaviri oldu. Padişahın ordunun başına geçerek **Eğri** seferine çıkmasında ve Haçova Zaferi'nin kazanılmasında onun rolü büyük olmuştur.

Hoca Sadeddin Efendi usta bir şair, iyi bir hattat idi. Fakat onun en değerli ve sonraki devirler için de önemli bir kaynak olan eseri **"Tacü't-Tevârih"** adlı iki ciltlik tarih kitabıdır. Bu kitapta, Osman Gazi'den başlayarak dokuz Osmanlı padişahı ve onların devirlerinde geçen önemli olaylar anlatılır. Kuvvetli fakat külfetli bir uslûpla yazılan bu eser çok meşhur olmuştur. Fakat tarih kitabının sanatlı nesirle (secili) yazılması, geniş kitlenin anlamasını güçleştiren bir kusurdur. İkinci kusur ise, kendisinden sonra gelen tarihçilerin, Türk tarihini tıpkı onun gibi Osmanlı tarihi ile başlatmak çığırını açmalarına sebep olmasıdır.

Çünkü, Türk tarihi Osmanlı tarihinden ibaretmiş gibi bir yola girilmiştir.

"Tacü't-Tevârih" İngilizce, Almanca, Macarca ve Rusça'ya da çevrilmiştir.

Hoca Sadeddin'in bu tarih kitabından başka Farsça'dan yaptığı tercümeleri de vardır.

HOCA SADEDDİN'in nesrinden örnek

"Tacü't-Tevarih"te, Simavnalı Bedreddin olayını anlatan bölümden bir parça:

"...Cümleden Câmi'ül-Fusûleyn ile Teshîl'i mezîd-i fazlına şâhideyn-i âdîleyndür. Ve efâzıl-i ulema-i dânişver-i mehâfiline zeyndür. Musa Çelebî'nün umdetü'l-mülki ve kadıaskeri idi. Şevket-i sultanî pirâye-bahş-ı devlet-i Osmanî oldukda..."

● Gelibolulu Mustafa Âli (1541-1600)

Onaltıncı yüzyılın en değerli tarihçisi kabul edilen Gelibolulu Mustafa, 1541'de Gelibolu'da doğmuştur. Düzgün bir medrese eğitimi görmüş, Anadolu'da çeşitli vilayetlerde defterdarlık yapmış, İran seferine katılmış, Mısır'a gitmiş ve Bosna'da altı yıl kalmıştır. Şam valiliği, Cidde emirliği de yapan Mustafa Âli 1600 yılında Cidde'de vefat etmiştir.

Mustafa Âli bilgin idi. Gazel ve kasideleri beğenilen bir şairdi. Fakat en büyük ve en değerli eseri **"Künhü'l-Ahbar"** adlı dört ciltlik tarih kitabıdır.

Künhü'l-Ahbar bir **"umumi tarih"** niteliği taşır. Bu eser, Peygamberler Tarihi, İslâm Tarihi, Türk ve Moğol Tarihi, Osmanlı Tarihi konularını içine alır.

Mustafa Âli'nin **"Künhü'l-Ahbar'**dan başka 20 kadar eseri daha vardır. Bunlardan **"Kavaidü'l-Mecalis"** bir adabı muaşeret (görgü kitabıdır). **"Menakıb-ı Hünerverân** adlı eserinde Türk-İslâm dünyasının yetiştirdiği hattat, tasvirci, tezhipçi, ciltçi gibi sanatkârlar ve diğer sanatlar tanıtılır. Bu yüzden bu eser, Türk tarih ve kültürü bakımından önemli bir **belge** niteliği taşır.

● Sehî Bey (?-1548)

Sehî Bey onaltıncı yüzyıl divan şairlerindendir. Fakat tezkiresi ile ün yapmıştır. Fâtih devrinde Edirne'de doğdu. Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadeliği ve valiliği sırasında onun divan kâtipliğini yaptı. Asıl adı bilinmiyor. 1548'de Edirne'de öldüğü zaman 80 yaşlarında idi.

Sehî Bey'in en önemli eseri **"Heşt Behişt"** adını taşıyan tezkiresidir. **"Heşt Behişt", (Sekiz Cennet)** anlamına gelir. Bu Osmanlı Türkçesi edebiyatının ilk tezkiresi, yani ilk **"Bilginler ve Şairler Ansiklopedisi"**dir.

SEHÎ BEY tezkiresinden cümleler:

"Mevlâna Ahmed'i tanıtan bölümden:

"Evsâf-ı fezaille mâruf ve esnâf-ı hasaille mevsûf fazıl-ı cihan ve kâmil-i devran penc-genc-i Nizâmî'den İskendernâme adlı bir kitabı Sultan Mîr Sülüman adına tercebe idüb türkîye döndürmişdür. Bunca maarif ü letâyif ki ol kitaba derc ü harc eylemişdür..."

★

"Hayretî: Vardar Yenicesi nam kasabadandur. Timâra mutasarrıfı sipâhî idi. Aşıkane sözleri ve hoş-âyende gazelleri var. Hayli nazma malikdür..."

● Lâtîfî (1491-1582)

Onaltıncı yüzyılın tanınmış tezkire yazarı ve şairlerinden biri de **"Lâtîfî'**dir... Asıl adı **Abdüllâtif** olan Lâtîfî 1491 yılında Kastamonu'da doğdu. Burada muhasebe ve kitabet işlerinde görev aldı. Bir süre sonra Belgrad'a tayin edildi. Daha sonra da İstanbul'a geldi ve Eyüpsultan'a vakıf kâtibi oldu. Rodos'ta imaret kâtipliği yaptı ve buradan Mısır'a geçti. 1582'de Mısır'dan Yemen'e geçerken bindiği geminin batması üzerine 91 yaşında boğularak öldü.

Ciddi, araştırıcı bir bilim adamı ve edib olan Lâtîfî'nin tezkiresi, Sehî Bey'in tezkiresinden daha mükemmeldir.

Lâtîfî'nin ünlü tezkiresinden başka **"Risâle-i Evsaf-ı İstanbul"** adlı, İstanbul'un semtlerini, keyif ve eğlence yerlerini, ünlü mimarlık eserlerini tanıtan bir kitabı, dört mevsimin özelliklerini anlatan **"Fusûl-i Erbaa'** adlı diğer bir eseri ve bazı dinî eserleri de vardır.

● Âşık Çelebi (1520-1572)

Onaltıncı yüzyılın şair, münşî (edebî nesir yazarı) ve tezkirecilerinden biri olan **Âşık Çelebi'**nin asıl adı **Pîr Mehmed'**dir. Bursalı'dır. Fakat Prizren şehrinde doğmuştur. O tarihte babası Üsküp'te kadılık yapıyordu. Daha sonra o da babası gibi kadı oldu.

Pîr Mehmed şiirlerinde **"Âşık"** mahlasını kullandı. 1572'de, Üsküp kadısı iken öldü.

"Âşık Çelebi, kuvvetli bir edebî kültüre sahip, açık ruhlu, neşeli, rindmeşrepti. Güzellere ve şaraba düşkün olduğu için memuriyet hayatında bazı aksaklıklara sebep oldu ve güçlüklerle karşılaştı.

Âşık Çelebi'nin bir Divan'ı, Bursa'yı tanıtan **Bursa Şehrengizi** ve telif-tercüme daha başka eserleri de vardır. Fakat onun en

değerli ve en tanınmış eseri tezkiresidir. **"Meşâirü'ş-Şuara"** (Şairlerin Duyguları) adlı bu tezkirede, Yunus Emre'nin yaşadığı yıllardan Kanunî devrine kadar yetişmiş 400 şairin hayatı hakkında bilgi verir ve şiirlerinden örnekler gösterir.

ÂŞIK ÇELEBİ tezkiresinden **"FUZULÎ"** maddesi:

"Mezkûr Bagdâdîdür. Ol canibde olan şuaranun üstadıdır. Vilâyet-i Bağdad ve Diyarbekir zürefâsınun neşideleri anun inşadıdur. Ve mürsel ü müsellsel rivayet ittükleri anın isnadıdur. Fi'l-hakika gönli asker-i aşk-i harab-âbâdıdur. Anun içün hâk-sân kûy-ı fenâ olub mamure-i ser ü sâmândan abîr düşdügine ve şi'ri âteş-i âteş-engîz olduğına hevâ-yı aşkı bâdîdür..."

● Lâmi'î (1472-1532)

Mahmud Lâmi'î Çelebi olarak anılan bu tasavvuf şairi, 1472'de Bursa'da doğdu. Babası II.Bayezid'in hazine defterdarı olan **Osman Çelebi**'dir. Daha çok şiirleriyle tanınmakla beraber Divan'ındaki mukaddimesi ve çeşitli dillerden yaptığı tercümesiyle, 16. yüzyıl nesrinin kuvvetli temsilcilerinden biri olmuştur. Divan'ından başka **Ferhatnâme, Şehrengiz** (Bursa'yı tanıtan) **Şerefü'l-İnsan İşretname, Hüsn-ü Dil, Münazara-i Bahar ü Şita** (Yazla kışın tartışması), **Maktel-i İmam Hüseyin** adlı telifleri, ayrıca ünlü yazarlardan tercümeleri vardır.

Lâmi'î'nin nesrinden örnekler:

"...Elhak tılsım-ı suhan dahi iki kısım üzredür ve her biri bir isim üzredür. Biri nesri nesre gibi şol dürer-i mensûr-ı âbdârdur ki eshab-ı inşâ-i fesâhat-ifşâdur; ve biri nazm-ı pervîn gibi ol güher-i manzum-ı tâbdardur ki erbab-ı eshab-ı şi'r-i garrâdur. Yani şuara-i belâgat-ârâdur..."

Aşık Çelebi (1520-1572).

★

"...Geyikli Baba Hazretleri Bursa kurbında, Keşiş tagı eteğinde yatur. Sultan Orhan Hazretleri anun üzerinde türbe ve zâviye ve cami bina etdürmişdür. Tagda geyikler ile musâhabed eder imiş..."

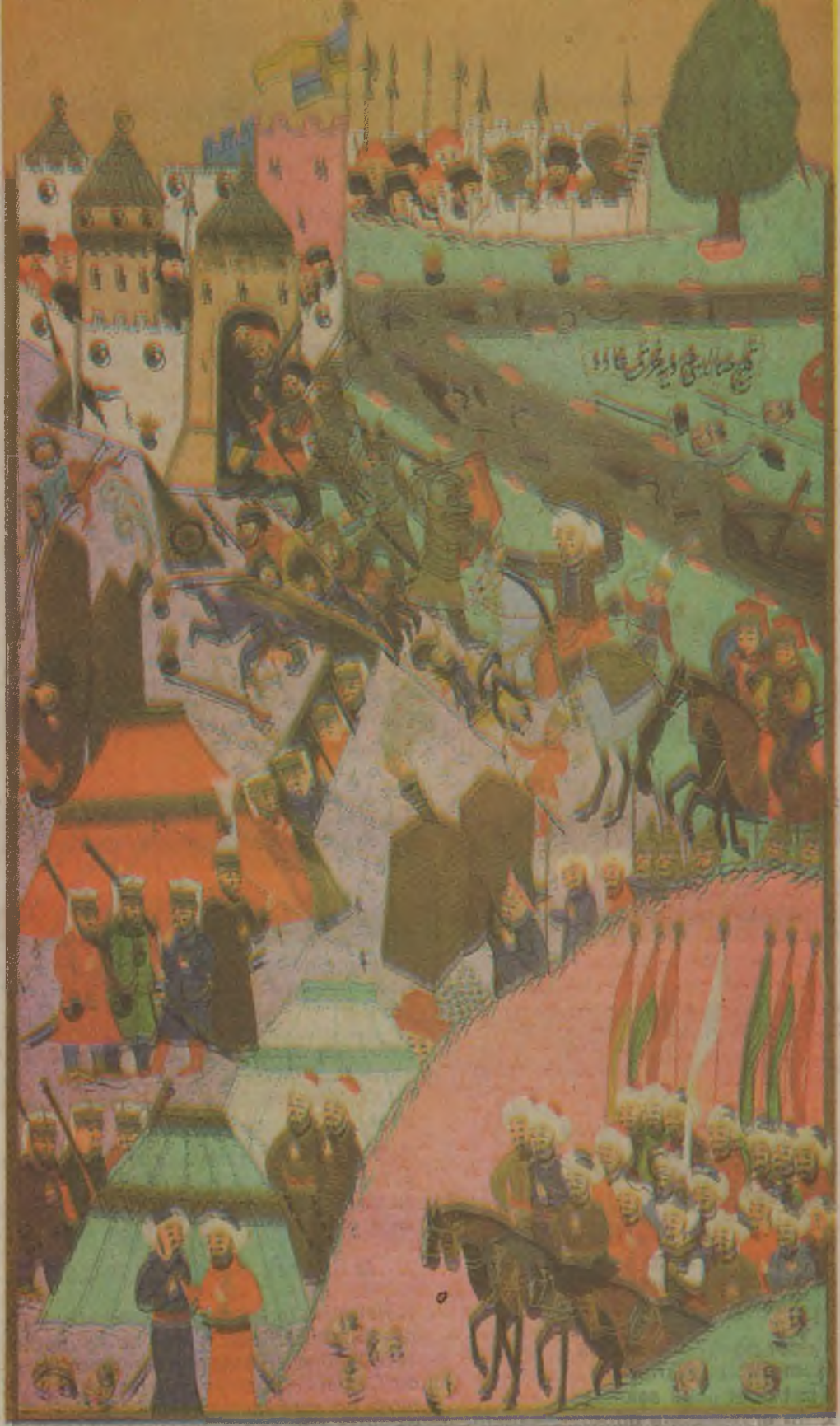
Onaltıncı yüzyılda yaşamış, eser vermiş bilginler, şairler ve nesir ustaları elbette bu kadar değildir. Fakat en önemlileri bunlardır ve bunların Türkçe'si asrın nesir uslûbu için yeter bir örnek sayılabilir.

XVI. yüzyılda halk edebiyatı

Güzel Türkçe'yi güzel şiirleriyle yaşatan saz ve tekke şairleri

Onaltıncı yüzyılda divan şairleri, edibler, tarihçiler, yazılı eser veren bilginler, **"Osmanlıca"** diye adlandırılmış ve Türkçeyi Türkçe olmaktan çıkaran karma bir dili, sanatlı ama geniş kitle tarafından anlaşılmayan külfetli bir dili yaygınlaştırmış ve okumuşlar arasında moda haline getirmişlerdi.

Fakat öte yandan **Türk Halk Edebiyatı** da büyük bir gelişme göstermiştir. Eski Asya ozanlarının geleneğini devam ettiren **Anadolu saz şairleri, halk hikâyecileri** isim yapmaya, kendilerini yüksek zümreye kabul ettirmeye başlamışlardır. Bunlar daha geniş kitleler tarafından okunup anlaşıldıkları için şöh-

Orduya savaş emri verilmesi (Nakkaş Osman, Surnâme-i Humayûn)

retleri daha yaygın, eserleri daha uzun ömürlü olmuştur. Kahramanlıkları, yurt ve kadın güzelliklerini, aşkları, üzüntüleri, özlemleri, mertlik ve dürüstlükleri, hayatın acı ve gülünç yanlarını, haydut ve eşkıya maceralarını... vb. duygulu bir şekilde anlatmışlardır.

Halk şairlerinin ve meraklıların ellerinden düşmeyen **"cönk"** lerde, yani el yazması derleme defterlerinde, koşmalar, maniler, destanlar, atasözleri, türküler, ağıtlar, ilâhiler, nefesler, varsağılar, hikâyeler toplanmış ve bunlar Türk dünyasının her köşesinde okunmuşlardır. Bunlar, o zaman ve bu zaman, **yaşayan Türkçe'nin güzel örnekleri olmak niteliğini korumaktadırlar.**

Türk halk edebiyatının önemli bir bölümü sayabileceğimiz **Tekke Edebiyatı** da 16. yüzyılda büyük şairler yetiştirmiştir. Gerçi **Yunus Emre**'den sonra onun çapında bir mutasavvıf halk şairi yetişmemiştir ama, onun tarzını devam ettirmiş usta şairler vardır.

Aşağıda, sayıları pek çok olan 16. yüzyıl **halk şairleri** (saz şairleri) ile, halk söyleyişinin de temsilcileri olan **Tekke şairlerinin** en önemlilerini kısaca tanıtacak ve şiirlerinden örnekler sunacağız.

TEKKE ŞAİRLERİ

● Abdurrahim Tirsî (?-1519)

İznik'in **Tirse** köyünde doğduğu için **Tirsî** lâkabıyla anılan **Abdurrahim Tirsî**'nin doğum tarihini bilemiyoruz. 1519 yılında ölmüştür. Bu mutasavvıf halk şairi, Kadîriye tarikatının Eşrefiye kolunu kuran **Eşrefoğlu Rumî**'nin müridi olarak yetişmiş, onun ölümünden sonra yerine geçmiş ve şeyhinin (Eşrefoğlu'nun) kızı ile evlenmiştir. Hece vezniyle ve sade bir dille yazdığı şiirlerden bazıları zamanımıza kadar ulaşmıştır.

TİRSÎ'den iki şiir:

EY DOST

İyi dost senün derdün ile
Yürüyeyin yane yane
Dökeyin gözümden yaşı
Akıdayın tane tane.

Bana seni gerek seni
Sensüz n'eylerem ben beni
Aşk şarabı canum canı
İçir bana kane kane.

Toldur gönlüm fikrün ile
Hem dilümü zikrin ile
Dost dost deyü aşkın ile
Çarh urayın döne döne.

Eyle cismim candan uryan
Olayın yüzüne hayran
Götür hicabı aradan
Gösteredur cane cane.

Bu Abdurrahîm-i Tirsî
Sen sultanın eksiklüsü
Seni umar kerem ısı
Ulaşa sen hane hane.

GÖNÜL SENİ

Yücelerden döndüreyin alçaklara gönül seni
Alçaklardan alçaklara indireyin gönül seni.

Ayırayın halkdan seni, şöyle hâk ideyin teni
Ayaklar altına yani bırakayın gönül seni.

Nice kaçarsın yabana, aşk gemin urayın sana,
Sürüp ol maşukdan yana, hem çalayın gönül seni.

Başum gurbete urayın, benlik defterin düreyin,
Alnum yazısın göreyin, uydurayın gönül seni.

Başımın terkin urayın, canumu yolda koyayın,
Ne kim olursam olayın komayayın gönül seni.

Yürüyeyin yane yane, aşk odun urayın cane,
Bakmıyayın mesivaya, göçüreyin gönül seni.

Koyayın namusu an, talep ideyin ol yarı,
Dün gün çekdüreyin zârı ağladayın gönül seni.

Dost gamın alayın başa, yürüyeyin kalka düşe
Vasfı dile gelmez işe, uğradayın gönül seni.

Sığmayın ol Mevlâya, yüz uruyayın ol âlâya,
Abdurrahîm-i Tirsî'ye uydurayın gönül seni.

● Sünbül Sinan (1475-1529)

Halvetîye tarikatinin Sünbüliye kolunu kuran **Sünbül Sinan**'ın asıl adı **Yusuf**'tur. 1475-1480 yılları arasında Merzifon'da doğdu. Cemâl-i Halvetî'ye intisap etti. Onun yanında bir süre kaldıktan sonra Mısır'a gitti. Şeyhinin ölümünden sonra onun vasiyetine

Matrakçı Nasuh'un yaptığı bir minyatür: Kanunî Sultan Süleyman'ın tahta çıkışı.

uyarak İstanbul'a döndü, makamına oturdu ve kızı ile evlendi. Fatih ve Ayasofya camilerinde verdiği vaazlarla ün yaptı. 1529'da vefat edince yerine Merkez Efendi geçti.

Sünbül Sinan'ın ilâhî tarzında şiirleri çoktur ve bunların bir kısmı besteienmiştir.

SÜNBÜL SİNAN'dan bir şiir:

AŞK ODINA YANA GELDİM

Ezelden aşk odına yana geldim.
Anınçün tâ ebed mestâne geldim.

Eğer nûş itmez isen sen bu meyden
Dime zâhid ki ben insana geldim.

İçe bir cür'a ger râhip bu meyden
Koyup küfri diye îmâna geldim.

Saray-ı vahdet olmuşken makâmun
Bu kesret âlemin seyrâna geldim.

Bu dehr içre görüp itme taaccüb
Çü gizli gence idüm virâna geldim.

Var idi ilm-i âyana kabiliyet
Görüben kendimi îmâna geldim.

Çü birdür Sünbülî ma'ruf u ârif
İdüp da'va dime irfana geldim.

● İbrahim Gülşenî (1426-1533)

Haivetîliğin bir kolu olan "Gülşenî" tarikatının kurucusudur. 1426'da Diyarbakır'da doğdu. Hayatı daha çok İran ve Mısır'da geçti. Mısır'da Yavuz Sultan Selim tarafından saygı gördü ve himaye edildi. Daha sonra Kanunî Sultan Süleyman tarafından İstanbul'a davet edildi. Burada âlim ve şairlerle tanıştı. Bir süre sonra tekrar Mısır'a döndü ve 1533'te öldü.

GÜLŞENÎ'den bir şiir:

Benüm gönlüm alan dilber
Gider dirler gider dirler.
Ben Mecnun tek, o Leylî
İder dirler ider dirler.

Kapup aklumı başımdan,
Komadı bilgihûşumdan,
Sorarım yâd bilişimden,
Gider dirler gider dirler.

Ne sevdadır deynüz bana,
İşidüb kalmanuz tana,
Gönül benden kaçup ana,
Gider dirler gider dirler.

Nidem ey uslular deynüz,
Delirmeden gamım yey'nüz,
Çü başdan aklumı yaz güz,
Gider dirler gider dirler.

İşitdüm Gülşenî seni,
Doğaldan Rûşenî güni,
Ziyâdan aydın iline,
Gider dirler gider dirler.

● Ümmî Sinan (?-1568)

Halvetiyye tarikatinin Sinaniye kolunu kurmuş olan **Ümmî Sinan**'ın asıl adı **İbrahim**'dir. Bursa'da veya Karaman'da doğduğu söylenen ve ulemadan olduğu anlaşılan İbrahim, kendini tasavvufa vererek **"Ümmî"** mahlası ile şiirler yazmıştır. Yunus tarzını devam ettiren şairlerden biridir.

ÜMMÎ'den bir şiir:

Seyrümde bir şehre vardım
Gördüm sarayı güldür gül.
Sultanumun tacı, tahtı,
Bağı, duvarı güldür gül.

Gül alurlar, gül satarlar,
Gülden terazi tartarlar,
Gülü gül ile tartarlar,
Çarşı pazarı güldür gül.

Toprağı güldür, taşı gül,
Kurusu güldür, yaşı gül,
Has bahçesinün içinde
Serv ü çınarı güldür gül.

Gülden değirmeni döner,
Anun ile gül öğünür,
Akar suyu döner çarkı,
Bendi pınarı güldür gül.

Al gül ile kırmızı gül,
Çift yetişmiş bir bağçede,
Bakışırlar hâra karşı,
Hârı ezhârı güldür gül.

Gülden kurulmuş bir çadır,
İçinde nimeti hazır,
Kapıcısı İlyas Hızır,
Nâm, şarabı güldür gül.

Ümmî Sinan gel vasf eyle,
Gül ile bülbül derdini,
Yine bu garib bülbülün,
Ah u figanı güldür gül.

● Ahmed-i Sarban (?-1545)

Ahmed-i Sarban'ın da asıl adı **İbrahim**'dir. Doğum tarihi bilinmiyor. Kanunî Sultan Süleyman'ın Irak seferine **Sarbanbaşı** (deveci

başı) olarak katıldığı için **"Ahmed-i Sarban"** lâkabı ile anılır. Hem âruz hem de hece vezni ile yazmıştır. Bir divanı da vardır.

AHMED-İ SARBAN'dan bir şiir:

Lâ-mekân ilinden misafir geldim,
Şu fenâ mülkine basdum kademe.
Nirenin selâmın getürdün dirsen,
"Elestü bezmi"nden geldüm bu deme.

Şu fenâ mülkine gelüp giderken,
Sârbân olup Hak kataın yederken,
Çamurın yoğurup balçık iderken,
Arkam ile su taşıdım Adem'e.

Şu fenâ mülkine gelüp geçmeden,
Can tohumı dirler ekip biçmeden,
Makamum kaldırup tamam göçmeden,
Arş yüzinden yönüm döndüm kıbleme.

Ben kıblemi kıblem beni bilüptür,
Enbiyâ evliyâ andan gelüptür,
Ben bilirem anam benden oluptur,
Ol vakitde nikâh kıydım babama.

Ben babamı kucağımda uyutdum,
Kudret südiyle emzirdim büyütdüm,
Muhkem tutup kalbüm evin arıtdum,
Şimdi gelmiş sultan olmuş obama.

Bu kubbe içinde bâkî cân idüm,
İlm idüm nûr idüm hem îman idüm,
Cümle evliyâya ben cânân idüm,
On sekiz bin halkı koydum abama.

Ahmed erenlerün izin izlerüz
Can evinde cânânumuz gizlerüz,
On iki İmam Şâh Merdan'ı gözlerüz,
Nûrları görindi o dem dîdeme.

● Kaygusuz Vizeli Âlaeddin (?-1563)

Kaygusuz Vizeli Âlaeddin olarak anılan bu tekke şairinin asıl adı **Âlaeddin Ali**'dir. Doğum yeri ve tarihi bilinmiyor. **Hacı Bayram Velî**'nin yolundan giden ve hece vezniyle şiir yazan **Âlaeddin Ali** 1563'te Vize'de ölmüştür. **Kaygusuz** mahlâsını kullanması onunla **Kaygusuz Abdal** arasında zaman zaman bir karışıklığa sebep olmuşsa da sonraları bu karışıklık giderilmiştir.

VİZELİ ÂLAEDDİN'den bir şiir:

Bize öğüt mi virürsin, kanı aklun be divâne?
Akıldan geçmişüz bizler yürürüz mest ü mestane.

Bu akl ü fikr ile olmaz, bulam dirsen sen ol mâhı
Çok istersin bulımazsın, düşersin yaz ü yabane.

Bugün âşık olan akıl sözin koymaz kulağına
Hakikatden haber duyan hiç aldanur mı yalâne!

Bizi korkutma va'zınla, begüm. meydan-ı aşkdır bu
Bırak bu varlığı elden, girem dirsen bu meydane.

Yürî hey zâhid-i gafil, senün aşkdan haberün yok,
Şükür Hakk'a bilhamdillah irişdük yüce Sübhân'e.

● Pir Sultan Abdal (16. yy.)

Onaltıncı yüzyılda yaşadığını bildiğimiz **Pîr Sultan Abdal**'ın doğum ve ölüm tarihlerini bilemiyoruz. Asıl adı **Haydar**'dır. Bu asrın en tesirli şairlerinden biridir. Türk halk deyişlerinin en zengin örneklerinden birini veren **Pîr Sultan Abdal,** Sivas'ın Yıldızeli kazasına bağlı **Banaz** köyünde doğmuş bir tarikat şeyhi ve **Alevî Dedesi** olarak yaşamıştır.

Pîr Sultan Abdal siyasete karışmış, Osmanlı padişahlarına karşı İran Safevî şahını tutmuş, Alevî propagandası yaptığı ve Kızılbaş isyanına katıldığı için **Hızır Paşa** tarafından yakalanarak hapse atılmış, sonra idam edilmiştir.

Pîr Sultan Abdal, **Alevî-Bektaşî** geleneğinin en büyük şairlerindendir. Bütün Tekke şairlerinden daha sade, daha tatlı bir Türkçe kullanmıştır. Mezhep ülküsünü üstün tutmakla beraber günlük olayları ve gerçek maddî aşkları da yazmıştır.

PÎR SULTAN ABDAL'dan şiirler

ŞAH'A GİDELİM

Şu görünen yayla ne güzel yayla,
Bir dem süremedim giderim böyle,
Pîrim ben gidiyom, sen himmet eyle,
Bu yıl, bu yayladan Şah'a gidelim.

Eğer ekilir de bostan olursam,
Şu halkın diline destan olursam,
Kara toprak, senden üstün olursam,
Bu yıl, bu yayladan Şah'a gidelim.

Bir bölük turnaya sökün dediler,
Yürekteki derdi dökün dediler,
Yayladan ötesi yakın dediler,
Bu yıl bu yayladan Şah'a gidelim.

Pîr Sultan Abdal'ım dünya durulmaz,
Talip, Pîr'e varma ilen yorulmaz,
Ala gözlü Şah karşımdan ayrılmaz,
Bu yıl, bu yayladan Şah'a gidelim.

SORDUM SARI ÇİĞDEME

Sordum sarı çiğdeme:
Sen nerede kışlarsın?
-Ne sorarsın hey derviş
Yer altında kışlarım.

Sordum, sarı çiğdeme:
Anan baban var mıdır?
-Ne sorarsın hey derviş
Anam yer, babam yağmur.

Sordum sarı çiğdeme:
Yer altında ne yersin?
-Ne sorarsın hey derviş
Kudret lokması yerim.

Sordum sarı çiğdeme:
Senin benzin ne sarı?
-Ne sorarsın hey derviş
Hak kokusun çekerim.

Sordum sarı çiğdeme:
Asâcığı elinde
Hak kelâmı dilinde
Çiğdemde dervişlik var.

ÖT BENİM SARI TANBURAM

Öt benim sarı tanburam.
Senin aslın ağaçtandur.
Ağaç dersem gönüllenme,
Kırmızı gül ağaçtandur.

Âlî Fatıma'nun yârî,
Ali çaldı Zülfikârı,
Düldül atının eğeri,
O da yine ağaçtandur.

Ali gitti Hakk'a yetdi,
Zülfikârı derya yuttu,
Sa'd-i Vakkas bir ok attı,
O da yine ağaçtandur.

Nurdandur Kâ'be eşiği,
Cihanı tuttu ışığı,
Hasan Hüseyn'in beşiği,
O da yine ağaçtandur.

Yeter Pîr Sultanım yeter,
Derdlülere derman katar,
Türlü türlü meyva biter,
O da yine ağaçtandur.

Saz şairleri

Onaltıncı yüzyılın ünlü saz şairleri arasında **Bahşî, Ozan, Armutlu, Çırpanlı, Geda Muslî, Kul Mehmed, Kul Çulha, Kul Pîrî, Hayalî, Öksüz Dede, Oğuz Ali, Köroğlu ve Karacaoğlan**'ı sayabiliriz. Bunlardan, çok ünlü halk şairimiz olan **Karacaoğlan**'ı bazı edebiyat tarihçilerimiz 16. yüzyıl, bazıları da 17. yüzyıl şairleri arasında gösterirler. Bu şairin gençliğini 16. yüzyılda, ömrünün çoğunu 17. yüzyılda yaşadığını gösteren kaynaklar vardır. Biz de onu 17. yüzyıl şairleri arasında sunacağız.

● Bahşî (16. yy.)

Bahşî mahlası ile şiir yazan ve Yavuz Sultan Selim zamanında yaşadığı anlaşılan bu eski halk şairinin hayatı hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Yavuz'un Mısır seferine ait hece vezni ile yazdığı bir türkü zamanımıza kadar gelmiştir.

Uygur Türkleri'nde **"Bahşî"** kâtip anlamında, daha sonra Hazar ve Horasan dolaylarında **"saz şairi"** anlamında kullanılmıştır. Osmanlılar döneminde bu adı kullanan başka şair yoktur.

BAHŞÎ'den

Sultan Selim cülûsunda,
Salâ dedi ve yürüdü.
Gidelim Mısır'a doğru
Yola dedi de yürüdü.

Şamlu çıkup kaçar köyden,
Sofu berû kalmaz Hoy'dan,
Merd var ise işte meydan,
Gele dedi de yürüdü.

Nesne yoğimiş aslında,
Halîfe dikmiş yerinde,
N'arar Yusuf'un şehrinde,
Köle dedi de yürüdü.

Almak gerek Kûh-ı Kaf'ı,
Kırım var mı ala dahı,
Horasan'da ise şahı,
Bulam dedi de yürüdü.

Bahşî eydür Mehdî budur,
Yücemize irgür kadir,
Kılağuzsa İlyas, Hızır,
Yola dedi de yürüdü.

● Ozan (16. yy.)

Onaltıncı yüzyıl başlarında yaşayan ve **"Ozan"** mahlası ile şiirler yazan halk şairimizin hayatı hakkında da bir bilgiye sahip değiliz. **"Ozan"** mahlasını kullandığına göre Orta Asya geleneğine uyduğu anlaşılıyor. Orta Asya'da ozan çok sevilen saz şairlerine verilen bir unvan idi. Onaltıncı yüzyıl ortalarında anlamı değişmiş, bu deyim çok ve anlamsız konuşan kişiler için kullanılır olmuştur.

OZAN'ın zamanımıza kalan tek şiiri

Gerçek âşık olanların
Yüreciği yanar olur.
Her canibden şûriş ile
Şevkı odı kanar olur.

Esirgen âşık kişiyi,
Şefaat imandandürür,
Susamışları kandurur,
Gözi yaşı tamar olur.

Bir devletlü yohsul olsa,
Usluyisen gülme ana,
Yazıda kaba ağaca,
Ulu kuşlar konar olur.

Ozan âşıklar sözünü,
Söyle âşıklar dinlesün,
Er var içinde od yanar,
Er var ana çü nâr olur.

● Hayâlî (16. yy.)

Hayatı hakkında geniş bilgiye sahip olmadığımız **Hayâlî**'nin onaltıncı yüzyılda yaşadığını Osmanlı-İran savaşı için söylediği bir şiirinden anlıyoruz. Zamanımıza, ikisi hece biri âruz vezniyle yazılmış üç şiiri ulaşmıştır.

HAYÂLÎ'den bir şiir

Leylâm gelür deyu yollar gözlerim.
Gelmedi gözümde kaldı hayâli,
Gizli sırrım beyan etmem gizlerim,
Serim sevdâya saldı hayâli,

Yârim biçâre olduğumu bilmiş,
Çifte benler beyaz gerdana inmiş,
Bu gece seyrettim beyazlar giymiş,
Salındı karşıma geldi hayâli.

Yârimin sevdâsı vardır başımda,
Uyansam karşımda, yatsam düşümde,
Ne canibe bile gitsem peşimde,
Benim ile yoldaş oldu hayâli.

Der Hayâlî hırâm ederek yürür,
Gece gündüz gitmez karşımda durur,
Ben seninim deyu teselli verir.
Garip gönlüm ele aldı hayâli.

● Kul Mehmed (16. yy.)

Onaltıncı yüzyılda yaşamış ünlü halk şairlerinden biri olan **Kul Mehmed,** Padişah II.Ahmed'in vezirlerinden Üveys Paşa'nın oğludur. Bazı memuriyetlerde bulunmuş, vezirliğe de yükselmiştir. Aruzla yazdığı şiirler de vardır. Fakat asıl güzel şiirlerini hece vezniyle yazmıştır. Bazı şiirleri bestelenmiş olup bugün bile söylenmektedir.

KUL MEHMED'den şiirler

Siyah ebrûların duruben çatma,
Gamzen oklarını âşıka atma,
Sana gönül verdim beni ağlatma,
Benim gözüm nûru gönlüm sürûru.

Bir od düşmüş dağlar gibi yanarım,
Mâzûl olmuş beyler gibi dönerim,
Ay efendim senin yolun önlerim,
Benim gözüm nûru gönlüm sürûru.

Yemeden içmeden küllî beriyim,
Senden ayrılalı cansız diriyim,
Sînem üstünde bir kuru deriyim,
Benim gözüm nûru gönlüm sürûru.

Öğüttür verdiğim tut benim sözüm,
Severim demeye tutmadı yüzüm,
Ay efendim benim ay iki gözüm,
Benim gözüm nûru gönlüm sürûru.

—II—

Bunca demdir hasretliğin çekerim,
Gel sevdiğim geld'ayrılık günleri.
Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim,
Gel sevdiğim geld'ayrılık günleri.

Neler gelir koç yiğidin serine,
Gece gündüz yanar aşkın nârına,
Gün bu gündür Hak kefildir yarına,
Bil sevdiğim geld'ayrılık günleri.

Kapunda kulundur bey ile gedâ,
Can ile ser gayri yoluna fedâ,
Şimden sonra sana gayrı elvedâ,
Kal sevdiğim geld'ayrılık günleri.

Bülbülünüm feryâdım, var, zârım var,
İncü cevher madenidür, şarım var,
Lâle, sünbül, al çiçekli yârim var,
Gül sevdiğim geld'ayrılık günleri.

Deli gönül karlı dağları aştı,
Hicr odıyle derdi sînemiz pişti,
Der Mehemmed yine gurbete düştü,
Yol sevdiğim geld'ayrılık günleri.

● Öksüz Dede (16. yy.)

Onaltıncı yüzyılda yaşadığını şiirlerinden anladığımız **Öksüz Dede**'nin Türk-İran savaşları ile ilgili şiirleri zamanımıza kalmıştır. Türk-İran savaşında **Ferhat Paşa** zafer kazanmış, İran veliahtı **Hamza Mırza**'nın küçük oğlu Haydar Mırza'yı rehine alarak İstanbul'a dönmüştür. Öksüz Dede'nin bu olayla ilgili bir semâî ve bir türküsü vardır.

Evlâd acısı duyan şahın ağzından söylediği meşhur türküsü şöyledir:

İMİRZA'mı (MIRZA'mı) HOŞÇA TUTUN

Be bu söyleyen kudret dilidir,
Cümle yaradılmış Hakk'ın kuludur,
Beylere armağan Şah'ın gülüdür,
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.

İmirza'mı anan, Şah'ı sevendir,
Meydanda oynayan toptur, çöğendir,
Üsküfü alnında yavru doğandır,
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.

Değme baba kıyar m'ola oğluna,
Saldı garipliğe, bakar yoluna,
Bizden selam olsun Osmanoğlu'na,
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.

Alnıma yazılan kara yazıdır,
İmirza'm babanın iki gözüdür,
Sarayda beslenmiş körpe kuzudur,
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.

Kanı benim çerilerim, nökerim?
Yedi yıldır ben bu derdi çekerim,
Zebun oldum, dört yanıma bakarım,
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.

Ferhad Paşa elimize geldi hay,
Yenemedim, yavrucağım aldı hay,
Hasretimiz kıyamete kaldı hay,
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.

Akar gözlerimden kan ile yaşım,
Dün ü gün hasretlik çekmektir işim,
Hem ehlim, ayâlim, oğlum, yoldaşım,
Şunları da hoşça tutun ağalar.

Öksüz Dede durmaz söyler sözünü,
Hakk'a doğru tutup gider özünü,
Bizim için öpün iki gözünü,
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.

Köroğlu

Köroğlu'nun nârasından
Her yan gümbür gümbürlenir...

Köroğlu, onaltıncı yüzyılda yaşamış gür sesli bir şair mi, yoksa, kendi adıyla anılan destanın kahramanı olan bir eşkiya mıdır?

Belki her ikisidir. Yani **eşkiya Köroğlu** ile **şair Köroğlu** aynı kişidir.

Bu şair, hem savaş destanları, kahramanlık hikâyeleri söylemiş, hem de ince duygulu aşk şiirleri yazmış, aşk şiirinin bütün inceliklerini bir araya toplamıştır.

Bu eşkiya, zengin kervanları soyup ele geçirdiği eşya ve paraları yoksullara dağıtan bir halk dostudur. Anadolu halkı onu öyle görmektedir. Belki o âşık olup dağlara düşmüş, eşkıyalık etmiştir. Halk böyle inanmış, böyle yakıştırmıştır.

Köroğlu'nun kimliği ve hayatı hakkında az şey biliyoruz. Çeşitli kaynaklardan elde edilen ip uçlarına göre, 16. yüzyılın sonlarına doğru, eski bir Türk destanındaki Köroğlu adını mahlas olarak almış bir şairdir. **Özdemiroğlu Osman Paşa**'nın İran seferine o da katılmıştır. Bu sefere, bir celâlî eşkiyası iken, takipten kurtulmak için katıldığını söyleyenler de var. Köroğlu'nun bu seferle ilgili iki şiiri de bulunmaktadır.

Köroğlu'nun şöhreti ve hatırası daha çok Doğu Anadolu'da yaşamıştır. Çünkü eski Köroğlu destanının kökleri Orta Asya ve Kafkaslar'a dayanır. Anadolu ve Rumeli Türkleri'nde Köroğlu destanının başka başka söylendiğini görüyoruz. Ortak noktalar çok ise de yer ve zamana göre bir hayli değişikliğe uğramıştır.

"Köroğlu" mahlası ile yazılmış şiirler daha çok Köroğlu destanının içinde geçer. Bu destanla, aynı adı mahlas olarak taşıyan şairimizin hayatı arasında bir benzerlik olduğunu, bundan da Anadolu'da yayılıp sevilen yeni bir Köroğlu destanı meydana geldiğini, bir ihtimal olarak ileri sürebiliriz. Başka bir deyişle, Köroğlu destanını birçok ozan kendi uslûbuna göre değiştirmiş, ilâveler yapmıştır.

KÖROĞLU DESTANI:

Azerî, Özbek ve muhtelif Anadolu rivâyetlerinde Köroğlu destanının ortak yanı, esas

konusu şudur: Asıl adı Ruşen Ali olan Köroğlu, Yusuf adında bir seyisin oğludur. Seyis Yusuf'un hizmet ettiği Bolu beyi, onun bir at sürüsü içinden kendisi için seçtiği bir tayı beğenmez ve gözlerine mil çektirerek cezalandırır. Babası ile köye dönen **Ruşen Ali,** bundan sonra **Köroğlu** adı ile anılır.

Baba-oğul, Bolu beyinin beğenmediği tayı ışık görmeyen bir yerde besleyerek ve eğiterek eşsiz bir **kır at** haline getirirler. Köroğlu 15 yaşına gelince, baba-oğul Bolu beyinden öc almaya karar verirler. Önce Bin Göller'e çıkarlar. Burada Köroğlu bengisuyu (âbıhayatı) içip ölmezliğe kavuşur. Babasına bengisu içmek nasip olmaz ve ölür. Bengisu Köroğlu'na **ölmezlik, yenilmezlik** ve **ozanlık kazandırmıştır.**

Köroğlu etrafına kırk yiğit toplar. Sonra alay alay askeri olur. Bu kahramanlarla paşalara, beylere meydan okur. Zengin kervanları soyarlar. Ama, Köroğlu âdi bir haydut değildir. Zenginlerden aldıklarını yoksullara dağıtır. Bu arada aşk maceraları da olur.

Köroğlu zorbalara, halkı ezenlere göz açtırmaz. Bolu beyini bozguna uğratır. Onun kız kardeşini kaçırır ve evlenir. İstanbul'dan Kasapbaşı'nın güzel oğlu Han Ayvaz'ı da kaçırıp evlât edinir. Daha sonra sultan kızı kaçırma maceralarını da yaşar, Nihayet bir gün tüfek icad edilir. Köroğlu, bu silâhla uzaktan ve hile ile adam öldürüldüğünü öğrenerek çok üzülür. Yiğitliğin tarihe karıştığını anlar. Dünyayı ve bu silâhı kullanan insanları sevmez.

Delikli demir çıktı, mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır
der ve ansızın yok olup **"Kırklar"**a karışır.

KÖROĞLU'ndan şiirler

(Köroğlu ile babası Çamlıbel'e çıktıklarında, Yusuf oğluna burada kalmalarını öğütleyerek şunları söyler)

Bir yiğit haykırıp meydana girse
Arka verip sığınacak yer gerek.
Çamlıbel'de metin kale yapmaya
Kendi yiğit, özü metin er gerek.

Yusuf der ki, oğlum Ali n'olanda,
Zor düşmanı bölük bölük bölende,
Padişahın divanına varanda,
Dil tutulur, dili tutar er gerek.

Sıra sıra köç yiğitler düzersin,
Alayları bozuk bozuk bozarsın,
Berhaneyi Çamlıbel'e çözersin,
Burda sana barınacak yer gerek.

Göğüs gerek, arka verek dağlara,
Hizmet edek bahçalara bağlara,
Şöhret vermek için nice ellere,
Burda sana devlet gerek, sur gerek.

Eyvan gerek oturmaya yaz ile,
Bir de sakıy, mey doldura naz ile,
Yiğitlerin kumandasın saz ile
Vermek için yakışacak dil gerek.

Deli Yusuf tamamladı öğüdü,
Sen tamam et yirmi bir bin yiğidi,
Gözlerim görmüyor, suçum ne idi?
Koyma kıyamete burda al gerek!

KÖROĞLU'nun kır atına övgüsü:

İnişe aşağı keklik sekişli,
Yokuşu yukarı tavşan büküşlü,
Tavus kuşu gibi üstü nakışlı
Alma gözlü, kız perçemli kırat'ım!

Kırat'ı sorarsan yedidir yaşı,
İridir gövdesi, ufaktır başı,
Dizgini çekende un eder taşı,
Alma gözlü, kız perçemli kırat'ım!

Atlaslarla donataydım yolunu
Altınlardan çaktıraydım nalını
Üç güzele dokutaydım çulunu
Alma gözlü kız perçemli kırat'ım!

Haykırır köpüğü başından atar,
Başını başımdan yukarı tutar,
Kaçarsa kurtulur, kovarsa tutar,
Alma gözlü, kız perçemli kırat'ım!

KÖROĞLU'nun narası

Merd dayanır, nâmerd kaçar,
Meydan gümbür gümbürdenir!
Şahlar şahı divan açar,
Divan gümbür gümbürdenir!

Yiğit kendini öğende,
Oklar menzili döğende,
Şeşper kalkana değende,
Kalkan gümbür gümbürdenir!

Ok atılır kalâsından,
Hak saklasın belâsından,
Köroğlu'nun nârasından
Her yan gümbür gümbürdenir!

SÛLTAN I.AHMED

Kardeş katline son veren ve İstanbul'a en güzel camiyi kazandıran padişah

Sultan I.Ahmed, 21 Aralık 1603'te tahta çıktığı zaman henüz 14 yaşında idi. Çocuk yaştaki bu hükümdarın, kendisinden bir yaş küçük olan kardeşi **I.Mustafa**'yı himayesine aldığını, veliaht ilân ettiğini, böylece kardeş katline son vererek 150 yıllık bir kötü geleneği ortadan kaldırdığını söylemiştik.

Sultan I.Ahmed, babasının sağlığında devlet işlerine çok karışan ve bir sadrazam gibi hareket eden Safiye Sultan'ı yani babaannesini de Topkapı Sarayı'ndan uzaklaştırarak Eski Saray'a gönderdi. Yüzlerce köle ve cariye ile bu çok muhteşem fakat bir sürgün yeri olan saraya çekilen Safiye Sultan, artık gizli açık hiçbir şekilde devlet işlerine karışamayacak, entrika çevirmeyecekti. Böylece, çocuk yaştaki bu hükümdar, kadınlar saltanatına da son vermiş oluyordu.

Sultan I.Ahmed **Safiye Sultan**'ı Topkapı Sarayı'ndan uzaklaştırmakla kadınlar saltanatına son vermek istemişti ama, onun da bunu annesinin ve lalası Mustafa Paşa'nın telkinleriyle yaptığı kesindi. Fakat annesi **Handan Sultan,** Safiye Sultan gibi muhteris ve entrikacı bir kadın değildi. Kardeşini idam ettirmemiş olmasını da, kardeşi katletme geleneğine son verme niyetinden çok, kardeşine duyduğu sevgi ve acıma hissinden geldiğini söyleyenler vardır. Çünkü Şehzade Mustafa doğuştan geri zekâlı idi. Sultan Ahmed geri zekâlılığı ilâhî bir takdir olarak görmüş, bu talihsizliği yetmiyormuş gibi onu bir de dilsiz cellâtlara teslim etmek istememişti.

Fakat bu geri zekâlı kardeşini korumakla hata ettiğini söyleyenler de vardır ve bunların gerekçeleri de şudur: **Osmanlı yasasına göre taht büyük evlâdın hakkı olduğu için, geri zekâlı bir şehzadenin de tahta çıkabilmesine imkân verilmiştir. İkinci ve belki daha önemli husus ise, daha çok sevilenin ve daha kuvvetli olanın tahta çıkmasına imkân bırakılmamasıdır. Çünkü tahta çıkma ihtimali olan kardeşlerin ve kardeş çocuklarının öldürülmesinden vazgeçilmiştir ama, bunlar devamlı gözetim altında tutulacak, sarayda hapis hayatı yaşayacak, bilgi ve tecrübe sahibi olamayacaklardır.**

Bu hükümlerin ne dereçe doğru veya yanlış olduğunu sonraki dönemlerde göreceğiz.

Sultan I.Ahmed, sarayda babasının ölümünü duyan ilk kişi idi. Haberi alır almaz annesinin uyarısı üzerine, veziriâzam İstanbul'da olmadığı için ona vekâlet eden sadaret kaymakamı **Kasım Paşa**'ya bir mektup (Hatt-ı şerif) yazdı. Padişahın öldüğünü bilmeyen Kasım Paşa bu hatt-ı şerifi alınca çok şaşırdı. Çünkü bu mektubun yazı ve uslûp olarak padişaha, yani **III.Mehmed**'e ait olmadığını hemen anlamıştı. Zaten güçlükle okunuyordu. Nihayet devlet kâtibi **Hasan Beyzade**'nin yardımı ile şifre gibi mektup çözüldü. Mektupta şunlar yazılıydı:

"Sen ki Kasım Paşa'sın. Babam Allah'ın emriyle vefat eyledi ve ben saltanata cülûs eyledim. Senin efendin oldum. Şeh-

SULTAN I. AHMED
(1590-1617)

ri sıkı zapteyleyesin. Bir fesat olursa başını keserim, bilmiş ol!

Kasım Paşa, bir yandan bir tuzağa düşürülmek, öte yandan yeni padişahın buyruğunu yerine getirmemek gibi iki korku arasında kalmıştı. Kuşkusunu gidermek için Dârüssaade ağasına (Kızlar ağası) şöyle bir pusula gönderdi: **"Bana aslını bilemediğim bir yazı getirdiler. Bunun gerçek ve ciddi bir emir mi, yoksa beni sınamak için yapılmış bir oyun mu olduğunu anlamak istiyorum. Şüphe giderile..."**

Bunun üzerine Darüssaade ağası onu arz odasına götürdü. Kaymakam orada III.Mehmed'in gerçekten öldüğünü öğrendi. Bundan sonra divan üyelerini (vezirleri) toplantıya çağırdı. Sebebini açıklamamıştı. Sarayın iç kısmına alınan vezirler, Haremin son kapısına açılan merdivenlerin başında boş bir taht gördüler. Hiçbir şey sormadan bu tahtın çevresinde yerlerini aldılar. III.Mehmed'in geleceğini sanıyorlardı. Fakat az sonra, başında yas işareti sayılan siyah sarık olduğu halde, 14 yaşındaki **Şehzade Ahmed** göründü. Az sonra, vezirler el öperek yeni padişahı tebrik ettiler.

Bundan sonra hemen cenaze töreninin hazırlıkları başladı. Yukarıda sözünü ettiğimiz **Safiye Sultan'**ın Eski Saray'a sürülmesi olayı bundan sonra gerçekleşecekti.

III.Mehmed öldüğü zaman Sadrazam **Malkoçoğlu Yavuz Ali Paşa** Belgrad'da idi. Yeni padişahın tahta çıkışından ancak sekiz gün sonra İstanbul'a geldi.

Sultan I.Ahmed, Malkoçoğlu Yavuz Ali Paşa'yı sadrazamlıkta bırakarak tekrar Belgrad'a, Batıdaki ordunun başına gönderdi. Doğudaki orduların başına da **Cağaloğlu** (Cigala oğlu) **Sinan Paşa** tayin edildi.

● Doğuda gerileme

Doğuda İranlılar'la savaş devam ediyordu. İran Şahı **Abbas** bu sırada **Şerif Paşa** kumandasındaki Osmanlı kuvvetlerini bozmuş ve Şerif Paşa teslim olmak zorunda kalmıştı. Şah Abbas daha sonra Kars'ı ele geçirmiş, ama Ahıska'da **Cağaloğlu Sinan Paşa** kuvvetlerine yenilmişti. Fakat Sinan Paşa, yeniçerilerin hoşnutsuzluğu yüzünden Erzurum'a geçmek zorunda kaldı. 1605 yılında İran ordusu ile tekrar karşılaşan Sinan Paşa bu savaşı kaybetti. Bundan sonra Diyarbakır'a kadar çekilen Sinan Paşa, burada kederinden öldü.

Bozgundan yararlanan İranlılar Gence ve Şirvan şehirlerini de zaptettiler. Batı İran'ın büyük bir bölümü ile Güney Azerbaycan şimdi İranlılar'ın eline geçmiş bulunuyordu. Bu, doğudaki gerilemenin başlangıcı idi. İran, artık Osmanlılar'a bağımlı olmaktan, vergi vermekten yavaş yavaş kurtulacaktı.

● İran'la barış

Osmanlı Devleti batıda da savaş halinde olduğu için İran'a karşı büyük kuvvet sevkedemiyordu. Sinan Paşa'nın ölümünden sonra, doğu orduları başkumandanlığına tayin edilen **Kuyucu Murad Paşa,** Tebriz yakınındaki Akçay'a kadar geldi. Türk ve İran kuvvetleri bu ırmağın iki yakasında birbirlerine saldırmadan beş gün beklediler. Bu arada **Şah Abbas,** her iki tarafın zaptettikleri toprakları korumaları şartiyle barış teklifinde bulundu.

Batıya daha fazla kuvvet ayırmak için doğuda barış yapmak Osmanlılar'ın işine geliyordu. Onun için teklif olumlu karşılandı ve Kuyucu Murad Paşa Diyarbakır'a çekildi. Bir iyi niyet gösterisi olarak da tutsak Safevî kumandanlarını serbest bıraktı.

Şahın elçileri önce Diyarbakır'a, oradan, Kuyucu Murad Paşa ile birlikte İstanbul'a geldiler. Şahın elçileri de bir iyi niyet gösterisi olarak 200 yük ipek kumaş getirmişlerdi. Bu, İranlılar'ın Osmanlılar'a ödemek zorunda oldukları yıllık verginin karşılığı idi.

İran elçileri İstanbul'da iyi karşılandı. Elçiler, muhteşem bir geçit törenini hayranlıkla seyrettiler. Şahın elçisi, huzuruna kabul edildiği I.Ahmed'e, **"Sultanım, Şah Abbas senin kulundur"** dedi.

Böyle, karşılıklı saygı ve yumuşak bir hava içinde başlayan barış müzakereleri aşağıdaki şartların kabul edilmesiyle sonuçlandı:

1. Kanunî Sultan Süleyman ile Şah Tahmasp arasında belirlenen sınır aynen kabul edilecektir (Aşağı yukarı bugünkü Türk-İran sınırı), Bu, Osmanlılar'ın aleyhine idi. Çünkü Osmanlılar oldukça büyük toprak kaybına uğruyordu. Dağıstan, Kuzey Kafkasya ve Gürcistan'ın bir bölümü Osmanlılar'da kalıyor, buna karşılık Batı İran, Ermenistan, Azerbaycan, Nahcivan ve Karabağ Safevîler'e bırakılıyordu.
2. İran'da Sünnî büyüklerine küfür edilmeyecektir.
3. Şiî hacılar, hacca gitmek için Bağdad-Basra yolunu değil, Halep-Şam yolunu kullanacaklardır.
4. İran'a üç Osmanlı elçisi gönderilecek ve bunlar diğer sınır değişikliklerini belirleyeceklerdir.

● Kaymakamların idamı

Sultan I.Ahmed'in sadrazamlıkta bıraktığı Malkoçoğlu Ali Paşa, Belgrad'a döndükten bir süre sonra öldü. Sadaret mührü önce **Hafız Paşa**'ya verilmişse de bu paşa sadareti kabul etmediği için, sadrazamlığa, ömrünü sınır boylarında geçirmiş yaşlı kumandan **Lala Mehmed Paşa** tayin edildi. Eski sadaret kaymakamı Kasım Paşa da bir çeşit sürgün olarak Anadolu'da bulunuyordu. Onun Anadolu'da haddinden fazla vergi toplayarak halkı güç durumda bıraktığı öğrenilmiş ve idamına karar verilmişti. İdam kararını uygulamak için bostancıbaşı Anadolu'ya gönderildi. Fakat Kasım Paşa bostancıbaşı gelmeden başka bir yoldan İstanbul'a gelerek padişahtan af dilemek istedi. Padişah da onu bağışlamış görünerek huzura çıkmasına izin verdi. Huzura çıktığı zaman divan üyeleri de oradaydı.

Padişah, huzura gelen Kasım Paşa'ya birden tavrını değiştirerek, Hatt-ı şerifine iki defa itaat etmeyişinin sebebini sordu. Şeyhülislam tarafından önceden hazırlanmış bir fetva ile de hemen orada Kasım Paşa'yı boğdurdu.

Genç padişah, yeni sadaret kaymakamı **Mustafa Sarıkçı**'ya Kasım Paşa'nın cesedini göstererek **"İyi bak, dedi, aynı hataları işlersen senin sonun da bu olacaktır!".**

Gerçekten birkaç ay sonra, Mustafa Sarıkçı da aynı akıbete uğradı: Mustafa Sarıkçı, yeniçerilerin maaşını birkaç gün geciktirmekle suçlanmıştı. İdam edilen Sarıkçı'nın yerine kaymakam olarak Sinan Paşa'nın torunlarından biri getirildi.

Genç padişah, annesinin ve dalkavuklarının etkisinde kalarak idam hükmünü vermekte acele ediyor, bunu, hüküm sürmenin şartı sayıyordu.

● Orta Macaristan Krallığı

Yeni sadrazam **Lala Mehmed Paşa** ilk iş olarak **Budin** üzerine yürüdü ve Avusturyalılar'ı çekilmek zorunda bıraktı. Bundan sonra **Peşte**'ye geçen Mehmed Paşa burada düşmanın yıktığı bir köprüyü tamir ettirdi. Daha sonra Estergon'u kuşattı ama fethedemedi.

Bu sırada Erdel beylerinden **Bocskai** (Borçkay) Türkler'e anlaşma teklif etti. Türk dostu olarak bilinen Borçkay'la anlaşmak sadrazamın işine geliyordu. Onu, asker vererek destekledi ve Avusturyalılar'la savaşmasını sağladı. Borçkay Avusturya ordusunu yenince onlar da barış istemek zorunda kaldılar.

Avusturyalılar'la barışı sadrazam da arzu ediyordu. Fakat önce **Estergon**'u ele geçirmek istedi. Onun için tekrar sefere çıktı ve bu defa şiddetli çarpışmalardan sonra Estergon'u fethetti. Bu arada **Tepedelen** ve **Visegard** kalelerini de ele geçirmişti. Sadrazamın emriyle hareket eden Borçkay **Uyvar**'a, meşhur **Tiryaki Hasan Paşa** da Vesprini ve Polata'ya girmişlerdi.

Sadrazam, Türk dostu Borçkay'ı **"Orta Macaristan Kralı"** unvanını vererek ödüllendirdi. Krallık tacını veziriâzamın elinden giyen Borçkay, Osmanlı Devleti'ne sadık kalacağına yemin etti. Macaristan'daki Lippa ve Tameşvar kaleleri tamamen Türkler'in yönetiminde olacak, yani krallık sınırları içinde bulunmayacaktı.

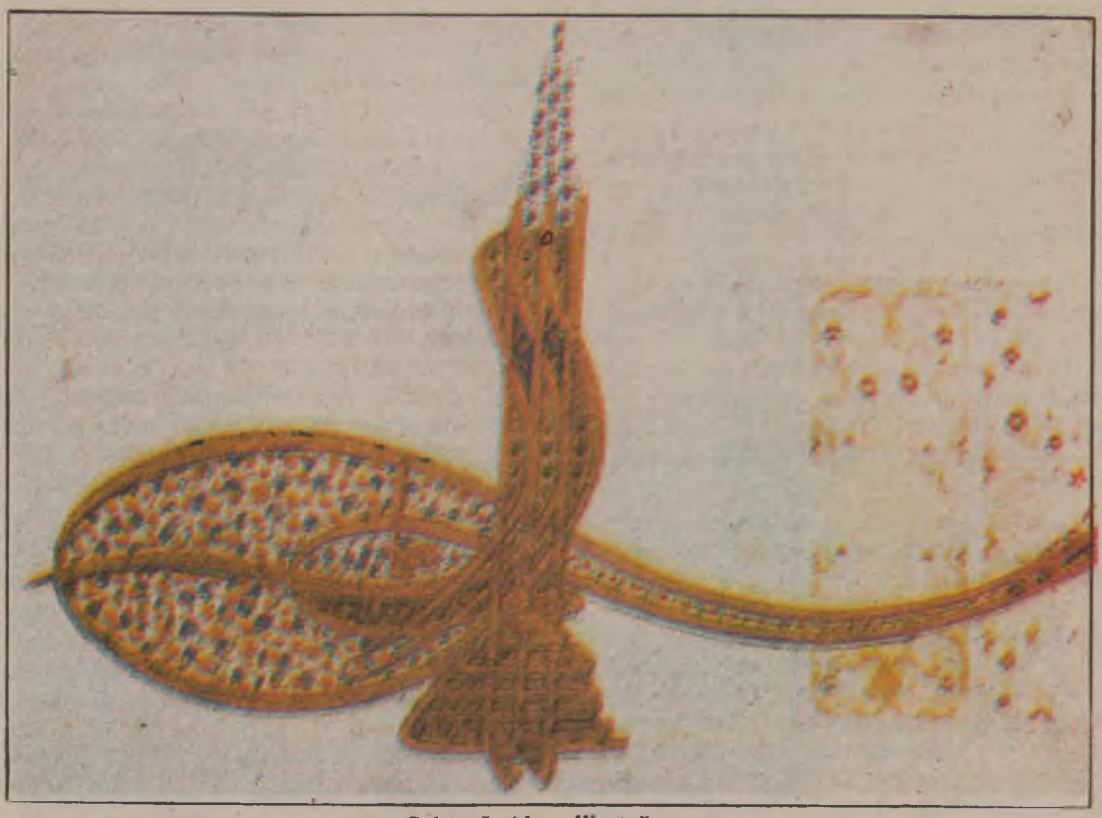
Böylece Alman (Avusturya) imparatorlarının artık haksız yere **'Macar Kralı'** unvanını da taşımaları önleniyor, Macarlar'la Avusturyalılar'ın arası iyice açılmış bulunuyordu.

● Zitvatorok Barış Antlaşması

Almanlar (Avusturyalılar) son yenilgiden sonra barış istemek zorunda kaldılar. Çünkü, onüç seneden beri devam eden, bu süre içinde bazen şiddetlenerek, bazen ara verilerek tekrarlanan çarpışmalar sonunda iflasın eşiğine gelmişlerdi. Osmanlılar ise Doğu meselesini halletmiş değillerdi ve barışı bu yüzden onlar da istiyordu. Nihayet **Zitvatorok** kasabasında barış görüşmeleri başladı, 22 gün süren görüşmeler sonunda 17 maddelik bir antlaşma imzalandı.

Zitvatorok Antlaşması genel olarak Osmanlılar lehine idi. Antlaşmanın ana maddelerine göre, işgal edilen bazı küçük kalelerin dışında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tuna ve Macaristan'ın büyük kısmında egemenliği bir kere daha tescil edilmişti. **Avusturya Osmanlılar'a yaklaşık 200 bin duka altını tutarında savaş tazminatı ödeyecekti.** Buna karşılık artık yıllık vergi ödemeyecek, bunun yerine padişaha üç yılda bir 30 bin duka altınından daha az değerde olmayan hediyeler yollayacaktı.

Fakat bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Avusturya'ya karşı hukukî üstünlüğünü kaybediyordu. Çünkü antlaşmanın 1. ve 2. maddelerine göre, iki taraf hükümdarları yazışmalarda birbirlerine, oğulun babaya, babanın oğula yazdıkları gibi muhabbet üzre bir uslûp kullanacaklardı. Padişah mektuplarında Alman-Avusturya hükümdarlarına **"kayser imparator"** diye hitap edecek, **"kral"** diye hitap etmeyecekti. Bu, Osmanlı padişahlar ile Alman imparatorlarının eşit sayılacağı an

Sultan I. Ahmed'in tuğrası

lamına geliyordu. Oysa 1533 yılından beri anlaşmalarda bu eşitlik kabul edilmiyor, Alman imparatorlarına **'kral'** olarak hitap ediliyor ve bu krallar devamlı olarak Osmanlılar'a yıllık vergi ödüyorlardı.

Yeni antlaşmaya göre **Osmanlı padişahı Doğu Roma İmparatoru, Avusturya kralı da Batı Roma İmparatoru** olarak kabul edilmişti. Osmanlı aleyhine olan diğer çok önemli bir maddeye göre de, artık Türkler, Avusturya idaresinde kalan bir kısım Macar toprakları üzerinde hak iddia edemeyecekti. Bunun da anlamı, fetih yapmaya alışmış olan Türkler'in, fetihlerini sınırlamayı kabul etmeleri idi. Bu, manevî alanda bir gerileme oldu.

Zitvatorok Antlaşması 20 yıl süreli idi fakat 56 yıl yürürlükte kaldı.

● Dürziler'in isyanı

Osmanlı Devleti şimdi doğu sınırlarını tehdit eden olaylara daha büyük bir azimle eğilebilirdi. İran sınır boylarındaki faaliyetini, Celâlî isyanları da şiddetini arttırmış bulunuyordu.

Doğuda yeni Celâlîler türemiş, bunlar önemli miktarda kuvvet toplayarak Osmanlı birlikleri karşısında yer yer başarılı olmuşlardı. Nihayet **Kuyucu Murad Paşa,** Celâlî meselesini kökünden halletmek için harekete geçti.

Murad Paşa önce **Celâlî Muslu Çavuş**'un adamlarını, sonra **Celâlî Cemşid**'i ortadan kaldırdı. Son çarpışmada ünlü Celâlî kumandanlarından biri olan **Canbulatoğlu**'nun kuvvetlerini de yendi ama kendisini yakalayamadı. Çünkü Canbulatoğlu İstanbul'a kaçarak I.Ahmed'e sığındı. Padişah Canbulat'ı dinledi ve bağışlayarak onu Tameşvar sancakbeyiliğine tayin etti. Fakat bir süre sonra Murad Paşa'nın ısrarı ile orada idam edildi.

Öte yandan Celâlîler'in ileri gelen kumandanlarından biri olan **Kalenderoğlu** da bağışlanarak Ankara'ya tayin edilmişti. Fakat Ankara kadısı onu şehre sokmadı. Bunun üzerine Kalenderoğlu etrafına topladığı kalabalık bir kuvvetle ortalığı kasıp kavurmaya başladı. Anlaşmaya yanaşmıyor, **'Canbulatoğlu'nun idamı Osmanlı'ya güvenilemeyeceğini göstermiştir"** diyordu.

Kuyucu Murad Paşa Halep'ten yola çıkarak Kalenderoğlu'nun kuvvetleri üzerine yürüdü. Alaçayır'da meydana gelen şiddetli bir çarpışmada Kalenderoğlu yenildi ve birkaç

bin adamı ile İran'a geçerek Şah'a sığındı. Şah Abbas, mezhep değiştirmeleri karşılığında onları Safevî ordusuna aldı.

Bundan sonra Kuyucu Murad Paşa büyük bir temizlik harekâtına girişti. Celâlîler'i ve onlara yardım ettiklerinden şüphelendikleri kişileri topladı. Suçlu suçsuz demeden öldürttü ve cesedlerini kuyulara doldurttu (Kuyucu lâkabı bundan gelir).

Murad Paşa İstanbul'da bir kahraman olarak karşılandı. Söylentilere göre 100 bin kadar Celâlî'yi kuyulara gömmüştü!

Daha sonra Murad Paşa İran seferine gönderildi. Fakat barışı tercih eden paşa Diyarbakır'a gitti ve kısa bir süre sonra burada öldü. Sadrazamlığa, Arnavut asıllı **Nasuh Paşa** getirildi.

Celâlî isyanları bütün şiddetiyle devam ederken, Lübnan'daki Dürzî şeyhlerinden **Manoğlu Fahreddin** de isyan etmişti. Bu Dürzî şeyhi Murad Paşa'ya yenildikten sonra Lübnan dağlarına kaçtı ve sarp kayaların gerisindeki bir kaleye sığındı. Bu şeyhin üzerine gönderilen Hafız Ahmed Paşa kumandasındaki kuvvetler onun kuvvetlerini iki yerde yendiler, ama asıl üsleri olan **Deyrülkamer**'i zaptedemediler. Bu isyanın bastırılması bir hayli zor oldu.

● Kara Cehennem Savaşı

Sultan I.Ahmed döneminde bir yandan doğuda ve batıda savaşlar devam ederken, donanma da boş durmamış, her yıl Akdeniz'e açılmıştı. Kaptan-ı derya Halil Paşa kumandasındaki donanma Malta ve Floransa gemilerinin Türk kıyılarına saldırmalarını önlemiş, onları cezalandırmıştı. Maltalılar 10 büyük kalyonla Kıbrıs kıyılarına saldırmışlardı. Bunlarla yapılan savaşta 6 kalyon ele geçirildi. Bunlardan biri çok büyüktü ve Türkler ona **'Kara Cehennem'** adını takmışlardı. Bu yüzden o savaşın adına da **'Kara Cehennem Savaşı'** denildi. Savaşı Türkler kazanmış ama ünlü denizcilerimizden **Murad Reis şehit düşmüştü.**

Kaptan-ı derya **Halil Paşa** Malta'ya da çıkarma yaptı ve bu adanın altını üstüne getirdi. Daha sonra Trablus ve Mora'da bazı isyanları bastırdı.

Donanma Akdeniz'de bu başarıları gösterirken, Don Kazakları bir filo ile gelip Sinop'a baskın yaptılar. Halkın bir kısmını kılıçtan geçirip şehri yağmaladılar. Bunun üzerine, Tuna ve Karadeniz kıyılarının korunmasından sorumlu İbrahim Paşa harekete geçerek Kırım askerinin yardımı ile Kazakları Don Nehri'nin ağzında yakaladı. Bir kısmını öldürdü ve yağma sırasında ele geçirdikleri malların büyük kısmını geri aldı.

Don Nehri ağzında yenilen Kazaklar bir süre sonra Boğdan'a saldırdılar. Bu defa onların Karadeniz'e çıkmalarını engellemek için **Halil Paşa**'ya görev verildi. Fakat, Lehliler'le savaşa girişileceği sırada, bir yandan Ruslar, bir yandan Lehliler barış istediler. Rus elçileri İstanbul'a barış teklifi ile gelirlerken çok değerli hediyeler getirmişlerdi. Bu hediyeler arasında kürkler, içleri saman doldurulmuş av kuşları ve 60 adet fok dişi de vardı.

27 Eylül 1617'de Lehistan'la imzalanan anlaşmaya göre Lehistan, Kazaklar'ın Özi hattını geçmesine izin vermeyecek, Eflâk, Boğdan ve Erdel'in iç işlerine karışmayacaktı.

● Sultan I. Ahmed'in ölümü

İstanbul'da, Fransa'nın sebep olduğu bazı dinî anlaşmazlıklar Babıâli ile Katolik devletlerin arasını açacak bir boyut kazandı. Ortodoks patriğinin v[illegible] rüşvet vererek kendi saflarına çeken C[illegible]ler Yedikule Zindanına atıldılar.

Bu olaylara ve Erdem meselesine bir çözüm aranırken padişah I.Ahmed hastalandı. Elli gün süren bir mide rahatsızlığından sonra, henüz 27 yaşında iken, 21/22 Kasım 1617 gecesi vefat etti.

● I. Ahmed'in eşleri, çocukları ve özellikleri

Sultan I. Ahmed tahta çıktığı zaman henüz sünnet olmamıştı. Cülûsundan sonra sünnet oldu. Çocukken tahta çıkan, erken evlenen ve genç yaşta ölen I. Ahmed'in bilinen eşleri **Mahfiruz Sultan** ile **Kösem Mahpeyker Sultan**'dır. 9 erkek ve 7 kız çocuğu olmuştur. Çocuklarından **Osman, Murad** ve **İbrahim** tahta çıktılar.

Padişahlığının ilk yıllarında annesinin ve lâlâsının etkisinde kalmış, daha sonra tamamen kendi iradesiyle hareket etmiştir.

I. Ahmed, avı ve sporu severdi. Dindardı ve hayır işleri yapmaktan hoşlanırdı. Devrinin en önemli olayı kardeş katline son vermiş olmasıdır. Onun zamanında ve onun adına yapılan Sultanahmet Camii de, yalnız onun devrinin değil, bütün 17. yüzyılın en güzel mimarlık eseridir.

I. Ahmed de ataları gibi edebiyatı sever ve şiir yazardı. Şiirlerinde **"Bahtî"** mahlasını kullanmıştır. Hattatlığı da vardır.

Sade dille yazdığı hatt-ı hümayûnlar dev-

rin konuşma diline güzel bir örnektir ve tarihçilerin yazı dili ile bütün halkın konuştuğu dil arasındaki büyük farkı çok iyi göstermektedir (Bkz. 17. Yüzyılda Nesir ve Hükümdar Şairler bölümü).

Dindar bir padişah olan I. Ahmed, başında taşıdığı sorgucun altına **Hz. Muhammed**'in ayağının resmini yaptırmış ve şu şiirini de üzerine yazmıştı:

N'ola tacım gibi başımda götürsem daima
Kademi resmi dürür Hazret-i Şahı Resûl'ün
Gül-ü gülzarı nübüvvet, o kadem sahibidir,
Bahtiyâ, durma yüzün sür kademine ol gülün.

I. Ahmed'in türbesi, kendi adına yapılan Sultanahmed Camii'nin yanındadır.

SULTAN I. MUSTAFA

SULTAN I. MUSTAFA

Geri zekâlı olmasına rağmen iki defa tahta çıkarılan padişah

Sultan I. Ahmed tahta çıktığı zaman yüzelli yıllık bir geleneği yıkarak kardeşini idam ettirmedi. Bu yüzden halkın büyük sevgisini kazandı. Kardeşi Mustafa kendisinden iki yaş küçüktü. Başka bir deyişle, Sultan I. Ahmed tahta çıktığı zaman 14, hayatta kalan tek kardeşi **Şehzâde Mustafa** ise 12 yaşında idiler.

I. Ahmed kardeşini idam ettirmemiş, onu veliaht ilân etmişti ama, dilediği gibi hareket etmesini de izin vermemişti. Ona sarayda bir çeşit hapis hayatı yaşatmış, eğitim görmesine, devlet idaresinde bilgi ve tecrübe kazanmasına imkân bırakmamıştı. Veliaht şehzâdelerin yetişmelerini sağlayan görevlerden birini, meselâ bir vilâyetin valiliğini vermemişti. I. Mustafa öldürülme korkusu ile yaşamış, belki aklî dengesini asıl bu yüzden kaybetmişti.

Bu vesile ile Osmanlı Türkleri'nde taht yasasını hatırlatmakta yarar görüyoruz: **Eski Türkler'de tahta çıkma hakkı en büyük oğulun değil, en büyük erkek kardeşin idi. "Cengiz Han Yasası"da denilen bu yasaya göre, han ya da padişah öldüğü zaman onun yerine oğlu değil, hayatta bulunan büyük erkek kardeşi geçerdi. İşte, tahtın doğrudan doğruya oğula geçmesini önleyen bu durum, Osmanlılar'da, tahta çıkanların kardeşlerini katletmeleri geleneğini doğurmuştur.**

Sultan I. Ahmed öldüğü zaman kardeşi I. Mustafa hayatta olduğuna göre, tahta çıkma sırası onundu. Fakat I. Mustafa aslâ padişah olabilecek bir insan değildi. Geri zekâlı, hattâ deli idi...Bu durumda tahta çıkmasını önleyecek yollar vardı ama bu defa da saray entrikası ile karşılaşıldı. I. Mustafa'nın üvey annesi olan **Kösem Sultan,** öz oğullarının tahta çıkmasını istiyordu. Bunun için önce I. Mustafa'nın tahta çıkması gerekiyordu. Ondan sonra, onun kardeşleri ve kendisinin öz oğulları olan şehzâdelere sıra gelecekti.

Kösem Sultan'ın entrikaları ve yasanın da imkân vermesiyle I. Mustafa tahta çıkarıldı (22 Kasım 1617).

I.Mustafa tahta çıkınca hekimler onu tedavi etmek için çok çalıştılar ama başarılı olamadılar. Padişah çocuksu hareketlerine devam etti. Her fırsatta sokağa çıkıp para dağıtıyor, divân toplantısında vezirlerin başını açıyordu. Onun bu yaptıkları biraz da abartılarak Kızlarağası tarafından etrafa duyuruldu. Halk durumu öğrenmişti.

I. Mustafa'nın tahtta bırakılmamasını düşünen devlet erkânı, nihayet 26 Şubat 1618 de, kapı kulu ve divân büyüklerinin katıldığı bir toplantıda, onun tahttan indirilmesine karar verdiler. Yerine, yeğeni **II. Osman** (Genç Osman) padişah ilân edildi.

II.Osman tahta çıkınca, I.Mustafa tekrar saraya hapsedildi. II. Osman tahttan indirilinceye kadar çok zor şartlar altında yaşatıldı (II. Osman'ın saltanatı ve dönemi, aşağıda kendi bölümünde anlatılacaktır).

Yeniçeri Ocağı II. Osman'a karşı ayaklanınca askerler saraya hücum ederek I. Mustafa'yı bulup tekrar tahta çıkardılar. Silâh zoruyla ilmiye sınıfının biat etmesini de sağladılar (Bağlılık sözü verdiler) (19 Mayıs 1622).

I. Mustafa'nın ikinci defa tahta çıkışından bir gün sonra âsi yeniçeriler II. Osman'ı öldürdüler. Bu olay bütün ülkede nefretle, tepkiyle karşılandı. Antep'te yeniçerilere karşı bir hareket başladı. Bağdad ve Erzurum'da da yeniçeriler şiddetli şekilde itham edildiler.

Bu suçlama ve baskından kurtulmak isteyen yeniçeriler bu defa Genç Osman'ın katillerinin cezalandırılmasını istediler. I. Mustafa, bu işte kendisinin suçu ve kusuru bulunmadığını, katillerin bulunup cezalandırılmasından yana olduğunu söyledi. Fakat askeri kışkırtan **Mere Hüseyin Paşa**'yı sadrazamlığa getirmek zorunda kaldı. İsyan yine yatışmadı. Yeniçeriler bu defa sadrazamlığa **Hasan Paşa**'nın getirilmesini istediler.

I. Mustafa'nın tahtta kalması kargaşalığı arttırmaktan başka bir işe yaramayacaktı. İlmiye sınıfı da onun tahttan indirilmesini istiyordu. Padişahın direnmesi, kendisine karşı olanlarla başa çıkması mümkün değildi. Bunu çok iyi anlayan annesi, sadrazam ve şeyhülislâmla görüşerek, hayatına dokunulmaması şartiyle oğlunun tahtı bırakmaya razı olduğunu bildirdi.

Bunun üzerine I. Mustafa ikinci defa tahttan indirildi (10 Eylül 1623) ve Topkapı Sarayı'nda eski padişahlara mahsus daireye yerleştirildi.

I. Mustafa bundan sonraki hayatını sarayda bir münzevi, bir mahkûm gibi geçirdi. Ocak 1639 yılında vefat etti.

● I. Mustafa devrinin olayları

Sultan I. Mustafa devrinin en önemli olayı II. Osman'ın Yedikule Zindanları'nda yeniçeriler tarafından öldürülmesidir. Bu cinayet üzerine Erzurum'da Abaza Mehmed Paşa, Trablus'ta Yusuf Paşa isyan ettiler ve isyanlar güçlükle bastırıldı.

Bütün bu olaylar, kısa sürede birkaç padişahın tahta çıkması dolayısiyle verilen cülûs bahşişleri devlet hazinesini zayıflattı.

I. Mustafa'nın çocuğu olmamıştı. Ayasofya avlusundaki türbede yatmaktadır.

SULTAN II. OSMAN

Kadınların devlet işlerine karışmasını önlemiş, cariye edinme usulünü kaldırmış, Yeniçeri Ocağı'nı da ıslah etmek istediği için, âsi yeniçeriler tarafından öldürülmüştü.

Sultan I. Ahmed'in eşi **Mahfiruz Sultan**'dan doğan **II. Osman,** 1618'de tahta çıktığı zaman henüz 14 yaşında idi (Hatırlanacağı gibi babası da 14 yaşında tahta çıkmıştı).

II. Osman iyi bir öğrenim görmüş, tanınmış hocalardan ders almıştı. Genç yaşına rağmen yönetme görevine hazırlıklı sayılabilirdi. Fakat, iç ve dış olayların yoğunlaştığı, meselelerin arttığı bir dönemde padişah olmuştu. İçeride Yeniçeri Ocağı bozulmuş, disiplin kalmamıştı. Doğuda İran, batıda Lehistan sınır tecavüzlerine devam ediyorlardı. Hazine de eskiden olduğu gibi dopdolu değildi.

● İran'la savaş

Genç Osman tahta çıktığı zaman Sadrazam **Halil Paşa** İran seferinde idi. İran'la savaş 1615 yılında başlamıştı. Halil Paşa kışı hareketsiz geçirdikten sonra ilkbaharda Tebriz'e doğru ilerledi. Kırım hanı da ordusu ile yardıma gelmişti. Bu sırada İran'a gönderilen elçi **Hakim Osman** görevini tamamlayarak karargâha döndü. Onun verdiği bilgiye göre İran Şahı **Abbas,Erdebil**'de bulunuyordu ve buraya yapılacak baskın şeklindeki bir hücumla kesin sonuç alınabilirdi.

Halil Paşa fikri doğru buldu ve baskını gerçekleştirmek için bir birlik ayırdı. Fakat bu birlik küçüktü. Ayrıca dağınık bir şekilde hareket etmiş, yeterli güvenlik tedbirleri almamıştı. Bu yüzden, baskına giderken kendisi baskına uğradı. Birlik imha edildi ve birçok paşa şehit veya esir oldu.

Bu yenilginin intikamını almak isteyen Halil Paşa bütün kuvvetiyle Erdebil'e yürüdü. İran şahı yenileceğini anlamıştı. Barış teklif etti ve bu teklif kabul edildi.

Yapılan anlaşmaya göre İran yıllık vergi vermeyi kabul ediyordu. Osmanlılar'a yılda 200 yük ipek ve 100 yük çeşitli armağanlar verecekti.

● Lehistan Seferi ve Yeniçeri Ocağı'nın bozulması

Ülkenin batı sınırlarında Lehistan yine gaile çıkarmaya başlamıştı. Bu devlet Ukraynalı Kazaklar'ı destekliyor, Kazaklar da Karadeniz'e çıkarak Türk kıyılarına saldırıyor, şehirleri yağmalıyorlardı. Bunun intikamını almak için Kırım birlikleri Lehistan içlerine akın düzenlediler ve bu ülkeye zarar verdirdiler.

Osmanlılar'a bağlı olan Boğdan, Eflâk voyvodaları da bazen Osmanlılar'a, bazen Lehler'e yanaşıyor, iki yüzlü bir politika güdüyorlardı. Bu yüzden Boğdan voyvodası azledil-

SULTAN II. OSMAN
(1604-1622)

di. Azledilen voyvoda da isyan etti ve Lehliler'le birleşti.

Hem âsi voyvodayı hem de bu voyvoda ile Ukrayna Kazakları'nı destekleyen Lehliler'e gerekli cezanın verilmesi için Özi beylerbeyi **İskender Paşa** harekete geçirildi. Yaş dolaylarında yapılan bir savaşta voyvodanın kuvvetleri bozguna uğratıldı. Bunun üzerine Lehliler barış istediler ve Kırımlılar akınlarına sên verdiği takdirde savaşmaktan vazgeçeceklerini bildirdiler.

Lehliler'e Kırım akınlarının savunma amaçlı olduğu, bu akınların Karadeniz kıyısındaki Türk şehirlerine saldıran Kazaklar'ı desteklediklerı için yapıldığı bildirildi ve barış teklifi, daha doğrusu barış şartı kabul edilmedi.

Leh ordusu Osmanlılar'a saldırmak için Turla (Dniester) Nehri'ni geçmeye çalışırken yakalandı ve imha edildi.

Saltanat döneminde kazanılan bu ilk zafer Genç Osman'ı memnun etti ve fetih arzusunu kamçıladı. Zaten asıl Leh kuvvetleri imha edilmemiş ve Lehistan içlerine girilmemişti. Bunun için Lehistan seferine karar verildi.

Ordu, 21 Mayıs 1612'de Lehistan seferi için İstanbul'dan ayrıldı. Fakat, şiddetli bahar yağmurları yüzünden çok güç ilerliyordu. İlerleme güçleştikçe yeniçeriler homurdanıyor, hattâ kaçanlar bile oluyordu. Nihayet Hotin önlerine gelindi. **Kırım Hanı Canıbek** de burada Osmanlı ordusuna katıldı.

Lehistan'ın çok önemli kalesi olan Hotin (Bugün S.S.C.B. sınırları içinde) kuşatıldı. Turla üzerine köprüler kurularak bağlantı kolaylaştırıldı. Kırım süvarileri de Kamaniçe'ye akınlar yaparak Hotin'in çevresiyle ilgisini kestiler.

Kaleye yapılan ilk hücumlarda pek başarı sağlanamadı. Dördüncü hücumda Budin Beylerbeyi **Karakaş Mehmed Paşa,** daha sonra da **Doğancı Ali Paşa** şehit oldular. Bu başarısızlıklar yüzünden **Sadrazam Hüseyin Paşa** görevden alınarak yerine Diyarbekir valisi **Dilâver Paşa** tayin edildi. Fakat beşinci ve altıncı saldırılar da başarısız oldu. Lehliler çok kayıp vermelerine rağmen direniyorlardı.

Bu başarısızlığın en önemli sebeplerinden biri yeniçerilerin Lehistan içlerinde yağmaya dalmalarıdır. Lehistan topraklarından 100 bin kadar esir ve çok miktarda ganimet toplanmış, ama kale alınamamış ve Leh ordusu imha edilememişti.

Sultan Genç Osman, kışı orada geçirerek kuşatmayı devam ettirmek istedi. Fakat ordu isteksizdi ve itaatsizlik gösteriyordu. Ordunun disiplinsizliğini ve ağır kış şartlarını gözönünde tutan genç padişah, Lehliler'in barış teklifini kabul etmek zorunda kaldı. Genç Osman'ın, Yeniçeri Ocağı'nı tam olarak ıslah etmeye, ıslah edilemezse kaldırmaya işte bu sefer sırasında karar verdiği anlaşılmaktadır.

Lehliler'le 9 Ekim 1621'de yapılan barış antlaşmasına göre, Hotin Kalesi Osmanlılar'a bağlı Boğdan voyvodalığına verilecek, Lehliler Ukrayna Kazakları'nın Türk topraklarına akın yapmalarını önleyecek, buna karşılık Kırım süvarileri de Lehistan içlerine akın düzenlemeyeceklerdi.

Hotin seferinde kesin bir askerî üstünlük sağlanamamışsa da barış şartları Osmanlılar'ın lehine idi. Bu yüzden Genç Osman İstanbul'da muzaffer bir padişah olarak şenliklerle karşılandı.

● Yeniçeriler'in isyanı ve Genç Osman'ın öldürülmesi

Genç Osman Hotin seferinde bazı tespitler yapmış ve bazı kararlar almıştı: Avrupalılar savaş tekniklerini geliştirmeye, Türkler ise gerilemeye başlamışlardı. Yeniçeri Ocağı bozulmuş, disiplinsizlik artmıştı ve muktedir kumandanlar da artık pek yoktu.

Genç Osman, Anadolu ve Suriye'de kuvvetli bir ordu toplanması için gizli buyruklar gönderdi. Kendisi de hac bahanesiyle oraya gidecek, bu ordunun başına geçerek İstanbul'a dönünce Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldıracaktı.

Onun işte bu niyeti duyuruldu, ya da asıl amacının bu olduğu orduya bildirildi. Genç Osman hacca gitmek üzere Üsküdar'a geçtiği zaman, sipahiler ve donanma mensupları ayaklandılar. Padişahın karşısına geçip, onu yanlış yola sevkeden devlet büyüklerinin idamını istediler.

Sultan Osman, istenen devlet büyüklerini teslim etmeyeceğini, fakat hacca gitmekten vazgeçtiğini bildirdi ve saraya döndü.

Âsileri yatıştırmak mümkün olmadı. İsyan her tarafa yayıldı ve sarayın etrafı kuşatıldı. Fakat saraya hücum edemediler. Bostancıların saldırısından korkuyorlardı. Ama Ayasofya'nın minarelerine çıkıp baktıkları zaman saray avlusunda savunma tertibatı alınmadığını gördüler ve avluya hücum ettiler. Bu sırada içlerinden biri **"Sultan Mustafa'yı isterük!"** diye bağırdı. Sarayda onu aramaya koyuldular. Bulunduğu yeri keşfettikten sonra dairenin kubbesini delip aşağıya ip sarkıtmak suretiyle indiler ve onu odasından çıkardılar.

Odasından çıkarılan I. Mustafa'nın ilk sözü su istemek oldu. Üç günden beri susuzdu. Yorgun, bitkin olduğu için, bindirildiği atın üzerinde duramadı. Bunun üzerine yere indirip koluna girdiler ve onu kışlalarına götürdüler. Daha sonra divânhaneye götürecek, burada, önceki bölümde de anlattığımız gibi, ilmiye sınıfına silâh zoruyla biat ettireceklerdi.

Genç Osman, yapılacak bir şey kalmadığını anlamıştı. Sadrazam ve kızlarağasını âsilere teslim etmiş, âsiler de onları parçalamışlardı. Bundan sonra vezirlerine gitmeleri için izin verdi.Kendisi de Bursa'ya gidip orada oturmak istediğini bildirdi. Yeniçeriler hiçbir şeyi kabul etmiyorlardı. Genç Osman yapılacak tek şeyin Yeniçeri Ağası'na sığınmak olduğunu düşündü.

Âsiler Yeniçeri Ağası'nı da öldürdüler. Bundan sonra II. Osman'ı bulunduğu yerden alıp, başı ve ayakları çıplak olarak Orta Cami'ye götürdüler. Bu arada Valide Sultan ve I. Mustafa'nın yeni sadrazamı Davud Paşa, Genç Osman'ın mutlaka öldürülmesini istiyorlardı. Onların kışkırtmaları sonuç verdi. Âsilerin elebaşıları Genç Osman'ı bir pazar arabasına bindirerek ve yol boyunca hakaret ederek Yedikule'ye götürdüler ve orada kementle boğdular (20 Mayıs 1622). Bir gün sonra babasının türbesine gömüldü.

● Sultan II. Osman'ın özellikleri

Onaltıncı Osmanlı padişahı olan II. Osman, cesur, akıllı, hassas bir hükümdar idi. Fakat çok genç yaşta ve orduda disiplinin bozulduğu bir zamanda padişah olmuştu. Güçlü, yakışıklı ve usta bir savaşçıydı. En önemli özelliği devlet teşkilâtında yenilikler yapmanın zaruretine inanmış ve buna karar vermiş olmasıdır.

Tahta çıkar çıkmaz kadınların devlet işlerine karışmasını önlemiş, cariye edinme usulünü kaldırmıştı. Şeyhülislâm Esad Efendi'nin kızı ile ve saray geleneklerine aykırı olarak nikâh yaptırmak suretiyle evlenmişti.

II. Osman'ın yapmayı tasarladığı yenilik ya da değişiklik özetle şunlardı.

- Bozulmuş Yeniçeri Ocağı'nı kaldırıp onun yerine Türkmenler'den oluşacak yeni bir ordu kurmak;
- Başşehri İstanbul'dan kaldırıp yeni bir Anadolu şehrine taşımak;
- İlim adamlarının devlet yönetimiyle değil ilimle uğraşmalarını sağlamak;
- Haremi kaldırıp padişahların Türk ailelerinden kızlarla evlenmeleri usulüne dönmek;
- Kıyafet değişikliği yapmak ve günün değişen şartlarına göre yeni kanunlar çıkarmak.

Genç Osman, şeyhülislâmın kızı **Akile Hatun**'dan başka, **Pertev Paşa**'nın kızı **Meleksima Hatun**'la da evlenmişti. **Mustafa** ve **Ömer** adında iki oğlu ve **Zeyneb** adında bir kızı olmuştur. Oğulları kendi sağlığında ölmüşlerdi.

Ataları gibi şair olan Genç Osman, **"Farisî"** mahlası ile Türkçe şiirler yazmıştır.

SULTAN IV. MURAD

28 yaşında ölmesine rağmen en büyük padişahlardan biri olmuştur. Tütün ve içkiyi yasaklamış, devletin çöküşünü durdurmuş, fakat bu sonuca ulaşmak için çok kan dökmüştü.

IV. Murad, tahttan ikinci defa indirilen amcası I. Mustafa'nın yerine 10 Eylül 1623'de padişah ilân edildiği zaman henüz 11 yaşındaydı. Zeki ve fizikî bakımdan güçlü idi. İyi bir öğrenim görmüştü, ama yine de çocuktu (Tahta çıkışından beş gün sonra sünnet oldu). Annesi **Kösem Mahpeyker Sultan**, I. Ahmed'den beri hüküm sürmeye alışmış, devletin ileri gelenlerini çıkar bağları ile elde etmişti. Şimdi de oğlunun adına kendisinin hüküm süreceği kesindi. Fakat I. Mustafa'nın tahttan indirilmesinde birinci derecede rolü olan **Sadrazam Ali Paşa** daha da hırslıydı ve yönetimi padişaha da, annesine de bırakmak niyetinde değildi. Büyük bir gurura kapılmış bulunuyordu. Kısacası, IV. Murad tahta çıkmış, fakat yönetim **Kösem Sultan'**la ***Ali Paşa'***ya geçmişti.

IV. Murad tahta çıktıktan dört ay sonra İranlılar Bağdat'ı zaptettiler. Böylece Irak elden çıkmış oldu. Bu çok önemli bir kayıptı ve baş sorumlusu Sadrazam **Ali Paşa** idi. Ama Ali Paşa birtakım bahanelerle bunu mazur göstermeye çalışıyordu. Bu tutumu padişah ve Kösem Sultan'ın ondan kurtulmaları için bir fırsat oldu. **Sadrazam idam edildi** ve yerine **Çerkez Mehmed Paşa** getirildi. İdam edilen sadrazamın muazzam servetine el konmuş ve bu servet devlet hazinesinin açığını kapatmıştı.

İran'ın Bağdat'ı alması ve bir yandan Erzurum'a ilerlemesi ile, Erzurum Valisi Abaza Mehmed Paşa'nın Genç Osman'ın kanını dâvâ ederek isyan etmesi, IV. Murad'ın tahta çıktığı günlere rastlayan en önemli iki mesele idi.

● Abaza Mehmed Paşa İsyanı

Abaza Mehmed Paşa'nın başlattığı Anadolu isyanını bastırmak görevi Sadrazam Mehmed Paşa'ya verildi. Abaza Mehmed Paşa kısa zamanda büyük kuvvet toplamış, Anadolu'nun büyük bölümüne hâkim olmuş, kışı Niğde'de geçirdikten sonra Bursa'yı kuşatmıştı.

Gerçekte, Abaza Mehmed Paşa'nın Genç Osman'ın intikamını alması dâvâsı artık geçerliliğini kaybetmişti. Çünkü tahta çıkan IV. Murad, amcası Genç Osman'ın en koyu intikamcısı olacaktı. Ama başkaldırma şimdi yeniçerilere karşı bir hareket halini almıştı ve Türkmenler de onun için Abaza Mehmed Paşa'ya tâbi olmuşlardı.

Sadrazam Çerkez Mehmed Paşa'nın kuvvetleriyle Abaza Mehmed Paşa'nın kuvvetleri Kayseri civarında karşılaştılar. Burada, Sivas Beylerbeyi Tayyar Mehmed Paşa ile Şebinkarahisar Sancakbeyi Murtaza Paşa hükûmet kuvvetleriyle çarpışmak istemediler ve

SULTAN IV. MURAD
(1612-1640)

sadrazamın ordusuna katıldılar. Bu, Abaza Mehmed Paşa'nın geri kuvvetlerinin bozguna uğramasına sebep oldu. Abaza Mehmed Paşa, kalan kuvvetlerini toplayıp Erzurum'a çekildi.

Sadrazam, Abaza Mehmed Paşa'nın üzerine gitmeyerek onunla anlaştı ve Erzurum beylerbeyliğinde bıraktı. Bundan sonra Bağdat'ı İranlılar'dan geri almak için İstanbul'dan emir bekledi. Fakat bu emri beklerken Tokat'ta öldü. Oldukça yaşlıydı.

Çerkez Mehmed Paşa ölünce sadrazamlığa Hafız Ahmed Paşa tayin edildi ve kendisine İran üzerine sefer yapması emredildi.

Hafız Ahmed Paşa Bağdad'ı kurtarmak için harekete geçti. Fakat yeterince topçu kuvveti yoktu. Onun için kale alınamıyordu. Kuşatma ile geçen altı aylık sürede Şah Abbas yeni bir ordu ile Bağdat'ı savunanların yardımına gelmişti. Bu yeni ordu, on bin kişilik gözüpek Türkmenler'den oluşuyordu. Zaten uzun zamanlardan beri Türk-İran savaşları, batı ve doğu Türkleri'nin, bir başka anlamda ise yeniçerilerle onlara karşı olanların mücadelesi halinde geçmekteydi.

Şah Abbas'ın Türkmenler'den oluşan onbin atlısı Osmanlı ordusunu perişan etti. Sipahi ağası bile bu kuvvet karşısında duramayıp yeniçeri saflarına sığındı. Fakat yeniçeriler, yine Osmanlı ordusundan olan, Osmanlı'nın sipahi birliklerine kumanda eden ve kendileriyle aynı düşmana karşı savaşan sipahi ağasının ayaklarını kestiler.

Osmanlı ordusunda sipahilerle yeniçerilerin birbirlerine bu derece düşman olmaları, yeniçerilerin bu kadar şımarmaları ve azmaları, başarısızlığın asıl sebebini belli ediyordu.

Fakat Hafız Paşa, eline bir mızrak alarak askerin önüne geçti, ilâhiler ve coşturucu sözler söyleyerek paniği önledi. Toparlanan ordu şiddetli bir çarpışmaya girerek Safevî ordusunu yendi ve imha etti. Ama Bağdat yine alınamamıştı.

● "Canımı veririm, sancağı vermem!"

Osmanlı ordusunun kazandığı bu zaferden sonra Şah Abbas ile Hafız Paşa arasında barış müzakereleri başladı. Müzakere uzun sürüyor ve yeniçeriler sabırsızlanıyordu. Nihayet ayaklandılar ve sadrazamın otağını başına yıktılar sadrazamı da Dicle kıyısındaki **"İmam Kalesi"**ne hapsettiler. Bundan sonra, kendilerinden yana görünen kumandanlardan Murad Paşa'yı sadrazam ilân ettiler. Fakat hapsedilen Hafız Paşa'nın sancaktarı **Osman Bey,** âsilerin kararına şiddetle karşı çıkarak şöyle bağırdı:

"Sadrazam indirip çıkarmak hakkını nerden ve kimden alıyorsunuz? Bu otağ padişahımız efendimizindir. Onu savunacak bir kolum olduğu müddetçe Kutsal Sancak (Sancak-ı Şerif) buradan çıkmayacaktır!".

Böyle bağıran yiğit sancaktar tek başına âsilere karşı koydu. Kolları baltalarla paramparça edilinceye kadar dövüştü. Onun kutsal sancağı korumak için gösterdiği bu kahramanlık karşısında âsiler pişmanlık duydu. Otağı yeniden kurdular, sancağı eşiğine diktiler ve Hafız Paşa'yı getirerek sadakat yemini ettiler.

Böylece, tekrar ordunun başına geçen Sadrazam **Hafız Ahmed Paşa,** askere şöyle hitap etti:

"Bana Bağdat'ı almayı veya ölmeyi vaadeden askerlerim nerede?"

Askere düşünmesi için iki gün mühlet verdi. Fakat iki gün sonra askerler geri dönülmesinde ısrar ettiler. **"Uzun bir kılıcın varsa Bağdad'ı al, yoksa çekil!"** diye bağırdılar.

Hafız Paşa, bu âsilerle savaşa devam edemeyeceğini anlamıştı. Ama surların altına açılan bir lağımın bitirilmesini bekliyordu. Onun için birkaç gün daha mühlet aldı.

Lağım daha surların altına gelmeden patladı ve surlara bir şey olmadı. Besbelli çalışmalara hile ya da ihanet karışmıştı.

Surların sapasağlam durduğunu gören yeniçeriler sadrazama karşı tekrar ayaklandılar. Sadrazamın otağı, hazine, yiyecekler ve her şey yağma edildi. Toplar söküldü ve İmam Kalesi'ne götürüldü. Sadrazam ve ordu şimdi buraya çekilmiş bulunuyordu.

Şah Abbas, Osmanlı ordusundaki isyanı öğrenince, aylardan beri ağır aksak devam eden barış görüşmelerini kesti. Kaçış halindeki bir ordu ile barış müzakeresi yapamayacağını söylüyordu. Bu arada, İstanbul'dan getirilen ve çok büyük olduğu için olduğu yerde bırakılarak kumlar altına gizlenen bir top şahın eline geçmiş ve İsfahan Sarayı'na gönderilmişti.

Şah Abbas, ricat halinde olan Osmanlı ordusuna son bir darbe indirmek için kuvvetlerini öne sürdü. Hafız Paşa, son derece güç durumda olmasına rağmen geri döndü, Bağdad'dan iki günlük mesafede bulunan şahın ordusu ile savaştı ve onları ağır bir yenilgiye uğrattı. Bu zaferin kazanıldığı akşam, askeri isyana ve çekilmeye zorlayan, kışkırtan Mu-

rad Paşa idam edildi. Kazanılan zaferden sonra Hafız Paşa orduyu Musul'a getirdi.

● Abaza Mehmed Paşa tekrar ayaklanıyor

Bu arada Abaza Mehmed Paşa yeniden ayaklanmış, eline geçirdiği yeniçerileri öldürtmeye başlamıştı. Sadrazam Hafız Paşa da yeniçeriler üzerinde otoritesini kaybettiği için azledilmiş ve sadrazamlığa **Halil Paşa** getirilmişti.

Halil Paşa ömrünü kaptan-ı deryalıkta geçirmişti ve Abaza Mehmed Paşa da bir zamanlar onun yanında köle idi. Halil Paşa'dan hem korkuyor hem de ona saygı duyuyordu.

Halil Paşa'ya Abaza gailesini ortadan kaldırması görevi verilmişti. Halil Paşa Anadolu'ya hareket etti. Halep'te Anadolu'nun tımarlı askerleri kendisine katıldılar. Halil Paşa burada Abaza Paşa'ya bir mektup yazarak **"Askerler seni artık serasker olarak kabul etmek istemiyorlar, ayağını çabuk tut, gönüllü olarak bana katıl ki hizmetlerinle padişahımızın merhametine lâyık olasın"** dedi.

Abaza Paşa, İran cephesine gitmeyi kabul ediyor, fakat cephenin bir kısmına bağımsız serdar (kumandan) olmayı şart koşuyordu. Ayrıca ordusunda yeniçeri bulunmasını istemiyordu. Fakat Halil Paşa'ya katılacak olan sadık beylerbeylerinin orduları Erzurum surları önünde kamp kurmuş, beklemekteydiler. Abaza Paşa onlara Erzurum kapılarını açmıyor, ama padişaha sadık olduğunu bildiriyordu. Daha önce hizmetine girmek için İstanbul'dan gönderilen 800 yeniçeriyi öldürtmüştü. Bir gece ansızın surların dışında karargâh kurmuş bulunan orduya baskın yaptı ve burada da 6 bin yeniçeriyi kılıçtan geçirdi.

Bu vuruşmalar sırasında Anadolu birliklerine kumanda eden **Dişlenk Hüseyin Paşa** öldü. Hüseyin Paşa Abaza Paşa'nın eski kumandanlarından biri idi ve Abaza Paşa ona çok saygı duyuyor, babası gibi seviyordu. Bu eski silâh arkadaşının cesedini atının üzerine alarak Erzurum'a götürdü ve ona muhteşem bir türbe yaptırdı.

Bundan sonra Halil Paşa Halep'ten Erzurum'a giderek şehri kuşattı. Askerlerinin ve kumandanlarının intikamını almak istiyordu. Fakat bütün çağrılara ve vaadlere rağmen Abaza Paşa şehir kapılarını açmadı. Bastıran şiddetli kış Halil Paşa'yı çok güç durumda bırakmıştı. Tokat'a çekilip kışı orada geçirmek için harekete geçince de, ordunun büyük bir kısmı karlı dağ yollarında açlıktan ve soğuktan kırıldı. Ordu savaş yapmadan mahvolmuştu. Bu durum İstanbul'da Halil Paşa'ya karşı olanların seslerini yükseltmesine sebep oldu. Bunun üzerine Halil Paşa sadrazamlıktan azledilerek yerine o sırada Tokat'ta bulunan ve Erzurum'dan dönmekte olan ordu kalıntılarını toplayıp onlara kumanda eden Diyarbekir Beylerbeyi Hüsrev Paşa tâyin edildi.

Halil Paşa İstanbul'a dönmüş, fakat şehre girmeden Üsküdar'da üzüntüsünden ölmüştü.

Yeni sadrazam **Hüsrev Paşa** göreve kan dökerek başladı. Birliklerin başında bulunan ve askerin soğuktan ve açlıktan kırılmasından sorumlu tuttuğu kumandanları idam ettirdi. Orduyu yeniden kurmuş ve bir yıl sonra Erzurum'daki Abaza Paşa'nın üzerine yürümüştü. Disiplini sağlamış bulunuyor ve askerin maaşını da tam olarak zamanında ödüyordu. Mısır'dan Gürcistan'a kadar olan yerlerden, bütün beyler sadrazamın ordusuna katılmak için Tokat'a geldiler.

Ordu çok süratli hareket ederek Erzurum'u kuşatmıştı. Abaza Paşa bu çabukluğa şaşırmış ve gafil avlanmıştı. Müzakerelere sonunda bazı şartlarla teslim olmayı kabul etti. Şartlara göre askerini yanında muhafaza edecekti. Kaleden çıkıp, Hüsrev Paşa'nın biraz ilerisinde karargâhını kurdu. Hüsrev Paşa da teslim şartlarına uyarak saldırıya geçmedi. Teslim olan Abaza Paşa İstanbul'a götürüldü.

İstanbul'a gelen Abaza Paşa, iyi davranışları, mertliği,cirit oynamakta, silâh kullanmakataki ustalığı ile IV. Murad'ın ilgisini çekti. Onu bağışlayan IV. Murad, Bosna Beylerbeyiliği'ne atadı. Bu bir çeşit sürgündü ve Abaza Paşa böylece Doğu Anadolu'dan uzaklaştırılmış oluyordu.

● Sadrazam Hüsrev Paşa'nın entrikaları

Orduyu yeniden teşkilâtlandıran, Safevî ilerleyişini durduran ve Abaza Paşa gailesine son veren Hüsrev Paşa şımarmış, gurura kapılmış ve diktatörce hareket etmeye başlamıştı. Fakat Bağdat'ı kuşattığı halde ele geçiremedi. Bu başarısızlığı yüzünden azledilince Hafız Ahmed Paşa tekrar sadrazamlığa getirildi.

Görevden alınan Hüsrev Paşa bazı entrikalara girişti. En büyük yardımcısı Sadaret Kaymakamı Recep Paşa idi. Sultan IV. Murad, divânı toplayarak İran seferinden vazgeçmesi ve ordunun İstanbul'a dönmesi kararını aldı. İsyan eden Hüsrev Paşa ise İstanbul'a dönmeyip Anadolu'daki bazı âsilerin başına geçti.

Hüsrev Paşa'nın kışkırtmaları sonuç vermiş, İstanbul iyice karışmıştı. Yeniçeriler Hüsrev Paşa'nın idam edileceğini anlamış ve bunu engellemek için isyan etmişlerdi. Padişahtan, kendisini yanlış yola sürükledikleri iddiasıyla 17 devlet adamının kellesini istediler. Bunlar arasında Sadrazam Hafız Ahmed Paşa da vardı.

IV. Murad devlet adamlarını âsilere teslim etmedi. Hafız Paşa o sırada saraya gelmiş bulunuyordu. Genç padişaha **"Hafız gibi bin kulun yoluna feda olsun"** dedi. Kendisini saray avlusunda dolaşan âsilerin önüne attı ve yaşından beklenmeyen bir çeviklikle bir sipahiyi bir vuruşta yere serdi. Âsilere karşı, **"Bismillahirrahmanirrahim, Allah'tan geldik, O'na dönüyoruz"** diye mırıldandı. Diğer âsiler kılıçlarını çekip paşaya saldırdılar ve onu onyedi yerinden yaraladılar. Sonra yeniçerilerden biri Hafız Paşa'nın başını kesti ve azgın kalabalığa gösterdi.

Genç padişah korkunç manzarayı görmüştü. Şehit sadrazamın intikamını almaya kararlıydı. Hüngür hüngür ağlayarak sarayın iç kısmına geçti. Aynı anda **"Allah, Peygamber ve padişah korkusu bilmeyen rezil alçaklar! Eninde sonunda sizi bekleyen haklı intikamı tadacaksınız!"** diye bağırıyordu.

IV. Murad, âsileri kışkırtan ve destekleyen **Recep Paşa**'yı, zaman kazanmak için sadrazamlığa getirdi. Bu arada, Diyarbekir beylerbeyliğine tâyin edilen **Murtaza Paşa** sultanın buyruğunu yerine getirmiş, Tokat'a giderek Hüsrev Paşa'nın kuvvetlerini yenmiş ve Hüsrev Paşa'yı yakalatıp idam ettirmişti.

Sadrazamlığa getirilen Recep Paşa, kırk gün sonra yeni bir isyan çıkarttı. Amacı, rakiplerini, kendisinden intikam alacak olanları ortadan kaldırmaktı.

Âsiler, istekleri üzerine yapılan Ayak Divânı'nda, Recep Paşa'nın rakiplerini ya da kellelerini istediler. Sultan isteklerini kabul etmeyince de kendisini tahttan indirip yerine Şehzâde Süleyman'ın getirileceğini söylediler ve saraydaki dört şehzâdenin hayatlarına kefil istediler. Recep Paşa ile Şeyhülislâm Hüseyin Efendi kefil olduklarını söyleyince saraydan ayrıldılar. Ama İstanbul içine dağılıp aradıkları kişileri buldular ve öldürdüler.

● "İntikam gecikir ama asla yaşlanmaz!"

Sultan IV. Murad tahta çıktığı günden beri iki yüzlülüklere, hainliklere şahit olmuş, ama yılmamıştı. İyi bir öğrenim görmüştü. Akıllıydı, güçlüydü. Saltanatının ilk yıllarında henüz bir çocuk olduğu için valide sultanın ve sadrazamın sözünden çıkamıyordu, ama şimdi 20 yaşında, taşı sıksa toz edecek kadar güçlü, meseleleri bilen, kararlı ve azimli bir delikanlıydı. Artık annesini de, başkalarını da devlet işlerine karıştırmıyor, herkese sözünü dinletiyor ve hainlerden intikam almayı asla unutmuyordu. Daha 15 yaşında iken **"İntikam gecikir fakat aslâ yaşlanmaz"** demiş ve bu söz Osmanlılar arasında atasözü haline gelmişti.

18 Mayıs 1632'de akşam, dîvân toplantısından sonra Sadrazam Recep Paşa'yı acele saraya çağırdı. Koşup gelen Recep Paşa, bekleme salonuna alındıktan sonra, haremağaları padişahın kendisiyle başbaşa görüşmek istediğini söylediler ve onu yan taraftaki küçük odaya aldılar.

Sultan Murad tahtın önünde ve ayakta dimdik duruyordu. Kaşları çatıktı. Recep Paşa onun bu halini görünce, bir anda, yakın geçmişte olanları, bütün yaptıklarını bir bir hatırlayarak başına geleceği anladı. Sultan Murad gür ve hiddetli sesiyle:

"Gel bakalım topal zorbabaşı!" dedi.

Recep Paşa bacakları titreyerek padişahtan af dilemeye, suçsuz olduğuna dair yeminler etmeye başladı.

Padişah onu dinlemiyordu bile.

"Kes sesini, hemen abdestini al kâfir!" diye gürledi.

Hemen ardından:

"Bu hainin kafası hemen kesile!" buyruğunu verdi.

Orada bulunan Akağaları sadrazamın üzerine atılıp kafasını vurdular. Cesedini sarayın önünde bekleşen âsilerin, dalkavuklarının ve işbirlikçilerinin önüne attılar. Sadrazamın kafasını vurma görevini celladlara değil de Akağalara vermiş olması, idam kararının önceden duyulmasını önlemek içindi.

Sadrazamın akıbeti, padişahın korkusuz ve süratli kararı, âsileri sindirdi. Elebaşılar, idam edilme sırasının kendilerine de geleceğini anladılar.

Sadrazamlığa **Tabanıyassı Mehmed Paşa** getirildi.

Sultan Murad, üç hafta sonra, birlikleri At Meydanı'nda topladı. Kendisi de Orta Camii'n önünde yüksek bir yere kurulan tahtına oturdu. Vezirler, paşalar, kadılar, imamlar ve ulema da oradaydı.

Sultan, kabalığa hitaben çok tesirli bir konuşma yaptı. Zaten iyi bir şair, iyi bir hâtip idi ve sesi gürdü. Konuşması sırasında, müminleri Allah'a, Peygamber'e ve hükümdara itaate mecbur kılan Kur'an-ı Kerîm'in suresini de okudu. Sipahi-yeniçeri çekişmesinin, bu

yıkıcı bölünmenin **"Bir tarafı överken diğer tarafı yermek"** gibi düşüncesiz konuşmalardan ve davranışlardan ileri geldiğini söyledi.

Bu konuşmadan sonra yeniçeri ve sipahi ağaları, Kur'an'a el basarak, bundan böyle padişahın emrinden asla çıkmayacaklarına dair yemin ettiler. Halk, büyük sevgi gösterilerinde bulundu.

Sultan IV. Murad artık devlet dizginlerini eline almıştı. Zorbaları teker teker yakalatarak ortadan kaldırdı. Ağabeyi **II. Osman**'ı öldüren 10 yeniçerinin mensup olduğu bölüğü lağvetti. O tarihten sonra, üç ayda bir ulûfe dağıtmak için yoklama yapılırken lağvedilen bölüğün adı geçince, yeniçeriler bir ağızdan **"Yok olsun!"** dediler ve bu, sonraki iki yüz yıl içinde bir gelenek olarak devam etti.

● Tütün içme yasağı

O tarihlerde İstanbul'da kahve, sigara tiryakiliği artmıştı. İstanbul'da kahve 80 yıldan beri, tütün ise 30 yıldan beri içiliyordu. Her tarafta kahvehane açılıyor, bunlar birer dedikodu ve fesat yuvası haline geliyor ve buraları da daha çok yeniçeri zorbaları işletiyordu.

Bu sırada İstanbul'da, izmaritin sebep olduğu büyük bir yangın çıktı ve 20 bin ev yandı. Bu yangını bahane eden IV. Murad, tütün içme yasağı koydu ve bu yasayı sıkı bir şekilde uygulamaya başladı. Umulmadık zamanda ve daha çok geceleri kıyafet değiştirerek sokağa çıkıyor, tütün içerken yakaladıklarını derhal idam ettiriyordu. Yaşadığı olaylar, onu acımasız, çok adam öldüren bir hükümdar haline getirmişti. Bu yüzden tiryakiler, hattâ vaizler ve imamlar, imzasız hicviyeler yazmaya başladılar. İlmiye sınıfı hicivlerinde daha cüretliydi.

● Şeyhülislâmın idamı

Sultan Murad, ilmiye sınıfına da bir gözdağı vermek istedi ve İznik kadısını yolları tamir ettirmediği gerekçesiyle idam ettirdi. Kadıyı, cübbesi ve sarığı ile astırmıştı. Oysa, ilmiyeye mensup bir kimsenin idamı Osmanlı kanunlarına göre yasaktı. Bu yüzden şeyhülislâm Hüseyin Efendi bu olayı protesto etti ve bu yüzden o da idam edildi. Bu, Osmanlı tarihinde ilk şeyhülislâm idamı oldu (7 Ocak 1634).

● Lehistan boyun eğiyor

Batıda, Lehistan yine mesele çıkarmaya başlamıştı. 1630'da imzalanan barış antlaşmasının şartlarını yerine getirmiyor, yıllık vergisini ödemiyor, Kazaklar'ı Karadeniz'de ve Tuna dolaylarında Türk topraklarına saldırtıyordu.

Bu konu ile ilgili olarak yapılan divân toplantısında, Bosna Beylerbeyi Abaza Mehmed Paşa'nın Lehistan topraklarına girmesi kararlaştırıldı ve emir Abaza Paşa'ya ulaştırıldı.

Abaza Paşa Lehistan topraklarına girdi ve birçok esir ve ganimet alarak İstanbul'a gönderdi. Lehliler bu durumda anlaşma istediler ama evvelce yapılmış antlaşma şartlarını yine yerine getirmediler. Bunun üzerine Sultan Murad ordusunun başına geçip Lehistan'a sefer düzenlemeye karar verdi. Padişah azimli bir şekilde ordusunun başında Edirne'ye gelince, Lehistan barış şartlarını yerine getirmeye razı oldu ve yeni şartları da kabul etti. Antlaşmaya göre hem Osmanlı Devleti'ne, Kırım Hanlığı'na yıllık vergi vermeye devam edecekti.

★

Lehistan seferine gerek kalmadığı için İstanbul'a dönen IV. Murad, tütünden sonra içkiye de yasak koyarak meyhaneleri yıktırdı. İçki içenler hemen idam ediliyordu. Böylece zorbalar ortadan kaldırıldı. Ama bu arada, fazla araştırma yapılmadığı için suçsuz oldukları halde idam edilenler de az değildi.

İran Seferi

"Doğanlarım, kanatlarınızı açın, pençelerinizi sivriltin ve bana avımı getirin!"

IV. Murad, batıda olay çıkaran Lehistan'ı dize getirdikten sonra Bağdat meselesini halletmeye karar verdi. İran üzerine sefer düzenlemeli, bu çok önemli şehri geri almalıydı. Sadrazamı, İran'a karşı hazırlıkları yürütmek için Halep'e gönderdi. Kendisi de İstanbul'da, eski âsilerden arta kalanları, zorbaları ve yokluğunda ihanet edebileceğinden şüphe ettiklerini ortadan kaldırmak için temizlik hareketine, başka bir deyişle idamla-

ra devam etti. İdam edilenler arasında çok sevdiği ama Ermeniler'den rüşvet aldığını öğrendiği **Abaza Paşa** da vardı.

Sultan Murad Üsküdar'da, 200 bin kişilik ordusunun ortasında otağını kurmuştu. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra bu orduyu İran seferi için harekete geçirdi. Disiplin tamdı. Çünkü en ufak bir hatanın ve disiplinsizliğin cezası ölümdü. Geçtiği yerlerde, uğradığı şehirlerde, görevinde ihmali görülenler derhal idam ediliyordu. Anadolu Türkmenleri, genç, heybetli, güçlü padişahı sevgi ile karşılıyorlardı. Onun fizikî gücü ve enerjisi onlara atalarını hatırlatıyordu.

IV. Murad gerçekten büyük bir fizikî güce sahipti. Karahisar önlerine geldikleri zaman çok iri ve vahşi bir teke padişahın tahtırevanını taşıyan atlara hücum etti. Bunun üzerine IV. Murad atını tekenin üzerine sürdü ve bir gürz darbesiyle tekeyi öldürdü. Askerler bunu gönülden alkışladılar. Bir seferinde, ordunun en iri, en ağır kişisi olarak bilinen **Mustafa Paşa**'yı kemerinden tutup havaya kaldırmış ve bir müddet öyle tutmuştu.

Sultan Murad yolda Sadrazam Mehmed Paşa tarafından karşılandı ve Erzurum'a çok muhteşem bir törenle girdi.

Bundan sonra İran'a doğru yürüyüşe devam edildi ve birkaç gün sonra Safevîler'in ilk müstahkem mevkii olan **Revan** üzerine varıldı. Asker ve atların yürüyüşünden kalkan toz bulutu fırtına şeklinde esen bir rüzgâr yüzünden Revan surlarını gözden gizlemiş ve surlara çok yaklaşılmıştı. Ansızın gürleyen kale toplarının gülleleri sultanın bindiği atın ayakları dibine düştü. Telâşlanan kumandanlarına dönen **Sultan Murad:**

"Ne endişe ediyorsunuz, insan kaderin tespit ettiği günden önce ölebilir mi?" dedi.

Padişah orduyu savaş düzenine soktuktan sonra kumandanlara tek tek taktik verdi, teşvik edici ve uyarıcı sözler söyledi.

Erzurum Beylerbeyi Ahmed Paşa'ya:

"Âsi İlyas'ı tutsak etmek, Fahreddin'i Lübnan dağlarında sıkıştırmak bir şey değildir, kim olduğunu şimdi göstereceksin!".

Canbulatoğlu'na:

"Haklı olarak Tunç yürekli adamın oğlu olan sen, şimdi yapacağın kahramanlıklarla babanınki gibi bir yürek taşıdığını ispatlayacak ve vezirliğe lâyık olacaksın!".

Süvari kumandanı Murtaza Paşa'ya:

"Sen, Murtaza, emrindeki genç atlıların bir at boyu bile geri çekilmemesini sağlayacaksın. Dostlarına ve düşmanlarına meziyetlerini göstereceksin!".

Yeniçeri Ağası'na:

"Sen, yeniçerilerin ağası, beni iyi dinle: Şehirde serhoşlara, tütün içenlere verilen cezalar bir kahramanın övüneceği zaferler değildir. İşte yiğitlik gösterme zamanı geldi. Ben kendi yiğitliğimi ispat ederken, kargaşalık arasında bile olsa ağalarımın çerilerini nasıl yönettiklerine dikkat edeceğim!" dedi.

Bundan sonra askerlere dönen sultan onlara da şöyle hitap etti:

"Siz, kurtlarım! Sakın gevşemeyin! Vurmak, öldürmek, baş kesmek, düşman güllelerini toplayıp yine onlara atmak için yorgunluk göstermeyin, yoruldum demeyin! Doğanlarım, kartallarım, kanatlarınızı açın, pençelerinizi sivriltin! Ve bana avımı getirin. Önüme koyacağınız kelleler için alacağınız altın keseler işte burada!..."

Görgü tanıklarının ifadelerine göre, **Sultan Murad** daha sonra askere yaptığı vaadlerini yerine getirmiştir. Düşman kellesi getiren askerlerin serinletilmesi için içoğlanları şerbet kâseleriyle hazır bekletilmiş, yaralıları tedavi için cerrahlar ayakta beklemişlerdir.

Revan'da siper savaşı sekiz gün sürdü ve şehir fethedildi. Ordunun padişaha güveni tamdı. Şimdi o yalnız korkulan değil, sevilen, sayılan bir hükümdar olmuştu. Bu durumdan yararlanarak İstanbul'a bir ferman gönderdi ve dört kardeşinden ikisinin, **Şehzâde Süleyman** ile **Bayezid**'in, idamlarını emretti. Aynı anadan doğmuş olan **Şehzâde Kasım** ile **Şehzâde İbrahim**'in hayatlarına dokunulmadı.

Bağdat Seferi

"Ah Tayyar, Bağdat gibi yüz kaleye bedeldin!"

Revan zaferinden sonra ordu tekrar İstanbul'a döndü. Bağdad için sefer kıştan sonra yapılacaktı. Sultan Murad İstanbul'a döner dönmez İranlılar Revan'ı kuşattılar. Kuşatma üç ay sürdü ve sonunda Revan garnizonu şehri teslim etmek zorunda kaldı. Bu habere çok üzülen padişah o sırada İstanbul'a gelen İran elçisini kabul etmedi ve kendisiyle ancak Bağdad'da görüşebileceğini söyledi.

Sultan Murad, Bağdad'ın fethi için sefer hazırlıklarına başladı. Bu arada Sadrazam Tabanıyassı Mehmed Paşa'yı görevden alarak onun yerine Bayram Paşa'yı getirdi.

IV. Murad, sevilen ve değerli bir şehzade olan **Veliaht Kasım'**ı da idam ettirdi. Yokluğunda şüpheli bir duruma yer vermek istemiyordu. Şimdi Osmanlı hanedanından yalnız kendisi ve küçük kardeşi **Şehzade İbrahim** kalmıştı. Kendi oğulları küçük yaşta ölmüşlerdi. Kızları hayattaydı ama tahta çıkamazlardı.

Ordu yine Üsküdar'dan harekete geçti. Bilecik yakınlarına geldikleri zaman Sadrazam Bayram Paşa öldü ve yerine Tayyar Mehmed Paşa tayin edildi.

300 bin kişiden oluşan muhteşem ordu Bağdad önlerine ancak altı ay sonra gelebilmişti. Padişahın otağı Dicle kenarında, **İmam-ı Âzam'**ın türbesine yakın bir yerde kuruldu. Bir gün sonra da 97 kuleli Bağdad kalesi kuşatılmış, saldırı başlamıştı. İlk çarpışma başarılı geçmedi. Ertesi gün daha şiddetli bir hücum yapıldı ve Sadrazam Tayyar Paşa, elinde kılıcı olduğu halde açılan gediklerden birinde yiğitçe dövüşürken, uzaktan atılan bir kurşunla alnından vurularak şehit oldu. Sadrazamın şehit olduğunu gören Sultan **"Ah Tayyar, sen Bağdad gibi yüz kaleye bedeldin!"** diye hayıflandı. Sonra, yanındaki Kaptan-ı deryaya dönüp, eline devletin mühürlerini tutuşturarak, "Haydi, güvenime lâyık olduğunu göster, Bağdad'ı bana sen teslim edeceksin!" dedi.

Ertesi gün 200 kadar hisar Türk topları tarafından paramparça edilmiş ve Safevîler bu hisarları boşaltmışlardı. Bağdad kumandanı ateşkes istedi ve şerefli bir anlaşma yapıldı. Kale kumandanı **Bektaş Han,** şehrin anahtarını altın bir tepsi içinde **Sultan Murad Han'**a getirdi, huzuruna çıktı ve yer öperek bekledi. Bundan sonra sultanla kumandan arasında şöyle bir konuşma geçti:

"— Sen kimsin, niye geldin?"

"—Bağdad Kalesi'nin hakimi Bektaş Han kulunum. Kaleyi padişahıma teslim etmeye geldim".

"— Ya niçin karşı koydun? Bu kadar direniş neden lazım geldi? Evvel kulluk etsen olmaz mıydı?".

"— Velinimetimizin uğrunda elimizden geldiği kadar vuruşmak boynumuzun borcu idi. Nitekim saadetli padişahın kulları da padişahları uğruna gayret gösterirler. İşte bir avuç kanım ve başımla canım: Huzur-u şeriflerine geldim, dilersen bağışla, dilersen öldür. Ferman padişahındır."

"— Hele böyle olur. Efendine hizmet vazifendir. Sana ve askerine ve subaylarına aman verdim".

Bektaş Han Osmanlı hizmetine girdi. Teslim olanlardan isteyen Bektaş Han gibi davranmakta, isteyen İran'a gitmekte serbest bırakıldı.

Kalenin böylece teslim alınmasından (24 Aralık 1638) sonra Sultan Murad **"Bağdad Fâtihi"** olarak anıldı. Bağdad, 278 yıl daha Türk hâkimiyetinde kalacaktı.

Sultan Murad'ın Bağdad'ı fethinden sonra İstanbul'a dönüşü çok parlak oldu. **Kösem Sultan** gümüş tekerlekli bir araba içinde padişahın önünden gidiyordu. Padişahın yanında, esir alınmış 50 Safevî asilzadesi vardı. Sultan Murad'ın üzerinde İran zırhı, omuzlarında pars kürkü bulunuyordu.

Bağdad'ın fethi için yapılan sefer 14 ay sürmüştü. Sadrazam Mustafa Paşa bir süre daha İran cephesinde kalarak Safevîler'le meşhur Kasrışirin Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşmaya göre İran,Bağdad üzerindeki bütün haklarından vazgeçiyor, buna karşılık Revan Safevîler'e bırakılıyordu.

Sultan IV. Murad'ın Bağdat seferi

● Venedik barış istiyor

Sultan Murad'ın İran seferi Venedik'i cesaretlendirmiş ve fırsattan yararlanarak iki Türk şehrini işgal etmişlerdi. Dalmaçya kıyılarında da bazı başkaldırma belirtileri vardı.

Sultan, batı sınırlarında da güvenliği sağlamak için sefere hazırlandı. Fakat, Türkler'e karşı savaşmak için müttefik bulamayan Venedik barış istedi. Bunun üzerine İstanbul'da Venedikliler'le yeni bir anlaşma imzalandı. Buna göre Venedikliler daha önce Osmanlı lehine olan bütün şartları yürürlükte tutmayı, ayrıca yüklü bir savaş tazminatı ödemeyi kabul ediyordu.

● Sultan IV. Murad'ın ölümü

Daha Revan seferinden dönerken sağlık durumu bozulan Sultan Murad, son zamanlarda sık sık hastalanıyordu. Bunun sebeplerinden biri, eğlence ve sefahate dalmış olmasıydı.

Sultan, sık sık eski Safevî kumandanı **Emirgûn Paşa**'nın sarayına gidiyor, onun rezil içki âlemlerine katılıyordu. Emirgûn Han, Şah Abbas'ın mirzalarından ve gözde kumandanlarından biriydi. Revan Savaşı'nda teslim olmuş, mezhep değiştirmiş ve Sultan Murad'a bağlanmıştı. Buna karşılık Sultan Murad da ona üç hil'at giydirmiş, paşa rütbesiyle Halep beylerbeyliğini vermişti. Halen Boğaz'ın güzel bir semti olan Emirgân, bu mırzanın sarayının bulunduğu yer olduğu için bu adı almıştır.

Sultan IV. Murad bir Ramazan bayramında, rahatsızlığına rağmen ata binerek Kaptan-ı derya Mustafa Paşa'nın sarayına gitti. Burada bol miktarda içti ve ağır bir şekilde rahatsızlandı. İki hafta sonra da, 8/9 Şubat 1640'da, henüz 28 yaşında iken öldü.

● Sultan IV. Murad'ın özellikleri

Onbir yaşında tahta çıkan, onyedi yıl saltanat süren IV. Murad, Osmanlı padişahları içinde en büyükler arasında yer alır. Çok genç yaşında ölmesine rağmen, devletin çöküşünü yavaşlatan ve durduran odur. Tahta çıktığı zaman askerde disiplin kalmamış, saray entrikaları had safhaya çıkmış bulunuyordu. Devletin hazinesi de bomboştu.

Saltanatının ilk yıllarından sonra süratle duruma hakim olmuş, orduda disiplini sağlamış, zorbaları sindirmişti. Fakat bu sonuca ulaşmak için çok kan dökmek zorunda kalmıştır. Kement ve kılıç zoruyla sağlanan bu sonuç, onun sağlık durumunu da etkilemiş, çok çabuk kızan ve en küçük suçu idamla cezalandıran bir hükümdar olmuştur. İlk şeyhülislam idamı da onun zamanında ve onun emriyle olmuştur.

Gençliğinde içkiye alışmış, sonra bütün ülkede tütün ve içkiyi yasaklayarak meyhaneleri yıktırmış, kendisi de içkiyi bırakmıştır. Fakat son zamanlarında tekrar içmeye ve eğlenceye başlamış ve hastalanmıştır.

IV. Murad zamanında en önemli dış mesele İran savaşlarıydı. İran'ı yenmiş, Bağdad'ı ikinci defa Türk topraklarına katmıştır. Batıda Lehistan, Venedik ve Ukrayna Kazakları ülkeye zarar vermeye başlayınca sefere hazırlanmış ama savaşa gerek kalmadan bu devletlere barış şartlarını kabul ettirmiştir.

İçeride ve dışarıda dehşet salan Sultan Murad, hazineyi ağzına kadar doldurmuş, imparatorluğun sahip olduğu ihtişamı çok göz kamaştıran bir düzeye çıkarmıştır.

Sultan IV. Murad'ın şahsına ait av, koşu ve savaş atı olarak kullanılan 900 küheylanı vardı. Bunların yemlikleri bile som gümüşten idi ve herbiri için tek tek soy kütüğü tanzim edilmişti. Sefere çıktığı zaman eşyalarını taşımak için 800 yük atı kullanılırdı. Maiyetinin eşyalarını 5 bin deve, nakil paraları taşımak için 600 deve kullanılmaktaydı. Köleleri ve çadırları 800 katır taşırdı. Saraydaki içoğlanlarının herbirine 30 soylu at tahsis edilmişti.

Bu ihtişam, bu debdebe onu, disiplini sağlamak için tereddütsüz kılıç kullanmaktan bir an bile alıkoymadı. Ünlü tarihçi Göreceli **Koçi Beğ**'in işareti ve tavsiyesiyle şu iki idealin gerçekleşmesi için çalışmıştır:

1. Eyaletlerde aşırı bağımsız hareket eden beylerbeylerinin yetkilerini sınırlamak, üzerlerinde hükümdar otoritesini tam olarak hissettirmek, sayıları 200 bine ulaşan ücretli ve devamlı kapıkulu ocaklarını ıslah etmek;
2. Orduya örnek olacak yeni bir askerî birlik kurmak.

Koçi Beğ, bunun için, padişaha eski Türk geleneklerine dönülmesini öğütlüyor, bazı geleneklerin de kusurlarını gösteriyordu.

Sultan IV. Murad, kılıcı asla elinden bırakmamış olmasına rağmen, hassas bir insandı. Güzel sanatların her dalına ilgi duyar, sanatkârları korurdu. Kendisi de şiir yazar ve **"Muradî"** mahlasını kullanırdı. Besteleri de vardır.

Sporun her dalıyla uğraşırdı. Binicilikte, atıcılıkta çok usta idi. İri yapılı, çok yakışıklı ve çok güçlüydü.

Sultan Murad'ın iki erkek ve altı kız çocuğu olmuştur. Eşlerinin adları bilinmiyor. Erkek çocukları kendi hayatta iken ölmüşlerdi.

IV. Murad, ülkenin imarına da önem vermiş, onun zamanında birçok eser meydana getirilmiştir.

SULTAN İBRAHİM

Adı 'deli'ye çıkmıştı ama deli değildi. Ancak düzeni alt üst eden ve felâketle sonuçlanan dönemi o başlattı. Bir gözde için her çivisi pırlantadan bir gezi arabası yaptırmıştı

Sultan IV. Murad öldüğü zaman tahtın tek varisi vardı ve o da 25 yaşında olan en küçük kardeşi **Şehzade İbrahim** idi. Bu şehzade, ağabeyi IV. Murad'ın üç kardeşini boğdurmasına tanık olmuş, öldürülme sırasının kendisine geleceği korkusu ile yaşamıştı. Annesi **Kösem Sultan** onu, büyük oğlu IV. Murad'ın hışmından korumasını bilmişti.

Annesinin elinde uysal bir çocuk olarak büyüyen, ama korkular içinde yaşayan **İbrahim'e** IV. Murad'ın ölüm haberi geldiği ve padişahlığın kendisine kaldığı söylendiği zaman buna inanmadı. Öldürülmek için dairesinden çıkarılmak istendiğini sanarak **"Bize taht ve saltanat gerekmez, padişah kardeşimin sağlığına duacıyım"** dedi. Sonunda onu güçlükle IV. Murad'ın ölüm döşeğine götürerek, ağabeyisinin ölüsünü gösterdiler.

Sadrazam Kara Mustafa Paşa, yatak odasından çıkıp taht odasına geçen İbrahim'in başına **Hz. Ömer'**in sarığını **"Bismillah"** diye sardı ve tahta oturmasına yardım etti.

Böylece tahta çıkan Sultan İbrahim'in ilk sözü **"Elhamdülillah ya Rab! Benim gibi zayıf bir kulunu bu makama lâyık gördün. Saltanatımda milletin halini hoş eyle, birbirimizden hoşnut kıl!"** demek oldu.

Sultan İbrahim zayıf iradeli bir insandı ve kolayca telkinlere kapılıyordu. Gerçi yönetimi elinde tutan ve makamında bırakılan Sadrazam **Kara Mustafa Paşa** kudretli bir devlet adamı idi ama, kısa zamanda dalkavuklar padişahın etrafını sarmışlardı.

Sultan İbrahim hanedanın tek temsilcisi idi ve çocuğu olmuyordu. Çocuğu olmadan ölürse hanedanın kesilmesi, sona ermesi tehlikesi vardı. Onun için genç padişaha güzel cariyeler sunmakta, başta valide sultan olmak üzere bütün yakınları ve devlet erkânı adeta yarışıyordu. Bu durum onu güçsüz bırakmıştı. Hekimler ve hocalar tedavisi için büyük gayret sarfettiler.

Sultan İbrahim'in tedavisi ile ilgilenen hocalardan biri de **"Cinci Hoca"** adıyla anılan bir yobazdı. Fakat bu adamın telkinleri çok etkili oldu ve sultanın ard arda iki erkek çocuğu dünyaya geldi. Bu olay sarayda ve bütün ülkede büyük sevinç yarattı. Artık Osmanlı hanedanı kurtulmuştu. **Cinci Hoca** da bir anda sarayın en nüfuzlu kişilerinden biri olup çıktı.

Bu hoca, medrese eğitimini bile tamamlamamıştı ama kurnazdı. Entrikacı ve servet düşkünü idi. Hem padişah hocalığı, hem Anadolu kazaskerliği unvanına kavuşunca nüfuzu daha da arttı. Rüşvetler almaya, servetini arttırmaya başladı. **Kösem Sultan** ve **Sadrazam Kara Mustafa Paşa'**dan sonra padişah nezdinde en nüfuzlu olanlardan biriydi ama

SULTAN İBRAHİM
(1615-1648)

bu kadarla yetinmiyor, her türlü entrikayı körüklüyordu.

● Batı sınırlarında sükûnet

Sultan İbrahim'in ilk saltanat yıllarında içeride durum sakin görünürken, sınırlarda bazı gelişmeler oldu. Rusya ile Almanlar Osmanlı'nın zayıf anından yararlanmak istediler. Ukraynalı Kazaklar Azak kalesini ele geçirdi. Bunun üzerine Azak kalesine bir sefer düzenlendi. **Sultanzâde Paşa** ile **Kırım Hanı Mehmed Giray**'ın birlikte gerçekleştirdikleri bu sefer sonunda Azak kalesi geri alındı ve onarıldı.

Öte yandan, **Zitvatorok Andlaşması**'na uymadıkları için Avusturya'ya, Almanya'ya akınlar yapıldı. **Bavyera**'nın bazı bölgeleri Türk hakimiyetini tanımak zorunda kaldılar. **III. Ferdinand** da Zitvatorok Andlaşması'na uyacağını bildirdi ve andlaşmanın yenilenmesini istedi.

O dönemde İtalya İspanya'nın hakimiyeti altında bulunuyordu. Bu ülkenin kıyılarında üslenen İspanya ve Venedik donanmaları zaman zaman Türk limanlarını basmakta idiler. Onun için **Küçük Piyale Paşa** kumandasındaki donanma İtalya'nın **Kalabriye** kıyılarını vurdu, yakıp yıktı.

Böylece, Batı sınırlarında sükûnet ve güvenlik sağlanmış oluyordu.

● Dörtler'in entrikası

Sultan İbrahim, ataları kadar zeki bir hükümdar değildi. Devlet işlerinden anlamıyor, çabuk sinirleniyor, emirlerini hemen yerine getirmeyenleri, sebebini bile dinlemeden idam ettiriyordu. Giderek iyice zalimleşti. IV. Murad devlet düzenini kurmak, isyanı bastırmak ve çöküşü önlemek için binlerce insanın canına kıymıştı ama hedefine ulaşmış ve düzeni kurmuştu. Fakat **Sultan İbrahim o düzeni alt üst eden bir felâket devrini başlatmış oldu.**

Bu durumda devlet adamları arasında da çekişmeler kaçınılmaz oldu. Bazı vezirler ve beyler haksız servet ediniyor, zalimce davranıyorlardı.

Sadrazam Kara Mustafa Paşa, haksız servet edinen silahtarı idam ettirdi. Fakat bu zengin silâhtara kızlarından birini vermeyi düşünen **Valide Sultan** bundan hiç memnun olmadı ve sadrazama karşı gizli düşmanlık beslemeye başladı.

Sadrazam **Kara Mustafa Paşa,** emirleri dinlemeyen ve serkeşlik eden Erzurum Beylerbeyi **Nasuhpaşazade Hüseyin Paşa**'dan da kurtulmak istedi. Onu önce Halep beylerbeyliğine, sonra Sivas'a tayin etti. Fakat bu bir tuzaktı. Sivas Beylerbeyi İbrahim Paşa'ya bir ferman gönderilerek Hüseyin Paşa'yı idam etmesi istenmişti. Hüseyin Paşa bu tuzağı öğrendi ve kuvvetlerini toplayarak karşı koydu. **İbrahim Paşa**'nın kuvvetlerini yendi ve kendisini de öldürdü.

Askerleriyle İstanbul'a yürüyen **Hüseyin Paşa,** başkentte isyan çıkaracağını, sadrazamdan intikam alacağını açıkça söylüyordu. Üsküdar'a gelip çadırlarını kurdu ve padişahın emrini bekledi. Dalkavukları ve adamları kendisine yanlış istihbarat veriyor, padişahın onu sadrazamlığa getireceğini, buna mecbur olduğunu söylüyorlardı. Kâhyası da onu yanıltıyor, ihanet ediyordu. Bunlar ona sadrazamın Rumeli beylerbeyliğini vereceğini söylediler. O da bu beylerbeyliğini almak için bir avuç adamı ile karşı kıyıya çıktı ve burada sadrazamın muhafızlarıyla karşılaştı. Onların elinden kaçmayı başardı ise de Rusçuk'tan Kırım topraklarına geçerken yakalandı ve öldürüldü.

Valide Sultan, Cinci Hoca, Yeniçeri Ağası Yusuf Paşa ve **Sultanzâde** dörtlüsü entrikalarına ve padişahı etkilemeye devam ediyorlardı. Sadrazam, Cinci Hoca ve Yusuf Paşa'dan da kurtulmak istedi. Fakat bu dörtlünün onu her vesile padişaha gammazlaması ve padişahın da sadrazamın otoritesinden bıkmış olması, onun nüfuzunu azaltıyordu. Yakın bir adamının idam edilmesi üzerine kendi hayatının da tehlikeye girdiğini anladı.

Sadrazamın adamları kışlalara gidip bol para dağıtarak yeniçerileri **Yusuf Paşa** aleyhine kışkırttılar. Yusuf Paşa durumu öğrendi ve sadrazam aleyhinde somut deliller elde edilmiş oldu.

Sultan İbrahim onun yeniçerilere rüşvet dağıttığını haber alınca idamını emretti. Mustafa Paşa kaçıp bir saman yığını altına gizlendiyse de yakalandı ve öldürüldü (31 Aralık 1644). Yerine, şişmanlığından dolayı **"Semin"** lâkabı ile anılan **Mehmed Paşa** tayin edildi.

● Girit Seferi

O sırada dış ilişkilerde yoğun bir faaliyet görüldü. Viyana'ya kalabalık bir elçilik heyeti gitmiş, imparatorla barış imzalanmıştı. Bu heyet, Avusturya'ya kahveyi tanıtmış ve kahvenin Avrupa'da yayılmasına da sebep olmuştur.

Tahta yeni çıkan Rus çarı İstanbul'a bir elçi göndermiş ve Sultan İbrahim bu elçiden, Moskof çarları tarafından Kırım hanlarına

Sultan İbrahim'in tuğrası

öteden beri ödenen vergilerin aksatılmamasını istemişti. Daha sonra Sultan İbrahim, Moskova tahtında hak iddia eden bir prensi İstanbul'a davet etmek suretiyle Rusya'nın içişlerine de karışmıştı. Bu prens, çar olduğu takdirde Kazan ve Astırhan'ı Osmanlılar'a iade edeceğini söylüyordu.

Sultan İbrahim döneminde en önemli dış mesele, Venedik'le olan anlaşmazlık üzerine **Girit seferinin başlatılması** olmuştur. 19 Nisan 1645 tarihinde başlayan bu sefer 24 yıl sürecekti.

Üç ay süren zorlu bir direnmeden sonra Girit'in başkenti olan Hanya teslim oldu ve Türkler ada üzerinde bir dayanak noktası ele geçirmiş oldular. Daha sonra Resmo da ele geçti. Fakat adanın merkezindeki Kandiye şehri uzun süren kuşatmaya rağmen zaptedilemedi. Bu arada Venedikliler'le İspara'da yapılan deniz savaşı da kazanılmıştı.

● Dalkavukların başı

Girit'de Kandiye kuşatması sürüp giderken İstanbul'da devletin ileri gelenleri arasındaki çekişmeler de, padişahın âczi, bilgisizliği yüzünden had safhaya varmıştı. **Sadrazam Semin Mehmed Paşa** ise padişahın baş dalkavuğu olmuştu. Padişah ona **"Benim iyi-kötü her dediğimi ve her yaptığımı itirazsız kabul edişinin sebebi ne?"** diye sorduğunda, dalkavukluğu en üst dereceye çıkaran sadrazam şu cevabı vermişti: **"Siz halifesiniz, Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesisiniz. Aklınıza gelen her şey ilâhî bir ilhamdır. Bizim küçük aklımızın doğru bulmadığı, görünüşte hatalı ve çelişki dolu arzularınızda bile gizli bir hikmet vardır ve kulunuz bu arzuları anlamadan kabul etmek zorundadır".**

Padişah bu gibi vezirlerin davranışlarıyla çileden çıkıyordu ve kimseyi dinlemez hale gelmişti. Sinirleri iyice bozulduğundan, canını sıkan herhangi bir olayda idam kararı vermekte tereddüt etmiyor, sadrazam ve vezirleri sık sık değiştiriyordu.

● Deprem, yangın ve isyan...

İdaresizlik, Girit seferinin tam başarı ile sonuçlanmaması ve sürüp gitmesi, İstanbul'da iki büyük yangın ve bir büyük deprem,

başkent halkının huzurunu iyice kaçırmıştı. Bu arada padişah şeriata aykırı olarak sekizinci kadınla evlenmiş, **bir gözdesi için her çivisi pırlantadan bir gezi arabası yaptırmıştı.** Eğlence âlemlerine devam ediyordu.

Öte yandan Ege sularında dolaşan Venedik donanması da bir türlü uzaklaştırılamıyordu. Bu arada zorba yeniçeri ağaları esnafı yine haraca bağlamıştı.

Padişahın zulmü ve idaresizliği **Kösem Sultanı** bile çileden çıkarıyordu. Kösem Sultan, oğlunun deli olduğu propagandasını yaymaya, bu amaçla avuç dolusu para saçmaya başladı. Oğlu İbrahim'i tahttan düşürmek, yerine torunu **Şehzade Mehmed**'i geçirmek ve böylece devleti yönetmeye devam etmek istiyordu.

Bütün bu olayların sonunda beklenen oldu ve nihayet İstanbul'da isyan çıktı. Asiler o sırada sadrazam olan **Ahmed Paşa**'nın azlini, hatta kellesini istediler. Padişah bu isteği kabul ederek sadrazamlığa **Koca Mehmed Paşa**'yı getirdi. Fakat çok geçmeden **"Asilerin hepsinin hakkından geleceğim!"** diye bağırdı. Bunun üzerine isyan bu defa padişaha yönelik olarak tekrar başladı. Asilerin, azledilen **Ahmed Paşa**'yı sağ bırakmayacakları anlaşılıyordu. Bunu bilen Ahmed Paşa, yanına taşıyabileceği kadar altın alarak sığınacak bir yer aradı. Dost sandığı birinin evine girdi. Fakat bu sözde dost yeni sadrazama Ahmed Paşa'nın kendi evinde olduğunu bildirince hemen yakalandı ve boğuldu.

Asileri kışkırtanlar yeni sadrazam **Koca Mehmed Paşa, Kazasker Abdülaziz Efendi** ve **Kösem Sultan** idi. Padişah âsilerin **'Ayak divanı'** talebini reddetti. Bunun üzerine asiler Şehzade Mehmed'i padişah ilan ettiler (8 Ağustos 1648). Sultan İbrahim, kendisine tahttan indirildiğini bildirmek için gelen heyete ağır hakaretlerde bulundu.

Padişahı sarayda bir odaya kapattılar. Bu odanın kapı ve pencerelerini duvarla örerek sadece küçük bir delik bıraktılar. Yiyecek ve içeceği bu delikten verilecekti.

İstanbul halkı isyanlardan, isyanların getirdiği sıkıntılardan bıkmış, adeta canından bezmişti. Yeniçeriler dışında kalan askerler, yani sipahi ve diğer sınıflar, henüz altı yaşında olan bir şehzadenin tahta çıkmasını hoş karşılamıyor, bunun daha büyük sıkıntılara sebep olacağını söylüyorlardı.

Bu çalkantılar içinde Sultan İbrahim'in tekrar tahta çıkarılacağı söylentileri yayıldı. Bu, onu devirenlerin ölümü demekti. Onun için harekete geçtiler. Kösem Sultan, ulema ve yeniçeri ocağının temsilcileri bir araya gelerek, devrilen sultanın öldürülmesine karar verdiler. Bundan sonra yeniçeri ağaları, sadrazam ve şeyhülislam, yanlarına padişahın meşhur celladı **Kara Ali**'yi de alarak saraya gittiler.

Onların niçin geldiğini bilen **Sultan İbrahim hiç yalvarmadı.** En ağır şekilde hakaret etti. Cellad Kara Ali'ye **"işini bitir!"** dediler. Ama Kara Ali, padişah katillerinin yaşatılmayacağını çok iyi bildiğinden Sultan İbrahim'e el süremiyordu. Ağlayarak kaçmaya çalıştı. Sonunda, bütün direnişine rağmen Sultan İbrahim kementle boğularak öldürüldü (18 Ağustos 1648).

● Sultan İbrahim'in özellikleri

Sultan İbrahim'i tahttan indiren ulema, devlet ricali ve askerî erkân, onu **"devlete ait kaleleri umursamazlık yüzünden düşmana vermek, devlet hazinesini zevk ve keyfi için israf etmek ve değerli devlet adamlarını haksız yere idam ettirmek"** le suçlamışlardı. Bu, doğru idi. Durgun zekâlı ve devlet işlerini bilmediği de doğru idi. Fakat **"deli"** değildi. Ölümünden sonra tarihlere **"Deli İbrahim"** olarak geçmesi, başta annesi olmak üzere, ölümüne sebep olanların iddiasından başka bir şey değildi.

Bilgisizliği, dengesizliği, ölüm korkusu ile kapalı bir hayat yaşamış olmasından ileri geliyordu. Kadınlara düşkünlüğü de adeta teşvik edilmişti. Çünkü onun mutlaka baba olması, veliaht doğurtması gerekiyordu. Çocuğu olmazsa Osmanlı hanedanı sona erecekti. Gençliğinde, ondan başka Osmanlı şehzadesi kalmamıştı.

Sultan İbrahim'in cariyesi çoktu. Teamüle aykırı olarak sekiz kadınla evlenmiş, eşlerinin ve cariyelerinin tesiri altında kalmıştır. 8 erkek ve 6 kız çocuğu oldu. Oğullarından **IV. Mehmed, II. Süleyman** ve **II. Ahmed** tahta çıkmışlardır.

SULTAN IV. MEHMED
(1642-1693)

SULTAN IV. MEHMED

39 yıl saltanat süren "Avcı Mehmed" zamanında "Köprülü"ler devletin çöküşünü durdurdular.

Sultan IV. Mehmed 8 Ağustos 1648'de tahta çıktığı zaman 6 yaşını henüz bitirmişti. Padişah oluşundan on gün sonra, zorla tahttan indirilmiş olan babası öldürüldü. Buna çok üzülen küçük padişah, babasının ölümüne sebep olanlardan 70 kişinin adlarını bir deftere yazdırdı ve bunu, zamanı gelince intikam almak için sakladı. Küçük bir çocuğun bunu düşünmüş olması çok önemliydi.

Padişahların tahta çıkışlarında yeniçerilere bol bahşiş verilmesi bir adet idi. Fakat Sultan İbrahim hazineyi tamtakır bıraktığı için bu bahşiş ödenemiyordu. Muazzam serveti bulunan **Cinci Hoca**'ya başvurdular. Bu hasis entrikacı para vermek istemedi. Bunun üzerine servetine el kondu, kendisi de idam edildi. Sultan İbrahim'in cariyelerine dağıttığı mücevher ve paralar da alındı ve böylece hazinenin açığı kapandı.

Kösem Sultan duruma yine hakim görünüyordu. Yeni padişah IV. Mehmed'in annesi olan **Tarkan (Türkan) Sultan**'dan başka, Sultan İbrahim'in bütün eşleri ve gözdeleri eski saraya gönderilmişlerdi.

● Gürcü Nebî ve Katırcıoğlu isyanları

Çocuk hükümdar adına devlet işlerini **Sadrazam Mehmed Paşa** yürütüyor ve artık Kösem Sultan'dan emir almak istemiyordu. Kösem Sultan, ihtilâli gerçekleştiren ve Sultan İbrahim'i deviren yeniçeri ağalarının önde gelenlerine ulûfe olarak büyük bir servet harcadı. Gözdelerden geri alınan paranın büyük bir kısmı bunlara verildi. Bu, isyanın ödüllendirilmesi gibi bir şeydi ve bu duruma **Sadrazam Sofu Mehmed Paşa** karşı çıktı. Aynı şekilde sipahilerle içoğlanları da yeniçerilere karşı birleştiler ve isyan ettiler. Fakat yeniçeri ağaları baskın çıkarak bu isyanı bastırdılar. **Kösem Sultan** onlarla işbirliği halindeydi.

Venedik karşısında uğranılan başarısızlıkları bahane eden yeniçeri ağaları sadrazamın azlini istediler. Aslında, yönetimde kendilerine karşı olacak bir veziriâzama tahammülleri yoktu. Bunlar, Sadrazam Mehmed Paşa'nın idamı için bir ferman da aldılar. Sadrazam idam edildi ve yerine yeniçeri ağalarından **Murad Ağa** (sonra paşa) getirildi. Bu sadrazam Kösem Sultan'ın tahrikleriyle eski sadrazam Mehmed Paşa'dan başka yardımcılarını da idam ettirdi. Şeyhülislam kaçarak hayatını kurtarabilmişti.

İstanbul'daki sipahi-yeniçeri mücadelesi Anadolu'ya da sıçramıştı. Celâliler yine ortaya çıktı ve **Sultan İbrahim**'in kanını dava ederek isyanı başlattılar. Bunlardan, **Gürcü Nebî** adıyla anılan bir sipahi subayı, **Katırcıoğlu** ile birleşerek 15 bin kişilik bir kuvvet meydana getirdi. **Gürcü Nebî** bu kuvvetlerin başında Üsküdar'a yaklaştı fakat karşıla-

Sultan IV. Mehmed'in tuğrası

rına çıkan hükûmet kuvvetlerine yenildi. Gürcü Nebî'nin başı kesilerek İstanbul'a gönderildi. **Katırcıoğlu** ise affedilerek Girit'e gönderildi.

Yeniçeri ağaları, kendilerinden olan yeni sadrazamın işlerine sık sık karışıyor, ona baskı yapıyorlardı. Sadrazam Murad Paşa da **Celâlî** isyanını bastırdığı için şımarmış, kendini içki ve eğlenceye kaptırmıştı. **Sefahat arkadaşlarıyla sarhoş olarak sokakta dolaşması halkın nefretini kazanmasına sebep oldu.**

● "Devlet mühürlerini bir yeniçeriye verme!"

Şiddetli baskılar sonunda Murad Paşa sadrazamlıktan istifa etmek zorunda kaldı. Bu paşa kusurlu ve başarısız ise de, sadrazamlığı bırakırken padişaha gerçekleri acı şekilde açıklayan şu konuşmayı yaptı:

"— Sultanım, devlete sadece bir tek sadrazam olmalıdır. İşte mühürler, âlemin nizamını bozmamak için onları bir yeniçeriye verme!".

İçlerinden geldiği için yeniçerileri çok iyi bilen Murad Paşa, Budin beylerbeyliğine tayin edildi.

Padişah annesi **Tarkan Sultan,** yavaş yavaş, kayınvalidesi olan Kösem Sultan'ı gölgelemeye başlamıştı. Aralarında açık-kapalı mücadelede onun üstün geldiği görülüyordu. Nitekim Murad Paşa'dan sonra, Tarkan Sultan'ın takdirini kazanmış olan **Melek Ahmed Paşa** sadrazamlığa getirildi. Ahmed Paşa çocukken saraya alınmıştı. Erkekçe güzelliği yüzünden **"Melek"** lâkabı ile anılıyordu. Ocak ağaları onun üzerinde de nüfuzlarını sürdürmek istediler.

Sadrazam Melek Ahmed Paşa, hazinenin büyük bir kısmını tüketen vezir, ağa, molla

ve askeri birlik mensuplarının maaşları üzerinde kısıntılar yapmak için Divan'da teklifte bulundu. **Kösem Sultan** bu teklife, dinî mahkemeleri teşkil eden dervişlerin şikâyetlerine yol açacağı gerekçesiyle şiddetle karşı çıktı.

Ahmed Paşa bir yandan maaşlarda kısıntı yaparken, öte yandan altın sikkelerin değerini düşürdü. Gümüş mikdarı az olan paralar basarak bunları altın paralarla değiştirmek istedi. Esnaf, tüccar ve halk, bu durumda iflasa sürükleneceklerini anladılar. Pahalılık ve dolayısiyle halkın şikâyetleri arttı. Öte yandan yeniçeri ağaları yüksek maaş alıyor, rüşvet olayları artıyor, ama saray maiyetinin ve sofralarının debdebesi, israfı devam ediyordu. Evliya Çelebi'nin yazdığına göre, Mehmed Paşa ölçülemeyecek kadar değerli gümüş ve Çin porseleninden yemek takımlarına sahipti. **Gittiği her yere 40 aşçısını da beraber götürüyor, ayrıca 7 kâhya bu aşçılar ordusunu yönetiyordu.**

Halk homurdanmaya, başkaldırmaya başladı. Ülkenin çok önemli iki ticaret merkezi olan Selanik ve İzmir, başlarında bulunan paşaları tanımadıklarını ilan ettiler.

Halk, özellikle tüccar ve esnaf, başlarına **Şeyhülislam Karaçelebizade'**yi de alarak meydanlara yürüdü. Bu ayaklanma üzerine Melek Ahmed Paşa sadrazamlıktan alınarak yerine **Siyavuş Paşa** getirildi.

● Kösem Sultan'ın boğulması

Küçük padişahın annesi Tarkan Sultan'ın nüfuzunu attırdığını, Kösem Sultan'ı gölgelemeye başladığını söylemiştik. Tarkan Sultan, Kösem Sultan'ın cariyelerinden birini elde etmiş, onun aracılığı ile kayınvalidesinin bütün tasarılarını öğreniyordu. Saltanatı elinden kaçırmakta olduğunu anlayan Kösem Sultan, torunu olan küçük padişahı tahttan indirecek, hatta yok edecek bazı planlar hazırlamaktaydı. **IV. Mehmed'**in yerine, Sultan İbrahim'in başka bir eşinden olan **Şehzade Süleyman'**ı getirmek istiyordu. Şehzade Süleyman'ın annesi kendisine karşı çıkabilecek bir kadın olmadığı için, torunu adına hükmetmeye devam edecekti.

Tarkan Sultan kayınvalidesi Kösem Sultan'ın bu tasarılarını öğrenince dehşete kapıldı. Çünkü muazzam serveti sayesinde nüfuzlu birçok kimseyi etrafına toplayan Kösem Sultan, bunu yapabilirdi. Ancak kendisi de nüfuzlu çevrisini genişletmiş bulunuyordu. Kayınvalidesi gibi entrika uzmanı bir kadının yanında epey tecrübe kazanmıştı. Sarayın en büyük âmiri olan darüssaade ağasını (kızlar ağasını) Kösem Sultan'ın projesinden haberdar etti.

Durumu öğrenen darüssaade ağası **Uzun Süleyman Ağa,** silahlı adamlarını alarak Kösem Sultan'ın dairesini bastı. Çocuk padişahı suikasttten ancak Kösem Sultan'ı ortadan kaldırmakla kurtarabilirdi. Bir an bile gecikmemeliydi. Gecikmek ve başarısızlık kendi hayatının da sonu olurdu.

Baskın kolay olmadı. Kösem Sultan'ın özel muhafızları olan 300 içoğlanı ile ak ve kara haremağaları büyük bir direniş gösterdiler. Fakat Süleyman Ağa ve sadrazamın adamları galip geldi. Haremin iç kısmına girdiler. Kösem Sultan'ın hayatı karşılığında servet bağışlamasına ve kaçma teşebbüslerine rağmen onu perde kordonu ile boğarak öldürdüler (2/3 Eylül 1651).

Olay bir anda bütün İstanbul'da duyuldu. Halk, yılların birikimi bir nefretle olanları onaylamıştı. Yeniçeri ağaları ise en büyük desteklerinin ortadan kaldırılması karşısında dehşete düştüler. Fakat Sultanahmet meydanında toplanan halk da yeniçeri zorbalarına karşı idi ve sarayı destekliyordu. Bu yüzden bir şey yapamadılar. Bunlar arasında, başta yeniçeri ağası **Bektaş Ağa** olmak üzere 38 zorba yakalanarak idam edildi.

Şimdi Ağalar Saltanatı sona ermişti. Ama böylesine büyük kargaşadan, anarşiden sonra sükûnetin bir anda geri gelmesi beklenemezdi. Bundan sonra sadrazam değişiklikleri sıklaştı. İç çekişmeler daha bir süre sürüp gidecekti.

● Venedikliler'le savaş

Bu sırada, Sultan İbrahim zamanında başlayan Girit savaşı şiddetli çarpışmalarla devam ediyordu. İstanbul, kargaşalıklar yüzünden **Girit Serdarı Deli Hüseyin Paşa'**ya yardım gönderemiyordu. Venedikliler Çanakkale boğazını tuttuğu için donanma buradan Girit'e asker ve cephane ulaştıramıyordu. İskenderiye'den gönderilen gemiler yiyecek ihtiyacını karşılıyordu ama, asıl gereken silâh ve asker idi.

Nihayet 150 gemiden oluşan bir donanma Çanakkale önlerindeki Venedik donanmasına saldırdı. Türk donanması altı gemi kaybetmişti fakat Venedik donanması da çekilmek zorunda kalmıştı. Ama, Girit'e yeterli yardım yine ulaştırılamadı.

Avrupalılar'ın Girit'i savunan Venedikliler'e yardımı, Osmanlılar'ın Kandiye'yi kuşatan Hüseyin Paşa'ya yaptığı yardımdan çok daha fazla idi. Hüseyin Paşa ve gazileri cesaretle savaşıyor, büyük kahramanlıklar gösteriyor-

lardı. Hüseyin Paşa, imparatorluğun her tarafında haklı bir şöhrete ulaşırken, İstanbul'da anarşi durdurulamıyor, sadrazamlar ard arda değişiyordu.

Siyavuş Paşa ve Gürcü Mehmed Paşa'dan sonra sadrazamlığa **Tarhuncu Ahmed Paşa** getirildi. Tarhuncu Ahmed Paşa bütçe açığını kapatmak için bazı tedbirlere başvurdu. Suistimallerin ve rüşvetlerin önüne geçmek maksadiyle aldığı tedbirler kısa zamanda onun aleyhine de iftira ve çeşitli oyunlar tezgâhlanmasına sebep oldu. Bu da onun azli ve idamı ile sonuçlandı.

Bu sırada Girit'e mutlaka yardım ulaştırılması gerekiyordu. **Kara Mehmed Paşa** kumandasındaki donanma yardım için hareket geçti. Çanakkale boğazını tekrar tutan Venedik donanması ile yine çarpışma oldu ve bu sefer Venedik donanması daha büyük bir bozguna uğratıldı. Venedikliler 6 gemi kaybettiler, 3000 ölü, binlerce esir ve yaralı verdiler. Ölenler arasında **Venedik Amirali Morosini** de vardı. Daha sonra tekrar toparlanarak Değirmenlik açıklarına gelen Venedik donanması burada da mağlup edildi. Artık yardım kuvvetleri Girit'e kolayca ulaşabiliyordu.

● Vak'a-i Vakvakiye (Çınar olayı)

Tarhuncu Ahmed Paşa'dan sonra sadrazamlığa **Derviş Mehmed Paşa** getirildi. Ama anarşiyi o da önleyemedi. Birbuçuk yıl kadar sonra vücudunun bir kısmına inme inmesi üzerine sadaretten ayrılınca, **Damad İpşir Mustafa Paşa** sadrazam oldu. O da bu makamda altı ay kalabildi ve bir isyan sonunda kendi adamları tarafından öldürüldü. Onun yerine ikinci defa sadrazam olan **Kara Murad Paşa** ise bu makamda üçbuçuk ay kaldı. Onun yerine getirilen Damad İbrahim Paşa ise altı ay kadar sonra istifa etti. Bunun üzerine sadaret mührünün, Girit'de serdar-ı ekrem (başkumandan) olarak bulunan **Deli Hüseyin Paşa**'ya gönderilmesine karar verildi.

Sadaret mührünün Gazi Hüseyin Paşa'ya gönderilmesini çekemeyen Zurnazen Mustafa Paşa isyan çıkarttı. Sultanahmet meydanında onun kışkırtmasıyla toplanan asker kelle istiyordu. İsyanın asıl sebebi kapıkulu ocaklarına düşük ayarlı akçe verilmesiydi. Asiler sarayı da tehdit ediyorlardı. Padişahtan **'Ayak divanı'** istediler. Henüz 14 yaşında olan padişah, asilerin istediği 30 kişinin başını onlara vermek zorunda kaldı. Asiler kendilerine verilen başları Sultanahmet meydanındaki bir çınar ağacına astılar. O tarihten beri bu olay **"Vak'a-i Vakvakiye "Çınar Vak'ası"** olarak anılır.

● Deniz savaşlarında ağır yenilgi

Anarşi sürüyordu. Şehirlerde asayiş, askerde disiplin kalmamıştı. Padişah IV. Mehmed artık çocukluktan çıkmış, yiğit bir delikanlı olmuştu ama, devlet idaresinde başarısızdı. Vaktinin çoğunu avlanmakla geçiriyordu. Av onun için vazgeçilmez bir tutku, bir hastalık haline gelmişti. Zaten bu yüzden **"Avcı Mehmed"** olarak da anılır.

Devleti **Tarkan Sultan** ve ağalar idare ediyor, bu da çekişmeleri, yolsuzlukları arttırıyor ve bundan yalnız düşmanlar yararlanıyordu.

Nitekim Venedikliler durumdan yararlanmak için saldırılarını arttırdılar ve Çanakkale boğazını yeniden ablukaya aldılar. **Kenan Paşa,** Venedikliler'le yaptığı deniz savaşında ağır bir yenilgiye uğradı. Bu feci yenilgide 80 gemi, 1000 top kaybedildi. Bu, İnebahtı savaşından sonra uğranılan en büyük deniz yenilgisiydi. Venedik donanmasının Çanakkale boğazını geçip İstanbul önlerine gelmesi ihtimali bile düşünülüyordu.

İşte bu kargaşa, bu anarşik ortamda, **Mimar Kasım Ağa,** Tarkan Sultan'a **Köprülü Mehmed Paşa**'nın sadarete getirilmesini tavsiye etti.

● Köprülü Mehmed Paşa: "Düşmanlarımın iftiralarına değil, yalnız benim sözüme...."

Köprülü Mehmed Paşa 78 yaşında idi. Bu ihtiyar devlet adamının düzenli bir tahsili olmadığı için yükselişi de yavaş olmuş, çok önemli mevkilere gelememişti. Fakat akıllı, şerefli, cesur bir insandı. Beylerbeyliği yapmış, imrahorluğa kadar çıkmış ve hep başarılı olmuştu. Çok da seviliyordu.

Tarkan Sultan beceriksiz devlet adamlarından bıkmış, yılmış durumdaydı. Köprülü'nün teklifi memnuniyetle kabul edeceğinden emindi. Fakat Köprülü, başarılı olabilmek için tam yetkili olmasının şart olduğunu söyledi. Bu, ne padişahtan ne de Tarkan Sultan'dan emir almayacağı anlamına geliyordu. Tarkan Sultan ona şöyle demişti:

"— Her şeyi kökünden tutup halledecek bir elin yokluğu yüzünden devletimiz mahvolmak üzere. Böyle bir durumda, söylendiği gibi devletin yükünü alacak ka-

dar kendinde cesaret ve akıl buluyor musun?".

İhtiyar vezirin cevabı şu olmuştu:

"— Tanrı'nın izni ve vâlidemizin hayır duaları ile, bütün iktidara sahip olmak, padişahın ve annesinin mutlak güvenlerinde hiçbir rakip ile karşılaştırılmamak, bütün isteklerimin padişah tarafından hiç itirazsız imza edilmesi, hem onun, hem de sizin, düşmanlarımın iftiralarına değil, benim sözüme inanmanız şartiyle, bütün sorumluluğu üzerime almaya söz veriyorum".

Valide Sultan, padişah oğlunun ve kendisinin adına, devlete gerçekten lâzım olduğuna inandığı bu adamın ileri sürdüğü mutlak diktatörlük şartlarına uyacağına dair yemin etti.

Ertesi gün **Köprülü Mehmed Paşa** Divan toplantısında padişahın elinden devletin mühürlerini aldı. Sadaret makamını işgal eden **Boynueğik Mehmed Paşa** da azledilerek sürgüne yollandı.

İktidar hırsı ile çırpınan çok kişi Köprülü'nün tayinini şaşkınlıkla, hiddetle karşılamıştı. Ona **"Okuması yazması olmayan bir cahil", "Savaştan anlamayan bir sivil", "Beş parasız yoksulun biri"** diyorlardı.

Fakat Köprülü, iktidarının daha ilk günlerinde işleri süratle düzeltmeye başladı. Önce çeşitli tedbirler alarak kendi durumunu kuvvetlendirdi. İstanbul'da asayişsizliği ortadan kaldırdı. Sonra kuvvetli bir donanma hazırlayarak Çanakkale önlerinde Venedik donanmasını mağlup etti. Bozcaada ve Limni'yi geri aldı. Bu savaşta, **Kara Mehmed adında bir topçu, bir atışta düşmanın amiral gemisini batırmıştı. Padişah onu huzuruna çağırarak "Gel benim doğanım! Padişahın ekmeği sana helal olsun! Tanrı senin gibi kahramanları daima memnun etsin" dedi. Onu gözlerinden öptü, başındaki sarığından çıkardığı bir sorgucu ona taktı.**

Bundan sonra Köprülü, **Erdel** üzerine sefere çıkarak **Yanova**'yı zaptetti. Bu arada Anadolu'daki isyanları da tamamen bastırdı.

İhtiyar sadrazam Köprülü Mehmed Paşa beş yıl içinde devleti eski gücüne yakın bir seviyeye getirmişti. Artık içeride ve dışarda onu herkes sayıyor, seviyordu. 83 yaşında, ihtiyarlıktan ve yorgunluktan yatağa düştü. Öleceğini anlamıştı. Görevini yapmış insanların huzuru içindeydi. Onu bir baba gibi seven padişaha, ölüm döşeğinde gizli bir görüşme yapmak için ricada bulundu.

Köprülü Mehmed Paşa

● Kadınlara kalbinizi açın, ama siyasetinizi aslâ!

Padişah bu dileği kabul etti ve ihtiyar sadrazam ölüm döşeğinde yapılan bu gizli görüşmede padişaha siyasetinin esasını anlattıktan sonra şunları da söyledi:

"— Çocukluğunuz sırasında gelen bütün felâketler kadınların hükûmet üzerindeki etkisinin sonucudur. Kadınlara kalbinizi açın, ama siyasetinizi asla! Avareliğin askerlerinizi bozmasından çekinin. İşte isyancıların korkması, dışta düşmanların saygı göstermesi için, sık sık ordunuzun başında bulunun. Hazineye gelince, onun boş kalmasına asla müsaade etmeyin, zira bu kadar geniş bir imparatorluğun dört bir yanından daima bir felâket gelebilir. Fakat dolu bir hazine ve itaat altına alınmış bir milletle onarılmayacak felâket yoktur".

Padişah ondan, kendisinden sonra sadrazamlığa kimi lâyık gördüğünü de sordu. İhtiyar sadrazam oğlu **Fazıl Ahmed Paşa**'yı tavsiye ve vasiyet etti. Bundan sonra da, huzur içinde gözlerini kapadı (30 Ekim 1661).

● Uyvar önünde Türk gibi kuvvetli...

Köprülü Mehmed Paşa'nın öldüğü gün, padişah IV. Mehmed, hiç vakit kaybetmeden devletin mühürlerini **Fazıl Ahmed Paşa**'ya teslim etti. Babası Mehmed Paşa'ya tanınan geniş yetkiler aynen ona da tanındı.

Fazıl Ahmed Paşa henüz 26 yaşındaydı. Ama her haliyle olgun, saygı uyandıran bir kişiliği vardı. Çok akıllıydı ve iyi bir eğitim görmüştü. **Osmanlı tarihinin en genç sadrazamı odur.** En büyük işler yapmış, en başarılı sadrazamlardan biri yine odur.

Fazıl Ahmed Paşa sadrazam olduğu zaman devletin düzeni çok sağlam bir şekilde sağlanmış, hazinesi dolmuştu. Şimdi, 1645 ten beri sürüp giden Osmanlı-Venedik savaşını bitirmek için harekete geçebilirdi. Büyük bir sefer yapmaya karar verdi.

Karara göre düşmana önce Bosna'da darbe indirilecek, sonra Girit fethine ağırlık verilecekti.

Fakat bu sırada Avusturyalılar Erdel sınırını aşıp bazı kaleleri ele geçirdiler. Ayrıca **Kanije** yakınında **Zerinvar** (Yenikale) kalesini inşa ederek buraya yığınak yapmaya başladılar. Bu durum karşısında Avusturya tehlikesini yok etme işine öncelik vermek gerekiyordu. Sadrazam Ahmed Paşa'nın da katıldığı savaş meclisinde durum uzun uzun tartışıldı. Sonunda, Girit ve Venedik işinin şimdilik bir yana bırakılmasına, Avusturya'ya savaş ilan edilmesine karar verildi.

Venedikliler'le savaşmak için sefere çıkan ve İstanbul'dan Edirne'ye gelmiş bulunan ordunun başında padişah da vardı. Edirne'de **Fazıl Ahmed Paşa**'ya **serdar-ı ekrem** (başkumandan) unvanı verildi.

Fazıl Ahmed Paşa 100 bin kişilik bir ordu ile Belgrad'a geldi. **Belgrad** ve **Ösek**'te Avusturya elçileriyle yaptığı görüşmede **Szekelsad** kalesinin teslimini, yeni yaptıkları Zerinvar kalesinin yıkılmasını, Avusturya'nın eskisi gibi yılda 30 bin altın ödemeye devam etmesini istedi.

Bu istekler yerine getirilmeyince Fazıl Ahmed Paşa ordusunu ileri harekete geçirdi ve 17 Ağustos'ta **Uyvar Kalesi**'nin önlerine gelerek kuşatmayı başlattı. Bu sırada **Kırım Hanı Ahmed Giray** 10 bin Kırım atlısıyla, kardeşi **Mehmed Giray** da 20 bin atlısıyla gelip Osmanlı ordusuna katıldı. Ayrıca Eflak ve Boğdan voyvodaları da bir miktar kuvvet göndermişlerdi.

Kuşatmanın başladığı gün Fazıl Ahmed Paşa kale kumandanı **Forgas**'a bir mektup yazarak teslim çağrısında bulundu. Bu mektubunda **"Uyvar'ı yerle bir edecek kadar güçlüyüz, eğer kaleyi kendi rızanızla teslim ederseniz, kaledekilerin mal ve canlarına ilişilmeyecektir. Teslim olmazsanız hepiniz kılıçtan geçirileceksiniz... Macarlar padişahın kendilerine ne kadar şefkat göstermekte olduğunu bilseler, uğrunda evlâtlarını bile kurban ederlerdi..."** diyordu.

Forgas bu teklifi reddedince ertesi gün kaleye hücumlar başladı. Uyvar Kalesi çok sağlamdı. Onun için kaleyi savunan Macarlar ve Avusturyalılar kendilerine güveniyorlar, cesaretle dövüşüyorlardı.

Kuşatma ve saldırılar hergün artan bir şiddetle haftalarca sürdü. Fazıl Ahmed Paşa, ne pahasına olursa olsun kalenin alınmasını emretmişti. Göğüs göğüse savaşlar birbirini takip ediyor, Türk askerleri kalenin burcuna Türk bayrağını çekmek için birbirleriyle yarışıyorlardı.

Kuşatmanın ve şiddetli savaşların 37 nci günü, 23 Eylülde, Avusturyalı kumandan **Forgas** teslim bayrağını çekti ve vireyi görüşmek istediğini bildirdi. **Alınmaz sanılan Uyvar teslim olacaktı.**

Varılan anlaşmaya göre düşman askerinin serbestçe çıkıp gitmesine izin verilecek, mal ve ağırlıklarını taşımaları için kendilerine bin araba tahsis edilecekti.

Avusturyalılar vire şartları arasına bayrak açıp trampet çalarak gitmeyi de koydurmaya kalkınca Fazıl Ahmed Paşa hem kızmış, hem gülmüş ve şöyle demişti:

"— Utanmazsanız öyle yapın, davullarınızı dövün, borularınızı çalın, bayraklarınızı açın!".

24 Eylül 1663'de Uyvar Kalesi'nde Türk bayrakları dalgalanıyordu. Budapeşte'nin 80 kilometre kuzeybatısında, Viyana'nın 110 kilometre doğusunda yer alan Uyvar Kalesi, Orta Avrupa'ya açılan en önemli kapı idi. Bu çok sağlam ve çok iyi savunulan kalenin alınması için Türk askerinin gösterdiği azim ve kahramanlık bütün Avrupa'da hayranlıkla karşılandı. Bu çok güçlü kalenin alınması büyük heyecan uyandırmıştı. Bu konuda hiçbir olayda görülmeyecek kadar çok yayın yapıldı. Herhangi bir işte örnek kararlılık, azim ve kahramanlık gösterildiğinde **"Uyvar önünde Türk gibi kuvvetli"** denilmesi, Avrupa'da bir atasözü, bir deyim olarak yerleşti.

● Girit'in fethi

Fazıl Ahmed Paşa artık Girit meselesine eğilebilirdi. Ordunun başına geçip Girit'e hareket etti. Uzun zamandan beri ele geçirilemeyen **Kandiye Kalesi**'ni fethederek (27 Eylül 1669) Venedik savaşını sonuçlandırdı. Yapılan bir anlaşma ile Venedikliler Girit'i tamamen Türkler'e terkettiler.

Şimdi sıra Lehistan seferine gelmişti. Bu sefere padişah **IV. Mehmed** de katıldı ve sefer sırasında ordunun çektiği bütün eziyetlere aynen katlandı. **Kamaniçe** kalesi önünde

otağını yüksek bir tepeye kurdurdu. Buradan kalenin kuşatılmasını gururla seyretti. **Gençliğin verdiği coşku ile, kıyafet değiştirerek, vuruşmalara da katıldı ve bazı küçük kalelerin fethinde bulundu.**

Türk ordusu kuzeybatıya doğru ilerlemeye devam ederek Kamaniçe'den sonra **Podolya** ve Galiçya'yı da fethetti (Eylül 1672). Varşova'ya 100 kilometre kadar yaklaştığı zaman Lehistan barış istedi. 18 Ekim 1672'de Bucaş'ta imzalanan anlaşma sonunda Podolya Türkler'e, Galiçya Lehler'e bırakıldı. Lehistan kralı Osmanlı hükümdarını metbu tanımayı ve yılda 220 bin duka altını vergi vermeyi de kabul ediyordu.

Bu barış imzalandıktan sonra ordu Edirne'ye döndü.

Fakat, aradan henüz sekiz ay geçmişti ki, Lehliler andlaşma şartlarını yerine getirmekten vazgeçtiler. Bunun üzerine yeni bir sefer açıldı ve IV. Mehmed bu sefere de katıldı (7 Ağustos 1673). Lehistan, Almanya'nın ve Papalığın yardımlarına güveniyordu.

Bu ikinci seferde, **Sobiesky'**nin kumandasındaki 80 bin kişilik bir ordu ile Hotin önlerine gelmiş, bunu karşılamak üzere gönderilen Silistre beylerbeyinin 30 bin kişilik kuvvetini bozguna uğratmıştı. Türk birliği Kamaniçe'ye sığınmak için Dniester nehrini geçerken köprü çökmüş ve binlerce asker boğulmuştu. Böylece Hotin kalesi düştü, prensi büyük ün kazandı ve Lehistan tahtına oturdu.

Asıl ordu Hotin bozgununu öğrendiği zaman kış bütün şiddetiyle bastırmıştı. Onun için yürüyüşe devam etmeyerek Dobruca'da kışlamaya karar verildi. Kışı burada geçirdikten sonra tekrar yürüyüşe geçti. Fakat Sobiesky, Türkler'e yenilerek yeni oturduğu tahtı kaybetmektense, barış yapmayı, Türkler'in şartlarını kabul etmeyi uygun gördü.

Barış teklifini kabul eden IV. Mehmed de, **Vezir Şişman İbrahim Paşa**'yı İsakça'da serdar bırakarak Edirne'ye döndü. Bu seferde Podolya ve Ukrayna'nın büyük bölümü yeniden ele geçirilmişti.

● Fazıl Ahmed Paşa'mn ölümü

Fazıl Ahmed Paşa, padişahla birlikte Edirne'ye dönerken yolda hastaiandı. Bu yüzden Kemerburgaz yakınlarındaki bir çiftlikte dinlenmek için orada kaldı. Fakat iyileşmedi. Burada 18 gün kaldıktan sonra 2/3 Kasım 1676 da henüz 41 yaşında iken öldü.

Onun genç ve en verimli çağında ölmesi büyük üzüntü yarattı. Sadarette 15 yıl kalmıştı. Bu süre içinde vaktinin büyük kısmını cephelerde geçirdi. Ülkede idareyi sadaret kaymakamı olarak eniştesi **Merzifonlu Kara Mustafa Paşa** yürütüyordu. Kara Mustafa Paşa Fazıl Ahmed Paşa ile aynı yaştaydı. IV. Mehmed sadrazamlığa Kara Mustafa Paşa'yı getirdi.

● Çehrin'in fethi

Kara Mustafa Paşa'nın sadarete geldiği ilk yıllarda, ileriki dönemlerde tekrarlanacak ve Ruslar'ın Karadeniz'e inmelerine kadar sürüp gidecek Türk-Rus savaşları başlamıştı.

Rusya, batıya doğru genişlemek istiyordu. Bunun için Türkler'in idaresinde bulunan Ukrayna'yı alması gerekti. Fakat Osmanlı Devleti ile savaşamazdı. Önce, tam olarak Osmanlı ve Kırım'ın idaresinde olmayan ve sancak beyi payesi verilerek Kazak hetmanı (prensi) **Doroşenko'**nun idaresine bırakılan yerlere göz dikti.

Osmanlılar'a tâbi Kazak hetmanı Doroşenko Ruslar'la anlaşarak Türkler aleyhine bazı teşebbüslerde bulundu. Bunun üzerine sadrazam **Kara Mustafa Paşa** onu azlederek, yerine, Yedikule zindanında bulunan ve eski hetmanlardan birinin oğlu olan **Yuri Chemelnitsky'i,** yine sancakbeyliği payesiyle Ukrayna'ya gönderdi. Fakat, azlini ve yeni tayini tanımayan Doroşenko, Çehrin Kalesi'ne sığındı ve burada Ruslar'la beraber Türkler'e cephe aldı. İşte bu yüzden Rusya'ya sefer düzenlendi ve Çehrin fethedildi.

Sefere IV. Mehmed de katılmış fakat Silistre'de kalmıştı. Onun asıl tutkusu olan av partilerine burada devam etmişti. Çehrin 21 Ağustos 1678'de fethedildi.

Bir süre sonra Ruslar'ın Çehrin'i geri almak için savaşa hazırlandıkları öğrenildi. Bunun üzerine yeni bir sefere karar verildi. Zaten, Ukrayna'nın bir parçasında hak iddia eden Lehistan'la Rusya arasında bir dostluk anlaşması imzalanmıştı ve bu da Osmanlılar'ın aleyhine idi.

Başında padişah bulunan sefer ordusu Edirne'ye gelince Ruslar tehlikeyi anladılar ve barış istediler. Padişah bu teklifi kabul etti ve Edirne'den İstanbul'a döndü.

İkinci Viyana Kuşatması

İkinci Viyana Kuşatması

Yeni sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Osmanlı Devleti'nin kudret ve itibarından azami ölçüde yararlanmak istiyordu. Hırslı bir adamdı. Avusturya'ya sefer yapmak, Kanunî'ye bile nasip olmayan Viyana'nın fethini gerçekleştirmek istedi.

Avusturya imparatoru, Türkler'e karşı bütün Avrupa'yı ayağa kaldırdı. Hepsi yardım vaadettiler. Fakat en büyük yardımı Papalık ve Lehistan yaptı.

Sadrazam Kara Mustafa Paşa 1 Nisan 1683'de seferi başlattı. İlk hedef Yanıkkale, asıl hedef Viyana idi. Edirne'den Viyana'ya üç ay 13 günde gelindi ve 14 Temmuz 1683'de Viyana kuşatıldı.

Kuşatma, 60 bin muharip kuvvetten oluşan bir ordu ile yapılmıştı. Ayrıca akın için çevreye yayılan Kırım süvarileri ve Osmanlı akıncıları da vardı. İlk günlerde çarpışmalar çok şiddetli oldu. Türkler büyük top getirmedikleri için surlar kolay tahrip edilemiyordu. Fakat on gün sonra ilk lağım patlatıldı. Sonraki günlerde kaledeki gedikler büyüdü. Eylül ayına kadar devam eden saldırılarda Viyana boşalmaya başladı. Canla başla direnen askerlerin sayısı da iyice azalmıştı. Fakat **İmparator Leopold** ile başkumandan **Charles de Lorraine,** Viyana'nın dışında boş durmamış, 85 bin kişilik bir ordu toplamışlardı. Leh kıralı **Sobiesky** de 35 bin kişilik bir kuvvetle onlara katılmıştı. Bu kuvvetler 7 Eylül'de Viyana'ya doğru harekete geçtiler. Maksatları Türk ordusunu iki ateş arasında bırakmak idi. Kara Mustafa Paşa, kendisine yönelik iki ihanet yüzünden gerçekten iki ateş arasında kaldı.

Düşmanın Tuna'yı aşıp Viyana'ya gelmesini önlemek için, Kırım Hanı **Murad Giray,** İskender köprüsünü tutacaktı. O bu görevini yapmamıştı. Düşman ordusu Tuna'yı engelsiz aştı ve 120 bin asker, 200 topla saldırıya geçti. Türk ordusu çok güç durumda kalmıştı. Fakat henüz bozgun yoktu. Bu sırada, Kara Mustafa Paşa'yı çekemeyen **Budin Beylerbeyi İbrahim Paşa,** kendi emrindeki kuvvetleri alıp Yanıkkale'ye çekildi. Böylece ordunun sağ kanadı çöktü. Buradan saldıran düşman akşam üzeri üstünlük sağladı.

Kara Mustafa Paşa, bozgun halinde, 14 Eylül'de Yanıkkale'ye geldi. Burada ihanet eden İbrahim Paşa'yı idam ettirdi. Padişah da daha sonra Murad Giray Han'ı azlederek yerine **Hacı Giray'**ı tayin edecekti.

Kara Mustafa Paşa orduyu yeniden toparlamaya, düzenlemeye çalıştı. O sırada bu işi en iyi yapabilecek yine o idi. Fakat bozgunu fırsat bilen düşmanları padişaha tesir ederek idam fermanını imzalattılar ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa 25 Aralık 1683 tarihinde Belgrad'da idam edildi. Yerine, onun aleyhine entrika çevirenlerin başında bulunan **Kara İbrahim Paşa** getirildi.

● Türkler Orta Avrupa'yı terkediyor

Viyana bozgunu Osmanlı Devleti'nin talihini ters çeviren bir felâket oldu. Avrupa yakasındaki önemli kaleler birer birer elden çıkmaya başladı. **Ciğerdelen** ve **Estergon** kalelerini alan düşman ordusu daha sonra **Peşte**'yi zaptetti ve Budin'i kuşattı. Budin en önemli kalelerden biriydi. Bunun da düşmesi üzerine Macaristan üzerindeki hakimiyet kalktı. Türkler Orta Avrupa'yı terketmeye başladılar.

Viyana ve onu takip eden bozgunlar halkı çok üzmüştü. Köprülüler'den sonra kudretli bir devlet adamı bulunamamıştı. Buna rağmen padişah devlet işleriyle ilgilenmiyor, bu olayları umursamaz görünüyor ve av eğlencelerini hiç aksatmıyordu. Viyana seferinin başladığı günlerde **Tarkan Sultan** da öldüğü için ona tesir edecek kimse kalmamıştı. Devlet işlerini dalkavuklarına bırakıyor, onlar da onu büyük hatalara düşürüyordu.

● IV. Mehmed'in tahttan indirilmesi

Viyana bozgunu Avrupalılar'ın Türkler'e karşı cesaretlerini arttırdı. Bazen birleşerek, bazen buna lüzum görmeyerek saldırılarını yoğunlaştırdılar. Venedik denizden ve karadan

hücuma geçti. Onunla birlikte Papalık, Cenova, Malta, İspanya, Floransa deniz kuvvetleri Mora'daki kaleleri teker teker işgal ettiler. Preveze, Koron, Modon kaleleri düştü. Mora yarımadası da elden çıktı ve düşman Atina'ya kadar geldi.

Venedik, Lehistan, Avusturya ve Rusya, Osmanlılar'a karşı bir **"Mukaddes İttifak"** kurdular. Bu arada Anadolu da kaynıyor, yer yer isyanlar başlamış bulunuyordu. Bütün bu olaylar karşısında hâlâ av partilerinden başka bir şey düşünmeyen, bir şey yapmayan padişah IV. Mehmed'den halk da, asker de nefret etmeye başlamıştı. Huzura davet edilen din adamları bu dâveti reddediyor, huzura çıkanlar ise acı durumu olduğu gibi anlatıyorlardı.

Nice zamandır Avusturyalılar'ın kuşatma altında tuttukları Budin'in düştüğü haberi gelince, bunun sebep olduğu infial padişahı nihayet uyandırdı. Artık avdan vazgeçtiğini, tazılarını ve atlarını dağıttığını, yalnız devlet işleriyle uğraşacağını bildirdi. Fakat bu, çok geç verilen ve kendi hayatı tehlikeye düştüğü için verilen bir karardı.

Padişaha kızgın olan ordu eskisi gibi şevkle dövüşmüyor, bu yüzden değerli kaleler birer birer elden çıkıyordu. Nihayet Mohaç Kalesi de kaybedildi ve asker, o sırada sadrazam bulunan **Süleyman Paşa**'ya başkaldırdı. **Köprülü**'nün öteki damadı **Siyavuş Paşa**'yı sadrazam olarak tanıdığını ilan etti ve onu başına geçirip İstanbul'a doğru yürümeye başladı.

Ordu İstanbul'a doğru yürüdükçe, geride bıraktığı kaleleri düşman zaptediyordu. Gidiş korkunçtu! Asker İstanbul'a ulaşmadan şeyhülislama bir mektup göndererek padişahın tahttan indirilmesini, yerine kardeşi Veliaht Şehzade Süleyman'ın geçirilmesini istemişti.

IV. Mehmed büyük hatasını, büyük günahını anlamış, hayatından endişe duymaya başlamıştı. Tahtı kaybedeceğini biliyordu. Yerine kardeşinin değil de oğlunun geçmesini istiyordu ama artık onu dinleyen yoktu.

Nihayet, sadaret kaymakamı **Köprülü Fazıl Mustafa Paşa** (Fazıl Ahmed Paşa'nın kardeşi) ulemayı ve devlet erkânını Ayasofya Camii'nde topladı (8 Kasım 1687). Burada toplantı sebebini anlattı ve yaptığı çok güzel bir konuşmadan sonra, ulemadan, **"Düşman istilasına uğramış bir devlette av peşinde koşmaktan başka bir şey yapmayan zatın saltanatı caiz değildir"** yolunda bir fetva aldı. Fakat padişahın hayatına dokunulmayacaktı.

Padişah IV. Mehmed tahttan indirildi. Aynı gün (8 Kasım 1687) kendisinden sadece 3,5 ay küçük olan kardeşi **II. Süleyman** (hayatta bulunan en büyük şehzade olduğu için) tahta çıkarıldı.

IV. Mehmed tahttan indirildikten sonra Edirne'ye giderek ömrünün bundan sonraki yıllarını orada geçirdi. Ama çok yaşamadı. 5 yıl sonra, 15 gün süren bir hastalıktan kurtulamayarak öldü.

● IV. Mehmed'in özellikleri

Henüz 6,5 yaşında bir çocukken tahta çıkan, tahta çıktıktan sonra sünnet olan **IV. Mehmed,** 39 yıl saltanat sürdü ve 51 yaşında iken öldü.

Çocukluk zamanında onun yerine annesi saltanat sürdü. Delikanlı olunca en büyük merakı av partileri oldu. Avcılık onda hastalık haline gelmiş bir tutku idi ve bu yüzden lakabı **"Avcı"** dır.

IV. Mehmed'in yaptığı en hayırlı iş, annesinin isteğiyle **Köprülü Mehmed Paşa**'yı sadrazam yapmasıdır. Köprülüler sayesinde devlet toparlanmış, çöküş durdurulmuştur. Fakat onlardan sonra hızla devam eden bozulma yine IV. Mehmed zamanına rastlar.

Yeterli bir eğitim görmemişti. Ama dinî duyguları kuvvetliydi. Kahveyi, içkiyi yasaklamıştı. Çevresindekileri zengin edecek kadar cömertti. Kan dökmekten hoşlanmazdı. Orta boylu, seyrek sakallı, ata çok bindiği için gövdesi öne eğik ve bacakları hafif çarpıktı.

Sekiz eşi vardı. **Mustafa, Ahmed, Bayezid** ve **Süleyman** adlı 4 erkek ile Hatice Sultan, Fatma Sultan, Ümmü Gülsüm Sultan ve Gevher Sultan adlarında 4 kız çocuğu olmuştu. Bunlardan **II. Mustafa** ve **III. Ahmed** tahta çıkmışlardır.

Zamanında büyük bilgin ve sanat adamları yetişmiştir. Fakat kendisi herhangi bir ilim ve sanat dalında başarı gösterememiştir.

Cenazesi Edirne'den İstanbul'a getirilmiş ve yapımı kendi zamanında tamamlanan **Yeni Cami** avlusundaki türbesine gömülmüştür.

SULTAN II. SÜLEYMAN

Veliahtlığı 39 yıl, padişahlığı 4 yıl sürdü. Saltanatı boyunca kimseyi incitmedi.

Sultan IV. Mehmed'in tahttan indirilmesinden sonra padişah olan II. Süleyman 45 yaşlarında idi. Kendisinden sadece üçbuçuk ay büyük olan ağabeyi IV. Mehmed'in saltanatı boyunca sarayda, öldürülme korkusu içinde hapis hayatı yaşamıştı.

Tahta dâvet edildiğine inanamayan, ölüme götürüleceğini sanan **II. Süleyman** karşısında bulunanlara **"Beni rahat bırakın!"** diye bağırmış, sonra **"Kader ağabeyime size hükmetmesi için yeterli hakkı vermiş, ben ise bir köşede ezeli gerçekleri düşünmek için dünyaya geldim"** demişti. Daha sonra, **"Hergün ölüm korkusu ile yaşamaktansa bir kere ölmek daha iyidir"** diye düşünmüş ve taht odasına yürümüştü. Gerçeği anlayıp tahta oturduktan sonra, sadrazam Siyavuş Paşa'ya dönerek:

"— Kırk yıldır hapis hayatı yaşayarak üzüntü çektim. Şimdi dünyaya yeniden gelmiş gibi gözlerimi açıyorum. Alemi bir karışıklık içinde buldum. İki eteğimizi belimize çekerek din ve dünyamız için hayırlı işler görelim, Tanrı kullarına hizmet etmeye çalışalım" demişti.

● Yeniçeriler yine başkaldırıyor

Sultan II. Süleyman, âlemi gerçekten karmakarışık bir durumda bulmuştu. Yeniçeri zorbaları **"isterük"** ten başka bir şey bilmiyorlardı. Bu defa ulûfe almak için yaygara kopardılar. Fakat hazine bomboştu. Yine de o durumda isteklerini karşılamaktan başka çare bulunamadığı için, altın eşyalar darbhaneye gönderilerek para basıldı. Bu da yetmedi. O zaman zenginlerden **"imdadiye"** usulüne uyularak para istendi. Alırken merhametsiz olan zenginler, verirken çok cimri idiler. Bir hayli kargaşalık oldu. Bunun üzerine subaylara parasını kimden alacağını bildiren bir defter verildi. Subaylar da o kimsenin başına belâ oldular.

Önceki ayaklanmaların tertipleyicilerinden biri olan **Siyavuş Paşa** mecburen sadrazamlıkta bırakılmıştı. Fakat isteklerini elde edemeyen zorbaların gazabı şimdi ona yönelmiş bulunuyordu. Zorbaların baskısı ile **Siyavuş Paşa** azledildi.

Fakat azledilmekle zorbaların elinden kurtulmuş olmadı. Yeniçeriler sarayını bastılar, eşyalarını yağmaladılar. Siyavuş Paşa, sarayına giren yeniçerilerle gerçekten arslanlar gibi dövüştü. Odadan odaya devam eden koşmalar ve kovalamalar sırasında **onaltı yeniçeriyi yere serdi,** fakat sonunda kalabalığa yenik düştü ve öldürüldü. Halâ elinde bulunan devlet mühürleri de zorbaların eline geçti.

Azgın yeniçeriler saraydan ayrılınca sadrazamın taraftarlarını da arayıp buldular, öldürdüler ve evlerini yağmaladılar. Çarşıda da yağmalar başladı.

Halkın canına tak etmişti. Esnaf dükkanlarını kapadı ve ayaklandı. Sancak-ı şerifin açılmasını ve bütün Müslümanlar'ın sancak altında toplanmasını istediler.

Sancak, saray kapısının üzerindeki iki kule arasına dikildi. Halk ve asker burada toplandı. Aslında zorbaların sayısı 500 kadardı ve bunlar başlarına geleceği anlamışlardı. Halk bu zorbalara gerekli cezanın verilmesi-

SULTAN II. SÜLEYMAN
(1642-1691)

ni istiyordu. Elebaşılardan birkaçı kaçtı. Birkaç tanesi de orada halk tarafından linç edildi. Zorbalar Siyavuş Paşa'nın katillerini teslim ettiler ama galeyana gelen halkı bu tatmin etmedi. Saraydan zorbaların takibini ısrarla istedi. Bu, saray için de bir fırsat oldu. Halkın desteğini de alan cellatlar kısa zamanda İstanbul'u zorbalardan kurtardılar.

II. Süleyman'ın saltanatının ilk günlerinde başlayan bu kargaşa 4 ay kadar devam etmiş, asayiş yeniden sağlanmıştı. Sadaret mührü, ihtiyar **İsmail Paşa**'ya verilmiş bulunuyordu.

● Avusturya, Venedik ve Ruslar'la savaş

Fakat içeride karışıklık devam ederken, sınır boylarında da felaketler birbirini takip etmekteydi. Disiplini bozulan, erzak ve cephane yardımı da alamayan Avrupa topraklarındaki askerler mütemadiyen çekiliyorlardı. Avusturyalılar Eğri, Libya, Munkacs, Derbend ve Gradişka kalelerini almış, Venedikliler Orta Yunanistan'daki İstefe ve Güney Bosna'daki Knin kalelerini ele geçirmişlerdi.

Bu sırada, IV. Mehmed'in öldürülmesini ve II. Süleyman'ın tahta çıkarılmasını desteklemek için İstanbul yakınlarına gelen ve zorba başlarından biri olan **Yeğen Osman Paşa** da Davutpaşa'da karargâhını kurmuştu. 12 bin askeri vardı. Bu paşaya Rumeli beylerbeyliği verildi.

Yeğen Osman Paşa sefer bahanesiyle Rumeli'de halka zulüm yapıyordu. Bunun üzerine azli ve idamı için karar alındı. Ama bu kararı uygulayacak bir kuvvet bulunamadı. Osman Paşa Belgrad'a yürümüş, kendisini **Engürüs** (Macaristan) serdarı ilân etmişti. İstanbul bu emrivakiyi kabul etmek zorunda kaldı.

Birçok yeri ele geçiren Venedik ve Avusturyalılar'ın istekleri bitmiyordu. Viyana sarayı Türkler'le yapılacak bir barış sonunda Macaristan'ın tamamını, Hırvatistan'ı, Bosna'yı, Sırbistan'ı, Erdel'i, Eflak'ı, Boğdan'ı, Kırım'ın yarısını ve Yunanistan'ı istiyordu. Türkler'in Viyana kuşatmasında ve daha sonra uğradıkları bozgunlar onlara bu cüreti vermişti. Venedikliler'in istekleri de az değildi. Fakat Fransa, komşularının bu kadar kuvvetlenmesini istemiyor, büyük bir ordu ile Almanya ile savaşa hazırlanıyordu.

Hollanda elçisi Babıâli'ye, Avusturya ve müttefiklerinin barışa eğilim gösterdiklerini bildirince, Viyana'ya bir elçilik heyeti gönderildi. Fakat Babıâli Avusturya'nın barış karşılığında çok şey isteyeceğini biliyordu. Onun için elçilerin hareketinden hemen sonra padişahın da bir sefer yapması kararlaştırıldı.

Almanlar'ın (Avusturya'nın) Babıâli'den kabul edilmez taleplerde bulunması, Türkler'de milli birliğin yeniden kurulmasına, eski enerjilerini kazanmalarına sebep oldu. Eyaletlerde silahlı ordular teşkil ediliyor, padişahın bizzat sefere çıkması olumlu heyecanı arttırmış bulunuyordu.

Sultan II. Süleyman ordusunun başına geçerek Edirne'ye hareket etti. Havsa'ya gelindiği zaman Belgrad'ın düşman eline geçtiği haberi geldi. Padişah **"Emr Allah'ındır."** dedi ama gözyaşlarını da tutamadı.

Bu arada Eğriboz'un tam 110 gün süren düşman kuşatmasına kahramanca direndiği ve sonunda düşmanı püskürttüğü haberi herkesi sevindirdi ve yanık yüreklere su serpti.

Sözde Macaristan serdarı olan Yeğen Osman Paşa, serdarlık görevini yapamadığı gibi yeniden isyan havasına girmişti. Tekrar idamına karar verilerek üzerine kuvvet gönderildi. Yeğen Osman Paşa kaçtı ama yakalanarak idam edildi.

Ordu Sofya'ya gelmişti. Durumdan faydalanmak isteyen Rusya'nın, Avusturya'nın da katılması ve 300 bin kişilik bir ordu ile Kırım'a doğru ilerlediği, Orkapı'ya kadar geldiği haber alındı. Kırım Hanı **Selim Giray,** hiç vakit kaybetmeden bu Rus ordusunun karşısına çıktı. Ruslar sayı bakımından olduğu gibi ateşli silahlar bakımından da üstün idiler. Buna rağmen Rus ordusu yenildi ve çok ağır kayıplar vererek çekildi. Bu galibiyet, Eflak, Boğdan ve Erdel'de Türk itibarını arttırmış, dolayısiyle Avusturya'ya da bir darbe olmuştu.

Avusturyalılar'ın Vidin, Yenipazar, Bosna ve Sreberniçe'ye yaptıkları saldırılar da püskürtüldü. Aynı günlerde Venedikliler de yeni saldırılarında başarı elde edemediler.

Bu arada Viyana'ya gönderilen Türk elçileri çok kötü karşılanmış ve göz hapsine alınmışlardı. Fakat o yıl ordunun moralini yükselten başarılar ard arda devam etti.

Bir yıl sonra (30 Ağustos 1689) **Recep Paşa** kumandasındaki bir birlik Avusturyalılar karşısında, Niş yakınlarında büyük bir bozguna uğradı. Piyadelerini bırakıp süvarileriyle Almanlar'ın üzerine yürümüş, taktik hatası yapmış ve 10 bin kadar askerin Alman topçuları tarafından mahvedilmesine sebep olmuştu. Onun bu savaşta yenilip kaçtığını duyan yeniçeriler de savaşa girmediler ve bir kere daha ihanete dönüşen disiplinsizlikleri ile kendi ordugâhlarını yağmalayarak Niş'e çekildiler. Almanlar (Avusturyalılar) kaçan orduyu takip ederek pek çok ganimet ele geçirdiler. 200 kadar top, bir tuğ, 1000 deve ve cephane yüklü katırlar düşmanın ele geçirdiği ganimetler arasındaydı. Az sonra Niş şehri de Avusturyalılar'ın eline geçti (24 Eylül 1689).

Niş'in düşmesi üzerine padişahın Sofya'dan Filibe'ye çekilmesi kararlaştırıldı. Bu sırada, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri ile şeyhülislam, sadrazam Bekir Mustafa Paşa'nın azlini istediler. Padişah bu isteği kabul etmedi. Çünkü, kısa süre önce aynı kişilerin tavsiyesiyle tayin ettiği sadrazamı çekilme sırasında azletmesi, askerin dağılmasına sebep olabilirdi.

Bir süre sonra Edirne'ye dönmek zorunda kalan padişah, burada, sadrazamın tedbirlerini pek yetersiz buldu ve azlederek yerine, Sakız kuşatmasında bulunan **Köprülü Fazıl Mustafa Paşa**'yı getirdi.

● Köprülü Fazıl Mustafa Paşa

Fazıl Mustafa Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesi, gecikerek de olsa, padişahın en isabetli kararı oldu. Zaten, eski düşmanları bile devleti güç durumdan çıkarabilecek kişinin ancak **Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa** olabileceğini anlamışlardı.

25 Ekim 1689'da Edirne'de kendisine sadaret mührü verilen **Fazıl Mustafa Paşa** 52 yaşındaydı. Ağabeyi Fazıl Ahmed Paşa gibi o da çok iyi eğitim görmüş büyük bir vatanseverdi. Büyük bir teşkilatçı olduğu da anlaşılmıştı. Onun sadrazamlığa getirilmesi Avrupa'da çok geniş yankı uyandırdı. Avrupalılar **"Köprülü"** adından ürkmüşlerdi.

Fazıl Mustafa Paşa'nın ilk yaptığı önemli işlerden biri, imparatorluğun eski birliklerinden kalan seçme elli bin askeri İstanbul'da toplamak, bu tecrübeli askerleri yeniden eğitime almak ve teşkilatlandırmak oldu.

Fakat bu hazırlıklar devam ederken batıda da bozgun devam ediyordu. Avusturyalılar Niş'ten sonra Hırsova, Florentin ve Vidin'i almışlardı. Hristiyan Sırplar ülkelerine giren Avusturyalılar'ın safında yer aldılar. Bu sırada **Karpos** adında bir çete reisi etrafına topladığı kalabalık bir kuvvetle **Eğridere**'yi zaptetti ve **Üsküp**'e yürüdü. Şehri savunmakla görevli **Mehmed Paşa** direnme göstermeden çekildi ve şehir düşman tarafından yağmalanıp yakıldı. Müslümanlar topluca öldürüldü. Bunun üzerine Rumeli'deki Müslüman halk Anadolu'ya doğru göçe başladı. Fakat ancak üçte biri göç edebilmişti. Kalanlardan çoğu katledildi.

Tam bu günlerde, 200 bin kişilik bir Rus ordusu Orkapı'da Türkler'e tekrar saldırdı. Durum çok nazikti. Batıda ard arda gelen yenilgilerden sonra Ruslar'ı da durduramamak felaketi had safhaya çıkaracaktı.

Fakat, Kırım Hanı **Selim Giray,** Ruslar'ı tekrar büyük bir bozguna uğrattı. Bundan sonra Osmanlı ordusunun yardımına da koşarak Niş'in dışındaki yerlerin geri alınmasını sağladı. Karpos eşkiyası yakalanıp idam edildi. Bu durum bir anda ordunun maneviyatını yükseltti. Baikanlar'da durum az çok Türkler'in lehine düzelmiş oldu.

Duruma çok sevinen padişah II. Süleyman, Selim Giray'ı Edirne'ye çağırarak iltifatlarda bulundu.

Fazıl Mustafa Paşa hazırlıklarını tamamlamıştı. Artık kaybedilen yerleri kurtarmak için sefere çıkabilirdi. 13 Temmuz 1690 tarihinde Edirne'de padişah tarafından uğurlanan ordu ilerlemeye başladı. **Mezomorto Hüseyin Paşa**'nın kumandasındaki 34 gemiden oluşan ince donanma da Tuna üzerinden Belgrad'a doğru harekete geçti.

Hareketin daha ilk günlerinde Şehirköy ve Musa Paşa palankaları ele geçirildi. 17 Ağustos'ta Almanlar'ın 90 top ve 10 bin askerle savundukları önemli Niş kalesi kuşatıldı ve 9 Eylül'de teslim alındı. Az sonra karadan ve nehirden ilerleyen kuvvetler Vidin'i kuşattılar. Vidin fazla direnemedi. Bu sırada Kırım veliahdı **Devlet Giray** 100 bin kişilik ordusu ile gelip Osmanlı kuvvetlerine katıldı. Bu, büyük bir ferahlık yarattı.

Şimdi en önemli hedef Belgrad idi. Az sonra Fazıl Mustafa Paşa ordusunun başında Belgrad önlerinde görüldü. Hiç vakit kaybetmeden kaleyi kuşattı. Çarpışmalar devam ederken, **Devlet Giray,** Drava ve Sava arasını tutarak buraları hakimiyeti altına aldı.

Çok şiddetli geçen çarpışmalarda Anadolu ve Rumeli beylerbeyleri şehit düştüler. Fakat kale Türk toplarıyla delik deşik edildi ve düşman cephanesi havaya uçuruldu. Sonunda Avusturyalılar Sava nehrine döküldüler ve Belgrad kurtarıldı (8 Ekim 1690).

Bu şiddetli çarpışmalarda 5 bin şehit verilmişti. Fakat Avusturyalılar 15 bin ölü verdiler. Ayrıca binlerce esir, 396 top ve Tuna üzerinde 12 savaş gemisi ele geçirilmişti.

Fazıl Mustafa Paşa Türkler'in intikamını alan bir serdar olduğunu göstermiş, Avusturyalılar'ın korktukları başlarına gelmişti.

● Sultan II. Süleyman'ın ölümü

Edirne'de bulunan padişah zafer haberlerini sevinçle alıyordu. Fakat hasta idi. İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Bir süre sonra muzaffer sadrazam **Fazıl Mustafa Paşa** da İstanbul'a geldi ve Davutpaşa'da padişah tarafından merasimle karşılandı. Sadrazam ricası ile **Devlet Giray** da o kışı İstanbul'da geçirmeye karar verdi.

Bir yıl sonra Macaristan üzerine ikinci bir sefer yapılmasına karar verildi. Kurtarılan yerlerde huzurun ve sınırlarda güvenliğin tam olarak sağlanması için bu sefere gerek görüldü. Macaristan serdarı yine Fazıl Mustafa Paşa olacaktı. Sadrazam padişahtan sancak-ı şerifi teslim alarak ordugâha çıktı.

Devlet erkânı, sefere çıkacak orduyu yüreklendirmesi için padişahın Edirne'ye gitmesini istiyordu. Fakat padişah iki yıldan beri hastaydı. Yine de, büyük vatanseverlik ve gayret göstererek padişahlık görevini aksatmıyordu. Izdıraplar içinde kıvranmasına rağmen Edirne'ye gitmek üzere tahtırevanla Davutpaşa'ya geldi.

Padişahın hayatından ümit kesilmişti. Bazı devlet erkânı onun ölümünden sonra IV. Mehmed'in tekrar tahta çıkmasını istemekteydiler. Fazıl Mustafa Paşa ise bunun yanlış ve tehlikeli olacağını biliyordu. Onun için vezirleri ve ulemayı toplayarak meseleyi tartıştı. Toplananlar, padişaha bir hal olursa yerine **II. Ahmed**'in getirilmesine karar aldılar.

Padişah hasta hasta Edirne'ye gitti. Bir süre sonra ordusuyla buraya gelen sadrazamını kabul ederek, askerin zaferi için dualar okudu. Çok duygulu bir insandı. Mağlubiyet üzüntüsü ve galibiyet sevinci karşısında gözyaşlarını tutamıyordu. Şimdi, hem kaybedilen yerlerin kurtarılmış olmasına ve Köprülü gibi bir sadrazamın başarısına seviniyor, hem de hastalığından dolayı ordunun başında sefere katılamadığı için üzülüyordu.

Padişah II. Süleyman Edirne'ye gelişinden bir hafta sonra, 22 Haziran 1691 tarihinde vefat etti.

● Sultan II. Süleyman'ın özellikleri

Veliahtlığı 39 yıl süren II. Süleyman'ın padişahlığı sadece 4 yıl sürmüştü. Veliaht kardeşlerin çocuk sahibi olmalarına izin verilmediği için çocuğu olmamıştı. Padişahlığı sırasında da olmadı. Kuvvetli bir eğitim görmemişti, ama şahsiyeti kuvvetliydi. Vatansever, dindar, cömert ve yumuşak huylu idi. Hiç kimseyi azarlamamıştı bile. Fakat cesurdu.

Orta boylu, yuvarlak ve güzel yüzlü, kara gözlü idi. Güzel konuşurdu. Yalnız biraz şişmandı ve bu yüzden ata binip inmekte güçlük çekerdi.

Sultan II. Süleyman'ın en isabetli kararı **Fazıl Mustafa Paşa**'yı sadrazamlığa getirmesi olmuştur. Onun başarılarını görerek gönül rahatlığı içinde öldü (22 Haziran 1691).

Üçüncü cildin sonu

..Türk Ticaret Bankası

TÜRKBANK

"İkinci Adresiniz"

Sürekli
yüksek kazanç
güvencesi
TÜRKBANK'ta

Türk Ticaret Bankası

TÜRKBANK

"İkinci Adresiniz"